

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

UC-NRLF

B 3 946 347

Handwritten text, possibly a date or signature, is visible below the stamp.

7/2

THE PHILOCALIA
OF ORIGEN

**London: C. J. CLAY & SONS,
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE,
AVE MARIA LANE.**

Cambridge: DEIGHTON, BELL AND CO.

Leipzig: F. A. BROCKHAUS.

New York: MACMILLAN AND CO.

THE PHILOCALIA OF ORIGENES

THE TEXT REVISED
WITH A CRITICAL INTRODUCTION AND INDICES

BY

J. ARMITAGE ROBINSON

NORRISIAN PROFESSOR OF DIVINITY
IN THE UNIVERSITY OF CAMBRIDGE

CAMBRIDGE
AT THE UNIVERSITY PRESS

1893

•
[*All Rights reserved*]

Cambridge:

**PRINTED BY C. J. CLAY, M.A. AND SONS,
AT THE UNIVERSITY PRESS.**

BK65
073
1893

ERRATA.

- p. 9 l. 6 for *Mc xiii* read *Mc xiii 9*
p. 55 l. 28 for *Bo viii 14* read *Bo vii 14*
p. 75 l. 17 for *Ps xxv* read *Ps xxvii*
p. 76 l. 13 for *powδ'* read *pow δ'*
p. 123 l. 5 for *εῦρω-* read *εὐρω-*
p. 145 l. 7 for *cf. Lev* read *cf. Lev xi*
p. 147 l. 30 for *Ex xxiv* read *Ex xxiv 2*
p. 245 l. 31 for *ἐρέπου B* read *δα' ἐρέπου B*
p. 257 l. 29 for *x* read *xi*

R.

̄M601731

b

PREFACE.

THE *Philocalia* of Origen is a compilation of selected passages from Origen's works made by SS. Gregory and Basil. The wholesale destruction of his writings which followed upon the warfare waged against his opinions shortly after his death has caused a special value to attach to the *Philocalia* as preserving to us in the original much of Origen's work which would otherwise have been entirely lost or would have survived only in the translations of Rufinus. Moreover even his great and comparatively popular work *Against Celsus* depends for its text solely on a manuscript of the thirteenth century, so that we have great cause for gratitude in the preservation of a large part of it in the *Philocalia*. But apart from its textual importance this collection deserves attention as forming an excellent introduction to the study of Origen. Much of his best thought is here presented to us, arranged under various important heads; and we are guided to the appreciation of his theological standpoint by two of the strongest intellects of the century after his own.

A fresh edition of the *Philocalia* has long been needed. Indeed the only complete edition that has ever appeared is that of Joh. Tarinus, published at Paris in 1618. His work was partially reproduced at Cambridge in 1658 by William Spencer, who appended to his famous edition of the *Contra*

Celsum those parts of the Philocalia which had not been extracted from that Book. After this Delarue distributed over his four great volumes (Paris, 1733) the various sections according to their original position in Origen's writings. Lastly Lommatzsch (Berlin, 1846) brought them together again, substituting however for the most part the text of the original works where these were still extant. During all this time nothing was done for the improvement of the Philocalia text, which Tarinus had printed from late and untrustworthy manuscripts.

For the present edition more than fifty mss have been examined and genealogically arranged, and the three most important of them have been fully collated: one very serious displacement of several pages has thus been remedied, and the whole text, which is of considerable importance for the criticism of the New Testament, has been placed on a firmer basis.

My original intention had been to edit the Contra Celsum, and in 1886 I commenced, in cooperation with the Rev. F. Wallis of Gonville and Caius College, a preliminary investigation of the mss of that Book. At this point we were much indebted to the Rev. E. C. Selwyn, now Head Master of Uppingham, for the use of some materials which he had already collected with a similar purpose. Dr Hort however pointed out, what experience quickly justified, that no satisfactory work could be done on the Contra Celsum text until the far older and more numerous mss of the Philocalia had been fully investigated, and he urged that precedence should be given to an edition of the Philocalia.

After my investigation of the Philocalia mss was completed, I learned that Dr Koetschau of Jena had undertaken a similar task with a view to editing the Contra Celsum. We agreed to publish our results independently, and in 1889 I wrote an article on the subject in the *Journal of Philology*, while his work appeared almost simultaneously in Harnack's

Texte und Untersuchungen. Dr Koetschau differed from me in maintaining that Paris. Suppl. 616 of the Contra Celsum was independent of Vat. Gr. 386 ; but he has since informed me that a further examination of the Vatican MS has removed his objections to my view. I trust we shall soon have from him a thoroughly satisfactory text of the Contra Celsum, based upon what is unhappily the only independent MS which has survived.

It is a pleasure to record my obligations to the Librarians of the many Libraries which I have visited in the course of preparing for this work, to the Syndics of the University Press who have undertaken its publication, and to one of my sisters whose help has lightened the labour of making the Indices.

CHRIST'S COLLEGE,

April, 1893.

Διὰ τοῦτ' ἄν ἡζάμην παραλαβεῖν σε καὶ φιλοσοφίας
Ἑλλήνων τὰ οἰοεῖ εἰς χριστιανισμόν δυνάμενα γενέσθαι
ἐγκύκλια μαθήματα ἢ προπαιδεύματα...ἴν', ὅπερ φασὶ φιλο-
σόφων παῖδες περὶ γεωμετρίας καὶ μουσικῆς γραμματικῆς τε
καὶ ῥητορικῆς καὶ ἀστρομίας ὡς συνηρίθων φιλοσοφία, τοῦθ'
ἡμεῖς εἵπωμεν καὶ περὶ αὐτῆς φιλοσοφίας πρὸς χριστιανισμόν.

ORIGENES • AD • GREGORIUM

CONTENTS.

	PAGE
PREFACE	vii—ix
INTRODUCTION TO THE TEXT	xiii—lii
I. MSS of the Philocalia	xiii
II. MSS of the Contra Celsum	xxviii
III. Catenae	xxx
IV. Translations by Rufinus	xxxi
V. The Eusebian Extract	xl
1. Maximus or Methodius?	
2. The Adamantian Dialogue	
3. Authorities for the Text	
VI. The Clementine Extract 1
VII. Sources of the Philocalia	1
VIII. On the Text of this Edition	lii
GREEK PREFACES	1—6
THE TEXT OF THE PHILOCALIA	7—256
INDEX OF SCRIPTURE PASSAGES	257—263
INDEX OF PROPER NAMES	264—265
INDEX OF GREEK WORDS	266—278

INTRODUCTION

TO THE

TEXT OF THE PHILOCALIA.

I. MANUSCRIPTS OF THE PHILOCALIA.

1. *Venice 47* (=B). Until quite recently the earliest known MS of the Philocalia was a cursive quarto of the eleventh century in the Library of S. Mark at Venice (Gr. 47). This MS held a unique position not merely on account of its being two centuries older than any other, but also because it contained peculiar *prolegomena* of its own, and a series of marginal criticisms warning the reader against aberrations from the orthodox faith. In 1844, however, and again in 1859, on his return from Mt Sinai, Tischendorf visited the Monasterial Library at Patmos, and his attention was directed to a tenth century MS, which had been erroneously described as 'Origenis Hexapla.' On inspection he found that it contained (1) the Philocalia, (2) Scholia from the Hexapla on Proverbs, and (3) Scholia on certain works of Gregory the Divine, together with a life of that saint. The Patmos MS then is the oldest copy of the Philocalia at present known to exist; but in order to explain its relative importance it is necessary first to give an account of the Venice Codex.

Ven. 47 is a parchment quarto of 156 leaves, 10 in. by $7\frac{1}{2}$ in., containing 31 lines in a page: the character is small minuscules hanging from the lines: the headings are in small capitals, and the ink throughout is a reddish brown. It probably belongs to the eleventh century.

Now most MSS of the Philocalia commence with a short preface (*ἐκλογὴν ἢ παρούσα περιέχει βιβλος κ.τ.λ.*) stating that it was compiled by Basil and Gregory, and sent by the latter to Theodore, Bishop of Tyana, together with a letter which then follows (*ἐορτὴ καὶ τὰ γράμματα κ.τ.λ.*), and which is found in Gregory's collected works (Benedictine edition, no. cxv). After this comes a table of contents introduced by the words, *τάδε ἔνεστιν* (al. *ἐστὶν*) *ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ*. But Ven. 47 begins with the word *πρόλογος*, under which comes a long preface of five pages (see below, p. 1 ff.) commencing indeed with *ἐκλογὴν ἢ παρούσα κ.τ.λ.*, but inserting various comments and modifications, working it up into a defence of the action of Basil and Gregory in producing a selection from Origen's works, and at the same time suggesting that the present Philocalia has been interpolated for heretical purposes since it left their hands. In conclusion, the writer of the preface says that he has placed marks against obnoxious passages (*αἵρετικά· ψεκτά· κατὰ τοὺς ἰδίους ἕκαστα τόπους ἐστηλιτεύσαμεν*). Then follows Gregory's letter, and after it, on the next page, *τάδε ἔνεστιν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ. ἐκλογὴ κεφαλαίων ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων τοῦ δυσσεβοῦς ὠριγένους*. An almost invisible line has been since drawn through the word *δυσσεβοῦς*. Then comes a table of contents, shewing 27 chapters, correctly numbered throughout, with the subsections of c. xxi also properly numbered. This is the only copy in which I know this numeration to be quite correctly done. Opposite to ις' and κ' in this index are references to the *Contra Celsum* in the blacker ink of a later hand. After a simple border and its proper heading, c. i begins with the words *ἐπεὶ περὶ τηλικούτων κ.τ.λ.* The MS ends with the words *γνίνων πράξεων* on f. 156 r. The other side of the leaf contains some close but smeared writing in a later hand, consisting of extracts relating to Origen from Photius, *Bibliotheca*, §§ 117, 118.

Two correctors have been at work on the MS. The first seems to be contemporaneous with the original scribe: the other is much later, using a blacker ink and inserting corrections from a MS of the *Contra Celsum*, to the chapters of which he has put the reference in the index. Besides these a large and clumsy hand has written occasional notes to defend Origen from the charges preferred against him in the margin. The MS belonged to Cardinal Bessarion, whose signature it has on the first page.

From Ven. 47 is copied Vat. 389, and from that again a MS, dated 1573, which has been lately transferred from Sir T. Phillipps' Library at Cheltenham to Berlin.

There is a curious note in the margin of Ven. 47, which throws an interesting light upon its history. Origen has been declaring (Philoc. c. i, p. 25) that certain passages of Scripture have no literal sense, but are purposely meaningless or even absurd when interpreted literally, in order that we may be forced to seek for the deeper moral and spiritual truths which every Scripture contains. He instances the Mosaic distinction whereby certain animals are pronounced unclean, which as a matter of fact have no existence except in fable. One of these fabulous creatures is the *τραγέλαφος*, a monstrous combination of the goat and the stag. Here the critic interposes, and says in the margin: 'But we once saw a *τραγέλαφος*, which came from Thrace to Caesar Barda's house,' and so on. Now Barda was a clever statesman of the reign of Michael III, under whose frivolous reign he enjoyed almost absolute power. He was advanced to the dignity of Caesar in 862 A.D., and was murdered in 866 A.D. Notorious for his vices, he was yet a good jurist, and as the solitary patron of literature he brought about a revival of learning which alone redeems his memory from disgrace. It was he, for example, who procured the appointment of the learned Photius to the patriarchate (Zonaras, pp. 160, 161). Thus we are guided to Constantinople and the second half of the ninth century, as the locality and date of the archetype of Ven. 47.

There can be little room for doubt that Barda's contemporary was the writer of the long preface. And therefore we may now go a step further in tracing back this line of text. For the preface speaks of the codex from which the scribe was copying as *παλαιωτάτη οὔσα*, so that we might be justified in assigning it conjecturally to the seventh, if not to an earlier century. These considerations naturally raise the expectation that the line of text thus preserved will have special merits; and the fact that no editor has as yet taken it into account lends additional interest to our investigation of it. Nor indeed does it disappoint us. Again and again, in those passages which are extracted from the *Contra Celsum*, we find that Ven. 47 agrees with the *Contra Celsum* readings against all the rest of the Philocalia evidence. The following instances will suffice

to shew this : p. 77 l. 15 σκευασθέν, cett. κατασκευασθέν, p. 91 l. 6 κἄν δλίγην, cett. καὶ δλίγην, p. 92 l. 7 μυρίους, cett. μυρίοις, p. 96 l. 21 λεκτέον δέ, cett. λεκτέον δὴ, p. 99 l. 15 καὶ γυναῖκα γαμουμένην, om. cett. p. 107 l. 26 νῦν δὲ ζητεῖτε, cett. νῦν ζητεῖτε, p. 130 l. 18 καὶ ἐσθίεσθαι, om. cett., p. 181 l. 24 παραδοθέντα, cett. παραδεδομένα. Similarly in many places in c. xxiv, which is derived from Eusebius, Praeparatio Evangelica, vii. 22, this MS alone reproduces the Eusebian text (see Gaisford's edition, vol. II p. 213, &c); as, for example, in the following readings : p. 212 l. 23 ἀδύνατον ὑπάρχειν, cett. ὑπάρχειν ἀδύνατον, p. 213 l. 7 ἀλλ' εἰ, cett. ἀλλ' ἦ, and many others.

But by far the most important correction which Ven. 47 enables us to make in the hitherto received text of the Philocalia is in c. xxvii, which is taken from Origen's lost Commentaries on Exodus. For here a most extraordinary dislocation has taken place, through the disarrangement of some loose leaves in a long lost codex which must now be regarded as the archetype of all the other Philocalia MSS. As it has not hitherto been observed I shall explain it with some fulness; but I shall confidently leave the restored text to be its own justification.—The words ἰδοὺ ἐγὼ ἀποκτενῶ τὰ πρωτότοκά σου (p. 244, cf. Exod. iv. 23) are, in the Patmos MS, as in those of both the other groups, followed by καὶ γνώσονται γὰρ κ.τ.λ. (p. 249, cf. Exod. vii. 5). So on p. 250, οὕτω δ' ἡμεῖς καὶ πᾶσαν ἀπειλήν is followed by ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν γραφῶν κ.τ.λ. (p. 245); on p. 249, ἐν τῇ ἐξόδῳ ἀναγέγραπται by ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων σκληρὸν σκληρύνει κ.τ.λ. (p. 244); and on p. 245, ἡμεῖς δὲ πολλαχόθεν πειθόμενοι by καὶ πόνον καὶ κόλασιν κ.τ.λ. (p. 250). Now reckoning that a leaf of the mutilated codex contained 29 lines, or about a page, of this edition, we are able by the aid of the Venice MS both to restore the true order and to explain the error. The leaves of the MS in question must have contained the following passages :

1. ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων—πολλαχόθεν πειθόμενοι.
- 2—5. ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν γραφῶν—ἐν τῇ ἐξόδῳ ἀναγέγραπται.
6. καὶ γνώσονται γὰρ—καὶ πᾶσαν ἀπειλήν.
7. καὶ πόνον καὶ κόλασιν κ.τ.λ.

Now ff. 1 and 6 became detached and exchanged places, and so the mischief was done. Ven. 47 is the only codex, apart from its immediate descendants, which gives the right order. There is one other fragmentary testimony to it, which will be noticed later on.

These facts lead us to conclude that Ven. 47 affords a wholly independent text, and often preserves to us right readings where all other MSS have gone astray.

2. *The Patmos MS* (=A). During the Easter Vacation of 1887 I was hospitably entertained in the Monastery of S. John the Divine, while I was engaged in making a collation of this MS. Patmos 270 is a parchment quarto of 435 leaves, the leaf measuring $8\frac{1}{2}$ in. by 6 in., the written part $6\frac{1}{4}$ in. by 4 in. The character is small minuscules sometimes crossing, sometimes hanging from the line: there are 29, rarely 30, lines in a page; the ink is brown throughout; the capitals are small and plain, and the headings are in small capitals: there are scarcely any corrections. The contractions are very numerous at the outset: but on f. 143 r they begin to lessen, and they are not found from 143 v to 153 v, where they recommence to a slight extent half-way down the page. The grave and acute accents are very slanting; the circumflex is sometimes round and sometimes pointed. The breathings are formed by a perpendicular line with a side stroke to the right or the left. The prepositions in composition often retain their accent: the breathings are omitted after οὐκ, οὐχ, ὕφ, &c.: there is no ι adscript or subscript. A friend's camera enabled me to bring back photographic facsimiles of several pages. Tischendorf assigns the MS to the xth century: I should incline to place it towards its close.

As this MS is so difficult of access I give here a somewhat full statement of its contents.

f. 1 r. Top part torn away; first legible words, parts being pasted over: γενέσθαι μὴ ἀμφιβάλλοντας κ.τ.λ. (18 lines).

f. 1 v. Several lines lost; then: μετῴπου κ.τ.λ. (3 lines) down to κατὰ τοὺς ἰδίους ἑκάστα τόπους ἐστηλιτεύσαμεν. Then a very plain border followed by ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου γρηγορίου τοῦ θεολόγου πρὸς θεόδωρον ἐπίσκοπον τυάων. ἑορτὴ καὶ τὰ γράμματα, κ.τ.λ. (14 lines). After another plain border comes in a much later hand: πρῶτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς—σημειώτεον ὅτι καὶ πρὸ παντὸς τοῦ ὀρωμένου τούτου κόσμου τὰς ἀγγελικὰς φησιν ἀποστήναι δυνάμεις.

f. 2 r. τάδε ἐνεστὶν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ.

α. περὶ τοῦ κ.τ.λ., commencing the index.

On f. 3 r, three-quarters down, after ἀπάτης comes another border: then follows

περὶ αὐτεξουσίου καὶ κ.τ.λ.....ἐστὶ ταῦτα

α. εἰς τὸ ἐσκήρυνεν κ.τ.λ.

and so on through the six subsections of c. xxi, which are numbered as distinct chapters: so that we reach at last on the fifth line of f. 4 r,

ιβ. εἰς τὸ ἐσκήρυνεν κ.τ.λ.

Here follows another border, and we commence the book itself with the heading of c. i. A leaf is lost after *φάσκοντας* (p. 10), and the next leaf begins with *κυριεύων* (p. 11). The Philocalia ends on f. 185 v, l. 5, with *γνίνων πράξεων* and a plain border. Then follows immediately, and in the same handwriting: *σχόλια εἰς τὰς παροιμίας*, for which see Tischendorf, *Notitia Cod. Sinaitici*, p. 76. This again ends with a plain border on f. 230 r, near the bottom: after which follows the note: *μετελήφθησαν ἀφ' ὧν εὗρομεν ἑξαπλῶν. καὶ πάλιν αὐταχειρὶ πάμφιλος καὶ εὐσέβιος διορθωσαντο*. Another border closes the page; and f. 231 r gives an index to some work of Gregory the Divine, followed by scholia on certain of his *λόγοι*. The writing ceases abruptly on f. 435 v with the words *καταθέμενος. τοῦτο καὶ βούλεται καὶ δύναται*, and so the MS ends.

It will be seen from this description that the Patmos codex is unfortunately mutilated at the commencement, and that the first thing which is continuously legible is the dedicatory letter of Gregory. But the words immediately above this, *κατὰ τοὺς ἰδίους ἕκαστα τόπους ἐστηλιτεύσαμεν*, together with others preceding them, are sufficient to identify the passage with the close of the long preface contained in Ven. 47. It is most remarkable however that we find none of the marginal notes which occur in the Venice MS; nor is there a single trace of the signs of dissent which are promised at the close of the preface: the abusive epithet applied to Origen has also disappeared.

The fact is that the scribe of the Patmos MS used a text quite independent of that used by the writer of Ven. 47; and the long preface is, so far as I can judge, the only point which they have genealogically in common. Confirmation of this may be found in the *apparatus criticus* of the present edition; and I need here only refer to the instances cited above in my discussion of Ven. 47, and more especially to the dislocation of the text in c. xxvii.

The importance of this conclusion is very great. For if the two

earliest copies of the Philocalia, of the xth and xith centuries respectively, give us independent texts, their coincidence in any given reading affords a strong presumption that it is the original Philocalia reading of the passage; and where this is further confirmed by the testimony of the Contra Celsum text, we have attained as nearly as we can ever hope to attain to the *ipsissima verba* of Origen's autograph.

3. *Paris. Suppl. 615 (=C) and kindred MSS*¹. The two important MSS which have occupied us hitherto belong to the xth and xith centuries. The next in order of age is the best representative of a distinctly marked group, which reads e.g. *ἐστὶν* for *ἐνεστὶν* in the index; see above p. xiv. This is Paris. Suppl. Gr. 615, which is placed by Omont in the xiiiith century, and is a beautiful vellum codex, written in two columns, and with 24 lines to a page. It measures 11 in. by 7½ in., and consists of 198 leaves. The character is minuscules hanging from the ruled lines. The capital letters and the headings of the chapters are in gold.

Unfortunately at the beginning of the codex several leaves are lost, and others are missing later on. The first of the existing leaves moreover have been misplaced by the binder: but when they are rearranged the earliest words that we find are *τοῖς πολλοῖς μὴ εὐρῆσθαι* (p. 14). There are some corrections apparently contemporaneous with the original writing: and here and there a later hand has made changes in a blacker ink. The first column of f. 104 r begins with a broad gold line, followed by an index with gold capitals to the headings but no numeration of chapters. The index ends on f. 104 v, half way down the second column: the rest of the page is blank, and then a leaf is lost. This index illustrates a feature specially marked in this group: viz., the expressed division of the Philocalia into two books, the second of which commences with c. xxi.

From Par. S. 615 is copied Basil. A. iii. 9 (=F), which was written by a monk named Cyril in 1565 A.D. I have referred to it as F in the *apparatus* of the Preface on p. 1. It is also probable that the very imperfect MS bound up with the 'Codex Regius' of the Contra

¹ For further descriptions of these MSS see Journ. of Philol. vol. xviii, no. 35, pp. 46—51.

Celsum (Paris. 945) is likewise a copy of Par. S. 615, as far as it goes. Besides these two MSS, Par. S. 615 has another batch of descendants, whose lineage is perplexing, because they embody corrections both from the c. Cels. text and from another Philocalia group. These are Monac. 523, Constantinop. 453, Ottob. 410, Bodl. Roe 8 and Cantab. Trin. Coll. O. 1. 10.

Side by side with Par. S. 615 we find a number of MSS which offer the same general text, and yet demand an archetype of their own independent of that codex. These are Ven. 122 (with its copies, Monac. 52 and Taurin. B. 1. 6), Vat. 385, Athen. 191 and Vat. 429. These MSS are linked together and separated from all others by the peculiar mistakes, οὕτω for δτω (p. 96 l. 14), and ἀπαλλαγσόμεθα for ἀπολογησόμεθα (p. 92 l. 17). Moreover they are frequently right where Par. S. 615 has blundered (e.g. κατασκευαστέον... τῷ λόγῳ, p. 97 ll. 21 f.).

The most important of them, Ven. 122 (=D), fortunately bears its date, A.D. 1343. This is a MS on paper, with 377 leaves, measuring 11½ in. by 8½ in., and containing 30 lines on a page, written in a small and rapid hand with many contractions. It contains three works of Cyril of Alexandria, a treatise of Photius, and a letter sent by Thomas, Patriarch of Jerusalem, to the Armenian heretics. This letter had been dictated in Arabic by Theodore Abucara and translated into Greek by Michael the Presbyter. Then ff. 289—377 contain the Philocalia.

4. *Venice 48 (=E) and kindred MSS.*¹ This group is the largest of all and quite the most confusing. But it yields at last to subdivision, and may be arranged in two classes, the first of which has three clear divisions within it very closely connected with each other. The second class is more miscellaneous, and consists entirely of late MSS. Characteristic of the entire group is an omission on p. 144 l. 26, where the words καὶ οὐ κακίαν μὲν are wholly wanting. Now in the representative MSS of the first class the omission of these words is recognised by a blank space of a whole line, or part of a line. But in some later MSS of the first class, and in all, as far as I know, of the second, the omission is silently made and no gap is left.

¹ See Journ. of Phil. *ibid.* pp. 52—58.

Other common readings of the entire group are τὸ μείζον ὧν ἔχομεν in Gregory's dedicatory letter: τοῦ βίου τὰ πράγματα (p. 96 l. 24): and the omission of ἔνα before ἐνόμισαν (p. 89 l. 25). Of course many other instances might be given: but these will suffice to link all these MSS together as forming a group by themselves.

(i) In the first class the three divisions are best represented by (1) Ven. 48, (2) Par. 456, and (3) Par. 940. Besides their very close correspondence of text, the MSS of this class are linked together and separated from all others by the addition of ἔτι before the heading εἰς τὸ ἐσκληρύνη κύριος τὴν καρδίαν φαράω at the close of the index. On the other hand, their variations are such that I think none of them can be a copy of either of the others.

(1) Ven. 48 is the oldest member of the whole group. It is a MS of the xivth century, written by the same scribe as the Contra Celsum MS, Ven. 44. Its fly leaf is torn away, otherwise we should doubtless have read Bessarion's name as in that codex. It is a paper quarto with 220 leaves. There are no corrections, excepting a very few by the first hand as it seems; and this makes it the more difficult to detect what MSS are copied from it. On f. 220 v is written, I think in Bessarion's hand, ὠνησάμην τουτὶ τὸ βιβλίον ἐνδὲ χρυσίου καὶ ἡμίσεως. At the top of f. 103 r, in chap. xxi (p. 170), there is written above the first line in red ink: $\bar{\alpha}$ + εἰς τὸ ἐσκληρύνη $\bar{\kappa}\sigma$ τὴν καρδίαν φαράω. This rubric refers to the sixth line, Ἀρξώμεθα κ.τ.λ., at the end of which is a red $\bar{\alpha}$; and it must have been added as an afterthought, perhaps in the MS from which Ven. 48 was copied. The subsequent sections have no such heading, but only numbers at the side. This stray rubric reproduces itself in various ways, and so forms another link between the various MSS of the whole group.

Four MSS, Mediol. A. 165, Lugd. Bat. 61, Flor. Laur. Kk. 1. 39, and Vat. Regin. 3, are probably copied from Ven. 48.

(2) Par. 456 bears the date 1426 A.D., and was brought to Paris from Constantinople. It is very closely related to Ven. 48, though not copied from it. The same may be said of Ottobon. 67, which is dated 1436 A.D., and also comes from Constantinople. Both of these MSS contain Arrian's *Expositio Alexandri* immediately after the Philocalia. And the Paris MS prefixes to the Philocalia the following lines suggesting a comparison between the work

of Origen and Alexander: I cannot be sure whether Ott. 67 has them or not.

εἰ μὲν θέλεις ἄνθρωπε θαυμάζειν βίον,
τύχας ἀλεξάνδρου τε καὶ πράξεις ἔχεις·
εἰ νοῦν δ' ἀτεχνῶς μυστικῶν ἐρμηνεία,
ὠριγένην θαύμασον ὃς τοῦτον ἔχει· κ.τ.λ.

These lines were doubtless composed by the scribe of Par. 456, or its archetype, if that also contained Arrian's work. They reappear in some later MSS with some variations of text, though Arrian's work is not given and so the whole point of them is gone.

(3) Par. 940 (= G) is defective at the close, and is thus connected with two other MSS, both of which are probably copied from it. It is a paper MS of the xvth century, 'olim Boistallerianus.' It contains, after the Philocalia, Basil's Homilies on the Hexaemeron, and two works of Gregory of Nyssa. It stops abruptly on f. 81 v, l. 14, with ἀλλὰ ἀπὸ ἀπαλότητος (p. 244), and leaves a blank till f. 82 v, l. 7, where it goes on again with τῶν μετὰ τὰ τεράστια (p. 253), ending finally seven lines from the foot of f. 83 r with ὑλικὸς γὰρ τις ἀπὸ τῆς εἰαυτοῦ (p. 255). This obviously points to a mutilated archetype.

From Par. 940 are copied Oxf. New Coll. 147 and Mediol. H. 101.

By a most remarkable coincidence the sentence at which Par. 940 first breaks off has carried us just far enough to shew that the scribe had before him the true order of c. xxvii, which has been preserved to us in its completeness by Ven. 47 alone. For the sentence runs thus: ἰδὸν ἐγὼ ἀποκτενῶ τὰ πρωτόκοκα σου· ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων σκληρὸν σκληρύνει; σαφὲς δ' ὅτι τὸ σκληρὸν οὐ σκληρύνεται· ἀλλὰ ἀπὸ ἀπαλότητος. This extraordinary link of connection with Ven. 47 would be enough to upset our whole system of grouping, were it not that a closer examination reveals the fact that this last chapter has been copied from a source quite different from that of the earlier part of the MS, which is nearly akin to Ven. 48 and Par. 456. It is sufficiently clear that this chapter is not taken directly from Ven. 47; but it is certainly from a MS very closely allied to it.

We must include somewhere in this first class Vat. 1454, an incomplete MS, ending with *χρηστέον* (p. 251 l. 19); for it prefixes *ἔτι* to the last heading in the index.

(ii) The somewhat miscellaneous second class seems to contain no MS earlier than the xvth century. It is linked with the first class by the omission, though without a gap, in c. xx (p. 144); but separated from it by not reading *ἔτι* before the last section of the index, by the blunder *διαλύσεων* for *ἐπιλύσεων* in the preface, and by reading *λαμβάνειν ἢ διδόναι* for *διδόναι ἢ λαμβάνειν* on p. 96 l. 19; and it sometimes gives right readings where the first class has gone wrong. This class has a peculiar interest as containing the MSS on which the only complete printed text of the Philocalia, that of Joh. Tarinus in 1618, is based. The text of the Philocalia published by Lommatzsch is ultimately derived from this edition in those passages where the original works of Origen are not extant; but in other parts the text of the original works, e.g. the *Contra Celsum*, has for the most part been substituted for the Philocalia text.

(1) The MS from which Tarinus printed, Par. 458, contains after the Philocalia a work of Zacharias, Bishop of Mitylene, written in very large characters and dated 1531 A.D. This he edited at the same time, adding also the *Opiniones de Anima*, which he found in the 'Codices Thuani' of the Philocalia, the readings of which he reproduces in his notes.

Par. 457 and Par. 459 (A.D. 1543) are closely allied to Par. 458 and need not be further described.

(2) The following are linked with Par. 456 by the reproduction of the Iambics mentioned above, but their text is different and belongs to this second class:

(a) Reading correctly *θέλεις*: Par. 941 (A.D. 1535) and, what is probably a copy of it, Lugd. Bat. 67.

(b) Reading *θέλεις*: Flor. Riccard. K. 1. 13 and Vat. 1565. The beginning of the Riccardian MS is wanting, but it can be gathered from Vat. 1565, which has the word *προθεωρία* before the preface, and *ἐπιστολή* before Gregory's letter. These peculiarities are common also to Lugd. Bat. 44, which is incomplete, ending as it does with *συγκατατίθενται τῷ διδάσκοντι* (p. 241). For these reasons therefore among others these three MSS must be classed together.

The Riccardian MS contains, after the Philocalia and the verses on Origen, some iambics of the monk Bessarion on the death of Theodora, followed by two other verse pieces, and an acrostic prophecy of Christ and the Cross by the Erythraean Sibyl. The verses of Bessarion are found also in Par. 456 and Par. 941. Now in E. Miller's catalogue of the Greek MSS in the Escorial (pp. 332—386) may be seen the contents of an old catalogue made before the great fire of 1671. From this I gather that two MSS of the Philocalia must then have perished. One of these is described as containing also certain verses of Bessarion and other writers, and also verses of the Erythraean Sibyl.

(3) The following too, belonging to this same class, have a common bond in the heading *φιλοκαλία ἐκ τῶν ὀριγένους βιβλίων*..... *συνλεγείσα παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν κ.τ.λ.*

Taur. B. vi. 25, containing Bk. II followed by Bk. I, and without index. Par. 942 and Par. 943, 'Codd. Thuani,' also containing Bk. II followed by Bk. I, but incomplete, and with two indices.

Lastly, we must bring together here several incomplete copies, all probably of late date and quite unimportant.

Vat. 388 contains Bk. I only and has no preface or index. Although it has the same heading as the 'Codd. Thuani,' its text is quite different; e.g. its first chapter commences with *ἐπεὶ*, not *ἐπειδὴ*.

I am inclined to class with this a MS in Vienna, no. 53 in the Catalogue of Lambecius, for the description of which, together with some tracings, I am indebted to the painstaking kindness of the late Mr H. W. Wallis, Fellow of Gonville and Caius College. The MS is extremely difficult to decipher, partly on account of the ravages of bookworms, but far more owing to a brown stain going through the whole book and covering about seven-eighths of each page. It agrees with Vat. 388 in reading *ἐπεὶ* at the beginning of c. i, and in containing only the first book. But my data for classification are small owing to the mutilation and illegibility of the codex.

In the Barberini Library at Rome (III 84) there is a copy containing Bk. II only.

Among the Savile MSS in the Bodleian (No. 11) there is a portion of Bk. II, namely cc. xxi, xxv and xxvii.

At Moscow, as may be seen by Matthaei's Catalogue, there are four very late fragments of Bk. II, which need not here be particularly enumerated.

There is also a complete copy of the Philocalia mentioned in the same catalogue (No. 12). Matthaei speaks of it as a paper MS of the xvth century, and transcribes the following note from the last leaf: *ἡ παρούσα βίβλος τυγχάνει τῆς μονῆς τοῦ ξηροποτάμου, πριαθεῖσα ἐκ τῆς μονῆς τοῦ ξενοφώντος σὺν ἑτέροις πλείοσι βιβλίοις.*

At this point a question naturally arises as to the relation between the various types of text which our enquiry has led us to distinguish, and the comparative value to be assigned to each of them.

Beginning with the two later groups we may ask, Can evidence be produced to show that Par. S. 615 and Ven. 48 have a common ancestor, which stands apart from the Patmos codex? To answer this in the affirmative, instances must be collected in which these two MSS have common blunders which are not found in the latter, and which are moreover such as an intelligent scribe would not have easily rectified. The following cases may perhaps serve this purpose.

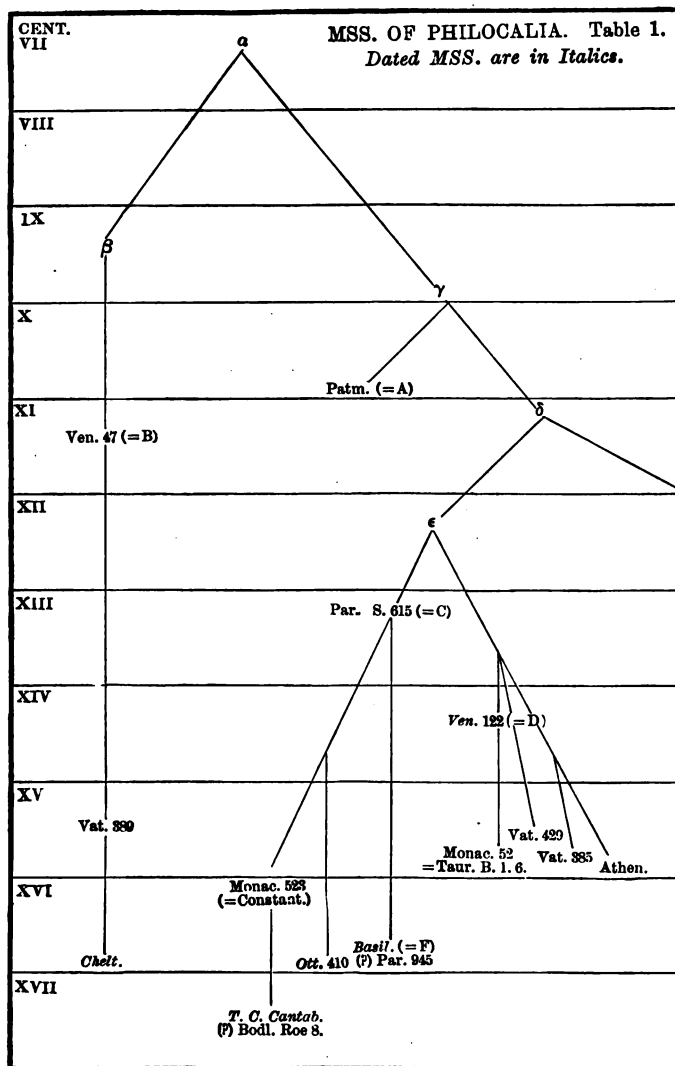
1. p. 76 l. 16 οὐ φαίνεται Patm., Ven. 47; om. Par. S. 615, Ven. 48.

This passage forms the close of a quotation from Plato's *Crito*, which is continued much further in the c. Cels. text: but if the compilers of the Philocalia had stopped before the words οὐ φαίνεται, it is not very probable that these two words, and no others, would afterwards have been appended. Hence we may conclude that they were in the original Philocalia; and if so it is difficult to suppose that the two MSS in question omitted them quite independently.

2. p. 103 l. 20 (c. Cels. i. 62) ἱκανοὺς πρὸς τὸ νοεῖν καὶ λέγειν ἀρεσκόντως πλήθεσιν ἐπιλεξάμενος Patm., Ven. 47. ἱκανοὺς πρὸς τὸ νοεῖν καὶ λέγειν ἀρέσκοντας πλήθεσιν ἀπολεξάμενος Par. S. 615, Ven. 48.

Here a comparison of the c. Cels. text shews that both ἀρέσκοντας and ἀπολεξάμενος are probably wrong.

3. p. 102 l. 4 οὕτως ἔχουσιν c. Cels. MSS, Patm., Ven. 47.
ἔχουσιν οὕτως Par. S. 615, Ven. 48.

CENT. VII	MSS. OF PHILOCALIA. Table 2. <i>Dated MSS. are in Italics.</i>
VIII	
IX	
X	
XI	
XII	
XIII	
XIV	
XV	
XVI	
XVII	

ξ
 Ven. 48 (= E)
 Mediol. A. 165
 (Laurent., Vat. Regim. 3) (?)
 Lugd. 61
 Par. 456.
 Ott. 67.
 Vat. 1454
 Par. 940
 Mediol. H. 101 Nov. Coll.
 [11 MSS. of Cl. 2]

4. p. 100 l. 29 *εἴτ' ἐπεὶ φησιν* c. Cels. MSS, Patm., Ven. 47.
εἴτ' ἐπάγει φησιν Par. S. 615, Ven. 48.

Here the mistake has arisen from a misreading of *ἐπεὶ*, and it destroys the sense.

We may therefore accept the theory of a common original (δ) for the groups represented by Par. S. 615 and Ven. 48, giving us new blunders not found in Patm. and Ven. 47.

We may go on further to assume for this MS (δ) and the Patmos MS a common original (γ), which contained the dislocation of c. xxvii. This MS (γ) may quite well have been copied from the *παλαιολόγη βιβλος* (α), when its pages had become displaced, long after the copy (β) had been made by Barda's contemporary.

II. MANUSCRIPTS OF THE CONTRA CELSUM.

All the known MSS of the *Contra Celsus* are copied from one in the Vatican, Gr. 386. This is a MS of the xiiith century, and it contains also the Panegyric on Origen by Gregory Thaumaturgus, which is prefixed likewise to many of its copies. At the end of the first book it has this note:

*πρὸς τὸν ἐπιγεγραμμένον κέλσου ἀληθῆ λόγον ὀριγένους τόμος ᾱ:—
μετεβλήθη καὶ ἀντεβλήθη ἐξ ἀντιγράφων τῶν αὐτοῦ ὀριγένους βιβλίων.*

In the xvth or xvth century a leaf had disappeared from Bk. ii. c. 13 ff. (R. I. 399 C) after the words *περὶ τοῦ συγκαταθέσθαι τοῖς*, the next leaf (f. 42 r) beginning *ματος ἵνα αὐτὸ τηρήσῃ* κ.τ.λ. (Ru. I. 403 B). But as early as the xivth century it had been tampered with by erasure. Thus in i. 32 (Ru. I. 350 A) the words which I here enclose in brackets were erased on account of their blasphemous character: they form part of one of Celsus's slanders about our Lord's birth: *ἐλεγχθεῖσα ἐπὶ μοιχείᾳ [καὶ τίκτουσα ἀπὸ τινος στρατιώτου Πανθήρα τοῦνομα] καὶ ἴδωμεν* κ.τ.λ.

The earliest copy¹ of Vat. 386 is Par. S. 616, which was written by Lucas Monachus for the emperor Andronicus III. in 1340 A.D.

¹ This relation between the two MSS is denied by Dr Koetschau, who believes that Par. S. 616 is an independent witness to the text. I have

A note at the beginning by a later hand tells us that when the codex came into the possession of Manuel Rhetor he erased the name of Andronicus. It is a parchment MS with large red headings and capitals. It prefixes Gregory's Panegyric, and adds the Exhortatio ad Martyrium. It differs from Vat. 386 in the headings of the books, and by the absence of the note *μετεβλήθη καὶ ἀντεβλήθη κ.τ.λ.* It also corrects some of the obvious blunders of that MS, such as its original *ἐξ ἧς* (i. 2, Ru. I. 320 C), and the misspellings *ἡρώδορον* and *κιριεύς* (i. 5, Ru. I. 324 B). In the Panther passage (i. 32, Ru. I. 403 B) it merely omits the words *καὶ τίκτουσα*, giving what follows as it is read in the text of Delarue, and leaving no gap.

From Par. S. 616 are copied Basil. A. iii. 9 and Par. 945, the 'Codex Regius' of Delarue.

The other MSS need only be enumerated here. From Ven. 44 (cent. xiv.) are copied Vat. Palat. Gr. 309 (Hoeschel's 'Codex Palatinus'), and the fragments in the Ambrosian Library at Milan (I. 119 P inf.), and probably also the two Oxford MSS, Bodl. Gr. Misa. 21 and New College, No. 146.

From Ven. 48 (cent. xiv.) are copied Lugd. Bat. 17; Ven. 46 (with its copy Par. S. 293 'Codex Jolianus') Matrit. O. 6, written by George Trypho, 1555; Vat. 387 with the two fragments Ottob. 35 and 75; and Monac. 64, of which there is a copy in the same library made for Hoeschel, and by him corrected for the press (Monac. 517).

When we come to estimate the comparative excellence of the Contra Celsum and Philocalia texts in those passages which the compilers of the latter book derived from the former, the palm, as might naturally be expected, is carried off by the text of the original work. Gregory and Basil had no special motive for a very scrupulous accuracy; and there is no doubt that, besides the slight literary alterations which were sometimes necessary to introduce their extracts, they made a considerable number of mistakes from which the Contra Celsum text has remained free.

fully discussed the question in *Journ. of Philol.*, vol. xviii., no. 36, and need not repeat the evidence here. Further details respecting the Contra Celsum MSS will be found in *Journ. of Philol.*, vol. xviii., no. 35, p. 62 ff. and in Mr Wallis's article in the *Classical Review*, Nov. 1889.

Thus if we take the first important extract, c. Cels. i. 9—11 (Philoc. c. xviii. ad init.), the result of the comparison of the two texts when critically ascertained is that where the Philocalia differs from the Contra Celsum it is generally inferior to it. In fact the Contra Celsum readings often must be right, and for the most part are preferable. But on the other hand it is to be noted that no divergence in the Philocalia is of more than verbal importance; and this fact goes far to prove that there is no ground whatever for the supposition that the Philocalia, as we have it, has been tampered with from doctrinal motives.

III. CATENAE.

(1) Two considerable quotations from the Philocalia are found in the Munich Catena on the Epistle to the Romans, published by Cramer at Oxford in 1844. The MS which he used (Cod. 412) is described in Hardt's Catalogue (vol. iv. p. 289) as a parchment codex of the xiith century. As the Catena contains passages from Oecumenius I suppose that it cannot have been compiled before the close of the xth century. The first text commented upon is Rom. vii. 7, and the first comment is χρυσοστόμου Ἀντίθεσιν πάλιν κ.τ.λ. The last text is xvi. 24, and the Catena concludes with a comment of Theodoret, ending εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἁμήν.

The first of the Philocalia citations (Cramer, vol. iv. p. 276) commences: Ἐκ τῆς φιλοκαλίας τοῦ Ὀριγένους. Πρόσχωμεν δὲ ἄνωθεν τοῖς εἰρημένοις κ.τ.λ., and after a few modified phrases it continues as in our text p. 227 l. 15 to p. 229 l. 29. This passage is from c. xxv. of the Philocalia, where it is quoted from Origen's first book of Commentaries on the Romans.

The other citation (Cramer, vol. iv. pp. 340 ff. and p. 349) is from the third book of the De Principiis as quoted in Philoc. c. xxi. It is somewhat disordered in arrangement. Thus it begins: Ἐκ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὀριγένους. Ἰδωμεν δὲ καὶ κ.τ.λ. (=p. 170 l. 3). After slight modifications it goes on continuously as in p. 170 l. 28—p. 172 l. 17. Then comes an earlier piece, p. 158 l. 14—p. 162 l. 9; which again is followed by later pieces, p. 173 l. 17—p. 175 l. 5;

p. 176 l. 28—p. 177 l. 15. After a break we have (Cramer, p. 349) a small extract (Ὁριγένους ἐκ τῶν ἐκλογῶν) from the same chapter, p. 175 l. 21—p. 176 l. 2.

A comparison of the text as given by Cramer¹ shews that we have for these passages the testimony of a MS which is wholly independent of the extant MSS of the Philocalia, and in some few instances is right where all of these are wrong together. Thus to give one instance, after the words εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν (p. 227 l. 11) it adds καὶ ὡς εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν, words which would easily fall out, but which when replaced considerably improve the run of the sentence by supplying the missing conjunction. Other obvious improvements shew that the Catena represents a Philocalia MS which must have existed independently side by side with the archetype of all the MSS which we know. Although there are a few cross combinations, it is reassuring to find that it confirms the position which we have assigned to Ven. 47, with which in several instances it agrees against all the rest.

(2) A mere scrap of five lines in the Oxford Catena on the Romans (Bodl. E. II. 20, A.D. 1601; Cramer, vol. iv. p. 5 ll. 21—25) corresponds to Philoc. xxv. p. 231 ll. 8 ff.: see the *apparatus* at the foot of our text. Vatic. Gr. 762 contains a Catena on the Romans: but I know nothing further of it.

These are the only quotations which I have found in Catenae corresponding to passages in the Philocalia: but the whole subject of Catenae is one which much needs to be worked, and which is certain to be fruitful for the criticism of Origen.

IV. TRANSLATIONS BY RUFINUS.

(1) *The De Principiis*. On his return to Italy, after the healing of the first breach of friendship between Jerome and himself on the ground of Origenism, Rufinus published in 398 a

¹ Mr A. E. Brooke has kindly collated for me the MS at Munich in these passages. The only corrections to be made in Cramer are: p. 273 l. 5 ἀρα] ἀρα MS, p. 343 l. 10 δ] ὃ MS, l. 14 παρ' αὐτοῦ] + κακοῦ MS, p. 344 l. 2 σκληρούμενον] σκληρυμένων MS, p. 345 l. 21 ἐκτιμον] ἐντιμον MS, p. 346 l. 12 γενέσθαι] om. MS.

translation of the *De Principiis*. He tells us (Ap. I., Vallarsi's Jerome, vol. ii. p. 582) that he did this at the earnest request of one Macarius, who being engaged on a treatise on Freewill, and being guided as he believed to Rufinus by a dream, desired to learn the views of the great Alexandrian teacher on this topic. Rufinus was fully aware of the storm which would follow such a translation, and at first put him off with Pamphilus's Apology for Origen, in which many extracts from the *De Principiis* were embodied. He further endeavoured to save his reputation for orthodoxy by prefixing to his translation of this work a preface in which he carefully stated his own creed, and by adding an appendix to prove that the most objectionable passages in Origen's works were the forged insertions of heretics. When Macarius still clamoured for the *De Principiis* itself, Rufinus yielded, and prefixed to his translation a notable preface in which he said that he was only following the example of a great scholar who had translated several works of Origen and had praised him in the most exalted terms. This was the cause of a new breach with Jerome, and led to a most painful and discreditable controversy. The preface went on to state the principles upon which Rufinus had made his translation.

"Sicubi ergo nos in libris eius aliquid contra id inuenimus, quod ab ipso in ceteris locis pie de trinitate fuerat definitum, uelut adulteratum hoc et alienum aut praetermisimus aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter inuenimus affirmatam. si qua sane uelut peritis iam et scientibus loquens, dum breuiter transire uult, obscurius protulit; nos, ut manifestior fieret locus, ea quae de ipsa re in aliis eius libris apertius legeramus adiecimus, explanationi studentes: nihil tamen nostrum diximus, sed licet in aliis locis dicta tamen sua sibi reddidimus."

With regard to the substance of his work therefore he tells us honestly enough that his object was to present Origen to the Latin world in an inoffensive form, and to attain this end by omitting, as probably the insertions of heretics, passages where he seemed to contradict his own teachings, and by expanding other passages in Origen's sense as he had gathered it from his other works.

After this frank confession it is at first surprising to find how exceedingly little change in either direction can be traced in those parts of his work of which the original Greek is preserved to

us in cc. i. and xxi. of the Philocalia: but this may be explained by the consideration that SS. Gregory and Basil would select passages which were free from the objections which have been indicated. At any rate it says something for the trustworthiness of Rufinus, that where we are able to confront him with the original we have no fault to find with him on the ground of theological modifications.

The two following passages are omitted by Rufinus: (1) De Princ. iv. 19, 20 = Philoc. p. 28, *διὰ τοῦτο δεῖ ἀκριβῶς... ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει μὴ γεγενημένους*. The first sentence of this is replaced by a platitude. The passage deals with the care needed to decide what portions of Scripture are or are not literally true. (2) De Princ. iv. 21 = Philoc. pp. 29 f., *ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἐν τῷ φανέρῳ Ἰουδαῖος... προηγουμένῳ λόγῳ γεγενημένων*. This is the remarkable passage referred to in Socr. H. E. iii. 7, where Adam is made to represent Christ, and Eve the Church.

On the other hand in De Princ. iii. 10 ad fin. (Ru. I. 118), after the words *ὡς γῆ τυγχάνουσα* (Philoc. p. 161), Rufinus adds a sentence, which is merely explanatory and sums up the previous argument.

His translation however was assailed by Jerome not only on the ground of his suppression of Origen's heretical statements, but also for the unscholarly style of his Latin composition. Rufinus was well aware that he was open to criticism in this direction, and declares that he at first refused the request of Macarius on the ground of his long residence in the East: "nullum dicebam me usum huiusmodi operis habuisse, et ad Latinum sermonem tricennali iam paene incuria torpuisse."

But when we come to his work with the view of collecting evidence for the emendation of the existing Greek texts, we are prepared to forgive that want of the 'eloquence' of Jerome which he so often deploras, if only he be found to have translated literally enough to enable us to judge of the readings of uncertain passages. Here we are sadly disappointed. His translation is in fact what we should now call a paraphrase. He gives as a rule a quite intelligible sense; and for the most part it is Origen's sense, if we have regard to the general thought rather than to the individual sentence. He thoroughly appreciated his author, and may be considered as fairly representing his views and arguments. What we have most

to complain of is that he constantly fails to appreciate the carefully balanced sentences of the Greek. He obviously does not understand the constructions, though he seems to grasp by a happy instinct the general drift. He is determined at all hazards to be clear, and he frequently repeats a remark which he has already rendered in another form, introducing sometimes a striking phrase which has no counterpart at all in the original.

An instance taken from the earlier part of the fourth book of the *De Principiis* will serve to illustrate several of these criticisms, and may be taken as a fair specimen of Rufinus's translation.

PHILOCALIA, I. 6 (p. 12).

Λεκτέον δὲ ὅτι τὸ τῶν προφητικῶν λόγων ἐνθεον, καὶ τὸ πνευματικὸν τοῦ Μωσέως νόμου, ἐλαμψεν ἐπιδημήσαντος Ἰησοῦ. ἐναργῆ γὰρ παραδείγματα περὶ τοῦ θεοπνεύστους εἶναι τὰς παλαιὰς γραφὰς πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ παραστήσαι οὐ πᾶν δυνατὸν ἦν· ἀλλ' ἡ Ἰησοῦ ἐπιδημία δυναμένους ὑποπτεύεσθαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας ὥς οὐ θεῖα εἰς τοῦμφανὲς ἤγαγεν ὡς οὐρανίῳ χάριτι ἀναγεγραμμένα. ὁ δὲ μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς ἐντυγχάνων τοῖς προφητικοῖς λόγοις, παθὼν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀναγινώσκειν ἰχνος ἐνθουσιασμοῦ, δι' ὧν πάσχει πεισθῆσεται οὐκ ἀνθρώπων εἶναι συγγράμματα τοὺς πεπιστευμένους ἡμῶν εἶναι θεοῦ λόγους.

DE PRINCIPIIS, IV. 6 (Ru. I. 161 f.).

Quibus etiam illud addendum, quod siue prophetarum uaticinatio, siue Moysis lex, diuina esse et diuinitus inspirata ex eo maxime illuminata est et probata, ex quo in hunc mundum Christus aduenit. ante enim quam complerentur ea quae ab illis fuerant praedicta, quamuis uera essent et a deo inspirata, tamen ostendi uera esse non poterant pro eo quod nondum probarentur impleta. aduentus uero Christi uera esse et diuinitus inspirata quae dixerant declarauit, cum utique prius haberetur incertum si eorum quae praedicta fuerant exitus esset implendus. sed et si quis cum omni studio et reuerentia qua dignum est prophetica dicta consideret, in eo ipso dum legit et diligentius intuetur, certum est quod aliquo diuiniore spiramine mentem sensumque pulsatus agnoscat non humanitus esse prolatos eos quos legit, sed dei esse sermones: et ex semetipso sentiet non humana arte nec mortali eloquio, sed diuino, ut ita dixerim, cothurno libros esse conscriptos.

We must however in justice remember that the paraphrastic style of translation was by no means peculiar to Rufinus. Jerome himself has no word of blame for this. Indeed in his letter to Pammachius, 'De optimo genere interpretandi' (lvii, Vallarsi I. 308) he had distinctly defended it, except in the case of the translation of the Scriptures. And in the few instances in which we can set passages of his own translation of the *De Principiis* and of Rufinus's side by side with the original Greek there is little to choose between them on the score of literalness.

These passages are three in number: *De Princ.* iii. 21 (Ru. I. 134) = *Philoc.* xxi. (p. 175) *εἰ δὲ ἀπαξ...ῤεβέκκας γενέσθαι*: *De Princ.* iii. 22 (Ru. I. 136) = *Philoc.* xxi. (p. 176) *δυνατὸν μεντοὶ γε...ἡτοιμασμένον*: *De Princ.* iv. 23 (Ru. I. 185 f.) = *Philoc.* i. (p. 32) *τάχα δὲ ὥσπερ...ἔθνων καλοῦνται*. The fragments of Jerome's version are preserved in his letter to Avitus (Vallarsi I. 916), and may be seen together with that of Rufinus in Delarue's edition.

The last of these passages I give at length, partly as an illustration of the comparative merits of the versions, and partly because it is immediately followed by a section in Rufinus which the editors of the *Philocalia* omitted, and by a section in Jerome which both they and Rufinus omitted. These sections are here enclosed within brackets.

Τάχα δὲ ὥσπερ οἱ ἐντεῦθεν κατὰ τὸν κοινὸν θάνατον ἀποθνήσκοντες ἐκ τῶν ἐνταῦθα πεπραγμένων οἰκονομοῦνται, εἰ κριθείεν ἄξιοι τοῦ καλουμένου χωρίου ἄδου, τόπων διαφόρων τυγχάνειν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτημάτων· οὕτως οἱ ἐκείθεν, ὧ' οὕτως εἶπω, ἀποθνήσκοντες εἰς τὸν ἄδην τοῦτον καταβαίνουσι, κρινόμενοι ἄξιοι τῶν τοῦ παντὸς περιγείου τόπου διαφόρων οἰκητηρίων βελτιόνων ἢ χειρόνων, καὶ παρὰ τοῖσδε, ἢ τοῖσδε τοῖς πατράσιν· ὥς δύνασθαί ποτε Ἰσραηλίτην πεσεῖν ἐς Σκύθας, καὶ Αἰγύπτιον εἰς τὴν Ἰουδαίαν κατελθεῖν. πλὴν ὁ σωτὴρ συναγαγεῖν ἦλθε τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· καὶ πολλῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ μὴ εἰζάντων τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καλοῦνται. κέκρυπται δὲ, ὥς ἡγούμεθα, ἐν ταῖς ἱστορίαις ταῦτα.

Rufinus translates: 'Fortassis enim sicut hi qui de hoc mundo secundum communem mortem istam recedentes pro actibus suis et meritis dispensantur prout digni fuerint iudicati, alii quidem in locum qui dicitur infernus, alii in sinum Abrahae, et per diuersa quaeque uel loca uel mansiones: ita etiam ex illis locis uelut illic,

si dici potest, morientes, a superis in hunc inferum descendunt. [nam ille inferus ad quem hinc morientium animae ducuntur, credo, ob hanc distinctionem infernus inferior a scriptura nominatur, sicut dicitur in psalmis : *Quia liberasti animam meam ex inferno inferiori.*] unusquisque ergo descendendum in terram pro meritis, uel loco suo quem ibi habuerat, dispensatur in hoc mundo in diuersis uel locis uel gentibus uel conuersationibus uel infirmitatibus nasci, uel a religiosis aut certe minus piis parentibus generari, ita ut aliquando contingat Israelitam in Scythas descendere, et Aegyptium pauperem deduci ad Iudaeam: uerumtamen saluator noster congregare uenit oves quae perierant domus Israel: et cum plurimi ex Israelitis non acquieuisent doctrinae eius, hi qui ex gentibus erant, uocati sunt. [unde consequens uidebitur etiam prophetias quae singulis gentibus proferuntur, reuocari magis ad animas debere et diuersas mansiones earum caelestes. sed et historias rerum gestarum, quae dicuntur uel genti Israel uel Ierusalem uel Iudaeae accidisse, illis uel illis gentibus impugnantibus, perscrutandum est et perquirendum, quoniam in quamplurimis corporaliter gesta non constant, quomodo magis ista conueniebant illis gentibus animarum, quae in caelo isto quod transire dicitur habitant uel etiam nunc habitare putandae sunt. si quis uero euidentes et satis manifestas assertiones horum de scripturis sanctis exposcat a nobis, respondendum est quia occultare magis haec spiritui sancto in his quae uidentur esse historiae rerum gestarum, et altius tegere consilium fuit, in quibus descendere dicuntur in Aegyptum, uel captiuari in Babyloniam, uel in his ipsis regionibus quidam quidem humiliari nimis et sub seruitio effici dominorum, alii uero in ipsis captiuitatis locis clari ac magnifici habiti sunt, ita ut potestates et principatus tenuerint regendisque populis praefuerint.] quae omnia, ut diximus, abscondita et celata in scripturae sanctae historiis continentur.’

Jerome translates: ‘Et forsitan quomodo in isto mundo qui moriuntur separatione carnis et animae, iuxta operum differentiam diuersa apud inferos obtinent loca; sic qui de caelestis Ierusalem, ut ita dicam, administratione moriuntur, ad nostri mundi inferna descendunt, ut pro qualitate meritorum diuersa in terris possideant loca.’ Here his quotation ceases, but he at once introduces with the words ‘et iterum’ another section: [‘et quia comparauimus de

isto mundo ad inferna pergentes animas, iis animabus quae de superiori caelo ad nostra habitacula peruenientes quodammodo mortuae sunt, prudenti inuestigatione rimandum est, an hoc ipsum possimus etiam in natiuitate dicere singularum; ut quomodo quae in ista terra nostra nascuntur animae, uel de inferno rursum meliora capientes, ad superiora ueniunt et humanum corpus assumunt, uel de melioribus locis ad nos usque descendunt; sic et ea loca quae supra sunt in firmamento, aliae animae possideant, quae de nostris sedibus ad meliora proficiunt: aliae quae de caelestibus ad firmamentum usque delapsae sunt, nec tantum fecere peccatum, ut ad loca quae incolimus truderentur.]

It will be observed that each adds phrases apparently his own; Rufinus, "Abraham's bosom," and Jerome, "the heavenly Jerusalem": and each appends a section not found in the Philocalia. Both sections are no doubt Origen's; but it is not clear which should come first. I incline to place that in Rufinus first, and to explain the *ταῦτα κέρνυται* of what Jerome has preserved to us. The illustration from Ps. lxxvi. 13 may be an insertion by Rufinus, as it is absent from the Philocalia and from Jerome; but it is quite in Origen's manner.

There is another passage of which both versions exist, but it is omitted in the Philocalia. It occurs in De Princ. iii. 22 (Ru. I. 136 f.), between the words *χείρνας γίνεσθαι* and *ἐπεὶ δὲ ὅπου κ.τ.λ.* (Philoc. xxi. p. 176 l. 27).

Here Rufinus has: 'Unde et arbitrandum est possibile esse aliquos qui primo quidem a paruis peccatis coeperint in tantam malitiam diffundi, et in tantum malorum uenire profectum, ut nequitiae modo et aduersariis potestatibus exaequantur: et rursum si per multas poenarum graves animaduersiones respicere aliquando potuerint, et paulatim medelam uulneribus suis requirere tentaauerint, cessante malitia reparari posse ad bonum: ex quo opinamur, quoniam quidem (sicut frequenter diximus) immortalis est anima et aeterna, quod in multis et sine fine spatiis per immensa et diuersa saecula possibile est ut uel a summo bono ad infima mala descendat, uel ab ultimis malis ad summa bona reparetur.'

Jerome renders: 'Ego arbitror posse quosdam homines a paruis uitiiis incipientes ad tantam nequitiam peruenire (si tamen noluerint ad meliora conuerti et poenitentia emendare peccata) ut et con-

trariae fortitudines fiant; et rursum ex inimicis contrariisque uirtutibus in tantum quosdam per multa tempora uulneribus suis adhibere medicinam, et fluentia prius delicta constringere, ut ad locum transeant optimorum. saepius diximus in infinitis perpetuisque saeculis, in quibus anima subsistit et uiuit, sic nonnullas earum ad peiora corruiere, ut ultimum malitiae locum teneant; et sic quasdam proficere, ut de ultimo malitiae gradu ad perfectam ueniant consummatamque uirtutem.'

This section Jerome quotes only to condemn it; and it was doubtless passed over by the editors of the Philocalia as unsatisfactory. It goes much further than the sentence preceding it, to which Rufinus had of his own accord prefixed the phrase 'magis conuenit regulae pietatis ut credamus,' &c.

Rufinus has embodied in his translation of the *De Principiis*, with but slight alterations, his previous versions of such passages as are quoted from that book in the apology of Pamphilus.

(2) *Exegetical Works*. The favourable estimate of the fidelity of Rufinus to his originals, which we are inclined to form from his translation of the passages of the *De Principiis* which are contained in the Philocalia, is seriously modified when we come to observe the way in which he has dealt with other sections which are taken from Origen's Homilies or Commentaries.

These sections are

- (1) Philoc. c. i. ad fin. (p. 35) = Hom. v. in Leviticum (Ru. II. 205)¹.
- (2) Philoc. c. ix. (p. 54) = Comm. IX. in Ep. ad Romanos (Ru. IV. 580).
- (3) Philoc. c. xii. (p. 62) = Hom. XX. in Josuam (Ru. II. 442).
- (4) Philoc. c. xxv. (p. 226) = Comm. I. in Ep. ad Romanos (Ru. IV. 462).
- (5) Philoc. c. xxvii. (p. 255) = Comm. II. in Canticum (Ru. III. 51).

In the preface (Ru. IV. 408) to his version of the Commentaries on the Romans, Rufinus says that his friend Heraclius required him to reduce the lengthy work of Origen to a moderate compass; 'ut ...abbreuiem, et ad media, si fieri potest, spatia coarctem.' In his epilogue (Ru. IV. 688) he speaks of the immense labour which this had involved, and compares it with the task which he had performed in the case of the Homilies on Genesis, Exodus and, above all,

¹ This was first pointed out by Dr Westcott, Dict. Christ. Biogr., art. 'Origenes.'

Leviticus: 'sicut in homiliis siue in oratiunculis in Genesim et in Exodum fecimus, et praecipue in his, quae in librum Levitici ab illo quidem perorandi stylo dicta, a nobis uero explanandi specie translata sunt.' In the case of Joshua and Judges on the other hand the labour had been less: 'nam illa quae in Jesum Naue et in Iudicum librum...scripsimus, simpliciter ut inuenimus, et non multo cum labore transtulimus.'

So serious, indeed, were the modifications of Origen's work which were thus effected that, as Rufinus tells us in this same epilogue, certain 'malevolent minds' suggested that he might well prefix his own name rather than Origen's to the book. 'Verum ego, qui plus conscientiae meae quam nomini defero, etiam si addere aliqua uideor, et explere quae desunt, aut breuiare quae longa sunt, furari tamen titulum eius qui fundamenta operis iecit et construendi aedificii materiam praebuit, rectum non puto.' With a touch of satirical humour, however, he promises that when he completes his proposed version of the 'Recognitio' of Clement of Rome¹, it shall be entitled 'Rufini Clemens.'

Looking at the extracts in question we find that those from the Epistle to the Romans are so abbreviated that without the explanation of Rufinus we could scarcely have believed that they were intended to represent the corresponding sections in the Philocalia at all; and we get no help from them for the criticism of the Greek text.

In the passage from the Homilies on Joshua, on the contrary, he has expanded his author into nearly twice the original compass, adding much explanatory matter of his own: so that here again we need not look for much help for our special purpose.

The extracts from Leviticus and the Song of Songs are very short: but in these places the version of Rufinus somewhat more faithfully represents the original, though it characteristically shirks the difficulties of the Greek constructions.

¹ Of the Clementine extract at the end of c. xxiii. and of Rufinus's version I shall speak later on.

V. THE EUSEBIAN EXTRACT.

Chapter xxiv. of the Philocalia has the following heading prefixed to it: *Περὶ ὕλης, ὅτι οὐκ ἀγέννητος οὐδὲ κακῶν αἰτία. ἐκ τῆς Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστίναιου εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς, λόγου ἑβδόμου.* The meaning of this is that although Gregory and Basil believed, as we shall see, that the section was the work of Origen himself, yet they found it convenient to copy it from Eusebius.

When we turn to Euseb. Praep. Ev. vii. 22 we find the passage immediately after a quotation from Philo on a similar topic. But its authorship is ascribed to Maximus. *Καὶ τὰ μὲν τοῦ Φίλωνος τοῦτον ἔχεται τὸν τρόπον. Μαξιμῷ δὲ τῆς Χριστοῦ διατριβῆς οὐκ ἀσήμῳ ἀνδρὶ καὶ λόγος οἰκείος συγγέγραπται ὁ Περὶ τῆς ὕλης. ἐξ οὗ μοι δοκῶ μέτρια χρησίμως παραθήσεσθαι ἐς ἀκριβῆ τοῦ προβλήματος ἔλεγχον.* Then follows the whole section as given in the Philocalia.

But we also find the first quarter of the section, with what is evidently its immediately preceding context, in the fragment of the Dialogue of S. Methodius on Free Will, first published by Joh. Meursius (*Var. Div. Liber*, Leyden, 1619). Moreover in the epitome of Methodius on Free Will given by Photius cod. 236 we have the whole of the section, slightly abbreviated here and there, together with summaries of what preceded and followed it in the work of Methodius.

1. *Maximus or Methodius?* A difficult question is thus presented to us, and upon our answer to it must depend the principle on which we are to proceed in constructing our text. If Eusebius is right in assigning it to Maximus, we must suppose that Methodius took it from his Dialogue and inserted it without acknowledgment into his own; and in that case Eusebius is our principal authority, and we may regard the slight variations in Methodius as intentional modifications. But if Methodius be the true author, then we must look to him first of all and endeavour by critical processes to ascertain what he originally wrote.

But apart from our present object the question is of great interest, and it deserves a more accurate investigation than it has yet received. I may say at once that I have been led to the

conclusion that Methodius is the original writer of the passage by the following considerations.

(1) We have no ground for supposing that an author of such power as Methodius would have cared to borrow without acknowledgment and without modification the main portion of a Dialogue by an earlier writer.

It is true that in the Dialogue on the Resurrection he makes one of his interlocutors quote at great length from Origen: but he is careful to give the exact reference, and to tell us that he has somewhat abbreviated the passage. Similarly he quotes by name from Athenagoras and from Justin Martyr; and we may reasonably suppose that he would have treated Maximus in the same way if he had had occasion to make use of his writings.

(2) The generally Platonic flavour of the passage is entirely in keeping with all the known writings of Methodius. The admirable work of Albert Jahn, entitled *S. Methodius Platonizans*¹, enables the reader at a glance to appreciate the force of this argument. Not only is the passage in Dialogue form, but it treats a Platonic topic in a thoroughly Platonic spirit and in Platonic language, and shews the same facile handling of Plato's phrases which is so conspicuous, for example, in the Dialogue on the Resurrection. If Maximus were its author, then we should have in this otherwise unknown person another brilliant writer, at once a careful student and a conspicuously successful imitator of Plato. This argument, together with the preceding one, has sufficed to convince Jahn, the most critical editor of the writings of Methodius, that Eusebius must have made a mistake in assigning the section to Maximus.

(3) A still more decisive argument is to be found in the examination of the context; and as this has not yet been fully drawn out I shall attempt to do it here.

The main part of the Dialogue has been reconstructed by Jahn from the fragment of Meursius and the epitome in Photius, together with portions of the so-called Adamantian Dialogue and fragments preserved elsewhere.

The Dialogue opens with a contrast between the deadly song of

¹ Halle, 1865. At the same time he published a companion volume of the extant works of S. Methodius.

the Sirens and the harmonious hymns of the choir of Prophets and the choir of Apostles. We too in our day must learn to raise our hymn of praise. This we may do by a truth-loving discussion of divine mysteries.

Then a speaker to whose words is prefixed ΟΥΑΑ. (that is, probably, Valentinianus) describes how on the previous afternoon he had observed the beauties of nature in sea and sun and moon, and had been led to praise their Maker. On his way home he had been startled by witnessing the most fearful crimes, robbery, bloodshed and adultery; and had been led to ask whether God could possibly be the Maker of these as well. He then announces his conclusion that Matter is eternally coexistent with God, that the choicer parts of it were ordered by God in the Creation of the world, while the dregs which remained became the source of evil.

The section in dispute is the beginning of the answer to this statement, and it is headed ΟΡΘΟΔ. in Meursius's fragment. After its close our knowledge of the Dialogue is unhappily more scanty: but we can see that the question of the origin of evil among men is especially dealt with; and this necessitates the discussion of Free Will which follows, and which has given its name to the whole Dialogue.

The general harmony of the section with these surroundings will be obvious to every reader of it as it stands in our text (pp. 212 ff). We must now look into details, and these may best be presented side by side under three main heads¹.

(a) Links between the extract and the preceding part of the Dialogue.

p. 54. τῶν κρείττωνων ἀπολαύειν
δοκῶ περὶ τούτων διαλεγόμενος.

p. 54. ἕκαστος ὑμῶν τὸ τοῦ πλη-
στον νομίζει λέγειν. καὶ διὰ τοῦτο
ζῆλος πονηρὸς οὐκ ἔστιν ἐν ὑμῖν, τὰ
λείποντα τῷ ἀδελφῷ ἀναπληροῦν δε-
δεγμένοις.

p. 55. Accounts of murder, theft
and adultery.

p. 58. οὐ γὰρ σεαυτὸν ὠφελήσεις
μόνον χρησάμενος τῷ κρείττονι.

p. 58. εἰ μὲν ἐκ φιλονεικίας ἡμῖν
ἡ ζήτησις ἐγένετο...ἐπεὶ δὲ φιλάς
ἔνεκα μᾶλλον καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον
ὠφελείας τὴν ἐξέτασιν ποιούμεθα...

p. 59. ποιεῖ δὲ φόνους καὶ μοι-
χείας καὶ κλοπὰς...

¹ I give references for convenience to the pages of Jahn's edition.

pp. 55, 56. ἐγὼ πῶθεν ταῦτα (τὰ κακά), ἀναζητεῖν ἤρχομην.

p. 56. διόπερ ἔδοξέ μοι συνυπάρχειν τι αὐτῷ, ᾧ τοῦνομα ὕλη...

p. 56. ἀποίου τε καὶ ἀσχηματίστου οὐσης αὐτῆς...καὶ ἀτάκτως φερομένης.

p. 56. τὰ κοινὰ τῆς πρὸς σέ φιλίας...

p. 56. βούλομαι δὲ καὶ τουτονὶ τὸν ἑταῖρον ἀκροατὴν γενέσθαι τῶν ἡμετέρων λόγων...

p. 56. οὐ γάρ μοι τὸ νικῆσαι πρόκειται κακῶς, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ἐκμαθεῖν...

(b) Links between the extract and the later parts of the Dialogue.

p. 62. οἷον φόβος καὶ μοιχεία καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια.

p. 63. καὶ ἐντεῦθεν ἤδη τὸ κακὸν ἄρχεται.

p. 63. οὐδὲ γὰρ ἀγέννητον ταύτην (τὴν παρακοήν) τις εἰπεῖν ἐχει.

(c) Links between the parts of the Dialogue preceding and following the extract.

p. 54. τῶν δὲ ἐπὶ πλείον ἀκούων τοῦ κρείττονος ἀπολαύσει βίου.

p. 54. τῶν κρείττονων ἀπολαύειν δοκῶ.

p. 55. Description of sea, sun and moon in their due order.

p. 55. τὴν τε γῆν πεπηγυῖαν ὁρῶν...

p. 58. ἐπεὶ δὲ πόθος ἐστὶ σοι περὶ τῆς τῶν κακῶν γενέσεως ζητεῖν.

p. 57. ὅτι μὲν οὖν ὑπάρχειν ἀδύνατον ἀγέννητα δύο ἅμα, οὐδὲ σὲ ἀγνοεῖν νομίζω, εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοκεῖς τοῦτο προλαβὼν προτεθεικέναι τῷ λόγῳ.

p. 58. Ἡ δὲ ὕλη ἅποιοις ἦν καὶ ἀσχηματίστος; Οὕτω προλαβὼν ἐξεῖπον τῷ λόγῳ.

p. 57. ὁμοίως αὐτὸν τῇ ὕλῃ ἀτάκτως φέρεσθαι.

p. 58. ἐπεὶ δὲ φιλίας μᾶλλον, κ.τ.λ. (ut supra).

p. 59. τὸν μὲν πρὸς τὸν ἑταῖρον, ὧ φίλε, λόγον...

p. 58. ὅτι οὐ πιθανῶς εἰπὼν ψεύδος νικῆσαι θέλεις, ἀλλὰ δευχθῆναι τὴν ἀλήθειαν...

p. 59. ποιεῖ δὲ φόβους καὶ μοιχείας καὶ κλοπὰς καὶ ὅσα τούτοις ὁμοια.

p. 59. οὐκ ἔσται ἀνάρχως κακός.

p. 59. οὐδὲ ἀγέννητα τὰ κακά.

p. 63. ἵνα τῶν κρείττονων ἀνθρωπος ἀπολαύειν δυνηθῇ.

p. 63. εἰ γὰρ ὡς ἔν τι γέγονε τῶν στοιχείων ἢ τῶν ὁμοίως δουλευόντων θεῶν...

p. 63, n. ἐάν τε γὰρ οὐρανὸν εἴπῃς...ἐάν τε περὶ ἡλίου...καὶ γῆν ὁμοίως πεπηγυῖαν ὁρᾷς...

pp. 55, 56. ἐγὼ πόθεν ταῦτα ἀναζητεῖν ἤρχομην...καί τις ὁ τοσαῦτα κατ' ἀνθρώπων μηχανησάμενος...πόθεν τε ἡ εὐρεσις αὐτῶν καὶ τίς ὁ τούτων διδάσκαλος.

p. 62. ἐπὶ δὲ τὴν τῶν κακῶν ἐξετάσιν ἐρχεσθαι δεῖ καὶ ἀναγκαίως ἀναζητεῖν τὰ παρὰ ἀνθρώποις.

p. 63. πάντως δὲ πόθεν τοῦτο τὸ παρακοῦσαι ἐρωτήσεις...ὁ διδάσκων τοίνυν τὸ κακὸν ἐστὶν ὁ δράκων.

The above instances, especially if considered in their contexts, sufficiently establish the close relation between all the extant parts of the Dialogue. We have in it a carefully planned and quite consistent piece; nor are there any traces whatever of compilation. The whole is the work of one writer, and a comparison of his other works makes it difficult to resist the conclusion that the writer is Methodius.

But if this be so, how are we to account for the express statement of Eusebius prefixed to the extract and quoted above?

(a) His only other mention of this Maximus carries us no further. It is in *H. E.* v. 27, where, after mentioning the works of Irenaeus, he gives a list of authors, τῶν τότε παλαιῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, Heraclitus, Candidus, Apion, Arabianus and others, whose writings he knows, but of whom he tells us that he has no means of ascertaining and recording either their dates or any other information about them¹. Among these he mentions: καὶ τὰ Μαξίμου περὶ τοῦ πολυθρυλήτου παρὰ τοῖς αἵρεσιώταις ζητήματος, τοῦ πόθεν ἡ κακία, καὶ περὶ τοῦ γενητῆν ὑπάρχειν τὴν ὕλην. This is little more than an echo of the heading he has prefixed to the extract. We may perhaps conclude that Eusebius knew nothing more of Maximus than that he was, as he supposed, the author of the Dialogue in question, which he could not date, but which he referred to a period when the topic of the origin of evil was much discussed.

(b) But if Eusebius knew practically nothing of Maximus, he cannot have been equally ignorant of Methodius. It is true that he does not mention him in his Ecclesiastical History, although according to Jerome (Catal. 83) he was a martyr at the close of the

¹ This last statement (ὡν διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἀφορμὴν οὐχ οἷόν τε οὐτε τοὺς χρόνους παραδοῦναι γραφῇ, οὐθ' ἱστορίας μνήμην ὑποσημειῖσθαι) seems to apply to the whole list, and to be a kind of retractation of the words τῶν τότε with which he had set out.

Diocletian persecution. But in his Defence of Origen he speaks of him as a contemporary, and asks: 'Quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui haec et haec de Origenis locutus est dogmatibus?' These words were written about 308 A.D., and refer no doubt in part to the Dialogue on the Resurrection, in which the views of Origen are quoted and severely attacked. It is possible that Methodius apart from his writings did not play an important part in the events of his time, and that Eusebius may have been tempted to omit him altogether on account of his attack on Origen. Socrates (*H. E.* vi. 13) depreciates him on this ground, and classes him with Eustathius, Apolinarius and Theophilus, whom he terms *εὐτελείς*, who, unable to gain a reputation on their merits, sought one by attacking their betters¹.

(c) The date of the Dialogue on Free Will is a not unimportant factor in the question. The speaker who holds the eternity of matter is represented as coming to his view quite independently from his own observation of the evils around him, and as being quite ready to exchange his tentative theory for a better if it can be found. The exponent of the true view, too, says that he is not at all surprised at the other's conclusion. The same experiences have led other minds in the same direction: *καὶ γὰρ πρὸ σοῦ τε καὶ ἐμοῦ πολλοὶ τινες ἄνδρες ἱκανοὶ περὶ τούτου τὴν μεγίστην ζήτησιν ἐποιήσαντο· καὶ οἱ μὲν ὁμοίως διετέθησάν σοι κ.τ.λ.* Here the view of Origen, though differing in some important points from the Valentinian view, may perhaps be included; but no harsh word is spoken: nor indeed is there any trace of bitterness against any one in the whole discussion, the temper of which is quite ideal. If we contrast with this the tone of the Dialogue on the Resurrection, in which Origen is accused of specious arguments and deceitfulness and is even compared to the Sirens, we shall feel convinced that the Dialogue on Free Will must belong to a much earlier period. It might perhaps be put back even as far as 270 A.D.; in which case it would be forty years old when Eusebius quoted from it; and so his error might be the more explicable.

¹ He says that Methodius *ὕστερον ὥς ἐκ παλινωδίας θαυμάζει τὸν ἄνδρα* (*Ὁριγένην*) *ἐν τῷ διαλόγῳ ᾧ ἐπέγραψε Ξενῶνα*. Allatius pointed out that this was the Dialogue *Περὶ τῶν γεννητῶν* (Phot. no. 235). The words *τοῦ Ξενῶνος* there go with *ἐκλαμβάνοντος*, and not as suggested in Dict. Biogr., Art. 'Methodius'.

(d) Bandini in his Laurentian Catalogue (I. 430), after mentioning a fragment of Methodius of the xth century, beginning and ending as in the edition of Meursius, says: 'In codice uero in duas partes diuisum: cuius secundae, quae incipit a uerbis, *ὅτι μὲν ὑπάρχειν ἀδύνατον* κ.λ. titulus est: *περὶ θεοῦ καὶ ὕλης*'. This rubric is not given by Meursius: but we may well believe that if it preceded the extract in the copy which Eusebius used it may have facilitated his mistake¹.

Meursius divides the speeches of the interlocutors by the words ΟΥΑΔ. and ΟΡΘΟΔ. Now it is contrary to the manner of Methodius not to give names of his own invention to his speakers, and *ὁρθόδοξος* can hardly be a proper name. One is tempted to suggest that the name of the orthodox speaker was Maximus², in which case that name might have stood at the head of the Eusebian extract which is now headed ΟΡΘΟΔ. in Meursius, and indeed the whole Dialogue would probably have been known as *Μάξιμος, ἡ περὶ τοῦ αὐτεξουσίου*. If this were the case the error of Eusebius would be satisfactorily explained³.

2. *The Adamantian Dialogue*. If we have succeeded in vindicating the extract as the work of Methodius, we still have to face the question, How came it to be embodied in a Philocalia of Origen's writings?

For the answer to this we must turn to the scholion at the end of the extract (p. 225), which runs thus: *ταῦτα ἀπὸ τοῦ ζ' λόγου τῆς*

¹ The same rubric occurs in the Old Slavonic version of the whole Dialogue.

² Other instances of Latin names are Auxentius in the Dial. on the Resurrection, and Marcella, Procilla, Domnina in the Symposium. Eus. and Phot. agree in not distinguishing the speeches by any symbols at all. On the other hand Methodius generally lets out the names of the speakers in the course of their dialogue, whereas here we have only *ὁ φιλε* and *πρὸς τὸν ἐταῖρον*: and, further, in the Adamantian Dialogue part of the matter here given is introduced as the *ὁρος Οὐαλεντινου*. In the fragments contained in Cod. Coislin. 276 (given by Pitra, *loc. cit.*) the Valentinian speaker is 'Aglaophon' and the orthodox speaker is 'Methodius'; but this is probably a false inference from the Dialogue on the Resurrection. The Old Slavonic version, recently published by Bonwetsch, gives no names to the interlocutors.

³ The above was in type before I learned from Dr Hort that the same suggestion about Maximus had been made by Zahn, in an important article on the Adamantian Dialogue in the *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, IX. 193 ff.

Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστίναιου εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς ἤντληται, ὅντα ὡς φησιν Μαξίμου οὐκ ἀσήμου ἐν τοῖς χριστιανοῖς συγγραφέως. αὐτολεξεῖ δὲ ταῦτα ἡῤρηται κειμένα ἐν τῷ Ὀριγένους πρὸς Μαρκωνιστὰς καὶ ἄλλους αἵρετικούς διαλόγῳ, Εὐτροπίου δικάζοντος, Μεγεθίου δὲ ἀντιλέγοντος.

This leads us to suppose that Gregory and Basil incorporated the section into their Philocalia believing that it was Origen's, but copied it from Eusebius, because they had not at hand the work from which they thought it came. Two inaccuracies in their statement bear this out. First, they were wrong in saying αὐτολεξεῖ, as a reference to the Dialogue in question shews that there it has undergone serious modifications: secondly, the name of the opponent at the outset of the passage in question is Droserius, and later on it is Valens. Megethius is an earlier disputant, who has been disposed of in the former part of the Dialogue.

Of the authorship of this so-called Adamantian Dialogue we know nothing. Adamantius is merely the name of the orthodox interlocutor. Possibly he may be intended to represent Origen; but even if this be so we are not justified in supposing that the writer wished to pass off his work as Origen's. The Dialogue at the point which concerns us is almost entirely a compilation from Methodius, from whose work on the Resurrection the author borrows further on. His indebtedness begins before the Eusebian extract and continues after the close of it¹. His tone is vehement and supercilious, and forms a striking contrast to the work from which he has so largely borrowed.

A translation of it by Rufinus has recently been published by Caspari, who endeavours to shew that the translator must have had an earlier edition of the Dialogue before him than our present Greek text². A careful comparison of the two texts shews that the Greek varies from the Latin on almost every page in a way that cannot be accounted for by the ordinary habits of Rufinus as a translator: and I am disposed to agree with Zahn in thinking that the Greek of the Dialogue, as we have it, was subjected to an extensive and most unsatisfactory revision between the years 330—337.

¹ See the footnotes in Jahn's edition of Methodius, pp. 56 ff.

² Kirchenhistorische Anecdota, I. (Christiania, 1883).

The original form of the Dialogue, which is represented by the version of Rufinus, we may perhaps refer to the period between the death of Methodius and the cessation of the persecution, that is to say to the years 311—313. But it is somewhat difficult to think that the work of Methodius should have been pirated at so early a period.

We know that the later years of Rufinus were busied with his translations of Origen's Commentaries and of the Clementine Recognitions. Moreover the preface to his translation of this Dialogue inclines us to regard it as one of his earlier works. It may have come out soon after his *De Principiis* in 387. In any case we gather that by the close of the fourth century the Adamantian Dialogue was attributed to Origen by one of his most ardent admirers. This considerably lessens our difficulty in supposing that Gregory and Basil had made the same false identification not so very long before. We have no sufficient ground therefore for questioning the genuineness of the scholion at the close of the Eusebian extract in the Philocalia.

3. *Authorities for the Text.* It remains then only to enumerate the authorities available for each of the above-mentioned sources of the text.

(1) In the first place of importance, as far as it goes, we must set the fragment of Methodius published by Meursius (Leyden, 1619). I have collated a tenth (or, possibly, ninth) century MS of this at Florence (Plut. 9 Cod. 23 f. 193; see Bandini i. 430). Leo Allatius may have had another MS in the Vatican (Not. in Eustath. p. 45), but we have no reason for thinking that it contained more of the Dialogue. I have referred occasionally in my *apparatus* to the testimony of the Old Slavonic Version, recently published in a German translation by Bonwetsch (Erlangen and Leipzig, 1891).

(2) To this we must add the fragments preserved in the *Sacra Parallela*, Cod. Coisl. 276 f. 241 v. and 143 v. (xth cent. Montfaucon). These are quoted by Pitra (*Spicileg. Solesm.* iii. 621 ff.), but I have collated them afresh.

(3) Next will come the Eusebian quotation (Praep. Evang. vii. 22) from which the Philocalia text is immediately taken. I have used Gaisford's Edition, which has a considerable *apparatus*

criticus. Heikel (*De Praep. Ev. edendae ratione*, Helsingforsiae, 1886) makes it clear that the most important MSS for this part of the *Praeparatio* are I (Marc. 341) and O (Bonon. 3643). It will be seen that I often agrees with the Philocalia MSS against all the rest. But even the concurrence of I and O does not always give the true Eusebian reading, which sometimes is attested only by the Philocalia MSS, just as in earlier books of the *Praeparatio* it is attested only by A (Par. 451).

(4) The Epitome in Photius Cod. 236 is an important and independent witness to the text of Methodius. I have used Bekker's edition (1824), accepting the concurrence of his MSS A and B as giving the Photian text.

(5) Lastly the Adamantian Dialogue, Greek and Latin, though full of intentional modifications of Methodius, is important on account of the very early date of its evidence to the text. I have collated for the passage in question two MSS in the Library of Trinity College, Cambridge, both of the 17th century. These are B. 9. 10, which is copied from Paris. Reg. 56, and contains marginal collations from Reg. 1219; and O. 4. 41, which was written in the Bodleian Library.

My *apparatus criticus* for this chapter has been constructed independently of the much fuller one given by Bonwetsch: but I have availed myself occasionally of some of his testimonies, especially of those to I and O of the *Praeparatio*. Where my *apparatus* differs from his I must accept full responsibility for my share of the errors which are, I fear, inevitable in work of so complex a character.

I have recorded with but insignificant exceptions all readings characteristic (1) of the Philocalia text, (2) of the direct line of the Eusebian tradition, and (3) of the direct line of the Methodian tradition. Where the testimony of the Adamantian Dialogue and of Photius fails us, owing to intentional modifications, I have noted the fact by adding the symbols * and × respectively after the other authorities.

The original form of the Dialogue, which is represented by the version of Rufinus, we may perhaps refer to the period between the death of Methodius and the cessation of the persecution, that is to say to the years 311—313. But it is somewhat difficult to think that the work of Methodius should have been pirated at so early a period.

We know that the later years of Rufinus were busied with his translations of Origen's Commentaries and of the Clementine Recognitions. Moreover the preface to his translation of this Dialogue inclines us to regard it as one of his earlier works. It may have come out soon after his *De Principiis* in 387. In any case we gather that by the close of the fourth century the Adamantian Dialogue was attributed to Origen by one of his most ardent admirers. This considerably lessens our difficulty in supposing that Gregory and Basil had made the same false identification not so very long before. We have no sufficient ground therefore for questioning the genuineness of the scholion at the close of the Eusebian extract in the Philocalia.

3. *Authorities for the Text.* It remains then only to enumerate the authorities available for each of the above-mentioned sources of the text.

(1) In the first place of importance, as far as it goes, we must set the fragment of Methodius published by Meursius (Leyden, 1619). I have collated a tenth (or, possibly, ninth) century MS of this at Florence (Plut. 9 Cod. 23 f. 193; see Bandini i. 430). Leo Allatius may have had another MS in the Vatican (Not. in Eustath. p. 45), but we have no reason for thinking that it contained more of the Dialogue. I have referred occasionally in my *apparatus* to the testimony of the Old Slavonic Version, recently published in a German translation by Bonwetsch (Erlangen and Leipzig, 1891).

(2) To this we must add the fragments preserved in the *Sacra Parallela*, Cod. Coisl. 276 f. 241 v. and 143 v. (xth cent. Montfaucon). These are quoted by Pitra (*Spicileg. Solesm.* iii. 621 ff.), but I have collated them afresh.

(3) Next will come the Eusebian quotation (Praep. Evang. vii. 22) from which the Philocalia text is immediately taken. I have used Gaisford's Edition, which has a considerable *apparatus*

criticus. Heikel (*De Praep. Ev. edendae ratione*, Helsingforsiae, 1886) makes it clear that the most important MSS for this part of the *Praeparatio* are I (Marc. 341) and O (Bonon. 3643). It will be seen that I often agrees with the Philocalia MSS against all the rest. But even the concurrence of I and O does not always give the true Eusebian reading, which sometimes is attested only by the Philocalia MSS, just as in earlier books of the *Praeparatio* it is attested only by A (Par. 451).

(4) The Epitome in Photius Cod. 236 is an important and independent witness to the text of Methodius. I have used Bekker's edition (1824), accepting the concurrence of his MSS A and B as giving the Photian text.

(5) Lastly the Adamantian Dialogue, Greek and Latin, though full of intentional modifications of Methodius, is important on account of the very early date of its evidence to the text. I have collated for the passage in question two MSS in the Library of Trinity College, Cambridge, both of the 17th century. These are B. 9. 10, which is copied from Paris. Reg. 56, and contains marginal collations from Reg. 1219; and O. 4. 41, which was written in the Bodleian Library.

My *apparatus criticus* for this chapter has been constructed independently of the much fuller one given by Bonwetsch: but I have availed myself occasionally of some of his testimonies, especially of those to I and O of the *Praeparatio*. Where my *apparatus* differs from his I must accept full responsibility for my share of the errors which are, I fear, inevitable in work of so complex a character.

I have recorded with but insignificant exceptions all readings characteristic (1) of the Philocalia text, (2) of the direct line of the Eusebian tradition, and (3) of the direct line of the Methodian tradition. Where the testimony of the Adamantian Dialogue and of Photius fails us, owing to intentional modifications, I have noted the fact by adding the symbols * and × respectively after the other authorities.

VI. THE CLEMENTINE EXTRACT.

At the end of c. xxiii. (p. 210) we find a short extract from the Clementine Recognitions. It follows immediately upon a longer citation from the third book of Origen's Commentary on Genesis, and seems hitherto to have been regarded as having been actually quoted by Origen in that book. The earlier part of the citation is also found in Eusebius Praeparatio vi. 11; but Eusebius ceases to quote at an earlier point (p. 207), so that we cannot tell whether he too found the Clementine extract in the same connection. It is of course exceedingly improbable that Origen could have embodied in his Commentary a passage from the Recognitions; and it is worth while to note that the sentence which introduces the extract in the Philocalia is written in small capitals in the Venice MS, and was accordingly regarded by the scribe simply as a rubrical heading originating from the compilers of the book. This no doubt is the true explanation: the passage was introduced by Gregory and Basil merely on account of its fitness as a supplement to the arguments of Origen himself.

The extract is here said to be taken from the fourteenth book (λόγος ιδ') of the *Περίοδοι*. In the translation of the Recognitions by Rufinus it is found in the tenth book: but judging from what Rufinus says in his preface of the two editions of the Greek Recognitions, and of the way in which he dealt with them, we can lay no stress on his numeration of the books. The passage is not found in the Homilies, nor does their numeration give us any guidance here.

VII. SOURCES OF THE PHILOCALIA.

The following are the sources from which the Philocalia is drawn, arranged in the order of Delarue's edition, with the pages of the present edition appended.

Epist. ad Gregorium	Ru. I.	30	p. 64
De Principiis	Lib. III.	108	152
	Lib. IV.	156	7
Contra Celsum	Lib. I.	320	72

SOURCES OF THE PHILOCALIA

li

Contra Celsum Lib. I.	Ru. I.	327	p.	96
		341		89
		358		82
		378		83
Lib. II.		401		83
		405		198
Lib. III.		454		86
		472		121
		475		109
Lib. IV.		540		95
		558		125
Lib. V.		596		177
		611		93
		624		88
Lib. VI.		629		70
		630		72
		688		79
		690		83
Lib. VII.		727		73
		735		76
Comm. III. in Genesim.	II.	3		187
		13		202
		22		67
Comm. in Exodum.		111		242
Hom. V. in Leuiticum.		192 (cf. 205)		35
Hom. XX. in Josuam.		442		62
Comm. in Psalmum I.		525		36
	IV.	565		231
	L.	723		34
Comm. Min. in Canticum.	III.	11		50
Comm. II. in Canticum.		51		255
Hom. XXXIX. in Jeremiam.		285	33,	58
Comm. XX. in Ezechielem.		352		60
Comm. in Oseam.		438		52
Comm. II. in Matthaicum.		440		49
Comm. IV. in Joannem.	IV.	93		41
Comm. V. in Joannem.		94		42
Hom. IV. in Acta App.		457		51

Comm. I. in Ep. ad Rom.	Ru. IV.	462	p. 226
Comm. IX. in Ep. ad Rom.		580	54
Origenis loc. incert.			84
Clementis Recogn. Lib. X.			210
Methodius de Lib. Volunt. I.			212

VIII. ON THE TEXT OF THIS EDITION.

I have collated throughout the Patmos MS, Ven. 47 and Paris. Suppl. 615. Occasionally I have given the readings of other MSS: thus, for example, where the Paris MS is imperfect, I have used Ven. 122 as a fair representative of the same group. It has been my endeavour to record all readings of interest for the study of the text, but the scope of this edition forbade the inclusion as a rule of minor variations, e.g. differences of spelling and obvious blunders of the scribes.

In the Contra Celsum extracts it was necessary to lighten the *apparatus* by excluding generally such variants in the Philocalia tradition as were at once shewn to be wrong by a comparison of the Contra Celsum MS (Vat. Gr. 386).

An exception to these general principles will be found in all cases of quotation from Scripture, where the variants are more fully recorded.

The following table will explain the abbreviations used in the *apparatus criticus*.

A = Patm. 270.	F = Basil. A. iii. 9.
B = Ven. 47.	G = Paris. 940.
C = Paris. Suppl. 615.	N = Vat. Gr. 386 (Contra Celsum).
D = Ven. 122.	cat = Catena Monac. 412.
E = Ven. 48.	cat ₂ = Catena Bodl. E. ii. 20.

The following additional symbols are used in c. xxiv.:

Eu = Eusebius *Praeparatio Evangelica* vii.

Me = Methodius *De Libera Voluntate* i. (Me^f = Cod. Laurent., M^m = Ed. Meursii, M^s = Vers. Slav.)

Da = Joannes Damascenus *Sacra Parallela*, Cod. Coisl. 276.

Di = Dialogus Adamantii (Di^b = Cod. Trin. Coll. B. 9. 10, Di^c = Cod. Trin. Coll. O. 4. 4).

Ph = Photius *Cod.* 236.

* = no evidence from Dialogus Adamantii.

x = no evidence from Photius.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ.

DEF Ἐκλογὴν ἡ παροῦσα περιέχει βίβλος γραφικῶν ζητημάτων καὶ ἐπιλύσεων ἐκ διαφόρων βίβλων τῷ Ὠριγένει πονηθεισῶν ἡθροισμένην ὑπὸ τῶν τὰ θεία σοφῶν Βασιλείου καὶ Γρηγορίου· ἐν πυκτίῳ τε παρὰ θατέρου τούτων Γρηγορίου τοῦ θεολόγου Θεοδώρῳ τῷ τῆνικαὶ 5 καὶ τα ἐπισκοποῦντι τὰ Τύανα λέγεται ἐστάλθαι· καθὼς ἡ πρὸς αὐτὸν δείκνυσιν ἐπιστολὴ, ἔχουσα οὕτως·

BDEF Ἐορτὴ καὶ τὰ γράμματα καὶ τὸ κρεῖττον ὅτι προφθάνεις τὸν S. Greg. E
καιρὸν τῇ προθυμίᾳ τὸ προεορτάζειν ἡμῖν χαριζόμενος. τὰ μὲν οὖν ^{cxv}
παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας τοιαῦτα· ἡμεῖς δὲ ὧν ἔχομεν τὸ μείζον ἀντι-
10 δίδομεν τὰς εὐχάς. ἵνα δέ τι καὶ ὑπόμνημα παρ' ἡμῶν ἔχῃς, τὸ δ'
αὐτὸ καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, πυκτίον ἀπεστάλκαμέν σοι τῆς Ὠρι-
γένους φιλοκαλίας ἐκλογάς ἔχον χρησίμους τοῖς φιλολόγοις. τοῦτο
καὶ δέξασθαι καταξίωσον, καὶ ἀπόδειξιν ἡμῖν δοῦναι τῆς ὠφελείας
καὶ σπουδῇ καὶ πνεύματι βοηθούμενος.

B [Πρόλογος. Ἐκλογὴν ἡ παροῦσα περιέχει βίβλος γραφικῶν ζητη-
μάτων καὶ ἐπιλύσεων ἐκ διαφόρων βίβλων τῷ Ὠριγένει πονηθεισῶν
ἡθροισμένην. φασὶ δὲ ταύτην τινές, ἔτι δὲ καὶ τὴν εἰς κεφάλαια ταύτης
διαίρεσιν τε καὶ τάξιν, καὶ μὴν καὶ τὰς καθ' ἑκάστον ἐκείνων ἐπι-
20 γραφάς, ἔργον τῶν τὰ θεία σοφῶν Βασιλείου καὶ Γρηγορίου γενέσθαι.
ἐν πυκτίῳ τε παρὰ θατέρου τούτων Γρηγορίου τοῦ θεολόγου Θεοδώρῳ
ἐστάλθαι τῷ τῆν μνήμην ὁσίῳ τῆνικαὶ τα ἐπισκοποῦντι τὰ Τύανα.
ὅπερ ὥς ἐν προλόγῳ καὶ ἡ βίβλος ἀφ' ἧς τὴν μεταγραφὴν πεποιή-
μεθα, παλαιωτάτῃ γε οὖσα, κατασκευάζειν ἡβούλετο. πόθεν δὲ τοῦτο
25 δισχυρίζονται; ἐξ ἐπιστολῆς δῆθεν τοῦ αὐτοῦ θείου ἀνδρὸς πρὸς τὸν
μνημονευθέντα γραφείσης Θεόδωρον, καὶ τῷ ῥηθέντι πυκτίῳ συν-

2, 3 ἡθροισμένη DF 5 λέγεται ἐστάλθαι] F; ἐστάλθαι D (cf. infra
B); ἐπεσταλμένη E 6 ἐπιστολὴ δείκνυσιν E 9 τὸ μείζον ὧν ἔχομεν E
9, 10 ἀντιδίδομεν DF 11 πυκτίον A 12 χρησίμους] τῶν χρησίμων
Greg.

εκπεμφθείσης. ἐπεὶ οὖν τὴν μὲν ἐπιστολὴν αὐτοῦ σαφῶς οὖσαν τοῦ Β τῆς θεολογίας ἐπανύμωυ γνωρίζομεν, πολλὰ δὲ τῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ συλλογῇ τῶν ὀρθῶν ἀπ᾽δόντα δογμάτων εὐρίσκομεν· εἰκότως ἡμεῖς τῷ τῆς ἀληθείας ἐπόμενοι λόγῳ ἐκείνῃν τε τῷ παρόντι καθυποτάξαι προλόγῳ συνειδόμεν, καὶ τῶν Ὀριγένους προασπιστῶν τὸ κακούρ- 5 γημα λανθάνον τοῖς ἐντυγχάνουσιν εὐφώρατον καταστήσαι.

Τεγράφθαι μὲν οὖν ὑπὸ τοῦ θεολόγου ταύτην οὐδὲ ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν· τῷ μάλιστα πάσαις ταῖς τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ βίβλοις ὡσαύτως ἔχουσιν φέρεσθαι, καὶ ὑπ' οὐδένοιο ἀντιλέγεσθαι. τοῦτο δὲ συνομολογοῦντες ἀκολούθως δεχόμεθα καὶ τὸ ἕτερον· ὅπερ ἐστὶν, τὸ 10 καὶ συναγωγὴν ἐκ τῶν Ὀριγένους ὑπὸ τῶν σοφῶν γενέσθαι καθηγητῶν· τῶν χρησίμων μέντοι καὶ ὠφελίμων ῥητῶν, καθ' ἃ καὶ αὐτὸ ἐπὶ λέξεως τῷ προσεχῶς εἰρημένῳ τοῦ θεολόγου περιέχεται γράμματι. ἦν γὰρ αὐτοὺς εἰκός, τοῦ πνεύματος μελίσσας ὑπάρχοντας, ἐκ δια- 15 φώρων ἀνθέων τὰ κάλλιστα δρέπεσθαι, πρὸς ἐνὸς ἀδελφου κηρίου συμ- πλήρωσιν· ἐξ οὗ βασιλεῖς τε καὶ ἰδιῶται, κατὰ τὸν σοφὸν παροιμαστὴν Σολομῶντα, γέγονται καὶ γλυκαίνονται, καὶ πρὸς πᾶσαν ὕψιν ἔχουσιν ἐπιτιθήδαιον. ἐκείνα τοιγαροῦν συναθροῖσαι τοὺς θεσπεσίους ἐκείνους πατέρας πιστεύομεν, ὅσα μηδεμίαν αἰρετικὴς ἔχει πικρίας ἐπιπλοκήν· οὐ μὴν καὶ πάντα χύδην τὰ τισι τῶν ὑποτεταγμένων 20 ἐμφερόμενα κεφαλαίων· ὧν πολὺ τὸ ἀπηχῆς καὶ ἀλλότριον πρὸς τὴν θεόπνευστον τῶν πατέρων διδασκαλίαν ἐλέγχεται.

Πότε γὰρ Βασίλειος καὶ Γρηγόριος, οἱ ἀκαταμάχητοι τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταί, κτίσμα τὸν νῦν τοῦ θεοῦ ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντός τινος ἠνέσχοντο μόνον· οὐ τί φαμεν καὶ ὡς ὠφέλιμα τὰ 25 τοιαῦτα δόγματα τοῖς φιλολόγοις ἀπεθησαύρισαν; οὐ πᾶς αὐτοῖς ὁ ἀγὼν κατὰ τῆς Ἀρείου τε καὶ Εὐνομίου καὶ τῆς τῶν παραπλησίων ἐκείνοις συγκεκρότηται δυσφημίας; οὐ μυθικὸν καὶ Ἑλληνιστὶ πρέποντα τὸν περὶ προυπάρξεως καὶ ἀποκαταστάσεως καὶ τῶν ὁμοίων δογμάτων ἀπεφήναντο λόγον; καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; ἐπιλείψει 30 γὰρ ἡμᾶς διηγουμένους ὁ χρόνος, ὅσους ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κατεβάλλοντο μόχθοις. ἐκείνοις μὲν οὖν εἰς τὸ δεῖξαι ὁμότιμον καὶ ὁμόδοξον καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν συναϊδῶν τε καὶ ὁμοσύσιον τὴν παναγίαν καὶ ἀρχικὴν τριάδα σύμπας ὁ βίος σχεδὸν κατηνάλωται, ἐν τῇ ζωοποιῷ τῶν εὐσεβῶν δογμάτων πόα τὰ τοῦ χριστοῦ νέμουσι 35 πρόβατα, καὶ συνήθει πρὸς αὐτὰ κεκρημένοις φωνῇ μηδὲν ἐξηλαγμένον ἐχούσῃ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἐνταῦθα δὲ πᾶν τούναντιον ἔστιν εὐρεῖν· ὅσα μὲν γὰρ ἀπηριθμησάμεθα ἄτοπα, καὶ ἕτερα ἔτι

Α) Β πρὸς τοῦτοις, τόποις τισὶν ἐνέσπартαι τοῦ παρόντος βιβλίου· ἐνὸς δὲ
 τῶν κεφαλαίων, τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου φαμέν, ἐξ αὐτῆς εὐθὺς τῆς ἐπι-
 γραφῆς τὸ κίβδηλόν τε καὶ νόθον διασημαίνεται. εἰ τοίνυν πάντα
 ἐκεῖνα τοὺς ἀγίους παράσχοιμεν ἐκκρίναι τοὺς πατέρας τῇ συλλογῇ,
 5 ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῖς οὐκ ὀρθῶς ἔχουσιν ὡς ὀρθοῖς συνθησόμεθα. καὶ
 σκόπει τὸ ἄτοπον ὅσον· τοὺς γὰρ τῆς εὐθύτητος γινώμονας τῆς δια-
 στροφῆς γραψόμεθα τῆς ἡμετέρας· ἀλλὰ μὴ γένοιτο. τίς γὰρ τῶν καὶ
 μετρίως λόγους κρίνειν ἐπισταμένων παραδέξοιτο ἂν, ὡς οὗτοι ἐκείνοι
 οἱ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχοι ἐν ταῖς ὑπ' αὐτῶν γινομέναις ἐκλογαῖς
 10 ἅμα τῷ σίτῳ συνήγαγον καὶ τὰ ἄχυρα; σίτον δὲ λέγειν τινὰ τῶν
 παρὰ τοῖς αἰρετικοῖς εὖ μάλα συγκεχωρήμεθα· ἐπεὶ περ, κατὰ τὸν
 σοφώτατον Κύριλλον, 'οὐ πάντα ὅσα λέγουσιν οἱ αἰρετικοὶ φεύγειν S.Cyr.Alex.
 καὶ παραιτεῖσθαι χρή· πολλὰ γὰρ ὁμολογοῦσιν ὧν καὶ ἡμεῖς ὁμολο- Ep. xlii
 γούμεν.' οὐκ ἄρα δὴ οὖν Βασίλειος καὶ Γρηγόριος ἅμα τῷ σίτῳ συνε-
 15 φόρησαν ἡμῖν καὶ τὰ ἄχυρα· πῶς γάρ; ἀλλὰ τῶν τὰς ὁδοὺς Κυρίου
 διαστρεφόντων τινὲς τῆς ἐλληνικῆς Ὀριγένους ποικίλως ἀντιποιού-
 μενοι δυσσεβείας, καθ' ὁμοιότητα τοῦ τὸν καθηγητὴν αὐτῶν ὑποσκε-
 λίσαντος διαβόλου, τῷ ἡμετέρῳ σίτῳ τὰ ἄχυρα νῦν συνανέμξαν, ὡς
 ἐκεῖνος ἔκπαλαι τῷ δεσποτικῷ ἀγρῷ τὰ ζιζάνια. ἡμέτερος γὰρ ὁ
 20 σίτος· καὶ ἡμέτερα, ἔνθα ἂν εὐρεθεῖεν, τὰ ὀρθόδοξα δόγματα· ὧν οἱ
 θεόπνευστοι κήρυκες διὰ τῆς οἰκείας πανσόφου διδασκαλίας, κατὰ τὸ
 δεδομένον αὐτοῖς ἄνωθεν τῆς διακριτικῆς δυνάμεως πτόυν, τοῦ ἀχύρου
 τὸν σίτον ἀποκαθάραντες, τὸν μὲν εἰς τὴν καλὴν ἀποθήκην τὴν
 ἐκκλησίαν εἰσάγαγον, τὸ δὲ τῷ πυρὶ παραδεδώκασι τῷ ἀσβέστῳ, κἀν
 25 Ὀριγένους μὴ βούληται.

Διὰ πάντων οὖν τούτων ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ὡς προσῆκεν ἡμᾶς τῇ ἐπι-
 Α στολῇ μαρτυροῦντας τὸ γνήσιον, καὶ συλλογὴν ὑπὸ τῶν ἀγίων γε-
 νέσθαι μὴ ἀμφιβάλλοντας, τῇ τε αὐτῶν ὀρθοδοξίᾳ ἡλίου λαμπρότερον
 φαινομένη προσέχοντας, οἴκοθεν ἐπιλογίζεσθαι τὸ λοιπόν. τότε γέ
 30 ἔστιν, ὡς ὁμολογουμένως τινὲς, καθ' ἃ λέλεκται, τὴν Ὀριγένους νο-
 σούντες κακοδοξίαν, χώραν διὰ τῆς τοῦ ἀγίου Γρηγορίου λαβόντες
 ἐπιστολῆς, βεβήλοις τισὶ παρενθήκαις τολμηρῶς τὸ τῆς ἐκλογῆς κατε-
 μόλυναν ἄθροισμα· ὡς ἂν οἱ ἀπλούστερον ἐντυγχάνοντες εὐρεθεῖεν,
 καθ' ἃ πού Βασίλειος εἶπεν ὁ θεῖος, τὰ δηλητήρια μετὰ τοῦ μέλιτος
 35 προσιέμενοι. ἵνα τοίνυν ἐκεῖνο μὴ γένηται, πρόδηλα ταῦτα τοῖς
 ἐντυγχάνουσιν ἐσπούδάσαμεν καταστήσαι. ὅθεν τῇ τῶν ὑποκειμέ-
 νων κεφαλαίων συναγωγῇ καὶ ἐκθέσει πάσῃ τὸν νοῦν ὡς οἶόν τε τῶν
 ἀκριβῶς ἐπιστήσαντες, καὶ ταύτην κατὰ δύναμιν βασανίσαντες, τοῖς

ὑποβολιμαίοις καὶ νόθοις ἐπὶ μετώπου σημεῖα παρατεθείκαμεν ταῦτα· AB
αἱρετικά· ψεκτά· δι' ὧν ἐκεῖνα ὡς αἱρετικά, ὡς ψεκτά, κατὰ τοὺς ἰδίους
ἕκαστα τόπους ἐστηλιεύσαμεν.

Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου πρὸς Θεόδωρον ἐπί-
σκοπον Τυάων· 5

Ἑορτὴ καὶ τὰ γράμματα, κ.τ.λ.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ· ἐκλογὴ κεφαλαίων ἐκ διαφόρων B
συγγραμμάτων τοῦ δυσσεβοῦς Ὁριγένους.]

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ.

AD

α'. Περὶ τοῦ θεοπνεύστου τῆς θείας γραφῆς, καὶ πῶς ταύτην ABD
ἀναγνωστέον καὶ νοητέον, τίς τε ὁ τῆς ἐν αὐτῇ ἀσφαλείας λόγος, καὶ
τοῦ κατὰ τὸ ῥητὸν ἔντισιν ἀδυνάτου ἢ ἀλόγου.

β'. Ὅτι κέκλεισται καὶ ἐσφράγισται ἡ θεία γραφή.

γ'. Διὰ τί κβ' τὰ θεόπνευστα βιβλία.

δ'. Περὶ σολοικισμῶν καὶ εὐτελοῦς φράσεως τῆς γραφῆς. 15

ε'. Τίς ἡ πολυλογία, καὶ τίνα τὰ πολλὰ βιβλία· καὶ ὅτι πᾶσα ἡ
θεόπνευστος γραφὴ ἐν βιβλίον ἐστίν.

ς'. Ὅτι ἐν ὄργανον θεοῦ τέλειον καὶ ἡρμοσμένον πᾶσα ἡ θεία
γραφὴ.

ζ'. Περὶ τοῦ ιδιώματος τῶν προσώπων τῆς θείας γραφῆς. 20

η'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰ σολοικοειδῆ καὶ μὴ σώζοντα τὴν κατὰ τὸ
ῥητὸν ἀκολουθίαν ῥητὰ τῆς γραφῆς ἐπιχειρεῖν διορθοῦσθαι, πολὺ τοῖς
συνιέναι δυναμένοις τὸ τῆς διανοίας ἀκολουθοῦν σώζοντα.

θ'. Τίς ὁ λόγος τοῦ τὴν θείαν γραφὴν τῷ αὐτῷ ὀνόματι κατὰ διά-
φορα σημαινόμενα κεχρησθαι πολλάκις καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ. 25

ι'. Περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ δοκούντων ἔχειν τι λίθου προσ-
κόμματος καὶ πέτρας σκανδάλου.

ια'. Ὅτι χρὴ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὸ τρώφιμον διώ-
κειν, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν ταρασσόμενα ῥητὰ δυσφήμοις ἐπα-
πορήσει μὴ ἀποτρέπεσθαι μηδὲ ὑπερηφανεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν μετα- 30
λαμβάνειν τῆς ἐν ἀπιστίᾳ ταραχῆς ἑκτός.

ιβ'. Πρὸς τὸ μὴ ἐκκαεῖν ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς θείας γραφῆς
τὸν μὴ συνιέντα τὸ σκοτεινὸν τῶν ἐν αὐτῇ αἰνιγμάτων καὶ παρα-
βολῶν.

ιγ'. Πότε καὶ τίσι τὰ ἀπὸ φιλοσοφίας μαθήματα χρήσιμα εἰς τὴν 35
τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν, μετὰ γραφικῆς μαρτυρίας.

δ'. Ὅτι τοῖς θέλουσι μὴ σφάλλῃσθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ νοεῖν τὰς θείας γραφὰς ἀναγκαῖά τ' ἐστὶ τὰ ἀρμόζοντα εἰς τὴν χρῆσιν εἰδέναι λογικὰ, ὧν ἄνευ ἀκριβείας σημαινομένων οὐ δύναται ὅν δεῖ τρόπον παρίστασθαι.

5 ιε'. Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους τὸ εὐτελὲς τῆς τῶν θείων γραφῶν φράσεως διασύροντας, καὶ τὰ ἐν χριστιανισμῷ καλὰ βέλτιον παρ' Ἑλλήσιν εἰρῆσθαι φάσκοντας· καὶ προσέτι δυσειδὲς τὸ τοῦ κυρίου σῶμα λέγοντας· καὶ τίς ὁ λόγος τῶν διαφόρων τοῦ λόγου μορφῶν.

10 ις'. Περὶ τῶν διαβαλλόντων τὸν χριστιανισμόν διὰ τὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αἱρέσεις.

ιζ'. Πρὸς τοὺς λέγοντας τῶν φιλοσόφων μηδὲν διαφέρειν τῷ παρ' Ἑλλήσι φερομένῳ ὀνόματι τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν καλεῖν Δία· ἢ τῷ δεῖνα, φέρε εἰπεῖν, παρ' Ἰνδοῖς· ἢ τῷ δεῖνα παρ' Αἰγυπτίοις.

15 ιη'. Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους πάντα ἐπαγγελλομένους εἰδέναι, καὶ αἰτιωμένους τὸ ἀνεξέταστον τῆς τῶν πολλῶν ἐν χριστιανισμῷ πίστεως· καὶ ὡς προτιμώντων τῆς ἐν βίῳ σοφίας τὴν μωρίαν· καὶ ὅτι οὐδεὶς σοφὸς ἢ πεπαιδευμένος μεμαθήεντα τῷ Ἰησοῦ· ἀλλ' ἢ ναῦται καὶ τελῶναι πονηρότατοι ἡλιθίου καὶ ἀνα-
20 στήτους, ἀνδράποδά τε καὶ γυναῖκα καὶ παιδάρια ὑπάγοντες τῷ κηρύγματι.

ιθ'. Ὅτι ἢ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν πίστις, μηδὲν κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὴν ἄλογον τῶν ἐθνῶν δεισιδαίμονα πίστιν, ἐπαινετὴ τέ ἐστι καὶ ταῖς ἀρχῇθεν κοιναῖς ἐννοίαις συναγορεύει· καὶ πρὸς τοὺς λέ-
25 γοντας πῶς ἐκ θνητοῦ σώματος ὄντα τὸν Ἰησοῦν θεὸν νομίζομεν.

κ'. Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ διὰ τὰ ἄλογα ζῶα γεγονέναι τὸν ἅπαντα κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους· ἐπεὶ ἀπονώτερον ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων τὰ ἄλογα ζῇ· καὶ ὅτι σοφώτερα ἡμῶν
30 ὄντα θεοφιλῇ τέ ἐστι καὶ ἔννοιαν ἔχει θεοῦ καὶ προγινώσκει τὰ μέλλοντα. ἐν οἷς καὶ κατὰ μετεμψυχώσεως, καὶ περὶ οἰωνιστικῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀπάτης.

κα'. Περὶ αὐτεξουσίου καὶ τῶν δοκούντων τοῦτο ἀναιρεῖν ῥητῶν γραφικῶν ἐπίλυσιν καὶ ἐρμηνείαν· ἅτινά ἐστι ταῦτα·

35 α'. Εἰς τὸ Ἐσκήρυνε Κύριος τὴν καρδίαν Φαραῶ.

β'. Εἰς τὸ Ἐξελῶ αὐτῶν τὰς λιθίνας καρδίας καὶ ἐμβαλῶ σαρκίνας, ὅπως ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύονται καὶ τὰ δικαιώματά μου φυλάσσωσιν.

γ'. Εἰς τὸ Ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι καὶ ἀκούοντες ἀκού- ABD
σωσι καὶ μὴ συνιώσι, μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἀφεθῇ
αὐτοῖς.

δ'. Εἰς τὸ Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ
ἐλεοῦντος θεοῦ. 5

ε'. Εἰς τὸ Καὶ τὸ θέλει καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστίν.

ς'. Εἰς τὸ Ἀρ' οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει.

κβ'. Τίς ἡ τῶν ἐπὶ γῆς λογικῶν ἦτοι ἀνθρωπίνων ψυχῶν δια-
σπορὰ ἐπιτεταγμένης δηλουμένη ἐκ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πύργου καὶ
τῆς κατ' αὐτὴν συγχύσεως τῶν γλωσσῶν. ἐν ᾧ καὶ περὶ πολλῶν 10
κυρίων ἐπιτεταγμένων τοῖς διασπαρείσι κατὰ ἀναλογίαν τῆς κατα-
στάσεως.

κγ'. Περὶ εἰμαρμένης, καὶ πῶς προγνώστου ὄντος τοῦ θεοῦ τῶν
ὑφ' ἐκάστου πραττομένων τὸ ἐφ' ἡμῖν σώζεται. καὶ τίνα τρόπον 15
οἱ ἀστέρες οὐκ εἰσὶ ποιητικοὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις, σημαντικοὶ δὲ μό-
νον· καὶ ὅτι ἀνθρωποὶ τὴν περὶ τούτων γνῶσιν ἀκριβῶς ἔχουν οὐ
δύνανται, ἀλλὰ δυνάμεσι θείαις τὰ σημεῖα ἔκκεται· καὶ τίς ἡ τούτων
αἰτία. ἐν ᾧ καὶ Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης ἐν τῷ πρὸς τὸν πατέρα
ἐν Λαοδικείᾳ λόγῳ ἀναγκαιότατόν τι θεώρημα, ἐν οἷς δοκεῖ ἀληθεύειν ἡ
ἀστρολογία. 20

κδ'. Ὅτι οὐκ ἀγέννητος οὐδὲ κακῶν αἰτία ἡ ὕλη.

κε'. Ὅτι ὁ ἐκ προγνώσεως ἀφορισμὸς οὐκ ἀναιρεῖ τὸ αὐτε-
ξούσιον.

κς'. Περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, καὶ ὅτι ταῦτα ἐν προαιρετικοῖς καὶ
ἐν ἀπροαιρέτῳ καὶ κατὰ τὴν τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν· ἀλλ' οὐχ ὥς 25
Ἀριστοτέλης οἶσται.

κζ'. Εἰς τὸ Ἐσκήρυνε Κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ.

I.

ABD Περὶ τοῦ θεοπνεύστου τῆς θείας γραφῆς, καὶ πῶς
ταύτην ἀναγνώστέον καὶ νοητέον· τίς τε ὁ τῆς ἐν
αὐτῇ ἀσαφείας λόγος καὶ τοῦ κατὰ τὸ ῥητόν ἐν τισιν
ἀδύνατογ ἢ ἀλόγογ. ἐκ τοῦ δ' τόμογ τοῦ περὶ ἀρχῶν,
5 καὶ διαφόρων ἄλλων συνταγμάτων Ὁριγένεος.

1. Ἐπεὶ περὶ τηλικούτων ἐξετάζοντες πραγμάτων,
οὐκ ἀρκοῦμενοι ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις καὶ τῇ ἐναργείᾳ τῶν
βλεπομένων, προσπαλαμβάνομεν εἰς τὴν φαινομένην
ἡμῖν ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων μαρτύρια τὰ ἐκ τῶν πε-
10 πιστευμένων ἡμῖν εἶναι θείων γραφῶν, τῆς τε λεγομένης
παλαιᾶς διαθήκης καὶ τῆς καλουμένης καινῆς, λόγῳ τε
πειρώμεθα κρατύνειν ἡμῶν τὴν πίστιν, καὶ οὐδέπω περὶ
τῶν γραφῶν ὡς θείων διηλέχθημεν· φέρε καὶ περὶ τούτων
ὀλίγα ὡς ἐν ἐπιτομῇ διαλάβωμεν, τὰ κινούντα ἡμᾶς ὡς
15 περὶ θείων γραμμάτων εἰς τοῦτο παρατιθέμενοι. καὶ πρῶ-
τόν γε τοῦ ἀπ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς
δηλουμένων ῥητοῖς χρῆσασθαι, περὶ Μωσέως καὶ Ἰησοῦ
Χριστοῦ, τοῦ νομοθέτου τῶν Ἑβραίων καὶ τοῦ εἰσηγητοῦ

1 Ru. i. 156
13 διελέχθημεν D
μάτων B

9 μαρτύρια] μαρτυρίαν B; testimonia Ruf.
16 τῶν γραμμάτων] ΑΕ; om. D; τῶν πραγ-
μάτων B

τῶν κατὰ χριστιανισμὸν σωτηρίων δογμάτων, ταῦτα δια- ABD
 ληπτέον. πλείστων γὰρ ὄσων νομοθετῶν γεγενημένων ἐν
 Ἑλληνισι καὶ βαρβάροις, καὶ διδασκάλων δόγματα καταγ-
 γελλόντων ἐπαγγελλόμενα τὴν ἀλήθειαν, οὐδένα ἱστορή-
 σαμεν νομοθέτην ζῆλον ἐμποιῆσαι δεδνημένον τοῖς λοιποῖς 5
 ἔθνεσι περὶ τοῦ παραδέξασθαι τοὺς λόγους αὐτοῦ· πολλὴν
 τε παρασκευὴν τὴν μετὰ τῆς δοκούσης ἀποδείξεως λογικῆς
 εἰσενεγκαμένων τῶν περὶ ἀληθείας φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλο- 157
 μένων, οὐδεὶς δεδύνηται τὴν νομισθεῖσαν αὐτῷ ἀλήθειαν
 ἔθνεσι διαφόροις ἐμποιῆσαι, ἢ ἐνὸς ἔθνους ἀξιολόγους πλή- 10
 θεσι. καίτοιγε ἐβούλοντο ἂν καὶ οἱ νομοθέται κρατῆναι
 τοὺς φανέντας νόμους εἶναι καλοὺς εἰ δυνατόν παρὰ παντὶ
 τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, οἳ τε διδάσκαλοι ἐπινεμηθῆναι ἢ
 ἐφαντάσθησαν εἶναι ἀλήθειαν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης.
 ἀλλ' ὥς οὐ δυνάμενοι προσκαλέσασθαι τοὺς ἀπὸ τῶν 15
 ἐτέρων διαλέκτων καὶ τῶν πολλῶν ἔθνων ἐπὶ τὴν τήρησιν
 τῶν νόμων καὶ τὴν παραδοχὴν τῶν μαθημάτων, τοῦτο
 ποιῆσαι οὐδὲ ἐπεβάλοντο τὴν ἀρχήν, οὐκ ἀφρόνως γε
 σκοπήσαντες περὶ τοῦ ἀδύνατον αὐτοῖς τὸ τοιοῦτον τυγχά-
 νειν. πᾶσα δὲ Ἑλλὰς καὶ βάρβαρος ἢ κατὰ τὴν οἰκου- 20
 μένην ἡμῶν ζηλωτὰς ἔχει μυρίους, καταλιπόντας τοὺς
 πατρῴους νόμους καὶ νομιζομένους θεοὺς, τῆς τηρήσεως
 τῶν Μωσέως νόμων καὶ τῆς μαθητείας τῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 λόγων· καίτοιγε μισουμένων μὲν ὑπὸ τῶν τὰ ἀγάλματα
 προσκυνούντων τῶν τῷ Μωσέως νόμῳ προστιθεμένων, καὶ 25
 τὴν ἐπὶ θανάτῳ δὲ πρὸς τῷ μισεῖσθαι κινδυνευόντων τῶν
 τὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγον παραδεξαμένων.

2. Καὶ ἐὰν ἐπιστήσωμεν πῶς ἐν σφόδρα ὀλίγοις
 ἔτεσι, τῶν ὁμολογούντων τὸν χριστιανισμὸν ἐπιβουλευο-
 μένων, καὶ τινων διὰ τοῦτο ἀναιρουμένων ἐτέρων δὲ ἀπολ- 30
 λύντων τὰς κτήσεις, δεδύνηται ὁ λόγος, καίτοιγε οὐδὲ τῶν
 διδασκάλων πλεοναζόντων, πανταχόσε κηρυχθῆναι τῆς οἰ-

ABD κουμένης, ὥστε Ἕλληνας καὶ βαρβάρους, σοφούς τε καὶ
 ἀνόητους προσθέσθαι τῇ διὰ Ἰησοῦ θεοσεβείᾳ· μείζον ἢ
 158 κατὰ ἄνθρωπον τὸ πρᾶγμα εἶναι λέγειν οὐ διστάζομεν
 μετὰ πάσης ἐξουσίας καὶ πειθοῦς τῆς περὶ τοῦ κρατυ-
 5 ῥήσεσθαι τὸν λόγον τοῦ Ἰησοῦ διδάξαντος· ὥστε εὐλόγως
 ἂν χρησμοὺς νομίσαι τὰς φωνὰς αὐτοῦ, οἷον ὅτι Ἐπὶ ^{Mt x 18;}
 βασιλείων καὶ ἡγεμόνων ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ εἰς μαρ- ^{cf. Mc xiii}
 τύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι· καί· Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ^{Mt vii 22 f.;}
 ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· κύριε, κύριε, οὐ τῷ ὀνόματί σου ἐφά- ^{cf. Lc xiii 26}
 10 γομεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου ἐπίομεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου
 δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ ἐρῶ αὐτοῖς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ
 οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οὐδέποτε ἔγνω νῦν. εἰρη-
 κέναι μὲν γὰρ ταῦτα ἀποφθεγγόμενον μάτην, ὥστε αὐτὰ
 μὴ ἀληθῆ γενέσθαι, τάχα εἰκὸς ἦν· ὅτε δὲ ἐκβέβηκε τὰ
 15 μετὰ τοσαύτης ἐξουσίας εἰρημένα, ἐμφαίνει θεὸν ἀληθῶς
 ἐνανθρωπήσαντα σωτηρίας δόγματα τοῖς ἀνθρώποις παρα-
 δεδωκέναι.

3. Τί δὲ δεῖ λέγειν καὶ ὅτι προεφητεύθῃ ὁ χριστός,
 τότε ἐκλείψει τοὺς ἐξ Ἰουδα ἄρχοντας εἰρημένους καὶ ^{cf. Ge xlix 10}
 20 ἡγουμένους [ἐκ] τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται,
 δηλονότι ἡ βασιλεία, καὶ ἐπιδημήσῃ ἡ τῶν ἐθνῶν προσ-
 δοκία; σαφῶς γὰρ ἐκ τῆς ἱστορίας δῆλον, καὶ ἐκ τῶν
 σήμερον ὀρωμένων, ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων Ἰησοῦ οὐκ ἔτι
 βασιλεῖς Ἰουδαίων ἐχρημάτισαν, πάντων τῶν Ἰουδαϊκῶν
 25 πραγμάτων ἐν οἷς ἐσεμνύνοντο, λέγω δὲ τῶν τε κατὰ τὸν
 ναὸν καὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ τὴν ἐπιτελουμένην λατρείαν
 καὶ τὰ ἐνδύματα τοῦ ἀρχιερέως, καταλελυμένων. ἐπληρώθη
 γὰρ ἡ λέγουσα προφητεία· Ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ ^{Hos iii 4}
 υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐκ
 30 οὐσης θυσίας οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου οὐδὲ ἱερατείας οὐδὲ
 δῆλον. καὶ τούτοις χρώμεθα τοῖς ῥητοῖς πρὸς τοὺς, ἐν
 159 τῷ θλίβεσθαι ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Γενέσει ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ πρὸς

6 νομίσαι τὰς φωνὰς] νοῆσαι τὰς εὐχὰς B 20 om. ἐκ ABD
 20 ὦ] BD; δ AB (marg. e pri. man.) 28 καθίσονται D

τὸν Ἰούδα ἐιρημένων, φάσκοντας τὸν ἐθνάρχην ἀπὸ τοῦ (A)BD
 Ἰούδα γένους τυγχάνοντα ἄρχειν τοῦ λαοῦ, οὐκ ἐκλειψόντων
 τῶν ἀπὸ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, ἕως ἧς φαντάζονται Χρι-
 στοῦ ἐπιδημίας. εἰ γὰρ ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ
 Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐκ 5
 οὔσης θυσίας οὐδὲ θυσιαστηρίου οὐδὲ ἱερατείας οὐδὲ δῆ-
 λων· ἐξ οὗ δὲ κατεσκάφη ὁ ναὸς, οὐκ ἔστι θυσία, οὐδὲ
 θυσιαστήριον οὐδὲ ἱερατεία· δῆλον ὅτι ἐξέλιπεν ἄρχων ἐξ
 Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ ἡ
 Ge xlix 10 προφητεία φησὶν· Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ 10
 ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκεί-
 μενα αὐτῷ· δῆλον ὅτι ἐλήλυθεν ᾧ τὰ ἀποκείμενα, ἡ προσ-
 δοκία τῶν ἐθνῶν. καὶ τοῦτο σαφὲς ἐκ τοῦ πλήθους τῶν
 ἐθνῶν τῶν διὰ Χριστοῦ πεπιστευκότων εἰς τὸν θεόν.

4. Καὶ ἐν τῇ τοῦ Δευτερονομίου δὲ ψδῇ προφητικῶς 15
 δηλοῦται ἡ διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ προτέρου λαοῦ ἰσομένη
 τῶν ἀσυνέτων ἐθνῶν ἐκλογὴ, οὐ δι' ἄλλου τινὸς ἢ τοῦ
 Deut xxxii 21 Ἰησοῦ γεγενημένη. Αὐτοὶ γὰρ φησι παρεξήλωσάν με ἐπ'
 οὐ θεῷ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· καὶ γὰρ παρα-
 ζηλώσω αὐτούς ἐπ' οὐκ ἔθνη, καὶ ἐπὶ ἔθνη ἀσυνέτῳ 20
 παροργίσω αὐτούς. καὶ ἔστι σφόδρα σαφῶς καταλαβεῖν
 δυνατὸν, τίνα τρόπον οἱ λεγόμενοι παρεξηλωκεῖν τὸν
 θεὸν Ἑβραῖοι ἐπὶ τῷ οὐ θεῷ, καὶ παρωργικεῖν αὐτὸν ἐν
 τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, παρωργίσθησαν εἰς ζηλοτυπίαν ἐπὶ
 τῷ οὐκ ἔθνει, τῷ ἀσυνέτῳ ἔθνει, ὅπερ ὁ θεὸς ἐξελέξατο 25
 διὰ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.
 1 Co i 26 ff. βλέπομεν οὖν τὴν κλήσιν ἡμῶν, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ 160
 σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ
 μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα καταισχύνη τοὺς
 σοφοὺς, καὶ τὰ ἀγενῆ καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ 30

1 post φάσκοντας deest folium in A 4 καθίσονται D
 7 οὐκ ἔστι] B; οὐκέτι D 20 αὐτοῦς] αὐτοῖς B 21 αὐτοῦς]
 αὐτοῖς B 21 ἔστι σφόδρα σαφῶς] D; ἐτι σφόδρα B; est ergo
 satis evidenter Ruf. 24 παρωξύνθησαν D

(A)BD θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα ἐκεῖνα τὰ πρότερον ὄντα καταργήσῃ· καὶ μὴ καυχῆσθαι ὁ κατὰ σάρκα Ἰσραήλ, καλούμενος ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου σὰρξ, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

5. Τί δὲ δεῖ λέγειν περὶ τῶν ἐν ψαλμοῖς προφητειῶν
 5 περὶ Χριστοῦ, ᾧδῆς τινος ἐπιγεγραμμένης Ὑπὲρ τοῦ ἀγα- Ps xlv (xlv)
 πητοῦ, οὗ ἡ γλῶσσα λέγεται εἶναι κάλαμος γραμματέως 1 f.
 ὁξυγράφου· ὡραίος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων,
 ἐπεὶ ἐξεχύθη χάρις ἐν χεῖλεσιν αὐτοῦ; τεκμήριον γὰρ
 τῆς ἐκχυθείσης χάριτος ἐν χεῖλεσιν αὐτοῦ τὸ ὀλίγον δια-
 10 γεγεννημένου τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ (ἐνιαυτὸν
 γὰρ πού καὶ μῆνας ὀλίγους ἐδίδαξεν) πεπληρωθῆαι τὴν
 οἰκουμένην τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ θεο-
 σεβείας. ἀνατέταλκε γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιο- Ps lxxii
 σύνη, καὶ πλήθος εἰρήνης παραμένον ἕως συντελείας, ὅ (lxxi) 7 f.
 15 ἀντανάιρεσις ὠνόμασται σελήνης· καὶ μένει κατακυριεύων
 ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως
 περάτων τῆς οἰκουμένης. καὶ δέδοται σημεῖον τῷ οἴκῳ cf. Is vii 14
 Δαυεὶδ· ἡ παρθένος γὰρ ἔτεκε καὶ ἐν γαστρὶ ἔσχε καὶ Mt i 23;
 ἔτεκεν υἱόν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅπερ ἐστὶ
 20 Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. πεπλήρωται, ὡς ὁ αὐτὸς προφήτης
 φησί· Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· γινώτε ἔθνη καὶ ἡττάσθε, ἰσχυ- Is viii 8 f.
 κότες ἡττάσθε· ἡττήμεθα γὰρ καὶ νενικήμεθα οἱ ἀπὸ τῶν
 ἔθνων ἑλωκότες ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ λόγου αὐτοῦ. ἀλλὰ
 καὶ προεῖρηται τόπος γενέσεως αὐτοῦ ἐν τῷ Μιχαῖα· Καὶ Mt ii 6;
 25 σὺ γὰρ φησι Βηθλεὲμ γῇ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἴ ἐν cf. Mic v 2
 161 τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος,
 ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ. καὶ αἱ ἐβδο- Dan ix 24
 μήκοντα ἐβδομάδες ἐπληρώθησαν ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου
 κατὰ τὸν Δανιήλ. ἦλθέ τε κατὰ τὸν Ἰωβ ὁ τὸ μέγα κῆτος Job iii 8
 30 χειρωσάμενος, καὶ δεδωκὼς ἐξουσίαν τοῖς γνησίοις αὐτοῦ Lc x 19
 μαθηταῖς πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν
 τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, οὐδὲν ὑπ' αὐτῶν ἀδικουμένοις.

13 δικαιοσύνη] D; om. B 15 κατακυριεύων] B; κυριεύων A (hic enim rursus incipit); κατακυριεύον D 26 ἐκ σοῦ] ἐξ οὗ B

ἐπιστησάτω δέ τις καὶ τῇ τῶν ἀποστόλων πανταχόσε ABD
ἐπιδημία τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸ καταγγεῖλαι τὸ εὐαγ-
γέλιον πεμφθέντων, καὶ ὄψεται καὶ τὸ τόλμημα οὐ κατὰ
ἄνθρωπον καὶ τὸ ἐπίταγμα θεῖον. καὶ ἂν ἐξετάσωμεν
πῶς ἄνθρωποι καινῶν μαθημάτων ἀκούοντες καὶ ξένων 5
λόγων προσήκαντο τοὺς ἄνδρας, νικηθέντες ἐν τῷ θέλειν
αὐτοῖς ἐπιβουλεύειν ὑπὸ τινος θείας δυνάμεως ἐπισκο-
πούσης αὐτούς· οὐκ ἀπιστήσομεν, εἰ καὶ τεράστια πεποι-
ήκασιν, ἐπιμαρτυροῦντος τοῦ θεοῦ τοῖς λόγοις αὐτῶν καὶ
διὰ σημείων καὶ τεράτων καὶ ποικίλων δυνάμεων. 10

cf. He ii 4

6. Ἀποδεικνύντες δὲ ὡς ἐν ἐπιτομῇ περὶ τῆς θεότητος
Ἰησοῦ, καὶ χρώμενοι τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις προφητικοῖς,
συναποδείκνυμεν θεοπνεύστους εἶναι τὰς προφητεούσας
περὶ αὐτοῦ γραφάς· καὶ τὰ καταγγέλλοντα τὴν ἐπιδημίαν
αὐτοῦ γράμματα καὶ διδασκαλίαν μετὰ πάσης δυνάμεως 15
καὶ ἐξουσίας εἰρημένα, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν
ἐκλογῆς κεκρατηκότα. λεκτέον δὲ ὅτι τὸ τῶν προφητικῶν
λόγων ἔνθεον, καὶ τὸ πνευματικὸν τοῦ Μωσέως νόμου,
ἔλαμψεν ἐπιδημήσαντος Ἰησοῦ. ἐναργῇ γὰρ παραδείγ-
ματα περὶ τοῦ θεοπνεύστους εἶναι τὰς παλαιὰς γραφάς 20
πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ παραστήσαι οὐ πάντῃ δυνα-
τὸν ἦν· ἀλλ' ἡ Ἰησοῦ ἐπιδημία δυναμένους ὑποπτεύεσθαι
τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας ὡς οὐ θεία εἰς τοῦμφανὲς 162
ἦγαγεν ὡς οὐρανίῳ χάριτι ἀναγεγραμμένα. ὁ δὲ μετ'
ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς ἐντυγχάνων τοῖς προφητικοῖς 25
λόγοις, παθὼν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀναγινώσκειν ἵχνος ἐνθου-
σιασμοῦ, δι' ὧν πάσχει πεισθήσεται οὐκ ἀνθρώπων εἶναι
συγγράμματα τοὺς πεπιστευμένους ἡμῖν εἶναι θεοῦ λόγους.
καὶ τὸ ἐνυπάρχον δὲ φῶς τῷ Μωσέως νόμῳ, καλύμματι
ἐναποκεκρυμμένον, συνέλαμψε τῇ Ἰησοῦ ἐπιδημίᾳ, περι- 30
αιρεθέντος τοῦ καλύμματος, καὶ τῶν ἀγαθῶν κατὰ βραχὺ
εἰς γνῶσιν ἐρχομένων, ὧν σκιὰν εἶχε τὸ γράμμα.

cf. 2 Co iii
16; He x 1

7. Πολὺν δ' ἂν εἴη νῦν ἀναλέγεσθαι τὰς περὶ ἐκάστου
τῶν μελλόντων ἀρχαιοτάτας προφητείας, ἵνα δι' αὐτῶν ὁ

ABD ἀμφιβάλλων πληχθεὶς ὡς ἐνθέων, διψυχίαν πᾶσαν καὶ
 περισπασμὸν ἀποθέμενος, ὅλη ἐάντων ἐπιδῶ τῇ ψυχῇ τοῖς
 λόγοις τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ μὴ καθ' ἕκαστον τῶν γραμμάτων
 τοῖς ἀνεπιστήμοσι προσπίπτειν δοκεῖ τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων
 5 τῶν νοημάτων, θαυμαστὸν οὐδέν· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν τῆς
 ἀπτομένης τοῦ παντὸς κόσμου προνοίας ἔργων, τινὰ μὲν
 ἐναργέστατα φαίνεται, ἢ προνοίας ἐστὶν ἔργα, ἕτερα δὲ
 οὕτως ἀποκρύπτεται, ὥς ἀπιστίας χώραν παρέχειν δοκεῖν
 τῆς περὶ τοῦ τέχνης ἀφάτῃ καὶ δυνάμει διοικούντος τὰ ὅλα
 10 θεοῦ. οὐχ οὕτω γὰρ σαφὴς ὁ περὶ τοῦ προνοούντος τεχνι-
 κὸς λόγος ἐν τοῖς ἐπὶ γῆς, ὥς ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ
 ἄστροις· καὶ οὐχ οὕτω δῆλος ἐν τοῖς κατὰ τὰ ἀνθρώπινα
 συμπτώματα, ὥς ἐν ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασι τῶν ζώων,
 σφόδρα τοῦ πρὸς τί καὶ ἔνεκα τίνος εὐρισκομένου τοῖς
 15 τούτων ἐπιμελουμένοις, περὶ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰς φαντασίας
 καὶ φύσεις τῶν ζώων, καὶ τὰς κατασκευὰς τῶν σωμάτων.
 163 ἀλλ' ὥσπερ οὐ χρεοκοπεῖται ἡ πρόνοια διὰ τὰ μὴ γινω-
 σκόμενα παρὰ τοῖς γε ἅπαξ παραδεξαμένοις αὐτὴν καλῶς·
 οὕτως οὐδὲ ἡ τῆς γραφῆς θειότης διατείνουσα εἰς πᾶσαν
 20 αὐτὴν, διὰ τὸ μὴ καθ' ἕκαστην λέξιν δύνασθαι τὴν ἀσθένειαν
 ἡμῶν παρίστασθαι τῇ κεκρυμμένῃ λαμπρότητι τῶν
 δογμάτων ἐν εὐτελεὶ καὶ εὐκαταφρονήτῃ λέξει ἀποκειμένη.
 ἔχομεν γὰρ θησαυρὸν ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα λάμψῃ 2 Co iv 7
 ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ νομισθῇ εἶναι
 25 ἐξ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. εἰ γὰρ αἱ κατημαξευμέναι τῶν
 ἀποδείξεων ὁδοὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐναποκείμεναι τοῖς
 βιβλίοις κατίσχυσαν τῶν ἀνθρώπων, ἡ πίστις ἡμῶν ἂν 1 Co ii 4 f.
 εὐλόγως ὑπελαμβάνετο ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, καὶ οὐκ ἐν
 30 δυνάμει θεοῦ· νῦν δὲ τῷ ἐπάραντι τοῖς ὀφθαλμοῖς σαφές,
 ὅτι ὁ λόγος καὶ τὸ κήρυγμα παρὰ τοῖς πολλοῖς δεδύνηται
 οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύ-
 ματος καὶ δυνάμεως. διόπερ δυνάμεως ἡμᾶς οὐρανόθεν, ἡ

καὶ ὑπερουραίνου, πληττούσης ἐπὶ τὸ σέβειν τὸν κτίσαντα AB(C)(D)
 He vi 1 ἡμᾶς μόνον, πειραθῶμεν ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ
 1 Co ii 6f. χριστοῦ λόγον, τουτέστι τῆς στοιχειώσεως, ἐπὶ τὴν τελειό-
 τητα φέρεσθαι, ἵνα ἡ τοῖς τελείοις λαλουμένη σοφία καὶ
 ἡμῖν λαληθῇ. σοφίαν γὰρ ἐπαγγέλλεται ὁ ταύτην κεκτη- 5
 μένος λαλεῖν ἐν τοῖς τελείοις, ἑτέραν τυγχάνουσιν παρὰ
 τὴν σοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ τὴν σοφίαν τῶν ἀρχόν-
 των τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν καταργουμένην· αὕτη δὲ ἡ 164
 Ro xvi 25 ff. σοφία ἡμῖν ἐντυπωθήσεται τρανῶς, κατὰ ἀποκάλυψιν
 μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ 10
 2 Ti i 20 νῦν διὰ τε γραφῶν προφητικῶν καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ
 κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα εἰς
 τοὺς σύμπαντας αἰῶνας. ἀμήν.

8. Μετὰ τὸ ὡς ἐν ἐπιδρομῇ εἰρηκέναι περὶ τοῦ θεο-
 πνεύστους εἶναι τὰς θείας γραφὰς, ἀναγκαῖον ἐπεξελθεῖν 15
 τῷ τρόπῳ τῆς ἀναγνώσεως καὶ νοήσεως αὐτῶν, πλείστων
 ἁμαρτημάτων γεγεννημένων παρὰ τὸ τὴν ὁδὸν τοῦ πῶς δεῖ
 ἐφοδεῦν τὰ ἅγια ἀναγνώσματα τοῖς πολλοῖς μὴ εὐρῆσθαι.
 οἱ τε γὰρ σκληροκάριοι καὶ ἰδιῶται τῶν ἐκ περιτομῆς εἰς
 τὸν σωτῆρα ἡμῶν οὐ πεπιστεύκασιν, τῇ λέξει τῶν περὶ 20
 αὐτοῦ προφητειῶν κατακολουθεῖν νομίζοντες, καὶ αἰσθητῶς
 μὴ ὁρῶντες αὐτὸν κηρύξαντα αἰχμαλώτοις ἄφεςιν, μὴδὲ
 1s lxi 1 οἰκοδομήσαντα ἦν νομίζουσιν ἀληθῶς πόλιν εἶναι τοῦ θεοῦ,
 1s xlv 13 μὴδὲ ἐξολοθρεῦσαντα ἄρματα ἐξ Ἑφραῖμ, καὶ ἵππον ἐξ
 Zech ix 10 Ἱερουσαλὴμ, μὴδὲ βούτυρον καὶ μέλι φαγόντα, καὶ πρὶν 25
 1s vii 15 γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρὰ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν.
 1s xi 6f. ἔτι δὲ λύκον τὸ ζῶον τὸ τετράποδον οἰόμενοι προφη-
 τεύεσθαι μέλλειν βόσκεσθαι μετὰ ἀρνός, καὶ πάρδαλιν
 ἐρίφῳ συναναπαύεσθαι, μοσχάριόν τε καὶ ταῦρον καὶ
 λέοντα ἅμα βοσκηθήσεσθαι ὑπὸ μικροῦ παιδίου ἀγόμενα, 30
 καὶ βοῦν καὶ ἄρκον ἅμα νεμηθήσεσθαι, συνεκτρεφόμενων
 αὐτῶν ἀλλήλοις τῶν παιδίων, καὶ λέοντα ὡς βοῦν φάγεσθαι

ABC ἄχυρα· μηδὲν τούτων αἰσθητῶς ἑωρακότες γεγενημένον ἐν
 165 τῇ τοῦ πεπιστευμένου ἡμῖν χριστοῦ ἐπιδημία, οὐ προσ-
 ἤκαντο τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, ἀλλ' ὥς παρὰ τὸ δέον
 χριστὸν ἑαυτὸν ἀναγορεύσαντα ἑσταύρωσαν. οἱ τε ἀπὸ
 5 τῶν αἱρέσεων ἀναγινώσκοντες τό· Πῦρ ἐκκέκασται ἐκ τοῦ Jer xv 14
 θυμοῦ μου· καί· Ἐγὼ θεὸς ζηλωτῆς, ἀποδιδούς ἁμαρτίας Ex xx 5
 πατέρων ἐπὶ τέκνα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν· καί·
 Μεταμεμέλημαί χρίσας τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλεία· καί· Ἐγὼ cf. 1 Sam xv
 θεὸς ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά· καὶ ἐν ἄλλοις τό· ^{11, 17, 35}
^{Is xlv 7}
 10 Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησεν· ἔτι δὲ Am iii 6
 καὶ τό· Κατέβη κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλήμ· Mic i 12
 καί· Πνεῦμα πονηρὸν παρὰ θεοῦ ἔπνιγε τὸν Σαοὺλ· καὶ 1 Sam xvi 14
 μυρία ὅσα τούτοις παραπλήσια· ἀπιστήσαι μὲν ὡς θεοῦ
 ταῖς γραφαῖς οὐ τετολμήκασι, πιστεύοντες δὲ αὐτὰς εἶναι
 15 τοῦ δημιουργοῦ, ᾧ Ἰουδαῖοι λατρεύουσιν, ψῆθισαν, ὡς
 ἀτελοῦς καὶ οὐκ ἀγαθοῦ τυγχάνοντος τοῦ δημιουργοῦ, τὸν
 σωτήρα ἐπιδεδημηκέναι τελειότερον καταγγέλλοντα θεόν,
 ὃν φασὶ μὴ τὸν δημιουργὸν τυγχάνειν, διαφόρως περὶ τού-
 του κινούμενοι· καὶ ἅπαξ ἀποστάντες τοῦ δημιουργοῦ, ὃς
 20 ἔστιν ἀγέννητος μόνος θεός, ἀναπλασμοῖς ἑαυτοῦς ἐπιδε-
 δώκασι, μυθοποιούντες ἑαυτοῖς ὑποθέσεις, καθ' ἃς οἴονται
 γεγονέναι τὰ βλεπόμενα, καὶ ἑτερά τινα μὴ βλεπόμενα,
 ἅπερ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἀνειδωλοποίησεν. ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ
 ἀκραιότεροι τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας αὐχούντων τυγχάνειν
 25 τοῦ μὲν δημιουργοῦ μείζονα οὐδένα ὑπειλήφασιν, ὕγιως
 τοῦτο ποιούντες· τοιαῦτα δὲ ὑπολαμβάνουσι περὶ αὐτοῦ,
 ὅποια οὐδὲ περὶ τοῦ ὁμοτάτου καὶ ἀδικωτάτου ἀνθρώπου.
 9. Αἰτία δὲ πᾶσι τοῖς προειρημένοις ψευδοδοξιών καὶ
 ἄσεβειῶν, ἣ ἰδιωτικῶν περὶ θεοῦ λόγων, οὐκ ἄλλη τις εἶναι
 30 δοκεῖ ἢ ἡ γραφὴ κατὰ τὰ πνευματικὰ μὴ νενοημένη, ἀλλ'
 166 ὡς πρὸς τὸ ψιλὸν γράμμα ἐξελημμένη. διόπερ τοῖς
 πειθομένοις μὴ ἀνθρώπων εἶναι συγγράμματα τὰς ἱεράς

βίβλους, ἀλλ' ἐξ ἐπιπνοίας τοῦ ἁγίου πνεύματος βουλῇ- AB(C)(D)
 ματι τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ταύτας
 ἀναγεγράφθαι καὶ εἰς ἡμᾶς ἐληλυθῆναι, τὰς φαινομένας
 ὁδοὺς ὑποδεικτέον, ἐχομένοις τοῦ κανόνος τῆς Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ κατὰ διαδοχὴν τῶν ἀποστόλων οὐρανίου ἐκκλησίας. 5
 καὶ ὅτι μὲν οἰκονομίαι τινές εἰσι μυστικάι, δηλούμεναι διὰ
 τῶν θείων γραφῶν, πάντες καὶ οἱ ἀκεραιότατοι τῶν τῷ
 λόγῳ προσιώντων πεπιστεύκασιν· τίνες δὲ αὐταί, οἱ εὐγνώ-
 μονες καὶ ἄτυφοι ὁμολογοῦσι μὴ εἰδέναι. εἰ γοῦν ἐπαπο-
 ρήσαι τις περὶ τῆς τοῦ Δωτ θυγατρομυξίας, καὶ τῶν δύο 10
 γυναικῶν τοῦ Ἀβραάμ, δύο τε ἀδελφῶν γεγαμημένων τῷ
 Ἰακώβ, καὶ δύο παιδισκῶν τετεκνωκυῶν ἐξ αὐτοῦ, οὐδὲν
 ἄλλο φήσουσιν ἢ μυστήρια ταῦτα τυγχάνειν, ὅφ' ἡμῶν μὴ
 νοούμενα. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν κατασκευὴν τῆς σκηνῆς ἀνα-
 γινώσκεται, πειθόμενοι τύπους εἶναι τὰ γεγραμμένα, ζη- 15
 τοῦσιν ὧς δυνήσονται ἐφαρμόσαι ἕκαστον τῶν κατὰ τὴν
 σκηνὴν λεγομένων· ὅσον μὲν ἐπὶ τῷ πείθεσθαι ὅτι τύπος
 τινός ἐστιν ἡ σκηνή, οὐ διαμαρτάνοντες· ὅσον δὲ ἐπὶ τῷ,
 τῷδὲ τινι ἀξίως τῆς γραφῆς ἐφαρμόζειν τὸν λόγον οὐ ἐστι
 τύπος ἡ σκηνή, ἔσθ' ὅτε ἀποπίπτοντες· καὶ πᾶσαν δὲ διη- 20
 γησιν νομιζομένην περὶ γάμων ἀπαγγέλλειν ἢ παιδοποιῶν
 ἢ πολέμων, ἢ ὧν δῆποτε ἱστοριῶν ἂν παρὰ τοῖς πολλοῖς
 δεχθισομένων, ἀποφαίνονται εἶναι τύπους· ἐν δὲ τῷ τίνων,
 πῇ μὲν διὰ τὴν ἔξιν οὐ πάνυ συγκεκροτημένην, πῇ δὲ διὰ
 τὴν προπέτειαν, ἔσθ' ὅτε καὶ συγκεκροτημένος τις τυγχάνῃ 25
 καὶ ἀπρόπτωτος, διὰ τὴν εἰς ὑπερβολὴν χαλεπωτάτην εὐ- 167
 ρεσιν τῶν πραγμάτων τοῖς ἀνθρώποις, οὐ πάνυ σαφηνίζεται
 ὁ περὶ τούτων ἕκαστου λόγος.

10. Καὶ τί δεῖ λέγειν περὶ τῶν προφητειῶν, αἷς πάν-
 τες ἴσμεν αἰνιγμάτων καὶ σκοτεινῶν λόγων πεπληρωσθαι; 30
 καὶ ἐπὶ τὰ εὐαγγέλια δὲ φθάσωμεν, κακείνων ὁ ἀκριβὴς
 νοῦς, αἷτε νοῦς ὧν Χριστοῦ, δεῖται χάριτος τῆς δοθείσης τῷ

20 post ἀποπίπτοντες desunt duo folia in C 23 λεχθισομένων
 BE 30 πεπληρωσθαι λόγων AD

ABD εἰρηκότε· Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν· ἵνα εἰδῶμεν τὰ ^{1 Co ii 16: 12 f.}
 ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν· ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν
 διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς
 πνεύματος. καὶ τὰ ἀποκεκαλυμμένα δὲ τῷ Ἰωάννῃ τίς οὐκ
 5 ἂν ἀναγνούς καταπλαγείη τὴν ἐπὶ κρυψὴν ἀπορρήτων μυστη-
 ρίων καὶ τῷ μὴ νοοῦντι τὰ γεγραμμένα ἐμφαινομένων; αἱ
 δὲ τῶν ἀποστόλων ἐπιστολαὶ τίνι τῶν βασανίζων λόγους
 ἐπισταμένων δόξαιεν ἂν εἶναι σαφεῖς καὶ εὐχερῶς νοού-
 μεναι, μυρίων ὅσων ἀκκεῖ, ὡς δι' ὁπῆς, μεγίστων καὶ
 10 πλείστων νοημάτων βραχεῖαν ἀφορμὴν παρεχόντων; διό-
 περ τούτων οὕτως ἔχόντων, καὶ μυρίων ὅσων σφαλλομένων,
 οὐκ ἀκίνδυνον ἐν τῷ ἀναγινώσκειν εὐχερῶς ἀποφαίνεσθαι
 νοεῖν τὰ δεόμενα τῆς κλειδὸς τῆς γνώσεως, ἥντινα ὁ σωτὴρ
 φησιν εἶναι παρὰ τοῖς νομκοῖς· καὶ ἀπαγγελλέτωσαν οἱ
 15 μὴ βουλόμενοι παρὰ τοῖς πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ χριστοῦ
 τὴν ἀλήθειαν τυγχάνειν, πῶς ἢ τῆς γνώσεως κλεῖς ὑπὸ τοῦ
 κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγεται παρ' ἐκείνοις τυγχά-
 νειν, τοῖς, ὡς φασιν αὐτοὶ, μὴ ἔχουσι βίβλους περιεχούσας
 τὰ ἀπόρρητα τῆς γνώσεως καὶ παντελῆ μυστήρια. ἔχει
 20 γὰρ οὕτως ἡ λέξις· Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομκοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν ^{Lc xi 52}
 κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθετε, καὶ τοὺς εἰσερ-
 χομένους ἐκωλύσατε.

168 II. Ἡ τοίνυν φαινομένη ἡμῖν ὁδὸς τοῦ πῶς δεῖ ἐν-
 τυγχάνειν ταῖς γραφαῖς καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν ἐκλαμβάνειν
 25 ἐστὶ τοιαύτη, ἀπ' αὐτῶν τῶν λογίων ἐξιχνευομένη. παρὰ
 τῷ Σολομῶντι ἐν ταῖς Παροιμίαις εὐρίσκομεν τοιοῦτόν τι
 προστασσόμενον περὶ τῶν γεγραμμένων θείων δογμάτων·
 Καὶ σὺ δὲ ἀπόγραψαι αὐτὰ τρισσῶς ἐν βουλῇ καὶ γνώσει, ^{Prov xxii 20 f.}
 τοῦ ἀποκρίνασθαι λόγους ἀληθείας τοῖς προβαλλομένοις
 30 σοι· οὐκοῦν τριχῶς ἀπογράφεσθαι δεῖ εἰς τὴν ἑαυτοῦ
 ψυχὴν τὰ τῶν ἀγίων γραμμάτων νοήματα· ἵνα ὁ μὲν
 ἀπλούστερος οἰκοδομῇται ἀπὸ τῆς οἰονεῖ σαρκὸς τῆς γρα-

5 ἐπὶ κρυψὴν] + τῶν AB^a E 7, 8 ἐπισταμένων λόγους AD
 8 δόξαιεν ἂν] E; δόξαι ἂν AB; δόξαιεν D 22 ἐκωλύσατε B

φῆς, οὕτως ὀνομαζόντων ἡμῶν τὴν πρόχειρον ἐκδοχὴν· ὁ AB(C)(D)
 δὲ ἐπὶ ποσὸν ἀναβεβηκώς, ἀπὸ τῆς ὥσπερ ἐν ψυχῇ αὐτῆς·
 ὁ δὲ τέλειος καὶ ὁμοιος τοῖς παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λεγομέ-
 1 Co ii 6 f. νοις· Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ
 τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου 5
 τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν
 μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ
 τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν· ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ νόμου,
 He x 1 σκιὰν περιέχοντος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. ὥσπερ γὰρ ὁ
 ἄνθρωπος συνέστηκεν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ πνεύματος· 10
 τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ οἰκονομηθεῖσα ὑπὸ θεοῦ εἰς ἀνθρώ-
 πων σωτηρίαν δοθῆναι γραφή. διὰ τοῦτο ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν
 τῷ ὑπὸ τινων καταφρονουμένῳ βιβλίῳ, τῷ Ποιμένι, περὶ
 τοῦ προστάσσεσθαι τὸν Ἑρμᾶν δύο γράψαι βιβλία, καὶ
 μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγγέλλειν τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκ- 15
 κλησίας ἃ μεμάθηκεν ὑπὸ τοῦ πνεύματος, οὕτω διηγού-
 Herm Vis ii 4 μεθα. ἔστι δὲ ἡ λέξις αὕτη· Γράψεις δύο βιβλία, καὶ
 δώσεις ἐν Κλήμεντι καὶ ἐν Γραπτῇ· καὶ Γραπτῇ μὲν νου-
 θετήσῃ τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς· Κλήμης δὲ πέμψῃ
 εἰς τὰς ἔξω πόλεις· σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις 169
 τῆς ἐκκλησίας. Γραπτῇ μὲν γὰρ, ἡ νουθετοῦσα τὰς χήρας
 καὶ τοὺς ὀρφανούς, αὐτὸ ψιλόν ἐστι τὸ γράμμα, νουθετοῦν
 τοὺς παῖδας τὰς ψυχὰς, καὶ μηδέπω πατέρα θεὸν ἐπιγρά-
 ψασθαι δυναμένους, καὶ διὰ τοῦτο ὀρφανούς καλουμένους·
 νουθετοῦν δὲ καὶ τὰς μηκέτι μὲν τῷ παρανόμῳ νυμφίῳ χρω- 25
 μένας, χηρευούσας δὲ τῷ μηδέπω ἀξίας αὐτὰς τοῦ νυμφίου
 γεγονέναι. Κλήμης δὲ, ὁ ἤδη τοῦ γράμματος ἐξιστάμενος,
 εἰς τὰς ἔξω πόλεις λέγεται πέμπειν τὰ λεγόμενα, ὡς εἰ
 λέγομεν τὰς ἔξω τῶν σωματικῶν καὶ τῶν κάτω νοσημάτων
 τυγχανούσας ψυχὰς. οὐκέτι δὲ διὰ γραμμάτων, ἀλλὰ διὰ 30
 λόγων ζώντων, αὐτὸς ὁ μαθητὴς τοῦ πνεύματος προστάσ-

5 om. οὐδὲ τ. ἀ. τ. αἰ. τούτου BD 6 τὴν καταργουμένην D
 16 μεμάθηκεν] AE; didicit Ruf.; μεμαθήκαμεν BD 26 -μένας]
 rursus incipit C 31 ζώντων λόγων AC

B(C)(D) σεται ἀναγγέλλειν τοῖς τῆς πάσης ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ
πρεσβυτέροις πεπολιωμένοις ὑπὸ φρονήσεως.

12. Ἄλλ' ἐπεὶ εἰσὶ τινες γραφαὶ τὸ σωματικὸν οὐδα-
μῶς ἔχουσai, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς δείξομεν, ἔστιν ὅπου οἰονεῖ
5 τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς γραφῆς μόνα χρὴ ζητεῖν.
καὶ τάχα διὰ τοῦτο αἱ ἐπὶ καθαρισμῶ τῶν Ἰουδαίων ὑδρίαι Jn ii 6
κείσθαι λεγόμεναι, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ ἀνέ-
γνωμεν, χωροῦσιν ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς· αἰνισσομένου
τοῦ λόγου περὶ τῶν παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ἐν κρυπτῷ Ἰου- Ro ii 29
10 δαίων, ὡς ἄρα οὗτοι καθαρίζονται διὰ τοῦ λόγου τῶν γρα-
φῶν, ὅπου μὲν δύο μετρητὰς, τὸν ἕν' οὕτως εἶπω ψυχικὸν
καὶ τὸν πνευματικὸν λόγον χωροῦντος· ὅπου δὲ τρεῖς, ἐπεὶ
τινες ἔχουσι πρὸς τοῖς προειρημένοις καὶ τὸ σωματικὸν
οἰκοδομησαὶ δυνάμενον. ἐξ δὲ ὑδρίαι εὐλόγως εἰσὶ τοῖς ἐν
15 κόσμῳ καθαριζομένοις, γεγενημένῳ ἐν ἐξ ἡμέραις ἀριθμῷ
τελείῳ.

13. Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς πρώτης ἐκδοχῆς καὶ κατὰ τοῦτο
ῥηφελούσης ὅτι ἔστιν ὄνασθαι, μαρτυρεῖ τὰ πλήθη τῶν
170 γνησιῶς καὶ ἀπλούστερον πεπιστευκότων τῆς δὲ ὡς ἂν εἰς
20 ψυχὴν ἀναγομένης διηγήσεως παράδειγμα τὸ παρὰ τῷ
Παύλῳ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους κείμενον. Γέγραπται 1 Co ix 9 f.
γάρ φησιν· οὐ φιμώσεις βοῶν ἀλοῶντα. ἔπειτα διηγού- cf. Deut xxv 4
μενος τοῦτον τὸν νόμον ἐπιφέρει· Μὴ τῶν βοῶν μέλει
τῷ θεῷ; ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη,
25 ὅτι ὀφείλει ἐπ' ἐλπίδι ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾶν, καὶ ὁ ἀλοῶν
ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετέχειν. καὶ πλείσται δὲ περιφερόμεναι
τοῖς πλήθεσιν ἀρμόζουσai ἐρμηνεῖαι, καὶ οἰκοδομοῦσαι
τοὺς ὑψηλοτέρων ἀκοίειν μὴ δυναμένους, τὸν αὐτόν πως
ἔχουσι χαρακτῆρα. (13) πνευματικὴ δὲ διήγησις τῷ
30 δυναμένῳ ἀποδίδεται, ποίων ἐπουρανίων ὑποδείγματι καὶ He viii 5
He x i
σκιᾷ οἱ κατὰ σάρκα Ἰουδαῖοι ἐλάτρευον, καὶ τίνων μελ-

6 ὑδρίαι C 13 χωροῦντων] CE 13 τὸ] τὸν C 14 ὑδρεῖαι
AC 17 οὖν] C; igitur Ruf.; om. οὖν AB 28 ὑψηλοτέρων B
29 post ἔχουσι χα desunt multa folia in C

φῆς, οὕτως ὀνομαζόντων ἡμῶν τὴν πρόχειρον ἐκδοχὴν· ὁ AB(C)(D)
 δὲ ἐπὶ ποσὸν ἀναβεβηκώς, ἀπὸ τῆς ὥσπερ ἐψυχῆς αὐτῆς·
 ὁ δὲ τέλειος καὶ ὁμοιος τοῖς παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λεγομέ-
 νοις· Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ
 τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου 5
 τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν
 μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ
 τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν· ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ νόμου,
 σκιάν περιέχοντος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. ὥσπερ γὰρ ὁ
 ἄνθρωπος συνέστηκεν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ πνεύματος· 10
 τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ οἰκονομηθεῖσα ὑπὸ θεοῦ εἰς ἀνθρώ-
 πων σωτηρίαν δοθῆναι γραφή. διὰ τοῦτο ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν
 τῷ ὑπὸ τινων καταφρονουμένῳ βιβλίῳ, τῷ Ποιμένι, περὶ
 τοῦ προστάσσεσθαι τὸν Ἑρμᾶν δύο γράψαι βιβλία, καὶ
 μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγγέλλειν τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκ- 15
 κλησίας ἃ μεμάθηκεν ὑπὸ τοῦ πνεύματος, οὕτω διηγού-
 μεθα. ἔστι δὲ ἡ λέξις αὕτη· Γράψει δύο βιβλία, καὶ
 δώσειν ἓν Κλήμεντι καὶ ἓν Γραπτῇ· καὶ Γραπτῇ μὲν νου-
 θετήσῃ τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς· Κλήμης δὲ πέμψει
 εἰς τὰς ἑξὺ πόλεις· σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις 169
 τῆς ἐκκλησίας. Γραπτῇ μὲν γάρ, ἡ νουθετοῦσα τὰς χήρας
 καὶ τοὺς ὀρφανούς, αὐτὸ ψιλόν ἐστι τὸ γράμμα, νουθετοῦν
 τοὺς παῖδας τὰς ψυχὰς, καὶ μηδέπω πατέρα θεὸν ἐπιγρά-
 ψασθαι δυναμένους, καὶ διὰ τοῦτο ὀρφανούς καλουμένους·
 νουθετοῦν δὲ καὶ τὰς μηκέτι μὲν τῷ παρανόμῳ νυμφίῳ χρω- 25
 μένας, χηρενούσας δὲ τῷ μηδέπω ἀξίας αὐτὰς τοῦ νυμφίου
 γεγονέναι. Κλήμης δὲ, ὁ ἤδη τοῦ γράμματος ἐξιστάμενος,
 εἰς τὰς ἑξὺ πόλεις λέγεται πέμπειν τὰ λεγόμενα, ὥς εἰ
 λέγοιμεν τὰς ἑξὺ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν κάτω νοσημάτων
 τυγχανούσας ψυχὰς. οὐκέτι δὲ διὰ γραμμάτων, ἀλλὰ διὰ 30
 λόγων ζώντων, αὐτὸς ὁ μαθητὴς τοῦ πνεύματος προστάσ-

5 om. οὐδὲ τ. ἀ. τ. αἰ. τούτου BD 6 τὴν καταργουμένην D
 16 μεμάθηκεν] AE; didicit Ruf.; μεμαθήκαμεν BD 26 -μένας]
 rursus incipit C 31 ζώντων λόγων AC

Β(С)(D) σεται ἀναγγέλλειν τοῖς τῆς πάσης ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ
πρεσβυτέροις πεπολιωμένοις ὑπὸ φρονήσεως.

12. Ἄλλ' ἐπεὶ εἰσὶ τινες γραφαὶ τὸ σωματικὸν οὐδα-
μῶς ἔχουσαι, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς δείξομεν, ἔστιν ὅπου οἰονεῖ
5 τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς γραφῆς μόνα χρῆ ζῆτεῖν.
καὶ τάχα διὰ τοῦτο αἱ ἐπὶ καθαρισμῷ τῶν Ἰουδαίων ὑδρίαι Jn ii 6
κεῖσθαι λεγόμεναι, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ ἀνέ-
γνωμεν, χωροῦσιν ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς· αἰνισσομένου
τοῦ λόγου περὶ τῶν παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ἐν κρυπτῷ Ἰου- Ro ii 29
10 δαίων, ὡς ἄρα οὗτοι καθαρίζονται διὰ τοῦ λόγου τῶν γρα-
φῶν, ὅπου μὲν δύο μετρητὰς, τὸν ἕν' οὕτως εἶπω ψυχικὸν
καὶ τὸν πνευματικὸν λόγον χωροῦντος· ὅπου δὲ τρεῖς, ἐπεὶ
τινες ἔχουσι πρὸς τοῖς προειρημένοις καὶ τὸ σωματικὸν
οἰκοδομησαὶ δυνάμενον. ἕξ δὲ ὑδρίαι εὐλόγως εἰσὶ τοῖς ἐν
15 κόσμῳ καθαριζομένοις, γεγενημένῳ ἐν ἕξ ἡμέραις ἀριθμῷ
τελείῳ.

13. Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς πρώτης ἐκδοχῆς καὶ κατὰ τοῦτο
ὠφελούσης ὅτι ἔστιν ὄνασθαι, μαρτυρεῖ τὰ πλήθη τῶν
170 γνησίως καὶ ἀπλούστερον πεπιστευκότων· τῆς δὲ ὡς ἂν εἰς
20 ψυχὴν ἀναγομένης διηγήσεως παράδειγμα τὸ παρὰ τῷ
Παύλῳ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους κείμενον. Γέγραπται 1 Co ix f.
γάρ φησιν· οὐ φμῶσεις βοῦν ἀλοῶντα. ἔπειτα διηγού- cf. Deut. xxv 4
μενος τοῦτον τὸν νόμον ἐπιφέρει· Μὴ τῶν βοῶν μέλει
τῷ θεῷ; ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη,
25 ὅτι ὀφείλει ἐπ' ἐλπίδι ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾶν, καὶ ὁ ἀλοῶν
ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετέχειν. καὶ πλείσται δὲ περιφερόμεναι
τοῖς πλήθεσιν ἀρμόζουσαι ἐρμηνεῖαι, καὶ οἰκοδομοῦνται
τοὺς ὑψηλοτέρων ἀκοίειν μὴ δυναμένους, τὸν αὐτὸν πως
ἔχουσι χαρακτῆρα. (13) πνευματικὴ δὲ διήγησις τῷ
30 δυναμένῳ ἀποδείξαι, ποίων ἐπουρανίων ὑποδείγματι καὶ He viii 5
σκιᾷ οἱ κατὰ σάρκα Ἰουδαῖοι ἐλάτρευον, καὶ τίνων μελ- He xi

6 ὑδρεῖαι C 12 χωροῦντων] CE 13 τὸ] τὸν C 14 ὑδρεῖαι
AC 17 οὖν] C; igitur Ruf.; om. οὖν AB 28 ὑψηλότερον B
29 post ἔχουσι χα desunt multa folia in C

λόντων ἀγαθῶν ὁ νόμος ἔχει σκιάν. καὶ ἀπαξᾶπλῶς ἐπὶ ABD
 πάντων, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐπαγγελίαν, ζητητέον
 1 Co ii 7 f. σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν
 ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν τῶν δικαίων, ἣν οὐδεὶς τῶν
 ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκε. φησὶ δέ που ὁ 5
 αὐτὸς ἀπόστολος, χρησάμενός τισι ῥητοῖς ἀπὸ τῆς Ἑξόδου
 1 Co x 11 καὶ τῶν Ἀριθμῶν, ὅτι Ταῦτα τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις·
 ἐγράφη δὲ δι' ἡμᾶς, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησε.
 καὶ ἀφορμὰς δίδωσι τοῦ τίνων ἐκεῖνα τύποι ἐτύγχανον,
 1 Co x 4 λέγων· Ἐπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, 10
 ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ χριστός. καὶ τὰ περὶ τῆς σκηνῆς δὲ ἐν
 He viii 5; cf. Ex xxv 40 ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ ὑπογράφων ἐχρήσατο τῷ· Ποιήσεις πάντα
 κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. ἀλλὰ
 μὴν καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ, οἰονεὶ ὀνειδίζων
 τοῖς ἀναγινώσκειν νομίζουσι τὸν νόμον καὶ μὴ συνειδῆναι 15
 αὐτὸν, μὴ συνιέναι κρίνων ἐκείνους, ὅσοι μὴ ἀλληγορίας 171
 Ga iv 21 ff. εἶναι ἐν τοῖς γεγραμμένοις νομίζουσι· Λέγετέ μοι, φησὶν,
 οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε;
 γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς
 παιδίσκης καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας· ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς 20
 παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας
 διὰ τῆς ἐπαγγελίας· αὐτὴν ἐστὶν ἀλληγορούμενα· αὗται
 γὰρ εἰσιν δύο διαθήκαι, καὶ τὰ ἐξῆς. παρατηρητέον γὰρ
 ἕκαστον τῶν εἰρημένων ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι φησὶν· Οἱ ὑπὸ
 νόμον θέλοντες εἶναι, οὐχί· Οἱ ὑπὸ τὸν νόμον ὄντες· 25
 καί· Τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; τοῦ ἀκούειν ἐν τῷ νοεῖν καὶ
 γινώσκειν κρινομένου. καὶ ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς δὲ
 ἐπιστολῇ, διὰ βραχέων τὸ βούλημα τῆς πάσης ἐπιτεμ-
 νόμενος νομοθεσίας, φησί· Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν
 Col ii 16 f. βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἐορτῆς ἢ νομηνίας ἢ 30
 σαββάτων· ἃ ἐστὶ σκιὰ τῶν μελλόντων. ἔτι δὲ καὶ ἐν
 τῇ πρὸς Ἑβραίους, περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς διαλεγόμενος,

8 κατήντηκεν AD 12 τῷ τὸ ABD 21 γεγέννηται A 23 εἰ-
 σω]+α! A 29 κρινέτω]+ἡ AD

ABD γράφει· Οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν He viii 5
 ἐπουρανίων. ἀλλ' εἰκὸς διὰ ταῦτα περὶ μὲν τῶν πέντε
 Μωσέως ἐπιγεγραμμένων βιβλίων μὴ ἂν διστάζαι τοὺς
 τὸν ἀπόστολον ἀπαξ ὡς θεῖον ἄνδρα προσιεμένους· περὶ
 5 δὲ τῆς λοιπῆς ἱστορίας βούλεσθαι μαθάνειν, εἰ κακίην
 τυπικῶς συνέβαινε. παρατηρητέον δὲ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους
 τό· Κατέλιπον ἑμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ
 ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ· κείμενον ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Ro xi 4; cf.
 Βασιλειῶν· ὅτι ὁ Παῦλος εἴληφεν ἀντὶ τῶν κατ' ἐκλογὴν i Reg xix 18
 10 Ἰσραηλιτῶν, τῷ μὴ μόνον τὰ ἔθνη ὠφελῆσθαι ἀπὸ τῆς
 Χριστοῦ ἐπιδημίας, ἀλλὰ καὶ τινας τῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ
 γένους.

14. Τούτων οὕτως ἐχόντων τοὺς φαινομένους ἡμῶν
 χαρακτῆρας τῆς νοήσεως τῶν γραφῶν ὑποτυπωτέον.
 172 καὶ πρῶτόν γε τοῦτο ὑποδεικτέον, ὅτι ὁ σκοπὸς τῷ φωτί-
 ζοντι πνεύματι προνοίᾳ θεοῦ διὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν
 θεὸν λόγου τοὺς διακόνους τῆς ἀληθείας, προφήτας καὶ
 ἀποστόλους, ἣν προηγουμένως μὲν ὁ περὶ τῶν ἀπορρήτων
 μυστηρίων τῶν κατὰ τοὺς ἀνθρώπους πραγμάτων· ἀνθρώ-
 20 πους δὲ νῦν λέγω τὰς χρωμένας ψυχὰς σώμασιν· ἵν' ὁ
 δυνάμενος διδαχθῇναι ἐρευνήσας, καὶ τοῖς βάθυσιν τοῦ νοῦ
 τῶν λέξεων ἑαυτὸν ἐπιδούς, κοινωνὸς τῶν ὅλων τῆς βουλῆς
 αὐτοῦ γένηται δογμάτων. εἰς δὲ τὰ περὶ τῶν ψυχῶν,
 οὐκ ἄλλως δυναμένων τῆς τελειότητος τυχεῖν χωρὶς τῆς
 25 πλουσίας καὶ σοφῆς περὶ θεοῦ ἀληθείας, τὰ περὶ θεοῦ
 ἀναγκαίως ὡς προηγούμενα τέτακται, καὶ τοῦ μονογε-
 νοῦς αὐτοῦ· ποίας ἐστὶ φύσεως, καὶ τίνα τρόπον υἱὸς
 τυγχάνει θεοῦ, καὶ τίνες αἱ αἰτίαι τοῦ μέχρι σαρκὸς
 ἀνθρωπίνης αὐτὸν καταβεβηκέναι καὶ πάντη ἀνθρώπον
 30 ἀνείληφέναι· τίς τε καὶ ἡ τούτου ἐνέργεια, καὶ εἰς τίνας
 καὶ πότε γνομένη. ἀναγκαίως δὲ ὡς περὶ συγγενῶν
 καὶ τῶν ἄλλων λογικῶν θεοτέρων τε καὶ ἐκπεπτωκότων

10 τῷ] τὸ BD; om. A ὠφελείσθαι D 11 om. ἀπὸ B
 24 οὐκ ἄλλως] οὐ καλῶς B

τῆς μακαριότητος, καὶ τῶν αἰτίων τῆς τούτων ἐκπτώσεως, ABD
 ἐχρῆν εἰς τοὺς λόγους τῆς θείας ἀνελήφθαι διδασκαλίας·
 καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ψυχῶν, καὶ πόθεν αἱ διαφοραὶ
 αὐταὶ ἐληλύθασιν· τίς τε ὁ κόσμος, καὶ διὰ τί ὑπέστη. ἔτι
 δὲ πόθεν ἡ κακία τοσαύτη καὶ τηλικαύτη ἐστὶν ἐπὶ γῆς, 5
 καὶ εἰ μὴ μόνον ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀναγκαῖον
 ἡμᾶς μαθεῖν.

15. Τούτων δὴ καὶ τῶν παραπλησίων προκειμένων
 τῷ φωτίζοντι πνεύματι τὰς τῶν ἀγίων ὑπηρετῶν τῆς ἀλη-
 θείας ψυχάς· δεύτερος ἦν σκοπὸς, διὰ τοῖς μὴ δυναμένους 10
 τὸν κάματον ἐνεγκεῖν ὑπὲρ τοῦ τὰ τηλικαῦτα εὐρεῖν,
 κρύψαι τὸν περὶ τῶν προειρημένων λόγον ἐν λέξεσιν 173
 ἐμφαινουσας διήγησιν περιέχουσας ἀπαγγελίαν τὴν περὶ
 τῶν αἰσθητῶν δημιουργημάτων, καὶ ἀνθρώπου κτίσεως, καὶ
 τῶν ἐκ τῶν πρώτων κατὰ διαδοχὴν μέχρι πολλῶν γενεῶν 15
 μένων· καὶ ἄλλαις ἱστορίαις, ἀπαγγελλούσαις δικαίων
 πράξεις, καὶ τῶν αὐτῶν τούτων ποτὲ γεγόμενα ἁμαρτή-
 ματα ὡς ἀνθρώπων, καὶ ἀνόμων καὶ ἀσεβῶν πονηρίας
 καὶ ἀκολασίας καὶ πλεονεξίας. παραδοξότατα δὲ, διὰ
 ἱστορίας τῆς περὶ πολέμων καὶ νενικηκότων καὶ νενικη- 20
 μένων, τινὰ τῶν ἀπορρήτων τοῖς ταῦτα βασανίζειν δυνα-
 μένοις σαφηνίζεται. καὶ ἔτι θαυμασιώτερον, διὰ γραπτῆς
 νομοθεσίας οἱ τῆς ἀληθείας νόμοι προφητεύονται· μετὰ
 ἀληθῶς πρεπούσης θεοῦ σοφίᾳ δυνάμει πάντων τούτων
 εἰρμῷ ἀναγεγραμμένων. προέκειτο γὰρ καὶ τὸ ἔνδυμα 25
 τῶν πνευματικῶν, λέγω δὲ τὸ σωματικὸν τῶν γραφῶν, ἐν
 πολλοῖς ποιῆσαι οὐκ ἀνωφελές, δυνάμενόν τε τοὺς πολ-
 λούς, ὡς χωροῦσι, βελτιοῦν.

16. (15) 'Ἄλλ' εἴπερ, εἰ δι' ὅλων σαφῶς τὸ τῆς
 νομοθεσίας χρήσιμον αὐτόθεν ἐφαίνετο καὶ τὸ τῆς ἱστο- 30
 ρίας ἀκόλουθον καὶ γλαφυρὸν, ἠπιωτήσαμεν ἂν ἄλλο τι
 παρὰ τὸ πρόχειρον νοεῖσθαι δύνασθαι ἐν ταῖς γραφαῖς·

ABD ᾧκονόμησέ τινα οἶονεῖ σκάνδαλα καὶ προσκόμματα καὶ
 ἀδύνατα διὰ μέσου ἐγκαταταχθῆναι τῷ νόμῳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ
 ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· ἵνα μὴ πάντῃ ὑπὸ τῆς λέξεως ἐλκόμενοι
 τὸ ἀγωγὸν ἄκρατον ἐχούσης, ἥτοι ὡς μηδὲν ἄξιον θεοῦ
 5 μανθάνοντες τέλεον ἀποστῶμεν τῶν δογμάτων, ἢ μὴ κι-
 νούμενοι ἀπὸ τοῦ γράμματος μηδὲν θειότερον μάθωμεν.
 174 χρὴ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι, ὅτι, τοῦ προηγουμένου σκοποῦ
 τυγχάνοντος τὸν ἐν τοῖς πνευματικοῖς εἰρμὸν ἀπαγγέλλαι
 γεγενημένοις καὶ πρακτέοις, ὅπου μὲν εὖρε γεγόμενα κατὰ
 10 τὴν ἱστορίαν ὁ λόγος ἐφαρμόσαι δυνάμενα τοῖς μυστικοῖς
 τούτοις, ἐχρήσατο ἀποκρύπτων ἀπὸ τῶν πολλῶν τὸν βαθύ-
 τερον νοῦν· ὅπου δὲ ἐν τῇ διηγῆσει τῆς περὶ τῶν νοητῶν
 ἀκολουθίας οὐχ εἶπετο ἢ τῶνδὲ τινων πράξις ἢ προανα-
 γεγραμμένη διὰ τὰ μυστικώτερα, συνύφηγεν ἢ γραφὴ τῇ
 15 ἱστορίᾳ τὸ μὴ γεγόμενον· πῇ μὲν μηδὲ δυνατόν γενέσθαι,
 πῇ δὲ δυνατόν μὲν γενέσθαι, οὐ μὴν γεγενημένον. καὶ
 ἔσθ' ὅτε μὲν ὀλίγαι λέξεις παρεμβεβλημέναι εἰσὶ κατὰ τὸ
 σῶμα οὐκ ἀληθεύμεναι, ἔσθ' ὅτε δὲ πλείονες. τὸ δ'
 ἀνάλογον καὶ ἐπὶ τῆς νομοθεσίας ἐκληπτέον, ἐν ᾗ ἔστι
 20 πλεονάκεις εὐρεῖν καὶ τὸ αὐτόθεν χρήσιμον, πρὸς τοὺς
 καιροὺς τῆς νομοθεσίας ἁρμόζον· ἐνίοτε δὲ λόγος χρήσιμος
 οὐκ ἐμφαίνεται. καὶ ἄλλοτε καὶ ἀδύνατα νομοθετεῖται, διὰ
 τοὺς ἐντρεχεστέρους καὶ ζητητικωτέρους· ἵνα τῇ βασάνῳ
 τῆς ἐξετάσεως τῶν γεγραμμένων ἐπιιδόντες ἑαυτοὺς,
 25 πείσμα ἀξιόλογον λάβωσι περὶ τοῦ δεῖν τοῦ θεοῦ ἄξιον
 νοῦν εἰς τὰ τοιαῦτα ζητεῖν. (16) οὐ μόνον δὲ περὶ τῶν
 πρὸ τῆς παρουσίας ταῦτα τὸ πνεῦμα ᾧκονόμησεν, ἀλλὰ
 γάρ, ἅτε τὸ αὐτὸ τυγχάνον καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς θεοῦ, τὸ
 ὁμοιον καὶ ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων πεποίηκε καὶ ἐπὶ τῶν
 30 ἀποστόλων· οὐδὲ τούτων πάντῃ ἄκρατον τὴν ἱστορίαν
 τῶν προσυφασμένων κατὰ τὸ σωματικὸν ἐχόντων, μὴ γε-
 γενημένων· οὐδὲ τὴν νομοθεσίαν καὶ τὰς ἐντολὰς πάντως
 τὸ εὐλογον ἐντεῦθεν ἐμφαίνοντα.

1 οἶονεῖ] εἰς B 15 μηδὲ] μὴ AD 33 om. ἐντεῦθεν AD

17. Τίς γοῦν νοῦν ἔχων οἴσεται πρώτην καὶ δευτέραν ABD
 Ge i 5 καὶ τρίτην ἡμέραν, ἑσπέραν τε καὶ πρωΐαν, χωρὶς ἡλίου 175
 γεγονέναι καὶ σελήνης καὶ ἀστέρων; τὴν δὲ οἶονεῖ πρώτην
 καὶ χωρὶς οὐρανοῦ; τίς δ' οὕτως ἡλίθιος ὥς οἰθῆναι
 τρόπον ἀνθρώπου γεωργοῦ τὸν θεὸν πεφυτεκέναι παράδει- 5
 Ge ii 8 f. σον ἐν Ἑδὲμ κατὰ ἀνατολάς, καὶ ξύλον ζωῆς ἐν αὐτῷ
 πεποιηκέναι ὁρατὸν καὶ αἰσθητὸν, ὥστε διὰ τῶν σωματι-
 κῶν ὀδόντων γευσάμενον τοῦ καρποῦ τὸ ζῆν ἀναλαμβάνειν·
 καὶ πάλιν καλοῦ καὶ πονηροῦ μετέχειν τινὰ παρὰ τὸ
 μεμασῆσθαι τὸ ἀπὸ τοῦδε τοῦ ξύλου λαμβανόμενον; ἐὰν 10
 Ge iii 8 δὲ καὶ θεὸς τὸ δειλινὸν ἐν τῷ παραδείσῳ περιπατεῖν
 λέγεται, καὶ ὁ Ἀδὰμ ὑπὸ τὸ ξύλον κρύπτεσθαι· οὐκ οἶμαι
 διστάζειν τινὰ περὶ τοῦ αὐτὰ τροπικῶς διὰ δοκούσης
 ἱστορίας, καὶ οὐ σωματικῶς γεγενημένης, μνηύειν τινὰ
 Ge iv 16 μυστήρια. ἀλλὰ καὶ Κάιν ἐξερχόμενος ἀπὸ προσώπου 15
 τοῦ θεοῦ σαφῶς τοῖς ἐπιστήσασι φαίνεται κινεῖν τὸν
 ἐντυγχάνοντα ζητεῖν πρόσωπον θεοῦ καὶ ἐξέρχεσθαι τινὰ
 ἀπ' αὐτοῦ. καὶ τί δεῖ πλείω λέγειν, τῶν μὴ πάνυ ἀμ-
 βλέων μυρία ὅσα τοιαῦτα δυναμένων συναγαγεῖν, ἀναγε-
 γραμμένα μὲν ὡς γεγονότα, οὐ γεγενημένα δὲ κατὰ τὴν 20
 λέξιν; ἀλλὰ καὶ τὰ εὐαγγέλια δὲ τοῦ αὐτοῦ εἵδους τῶν
 Mt iv 8 λόγων πεπλήρωται· εἰς ὑψηλὸν ὄρος τὸν Ἰησοῦν ἀνα-
 βιβάζοντος τοῦ διαβόλου, ἵν' ἐκεῖθεν αὐτῷ δείξῃ τοῦ
 παντὸς κόσμου τὰς βασιλείας καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν. τίς
 γὰρ οὐκ ἂν τῶν μὴ παρέργως ἀναγινωσκόντων τὰ τοιαῦτα 25
 καταγινώσκοι τῶν οἰομένων τῷ τῆς σαρκὸς ὀφθαλμῷ,
 δεηθέντι ὑψους ὑπὲρ τοῦ κατανοηθῆναι δύνασθαι τὰ κατω-
 τέρω καὶ ὑποκείμενα, ἑωρᾶσθαι τὴν Περσῶν καὶ Σκυθῶν
 καὶ Ἰνδῶν καὶ Παρθναίων βασιλείαν, καὶ ὡς δοξάζονται
 παρὰ ἀνθρώποις οἱ βασιλεύοντες; παραπλησίως δὲ τούτοις 30
 καὶ ἄλλα μυρία ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων ἔνεστι τὸν ἀκριβοῦντα

1 οἴσεται] ὁρίσεται apud Justiniani ep. ad Mennam. 13 διστά-
 ζειν AD 17 τί πρόσωπον θεοῦ, καὶ τί conj. Tarinus; quae facies
 Dei sit, et quomodo Ruf.; vide autem infra p. 25 l. 27

ABD τηρήσαι, ὑπὲρ τοῦ συγκαταθέσθαι συνυφαίνεσθαι ταῖς
176 κατὰ τὸ ῥητὸν γεγενημέναις ἱστορίαις ἕτερα μὴ συμβε-
βηκότα.

18. (17) Ἐὰν δὲ καὶ ἐπὶ τὴν νομοθεσίαν ἔλθωμεν τὴν
5 Μωσέως, πολλοὶ τῶν νόμων, τῷ ὅσον ἐπὶ τῷ καθ' ἑαυτοὺς
τηρεῖσθαι, τὸ ἄλογον ἐμφαίνουσιν, ἕτεροι δὲ τὸ ἀδύνατον.
τὸ μὲν ἄλογον, γῦπες ἐσθίεσθαι ἀπαγορευόμενοι, οὐδενὸς cf. Lev xi 14
οὐδὲ ἐν τοῖς μεγίστοις λιμοῖς ἐκβιασθέντος ὑπὸ τῆς ἐνδείας
ἐπὶ τοῦτο τὸ ζῶν φθάσαι· καὶ ὀκταήμερα παιδία ἀπε-
10 ρίτμητα ἐξολοθρεύεσθαι ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν κελεύμενα·
δέον, εἰ ὅλως ἐχρῆν τι περὶ τούτων κατὰ τὸ ῥητὸν νενομο-
θετησθαι, τοὺς πατέρας αὐτῶν κελεύεσθαι ἀναιρεῖσθαι, ἢ
τοὺς παρ' οἷς τρέφονται. νῦν δὲ φησιν ἡ γραφή· Ἀπερί- Ge xvii 14
τμητος πᾶς ἄρρην, ὅς οὐ περιτμηθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ
15 ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ. εἰ δὲ καὶ
ἀδύνατα νομοθετούμενα βούλεσθε ἰδεῖν, ἐπισκεψώμεθα ὅτι
τραγελάφος μὲν τῶν ἀδυνάτων ὑποστήναι ζῶν τυγχάνει, cf. Deut xiv
ὃν ὡς καθαρὸν κελεύει Μωσῆς ἡμᾶς προσφέρεισθαι· γρὺν 5, 12
δὲ οὐχ ἰστόρηταί ποτε ὑποχείριος ἀνθρώπῳ γεγονέναι, ὃν
20 ἀπαγορεύει ἐσθίεσθαι ὁ νομοθέτης. ἀλλὰ καὶ τὸ δια-
βόητον σάββατον τῷ ἀκριβοῦντι τό· Καθήσεσθε ἕκαστος Ex xvi 29
εἰς τοὺς οἴκους ὑμῶν· μηδεὶς ὑμῶν ἐκπορευέσθω ἐκ τοῦ
τόπου αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ· ἀδύνατόν ἐστι φυλα-
χθῆναι κατὰ τὴν λέξιν· οὐδενὸς ζώου δυναμένου δι' ὅλης
25 καθέζεσθαι τῆς ἡμέρας, καὶ ἀκίνητεῖν ἀπὸ τοῦ καθέζεσθαι.
διόπερ τινὰ μὲν οἱ ἐκ περιτομῆς, καὶ ὅσοι θέλουσι πλεον
τῆς λέξεως δηλοῦσθαι μηδὲν, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ζητοῦσιν,
ὥσπερ τὰ περὶ τραγελάφου καὶ γρυπὸς καὶ γυπὸς, εἰς τινα
δὲ φλυαροῦσιν εὐρησιλογοῦντες, ψυχρὰς παραδόσεις φέ-
30 ροντες, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ σαββάτου, φάσκοντες τόπον
179 ἐκάστου εἶναι δισχιλίους πῆχους. ἄλλοι δὲ, ὧν ἐστὶ
Δοσίθεος ὁ Σαμαρεὺς, καταγινώσκοντες τῆς τοιαύτης διη-

5 τῷ ὅσον] τὸ ὅσον AB 9 ἐπὶ] ὑπὸ B 29 εὐρισιλ. A;
εὐρεσιλ. D 31 ἐκάστῳ AD

γήσεως οἶονται ἐπὶ τοῦ σχήματος, οὗ ἂν καταληφθῇ τις ἐν ABD
 τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, μένειν μέχρις ἑσπέρας. ἀλλὰ
 Jer xvii 21 καὶ τὸ μὴ αἰρεῖν βάσταγμα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου
 ἀδύνατον· διόπερ εἰς ἀπεραντολογίαν οἱ τῶν Ἰουδαίων
 διδάσκαλοι ἐληλύθασιν, φάσκοντες βάσταγμα μὲν εἶναι τὸ 5
 τοιόνδε ὑπόδημα, οὐ μὴν καὶ τὸ τοιόνδε, καὶ τὸ ἥλους ἔχον
 σανδάλιον, οὐ μὴν καὶ τὸ ἀνήλωτον· καὶ τὸ οὕτως ἐπὶ
 τοῦ ὧμου φορούμενον, οὐ μὴν καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὧμων.

19. (18) Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τὸ εὐαγγέλιον ἐλθόντες τὰ
 Lc x 4 ὅμοια ζητήσασιν, τί ἂν εἴη ἀλογώτερον τοῦ· Μηδένα 10
 κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάζεσθαι· ὅπερ ἐντέλλεσθαι νομίζουσιν
 Mt v 39 οἱ ἀκέραιοι τὸν σωτήρα τοῖς ἀποστόλοις; ἀλλὰ καὶ δεξιὰ
 σιαγῶν τύπτεσθαι λεγομένη ἀπιθανωτάτη ἐστὶ παντὸς
 τοῦ τύπτοντος, εἰ μὴ ἄρα πεπονθώς τι παρὰ φύσιν τυγ-
 χάνει, τῇ δεξιᾷ χειρὶ τύπτοντος τὴν ἀριστερὰν σιαγῶνα. 15
 Mt v 28 f. ἀδύνατον δὲ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου ἔστι λαβεῖν ὀφθαλμὸν
 δεξιὸν σκανδαλίζοντα. ἵνα γὰρ χαρισώμεθα τὸ δύνασθαι
 ἐκ τοῦ ὅρῳ σκανδαλίζεσθαι τινα, πῶς τῶν δύο ὀφθαλμῶν
 ὁρώντων τὴν αἰτίαν ἀνεκτέον ἐπὶ τὸν δεξιόν; τίς δὲ καὶ
 καταγνοὺς ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἑωρακεῖν γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπι- 20
 θυμῆσαι, ἀναφέρων τὴν αἰτίαν ἐπὶ μόνον τὸν δεξιὸν ὀφθαλ-
 μόν, εὐλόγως ἂν τοῦτον ἀποβάλοι; ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπόστολος
 I Co vii 18 νομοθετεῖ, λέγων· Περιτετμημένος τις ἐκλήθη; μὴ ἐπι-
 σπάζεσθαι. πρῶτον μὲν ὁ βουλούμενος ὄψεται ὅτι παρὰ τὴν
 προκειμένην αὐτῷ ὁμιλίαν ταῦτα φησι· πῶς γὰρ περὶ 25
 γάμου καὶ ἀγνείας νομοθετῶν οὐ δόξει ταῦτα εἰκὴ παρεμ-
 βεβληκέναι; δεύτερον δὲ τίς ἐρεῖ ἀδικεῖν τὸν, εἰ δυνατόν, 180
 διὰ τὴν παρὰ τοῖς πολλοῖς νομιζομένην ἀσχημοσύνην ἐπὶ
 τῷ περιτετμηθῆναι, ἐπιδιδόντα ἑαυτὸν τῷ ἐπισπάζεσθαι;

20. Ταῦτα δὲ ἡμῖν πάντα εἴρηται ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι, ὅτι 30
 σκοπὸς τῇ δωρουμένῃ ἡμῖν θείᾳ δυνάμει τὰς ἱερὰς γραφὰς
 ἐστὶν οὐχὶ τὰ ὑπὸ τῆς λέξεως παριστάμενα μόνᾳ ἐκλαμβά-

16 λαβεῖν] ἐκβαλεῖν D 29 περιτετμηθῆναι] + ἐπισπάζεσθαι B
 τῷ ἐπισπάζεσθαι] τὸ ἐπισπάζεσθαι AB

ABD νειν, ἐνίοτε τούτων ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ οὐκ ἀληθῶν ἀλλὰ καὶ
 ἀλόγων καὶ ἀδυνάτων τυγχανόντων· καὶ ὅτι προσύφανταί
 τινα τῇ γενομένῃ ἱστορίᾳ καὶ τῇ κατὰ τὸ ῥητὸν χρησίμῳ
 νομοθεσίᾳ. (19) ἵνα δὲ μὴ ὑπολάβῃ τις ἡμᾶς ἐπὶ πάντων
 5 τοῦτο λέγειν, ὅτι οὐδεμία ἱστορία γέγονεν, ἐπεὶ τις οὐ
 γέγονε· καὶ οὐδεμία νομοθεσία κατὰ τὸ ῥητὸν τηρητέα
 ἐστίν, ἐπεὶ τις κατὰ τὴν λέξιν ἀλογος τυγχάνει ἢ ἀδύνατος·
 ἢ ὅτι τὰ περὶ τοῦ σωτήρος γεγραμμένα κατὰ τὸ αἰσθητὸν
 οὐκ ἀληθεύεται· ἢ ὅτι οὐδεμίαν νομοθεσίαν αὐτοῦ καὶ
 10 ἐντολὴν φυλακτέον· λεκτέον ὅτι σαφῶς ἡμῖν παρίσταται
 περὶ τινων τὸ τῆς ἱστορίας εἶναι ἀληθές· ὥς ὅτι Ἀβραὰμ
 ἐν τῇ διπλῇ σπηλαίῳ ἐτάφη ἐν Χεβρὼν, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ge xxv 9 f.
 Ἰακώβ καὶ ἐκάστου τούτων μία γυνή· καὶ ὅτι Σίκιμα Ge xlviii 22;
 μερὶς δέδοται τῷ Ἰωσήφ, καὶ Ἱερουσαλὴμ μητρόπολις ἐστὶ Jos xxiv 32
 15 τῆς Ἰουδαίας, ἐν ᾗ ὑποδόμητο ὑπὸ Σολομῶντος ναὸς θεοῦ,
 καὶ ἄλλα μυρία. πολλῶ γὰρ πλείονά ἐστι τὰ κατὰ τὴν
 ἱστορίαν ἀληθεύμενα τῶν προσυφανθέντων γυμνῶν πνευ-
 ματικῶν. πάλιν τε αὐτὸς τίς οὐκ ἂν εἴποι τὴν λέγουσαν
 ἐντολήν· Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἵνα εὖ γένηται Ex xx 12; cf.
 20 σοι· χωρὶς πάσης ἀναγωγῆς χρησίμην τυγχάνειν καὶ Eph vi 2 f.
 τηρητέαν γε, καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου χρησαμένου
 αὐτῇ αὐτολεξεί; τί δὲ δεῖ λέγειν περὶ τοῦ· Οὐ φονεύσεις· Ex xx 13 ff.
 181 οὐ μοιχεύσεις· οὐ κλέψεις· οὐ ψευδομαρτυρήσεις; καὶ
 πάλιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐντολαί εἰσι γεγραμμένοι οὐ
 25 ζητούμεναι, πότερον αὐτὰς κατὰ τὴν λέξιν τηρητέον ἢ οὐ·
 ὥς ἡ φάσκουσα· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅς ἐὰν ὀργισθῇ τῷ Mt v 22
 ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· καί· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ Mt v 34
 ὁμόσαι ὅλως. καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ τὸ ῥητὸν τηρητέον·
 Νοθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύ- 1 Th v 14
 30 χους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας·
 εἰ καὶ παρὰ τοῖς φιλοτιμοτέροις δύναται σώζειν ἕκαστον
 αὐτῶν, μετὰ τοῦ μὴ ἀθετεῖσθαι τὴν κατὰ τὸ ῥητὸν ἐν-
 τολήν, βάθη σοφίας θεοῦ.

11 om. ὡς B

28 ὁμόσαι] ὁμῶσαι A; ὁμόσει BD

Jn v 39

21. Ὁ μέντοι γε ἀκριβῆς ἐπὶ τινων περιελκυσθήσεται, ABD
 χωρίς πολλῆς βασάνου μὴ δυνάμενος ἀποφῆνασθαι, πότε-
 ρον ἤδε ἡ νομιζομένη ἱστορία γέγονε κατὰ τὴν λέξιν ἢ οὐ·
 καὶ τῆσδε τῆς νομοθεσίας τὸ ῥητὸν τηρητέον ἢ οὐ. διὰ
 τοῦτο δεῖ ἀκριβῶς τὸν ἐντυγχάνοντα, τηροῦντα τὸ τοῦ 5
 σωτήρος πρόσταγμα τὸ λέγον· Ἐρευνάτε τὰς γραφάς·
 ἐπιμελῶς βασανίζειν, πῇ τὸ κατὰ τὴν λέξιν ἀληθές ἐστιν,
 καὶ πῇ ἀδύνατον· καὶ, ὅση δύναμις, ἐξιχνεύειν ἀπὸ τῶν
 ὁμοίων φωνῶν τὸν πανταχοῦ διεσπαρμένον τῆς γραφῆς
 νοῦν τοῦ κατὰ τὴν λέξιν ἀδυνάτου. (20) ἐπεὶ τοίνυν, ὡς 10
 σαφές ἔσται τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀδυνάτος μὲν ὁ ὡς πρὸς
 τὸ ῥητὸν εἰρμός, οὐκ ἀδυνάτος δὲ ἀλλὰ καὶ ἀληθῆς ὁ
 προηγουμένος· ὅλον τὸν νοῦν φιλοτιμητέον καταλαμ-
 βάνειν, συνείροντα τὸν περὶ τῶν κατὰ τὴν λέξιν ἀδυνάτων
 λόγον νοητῶς τοῖς οὐ μόνον οὐκ ἀδυνάτοις ἀλλὰ καὶ ἀλη- 15
 θέει κατὰ τὴν ἱστορίαν, συναλληγορουμένοις τοῖς ὅσον ἐπὶ
 τῇ λέξει μὴ γεγενημένοις. διακείμεθα γὰρ ἡμεῖς περὶ
 πάσης τῆς θείας γραφῆς, ὅτι πᾶσα μὲν ἔχει τὸ πνευ-
 ματικόν, οὐ πᾶσα δὲ τὸ σωματικόν· πολλαχοῦ γὰρ ἐλέγ-
 χεται ἀδύνατον ὃν τὸ σωματικόν. διόπερ πολλὴν προσ- 182
 οχὴν συνεισακτέον τῷ εὐλαβῶς ἐντυγχάνοντι ὡς θείοις
 γράμμασι ταῖς θείαις βίβλοις· ὧν ὁ χαρακτήρ τῆς νοήσεως
 τοιοῦτος ἡμῖν φαίνεται.

22. Ἔθνος τι ἐπὶ γῆς ἀπαγγέλλουσιν οἱ λόγοι ἐξειλέ-
 χθαι τὸν θεόν, ὃ καλοῦσιν ὀνόμασι πλείοσι. καλεῖται γὰρ 25
 τοῦτο τὸ πᾶν ἔθνος Ἰσραὴλ· λέγεται δὲ καὶ Ἰακώβ. ὅτε
 δὲ διήρηται κατὰ τοὺς χρόνους Ἱεροβοὰμ υἱοῦ Νάβατ, αἱ
 μὲν ὑπὸ τούτῳ λεγόμεναι φυλαὶ δέκα ὠνομάσθησαν Ἰσ-
 ραὴλ· αἱ δὲ λοιπαὶ δύο καὶ ἡ Δευτικὴ, ὑπὸ τῶν ἐκ σπέρ-
 ματος τοῦ Δαυεὶδ βασιλευόμεναι, Ἰούδας. ὁ δὲ σύμπας 30
 τόπος, ὅντινα ᾤκουν οἱ ἀπὸ τοῦ ἔθνους, δεδομένος αὐτοῖς
 ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καλεῖται Ἰουδαία, ἧς μητρόπολις Ἱερου-

ABD σαλήμ· μητρόπολις δηλονότι πλειόνων πόλεων, ὧν τὰ
 ὀνόματα πολλαχού μὲν καὶ ἄλλοθι διεσπαρμένως κεῖται,
 ὑφ' ἐν δὲ κατειλεγμένοι εἰσὶν ἐν Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ.
 (21) τούτων οὕτως ἐχόντων, ὑψῶν τὸ διανοητικὸν ἡμῶν
 5 ὁ ἀπόστολὸς φησὶ πον· Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα· 1 Co x 18
 ὡς ὄντος τινὸς Ἰσραὴλ κατὰ πνεῦμα. καὶ ἄλλαχού λέγει·
 Οὐ γὰρ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ· οὐδὲ Ro ix 8, 6
 πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραήλ. ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἐν τῷ Ro ii 28 f.
 φανερωῖ Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερωῖ ἐν σαρκὶ
 10 περιτομή· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομῇ
 καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι. εἰ γὰρ ἡ κρίσις τοῦ
 Ἰουδαίου ἐκ τοῦ κρυπτοῦ λαμβάνεται, νοητέον ὅτι, ὥσπερ
 Ἰουδαίων σωματικὸν ἐστὶ γένος, οὕτω τῶν ἐν κρυπτῷ Ἰου-
 15 δαίων ἐστὶ τι ἔθνος, τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν ταύτην κατὰ
 τινας λόγους ἀπορρήτους κεκτημένης. ἀλλὰ καὶ πολλὰ
 προφητεῖαι περὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα προφητεύουσι,
 διηγούμεναι τὰ ἐσόμενα αὐτοῖς. καὶ οὐ δήπου αἱ τοσαῦται
 τούτοις γεγραμμέναι ἐπαγγελίαι, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει τα-
 20 πειναὶ τυγχάνουσai καὶ οὐδὲν ἀνάστημα παριστᾶσαι καὶ
 ἀξίωμα ἐπαγγελίας θεοῦ, οὐχὶ ἀναγωγῆς μυστικῆς δέονται;
 εἰ δὲ αἱ ἐπαγγελίαι νοηταί εἰσι δι' αἰσθητῶν ἐπαγγελλό-
 183 μенаι· καὶ οἷς αἱ ἐπαγγελίαι, οὐ σωματικοί.

23. Καὶ ἵνα μὴ ἐπιδιατρίβωμεν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ
 ἐν κρυπτῷ Ἰουδαίου καὶ τῷ περὶ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου Ἰσ-
 25 ραηλῖτου, καὶ τούτων αὐτάρκων ὄντων τοῖς μὴ ἀκέντροις,
 ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανερχόμεθα, καὶ φαμεν τὸν Ἰακώβ
 πατέρα εἶναι τῶν δώδεκα πατριαρχῶν, κακείνους τῶν δη-
 μάρχων, καὶ ἔτι ἐκείνους τῶν ἐξῆς Ἰσραηλιτῶν. ἄρ' οὖν
 οἱ μὲν σωματικοὶ Ἰσραηλῖται τὴν ἀναγωγὴν ἔχουσιν ἐπὶ
 30 τοὺς δημάρχους, καὶ οἱ δήμαρχοι πρὸς τοὺς πατριάρχας, οἱ
 δὲ πατριάρχαι πρὸς τὸν Ἰακώβ καὶ τοὺς ἔτι ἀνωτέρω· οἱ
 δὲ νοητοὶ Ἰσραηλῖται, ὧν τύπος ἦσαν οἱ σωματικοί, οὐχὶ

5, 6 om. κατὰ σάρκα· ὡς ὄντος τινὸς Ἰσραὴλ B 23 λόγῳ τῷ]
 E; λόγῳ τοῦ A; λόγῳ BD

ἐκ δῆμων εἰσι, τῶν δῆμων ἐκ φυλῶν ἐληλυθότων, καὶ τῶν ABD
φυλῶν ἀπὸ ἑνὸς τινος, γένεσιν οὐ τοιαύτην σωματικὴν
ἔχοντος, ἀλλὰ τὴν κρείττονα, γεγενημένου κακέινου ἐκ τοῦ
Ἰσαὰκ, καταβεβηκότος κακέινου ἐκ τοῦ Ἀβραάμ, πάντων
ἀναγομένων ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, ὃν ὁ ἀπόστολος εἶναι φησι τὸν 5
χριστόν; πᾶσα γὰρ ἀρχὴ πατριῶν τῶν ὡς πρὸς τὸν τῶν
ὅλων θεὸν κατωτέρω ἀπὸ Χριστοῦ ἤρξατο τοῦ μετὰ τὸν
τῶν ὅλων θεὸν καὶ πατέρα οὕτω πατρὸς ὄντος πάσης ψυχῆς,
ὡς ὁ Ἀδὰμ πατήρ ἐστι πάντων τῶν ἀνθρώπων. εἰ δὲ καὶ
ἡ Εὐὰ ἐπιτέτευκται τῷ Παύλῳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναγο- 10
μένη, οὐ θαυμαστὸν, τοῦ Κάιν ἐκ τῆς Εὐᾶς γεγενημένου,
καὶ πάντων τῶν ἐξῆς τὴν ἀναγωγὴν ἐχόντων ἐπὶ τὴν Εὐᾶν,
ἐκτυπώματα τῆς ἐκκλησίας τυγχάνειν· πάντων ἀπὸ τῆς
ἐκκλησίας προηγουμένῳ λόγῳ γεγενημένων.

24. (22) Εἰ δὲ πληκτικά ἐστι τὰ περὶ τοῦ Ἰσραὴλ 15
καὶ τῶν φυλῶν καὶ τῶν δῆμων αὐτοῦ ἡμῖν εἰρημένα, ἐπὶ
Mt xv 24 φάσκει ὁ σωτήρ· Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ
ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· οὐκ ἐλαμβάνομεν ταῦτα ὡς οἱ
πτωχοὶ τῇ διανοίᾳ· Ἐβιωναῖοι, τῆς πτωχῆς διανοίας ἐπώνυ-
μοι· ἐβίων γὰρ ὁ πτωχὸς παρ' Ἐβραίοις ὀνομάζεται· ὥστε 20
ὑπολαβεῖν ἐπὶ τοὺς σαρκίνους Ἰσραηλίτας προηγουμένως
Ro ix 8 τὸν Χριστὸν ἐπιδημηκέναι. Οὐ γὰρ τὰ τέκνα τῆς σα-
ρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ. πάλιν ὁ ἀπόστολος περὶ τῆς
Ga iv 26 f. Ἱερουσαλὴμ τοιαῦτά τινα διδάσκει, ὅτι Ἡ ἄνω Ἱερουσα-
λὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. καὶ ἐν ἄλλῃ 25
He xii 22 f. ἐπιστολῇ· Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ
ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων,
πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν 184
οὐρανοῖς. εἰ τοίνυν ἐστὶν ἐν ψυχῶν γένει ὁ Ἰσραὴλ, καὶ
ἐν οὐρανῷ τις πόλις Ἱερουσαλὴμ· ἀκολουθεῖ τὰς πόλεις 30
Ἰσραὴλ μητροπόλει χρῆσθαι τῇ ἐν οὐρανοῖς Ἱερουσαλὴμ·
καὶ ἀκολουθῶς τῇ πάσῃ Ἰουδαίᾳ. ὅσα τοιγαροῦν προφη-

19 πτωχῆς] πτωχείας τῆς AD 20 ἐβίων]
ἐβίω B 28 om. καὶ AD 32 om. καὶ AD

ABD τεύεται περὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ λέγεται περὶ αὐτῆς, εἰ θεοῦ
ὡς θεοῦ ἀκούωμεν καὶ σοφίαν φθεγγομένου, περὶ τῆς ἔπου-
ρανίου πόλεως καὶ παντὸς τοῦ τόπου τοῦ περιεκτικοῦ τῶν
πόλεων τῆς ἀγίας γῆς νοητέον τὰς γραφὰς ἀπαγγέλλειν.
5 τάχα γὰρ ὁ σωτὴρ ἐπ' ἐκείνας ἡμᾶς ἀνάγων τὰς πόλεις,
τοῖς εὐδοκμήσασιν ἐν τῷ τὰς μνᾶς καλῶς ὠκονομηκέναι,
ἐπιστασίαν δίδωσι δέκα ἢ πέντε πόλεων.

25. Εἰ τοίνυν αἱ προφητεῖαι αἱ περὶ Ἰουδαίας καὶ
περὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα καὶ Ἰακώβ, μὴ
10 σαρκίνως ἡμῶν ἐκλαμβανόντων ταῦτα, μυστήρια τοιάδε
τινὰ ὑποβάλλουσιν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὰς προφητείας
τὰς περὶ Αἰγύπτου καὶ Αἰγυπτίων, καὶ Βαβυλῶνος καὶ
Βαβυλωνίων, καὶ Τύρου καὶ Τυρίων, καὶ Σιδῶνος καὶ Σιδω-
νίων, ἢ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν, μὴ μόνον περὶ τῶν σωματικῶν
15 τούτων Αἰγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ Τυρίων καὶ Σιδω-
νίων προφητεύειν. εἰ γὰρ Ἰσραηλῖται νοητοὶ, ἀκόλουθον
καὶ Αἰγυπτίους εἶναι νοητοὺς καὶ Βαβυλωνίους. οὐδὲ γὰρ
πάνυ ἀρμόζει τὰ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ λεγόμενα περὶ Φαραὼ
βασιλέως Αἰγύπτου ἀνθρώπου τινὸς ἄρξαντος ἢ ἄρξοντος
20 τῆς Αἰγύπτου λέγεσθαι, ὡς δῆλον ἔσται τοῖς παρατηρου-
μένοις. ὁμοίως τὰ περὶ τοῦ ἄρχοντος Τύρου οὐ δύναται
νοεῖσθαι περὶ τινος ἀνθρώπου ἄρξοντος τῆς Τύρου. καὶ
185 τὰ περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ πολλαχοῦ λεγόμενα, καὶ
μάλιστα ἐν τῷ Ἡσαΐα, [πῶς] οἷόν τε ἐκλαβεῖν περὶ τοῦ
25 ἀνθρώπου ἐκείνου; οὐτε γὰρ ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, Is xiv 12
οὐδὲ ἐωσφόρος ἦν, οὐδὲ πρῶτ' ἀνέτελλεν ἐπὶ τὴν γῆν ὁ
Ναβουχοδονόσορ ὁ ἄνθρωπος. οὐ μὲν οὐδὲ τὰ λεγόμενα
ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ περὶ Αἰγύπτου, ὡς τεσσαράκοντα ἔτεσιν Ezek xxix
ἐρημωθησομένης ὥστε πόδα ἀνθρώπου μὴ εὐρεθῆναι ἐκεῖ,
30 καὶ ὡς ἐπὶ τοσούτον πολεμωθησομένης ποτὲ ὥστε δι' ὅλης

1 θεοῦ] παύλου conj. Ruaeus; si Pauli verba quasi Christi in eo
loquentis audivimus Ruf. 16 προφητεύειν]+ ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν
νοητῶν E 22 ἄρξαντος] ἄρξαντος AD 24 πῶς] om. ABD;
οὐχ E; quomodo Ruf.

αὐτῆς τὸ αἷμα γενέσθαι μέχρι τῶν γονάτων, νοῦν τις ἔχων ABD ἐκλήψεται περὶ τῆς παρακειμένης Αἰγύπτου τοῖς τὰ σώματα ὑπὸ ἡλίου μεμελασμένοις Αἰθίοψι.

καὶ μεθ' ἑτέρα·

26. (23) Τάχα δὲ ὥσπερ οἱ ἐντεῦθεν κατὰ τὸν κοινὸν 5 θάνατον ἀποθνήσκοντες ἐκ τῶν ἐνταῦθα πεπραγμένων οἰκονομοῦνται, εἰ κριθεῖεν ἄξιοι τοῦ καλουμένου χωρίου ἄδου, τόπων διαφόρων τυγχάνειν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτημάτων· οὕτως οἱ ἐκεῖθεν, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀποθνήσκοντες εἰς τὸν ἄδην τοῦτον καταβαίνουσι, κρινόμενοι 10 ἄξιοι τῶν τοῦ παντός περιγείου τόπου διαφόρων οἰκητηρίων βελτιόνων ἢ χειρόνων, καὶ παρὰ τοῖσδε ἢ τοῖσδε τοῖς πατράσιν· ὡς δύνασθαί ποτε Ἰσραηλίτην πεσεῖν ἐς Σκύθας, 186 καὶ Αἰγύπτιον εἰς τὴν Ἰουδαίαν κατελθεῖν. πλὴν ὁ σωτήρ συναγαγεῖν ἤλθε τὰ πρόβατα τὰ σπολωλὸτα οἴκου Ἰσραὴλ· 15 καὶ πολλῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ μὴ εἰζάντων τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καλοῦνται.

Mt xv 24 ;
cf. Jn xi 52

27. Κέκρυνται δὲ, ὡς ἡγούμεθα, ἐν ταῖς ἱστορίαις ταῦτα. καὶ γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοία ἐστὶ θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν ὁ εὐρὼν ἐκρυψεν, καὶ ἀπὸ 20 τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει καὶ πάντα ὅσα ἔχει πωλεῖ καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκείνον. καὶ ἐπιστήσωμεν εἰ μὴ τὸ βλεπόμενον τῆς γραφῆς, καὶ τὸ ἐπιτόλαιον αὐτῆς καὶ πρόχειρον, ὃ πᾶς ἐστὶν ἀγρὸς πλήρης παντοδαπῶν τυγχάνων φυτῶν· τὰ δὲ ἐναποκείμενα καὶ οὐ πᾶσιν ὁρώμενα, 25 ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ τὰ βλεπόμενα φυτὰ κατορωρυγμένα, οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι· οὐστὶς τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ Ἡσαΐου σκοτεινοὺς καὶ ἀοράτους καὶ 187 ἀποκρύφους καλεῖ· δεομένους ἵν' εὐρέθωσι θεοῦ τοῦ μόνου δυναμένου τὰς κρυπτούσας αὐτοὺς χαλκᾶς πύλας συν- 30 τρίψαι, καὶ τοὺς σιδηροὺς ἐπικειμένους ταῖς θύραις μοχλοῦς συνθλάσαι· ἵν' εὐρεθῇ πάντα τὰ ἐν τῇ Γενέσει περὶ τῶν

Col ii 3 ; Is
xlv 2 f.

23 ἐπιτόλειον AB 27 καὶ] + τῆς AD 29 om. δεομένους ἵν' εὐρέθωσι AD 32 om. περὶ B

ABD διαφόρων ἀληθινῶν ψυχῆς γενῶν καὶ οἰονεὶ σπερμάτων
 ἐγγύς που τοῦ Ἰσραὴλ ἢ πόρρω τυχανόντων, καὶ ἡ ἐς
 Αἴγυπτον κάθοδος τῶν ἐβδομήκοντα ψυχῶν, ὅπως ἐκεῖ
 γίνονται ὥσπερ τὰ ἄστροι τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει. ἀλλ' He xi 12; cf.
Ge xxii 17
 5 ἐπεὶ οὐ πάντες οἱ ἐξ αὐτῶν φῶς εἰσὶ τοῦ κόσμου· οὐ γὰρ Mt v 14;
Ro ix 6
 πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ· γίνονται ἐκ τῶν
 ἐβδομήκοντα καὶ ὥσπερ ἄμμος ἢ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς
 θαλάσσης ἢ ἀναρίθμητος.

[Ἐν τῇ 18᾽ ὁμιλίᾳ τῶν εἰς τὸν Ἰερემίαν.]

10 28. Ὡς περ δὲ πάντα τὰ τοῦ θεοῦ δωρήματα εἰς
 ὑπερβολὴν μείζονά ἐστι τῆς θνητῆς ὑποστάσεως· οὕτω
 καὶ ὁ ἀκριβὴς λόγος τῆς περὶ πάντων τούτων σοφίας,
 παρὰ τῷ θεῷ τῷ καὶ οἰκονομήσαντι ταῦτα γραφῆναι
 τυγχάνων, θέλοντος τοῦ πατρὸς τοῦ λόγου, γένοιτο ἂν
 15 ἐν τῇ ἄκρως μετὰ πάσης φιλοτιμίας καὶ συναισθήσεως
 τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τῆς περὶ τὴν κατὰληψιν τῆς
 σοφίας κεκαθαρμένη ψυχῇ. εἰ δέ τις προπετέστερον ἑαυ-
 τὸν ἐπιδέξῃ, μὴ συνιδὼν τὸ ἀπόρρητον τῆς σοφίας τοῦ
 θεοῦ καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγου καὶ αὐτοῦ
 20 θεοῦ ὄντος, καὶ ὅτι κατὰ τὸν λόγον καὶ θεὸν, καὶ κατὰ
 τὴν παρ' αὐτῷ σοφίαν, ταῦτα καὶ ζητητέον καὶ εὑρετέον·
 ἀνάγκη τὸν τοιοῦτον, εἰς μυθολογίας καὶ φλυαρίας ἐκπί-
 πτοντα καὶ ἀναπλασμούς, τῷ περὶ ἀσεβείας ἑαυτὸν ὑπο-
 βάλλειν κινδύνῳ. διόπερ μνημονευτέον καὶ τῆς παρὰ
 25 τῷ Σολομῶντι ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ περὶ τῶν τοιούτων
 ἐντολῆς, λέγοντι· Μὴ σπεύσης τοῦ ἐξενεγκεῖν λόγον πρὸ Eccl v 1
 προσώπου τοῦ θεοῦ· ὅτι ὁ θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ
 σὺ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω· διὰ τοῦτο ἔστωσαν οἱ λόγοι σου
 ὀλίγοι. πρέπει δὲ τὰ ἅγια γράμματα πιστεῦναι μηδεμίαν

5 αὐτῶν] αὐτοῦ B; ex ipsis Ruf.
 in codd., sed cf. infra cap. x.
 λόγον]+ἂν B

9 desideratur titulus
 20 om. καὶ post ὄντος B

κεραίαν ἔχειν κενὴν σοφίας θεοῦ· ὁ γὰρ ἐντεταλμένος ἐμοὶ ABD
 Ex xxxiv 20 τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ λέγων· Οὐκ ὀφθήσῃ ἐνώπιόν μου κενός·
 cf. Jn i 16 πολλῶ πλέον αὐτὸς οὐδὲν κενὸν ἔρει. ἐκ γὰρ τοῦ πληρώ-
 ματος αὐτοῦ λαβόντες οἱ προφήται λέγουσι· διὸ πάντα
 πνέι τῶν ἀπὸ πληρώματος· καὶ οὐδὲν ἔστιν ἐν προφητείᾳ 5
 ἢ νόμῳ ἢ εὐαγγελίῳ ἢ ἀποστόλῳ, ὃ οὐκ ἔστιν ἀπὸ πληρώ-
 ματος. διὰ τοῦτο ἐπεὶ ἔστιν ἀπὸ πληρώματος, πνέι τοῦ
 πληρώματος τοῖς ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς βλέποντας τὰ τοῦ
 πληρώματος, καὶ ὦτα ἀκούοντα τῶν ἀπὸ πληρώματος, καὶ
 αἰσθητήριον τῆς εὐωδίας τῶν ἀπὸ πληρώματος πνέον. ἐὰν 285
 δέ ποτε ἀναγινώσκων τὴν γραφὴν προσκόψῃς νοήματι
 ὄντι καλῶ λίθῳ προσκόμματος καὶ πέτρᾳ σκανδάλου, αἰτιῶ
 Ro ix 33; σαυτόν. μὴ ἀπελπίσῃς γὰρ τὸν λίθον τοῦτον τοῦ προσ-
 i Pe ii 7; cf. κόμματος καὶ τὴν πέτραν τοῦ σκανδαλοῦ ἔχειν νοήματα,
 Is viii 14 ὥστ' ἂν γενέσθαι τὸ εἰρημένον· Καὶ ὁ πιστεύων οὐ κατ- 286
 Ro ix 33; αἰσχυνηθήσεται. πίστευσον πρῶτον, καὶ εἰρήσεις ὑπὸ τὸ
 cf. Is xxviii 16 νομιζόμενον σκάνδαλον πολλὴν ὠφέλειαν ἀγίαν.

Εκ τῶν εἰς τὸν Ν΄ ψαλμὸν ἐξηγητικῶν. ἐν μέρει
 τῆς κατὰ τὸν Οὔριαν ἱστορίας τὴν ἀρχὴν ἀλληγορήσας,
 ἐπιφέρει·

20

29. Εἰ δέ τῳ βίαιον εἶναι δοκεῖ τὸ ἐκ μέρους μὲν ἱστο-
 ρίαν ἀλληγορήσαι μὴ ἐξομαλίσαι δὲ αὐτὴν, δῆλον ὅτι
 ταῦτα μὲν μάτην λελέγεται, ἄλλα δὲ εἰς τὸν τόπον ζητη-
 τέον· εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ πλέον τις βασανίσας τὰ κατὰ τὸν
 τόπον εὔροι πάντα ἀποκαταστήσαι, καὶ τὰ περὶ τὸν 724
 ἀναιρεθέντα ἄνδρα, καὶ τὴν δοκοῦσαν αὐτοῦ χρηστότητα,
 μὴ βουλομένου εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ γενέσθαι καὶ ἀνα-
 παύεσθαι, τοῦ λαοῦ ἐν στρατοπέδῳ τυγχάνοντος καὶ ἀγω-
 νιώντος. οὐκ οἶδα δὲ πῶς οἱ φεύγοντες τὴν ἐν ταύτοις
 ἀλληγορίαν, καὶ τὴν λέξιν δι' ἐαυτὴν ἀναγεγράφθαι νομί- 30

3 om. τοῦ B
 18 Ru. II. 723.

10 ἐὰν δὲ κ.τ.λ.] Ru. III. 285; vide infra cap. x.
 21 εἰ δὲ τῷ] A^m B^m D; εἰ δὲ τὸ A*B*

ABD ζοντες, παραστήσονται τῷ βουλήματι τοῦ ἁγίου πνεύματος
 πράγματα ἀναγραφῆς ἀζώσαντος, ἐφ' οἷς οὐ μόνον
 ἀκολασία ἀλλὰ καὶ ὁμότης καὶ ἀπανθρωπία κατηγορεῖται
 τοῦ Δαυεὶδ, τολμήσαντος εἰς τὸν Οὐρίαν πᾶγμα ἀλλό-
 5 τριον καὶ τοῦ τυχόντος ἥθους μετρίως βελτιωθέντος. ἐγὼ
 δὲ εἶπομι' ἂν ὅτι ὥσπερ αἱ κρίσεις τοῦ θεοῦ μεγάλαι καὶ Wisd xvii 1
 δυσδιήγητοί εἰσι, δοκοῦσαι αἷται τυγχάνειν τοῦ τὰς
 ἀπαιδεύτους πλανᾶσθαι ψυχὰς· οὕτως καὶ αἱ γραφαὶ
 αὐτοῦ μεγάλαι μὲν καὶ πεπληρωμέναι νοημάτων εἰσιν
 10 ἀπορρήτων καὶ μυστικῶν καὶ δυσθεωρήτων· σφόδρα δὲ καὶ
 δυσδιήγητοί εἰσι καὶ αἷται δοκοῦσαι τοῦ τὰς ἀπαιδεύτους
 πλανᾶσθαι τῶν ἑτεροδόξων ψυχὰς, ἀπερισκέπτως καὶ μετὰ
 προπετείας κατηγορούντων τοῦ θεοῦ ἐξ ὧν οὐ νοοῦσι
 γραφῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκπιπτόντων ἐπὶ ἀναπλασμὸν
 15 ἄλλου θεοῦ. ἀσφαλὲς οὖν τὸ περιμένειν τὴν ἐρμηνείαν
 τοῦ σαφηνιστοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐν μυστηρίῳ σοφίας 1 Co ii 7 f.
 ἀποκεκρυμμένης, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος
 τούτου ἔγνωκεν, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνος Ro xvi 25 f.
 αἰωνίους σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ τοῖς ἀποστόλοις
 20 καὶ τοῖς ἐκείνους παραπλησίους διὰ τε γραφῶν προφητικῶν
 καὶ τῆς γενομένης εἰς αὐτοὺς ἐπιφανείας τοῦ σωτήρος 2 Ti i 10;
 ἡμῶν λόγου τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. Jn i 1 f.

Ἀπὸ τῆς εἰς τὸ Λεγίτικόν ὁμιλίας [ε'] εἰς μετὰ
 τὴν ἀρχὴν.

25 30. Μὴ νοήσαντες δὲ διαφορὰν ἰουδαϊσμοῦ ὁρατοὶ
 καὶ ἰουδαϊσμοῦ νοητοῦ, τουτέστιν ἰουδαϊσμοῦ φανεροῦ
 καὶ ἰουδαϊσμοῦ τοῦ ἐν τῷ κρυπτῷ, οἱ ἀπὸ τῶν ἀθέων καὶ Ro ii 28 f.
 ἀσεβεστάτων αἰρέσεων εὐθέως διέστησαν ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊσ-
 μου καὶ τοῦ θεοῦ τοῦ δόντος ταύτας τὰς γραφὰς καὶ

11 αἷται] αἷται B δοκοῦσαι] δοκοῦσι DE 23, 24 Ru. II.
 192. desideratur titulus in ABD; habet E (sed ὁμιλίας δευτέρας):
 locus invenitur apud Ruf. Hom. v. (Ru. II. 205)

ὅλον τὸν νόμον, καὶ ἀνέπλασαν ἕτερον θεὸν παρὰ τὸν ABD
 δεδωκότα θεὸν τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας, παρὰ τὸν
 ποιήσαντα οὐρανὸν καὶ γῆν. τὸ δ' οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ὁ
 δεδωκὼς τὸν νόμον δέδωκε καὶ τὸ εὐαγγέλιον· ὁ ποιήσας
 τὰ βλεπόμενα κατεσκεύασε καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα. καὶ 5
 συγγένειαν ἔχει τὰ βλεπόμενα καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα·
 Ro i 20 οὕτω δὲ ἔχει συγγένειαν, ὥστε τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ ἀπὸ
 κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶσθαι. 193
 συγγένειαν ἔχει καὶ τὰ βλεπόμενα τοῦ νόμου καὶ τῶν
 προφητῶν πρὸς τὰ μὴ βλεπόμενα ἀλλὰ νοούμενα τοῦ 10
 νόμου καὶ τῶν προφητῶν. ἐπεὶ οὖν συνέστηκεν ἡ γραφή
 καὶ αὐτὴ οἰοῖται ἐκ σώματος μὲν τοῦ βλεπομένου, ψυχῆς δὲ
 τῆς ἐν αὐτῷ νοουμένης καὶ καταλαμβανομένης, καὶ πνεύ-
 ματος τοῦ κατὰ τὰ ὑποδείγματα καὶ σκιὰν τῶν ἐπουρα-
 νίων· φέρε, ἐπικαλεσάμενοι τὸν ποιήσαντα τῇ γραφῇ 15
 σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ πνεῦμα, σῶμα μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν,
 ψυχὴν δὲ ἡμῖν, πνεῦμα δὲ τοῖς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι
 κληρονομήσουσι ζωὴν αἰώνιον καὶ μέλλουσιν ἡκεῖν ἐπὶ
 τὰ ἐπουράνια καὶ ἀληθινὰ τοῦ νόμου, ἐρευνήσωμεν οὐ τὸ
 γράμμα ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος· εἰ δὲ οἰοί- 20
 ἔσμεν, ἀναβησόμεθα καὶ ἐπὶ τὸ πνεῦμα, κατὰ τὸν λόγον
 τὸν περὶ τῶν ἀναγνωσθεῖσων θυσιῶν.

He viii 5

II.

"Ὅτι κέκλεισται καὶ ἐσφραγίσται ἡ θεία γραφή. ἀπὸ
 τοῦ εἰς τὸν α' ψαλμὸν τόμογ.

1. Κεκλείσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι τὰς θείας γραφὰς οἱ 25
 θεοὶ φασὶ λόγοι, τῇ κλειδί τοῦ Δαυιδ, τάχα δὲ καὶ
 Ex xxviii 32 σφραγίδι, περὶ ἧς εἴρηται τό· Ἐκτύπωμα σφραγίδος,
 ἀγίασμα κυρίῳ· τουτέστι τῇ δυνάμει τοῦ δεδωκότος αὐτὰς

5 κατεσκεύασε] δέδωκε AD
 Epirh. Haer. lxiv. (Pe' av. 529)

23 Ru. II. 525; citat. apud
 25 κεκλείσθαι] + μὲν B

ABD θεοῦ, τῇ ὑπὸ τῆς σφραγίδος δηλουμένη. περὶ μὲν οὖν τοῦ
 κελεῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι ὁ Ἰωάννης ἀναδιδάσκει ἐν τῇ
 ἀποκαλύψει λέγων· Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφίᾳ Ap iii 7 f.
 ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἅγιος, ὁ ἀληθινός, ὁ
 5 ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαυεὶδ, ὁ ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει,
 καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδοὺ
 δέδωκα ἐνώπιόν σου θύραν ἡνεωγμένην, ἣν οὐδεὶς δύναται
 κλείσαι αὐτήν. καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν Ap v 1 ff.
 τοῦ καθημένου ἐπὶ τὸν θρόνον βιβλίον γεγραμμένον
 10 ἔσθθεν καὶ ἔξωθεν, κατεσφραγισμένον σφραγίσιν ἑπτά.
 καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἰσχυρόν κηρύσσοντα ἐν φωνῇ
 μεγάλῃ· τίς ἄξιός ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ λῦσαι τὰς σφρα-
 γίδας αὐτοῦ; καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ οὔτε ἐπὶ
 τῆς γῆς οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον οὔτε
 15 βλέπειν αὐτό. καὶ ἔκλαιον ὅτι οὐδεὶς ἄξιός εὗρεθ' ἀνοῖξαι
 τὸ βιβλίον οὔτε βλέπειν αὐτό. καὶ εἰς τῶν πρεσβυτέρων
 λέγει μοι· μὴ κλαῖε· ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ἐκ τῆς φυλῆς
 Ἰούδα, ἡ ρίζα Δαυεὶδ, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ τὰς ἑπτά
 σφραγίδας αὐτοῦ.
 20 2. Περὶ δὲ τοῦ ἐσφραγίσθαι μόνον ὁ Ἡσαΐας οὕτως·
 Καὶ ἔσται ὑμῖν τὰ ῥήματα πάντα ταῦτα ὡς οἱ λόγοι τοῦ Is xxix 11 f.
 βιβλίου τούτου τοῦ ἐσφραγισμένου, ὃ ἐὰν δώσιν αὐτὸ
 526 ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα λέγοντες· ἀνάγνωθι ταῦτα,
 καὶ ἑρεῖ· οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γάρ· καὶ δο-
 25 θήσεται τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ἐπιστα-
 μένου γράμματα, καὶ ἑρεῖ αὐτῷ· ἀνάγνωθι τοῦτο, καὶ ἑρεῖ·
 οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα. ταῦτα γὰρ οὐ μόνον περὶ τῆς
 ἀποκαλύψεως Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἡσαΐου νομιστέον λέγε-
 σθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης θείας γραφῆς, ὁμολογουμένως

3 Φιλαδέλφεια AD 4 ὁ ἀληθινός] καὶ ἀληθινός B 7 ἐνώ-
 πίων σου θύραν ἡνεωγμένην] θύραν ἐνώπιόν σου ἀνεωγμένην Eriph.
 ἦν] καὶ AD 10 ἔξωθεν] ὀπισθεν Eriph. 11 om. ἄλλον D Eriph.
 om. ἐν Eriph. 16 εἰς] + ἐκ Eriph. 17 λέων] + ὁ Eriph.
 21 πάντα ταῦτα] ταῦτα πάντα D Eriph. 26 om. καὶ ἑρεῖ αὐτῷ
 ἀνάγνωθι τοῦτο Eriph.

παρὰ τοῖς κᾶν μετρίως ἐπαίειν λόγων θείων δυναμένοις ABD
 πεπληρωμένης αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν σκοτεινῶν τε
 λόγων καὶ ἄλλων ποικίλων εἰδῶν ἀσαφείας, δυσλήπτων
 τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. ὅπερ διδάξαι βουλόμενος καὶ ὁ
 σωτὴρ φησιν, ὡς τῆς κλειδὸς οὔσης παρὰ τοῖς γραμματεῦσι 5
 καὶ Φαρισαίοις οὐκ ἀγωνιζομένοις τὴν ὁδὸν εὐρεῖν τοῦ
 ἀνοῖξαι, τό· Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα
 τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους
 οὐκ ἀφίετε εἰσελθεῖν.

Lc xi 52; cf.
 Mt xxiii 14

καὶ μεθ' ἕτερα·

10

3. Μέλλοντες δὲ ἄρχεσθαι τῆς ἐρμηνείας τῶν ψαλ-
 μῶν, χαριεστάτην παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Ἑβραίου ἡμῖν καθο-
 λικῶς περὶ πάσης θείας γραφῆς παραδεδομένην προτάξω 527
 μεν. ἔφασκε γὰρ ἐκείνος εἰκέναι τὴν ὅλην θεόπνευστον
 γραφὴν, διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἀσάφειαν, πολλοῖς οἴκοις ἐν οἰκίᾳ 15
 μιᾷ κεκλεισμένοις· ἐκάστῳ δὲ οἴκῳ παρακείσθαι κλεῖν οὐ
 τὴν κατάλληλον αὐτῷ· καὶ οὕτω διεσκεδάσθαι τὰς κλεῖς
 περὶ τοὺς οἴκους, οὐχ ἄρμοζούσας καθ' ἐκάστην ἐκείνοις οἷς
 παράκεινται· ἔργον δὲ εἶναι μέγιστον εὐρίσκειν τε τὰς
 κλεῖς καὶ ἐφαρμόζειν αὐτὰς τοῖς οἴκοις, οὓς ἀνοῖξαι δύναν- 20
 ται· νοεῖσθαι τοίνυν καὶ τὰς γραφὰς οὔσας ἀσαφεῖς, οὐκ
 ἄλλοθεν τὰς ἀφορμὰς τοῦ νοεῖσθαι λαμβανούσας ἢ παρ'
 ἀλλήλων ἐχουσῶν ἐν αὐταῖς διεσπαρμένον τὸ ἐξηγητικόν.
 ἡγοῦμαι γοῦν καὶ τὸν ἀπόστολον τὴν τοιαύτην ἔφοδον τοῦ
 συνιέναι τοὺς θείους λόγους ὑποβάλλοντα λέγειν· Ἄ καὶ 25
 λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ'
 ἐν διδακτοῖς πνεύματος, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρί-
 νοντες.

1 Co ii 13

καὶ μετὰ πολλὰ συγκρίνων τοὺς ἐνικῶς κειμένους
 μακαρισμοὺς πρὸς τοὺς πληθυντικῶς εἰρημένους, 30
 φησὶν·

1 παρὰ τοῖς κᾶν] παρὰ τοῖς καὶ D; παρὰ τοῖς A; καὶ παρὰ τοῖς
 Eriph. 2 πεπληρωμένης] πεπληρωμένοις Eriph. 9 plura
 habet Eriph. l.c. 25 θελους] τοιούτους B

- ABD 4. Εἰ δὲ τὰ λόγια κυρίου λόγια ἀγνὰ, ἀργύριον πεπν- Ps xii (xi) 7
ρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἐπταπλασίως·
καὶ μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐξητασμένως τὸ ἅγιον πνεῦμα
ὑποβέβληκεν αὐτὰ διὰ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ λόγου, μήποτε cf. Lc i 2
5 καὶ ἡμᾶς διαφεύγη ἡ ἀναλογία, [καθ' ἣν] ἐπὶ πᾶσαν ἐφθασε
γραφὴν θεόπνευστον ἢ σοφία τοῦ θεοῦ μέχρι τοῦ τυχόντος
γράμματος· καὶ τάχα καὶ διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ φησι· Ἰῶτα Mt v 18
ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν
πάντα γένηται. ὃν τρόπον γὰρ ἐπὶ τῆς κοσμοποιίας ἡ
10 θεία τέχνη οὐ μόνον ἐν οὐρανῷ καὶ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ
ἄστροις φαίνεται δι' ὧν τῶν σωμάτων ἐκείνων πεφοιτη-
κῦα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ γῆς ἐν ὕλῃ εὐτελεστέρα τὸ αὐτὸ πεποιή-
κεν, ὥς μὴ ὑπερφηφανεῖσθαι ἀπὸ τοῦ τεχνίτου μήτε τὰ
σώματα τῶν ἐλαχίστων ζώων, πολλῷ δὲ πλεον καὶ τὰς
15 ἐνυπαρχούσας ψυχὰς ἐν αὐτοῖς, ἐκάστης ἰδιωμά τι λαβού-
σης ἐν αὐτῇ, ὥς ἐν ἀλόγῳ σωτήριον· μήτε τὰ τῆς γῆς
βλαστήματα, ἐκάστῳ ἐνυπάρχοντος τοῦ τεχνικοῦ περὶ τὰς
ρίζας καὶ τὰ φύλλα καὶ τοὺς ἐνδεχομένους καρποὺς καὶ τὰς
διαφορὰς τῶν ποιότητων· οὕτως ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν περὶ
20 πάντων τῶν ἐξ ἐπιπνοίας τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναγεγραμ-
μένων, ὥς τῆς ἐπιδιδούσης τὴν ὑπεράνθρωπον σοφίαν ἱερᾶς
προνοίας διὰ τῶν γραμμάτων τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων,
λόγια σωτήρια ἐνεσπαρκίας, ὥς ἔστιν εἰπεῖν, ἐκάστῳ γράμ-
ματι κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἔχνη τῆς σοφίας.
- 528 5. Χρὴ μέντοι γε τὸν ἅπαξ παραδεξάμενον τοῦ κτί-
σαντος τὸν κόσμον εἶναι ταύτας τὰς γραφὰς πεπεῖσθαι, ὅτι
ὅσα περὶ τῆς κτίσεως ἀπαντᾷ τοῖς ζητοῦσι τὸν περὶ αὐτῆς
λόγον, ταῦτα καὶ περὶ τῶν γραφῶν. ἔστι δέ γε καὶ ἐν τῇ
κτίσει τινὰ ἀνθρωπίνῃ φύσει δυσεύρετα ἢ καὶ ἀνεύρετα·
30 καὶ οὐ διὰ τοῦτο κατηγορητέον τοῦ ποιητοῦ τῶν ὧν, φέρε
εἰπεῖν, ἐπεὶ οὐχ εὐρίσκομεν αἰτίαν βασιλίσκων κτίσεως καὶ

4 αὐτὰ] αὐτὰς B 5 διαφεύγη] διαφεύγει AB om. καθ' ἣν
AB ἐπὶ] ἐπεὶ A (? B*) ἐφθασε] ἐπνευσε D 7 om. καὶ post
τάχα AD 27 κτίσεως] κτίσεως AB*

τῶν ἄλλων ἰοβόλων θηρίων· ἐνθάδε γὰρ ὅσιον, τὸν αἰσθα- ABD
 νόμενον τῆς ἀσθενείας τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ ὅτι τέχνης
 θεοῦ λόγους μετὰ πάσης ἀκριβείας τεθεωρημένους ἐκλα-
 βεῖν ἡμῖν ἀμήχανον, θεῷ ἀνατιθέναι τὴν τούτων γνώσιν,
 ὕστερον ἡμῖν, ἐὰν ἄξιοι κριθῶμεν, φανερῶσονται ταῦτα περὶ 5
 ὧν νῦν εὐσεβῶς ἐπεστήσαμεν. οὕτω τοίνυν καὶ ἐν ταῖς
 θείαις γραφαῖς χρὴ ὁρᾶν, ὅτι πολλὰ ἀπόκειται ἐν αὐταῖς
 δυσσαπόδοτα ἡμῖν. οἱ γοῦν ἐπαγγελλόμενοι μετὰ τὸ ἀπο-
 στῆναι τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον καὶ ὃ ἀνέπλασαν ὡς θεῷ
 προστρέχειν λυέτωσαν τὰς προσαγομένας ὑφ' ἡμῶν αὐτοῖς 10
 ἀπορίας, ἥ τὸ ἑαυτῶν γε συνειδὸς πειθέτωσαν μετὰ τὸ
 τηλικούτον τόλμημα τῆς ἀσεβείας ἀναπεπαῦσθαι συμφώ-
 νως ταῖς παρ' αὐτοῖς ὑποθέσει περὶ τῶν ζητουμένων καὶ
 περὶ τῶν προσαγομένων αὐτοῖς ἀπορημάτων. εἰ γὰρ κακῇ
 οὐδὲν ἦττον τὰ ἀπορήματα μένει, ἀποστάντων τῆς θεότη- 15
 τος· πόσῳ ὀσιώτερον ἦν μένοντας ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς περὶ
 θεοῦ, ἀπὸ τῶν κτισμάτων τοῦ γενεσιουργοῦ θεωρουμένου,
 μηδὲν ἄθεον καὶ ἀνόσιον περὶ τοῦ τηλικούτου ἀποφαίνεσθαι
 θεοῦ;

III.

Διὰ τί κβ' τὰ θεόπνευστα βιβλία. ἐκ τοῦ ἀγτοῦ 20
 εἰς τὸν α' ψαλμὸν τόμου.

Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ περὶ ἀριθμῶν τόπῳ, ἐκάστου ἀριθμοῦ
 δύναμιν τινα ἔχοντος ἐν τοῖς οὖσιν, ἥ κατεχρήσατο ὁ τῶν
 ὄλων δημιουργὸς εἰς τὴν σύστασιν ὅτε μὲν τοῦ παντὸς ὅτε
 δὲ εἰδους τινὸς τῶν ἐν μέρει, προσέχειν δεῖ καὶ ἐξιχνεύειν 25
 ἀπὸ τῶν γραφῶν τὰ περὶ αὐτῶν καὶ ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν
 οὐκ ἀγνοητέον ὅτι καὶ τὸ εἶναι τὰς ἐνδιαθήκους βίβλους,
 ὡς Ἑβραῖοι παραδιδόασιν, δύο καὶ εἴκοσι, οἷς ὁ ἴσος ἀριθμὸς
 τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχείων ἐστίν, οὐκ ἄλογον τυγχάνει. ὡς

28 οἷς ὁ ἴσος] ὅσος vel ὅσος ὁ Eus. (H. E. vi. 25)

ABD γὰρ τὰ κβ' στοιχεῖα εἰσαγωγή δοκεῖ εἶναι εἰς τὴν σοφίαν
καὶ τὰ θεῖα διδάγματα τοῖς χαρακτῆρσι τούτοις ἐντυπού-
μενα τοῖς ἀνθρώποις· οὕτω στοιχειώσῃς ἐστὶν εἰς τὴν σο-
φίαν τοῦ θεοῦ, καὶ εἰσαγωγή εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων, τὰ
5 κβ' θεόπνευστα βιβλία.

IV.

Περὶ σολοικισμῶν καὶ εὔτελοϋς φράσεως τῆς
γραφῆς. ἐκ τοῦ δ' τόμοϋ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάν-
νην, μετὰ τρία φύλλα τῆς ἀρχῆς.

1. Ὁ διαιρῶν παρ' ἑαυτῷ φωνὴν καὶ σημαίνόμενα καὶ
10 πράγματα, καθ' ὧν κεῖται τὰ σημαίνόμενα, οὐ προσκόψει
τῷ τῶν φωνῶν σολοικισμῷ, ἐπὰν ἐρευνῶν εὕρισκῃ τὰ πράγ-
ματα, καθ' ὧν κεῖνται αἱ φωναί, ὑγιῇ· καὶ μάλιστα ἐπὰν
ὁμολογῶσιν οἱ ἅγιοι ἄνδρες τὸν λόγον αὐτῶν καὶ τὸ κή- 1 Co ii 4
ρυγμα οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας εἶναι λόγων, ἀλλ' ἐν ἀπο-
15 δείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως.

Εἴτα εἰπὼν τὸν τοῦ εὐαγγελιστοῦ σολοικισμὸν
ἐπάγει·

2. Ἄτε δὲ οὐκ ἀσυναίσθητοι τυγχάνοντες οἱ ἀπόστολοι
τῶν ἐν οἷς προσκόπτουσι, καὶ περὶ αὐτῶν οὐκ ἡσυχόληται,
20 φασὶν ἰδιῶται εἶναι τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει· νομι- 2 Co xi 6
στέον γὰρ αὐτὸ οὐχ ὑπὸ Παύλου μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν
λοιπῶν ἀποστόλων λέγεσθαι ἂν. ἡμεῖς δὲ καὶ τό· Ἐχο- 2 Co iv 7
μεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ
ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν· ἐξε-
25 λήψαμεν ὡς θησαυροῦ μὲν λεγομένου τοῦ ἀλλαχόσε
θησαυροῦ τῆς γνώσεως καὶ σοφίας τῆς ἀποκρύφου, ὅστρα- Col ii 3
κίων δὲ σκευῶν τῆς εὐτελοῦς καὶ εὐκαταφρονήτου παρ'
Ἑλλησι λέξεως τῶν γραφῶν ἀληθῶς ὑπερβολῆς δυνάμεως

2 διδάγματα] παιδεύματα B 6 Ru. iv. 93 14 πειθοῖς]
πειθοῖ D cf. p. 71 l. 30, p. 103 l. 26. 20 φασὶν] φαίεν B

τοῦ θεοῦ ἐμφαινομένης· ὅτι ἰσχύσε τὰ τῆς ἀληθείας ABD
 μυστήρια καὶ ἡ δύναμις τῶν λεγομένων οὐκ ἐμποδιζομένη
 ὑπὸ τῆς εὐτελοῦς φράσεως φθάσαι ἕως περάτων γῆς, καὶ
 ὑπαγαγεῖν τῷ Χριστοῦ λόγῳ οὐ μόνον τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου,
 ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὰ σοφὰ αὐτοῦ. βλέπομεν γὰρ τὴν 5
 κλήσιν, οὐχ ὅτι οὐδεὶς σοφὸς κατὰ σάρκα, ἀλλ' ὅτι οὐ
 πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα. ἀλλὰ καὶ ὀφειλέτης ἐστὶ
 Παῦλος καταγγέλλων τὸ εὐαγγέλιον οὐ μόνον βαρβάροις
 παραδιδόναι τὸν λόγον ἀλλὰ καὶ Ἑλλήσι, καὶ οὐ μόνον
 ἀνοήτοις τοῖς εὐχερέστερον συγκατατιθεμένοις ἀλλὰ καὶ 10
 σοφοῖς· ἱκάνωτο γὰρ ὑπὸ θεοῦ διάκονος εἶναι τῆς καινῆς
 διαθήκης, χρώμενος ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα
 ἡ τῶν πιστευόντων συγκατάθεσις μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώ-
 πων ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ. ἴσως γὰρ εἰ κάλλος καὶ 94
 περιβολὴν φράσεως, ὡς τὰ παρ' Ἑλλήσι θαυμαζόμενα, 15
 εἶχεν ἡ γραφή, ὑπενόησεν ἂν τις οὐ τὴν ἀλήθειαν κε-
 κρατηκέναι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὴν ἐμφαινομένην ἀκο-
 λουθίαν καὶ τὸ τῆς φράσεως κάλλος ἐψυχαγωγῆσαι
 τοὺς ἀκρωμένους, καὶ ἡπατηκὸς αὐτοὺς προσειληφέναι.

V.

Τίς ἡ πολυλογία, καὶ τίνα τὰ πολλὰ βιβλία· καὶ 20
 ὅτι πᾶσα ἡ θεόπνευστος γραφή ἐν βιβλίῳ ἐστίν.
 ἐκ τοῦ ἐτόμογ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, εἰς τὸ
 προοίμιον.

1. Ἐπεὶ μὴ ἀρκούμενος τὸ παρὸν ἀνεληφέναι πρὸς
 ἡμᾶς ἔργον τῶν τοῦ θεοῦ ἐργοδιωκτῶν, καὶ ἀπόντας τὰ 25
 πολλά σοι σχολάζειν καὶ τῷ πρὸς σὲ καθήκοντι ἀξιοῖς,
 ἐγὼ ἐκκλίνων τὸν κάματον, καὶ περιϋστάμενος τὸν παρὰ
 θεοῦ τῶν ἐπὶ τὸ γράφειν εἰς τὰ θεῖα ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότων

ABD κίνδυνον, συναγορεύσαιμι ἂν ἑμαντῶ ἀπὸ τῆς γραφῆς
 παραιτούμενος τὸ πολλά ποιεῖν βιβλία. φησὶ γὰρ ἐν τῷ
 Ἑκκλησιαστῇ Σολομῶν· Υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι Eccl xii 12
 βιβλία πολλά· οὐκ ἔστι περασμὸς, καὶ μελέτη πολλῇ
 5 κόπῳσις σαρκός. ἡμεῖς γὰρ, εἰ μὴ ἔχοι νοῦν τινα
 κεκρυμμένον καὶ ἔτι ἡμῖν ἀσαφῆ ἢ προκειμένη λέξις,
 ἀντικρυς παραβεβήκαμεν τὴν ἐντολὴν μὴ φυλαξάμενοι
 ποιῆσαι βιβλία πολλά.

Εἴτα εἰπὼν ὡς εἰς ὀλίγα τοῦ εὐαγγελίου ρητὰ
 10 τέσσαρες ἀγῶν διηγήσθησαν τόμοι ἐπιφέρει·

2. Ὅσον γὰρ ἐπὶ τῇ λέξει δύο σημαίνεται ἐκ τοῦ· Υἱέ
 μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά· ἐν μὲν ὅτι οὐ
 δεῖ κεκτηθῆσαι βιβλία πολλά, ἕτερον δὲ ὅτι οὐ δεῖ συντάξει
 βιβλία πολλά· καὶ εἰ μὴ τὸ πρῶτον, πάντως τὸ δεύτερον·
 15 εἰ δὲ τὸ δεύτερον, οὐ πάντως τὸ πρότερον. πλὴν ἐκατέρω-
 θεν δόξομεν μαρτυρεῖν, μὴ δεῖν ποιεῖν βιβλία πλείονα.
 ἡδυνάμην δὲ πρὸς τὸ νῦν ἡμῖν ὑποπεπτωκὸς ἱστάμενος
 ἐπιστεῖλαί σοι ὡς ἀπολογίαν τὸ ρητὸν, καὶ, κατασκευάσας
 τὸ πρᾶγμα ἐκ τοῦ μηδὲ τοὺς ἁγίους πολλῶν βιβλίων
 20 συντάξεσιν ἐσχολακέναι, παύσασθαι πρὸς τὸ ἐξῆς τοῦ
 95 κατὰ τὰς συνθήκας, ἃς ἐποιησάμεθα πρὸς ἀλλήλους, ὑπα-
 γορεύειν τὰ διαπεμφθῆσόμενά σοι· καὶ τάχα σὺ πληγείς
 ὑπὸ τῆς λέξεως πρὸς τὸ ἐξῆς ἂν ἡμῖν συνεχώρησας. ἀλλ’
 ἐπεὶ τὴν γραφὴν εὐσυνειδήτως ἐξετάζειν δεῖ, μὴ προπετῶς
 25 ἑαυτῷ καταχαριζόμενον τὸ νενοηκέναι ἐκ τοῦ ψιλῆν τὴν
 λέξιν ἐξεληφέναι, οὐχ ὑπομένω μὴ τὴν φαινομένην μοι
 ὑπὲρ ἑμαυτοῦ ἀπολογίαν, ἢ χρήσαιο ἂν κατ’ ἐμοῦ εἰ παρὰ
 τὰς συνθήκας ποιήσαιμι, παρατιθείς. καὶ πρῶτόν γε, ἐπεὶ
 δοκεῖ τῇ λέξει συναγορεύειν ἡ ἱστορία, οὐδενὸς τῶν ἁγίων
 30 ἐκδεδωκότος συντάξεις πλείονας καὶ ἐν πολλαῖς βίβλοις
 τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐκτιθεμένου, περὶ τούτου λεκτέον. ὁ δὲ
 ἐγκαλῶν μοι εἰς σύνταξιν πλείονων ἐρχομένῳ τὸν τηλι-

κοῦτον Μωσέα φήσει μόνας πέντε βίβλους καταλελοι- ABD
πέναι.

Εἴτα ἀπαριθμησάμενος προφήτας καὶ ἀποστόλους,
ὀλίγα ἐκάστογ ἢ οὔδε ὀλίγα γράψαντος, ἐπάγει·

3. Πάλιν δὴ μετὰ ταῦτα ἱλιγγῶν μοι ἐπέρχεται 96
σκοτοδιωῶντι, μὴ ἄρα πειθαρχῶν σοι οὐκ ἐπειθάρχησα
θεῷ οὔδε τοὺς ἁγίους ἐμιμησάμην. εἰ μὴ σφάλλομαι
τοίνυν ἐμαντῷ συναγορεύων, διὰ τὸ πάνυ σε φιλεῖν καὶ ἐν
μηδενὶ ἐθέλειν λυπεῖν, τοιαύτας εὕρισκω εἰς ταῦτα ἀπο-
λογίας. πρὸ πάντων παρεθέμεθα τὸ ἐκ τοῦ Ἐκκλησιασ- 10
Eccl xii 12 τοῦ λέγοντος· Ὑιέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία
πολλά. τοῦτῃ ἀντιπαραβάλλω ἐκ τῶν Παροιμιῶν τοῦ
Prov x 19 αὐτοῦ Σολομώντος ῥητὸν, ὃς φησιν· Ἐκ πολυλογίας οὐκ
ἐκφεύξῃ ἁμαρτίαν, φειδόμενος δὲ χειλέων νοσῶν ἔσθῃ.
καὶ ζητῶ εἰ τὸ ὅποιά ποτ' οὖν λέγειν πολλά πολυλογεῖν 15
ἐστίν, κἂν ἁγία τις καὶ σωτήρια λέγῃ πολλά. εἰ γὰρ
τοῦθ' οὕτως ἔχει καὶ πολυλογεῖ ὁ πολλὰ διεξιὼν ὠφέλιμα,
1 Reg iv 32 f. αὐτὸς ὁ Σολομὼν οὐκ ἐκπέφευγε τὴν ἁμαρτίαν, λαλήσας
τρεῖς χιλιάδας παραβολῶν, καὶ ψδὰς πεντακισχιλίας, καὶ
ὑπὲρ τῶν ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ ἕως 20
τῆς ὑσσώπου τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοίχου· ἔτι δὲ καὶ
περὶ τῶν κτηνῶν καὶ περὶ τῶν πετεινῶν καὶ περὶ τῶν
ἐρπετῶν καὶ περὶ τῶν ἰχθύων. πῶς γὰρ δύναται διδασκα-
λία ἀνύειν τι χωρὶς τῆς ἀπλούστερον νοουμένης πολυλο-
γίας, καὶ αὐτῆς τῆς σοφίας φασκούσης τοῖς ἀπολλυμένοις 25
Prov i 24 Ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ προσείχετε; ὁ δὲ Παῦλος φαί-
Act xx 7 f. νεται διατελῶν ἔωθεν μέχρι μεσονυκτίου ἐν τῷ διδάσκειν,
ὅτε καὶ Εὐτυχὸς καταφερόμενος ὑπνῷ βαθεῖ καταπεσὼν
ἐτάραξε τοὺς ἀκούοντας ὡς τεθνηκώς.

4. Εἰ τοίνυν ἀληθὲς τό· Ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ 30

3 Eus. H. E. vi. 25 praebebat nonnulla hic ommissa 5 δὴ]
δὲ A; δὲ ἢ D [ἱλιγγῶν] ἐλιγγῶν B 13 ἐκ πολυλ. οὐκ] οὐκ ἐκ
πολυλ. B 15 πολυλογεῖν] πολὺ λέγειν B 20 ὑπὲρ] περὶ
AD 28 καταπεσὼν] πεσὼν AD

ABD ἁμαρτίαν· ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ μὴ ἡμαρτηκέναι πολλὰ περὶ
 τῶν προειρημένων τὸν Σολομώντα ἀπαγγέλλαντα, μηδὲ τὸν
 Παῦλον παρατείναντα μέχρι μεσονυκτίου, ζητητέον τίς ἡ
 πολυλογία, κακεῖθεν μεταβατέον ἐπὶ τὸ ἰδεῖν τίνα τὰ
 5 πολλὰ βιβλία. ὁ πᾶς δὴ λόγος τοῦ θεοῦ, λόγος ὁ ἐν Jn 1:
 ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, οὐ πολυλογία ἐστίν, οὐ γὰρ λόγοι·
 97 λόγος γὰρ εἰς συνεστῶς ἐκ πλειόνων θεωρημάτων, ὧν
 ἕκαστον θεώρημα μέρος ἐστὶ τοῦ ὅλου λόγου. οἱ δὲ ἕξω
 τούτου ἐπαγγελλόμενοι περιέχειν διέξοδον καὶ ἀπαγγελίαν
 10 ὅποیان δῆποτε, εἰ καὶ ὡς περὶ ἀληθείας εἰσὶ λόγοι, καὶ
 παραδοξότερόν γε ἐρῶ, οὐδεὶς αὐτῶν λόγος, ἀλλ' ἕκαστοι
 λόγοι. οὐδαμοῦ γὰρ ἡ μονὰς, καὶ οὐδαμοῦ τὸ σύμφωνον
 καὶ ἓν, ἀλλὰ παρὰ τὸ διεσπᾶσθαι καὶ μάχεσθαι τὸ ἓν ἀπ'
 ἐκείνων ἀπώλετο, καὶ γεγόνασιν ἀριθμοὶ, καὶ τάχα ἀρι-
 15 θμοὶ ἄπειροι· ὥστε κατὰ τοῦτ' ἂν ἡμᾶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ
 φβεγγόμενος ὁ δῆποτε τῆς θεοσεβείας ἀλλότριον πολυ-
 λογεῖ, ὁ δὲ λέγων τὰ τῆς ἀληθείας, κἂν εἴπῃ τὰ πάντα ὡς
 μηδὲν παραλιπεῖν, ἕνα αἰεὶ λέγει λόγον, καὶ οὐ πολυλο-
 γοῦσιν οἱ ἅγιοι τοῦ σκοποῦ τοῦ κατὰ τὸν ἕνα ἐχόμενοι
 20 λόγον. εἰ τοίνυν ἡ πολυλογία ἐκ τῶν δογμάτων κρίνεται
 καὶ οὐκ ἐκ τῆς τῶν πολλῶν λέξεων ἀπαγγελίας, ὅρα εἰ
 οὕτω δυνάμεθα ἐν βιβλίον τὰ πάντα ἅγια εἰπεῖν, πολλὰ δὲ
 τὰ ἕξω τούτων.

5. 'Ἄλλ' ἐπεὶ μαρτυρίου μοι δεῖ τοῦ ἀπὸ τῆς θείας
 25 γραφῆς, ἐπίσκεψαι εἰ πληκτικώτατα δύναμαι τοῦτο παρα-
 στήσαι, κατασκευάσας ὅτι περὶ Χριστοῦ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἐν
 ἐνὶ γέγραπται βιβλίῳ, κοινότερον ἡμῶν τὰ βιβλία νο-
 ούντων. γέγραπται γὰρ καὶ ἐν τῇ πεντατεύχῳ· εἴρηται
 δὲ καὶ ἐν ἐκάστῳ τῶν προφητῶν καὶ τοῖς ψαλμοῖς, καὶ
 30 ἀπαξαπλῶς, ὡς φησιν αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ἐν πάσαις ταῖς
 γραφαῖς, ἐφ' ᾧ ἀναπέμπων ἡμᾶς φησὶν· Ἐρευνάτε τὰς Jn v 39
 γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν·

5 om. λόγος post δὴ AD 10 εἰ] E; ἡ BD; ἡ A 11 ἕκα-
 στος D

καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. εἰ τοίνυν AB(C)(D)
 ἀναπέμπει ἡμᾶς ἐπὶ τὰς γραφὰς ὡς μαρτυρούσας περὶ
 αὐτοῦ, οὐκ ἐπὶ τήνδε μὲν πέμπει ἐπὶ τήνδε δὲ οὐ, ἀλλ' ἐπὶ
 πάσας τὰς ἀπαγγελλούσας περὶ αὐτοῦ, ἄστινας ἐν τοῖς
 Psxl(xxxi)7 ψαλμοῖς κεφαλίδι ὀνομάζει βιβλίου, λέγων· Ἐν κεφαλίδι 5
 βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ. ὁ γὰρ ἀπλῶς θέλων ἐκ-
 λαβεῖν τὸ ἐν κεφαλίδι βιβλίου ἐπὶ οἷον δῆποτε ἐνὸς τῶν
 περιεχόντων τὰ περὶ αὐτοῦ, ἀπαγγελλέτω τίνι λόγῳ τήνδε
 τὴν βίβλον ἐτέρας προκρίνει. ἵνα γὰρ καὶ ὑπολαμβάνη
 τις ἐπ' αὐτὴν τὴν τῶν ψαλμῶν βίβλον ἀναφέρειν ἡμᾶς τὸν 10
 λόγον, λεκτέον πρὸς αὐτὸν ὅτι ἔχρην εἰρήσθαι· ἐν ταύτῃ
 τῇ βίβλῳ γέγραπται περὶ ἐμοῦ. νῦν δέ φησι πάντα μίαν
 κεφαλίδι, τῷ ἀνακεφαλαιοῦσθαι τὸν περὶ ἑαυτοῦ εἰς ἡμᾶς
 Ap v 1 ff. ἐληλυθότα λόγον εἰς ἓν. τί δὲ καὶ τὸ βιβλίον ἐωρᾶσθαι
 ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου γεγραμμένον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, καὶ 15
 κατεσφραγισμένον, ὅπερ οὐδεὶς ἠδύνατο ἀναγνῶναι καὶ
 λῦσαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς
 Ap iii 7 Ἰούδα, ἡ ῥίζα Δαυεὶδ, ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαυεὶδ, καὶ
 ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει, καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει;
 ἡ γὰρ πᾶσα γραφή ἐστὶν ἡ δηλουμένη διὰ τῆς βίβλου, 98
 ἔμπροσθεν μὲν γεγραμμένη διὰ τὴν πρόχειρον αὐτῆς ἐκ-
 δοχὴν, ὀπισθεν δὲ διὰ τὴν ἀνακεχωρηκυῖαν καὶ πνευ-
 ματικὴν.

6. Παρατηρητέον πρὸς τούτοις εἰ δύναται ἀποδεικτικὸν
 τοῦ τὰ ἄγια μίαν τυγχάνειν βίβλον, τὰ δὲ ἐναντίως ἔχοντα 25
 πολλὰς, τὸ ἐπὶ μὲν τῶν ζώντων μίαν εἶναι τὴν βίβλον,
 ἀφ' ἧς ἀπαλείφονται οἱ ἀνάξιοι αὐτῆς γεγεννημένοι, ὡς
 Ps lxix (lxviii) 29 γέγραπται· Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων· ἐπὶ δὲ
 τῶν κρίσει ὑποκειμένων βίβλους φέρεσθαι· φησὶ γὰρ ὁ
 Dan vii 10 Δανιήλ· Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεώχθησαν. τῷ 30
 δὲ ἐνικῶ τῆς θείας βίβλου καὶ Μωσῆς μαρτυρεῖ, λέγων·

13 ἑαυτοῦ] αὐτοῦ AD 17 φυλῆς] + τοῦ A 18 καὶ] + ὁ AD
 21 om. μὲν B 22 ὀπισθεν] rursus incipit C 26 τὸ] τῷ AB;
 ἐμφαίνειν τὸ C

3(C)(D) Εἰ μὲν ἀφ᾽ ἧς τῷ λαῷ τὴν ἁμαρτίαν, ἀφες· εἰ δὲ μὴ, Ex xxxii 32
 ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου ἧς ἔγραψας. ἐγὼ καὶ τὸ
 παρὰ τῷ Ἡσαΐα οὕτως ἐκλαμβάνω· οὐ γὰρ ἴδιον τῆς
 τούτου προφητείας τὸ εἶναι τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου Is xxix 11 f.
 5 ἐσφραγισμένους, μήτε ὑπὸ τοῦ μὴ ἐπισταμένου γράμματα
 ἀναγινωσκομένους διὰ τὸ μὴ εἰδέναι αὐτὸν γράμματα, μήτε
 ὑπὸ τοῦ ἐπισταμένου διὰ τὸ ἐσφραγίσθαι τὴν βίβλον.
 ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπὶ πάσης γραφῆς ἀληθεύεται, δεομένης
 τοῦ κλείσαντος λόγου καὶ ἀνοίξοντος· Οὗτος γὰρ κλείσει Is xxii 22;
 10 καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· καὶ ἐπ᾽ ἀνὸξῃ οὐκέτι οὐδεὶς ἀπορίαν cf. Ap iii 7
 δύναται τῇ ἀπ' αὐτοῦ σαφηνείᾳ προσενεγκεῖν· διὰ τοῦτο
 λέγεται ὅτι ἀνοίξει καὶ οὐδεὶς κλείσει. τὸ παραπλήσιον δὲ
 καὶ ἐπὶ τῆς εἰρημένης βίβλου παρὰ τῷ Ἰεζεκιήλ ἐκλαμ-
 βάνω, ἐν ᾗ ἐγγράπτο θρῆνος καὶ μέλος καὶ οὐαί. πάντα Ezek ii 10
 15 γὰρ βίβλος περιέχει τὸ τῶν ἀπολλυμένων οὐαί, καὶ τὸ
 περὶ τῶν σωζομένων μέλος, καὶ τὸν περὶ τῶν μεταξὺ
 θρῆνον. ἀλλὰ καὶ ὁ ἐσθίων Ἰωάννης μίαν κεφαλίδα, ἐν cf. Ap x 10
 ᾗ γέγραπται τὰ ὀπισθεν καὶ τὰ ἔμπροσθεν, τὴν πᾶσαν
 νενόηκε γραφῆν ὡς βίβλον μίαν, ἡδίστην κατὰ τὰς ἀρχὰς
 20 νοουμένην ὅτε τις αὐτὴν μασᾷται, πικρὰν δὲ τῇ ἐκάστου
 τῶν ἐγνωκότων συναισθήσει τῇ περὶ ἑαυτοῦ ἀναφαινομένην.
 ἔτι προσθήσω εἰς τὴν τούτου ἀπόδειξιν ῥητὸν ἀποστολικὸν
 μὴ νενοημένον ὑπὸ τῶν Μαρκίωνος, καὶ διὰ τοῦτο ἀθετούν-
 των τὰ εὐαγγέλια· τὸ γὰρ τὸν ἀπόστολον λέγειν· Κατὰ τὸ Ro ii 16
 25 εὐαγγέλιόν μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ μὴ φάσκειν εὐαγ-
 γέλια, ἐκεῖνοι ἐφιστάντες φασὶν οὐκ ἂν πλειόνων ὄντων
 εὐαγγελίων τὸν ἀπόστολον ἐνικῶς τὸ εὐαγγέλιον εἰρηκέναι,
 οὐ συνιέντες ὅτι, ὡς εἰς ἐστὶν ὃν εὐαγγελίζονται πλείονες,
 οὕτως ἐν ἐστὶ τῇ δυνάμει τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν εὐαγγέλιον
 30 ἀναγεγραμμένον, καὶ τὸ ἀληθῶς διὰ τεσσάρων ἐν ἐστὶν
 εὐαγγέλιον.

1 ἀφ᾽ ἧς] ἀφ᾽ ἧς B 2 ἐξάλειψόν με] καμὲ ἐξάλειψον C om.
 σου AC 3 τῷ Ἡσαΐα] Ἡσαΐου B 8 om. καὶ post ἀλλὰ AC
 9 om. καὶ post λόγου AC 24 post εὐαγγέλια desunt multa
 folia in C

7. Εἰ τοῖνυν ταῦτα ἡμᾶς πείσαι δύναται τί ποτέ ἐστὶ ABD
 τὸ ἐν βιβλίον καὶ τί τὰ πολλὰ, νῦν μᾶλλον φροντίζω οὐ
 διὰ τὸ πλῆθος τῶν γραφομένων ἀλλὰ διὰ τὴν δύναμιν τῶν 99
 νοουμένων, μήποτε περιπέσω τῷ παραβαίνειν τὴν ἐντολήν,
 εἴαν τι παρὰ τὴν ἀλήθειαν ὡς ἀλήθειαν ἐκθῶμαι, κἂν ἐν ἐνὶ 5
 τῶν γραφομένων· ἐκεῖ γὰρ ἔσομαι γράψας βιβλία πολλά.
 καὶ νῦν δὲ προφάσει γνώσεως ἐπανισταμένων τῶν ἑτερο-
 δόξων τῇ ἀγίᾳ τοῦ χριστοῦ ἐκκλησίᾳ, καὶ πολυβίβλους
 συντάξεις φερόντων ἐπαγγελλομένας διήγησιν τῶν τε 10
 εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν λέξεων, εἴαν σιωπήσωμεν μὴ
 ἀντιπαρατιθέντες αὐτοῖς τὰ ἀληθῆ καὶ ὑγιῆ δόγματα, ἐπι-
 κρατήσουσι τῶν λήχων ψυχῶν, ἀπορίᾳ τροφῆς σωτηρίου
 ἐπὶ τὰ ἀπηγορευμένα σπενδουσῶν καὶ ἀληθῶς ἀκάθαρτα
 καὶ βδελυκτὰ βρώματα. διόπερ ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι,
 τὸν δυνάμενον πρεσβεῖν ὑπὲρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου 15
 ἀπαραχαράκτως καὶ ἐλέγχειν τοὺς τὴν ψευδῶν μὲν γινώσκοντες
 μεταχειριζομένους, ἴσταςθαι κατὰ τῶν αἵρετικῶν ἀναπλα-
 σμάτων, ἀντιπαραβάλλοντα τὸ ὕψος τοῦ εὐαγγελικοῦ
 κηρύγματος, πεπληρωμένον συμφωνίας δογμάτων κοινῶν τῇ 20
 καλουμένῃ παλαιᾷ πρὸς τὴν ὀνομαζομένην καινὴν διαθήκην.
 αὐτὸς γοῦν ἀπορίᾳ τῶν πρεσβευόντων τὰ κρείττονα, μὴ
 φέρων τὴν ἄλογον καὶ ἰδιωτικὴν πίστιν, διὰ τὴν πρὸς
 Ἰησοῦν ἀγάπην ἐπιδεδώκεις ποτὲ σαυτὸν λόγους, ὧν ὕστε-
 ρον τῇ δεδομένῃ σοι συνέσει καταχρησάμενος εἰς δέον
 καταγνοὺς ἀπέστης. ταῦτα δέ φημι κατὰ τὸ φαινόμενόν 25
 μοι ἀπολογούμενος περὶ τῶν δυναμένων λέγειν καὶ γράφειν,
 περὶ δὲ ἑμαυτοῦ ἀπολογούμενος, μὴ ἄρα οὐ τοιαύτης ὦν
 ἔξω ὅποιαν ἔχρην τὸν παρὰ θεοῦ ἱκανούμενον διάκονον
 τῆς καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος ἀλλὰ πνεύματος, τολ-
 μηρότερον ἑμαυτὸν τῷ ὑπαγορεύειν ἐπιδιδῶμι. 30

2 Co iii 6

5 om. ὡς ἀλήθειαν B 16 ἀπαραχαράκτως] + καὶ πρεσβεῖν B

VI.

ABD Ὅτι ἐν ὄργανον θεοῦ τέλειον καὶ ἡρμωσμένον
 πᾶσα ἡ θεία γραφή. ἐκ τοῦ β' τόμου τῶν εἰς τὸ
 κατὰ Ματθαῖον, εἰς τὸν Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί. Mt v 9

Ι. Τούτῳ δὲ τῷ ἐκατέρως εἰρηνοποιῶ οὐδὲν ἐν τοῖς θείοις
 5 λογίοις ἔτι ἐστὶ σκολιὸν οὐδὲ στραγγαλῶδες, πάντα γὰρ Prov viii 8
 441 ἐνώπια τοῖς νοούσι· καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἐστὶ τοιούτῳ σκολιὸν
 μηδὲ στραγγαλῶδες, διὰ τοῦτο πλήθος εἰρήνης βλέπει ἐν Ps lxxii
(lxxi) 7
 ὁλαῖς ταῖς γραφαῖς, καὶ ταῖς δοκούσαις περιέχειν μάχην
 καὶ ἐναντιώματα πρὸς ἀλλήλας. γίνεται δὲ καὶ τρίτος
 10 εἰρηνοποιὸς, ὁ τὴν ἄλλοις φαινομένην μάχην τῶν γραφῶν
 ἀποδεικνύς εἶναι οὐ μάχην, καὶ παριστάς τὴν συμφωνίαν καὶ
 τὴν εἰρήνην τούτων, ἥτοι παλαιῶν πρὸς καινὰς, ἡ νομικῶν
 πρὸς προφητικὰς, ἡ εὐαγγελικῶν πρὸς εὐαγγελικὰς, ἡ
 εὐαγγελικῶν πρὸς ἀποστολικὰς, ἡ ἀποστολικῶν πρὸς ἀπο-
 15 στολικὰς. καὶ γὰρ πᾶσαι εἰσι κατὰ τὸν Ἑκκλησιαστήν αἱ
 γραφαὶ λόγοι σοφῶν ὡς τὰ βούκεντρα, καὶ ὡς ἦλοι πεφν- Ecccl xii 11
 τευμένοι, οἱ παρὰ τῶν συνθεμάτων ἐδόθησαν ἐκ ποιμένους
 ἑνός, καὶ οὐδὲν περισσὸν ἐξ αὐτῶν. εἰς δὲ ποιμὴν τῶν
 λογικῶν ὁ λόγος, δόξαν μὲν ἐχόντων διαφωνίας τοῖς μὴ
 20 ἔχουσιν ὅτα εἰς τὸ ἀκούειν, τὸ δὲ ἀληθὲς συμφωνότητά. cf. Le viii 8

2. Ὡς γὰρ αἱ διάφοροι τοῦ ψαλτηρίου ἡ τῆς κιθάρας
 χορδαί, ὧν ἐκάστη ἰδίον τινα φθόγγον καὶ δοκούντα μὴ
 ὅμοιον εἶναι τῷ τῆς ἐτέρας ἀποτελεῖ, νομίζονται τῷ ἀμύσῳ
 καὶ μὴ ἐπισταμένῳ λόγον μουσικῆς συμφωνίας διὰ τὴν
 25 ἀνομοιότητά τῶν φθόγγων ἀσύμφωνοι τυγχάνειν· οὕτως οἱ
 μὴ ἐπιστάμενοι ἀκούειν τῆς τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς ἱεραῖς
 γραφαῖς ἀρμονίας οἰονται ἀνάρμοστον εἶναι τῇ καινῇ
 τὴν παλαιάν, ἡ τῷ νόμῳ τοὺς προφήτας, ἡ τὰ εὐαγγέλια

1 Ru. III. 440 16 om. τὰ AD 19 ἐχόντων] ἔχοντα B;
 ἔχων D

R.

ἀλλήλοις, ἣ τὸν ἀπόστολον τῷ εὐαγγελίῳ ἣ ἐαυτῷ ἣ τοῖς ABD
 ἀποστόλοις. ἀλλ' ἐλθὼν ὁ πεπαιδευμένος τὴν τοῦ θεοῦ
 μουσικὴν, σοφός τις ἐν ἔργοις καὶ λόγοις τυγχάνων, καὶ
 διὰ τοῦτο χρηματίζων ἂν Δαυεὶδ, ὃς ἐρμηνεύεται ἱκανὸς
 χειρὶ, ἀποτελέσει φθόγγον μουσικῆς θεοῦ, ἀπὸ ταύτης
 μαθὼν ἐν καιρῷ κρούειν χορδὰς νῦν μὲν νομικὰς νῦν δὲ
 συμφώνως αὐταῖς εὐαγγελικὰς, καὶ νυνὶ μὲν προφητικὰς,
 ὅτε δὲ τὸ εὐλογον ἀπαιτεῖ, τὰς ὁμοτονούσας ἀποστολικὰς
 αὐταῖς, οὕτω δὲ καὶ ἀποστολικὰς εὐαγγελικαῖς. ἐν γὰρ
 οἶδεν τὸ τέλειον καὶ ἡρμოსμένον ὄργανον τοῦ θεοῦ εἶναι 10
 πᾶσαν τὴν γραφὴν, μίαν ἀποτελοῦν ἐκ διαφόρων φθόγγων
 σωτήριον τοῖς μαθάνειν ἐθέλουσι φωνήν, καταπαύουσαν
 καὶ κωλύουσαν ἐνέργειαν πᾶσαν ποιηροῦ πνεύματος,
 ὡς κατέπαυσεν ἡ Δαυεὶδ μουσικὴ τὸ ἐν τῷ Σαουλ ποιητὸν
 1 Sam xvi 14 πνεῦμα καὶ πνίγον αὐτόν. ὁρᾷς οὖν καὶ τρίτως εἰρηνικοῦν 15
 τὸν ἐπομένως τῇ γραφῇ καὶ βλέποντα τὴν εἰρήνην πάσης
 αὐτῆς καὶ ἐμποιοῦντα ταύτην τοῖς ὀρθῶς ζητοῦσι καὶ
 γνησίως φιλομαθοῦσιν.

VII.

Περὶ τοῦ ἰδιώματος τῶν προσώπων τῆς θείας
 γραφῆς. ἐκ τοῦ εἰς τὸ ἄσμα μικροῦ τόμου, ὃν ἐν 20
 τῇ νεότητι ἔγραψεν.

1. Τῷ μὴ ἐξεληφότι τὸ ἰδίωμα τῶν προσώπων τῆς
 γραφῆς, τῶν τε λέγοντων καὶ τῶν πρὸς ᾧ ὁ λόγος, πολλὴν
 παρέχει σύγχυσιν τὰ λεγόμενα, ζητοῦντι τὸ λέγον πρόσωπον
 ὃ τί ποτέ ἐστι, καὶ τὸ πρὸς ὃ ὁ λόγος ὁποῖον, καὶ 25
 πότε τὸ λέγον ἐπαύσατο πρόσωπον· τοῦ πρὸς ὃ ἐστι
 πολλάκις τηρουμένου, καὶ ἑτέρου πρὸς αὐτὸ λέγοντος· ἣ
 τοῦ πρὸς ὃ ὁ λόγος οὐκέτι ἀκούοντος, ἑτέρου δὲ διαδεξα-

ABD μένου τὰ λεγόμενα, μένοντος τοῦ λέγοντος· ἔστι δ' ὅτε μεταβάλλει ἀμφοτέρα, καὶ τὸ λέγον καὶ τὸ πρὸς ὃ ὁ λόγος· ἢ ἐπὶ πλείον μένοντα ἀμφοτέρα οὐ σαφῶς δηλοῦται μένοντα. τί δὲ δεῖ παράδειγμα ζητεῖν ἐνὸς ἐκάστου τούτων, 5 πάντων τῶν προφητικῶν πεπληρωμένων τῆς διαφορᾶς αὐτῶν; ἥτις καὶ αἰτία ἐστὶν οὐχ ἢ τυχοῦσα μὴ διακρινομένη τῆς ἀσαφείας τῶν λεγομένων. ἔστι δὲ καὶ αὕτη συνήθεια τῆς γραφῆς, τὸ ταχέως μεταπηδᾶν ἀπὸ τοῦ περὶ τινων λόγου εἰς τὸν περὶ ἑτέρων· καὶ τοῦτο ἀσαφῶς ποιεῖν καὶ ὑπο- 10 συγκεχυμένως μάλιστα τοὺς προφήτας.

Καὶ πάλιν ὁμιλίας δ' εἰς τὰς Πράξεις. Ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ἣν προεῖπε τὸ ἅγιον πνεῦμα διὰ στόματος Δαγείδ περὶ Ἰούδα.

2. Ἐν ᾧ ψαλμῷ τὰ περὶ τοῦ Ἰούδα γέγραπται εἰποι 15 τις ἂν ὅτι οὐ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαλεῖ· σαφῶς γὰρ τοῦ σωτήρος εἰσιν οἱ λόγοι, λέγοντος· Ὁ θεὸς τὴν αἰνεσίαν Ps cix (cviii) μου μὴ παρασιωπήσης· ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ στόμα 1, 8 δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως· Καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος. πῶς οὖν, εἰ ὁ σωτὴρ ἐστὶν 20 ὁ λέγων ταῦτα, φησὶν ὁ Πέτρος· Ἔδει πληρωθῆναι τὴν Act i 16 γραφὴν ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαυεὶδ; μήποτε οὖν ὁ διδασκόμεθα ἐνταῦθα τοιοῦτόν ἐστι· προσωποποιεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς προφήταις, καὶ ἐὰν προσωποποιήσῃ τὸν θεόν, οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς ὁ 25 λαλῶν, ἀλλὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ λαλεῖ· καὶ ἐὰν προσωποποιήσῃ τὸν χριστόν, οὐκ ἔστιν ὁ χριστὸς ὁ λαλῶν, ἀλλὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ προσώπου τοῦ χριστοῦ λαλεῖ. οὕτως οὖν καὶ προσωποποιήσῃ τὸν προφήτην ἢ τὸν λαὸν ἐκείνον ἢ τὸν λαὸν τοῦτον, ἢ ὃ τι δήποτε προσω- 30 ποιοεῖ, τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστι τὸ πάντα προσωποποιοῦν.

4 παράδειγμα] τὰ παραδείγματα AD
11 Ru. iv. 457

6 om. οὐχ A

VIII.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰ σολοικοειδῆ καὶ μὴ σώζοντα ABD
τὴν κατὰ τὸ ῥητόν ἀκολογηθῆναι ῥητὰ τῆς γραφῆς
ἐπιχειρεῖν διορθοῦσθαι, πολὺ τοῖς σγνιέναι ἀγναμένοις
τὸ τῆς διανοίας ἀκόλογον σώζοντα. ἐκ τῶν εἰς
τὸν Ὡσκέ ἐξηγητικῶν. 5

I. Ἐπειδὴ πολλάκις τὰ σολοικοειδῶς εἰρημένα κατὰ
τὴν γραφὴν, ὅσα κατὰ τὴν λέξιν, συγχύνει τὸν ἐντυγχά-
νοντα, ὡς ὑπονοεῖν οὐκ ὀρθῶς οὐδὲ ἀκολουθῶς οὐδὲ ὡς ἔχει
γεγράφθαι τὰ ῥητὰ· ὡς καὶ τολμᾶν τινὰς προφάσει διορθώ-
σεως μετατιθέντας ἀλλοιοῦν τὸν ἐγκείμενον περὶ τὰ 10
δοκοῦντα ἀνακολουθῶς γεγράφθαι ῥητὰ νοῦν· ἀναγκαίως
καὶ ἐνθάδε, τοῦ ὁμοίου ἐμπεσόντος ὅσον κατὰ τὴν λέξιν
περὶ τὰ προκείμενα ῥητὰ, ἴδωμεν τὸν ἐν αὐτοῖς ἐγκείμενον
νοῦν. πληθυντικῶς γὰρ εἰπὼν· Ἐκλαυσαν καὶ ἐδεήθησάν
Hos xii 4 μου· καὶ πάλιν πληθυντικῶς τὸ ἐξῆς δηλώσας· Ἐν τῷ 15
οἴκῳ Ὡν εὗρωσάν με· τὸ ἐξῆς ἐπὶ ἐνικοῦ ἐπιφέρει λέγων·
Καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτόν. τῇ γὰρ λέξει ψιλῇ τις ἐνι-
δὼν, κατὰ πλάνην δοκῶν γεγράφθαι, ἢ καὶ τὸ τελευταῖον
πληθυντικῶς γράψαι, ἢ τὰ προάγοντα εἰς ἐνικὸν μεταθεῖν.
ἀναγνούς γάρ· Ἐκλαυσαν καὶ ἐδεήθησάν μου· καί· Ἐν 20
τῷ οἴκῳ Ὡν εὗρωσάν με· εἴποι ἂν ὅτι καὶ τὸ ἐξῆς οὖν
ἐστίν· Ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς· τουτέστι, τοὺς κλαύ-
σαντας καὶ δεηθέντας καὶ ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν εὕρόντας τὸν
θεόν. ἐκ παρατηρήσεως δὲ ὁμοίων ῥητῶν καὶ τοῦτο
ἀκολουθῶς εἰρησθαι δείξομεν. 25

2. Ἐν τῇ Γενέσει τῷ Ἀδὰμ ὁ θεὸς ἐντολὴν διδούς
Gen ii 16 f. οὕτω φησὶν· Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ

1 Ru. III. 438
16 ὦν] ὦι B; ὦ D
23 ὦν] om. B; ὦ D

7 συγχύνει] τυγχάνει B
εὗρωσαν D 21 ὦν] ὦι B; ὦ D
εὗρωσαν D

13 εἶδωμεν AB

ABD βρώσει φαγῇ, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ
 πονηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ'
 αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. ἀρξάμενος γὰρ καὶ κεῖ ἀπὸ
 ἐνικοῦ ἐν τῷ εἰρηκέναι· Ἐπὶ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παρα-
 5 δείσῃ βρώσει φαγῇ· ἐπιφέρει πληθυντικῶς εἰπών· Ἐπὶ δὲ
 439 τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, οὐ φάγεσθε
 ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ
 ἀποθανεῖσθε. ὅτε γὰρ περὶ τῆς ἐντολῆς [λέγει], δι' ἧς
 αὐτὸν ἐν ζωῇ ταύτην τηροῦντα ἠθέλησεν εἶναι, ἐνικῶς
 10 ἐντέλλεται, καὶ φησιν· Ἐπὶ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ
 παραδείσῳ βρώσει φαγῇ· οἱ γὰρ κατὰ θεὸν περιπατοῦντες
 καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἀντεχόμενοι, καὶ πολλοὶ ὥσι, τῷ
 ὁμόφρονες εἶναι οἱ πολλοὶ ἐν εἰσι. διὰ τοῦτο ὅτε περὶ
 ἀγαθοῦ ἐντολῇ δίδοται, ἐνικῶς αὐτῷ λέγεται τό· Βρώσει
 15 φαγῇ· ὅτε δὲ ἤδη περὶ παραβάσεως διαστέλλεται, οὐχ
 ἐνικῶς ἀλλ' ἤδη πληθυντικῶς φησὶν· Οὐ φάγεσθε· ἢ δ'
 ἂν ἡμέρα φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.

3. Οὕτως οὖν καὶ ἐνθαδε, ὅτε ἔτι κλαίουσι καὶ
 δέονται πρὸς θεὸν, πληθυντικῶς λέγεται τό· Ἐκλαυσαν
 20 καὶ ἐδεήθησάν μου· ὅτε δὲ εὐρίσκουσι τὸν θεόν, οὐκέτι
 πληθυντικῶς φησὶ τό· Ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς· ἀλλὰ·
 πρὸς αὐτόν. ἤδη γὰρ ἐν γεγονόσιν οἱ πολλοὶ ἐν τῷ
 εὐρηκέναι τὸν θεόν καὶ ἐν τῷ ἀκούειν λόγον αὐτοῦ. ὁ γὰρ
 εἰς ὅτε ἁμαρτάνει πολλοστός ἐστιν, ἀποσχίζόμενος ἀπὸ
 25 θεοῦ καὶ μεριζόμενος καὶ τῆς ἐνότητος ἐκπεσών· οἱ δὲ
 πολλοὶ ταῖς ἐντολαῖς ἐπόμενοι ταῖς τοῦ θεοῦ εἰς εἰσί·
 καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος μαρτυρεῖ, εἰπών· Ὅτι εἰς ἄρτος καὶ 1 Co x 17
 ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμεν· καὶ πάλιν· Εἰς θεὸς καὶ εἰς cf. Eph iv
 χριστὸς καὶ μία πίστις καὶ ἐν βάπτισμα· καὶ ἀλλαχού· 5f.
 30 Ὅτι οἱ πάντες ἐν ἐσμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ αὖθις· cf. Ro xii 5;
 Ἡρμοσάμεν γὰρ ὑμᾶς τοὺς πάντας ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον Ga iii 28
 ἀγνὴν παραστήσαι, τῷ κυρίῳ. καὶ ὅτι οἱ εὐαρεστοῦντες 2 Co xi 2

6 om. τοῦ ξύλου B
 supplevi ex conjectura

7 φάγητε] φάγησθε AB
 20 om. μου AD

8 λέγει]
 31 om. ἐνὶ ἀνδρὶ B

cf. Jn xvii
11, 21

Ro xii 5
Eph iv 25
Herm Vis xi

τῷ κυρίῳ ἔν εισιν, ἀπὸ τῆς προσευχῆς, ἧς ὁ σωτὴρ εὐχεται AB(C)(D)
πρὸς τὸν πατέρα περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἔστιν ἰδεῖν·
Πάτερ γάρ, φησιν, ἅγιε, δὸς ἵνα καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἔν εἰμεν
οὕτω καὶ οὗτοι ἔν ἡμῖν ἔν ὦσιν. ὅταν δὲ καὶ ἀλλήλων
μέλη εἶναι λέγωνται οἱ ἅγιοι, τί ἄλλο εἰ μὴ ἔν σῶμά εισι; 5
καὶ ἔν τῷ Ποιμένι δὲ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, διὰ
πολλῶν μὲν λίθων οἰκοδομουμένην, ἐξ ἐνὸς δὲ λίθου
φαινομένην εἶναι τὴν οἰκοδομὴν, τί ἄλλο ἢ τὴν ἐκ πολλῶν
συμφωνίαν καὶ ἐνότητά σημαίνει ἡ γραφή;

IX.

Τίς ὁ λόγος τοῦ τὴν θεῖαν γραφὴν κατὰ διάφορα 10
σημαινόμενα τῷ αὐτῷ ὀνόματι κεχρησθαι πολλάκις
καὶ ἔν τῷ αὐτῷ τόπῳ. ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους·
2 Ro vii 7 τόμος ἑννατος· εἰς τό· Τί οὖν; ὁ νόμος ἁμαρτία;

Ga iii 10;
cf. Deut
xxvii 26

1. Οὐχ ὥσπερ ὄνομα ἔν ἐστι νόμος, οὕτω καὶ εἰς ὁ περὶ
νέμου πανταχοῦ τῆς γραφῆς λόγος. διὸ καθ' ἕκαστον χρῆ 15
τόπον αὐτῆς ἐπιμελῶς ἐπιστήσαντα θεωρῆσαι, νῦν μὲν τί
σημαίνεται ἐκ τῆς νόμος φωνῆς, νῦν δὲ τί χρῆ τὸ τοιοῦτον
ἐννοεῖν. ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλων πλειόνων· ὁμώνυμοι γάρ
καὶ ἐπὶ ἄλλων εἰσὶ κατὰ τὴν γραφὴν φωναί, αἵτινες
συνγχεοῦσι τοὺς νομίζοντας ὅτι ὡς ὄνομα ἔν ἐστιν οὕτω καὶ 20
τὸ σημαινόμενον ἔν, ὅπου ἂν τοῦτο ὀνομασθῇ. ὅτι δὲ ἡ
νόμος φωνὴ οὐκ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀλλ' ἐπὶ πλειόνων τέτακται,
τὰ πολλὰ παραλιπόντες καὶ δεόμενα κατασκευῆς, ἔχοντα
ἀνθυποφορὰν λύσεως δεομένην, ἐκθησόμεθα τὰ πάνθ' 25
ὄντιν οὖν δυσωπῆσαι δυνάμενα, ὡς τῆς νόμος φωνῆς κει-
μένης ἐπὶ πλειόνων· οἷον ἐπὶ ἔν τῇ πρὸς Γαλάτας
λέγεται· Ὅσοι γάρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν ὑπὸ κατάραν
εἰσὶ, γέγραπται γάρ· ἐπικατάρατος πᾶς ὅς οὐκ ἐμμένει

10 Ru. IV. 580 25, 26 κειμένης] hic rursus incipit C

ABC πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά. σαφὲς ὅτι νόμος ὁ κατὰ τὸ γράμμα δηλοῦται Μωσέως, τὸ προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον τοῖς αὐτῷ ὑποκειμένοις. τὸ
 5 δ' αὐτὸ δηλοῦται ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ καὶ ἐν τῷ· Ὁ νόμος Ga iii 19
 γὰρ τῶν παραβάσεων χάριν ἐτέθη, ἄχρι οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται, διαταγὴς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου· καὶ ἐν τῷ· Ὡστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν Ga iii 24 ff.
 γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν· ἐλθού-
 10 σης δὲ τῆς πίστεως οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἔσμεν. πάντες γὰρ υἱοὶ θεοῦ ἐστὲ διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. σημαίνεται καὶ ἡ παρὰ Μωσεὶ ἀναγεγραμμένη ἱστορία ἀπὸ τῆς νόμος φωνῆς, ὡς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς ἔστι λαβεῖν ἐκ τοῦ· Λέγετέ μοι, οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, Ga iv 21 ff.
 15 τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραάμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς παιδίσκης καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας διὰ τῆς ἐπαγγελίας.

2. Οἶδα καὶ τοὺς ψαλμοὺς ὀνομαζομένους νόμον, ὡς
 20 δῆλον ἐκ τοῦ· Ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὁ ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν Jn xv 25;
 γεγραμμένος ὅτι ἐμίσησάν με δωρεάν. ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ cf. Ps xxxv
 Ἡσαίου προφητεία νόμος παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λέγεται, (xxvii) 19
 φάσκοντι· Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· ἐν ἑτερογλώσσοις 1 Co xiv 21;
 καὶ ἐν χεῖλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' cf. Is xxviii
 11 f.
 25 οὕτως εἰσακούσονται μου, λέγει κύριος. εὗρον γὰρ τὰ ἰσοδυναμοῦντα τῇ λέξει ταύτῃ ἐν τῇ τοῦ Ἀκύλου ἐρμηνείᾳ
 κείμενα. λέγεται νόμος καὶ ἡ μυστικωτέρα καὶ θειοτέρα
 τοῦ νόμου ἐκδοχῇ, ὡς ἐν τῷ· Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος Ro viii 14
 πνευματικός ἐστι· παρὰ δὲ πάντα ταῦτα λέγεται νόμος ὁ
 30 κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἐνεσπαρμένος τῇ ψυχῇ καὶ, ὡς ὀνομάζει ἡ γραφή, ἐγγεγραμμένος τῇ καρδίᾳ λόγος, προσ-
 τακτικὸς μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸς δὲ ὧν οὐ ποι-

6 ἄχρι] ἄχρις C
 26 ἀκύλου] ἀκύλα AC

7 ὦ] δ B; οὐ C
 29 ταῦτα πάντα AC

10 om. τῆς C

- Ro ii 14 f. *ητέον. καὶ τοῦτο δὲ δηλοῦται ἐν τῷ· Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ ABC
μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, οὗτοι νόμον
μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσὶ νόμος· οἷτινες ἐνδείκνυνται τὸ
ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμ-
μαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως. ὁ γὰρ γραπτὸς ἐν 5
ταῖς καρδίαις νόμος καὶ ἐν ἐθνικοῖς φύσει τὰ τοῦ νόμου
ποιοῦσιν οὐκ ἄλλος ἐστὶ τοῦ κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας φύσει
ἐγγεγραμμένου τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν, καὶ τρανωτέρου μετὰ
τῆς συμπληρώσεως τοῦ λόγου ὁσημέραι γινομένου. τοῦτο
Ro v 13 τὸ σημαινόμενον ἦν τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ· Ἄμαρτία οὐκ 10
Ro vii 7 ἐλλογείται μὴ ὄντος νόμου· καὶ ἐν τῷ· Τὴν ἁμαρτίαν οὐκ
ἔγνω ἐἰ μὴ διὰ νόμου. πρὸ γὰρ τοῦ κατὰ Μωσέα νόμου
ἐλλελόγηται ἁμαρτία καὶ τῷ Κáιν καὶ τοῖς κατὰ τὸν
κατακλυσμὸν παθοῦσιν, ἔτι δὲ καὶ Σοδομίταις καὶ ἄλλοις
μυρίοις· πολλοί τε ἔγνωσαν τὴν ἁμαρτίαν καὶ πρὸ τοῦ 15
Μωσέως νόμου. καὶ μὴ θαυμάσης εἰ δύο σημαινόμενα τοῦ ἐνὸς
ὀνόματος τοῦ νόμου ἐν τῷ αὐτῷ παρείληπται τόπῳ· εὐρή-
σομεν γὰρ ταύτην τὴν συνήθειαν καὶ ἐν ἄλλαις γραφαῖς,
Jn iv 35 οἶον· Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι τετράμηνός ἐστι καὶ ὁ θερισμὸς
ἔρχεται; ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς 20
χωράς ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη. δις γὰρ ὁ
θερισμὸς ὀνομασθεῖς κατὰ μὲν τὸ πρότερον ἐπὶ τὸν σω-
ματικὸν ἀναφέρεται, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἐπὶ τὸν πνευματι-
κόν. τὸ δὲ ὅμοιον εὐρήσεις καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπὸ γενετῆς
τυφλοῦ θεραπευθέντος· ὃ ἐπιφέρει σωματικῶς γενομένῳ 25
Jn ix 39 τό· Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ
βλέποντες βλέπωσι καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται.
cf. Ro iii 21 3. Οὕτω τοίνυν καὶ νῦν χωρὶς μὲν νόμου τοῦ τῆς φύσε-
ως δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη δὲ ὑπὸ νόμου
Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν. εἵπομεν δ' ἂν πρὸς τοὺς ἔτι 30
ὁκνοῦντας παραδέξασθαι τὸ διττὸν σημαινόμενον τοῦ νόμου,*

9 ὁσημέραι AB 13 ἐλλελόγηται] ἐλλογείται B om. κατὰ
AB 19 ὅτι] + ὁ καιρὸς C 25 γεννωμένῳ C 29 νόμου]
+ τοῦ A; + καὶ C

ABC ὅτι εἴπερ ὁ αὐτὸς νόμος παρείληπται ἐν τε τῷ· Nunὶ δὲ
χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται· καὶ ἐν τῷ·
581 Μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· εἰ μὲν
χωρὶς νόμου πεφανέρωται, οὐχ ὑπὸ νόμου μαρτυρεῖται· εἰ
5 δὲ ὑπὸ τοῦ νόμου μαρτυρεῖται, οὐ χωρὶς νόμου πεφανέρωται.
τῇ τοίνυν δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ φανερουμένη ὑπὸ Ἰησοῦ
Χριστοῦ μαρτυρεῖ οὐδαμῶς μὲν ὁ τῆς φύσεως νόμος·
μικρότερος γάρ ἐστιν αὐτῆς· ὁ δὲ Μωσέως νόμος, οὐ τὸ
γράμμα ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, καὶ οἱ ἀνάλογον τῷ πνεύματι
10 τοῦ νόμου προφήται, καὶ ὁ ἐν αὐτοῖς πνευματικὸς λόγος.
διὸ χρηὶ ἐπιμελῶς τὸν ἀναγινώσκοντα τὴν θείαν γραφὴν
τηρεῖν ὅτι οὐ πάντως ταῖς αὐταῖς λέξεσιν ἐπὶ τῶν αὐτῶν
πραγμάτων χρῶνται αἱ γραφαί· τοῦτο δὲ ποιοῦσιν, ὅτε
μὲν παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν, ὅτε δὲ παρὰ τὴν τροπολογίαν,
15 καὶ ἔσθ' ὅτε παρὰ τὴν σύμφρασιν ἀπαιτοῦσαν ἄλλως τῇ
λέξει χρῆσασθαι ἐν τοῖσδε τισιν ἢ ὡς κείται ἐν ἑτέροις.
καὶ τοῦτο εἰς ἐπιμελῶς παραφυλαττώμεθα, πολλῶν σφαλ-
μάτων ἀπαλλαττόμεθα καὶ παρεκδοχῶν. χρηὶ οὖν εἰδέναι
ὅτι τό 'Εώρακεν οὐκ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀεὶ κείται, ἀλλ' ὅτε μὲν Jn i 18
20 ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ ὄρῳ, ὅτε δὲ ἀντὶ τοῦ νοεῖν. καθόλου
γὰρ τοῦτο ἰστέον, ὅτι προκειμένου κρύψαι καὶ μὴ φανερῶς
ἐκθέσθαι τὰ νοήματα τῆς ἀληθείας τῷ ἐν τοῖς προφήταις
πνεύματι καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις Χριστοῦ λόγῳ, πολλαχοῦ
καὶ ὑπὸ τῆς φράσεως συγχεῖται καὶ οὐχ ὡς ὑπὸ μίαν
25 λέγεται ἀκολουθίαν· ἵνα μὴ καὶ ἀνάξιοι εἰς κρίμα τῆς
ἐαυτῶν ψυχῆς εὕρωσι τὰ συμφερόντως αὐτοῖς ἀποκε-
κρυμμένα. καὶ τοῦτο πολλαχοῦ αἰτιῶν ἐστι τοῦ δοκεῖν μὴ
ἔχειν σύνταξιν μηδὲ ἀκολουθίαν τὴν ὅλην γραφὴν· καὶ
μάλιστα, ὡς προείπομεν, τὴν προφητικὴν καὶ τὴν ἀπο-
30 στολικήν· καὶ μάλιστα τῆς ἀποστολικῆς τὴν πρὸς Ῥωμαίους
ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ τὰ περὶ νόμου διαφόρως ὀνομάζεται, καὶ
ἐπὶ διαφόρων πραγμάτων κείμενα· ὥστε δοκεῖν ὅτι οὐκ

ἔχεται ὁ Παῦλος ἐν τῇ γραφῇ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ προ- ABC
κειμένου αὐτῷ σκοποῦ.

X.

Περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ δοκούντων ἔχειν
τι λίθου προσκόμματος, ἡ πέτρας σκανδάλογ. ἐν
Jerxliv(II)²² τῇ λθ' ὁμιλίᾳ τῶν εἰς τὸν Ἱερემίαν, εἰς τό Οὔκ 5
ἡδύνατο κύριος φέρειν ἀπὸ προσώπου πονηρίας
γμῶν.

I. Ἐάν ποτε ἀναγινώσκων τὴν γραφὴν προσκόψῃς
Ro ix 33; νοήματι ὄντι καλῶ λίθῳ προσκόμματος καὶ πέτρᾳ σκανδά-
1 Pe ii 7; λου, αἰτιῶσαντόν· μὴ ἀπελπίσης γὰρ τὸν λίθον τοῦτον τοῦ 10
cf. Is viii 14 προσκίμματος καὶ τὴν πέτραν τοῦ σκανδάλου ἔχειν νοή-
ματα, ὥστ' ἂν γενέσθαι τὸ εἰρημένον· Καὶ ὁ πιστεύων οὐ 286
Ro ix 33; κατασυχνηθήσεται. πίστευσον πρῶτον, καὶ εὐρήσεις ὑπὸ
cf. Is xxviii 16 τὸ νομζόμενον σκάνδαλον πολλὴν ὠφέλειαν ἀγίαν. εἰ
Mt xii 36 γὰρ ἡμεῖς ἐντολὴν ἐλάβομεν μὴ λέγειν ῥῆμα ἀργόν, ὥς 15
δώσοντες περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, καὶ ὅση
δύναμις φιλοτιμούμεθα πᾶν ῥῆμα τὸ ἐξιδὼν ἐκ τοῦ στόματος
ἡμῶν ποιεῖν ἐργάζεσθαι καὶ ἐν ἡμῖν τοῖς λέγουσι καὶ
ἐν τοῖς ἀκούουσι· τί χρὴ νοεῖν περὶ τῶν προφητῶν, ἡ
ὅτι πᾶν ῥῆμα λαληθὲν διὰ τοῦ στόματος αὐτῶν ἐργατικὸν 20
ἦν; καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ πᾶν τὸ ῥῆμα τὸ λαλούμενον ὑπὸ
τῶν προφητῶν εἰργάζετο ἔργον τὸ πρέπον ῥήματι. ἀλλὰ
γὰρ οἶμαι ὅτι καὶ πᾶν θαυμάσιον γράμμα τὸ γεγραμμένον
cf. Mt v 18 ἐν τοῖς λογίοις τοῦ θεοῦ ἐργάζεται. καὶ οὐκ ἔστιν ἰώτα
ἐν ἡ μία κεραία γεγραμμένη ἐν τῇ γραφῇ ἥτις τοῖς ἐπιστα- 25
μένοις χρῆσθαι τῇ δυνάμει τῶν γραμμάτων οὐκ ἐργάζεται
τὸ ἐαυτῆς ἔργον.

2. Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τῶν βοτανῶν ἐκάστη μὲν ἔχει

ABC δύναμιν εἴτε εἰς τὴν ὑγίειαν τῶν σωμάτων εἴτε εἰς ὅτι
 δήποτε, οὐ πάντων δέ ἐστιν ἐπίστασθαι εἰς ὃ ἐκάστη τῶν
 βοτανῶν ἐστὶ χρήσιμος, ἀλλ' εἴ τινες ἐπιστήμην εἰλή-
 φασιν, οὗτοι οἱ περὶ τὰς βοτάνας διατρίβοντες ἵνα εἰδῶσι
 5 καὶ πότε παραλαμβανομένη καὶ ποῦ τῶν σωμάτων ἐπιτι-
 θεμένη καὶ τίνα τρόπον σκευαζομένη ὀνήνησι τὸν χρώμενον·
 οὕτως οἷονεῖ βοτανικός τις πνευματικός ἐστὶν ὁ ἅγιος,
 ἀναλεγόμενος ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἕκαστον ἰῶτα καὶ
 ἕκαστον τὸ τυχὸν στοιχεῖον, καὶ εὐρίσκων τὴν δύναμιν
 10 τοῦ γράμματος, καὶ εἰς ὅτι ἐστὶ χρήσιμον, καὶ ὅτι οὐδὲν
 παρέλκει τῶν γεγραμμένων. εἰ δὲ βούλει καὶ δευτέρου
 ἀκοῦσαι εἰς τοῦτο παραδείγματος, ἕκαστον μέλος τοῦ
 σώματος ἡμῶν ἐπὶ τινὶ ἔργῳ ὑπὸ τοῦ τεχνίτου θεοῦ γε-
 γένηται· ἀλλ' οὐ πάντων ἐστὶν εἰδέναι τίς ἢ ἐκάστου τῶν
 15 μελῶν μέχρι τῶν τυχόντων δύναμις καὶ χρεία. οἱ γὰρ
 περὶ τὰς ἀνατομὰς πραγματευσάμενοι τῶν ἱατρῶν δύνανται
 λέγειν ἕκαστον καὶ τὸ ἐλάχιστον μόριον εἰς τί χρήσιμον
 ὑπὸ τῆς προνοίας γεγένηται. νόει μοι τοίνυν καὶ τὰς
 γραφὰς τούτων τὸν τρόπον πάσας βοτάνας, ἧ ἔν τέλειον
 20 λόγου σώμα· εἰ δὲ σὺ μήτε βοτανικός εἰ τῶν γραφῶν μήτε
 ἀνατομεὺς εἰ τῶν προφητικῶν λόγων, μὴ νόμιζε παρέλκειν
 τι τῶν γεγραμμένων, ἀλλὰ σαυτὸν μᾶλλον ἢ τὰ ἱερὰ
 γράμματα αἰτιῶ, ὅτε μὴ εὐρίσκεις τὸν λόγον τῶν γεγραμ-
 μένων. τοῦτό μοι τὸ προοίμιον εἴρηται καθολικῶς χρή-
 25 σιμον εἶναι δυνάμενον εἰς ὅλην τὴν γραφήν, ἵνα προτραπῶ-
 σιν οἱ θέλοντες προσέχειν τῇ ἀναγνώσει μηδὲν παραπέμ-
 πεσθαι ἀνεξέταστον καὶ ἀνεξερεύνητον γράμμα.

1 ὑγίειαν AC
 καὶ πνευματικός AC
 μόνον B

7 οἷονεῖ...ἅγιος] οἷονεῖ τις βοτανικός ἐστὶν ὁ ἅγιος
 16 [ιατρῶν] + οὐ C

22 μᾶλλον]

XI.

“Ὅτι χρὴ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὸ τρό- ABC
 φιμον διώκειν, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν ταρассόμενα
 ῥητὰ δυσφήμοις ἐπαπορήσῃσι μὴ ἀποτρέπεσθαι μηδὲ
 ὑπερῃφανεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν μεταλαμβάνειν τῆς ἐν
 ἀπιστίᾳ ταραχῆς ἐκτός. ἐκ τοῦ κ' τόμου τῶν εἰς τὸν 5
 Ἰεζεχίηλ.

Ez xxxiv 17ff.

“Τάδε λέγει κύριος κύριος ἰδοὺ ἐγὼ ἀνακρινῶ ἀνά
 μέσον προβάτου καὶ προβάτου, κριῶν καὶ τράγων. καὶ
 οὐχ ἴκανόν ὑμῖν ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε, καὶ
 τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς ὑμῶν κατεπατεῖτε τοῖς ποσὶν 10
 ὑμῶν; καὶ τὸ καθεστηκός ἔδωρ ἐπίνετε, καὶ τὸ λοιπὸν
 τοῖς ποσὶν ὑμῶν ἐταράσσετε; καὶ τὰ πρόβατά μου τὰ
 πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τετραγ-
 μένον ἔδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον.”

Μετά το παραστήσαι περὶ προβάτων κριῶν, καὶ 15
 περὶ προβάτων αἰγῶν, καὶ ὅτι σύνηθες τῇ γραφῇ τὸ
 πρόβατον καὶ ἐπὶ τοῦ γένους τῶν αἰγῶν ἔσθ' ὅτε τὰς-
 σειν, ἐπιφέρει·

1. Τί οὖν ἐστὶν ὃ καὶ ἐν τούτοις αἰνίσσεται, φέρε κατὰ
 δύναμιν ἐξετάσωμεν. πᾶσα μὲν, οἶμαι, καλὴ νομὴ καὶ πᾶν 20
 τὸ καθεστηκός ὕδωρ τὰ ὅλα λόγια ἐστὶ τῶν ἱερῶν γραμ-
 μάτων. εἴτ' ἐπεὶ τινὲς τινα μὲν τῶν γεγραμμένων ἐγκρίνουσιν
 ὡς ὠφέλιμα, τινὰ δὲ ἀποδοκιμάζουσιν ὡς οὐ σωτήρια, οὗτοι
 ἂν εἴεν οἱ μετὰ τὸ νενεμηθῆναι τὴν καλὴν ὡν ἐξελέξαντο νο-
 μὴν, καὶ πεπωκέναι τὸ καθεστηκός οὐ ἔκριναν εἶναι βελτίονος 25
 ὕδατος, τὸ λοιπὸν τῆς νομῆς καταπατοῦντες, καὶ τὸ λοιπὸν
 ὕδωρ τοῖς ποσὶν ἑαυτῶν τaráσσοντες. τοιοῦτοι δὴ εἰσιν οἱ 353

1 Ru. III. 352
 15 περι] + τῶν AC

3 ῥητὰ] ῥήματα B
 προβάτων] + καὶ BC

7 om. κύριος sec. B
 16 προβάτων] + καὶ BC

ABC τε τὴν μὲν καινὴν ἐγκρίνοντας, τὴν δὲ παλαιὰν ἀποδοκιμά-
ζοντες διαθήκην· καὶ οἱ τῶν παλαιῶν γραμμάτων τὰ μὲν ἀπὸ
θειοτέρας λέγοντες εἶναι δυνάμει καὶ τῆς ἀνωτάτω, τὰ δὲ
ἀπὸ ὑποδεεστερας. πρόβατα δὲ ἴδια ἀναγορεύει ὁ ποιμὴν
5 τοὺς μὴ ὑπερφηανούντας τὰ πάτηματα τῶν ποδῶν ἐκείνων, καὶ
μὴ ἐξουθενούντας τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν
τῶν ψεκτῶν προβάτων, καὶ τάχα προβάτων τράγων καὶ
ἐρίφων· οὐ γὰρ ἠθέλησαν εἶναι πρόβατα κριῶν ἄξια τῶν
δεξιῶν.

- 10 2. Ἡμεῖς οὖν, οἱ εὐχόμενοι εἶναι πρόβατα τοῦ ποι-
μένος, μηδέποτε φεύγωμεν νεμηθῆναι καὶ τὰ αὐτόθεν ὅσον
ἐπὶ τῷ ῥητῷ ἀπεμφαίνοντα τῶν γραφῶν, καὶ διὰ τὴν ἀπέμ-
φασιν τῆς λέξεως πατούμενα ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων μηδὲ
θελόντων χρῆσθαι ἀσπῇ τῇ νομῇ. ἀλλὰ καὶ ἢ τι ὕδωρ ὑπὸ
15 τῶν ποδῶν ἐκείνων τεταραγμένον, ἀναμιζάντων τῷ καθαρῷ
λόγῳ τῆς γραφῆς δυσφήμους ἐπαπορήσεις, μὴ ἀποτρεπώ-
μεθα, δι' ἣν πεποιήκασι τῷ λόγῳ ταραχὴν, πίνειν καὶ τὸ
ὑπὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν τεταραγμένον. καὶ τῇρει γε ἐπιμελῶς,
ὅτι πρὸς τοὺς ταραξάντας τὸ ὕδωρ καὶ πατήσαντας τὴν
20 νομὴν λέγεται ὡς περὶ κρειττόνων· Καὶ τὰ πρόβατά μου Ez xxxiv 19
τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τεταρα-
γμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον. ἀλλὰ καὶ
μηδεπώποτε νομὴν προφητικὴν ἡμεῖς πατήσωμεν, μηδὲ
ὕδωρ νομικὸν ταραξώμεν· ἁμαρτανόντων δὲ τινων καὶ περὶ
25 τὴν εὐαγγελικὴν νομὴν καὶ τὸ ἀποστολικὸν ὕδωρ, ὥστε τῶν
εὐαγγελικῶν τινὰ μὲν πατεῖν τινὰ δὲ ὡς καλὴν νέμεσθαι
νομὴν, καὶ τῶν ἀποστολικῶν ἢ πάντα ἀποκρίνειν, ἢ τινα
μὲν ἐγκρίνειν τινὰ δὲ ἀποκρίνειν· ἡμεῖς καὶ τὰ ὅλα εὐαγ-
γέλια νεμηθῶμεν καὶ μηδὲν αὐτῶν πατήσωμεν, καὶ πάντα
30 τὰ ἀποστολικά πίνοντες, τὸ ὅσον ἐφ' ἡμῖν καθεστῆκός
ὕδωρ, αὐτὰ τηρήσωμεν, καὶ μηδὲν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀπιστῖα
ταρασσούσῃ τοὺς οὐκ εἰδότας συνιέναι τῶν λεγομένων
ταράξωμεν.

ABC μένης ὠφελοῦνται καὶ γίνονται ἰσχυρότεραι, κὰν ὁ νοῦς
 ἡμῶν ἄκαρπος ᾗ· ὡς γέγραπται περὶ τοῦ γλώσση λαλοῦντος,
 ὅτι Τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός· 1 Co xiv 14
 ἐστι. νόει οὖν μοι ὅτι ποτὲ τοῦ ἐν ἡμῖν νοῦ ἀκάρπου ὄντος
 5 αἱ δυνάμεις αἱ συνεργοῦσαι τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ καὶ πᾶσιν
 ἡμῖν τρέφονται λογικῇ τῇ ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων καὶ
 τῶν ὀνομάτων τούτων τροφῇ, καὶ τρεφόμεναι δυνατώτεραι
 γίνονται πρὸς τὸ ἡμῖν συνεργεῖν· ὥσπερ δὲ αἱ κρείττους
 δυνάμεις οἰονεῖ κατεπαύδονται καὶ ὠφελοῦνται, καὶ γίνονται
 443 δυνατώτεραι ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμμάτων καὶ ὀνομάτων,
 οὕτως αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις τῶν ἐν ἡμῖν οἰονεῖ καθέλ-
 κονται καὶ νικῶνται ἀπὸ τῶν τοῦ θεοῦ ἐπωδῶν, καὶ νικώ-
 μεναι κοιμίζονται.

2. Καὶ εἰ ποτέ τις ὑμῶν ἐώρακεν ἀπὸ ἐπωδῶν ἀσπίδα
 15 κοιμιζομένην, ἢ ἄλλο τι τούτων τῶν ἰοβόλων, ἐκείνο τὸ
 παράδειγμα λαβέτω εἰς τὴν γραφὴν· ἥς ἀναγνωσσκομένης
 καὶ μὴ νοουμένης, ἐνίοτε ἀκηδιᾷ καὶ ἐκκακεί ὁ ἀκροατής· καὶ
 πιστευέτω ὅτι αἱ ἐν αὐτῷ ἀσπίδες καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἔχιδναι
 ἀτονώτεραι γίνονται ἀπὸ τῶν φαρμάκων τῶν φαρμακευόντων,
 20 οἷον παρὰ σοφοῦ Μωσῆ, παρὰ σοφοῦ Ἰησοῦ, παρὰ σοφῶν
 τῶν ἁγίων προφητῶν. μὴ ἐκκακῶμεν οὖν ἀκούοντες γρα-
 φῶν, ὥς οὐ νοοῦμεν· ἀλλὰ γενηθῆτω ἡμῖν κατὰ τὴν πίστιν cf. Mt ix 29
 ἡμῶν, ἣν καὶ πιστεύομεν, ὅτι πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος οὕσα cf. 2 Ti iii 16
 ὠφέλιμός ἐστι. τὸ γὰρ ἐν τῶν δύο δεῖ σε παραδέξασθαι ἐπὶ
 25 τούτων τῶν γραφῶν, ἢ ὅτι οὐκ εἰσι θεόπνευστοι ἐπεὶ οὐκ
 εἰσιν ὠφέλιμοι, ὡς ὑπολαμβάνοι ἂν ὁ ἄπιστος· ἢ, ὡς πιστός,
 παραδέξασθαι ὅτι ἐπεὶ εἰσιν θεόπνευστοι ὠφέλιμοί εἰσιν.
 ἰστέον μέντοι γε ὅτι καὶ ἀνεπαισθήτως ἡμῶν πολλάκις
 γίνεται ἡ ὠφέλεια, οἷον πολλάκις τροφὴν τινα διατα-
 30 σόμεθα ἐσθίειν ὀξυδερκικὴν, καὶ οὐ δῆπου ἐν τῷ ἐσθίειν
 αἰσθανόμεθα ὅτι ὠφελούμεθα τὸν ὀφθαλμόν, ἀλλ' ἡμέρας
 διαγενομένης δευτέρας καὶ τρίτης, ἢ ἀνάδοσις τῆς τροφῆς

11 δυνάμεις τῶν ἐν ἡμῖν] τῶν ἐν ἡμῖν δυνάμεων AC 15 om. τὸ
 AC 27 θεόπνευστοι ὠφέλιμοι] ὠφέλιμοι θεόπνευστοι AC

τῆς ὠφελούσης τὸν ὀφθαλμὸν ποιεῖ ἡμᾶς τῇ πείρᾳ πι- ABC
στεύσαι, ὅτι τὸν ὀφθαλμὸν ὠφελήμεθα. ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων
τρόφῳ ὠφελουσῶν τινὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦτο ἔστιν
ιδεῖν. οὕτω τοίνυν πίστευε καὶ περὶ τῆς θείας γραφῆς, ὅτι
ὠφελεῖται σου ἡ ψυχὴ, κἂν μὴ ὁ νοῦς τὸν καρπὸν λαμβάνῃ 5
τῆς ὠφελείας τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων, ἐκ μόνης ψυχῆς τῆς
ἀναγνώσεως. τὰ γὰρ ἐν ἡμῖν ἐπάδεται, καὶ τὰ μὲν κρειτ-
τονα τρέφεται τὰ δὲ χείρονα καταργεῖται.

XIII.

Πότε καὶ τίσι τὰ ἀπὸ φιλοσοφίας μαθήματα χρή-
σιμα εἰς τὴν τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν, μετὰ 10
γραφικῆς μαρτυρίας.

Ι. Χαῖρε ἐν θεῷ, κύριέ μου σπουδαιότατε καὶ αἰδε-
σιμώτατε υἱὲ Γρηγόριε, παρὰ Ὀριγένους. ἡ εἰς σύνεσιν,
ὡς οἶσθα, εὐφυΐα ἔργον φέρειν δύναται ἀσκησιν προσλα- 15
βοῦσα, ἄγον ἐπὶ τὸ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον, ἵν' οὕτως ὀνομά-
σω, τέλος ἐκείνου, ὅπερ ἀσκεῖν τις βούλεται. δύναται οὖν
ἡ εὐφυΐα σου Ῥωμαίων σε νομικὸν ποιῆσαι τέλειον, καὶ
Ἑλληνικὸν τινα φιλόσοφον τῶν νομιζομένων ἐλλογίμων
αἰρέσεων. ἀλλ' ἐγὼ τῇ πάσῃ τῆς εὐφυΐας δυνάμει σου 20
ἐβουλόμην καταχρήσασθαι σε, τελικῶς μὲν εἰς χριστιανι-
σμὸν, ποιητικῶς δέ. διὰ τοῦτ' ἂν ἠξάμην παραλαβεῖν σε
καὶ φιλοσοφίας Ἑλλήνων τὰ οἰοεὶ εἰς χριστιανισμὸν δυνά-
μενα γενέσθαι ἐγκύκλια μαθήματα ἢ προπαιδεύματα, καὶ
τὰ ἀπὸ γεωμετρίας καὶ ἀστρονομίας χρήσιμα ἐσόμενα εἰς
τὴν τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν· ἵν', ὅπερ φασὶ φιλοσό- 25
φων παῖδες περὶ γεωμετρίας καὶ μουσικῆς, γραμματικῆς τε
καὶ ῥητορικῆς καὶ ἀστρονομίας, ὡς συνερύθων φιλοσοφίᾳ,

9 Ru. I. 30 16 ἀσκεῖν] ἀρκεῖν B 17 Ῥωμαίων] ἈΒ* C :
Ῥωμαίων B corr. p. 1. man. E ποιῆσαι] ποιεῖν AC

ABC τοῦθ' ἡμεῖς εἵπωμεν καὶ περὶ αὐτῆς φιλοσοφίας πρὸς
 χριστιανισμόν.

2. Καὶ τάχα τοιοῦτό τι αἰνίσσεται τὸ ἐν Ἐξόδῳ
 γεγραμμένον ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, ἵνα λεχθῇ τοῖς υἱοῖς
 5 Ἰσραὴλ αἰτεῖν παρὰ γειτόνων καὶ συσκήνων σκευὴ ἀργυρᾶ Ex. xi 2:
 καὶ χρυσᾶ καὶ ἱματισμόν· ἵνα σκυλεύσαντες τοὺς Αἰγυπ- xii 35 f.
 τίους εὖρωσιν ὕλην πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν παραλαμβα-
 νομένων εἰς τὴν πρὸς θεὸν λατρείαν. ἐκ γὰρ ὧν ἐσκύλευ-
 31 σαν τοὺς Αἰγυπτίους οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν
 10 ἁγίων κατεσκευάσται, ἡ κιβωτὸς μετὰ τοῦ ἐπιθέματος καὶ
 τὰ χερουβὶμ καὶ τὸ ἱλαστήριον καὶ ἡ χρυσὴ στάμνος ἐν ᾗ
 ἀπέκειτο τὸ μάννα τῶν ἀγγέλων ὁ ἄρτος. ταῦτα μὲν οὖν
 ἀπὸ τοῦ καλλίστου τῶν Αἰγυπτίων εἰκὸς γεγονέναι χρυσοῦ·
 ἀπὸ δὲ δευτέρου τινὸς παρ' ἐκείνων ἡ στερεὰ δι' ὅλου χρυσῇ
 15 λυχνία, πλησίον τοῦ ἐσωτέρου καταπετάσματος, καὶ οἱ ἐπ'
 αὐτῆς λύχνοι, καὶ ἡ χρυσὴ τράπεζα ἐφ' ἧς ἦσαν οἱ ἄρτοι
 τῆς προθέσεως, καὶ μεταξὺ ἀμφοτέρων τὸ χρυσοῦν θυμια-
 τήριον. εἰ δέ τις ἦν τρίτος καὶ τέταρτος χρυσοῦς, ἐξ ἐκείνων
 κατεσκευάζετο τὰ σκευὴ τὰ ἅγια. καὶ ἀπὸ ἀργύρου δὲ
 20 Αἰγυπτίου ἄλλα ἐγένετο· ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ παροικούντες οἱ
 υἱοὶ Ἰσραὴλ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐκεῖ παροικίας κεκερδήκασιν, τὸ
 εὐπορῆσαι τοσαύτης ὕλης τιμίας εἰς τὰ χρήσιμα τῇ λατρείᾳ
 τοῦ θεοῦ. ἀπὸ δὲ Αἰγυπτίων ἱματισμοῦ εἰκὸς γεγονέναι
 ὅσα ἐδεσθῇ ἔργων, ὡς ὠνόμασεν ἡ γραφή, ῥαφιδευτῶν, Ex xxvii 16
 25 συρραπτῶν, τῶν ῥαφιδευτῶν μετὰ σοφίας θεοῦ, τὰ τοιαῦδε
 ἱμάτια τοῖς τοιοισδὶ, ἵνα γένηται τὰ καταπετάσματα, καὶ αἱ
 αὐλαῖαι αἱ ἐξωτερῶ καὶ ἐσωτέρῳ.

3. Καὶ τί με δεῖ ἀκαίρως παρεκβαίνοντα κατα-
 σκευάζειν εἰς ὅσα χρήσιμά ἐστι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὰ ἀπὸ
 30 Αἰγύπτου παραλαμβανόμενα, οἷς Αἰγύπτιοι μὲν οὐκ εἰς δέον
 ἐχρῶντο, Ἑβραῖοι δὲ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν εἰς θεο-

23 αἰγυπτίων] αἰγυπτίου AC 26 τοιοισδὶ] τοιοῦτοις δεῖ B
 27 αὐλαῖαι] conjecit Tarinus; αὐλαὶ ABC; cf. Ex. xxvi. 4 29 εἰς
 ὅσα] ἴσως & B

σέβειαν ἐχρήσαντο; οἶδεν μέντοι ἡ θεία γραφή τισι πρὸς ABC
κακοῦ γεγονέναι τὸ ἀπὸ τῆς γῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἰς Αἴ-
γυπτον καταβεβηκέναι· αἰνισσομένη ὅτι τισὶ πρὸς κακοῦ
γίνεται τὸ παροικῆσαι τοῖς Αἰγυπτίοις, τουτέστι τοῖς τοῦ
κόσμου μαθήμασι, μετὰ τὸ ἐντραφῆναι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ 5
1 Reg xi 14 ff. καὶ τῇ Ἰσραηλιτικῇ εἰς αὐτὸν θεραπείᾳ. Ἄδερ γοῦν ὁ
Ἰδουμαῖος, ὅσον μὲν ἐν τῇ γῇ τοῦ Ἰσραὴλ ἦν, μὴ γευόμενος
τῶν Αἰγυπτίων ἄρτων, εἶδωλα οὐ κατασκεύαζεν· ὅτε δὲ
ἀποδράς τὸν σοφὸν Σολομῶντα κατέβη εἰς Αἴγυπτον, ὡς
ἀποδράς ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας, συγγενὴς γέγονε τῷ 10
Φαραῶ, γήμας τὴν ἀδελφὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τεκνο-
ποιῶν τὸν τρεφόμενον μεταξὺ τῶν παίδων τοῦ Φαραῶ.
διόπερ, εἰ καὶ ἐπανελήλυθεν εἰς τὴν γῆν Ἰσραὴλ, ἐπὶ τῷ
διασχίσει τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ ἐπανελήλυθε, καὶ ποιῆσαι
1 Reg xii 28 ff. αὐτοὺς εἰπεῖν ἐπὶ τῇ χρυσῇ δαμάλει· Οὐτοί εἰσιν οἱ θεοί 15
σου, Ἰσραὴλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. κἀγὼ
δὲ τῇ πείρᾳ μαθὼν εἴποιμ' ἄν σοι, ὅτι σπάνιος μὲν ὁ τὰ
χρήσιμα τῆς Αἰγύπτου λαβὼν καὶ ἐξελθὼν ταύτης καὶ
κατασκευάσας τὰ πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ· πολλὸς δὲ
ὁ τοῦ Ἰδουμαίου Ἄδερ ἀδελφός. οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ 20
τινος Ἑλληνικῆς ἐντρεχείας αἰρετικὰ γεννήσαντες νοήματα,
καὶ οἰονεὶ δαμάλεις χρυσᾶς κατασκευάσαντες ἐν Βαιθῆλ, ὃ
ἐρμηνεύεται οἶκος θεοῦ. δοκεῖ δέ μοι καὶ διὰ τούτων ὁ 32
λόγος αἰνίσσεσθαι, ὅτι τὰ ἴδια ἀναπλάσματα ἀνέθηκαν
ταῖς γραφαῖς, ἐν αἷς οἰκεῖ λόγος θεοῦ, τροπικῶς Βαιθῆλ 25
καλουμένας. τὸ δ' ἄλλο ἀνάπλασμα ἐν Δάν φησιν ὁ
λόγος ἀνατεθεῖσθαι. τοῦ δὲ Δάν τὰ ὅρια τελευταῖά ἐστι,
καὶ ἐγγὺς τῶν ἐθνικῶν ὁρίων· ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἀναγεγραμ-
μένων ἐν τῷ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ. ἐγγὺς οὖν εἰσὶν ἐθνικῶν
ὁρίων τινὰ τῶν ἀναπλασμάτων, ἅπερ ἀνέπλασαν οἱ τοῦ 30
Ἄδερ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, ἀδελφοί.

4. Σὺ οὖν, κύριε υἱέ, προηγουμένως πρόσεχε τῇ τῶν

Β ἐντραφῆναι] ἐγγραφῆναι AC

ABC θείων γραφῶν ἀναγνώσει· ἀλλὰ πρόσεχε. πολλῆς γὰρ
 προσοχῆς ἀναγινώσκοντες τὰ θεῖα δεόμεθα· ἵνα μὴ προ-
 πετέστερον ἐπωμέν τινα ἢ νοήσωμεν περὶ αὐτῶν. καὶ
 προσέχων τῇ τῶν θείων ἀναγνώσει μετὰ πιστῆς καὶ θεῶ
 5 ἀρεσκούσης προλήψεως, κρούει τὰ κεκλεισμένα αὐτῆς καὶ
 ἀνοιγίησεται σοι ὑπὸ τοῦ θυρωροῦ, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς·
 Τούτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει. καὶ προσέχων τῇ θεῖᾳ ἀναγνώ- Jn x 3
 σει ὀρθῶς ζῆται καὶ μετὰ πίστεως τῆς εἰς θεὸν ἀκλινοῦς
 τὸν κεκρυμμένον τοῖς πολλοῖς νοῦν τῶν θείων γραμμάτων.
 10 μὴ ἄρκου δὲ τῷ κρούειν καὶ ζητεῖν· ἀναγκαιοτάτη γὰρ καὶ
 ἡ περὶ τοῦ νοεῖν τὰ θεῖα εὐχή· ἐφ' ἣν προτρέπων ὁ σωτὴρ
 οὐ μόνον εἶπε τό· Κρούετε καὶ ἀνοιγίησεται ὑμῖν· καὶ τό· Mt vii 7;
 Ζητεῖτε καὶ εὕρησете· ἀλλὰ καὶ τό· Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται Lc xi 9
 ὑμῖν. ταῦτα ἀπὸ τῆς πρὸς σε ἐμοῦ πατρικῆς ἀγάπης
 15 τετόλμηται· εἰ δ' εὖ ἔχει τὰ τετολμημένα ἢ μὴ, θεὸς ὃν
 εἰδεῖν καὶ ὁ χριστὸς αὐτοῦ καὶ ὁ μετέχων πνεύματος θεοῦ
 καὶ πνεύματος χριστοῦ. μετέχοις δὲ σὺ, καὶ αἰεὶ αὖξοις τὴν
 μετοχὴν, ἵνα λέγῃς οὐ μόνον τό· Μέτοχοι τοῦ χριστοῦ γεγό- He iii 14
 ναμεν, ἀλλὰ καί· Μέτοχοι τοῦ θεοῦ γεγόναμεν.

XIV.

20 "Ὅτι τοῖς θέλοισι μὴ σφάλlesθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν
 ἐν τῷ νοεῖν τὰς θείας γραφὰς ἀναγκαιοτάτᾳ ἐστὶ τὰ
 ἁρμόζοντα εἰς τὴν χρῆσιν εἰδέναι λογικά, ὧν ἄνευ
 ἀκριβείας σημαινομένων οὐ δύναται ὅν δεῖ τρόπον
 παρίστασθαι. γ' τόμος τῶν εἰς τὴν Γένεσιν.

25 I. Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς Gen i 16 ff.
 μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας,
 καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσων εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ

14 ἐμοῦ] μου AC 18 λέγῃς] λέγοις AC 20 Ru. II. 22
 23 ἀκριβείας] ἀκρίβεια AC

τοὺς ἀστέρας· καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν τῷ στερεώματι ABC τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. ζητητέον δὲ εἰ ταυτόν ἐστι τό· εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας τῷ· καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας· καὶ τό· εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός τῷ ἀπὸ κοινοῦ ἂν νοηθέντι· καὶ ἄρχειν 5 τῆς νυκτός. καὶ ὁ Ἀκύλας γὰρ τὸ ἀνάλογον ἐτήρησε, ποιήσας ἀντὶ μὲν τοῦ εἰς ἀρχάς, εἰς ἐξουσίαν· ἀντὶ δὲ τοῦ καὶ ἄρχειν, ἐξουσιάζειν. φασὶ δὲ, οἷς ἐμέλησε τῆς τῶν σημαινομένων ἐξετάσεως, ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἔχουσι συζυγίαν προσηγορῶν καὶ κατηγορημάτων, προϋφίστασθαι τὰ 10 τυγχάνοντα τῶν προσηγορῶν, καὶ ἐπιγίνεσθαι κατηγορήματα παρὰ τὰς προσηγορίας. καὶ προσηγορίαν μὲν ἔχουσαν κατηγορήμα φασιν, οἷον τὴν φρόνησιν, κατηγορήμα δὲ εἶναι τὸ φρονεῖν· ὁμοίως προσηγορίαν τὴν σωφροσύνην, κατηγορήμα δὲ τὸ σωφρονεῖν. καὶ προϋφίστασθαι φασὶ τὴν 15 φρόνησιν, εἰτ' ἐπιγίνεσθαι κατηγορήμα ἀπὸ φρονήσεως τὸ φρονεῖν. ταῦτα δὲ, εἰ καὶ δόξομέν τισι παρὰ τὸ βούλημα ποιεῖν τῆς γραφῆς, τετηρήκαμεν, ἐπεὶ ὁ μὲν ποιῶν τοὺς φωστῆρας θεὸς ποιεῖ τὸν μὲν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, τὸν δὲ ἐλάσσονα εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός· τίθεται δὲ αὐτοὺς ἐν 20 τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ οὐκέτι εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, ἀλλ' εἰς τὸ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. τὸ γὰρ τεταγμένως καὶ ἀκολουθῶς τῷ τεχνολογούμενῳ κατὰ τὸν τόπον προτετάχθαι τὰς προσηγορίας, εἰτ' ἐπιφέρεισθαι τὰ κατηγορήματα, κεκίνηκεν ἡμᾶς μήποτε 25 τὸ πρᾶγμα καὶ παρὰ τῷ θεράποντι νενόηται οὕτως ἔχον, 23 καὶ μάλιστα ἐπεὶ καὶ ὁ κυριώτατα ἐρμηνεύειν φιλοτιμούμενος Ἀκύλας οὐκ ἄλλο πεποίηκε παρὰ τὴν προσηγορίαν καὶ τὸ κατηγορήμα.

2. Ἐπισητάτω δ' ὁ δυσπαράδεκτος ἔχων τούτων, εἰ 30 δύναται ἡθικὸν πρόβλημα ἢ φυσιολογούμενον ἢ θεολογούμενον, χωρὶς ἀκριβείας σημαινομένων καὶ τῶν κατὰ τὸν

3 δὲ] δὴ A; οὖν C 7 ἐξουσίαν] ἐξουσίας B 17 δόξομεν] δόξομεν AB 23 τεταγμένως καὶ] τεταγμένον B; om. καὶ BC

ABC λογικὸν τρόπον τρανουμένων, ὃν δεῖ τρόπον παρίστασθαι.
 τί γὰρ ἄτοπον ἀκούειν τῶν κυριολεκτουμένων ἐν ταῖς δια-
 λέκτοις, καὶ ἐφιστάνειν ἐπιμελῶς τοῖς σημαινομένοις; ἔστι
 δὲ ὅπου παρὰ τὴν ἄνοιαν τῶν λογικῶν μεγάλως περιπίπτο-
 5 μεν, μὴ καθαίροντες τὰς ὁμωνυμίας καὶ ἀμφιβολίας καὶ
 καταχρήσεις καὶ κυριολεξίας καὶ διαστολάς· οἷον παρὰ τὸ
 ἀγνοεῖσθαι τὴν ὁμώνυμον τῆς κόσμου προσηγορίας φωνήν,
 ἐκπεπτώκασιν ἐπὶ τὸ ἀσεβέστατα φρονεῖν περὶ τοῦ δημιουρ-
 γοῦ οἱ μὴ καθάραντες ἐπὶ τίνων κείται τό· Ὁ κόσμος ἐν τῷ 1 Jn v 19
 10 πονηρῷ κείται· ὅτι ἀντὶ τῶν περιγείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων
 τοῦτο οὕτως ἐκεῖ τῷ Ἰωάννῃ εἴρηται· οἰθηθέντες γὰρ
 κόσμον κατ' αὐτὴν τὴν λέξιν σημαίνεσθαι τὸ σύστημα τὸ
 ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς, θρασύτατα καὶ ἀνο-
 σιώτατα ἀποφαίνονται περὶ θεοῦ· μηδαμῶς ἔργῳ δεικνύναι
 15 δυνάμενοι, πῶς ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες, τὰ οὕτω
 τεταγμένως κινούμενα, κείται ἐν τῷ πονηρῷ. εἶτα ἐὰν
 προσαγάγωμεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ· Οὗτός ἐστιν ὁ ἄμνός Jn i 29
 τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ὅτι κόσμος
 ἔνθα ἡ ἁμαρτία πλεονάζει κατὰ ταύτας τὰς λέξεις
 20 λέγεται, τουτέστιν ἐν τοῖς περιγείοις τόποις· εὐγνωμονοῦν-
 τες μὲν προσήσονται τὰ λεγόμενα, φιλονεικοῦντες δὲ,
 ἡλιθίως ἀναστρεφόμενοι, ἐπιμενοῦσι τοῖς ἅπαξ κριθέεισι
 μοχθηροῖς, διὰ τὴν ἄνοιαν τῆς ὁμωνυμίας· πάλιν τε αὖ
 ἐὰν λέγεται· Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσω 2 Co v 19
 25 ἑαυτῷ· οὐκέτι δυνήσονται ὁ ἐξειλήφασι περὶ παντὸς τοῦ
 κόσμου, τουτέστι περὶ τῶν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, μάλιστα
 κατὰ τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν δεῖξαι· καὶ κατ' αὐτοὺς γὰρ
 ἀνάγκη τὴν λέξιν ὡς ὁμώνυμον ἐξετάζεσθαι· καὶ παρὰ
 τὴν ἀμφιβολίαν δὲ μοχθηρῶν ἐκδοχῶν, καὶ παρὰ τὴν δια-
 30 στολήν τῶν στιγμῶν καὶ ἄλλων δὲ μυρίων, παραδείγματα
 ἔστι φιλοτιμησάμενον οὐκ ὀλίγα λαβεῖν· ταῦτα δὲ παρεξέ-
 βημεν, ἵνα δείξωμεν ὅτι καὶ καθ' ἡμᾶς τοὺς θέλοντας μὴ

10 om. τῶν post καὶ AC
 27 αὐτοὺς] αὐτοῦ AC

17 προσαγάγωμεν] προσάγωμεν AC

σφάλλῃσθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ νοεῖν τὰς θείας ABC
 γραφὰς ἀναγκαϊότατά ἐστι τὰ πίπτοντα εἰς τὴν χρῆσιν
 εἶδέναι λογικά· ὧν καὶ νῦν ἐδεήθημεν εἰς τὸ εὐρεῖν τὴν
 διαφορὰν τῶν λεγομένων γεγονέναι εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός,
 καὶ εἰς τὸ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. 5

XV.

Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους τὸ εὔτελές τῆς
 τῶν θεῶν γραφῶν φράσεως διασῇροντας, καὶ τὰ ἐν
 χριστιανισμῷ καλὰ βέλτιον παρ' Ἑλλήσιν εἰρῆσθαι φά-
 σκοντας, καὶ προσέτι δγχειδές τὸ τοῦ κυρίου σῶμα λέ-
 γοντας· καὶ τίς ὁ λόγος τῶν διαφόρων τοῦ λόγου 10
 μορφῶν. ἐκ τῶν κατὰ Κέλσου, τοῦ κατὰ χριστιανῶν
 γράψαντος, τύμοι 5' καὶ 2'.

1. Ἐκτον τοῦτον ἐνιστάμενοι λόγον πρὸς τὰς Κέλσου NABC
 κατὰ χριστιανῶν κατηγορίας χρῆζομεν ἐν αὐτῷ, ἱερὲ Ἀμβρό-
 σιῳ, ἀγωνίσασθαι οὐ πρὸς τὰ ἀπὸ φιλοσοφίας ὑπ' αὐτοῦ 15
 ἐκτιθέμενα, ὡς οἰηθείη ἂν τις. παρέθετο γὰρ πλείονα
 μάλιστα Πλάτωνος ὁ Κέλσος, κοινοποιῶν τὰ δυνάμενα ἐλεῖν
 τινὰ καὶ συνετὸν ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων· φάσκων 'βέλ-
 τιον αὐτὰ παρ' Ἑλλήσιν εἰρῆσθαι, καὶ χωρὶς ἀνατάσεως
 καὶ ἀπαγγελίας τῆς ὡς ἀπὸ θεοῦ ἢ υἱοῦ θεοῦ.' φαμέν οὖν 20
 ὅτι, εἴπερ τὸ προκείμενόν ἐστι τοῖς πρεσβεύουσι τὰ τῆς
 ἀληθείας πλείους ὅση δύναμις ὠφελεῖν, καὶ προσάγειν ὡς
 οἶόν τέ ἐστιν αὐτῇ διὰ φιλανθρωπίαν πάνθ' ὄντινόν, οὐ
 μόνον ἐντρεχῇ ἀλλὰ καὶ ἀνόητον, πάλιν δ' αὖ οὐχὶ Ἑλλη-
 νας μὲν οὐχὶ δὲ καὶ βαρβάρους· πολὺ δὲ τὸ ἡμέρον ἔαν 25
 καὶ τοὺς ἀγροικοτάτους καὶ ἰδιώτας οἷός τέ τις γάνηται

6 C. Cels. vi. 1 (Ru. I. 629) 14 om. κατὰ ABC 20 ἐπαγ-
 γελίας N 21 om. τὰ N 24 δ' αὖ] τ' αὖ ABC 25 ἡμέρον]
 ἡμέτερον ABC

ΝΑΒC ἐπιστρέφειν· δηλόν ἐστιν ὅτι καὶ χαρακτήρος ἐν τῷ λέγειν φροντιστέον αὐτῷ κοινωφελούς καὶ δυναμένου πᾶσαν ἐπαγαγέσθαι ἀκοήν. ὅσοι δέ, πολλὰ χαίρειν φράσαντες ὡς ἀνδραπόδοις τοῖς ιδιώταις καὶ μὴ οἷοις τε κατακούειν τῆς
 5 ἐν φράσει λόγων καὶ τάξει ἀπαγγελλομένων ἀκολουθίας, μόνον ἐφρόντισαν τῶν ἀνατραφέντων ἐν λόγοις καὶ μαθήμασιν· οὗτοι τὸ κοινωνικὸν εἰς κομιδῇ στενὸν καὶ βραχὺ συνήγαγον.

2. Ταῦτα δέ μοι λέλεκται ἀπολογουμένη περὶ τῆς
 10 κατηγορουμένης ὑπὸ Κέλσου καὶ ἐτέρων ἐν λέξεσιν εὐτελείας τῶν γραφῶν, ἀμαυροῦσθαι δοκούσης ὑπὸ τῆς ἐν συνθέσει λέξεως λαμπρότητος· ἐπεὶ οἱ καθ' ἡμᾶς προ-
 630 φῆται, Ἰησοῦς τε καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ, ἐνείδον τρῶπι ἀπαγγελίας οὐ τὰ ἀληθῆ μόνον περιεχούσης, ἀλλὰ καὶ
 15 δυναμένης ἐπαγαγέσθαι τοὺς πολλοὺς, ἕως προτραπέντες καὶ εἰσαχθέντες ἕκαστος κατὰ δύναμιν ἀναβῶσιν ἐπὶ τὰ ἐν ταῖς δοκούσαις εἶναι εὐτελέσι λέξεσιν ἀπορρήτως εἰρημένα. καὶ, εἰ χρή γε τολμήσαντα εἰπεῖν, ὀλίγους μὲν ὦνησεν, εἶγε ὦνησεν, ἡ περικαλλὴς καὶ ἐπιτετηδευμένη Πλάτωνος καὶ
 20 τῶν παραπλησίως φρασάντων λέξεις· πλείονας δὲ ἢ τῶν εὐτελέστερον ἅμα καὶ πραγματικῶς καὶ ἐστοχασμένως τῶν πολλῶν διδασκάντων καὶ γραψάντων. ἔστι γοῦν ἰδεῖν τὸν μὲν Πλάτωνα ἐν χερσὶ τῶν δοκούντων εἶναι φιλολόγων μόνον· τὸν δὲ Ἐπίκτητον καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων καὶ ῥοπήν πρὸς
 25 τὸ ὠφελεῖσθαι ἐχόντων θαυμαζόμενον, αἰσθομένον τῆς ἀπὸ τῶν λόγων αὐτοῦ βελτιώσεως. καὶ ταῦτά γε οὐκ ἐγκαλοῦντες Πλάτωνί φαμεν· ὁ γὰρ πολὺς τῶν ἀνθρώπων κόσμος χρησίμως καὶ τοῦτον ἤνεγκεν· ἀλλὰ δεικνύντες τὸ βούλημα τῶν εἰπόντων τό· Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου
 30 οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως· ἵν' ἡ πίστις ἡμῶν μὴ ᾗ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ.

1 om. καὶ Ν 6 ἀνατρεφόντων Ν 16 ἀναβῶσιν] ἀναλάβωσιν Ν
 17 εὐτελέσιν εἶναι ABC 28 ἀλλά]+ καὶ Ν 29 om. τὸ post εἰπόν-
 των ABC 30 πειθοῖς] πειθοί ΝC cf. p. 41 l. 14, p. 103 l. 26

3. Ἔστι γάρ τις οἰκεία ἀπόδειξις τοῦ λόγου, θειότερα 320
 παρὰ τὴν ἀπὸ διαλεκτικῆς Ἑλληνικῇν ἣν ὁ ἀπόστολος NABC
 cf. 1 Co ii 4 ὀνομάζει ἀπόδειξιν πνεύματος καὶ δυνάμεως· πνεύματος
 μὲν διὰ τὰς προφητείας, ἱκανὰς πιστοποιῆσαι τὸν ἐντυγ-
 χάνοντα μάλιστα εἰς τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ· δυνάμεως δὲ διὰ 321
 τὰς τεραστίους δυνάμεις, ἃς κατασκευαστέον γεγενῆσθαι καὶ
 ἐκ πολλῶν μὲν ἄλλων, καὶ ἐκ τοῦ ἰχνη δὲ αὐτῶν ἔτι
 σώζεσθαι παρὰ τοῖς κατὰ τὸ βούλημα τοῦ λόγου βιοῦσιν.

4. Ἐτι δὲ καὶ τοῦτό φησιν ὁ θεὸς λόγος· οὐκ αὖ- 630
 ταρκες εἶναι τὸ λεγόμενον, κἂν καθ' αὐτὸ ἀληθὲς καὶ 10
 πιστικώτατον ᾗ, πρὸς τὸ καθικέσθαι ἀνθρωπίνης ψυχῆς,
 ἐὰν μὴ καὶ δυνάμεις τις θεόθεν δοθῇ τῷ λέγοντι καὶ χάρις
 ἐπανθήσῃ τοῖς λεγομένοις, καὶ αὕτη οὐκ ἄθεε ἐγγινόμενῃ
 τοῖς ἀνυσίμως λέγουσι. φησὶ γοῦν ὁ προφήτης ἐν ἐξη-
 Ps lxxviii 12
 (lxxvii) 12 κοστῷ καὶ ἐβδόμῳ ψαλμῷ, ὅτι Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς 15
 εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ. Ἴν' οὖν ἐπὶ τινων δοθῇ
 τὰ αὐτὰ δόγματα εἶναι Ἑλλήσι καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ λόγου
 ἡμῶν, ἀλλ' οὔτι γε καὶ τὰ αὐτὰ δύναται πρὸς τὸ ὑπαγα-
 γέσθαι καὶ διαθεῖναι ψυχὰς κατὰ ταῦτα. διόπερ οἱ ἰδιῶται,
 ὡς πρὸς φιλοσοφίαν Ἑλληνικῇν, μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ 20
 ἐκπεριῆλθον πολλὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης, διατιθέντες ὡς ὁ
 λόγος ἐβούλετο κατ' ἀξίαν ἕκαστον τῶν ἀκουόντων· οἳ καὶ
 ἀνάλογον τῇ ῥοπῇ τοῦ αὐτεξουσίου αὐτῶν πρὸς ἀποδοχὴν
 τοῦ καλοῦ πολλῷ βελτίους ἐγένοντο.

5. Παλαιοὶ τοίνυν ἄνδρες καὶ σοφοὶ δηλούσθωσαν 25
 τοῖς ἐπίστασθαι δυναμένοις. καὶ δὴ καὶ Πλάτων ὁ τοῦ
 Ἀρίστωνος τὰ περὶ τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ διασημαίνετω ἔν
 τινι τῶν ἐπιστολῶν, καὶ φασκέτω μηδαμῶς εἶναι ῥητὸν τὸ 631
 πρώτον ἀγαθόν, ἀλλ' ἐκ πολλῆς συνουσίας ἐγγιγνόμενον,

1 C. Cels. i. 2 (Ru. I. 320) ἔστι γὰρ] λεκτέον δ' ἐτι πρὸς τοῦτο,
 ὅτι ἐστὶ N 2 ἣν] ταύτην δὲ τὴν θειότεραν N 7 ἐκ τοῦ
 ἰχνη δὲ] N*; ἐκ τοῦ δὲ ἰχνη N*; ἐκ τοῦδε ἰχνη AC; ἐκ τοῦ ἰχνη BE
 9 C. Cels. vi. 2 (Ru. I. 630) ἔτι δὲ καὶ τοῦτό φησιν] φησὶ δ' N
 14 om. ὁ προφήτης ABC* 22 om. οἱ ABC 25 δηλούσων
 ABC

- ABC καὶ ἐξαίφνης οἶον ἀπὸ πυρὸς πηδῆσαντος ἐξαφθὲν φῶς ἐν Plat Ep vii
341 C, D
 727 τῇ ψυχῇ. ὧν καὶ ἡμεῖς ἀκούσαντες (οἱ μελετήσαντες
 μηδενὶ ἀπεχθάνεσθαι τῶν καλῶς λεγομένων, κἄν οἱ ἔξω
 τῆς πίστεως λέγωσι καλῶς, μὴ προσφιλονεικεῖν αὐτοῖς,
 631 μηδὲ ζητεῖν ἀνατρέπειν τὰ ὑγιῶς ἔχοντα) συγκατατιθέμεθα
 ὡς καλῶς λεγομένοις· ὁ θεὸς γὰρ αὐτοῖς ταῦτα, καὶ ὅσα cf. Ro i 19
 καλῶς λέλεκται, ἐφάνέρωσε. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς τὰ
 ἀληθῆ περὶ θεοῦ ὑπολαβόντας, καὶ μὴ τὴν ἀξίαν τῆς περὶ
 αὐτοῦ ἀληθείας θεοσέβειαν ἀσκήσαντας, φαμὲν ὑποκείσθαι
 10 ταῖς τῶν ἀμαρτανόντων κολάσεσιν. αὐταῖς γὰρ λέξεσι
 φησι περὶ τῶν τοιούτων ὁ Παῦλος, ὅτι Ἀποκαλύπτεται Ro i 18 ff.
 ὁργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν
 ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων, διότι τὸ
 γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς, ὁ θεὸς γὰρ
 15 αὐτοῖς ἐφάνέρωσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως
 κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθαράται, ἣ τε αἰδὶος
 αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογή-
 τους, διότι γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ
 ὑψαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς
 20 αὐτῶν καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά· φάσκοντες
 εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ
 ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου
 καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν. καὶ ἀλήθειαν
 γοῦν κατέχουσιν, ὥς καὶ ὁ ἡμέτερος μαρτυρεῖ λόγος, οἱ
 25 φρονούντες ὅτι Ῥητὸν οὐδαμῶς ἐστὶ τὸ πρῶτον ἀγαθόν, Plat Ep ibid.
 καὶ λέγοντες ὡς Ἐκ πολλῆς συνουσίας γινομένης περὶ τὸ
 πρᾶγμα αὐτὸ καὶ τοῦ συζῆν, ἐξαίφνης οἶον ἀπὸ πυρὸς
 πηδῆσαντος ἐξαφθὲν φῶς ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενον αὐτὸ
 ἑαυτὸ ἥδη τρέφει.
 30 6. Ἄλλ' οἱ τοιαῦτα περὶ τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ γράψαν-
 τες καταβαλίνουσιν εἰς Πειραιέα, προσευξόμενοι ὡς θεῷ τῇ cf. Plat Rep
1 327 A

1 om. καὶ BC 2—5 οἱ μελετήσαντες—ἔχοντα] om N; sed
 habet C. Cels. vii. 46 (Ru. I. 727) 23, 24 καὶ ἀλήθειαν γοῦν] ἀλή-
 θειαν οὖν ABC 27 τοῦ συζῆν] Plat.; τὸ συζῆν ABC

Ἀρτέμιδι, καὶ ὁψόμενοι τὴν ὑπὸ ἰδιωτῶν ἐπιτελουμένην NABC
 πανήγυριν· καὶ τηλικαῦτά γε φιλοσοφῆσαντες περὶ τῆς
 ψυχῆς καὶ τὴν διαγωγὴν τῆς καλῶς βεβιωκυίας διεξε-
 θόντες, καταλιπόντες τὸ μέγεθος ὧν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐφάνέρω-
 σεν εὐτελῇ φρονοῦσι καὶ μικρὰ, ἀλεκτρύονα τῷ Ἀσκληπιῷ 632
 ἀποδιδόντες· καὶ τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ καὶ τὰς ἰδέας φαντα-
 σθέντες ἀπὸ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν αἰσθητῶν,
 ἀφ' ὧν ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὰ νοούμενα, τὴν τε αἰδίων αὐτοῦ
 δύναμιν καὶ θεϊότητα οὐκ ἀγεννῶς ἰδόντες, οὐδὲν ἥττον
 ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ὡς ἀσύνετος 10
 αὐτῶν ἡ καρδία ἐν σκότῳ καὶ ἀγνοίᾳ καλινδεῖται τῇ περὶ
 τοῦ θεραπεύειν τὸ θεῖον. καὶ ἔστιν ἰδεῖν τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ
 μέγα φρονούντας καὶ θεολογίᾳ, ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ
 ἀνθρώπου προσκυνούντας εἰς τιμὴν φησιν ἐκείνου· ἔσθ' 15
 ὅτε δὲ καὶ καταβαίνοντας μετ' Αἰγυπτίων ἐπὶ τὰ πετεινὰ
 ἢ τετράποδα ἢ ἔρπετά. ἵνα δὲ καὶ δοκῶσι τινες ταῦτα
 ὑπεραναβεβηκέναι, ἀλλ' εὐρεθήσονται ἀλλάξαντες τὴν ἀλή-
 θειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ σέβοντες καὶ λατρεύοντες
 τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. διὼπερ τῶν ἐν Ἑλλήσι
 σοφῶν καὶ πολυμαθῶν τοῖς ἔργοις περὶ τὸ θεῖον πλανω- 20
 μένων, ἐξελέξατο ὁ θεὸς τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, ἵνα
 καταισχύνη τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀγενῆ καὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ
 τὰ ἐξουθενημένα καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ·
 καὶ ἀληθῶς ἵνα μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ
 θεοῦ. πρῶτον δὲ ἡμῶν σοφοί, Μωσῆς ὁ ἀρχαιότατος καὶ 25
 οἱ ἐξῆς αὐτῷ προφήται, οὐδαμῶς ῥητὸν ἐπιστάμενοι τὸ
 πρῶτον ἀγαθόν, ἔγραψαν μὲν, ὡς θεοῦ ἑαυτὸν ἐμφανίζοντος
 τοῖς ἀξίοις καὶ ἐπιτηδείοις, ὅτι ὥφθῃ ὁ θεὸς φέρ' εἰπεῖν τῷ
 Ἀβραάμ, ἢ τῷ Ἰσαὰκ, ἢ τῷ Ἰακώβ. τίς δὲ ὧν ὥφθῃ καὶ
 ποταπὸς καὶ τίνα τρόπον καὶ τίνι τῶν ἐν ἡμῖν, καταλελοί- 30
 πασιν ἐξετάζειν τοῖς δυναμένοις ἑαυτοὺς ἐμπαρέχειν παρα-

cf. Plat.
Phaedo 118A

Ro i 25

1 Co i 27 ff.

1 ἰδιωτῶν] ἰουδαίων N 11 om. ἢ N 20 πολυμαθῶν] φιλο-
 μαθῶν ABC 25 πρῶτον δὲ] πρῶτοι δὲ οἱ AB; πρῶτοι δὲ C
 27 om. ἑαυτὸν N 28 om. φέρ' εἰπεῖν N 31 παραπλησίως N

ⲛⲀⲐⲐⲉϥ πλὴσίους ἐκείνοις οἷς ὤφθη ὁ θεὸς, ὁφθεῖς αὐτῶν οὐ τοῖς
τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ἀλλὰ τῇ καθαρᾷ καρδίᾳ. καὶ γὰρ
κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἡμῶν· Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, Mt v 8
ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὁρῶνται.

- 5 7. Τὸ δ' ἐξαίφνης οἷον ἀπὸ πυρὸς πηδησαντος ἐξάπτε- cf. Plat Ep
σθαι φῶς ἐν τῇ ψυχῇ, πρότερος οἶδεν ὁ λόγος, εἰπὼν ἐν τῷ vii 341 c, d
προφήτῃ· Φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως. καὶ Ἰωάννης Hos x 12
δὲ ὕστερον ἐκείνου γενόμενος λέγει ὅτι *Ο γέγονεν ἐν τῷ Jn i 4, 9
λόγῳ ζωῇ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων· ὅπερ
10 φῶς ἀληθινὸν φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν
ἀληθινὸν καὶ νοσητὸν κόσμον, καὶ ποιεῖ αὐτὸν φῶς τοῦ cf. Mt v 14
κόσμου. ἔλαμψε γὰρ τοῦτο τὸ φῶς ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, 2 Co iv
πρὸς φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν
633 προσώπῳ Χριστοῦ. διό φησιν ἀρχαιότατος προφήτης πρὸ
15 πολλῶν γενεῶν τῆς Κύρου βασιλείας προφητεύσας, ὑπὲρ
τὰς τεσσαρεσκαίδεκα γὰρ γενεὰς πρεσβύτερος αὐτοῦ ἦν, τό-
Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; Ps xxv
καί· Δύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς Ps cxix
τρίβοις μου. καί· Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ Ps cxviii 105
20 προσώπου σου, κύριε· καί· Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα Ps xxxvi
φῶς. καὶ ἐπὶ τὸ φῶς τοῦτο προτρέπων ἡμᾶς ὁ ἐν τῷ (xxxv) 10
Ἡσαΐη λόγος φησί· Φωτίζου, φωτίζου, Ἱερουσαλὴμ· ἡκεῖ Isa lx 1
γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλεν. ὁ δ'
αὐτὸς οὗτος προφητεύων περὶ τῆς τοῦ Ἰησοῦ ἐπιδημίας,
25 ἀφίσταντος τῆς ἀπὸ τῶν εἰδώλων καὶ ἀγαλμάτων καὶ δαι-
μόνων θεραπείας, φησὶν ὅτι Καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ Mt iv 16
θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς· καὶ πάλιν· Λαὸς ὁ καθημέ- cf. Isa ix 2
νος ἐν σκότει φῶς εἶδεν μέγα. ὅρα οὖν τὴν διαφορὰν τοῦ
καλῶς λελεγμένου ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος περὶ τοῦ πρώτου
30 ἀγαθοῦ, καὶ τῶν εἰρημένων ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ
φωτὸς τῶν μακαρίων· καὶ ὅρα ὅτι ἡ μὲν ἐν Πλάτωνι περὶ

7 ἑαυτοῖς] ἑαυτοῦς ⲛ 14 προσώπῳ] + τοῦ AB 18 νόμος]
λόγος AB 23 ἀνατέταλκεν BC; ἀνέταλκεν A 28 ἐν σκότει]
ἐν σκοτία AC; om. B 29 λεγομένου ABC

- *ABC ἀπλουστέραις λέξεσι παρὰ Ἰουδαίους ἢ χριστιανοῖς· καίτοι γε ἡ πρώτη Ἰουδαίων λέξις, ἣ οἱ προφήται χρησάμενοι καταλελοίπασιν ἡμῖν βιβλία, Ἑβραίων διαλέκτῳ καὶ σοφῇ συνθήσει τῶν ἐν τῇ διαλέκτῳ κατ' ἐκείνους ἀναγράφεται.
- 5 9. Εἰ δὲ χρή καὶ τὴν τῶν δογμάτων ταυτότητα, καὶ παράδοξος ὁ λόγος εἶναι δοκῇ, δεῖξαι βέλτιον εἰρημένην παρὰ τοῖς Ἰουδαίων προφήταις ἢ τοῖς λογίοις χριστιανῶν· οὕτω τὸν λόγον κατασκευαστέον, ἀπὸ τινος τοῦ περὶ τὰς τροφᾶς καὶ τὴν σκευασίαν αὐτῶν παραδείγματος. ἔστω
- 10 τι ὑγιεινὸν βρῶμα καὶ ἰσχύος τοῖς ἐσθίουσιν ἐμποικητικόν, τοῦτο δὲ οὕτω μὲν σκευασθὲν καὶ τοιοῦσδε ἡδύσμασιν ἀρτυθὲν λαμβανέτωσαν οὐχ οἱ μὴ μαθόντες ἄγροικοι καὶ ἐπαύλεσιν ἀνατεθραμμένοι καὶ πένητες τὰ τοιαῦτα ἐσθίειν, ἀλλ' οἱ πλούσιοι καὶ ἀβροδίατοι μόνοι· οὐκ ἐκείνως δὲ καὶ
- 15 ὥς δοκεῖ τοῖς νομιζομένοις καθαριωτέροις σκευασθὲν, ἀλλ' ὥς μεμαθήκασιν ἐσθίειν οἱ πένητες καὶ οἱ ἀγροικότεροι καὶ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐσθιέτωσαν μυριάδες ὅλα· εἰ οὖν καὶ διδοῖτο ἀπὸ μὲν τῆς τοιαύσδε σκευασίας τοὺς νομιζομένους καθαριωτέρους μόνους ὑγιάζεσθαι, οὐδενὸς τῶν πολ-
- 20 λῶν προσβάλλοντος τοῖς τοιοῦσδε βρώμασιν, ἀπὸ δὲ τῆς τοιαύσδε τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων ὑγιεινότερον διάγειν· τίνας μᾶλλον τοῦ κοινωνικοῦ ἔνεκεν ἀποδεξόμεθα τῶν ὑγιεινῶν βρωμάτων χάριν; ἄρα γε τοὺς τοῖς λογίοις χρησίμως αὐτὰ σκευάζοντας, ἢ τοὺς τοῖς πλήθεσι; τῆς
- 25 ἴσης (δεδόσθω γὰρ) ὑγείας καὶ εὐεξίας ἐγγινομένης ἀπὸ τῶν οὕτως σκευασθέντων ἢ οὕτως, ἀλλὰ φανερόν· ὅτι αὐτὸ
- 737 τὸ φιλόανθρωπον καὶ τὸ κοινωνικὸν ὑποβάλλει, κοινωνωφέστερον εἶναι ἱατρὸν τὸν τῆς τῶν πολλῶν ὑγείας προνοησάμενον, ἢ τὸν τῆς τῶν ὀλίγων μόνον.
- 30 10. Εἰ νενόηται δὴ τὸ παράδειγμα, μεταβιβαστέον αὐτὸ ἐπὶ τὴν ποιότητα τῆς τῶν λογικῶν ζώων λογικῆς τρο-

7 λογίοις] λόγοις N 10 ὑγιαῖνον N 12 μαρθάνοντες N
 18 διδοῖτο] conjecit Boherellus; διδῶτο N; διδῶ ABC om. τοὺς N
 25 δεδόσθω γὰρ] γὰρ δεδόσθω ABC 29 om. τῶν N

φῆς. καὶ ὅρα εἰ μὴ Πλάτων μὲν καὶ οἱ Ἑλλήνων σοφοὶ, **κ** **ΑΒ** **С**
 ἐν οἷς λέγουσι καλῶς, παραπλήσιοι εἰσι τοῖς προνοησαμέ-
 νοις ἰατροῖς τῶν καθαιρωτέρων εἶναι νομιζομένων μόνων,
 τοῦ πλήθους δὲ τῶν ἀνθρώπων καταφρονησάντων· οἱ δὲ ἐν
 Ἰουδαίοις προφήται καὶ οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ, οἱ μακρὰν **5**
 χαίρειν εἰπόντες τῇ ποικίλῃ τῶν λέξεων συνθέσει καὶ τῇ,
 ὥς ὠνόμασεν ἡ γραφὴ, σοφία ἀνθρώπων καὶ σοφία κατὰ
 σάρκα, τὴν γλῶσσαν αἰνισσομένη, ὁμοιωθεῖεν ἂν τοῖς τὴν
 αὐτὴν τῶν βρωμάτων ποιότητα ὑγεινοτάτην προνοησαμέ-
 νοις συνθέσει λέξεων σκευάσαι καὶ εὐτρεπίσαι φθανούσῃ **10**
 ἐπὶ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων καὶ μὴ ξενιζούσῃ τὴν διά-
 λεκτον αὐτῶν, μηδὲ διὰ τοῦ ξενισμοῦ ἀποστρεφούσῃ
 ἀκούειν ὥς ἀσυνήθων τῶν τοιῶνδε διαλέξεων. καὶ γὰρ
 εἴπερ πρόκειται τῷ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, λογικῷ βρώματι
 ἀνεξίκακον καὶ πρᾶον ποιῆσαι τὸν ἐμφαγόντα· πῶς οὐ **15**
 βέλτιον συνεσκευασμένος εἴη ἂν λόγος ὁ πλήθη ἀνεξικάκων
 καὶ πρᾶων κατασκευάζων ἢ προκοπτόντων γε ἐπὶ ταύτας τὰς
 ἀρετάς, παρὰ τὸν πάνυ ὀλίγους καὶ εὐαριθμήτους, ἵνα καὶ
 τοῦτο δοθῇ, ἀνεξικάκους καὶ πρᾶους ποιοῦντα; ὥσπερ δὲ
 εἰ ὁ [Πλάτων] τοὺς αἰγυπτιάζοντας ἢ τοὺς συριάζοντας **20**
 ὠφελεῖν ὑγίεισι δόγμασιν ἐβούλετο Ἑλλήνι τυγχάνων,
 προενοήσατο ἂν μαθεῖν τὰς τῶν ἀκουσομένων διαλέκτους
 καὶ, ὥς Ἑλληνες ὀνομάζουσι, βαρβαρίζειν μᾶλλον ὑπὲρ
 τῆς Αἰγυπτίων καὶ Σύρων βελτιώσεως ἢ Ἑλλήνι μένων
 μηδὲν δύνασθαι χρήσιμον λέγειν Αἰγυπτίοις καὶ Σύροις· **25**
 οὕτως ἢ προνοουμένη θεία φύσις οὐ τῶν πεπαιδευσθαι
 νομιζομένων μόνον τὰ Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν
 Ἑλλήνων, συγκατέβη τῇ ἰδιωτείᾳ τοῦ πλήθους τῶν ἀκρω-
 μένων, ἵνα ταῖς συνήθεσιν αὐτοῖς χρησαμένη λέξεσι προκα-

1 Co ii 5;
 cf. i 26; 2
 Co i 12

3 μόνων **ΑΒ** **4** om. δὲ (pr.) **κ** καταφρονήσαν **С** **5** μα-
 κρὰ **ABC** **8** αἰνισσομένη] **B^aE**; αἰνισσόμενοι **κ** **ΑΒ^aС** **13** τοιῶνδε] τοιούτων **ABC** **16** συ-
 σκευασάμενος **κ** **18, 19** om. καὶ τοῦτο **κ** **20** πλάτων] supplevi
 ex conjectura **21** ἐβούλετο] βουλόμενος **С** **24** μένων] μέν
 ὡς **κ** **25** χρήσιμον δύνασθαι **ABC** **26** προνοησαμένη **ABC**
27, 28 om. ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἐλλήνων **ABC**

MABC λέσθαι ἐπὶ ἀκρόασιν τὸ τῶν ἰδιωτῶν πλῆθος, δυνάμενον
 ἐξ εὐχεροῦς μετὰ τὴν ἅπαξ γενομένην εἰσαγωγὴν φιλοτιμή-
 σασθαι πρὸς τὸ καὶ βαθύτερα τῶν κεκρυμμένων νοημάτων
 ἐν ταῖς γραφαῖς καταλαβεῖν. καὶ τῷ τυχόντι γὰρ δῆλον
 5 ταύτας ἀναγινώσκοντι, ὅτι πολλὰ βαθύτερον τοῦ αὐτόθεν
 ἐμφαινόμενου ἔχειν δύναται νοῦν, τοῖς ἀνατιθεῖσιν ἑαυτοὺς
 τῇ ἐξετάσει τοῦ λόγου φανερούμενον, καὶ φανερούμενον
 738 κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς εἰς τὸν λόγον σχολῆς καὶ εἰς τὴν
 ἀσκήσιν αὐτοῦ προθυμίας.

10 II. Οὐκοῦν κατεσκευάσται ὅτι, ὥς φησι Κέλσος,
 ἀγροικότερον εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς· Τῷ τύπτοντί σε εἰς τὴν Lc vi 29
 σιαγόνα πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην· καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῇ- Mt v 40
 ναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες καὶ τὸ ἱμάτιον· βιω-
 φελέστερον κέκινηκε τὸν λόγον καὶ παρέστησεν οὕτως
 15 εἰπὼν, ἢ ὡς ἐν τῷ Κρίτῳ Πλάτῳ, οὐ μὴδ' ἀκούειν ἰδιώται
 δύνανται, ἀλλὰ μόγις οἱ τὰ ἐγκύκλια πρὸ τῆς σεμνῆς Ἑλ-
 λήνων φιλοσοφίας μεμαθηκότες. κατανοητέον δὲ καὶ ὅτι
 οὐ παραφθείρεται ὁ περὶ ἀνεξικακίας νοῦς ὑπὸ τῆς τῶν
 λέξεων εὐτελείας, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ συκοφαντεῖ τὸν λόγον
 20 λέγων ὁ Κέλσος· 'Ἀλλὰ τῶνδε μὲν πέρι καὶ ἄλλων, ὅσα
 παραφθεύουσιν, ἀρκείτω τὰ εἰρημένα.'

Καὶ ἐν τῷ 5' πάλιν τόμῳ, πρὸς τὸν Δγχειδῆς το
 σῶμα τοῦ κυρίου λέγοντα Κέλσον οὕτως.

688 12. Ἐξῆς δὲ τούτοις λέγει, ὁ Κέλσος δηλονότι·
 25 'Ἐπειδὴ θεῖον πνεῦμα ἦν ἐν σώματι, πάντως τι παραλλάτ-
 τειν αὐτὸ τῶν λοιπῶν ἐχρῆν, ἢ κατὰ μέγεθος ἢ κάλλος ἢ
 689 ἀλκὴν ἢ φωνὴν ἢ κατάπληξιν ἢ πειθῶ. ἀμήχανον γὰρ ὅτῳ

5, 6 πολλὸν τοῦ αὐτόθεν ἐμφ. βαθύτερον N 6 ἑαυτοῖς] αὐτοὺς N
 7 φανερούμενον καὶ] BC: καὶ A; om. N 8 ἀναλογίαν] ἀνάλογον
 N 10 ὡς φησι κέλσος] ὡς φησιν ὁ κέλσος AC; ὁ ὡς φησιν ὁ κέλσος
 B 11 om. ὁ ἰησοῦς ABC 20 ὁ κέλσος λέγων ABC
 24 C. Cels. vi. 75 om. δὲ N ὁ κέλσος δηλονότι] ὅτι N
 26 αὐτὸ] αὐτὸν N om. ἢ ante κατὰ N 27 δτω] ὦ τὸ ABC

θεῖόν τι πλεον τῶν ἄλλων προσῆν μηδὲν ἄλλου διαφέρειν· **ABC**
 τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλου διέφερεν, ἀλλ', ὡς φασι, μικρὸν καὶ
 δυσειδὲς καὶ ἀγεννὲς ἦν· φαίνεται δὴ καὶ ἐν τούτοις ὅτι,
 εἰ μὲν κατηγορεῖν θέλη τοῦ Ἰησοῦ, ὡς πιστεύων ταῖς παρέ-
 χειν δοκούσαις αὐτῷ γραφαῖς ἀφορμὰς κατηγορίας λέγει τὰ 5
 ἀπ' αὐτῶν· ὅπου δὲ κατὰ τὰς αὐτὰς γραφὰς δόξαι ἂν τις τὰ
 ἐναντία λέγεσθαι τοῖς εἰς κατηγορίαν παραλαμβανομένοις,
 ταῦτα οὐδὲ προσποιεῖται εἰδέναι· ὁμολογουμένως τοίνυν
 γέγραπται τὰ περὶ τοῦ δυσειδὲς γεγονέναι τὸ τοῦ Ἰησοῦ
 σῶμα· οὐ μὴν ὡς ἐκτέθειται καὶ ἀγεννὲς· οὐδὲ σαφῶς 10
 δηλοῦται ὅτι μικρὸν ἦν· ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτω παρὰ τῷ
 Ἰησοῦ ἀναγεγραμμένη, προφητεύοντι αὐτὸν ἐπιδημήσοντα
 τοῖς πολλοῖς οὐκ ἐν ὥραίῳ εἶδει οὐδέ τιμι ὑπερέχοντι κάλ-
 λει· **Is liii r ff.** Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων
 κυρίου τίμι ἀπεκαλύφθη; ἀνηγγέλαιμεν ἐναντίον αὐτοῦ, ὡς 15
 παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ· οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ
 [οὐδὲ δόξα· καὶ εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος] οὐδὲ
 κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον παρὰ τοὺς
 υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· ἄρ' οὖν τούτων μὲν ὁ Κέλσος ἤκουεν,
 ἐπεὶ ᾤετο αὐτῷ χρήσιμα εἶναι εἰς τὸ κατηγορεῖσθαι τὸν 20
 Ἰησοῦν· οὐκέτι δὲ προσέσχε τοῖς λεγομένοις ἐν τεσσαρακο-
 στῷ τετάρτῳ ψαλμῷ, τῷ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ, τίνα τρόπον
 λέγεται· **Ps xlv (xliv) 4 f.** Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρὸν σου,
 δυνατέ, τῇ ὡραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντεινον 690
 καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε. 25

13. Ἔστω δὲ μὴ ἀνεγνωκέναι αὐτὸν τὴν προφητείαν,
 ἢ ἀνεγνωκότες περισπᾶσθαι ὑπὸ τῶν παρερμηνεύοντων
 αὐτήν, ὡς οὐ περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ προφητευομένην· τί
 φήσει καὶ περὶ τοῦ εὐαγγελίου, ἐν ᾧ ἀναβὰς εἰς τὸ
 ὑψηλὸν ὄρος μετεμορφώθη ἔμπροσθεν τῶν μαθητῶν καὶ 30
cf. Mt xvii 1 f.

2 τοῦτο δὲ] τὸ δὲ γε ABC 5 δοκούσαις αὐτῷ] αὐτὸ δοκούσαις
 A; αὐτῷ δοκούσαις BC 6 om. τις ABC 11 om. τῷ ABC
 16 πεδίον N 17 οὐδὲ δόξα—εἶχεν εἶδος] om. NABC; sed cf. infra
 p. 81 l. 3 18 ἄτιμον]+ καὶ ABC 19 ἤκουσεν ABC 22 om.
 τῷ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ N 24 ἐντειναι N 29 om. τὸ N

ABC ὥφθη ἐν δόξῃ· ὅτε καὶ Μωσῆς καὶ Ἡλίας ὀφθέντες ἐν δόξῃ Lc ix 30 f.
 ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερου-
 σαλὴμ; ἡ ἐὰν μὲν προφήτης λέγῃ· Εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ Is liii 2
 εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, καὶ τὸ ἐξῆς· καὶ ὁ Κέλσος παρα-
 5 δέχεται τὴν προφητείαν ταύτην ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ἀναφέρε-
 σθαι, τυφλώτων περὶ τὴν παραδοχὴν τοῦ λεγομένου, καὶ
 οὐχ ὁρῶν ὅτι μεγάλη κατασκευὴ ἐστὶ τοῦ τὸν ἄμορφον
 εἶναι δοκοῦντα Ἰησοῦν υἱὸν εἶναι θεοῦ, τὸ πρὸ πολλῶν ἔτων
 τῆς γενέσεως αὐτοῦ πεπροφητεῦσθαι καὶ περὶ τοῦ εἶδους
 10 αὐτοῦ· ἐὰν δὲ ἄλλος προφήτης ὠραιότητα καὶ κάλλος εἶναι
 λέγῃ περὶ αὐτὸν, οὐκέτι βούλεται τὴν προφητείαν εἰς Ἰη-
 σοῦν Χριστὸν ἀναφέρεσθαι; καὶ εἰ μὲν σαφῶς ἦν ἀπὸ τῶν
 εὐαγγελίων λαβεῖν, ὅτι οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ
 τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον ἦν, ἐκλείπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν
 15 ἀνθρώπων· εἶποι ἂν τις οὐ κατὰ τὸ προφητικὸν εἰρηκέναι
 ταῦτα τὸν Κέλσον, ἀλλὰ κατὰ τὸ εὐαγγελικόν. νυνὶ δὲ
 οὔτε τῶν εὐαγγελίων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀποστόλων ἐμφαινόν-
 των ὅτι οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος· σαφὲς ὅτι τὸ ἀπὸ τῆς
 προφητείας ἀναγκάζεται παραδέχεσθαι ὡς ἀληθεύμενον
 20 περὶ Χριστοῦ· ὅπερ οὐκέτι ἐπιτρέπει τὰς περὶ Ἰησοῦ κατη-
 γορίας προβαίνειν.

14. Πάλιν τε αὖ ὁ λέγων· Ἐπειδὴ θεῖον πνεῦμα ἦν
 ἐν σώματι, πάντως τι παραλλάττειν αὐτὸ τῶν λοιπῶν ἐχρῆν,
 ἡ κατὰ μέγεθος ἡ φωνὴν ἡ ἀλκὴν ἡ κατάπληξιν ἡ πειθῶ·
 25 πῶς οὐχ ἑώρα τὸ παραλλάττον τοῦ σώματος αὐτοῦ πρὸς τὸ
 τοῖς ὁρώσι δυνατὸν, καὶ διὰ τοῦτο χρήσιμον, τοιοῦτο φαινό-
 μενον ὅποιον ἔδει ἐκάστῳ βλέπεσθαι; καὶ οὐ θαυμαστὸν
 τὴν φύσει τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν καὶ εἰς πάντα ἃ βού-
 λεται ὁ δημιουργὸς ὕλην μεταβλητὴν, καὶ πάσης ποιότητος
 30 ἦν ὁ τεχνίτης βούλεται δεκτικὴν, ὅτε μὲν ἔχειν ποιότητα
 καθ' ἣν λέγεται τό· Οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος· ὅτε δὲ

4 τὸ] τὰ ABC 4, 5 παραδέχεται N 7 μέγα τῇ κατασκευῇ
 ἐστὶ τὸ ABC 8 om. τὸ ABC 9 προπεφητεῦσθαι ABC* 11 om.
 Ἰησοῦν N 14 om. ἦν ABC 15 εἶπεν ABC om. τὸ N 17 εὐαγγέ-
 λιον ABC 19 παραδέχεσθαι] παραδέξασθαι B; rasura sub -χε- in N

οὕτως ἔνδοξον καὶ καταπληκτικὴν καὶ θαυμαστὴν, ὡς ἐπὶ MABC
cf. Mt xvii 6 πρόσωπον πεσεῖν τοὺς θεατὰς τοῦ τηλικούτου κάλλους
συνανελθόντας τῷ Ἰησοῦ τρεῖς ἀποστόλους. ἀλλ' ἐρεῖ
ταῦτ' εἶναι πλάσματα καὶ μύθων οὐδὲν διαφέροντα, ὡς καὶ
τὰ λοιπὰ τῶν περὶ Ἰησοῦ παραδόξων. 5

15. Πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον ὅτι σχεδὸν πᾶσαν ἱστορίαν, 358
κἂν ἀληθὴς ᾖ, βούλεσθαι κατασκευάζειν ὡς γεγενημένην, καὶ
καταληπτικὴν ἐμποιῆσαι περὶ αὐτῆς φαντασίαν, τῶν σφό-
δρα ἐστὶ χαλεπωτάτων, καὶ ἐν ἐνίοις ἀδύνατον. φέρε
γάρ τινα λέγειν μὴ γεγονέναι τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον, μά- 10
λιστα διὰ τὸ ἀδύνατον προσπεπλέχθαι λόγον περὶ τοῦ
γεγενησθαι τινα Ἀχιλλέα θαλασσίας θεᾶς Θέτιδος υἱὸν καὶ
ἀνθρώπου Πηλέως, ἢ Σαρπηδόνα Διὸς, ἢ Ἀσκάλαφον καὶ
Ἰάλμενον Ἄρεος, ἢ Αἰνείαν Ἀφροδίτης· πῶς ἂν κατασκευά-
σαιμεν τὸ τοιοῦτον, μάλιστα θλιβόμενοι ὑπὸ τοῦ οὐκ οἶδ' 15
ὅπως παρῶνθεντος πλάσματος τῇ κεκρατηκυῖα παρὰ πᾶσι
δόξῃ περὶ τοῦ ἀληθῶς γεγονέναι τὸν ἐν Ἰλίῳ πόλεμον Ἑλ-
λήνων καὶ Τρώων; φέρε δὲ καὶ τινα ἀπιστεῖν περὶ Οἰδί-
ποδος καὶ Ἰοκάστης καὶ τῶν γεννηθέντων ἀπὸ ἀμφοτέρων
Ἑτεοκλέους καὶ Πολυνείκους, διὰ τὸ προσπεπλέχθαι τῷ 20
λόγῳ τὴν Σφίγγα μιξοπάρθενόν τινα· πῶς ἂν τὸ τοιοῦτον
ἀποδείξαιμεν; ἀλλ' ὁ εὐγνωμόνως ἐντυγχάνων ταῖς ἱστο-
ρίαις καὶ βουλόμενος ἑαυτὸν τηρεῖν καὶ ἐν ἐκείναις ἀνεξαπά-
τητον κρινεῖ, τίσι μὲν συγκαταθήσεται, τίνα δὲ τροπολογή-
σει, τὸ βούλημα ἐρευνῶν τῶν ἀναπλασασμένων τὰ τοιάδε 25
καὶ τίσιν ἀπιστήσῃ, ὡς διὰ τὴν πρὸς τινὰς χάριν ἀναγε-
γραμμένοις. καὶ τοῦτο προλαβόντες δι' ὅλην τὴν φερομέ-
νην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἱστορίαν εἰρήκαμεν,
οὐκ ἐπὶ ψιλὴν πίστιν καὶ ἄλογον τοὺς ἐντρεχεστέρους ἐκ-
καλοῦμενοι, ἀλλὰ βουλόμενοι παραστήσαι ὅτι εὐγνωμο- 30

5 παραδόξων] + πρὸς τὸδε διὰ πλείωνων ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἀπε-
λογησάμεθα. ἔχει δὲ τι καὶ, κ.τ.λ. N, ut infra p. 83 l. 21 6 λεκτέον
ὅτι κ.τ.λ.] cf. C. Cels. i. 42 σχεδὸν] + τὸ ABC 8 ποιῆσαι N
9 om. ἐν N 12 om. θέτιδος N 18 πόλεμον post τρώων ABC
om. καὶ (sec.) N 25 τοιαδί ABC

ABC σύνης χρεία τοῖς ἐντευζομένοις καὶ πολλῆς ἐξετάσεως καί, ἰν' οὕτως ὀνομάσω, εἰσόδου εἰς τὸ βούλημα τῶν γραψάντων, ἰν' εὐρεθῇ ποῖα διανοίᾳ ἕκαστον γέγραπται.

378 16. Ἔοικεν δὲ ὁ Κέλσος, ἵνα μὲν ἐγκαλέσῃ τῷ λόγῳ, 5 πιστεύειν ὅπου θέλει τοῖς γεγραμμένοις· ἵνα δὲ τὴν ἐμφαινομένην θεώτητα ἐν τοῖς αὐτοῖς βιβλίοις ἀπαγγελλομένην μὴ παραδέξῃται, ἀπιστεῖν τοῖς εὐαγγελίοις· δέον τὸ φιλάληθες ἰδόντα τῶν γραψάντων ἐκ τῆς περὶ τῶν χειρόνων ἀναγραφῆς πιστεῦσαι καὶ περὶ τῶν θειοτέρων.

401 17. Εἰ γὰρ μὴ ἦσαν φιλαλήθεις ἀλλ', ὥς οἶται Κέλσος, πλάσματα ἀναγράφοντες, οὐκ ἂν Πέτρον ἀνέγραψαν ἀρνησάμενον ἢ τοὺς μαθητὰς Ἰησοῦ σκανδαλιζομένους. τίς γὰρ, εἰ καὶ γέγονε τοιαῦτα, ἤλεγξε τὸν λόγον, ὅτι οὕτως ἀπήντησε; καὶ τοί γε κατὰ τὸ εἶκος ἐχρῆν σεσιωπῆσθαι 15 ταῦτα ἀνθρώποις βουλομένοις διδάσκειν τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς εὐαγγελίοις θανάτου καταφρονεῖν ὑπὲρ τῆς ὁμολογίας τοῦ χριστιανισμοῦ. νυνὶ δ' ὁρῶντες ὅτι ὁ λόγος δυνάμει κρατήσῃ τῶν ἀνθρώπων ἔθηκεν καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ οἶδ' ὅπως οὐ βλάψοντα τοὺς ἐντυγχάνοντας οὐδὲ πρόφασιν 20 δώσονται ἀρνήσεως.

690 18. Ἐχει δέ τι καὶ μυστικώτερον ὁ λόγος, ἀπαγγέλ- 691 λων τὰς τοῦ Ἰησοῦ διαφόρους μορφαὶς ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὴν τοῦ θείου λόγου φύσιν, οὐχ ὁμοίως φαινομένου τοῖς τε πολλοῖς καὶ τοῖς ἀκολουθεῖν αὐτῷ εἰς ὑψηλὸν, ὃ ἀποδεδω- cf. Mt xvii 1 25 καμεν, ὅρος δυναμένοις. τοῖς μὲν γὰρ ἔτι κάτω τυγχάνουσι καὶ μηδέπω ἐπὶ τὸ ἀναβαίνειν παρεσκευασμένοις ὁ λόγος οὐκ ἔχει εἶδος οὐδὲ κάλλος· τὸ γὰρ εἶδος αὐτοῦ τοῖς τοιού- 1s liii 2 f. τοις ἐστὶν ἄτιμον, καὶ ἐκλείπον παρὰ τοὺς ὑπὸ ἀνθρώπων γεγενημένους λόγους, τροπικῶς ἐν τούτοις καλουμένους 30 υἱοὺς ἀνθρώπων. εἵπομεν γὰρ ἂν πολλῶ ὠραιότερους φαίνεσθαι τοὺς τῶν φιλοσοφούντων λόγους, ὄντας υἱοὺς

3 ὁποῖα ABC 4 C. Cels. i. 63; cf. infra c. xviii. p. 105 l. 10
10 C. Cels. ii. 15 13 τοιαῦτα] ταῦτα N 17, 18 δυνάμει ὁ
λόγος κρατήσῃ AC; δυνάμει κρατήσῃ ὁ λόγος B 21 C. Cels. vi.
77; cf. supra p. 82 l. 5 n. μυστικὸν ABC

ἀνθρώπων, παρὰ τὸν τοῖς πολλοῖς κηρυσσόμενον τοῦ θεοῦ (H)A.
 1 Co i 21 λόγον, ὃς ἐμφαίνει καὶ μωρίαν κηρύγματος· καὶ διὰ τὴν
 ἐμφαινομένην μωρίαν τοῦ κηρύγματος λέγουσιν οἱ τοῦτο
 μόνον θεωροῦντες· Εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ
 κάλλος. τοῖς μέντοι ἐκ τοῦ ἀκολουθεῖν αὐτῷ δύναμιν 5
 ἀνειληφόσι πρὸς τὸ ἔπεσθαι καὶ ἀναβαίνοντι αὐτῷ εἰς τὸ
 ὑψηλὸν ὄρος, θειοτέραν μορφήν ἔχει· ἣν βλέπουσιν, εἰ τίς
 Mt xvi 18 ἔστι Πέτρος χωρήσας τὴν τῆς ἐκκλησίας ἐν αὐτῷ οἰκοδο-
 μὴν ἀπὸ τοῦ λόγου, καὶ τοσαύτην ἔξιν ἀναλαβὼν ὡς
 Ps ix 14 f. μηδεμίαν πύλιν ἔξου κατισχύσειν αὐτοῦ, ὑψωθέντος διὰ 10
 τὸν λόγον ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, ὅπως ἂν ἐξαγγείλῃ
 cf. Mc iii 17 Σιών· καὶ εἰ τινὲς εἰσιν ἐκ λόγων τὴν γένεσιν λαβόντες
 μεγαλοφώνων, οἵτινες οὐδὲν ἀποδέουσι νοητῆς βροντῆς.

19. Καὶ τὰ ἱμάτια δὲ αὐτοῦ κάτω ἄλλα ἐστίν, οὐκ ἔστι 15
 λευκά, οὐκ ἔστιν ὡς τὸ φῶς· ἐὰν ἀναβῇ εἰς τὸ ὄρος τὸ
 ὑψηλόν, ὅψει αὐτοῦ φῶς καὶ τὰ ἱμάτια. τὰ ἱμάτια τοῦ
 λόγον αἱ λέξεις εἰσὶ τῆς γραφῆς· ἐνδυμα τῶν θείων νοημά-
 των τὰ ῥήματά ἐστι ταῦτα. ὡς οὖν αὐτὸς κάτω ἀλλοῖος 20
 φαίνεται, καὶ ἀναβὰς μεταμορφοῦται, καὶ γίνεται τὸ πρόσ-
 ωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, οὕτω καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ,
 οὕτω καὶ τὰ ἱμάτια· ὅταν δὲ ᾗς κάτω, οὐκ ἔστι λαμπρά, οὐκ
 ἔστι λευκά· ἐὰν δὲ ἀναβῇ, ὅψει τὸ κάλλος καὶ τὸ φῶς τῶν
 ἱματίων, καὶ τὸ πρόσωπον θαυμάσεις τοῦ Ἰησοῦ μεταμορ-
 φωθέν. ὅρα δὲ εἰ μὴ ὁμοίον ἐστι καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις 25
 περὶ τοῦ σωτῆρος μαθεῖν. τὰ μὲν γὰρ περὶ τῆς γενέσεως
 αὐτοῦ, γενεαλογουμένου ἐξ Ἀβραάμ καὶ γεννωμένου ἐκ
 Mt i 1 σπέρματος Δαυεὶδ κατὰ σάρκα, Βίβλος ἐστὶ γενέσεως Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ· τὰ δὲ θειότερα καὶ μείζονα τῶν περὶ αὐτοῦ
 λεχθησομένων ἂν καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀπαγγελλομένων φησὶν ὁ 30

1 om. τοῦ H 5 om. ἐκ τοῦ H 8 αὐτῷ H 10 κατι-
 σχύειν ABC 14 μεγαλόφωνοί τινες. οὐδὲν ἀποδέουσιν οἱ τῆς
 βροντῆς· ἀλλὰ πόθεν κέλσῃ, κ.τ.λ., H; cf. infra p. 86 l. 4 15 quae
 sequuntur καὶ τὰ ἱμάτια usque ad τῶν δικαίων αὐτοῦ p. 86 l. 3 non
 habet H 22, 23 ἐστι...ἐστι] ἐτι...ἐτι A

ABC Ἰωάννης ὡς ἄρα Οὐδὲ τὸν κόσμον οἶμαι χωρεῖν τὰ γρα- Jn xxi 25
 φόμενα βιβλία. τὸ γὰρ μὴ χωρεῖν τὸν κόσμον τὰ γραφό-
 μενα βιβλία οὐ διὰ τὸ πλῆθος τῶν γραμμάτων, ὥς τινες,
 ἐκδεκτόν, ἀλλὰ διὰ τὸ μέγεθος τῶν πραγμάτων· τοῦ μεγέ-
 5 θους τῶν πραγμάτων οὐ μόνον οὐ δυναμένου γράφεσθαι,
 ἀλλ' οὐδὲ διὰ γλώσσης σαρκίνης ἀπαγγέλλεσθαι, οὐδὲ ἐν
 διαλέκτοις καὶ φωναῖς ἀνθρωπίναις σημαίνεσθαι. ὅθεν καὶ
 Παῦλος, ἐπὶ μανθάνειν μέλλη τὰ θειότερα, ἔξω τοῦ καθ'
 ἡμᾶς περιγείου κόσμου γίνεται καὶ εἰς τρίτον οὐρανὸν cf. 2 Co xii
 10 ἀρπάζεται, ἵνα τὰ ἐκείθεν ἄρρητα ῥήματα ἀκοῦσαι δυνηθῇ.
 τὰ γὰρ ἐνθάδε λαλούμενα καὶ λόγος εἶναι θεοῦ νομιζόμενα,
 τοῦ λόγου σαρκωθέντος, καὶ καθ' ὃ θεὸς ἐστὶ πρὸς τὸν θεὸν Jn i 1
 ἐαυτὸν κενοῦντος, ἀπαγγέλλεται. διόπερ τὸν τοῦ θεοῦ Phil ii 7
 λόγον ἐπὶ γῆς, ἐπεὶ ἄνθρωπος γέγονε, ἀνθρώπινον βλέπο-
 15 μεν· αἰεὶ γὰρ ἐν ταῖς γραφαῖς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα Jn i 14
 κατασκηνώσῃ ἐν ἡμῖν· ἀλλ', ἐὰν εἰς τὸ στήθος τοῦ σαρκω-
 θέντος λόγου ἀνακλιθῶμεν καὶ ἀνιόντι αὐτῷ εἰς τὸ ὑψηλὸν
 ὅρος ἀκολουθῆσαι δυνηθῶμεν, ἐροῦμεν τό· Εἶδομεν τὴν cf. Jn i 14
 δόξαν αὐτοῦ· τάχα μὲν τινων καὶ ἐτέρων παρὰ τοὺς ἀνακλι-
 20 θέντας ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσαντας αὐτῷ εἰς
 τὸ ὅρος τὸ ὑψηλὸν λεξόντων τό· Εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ·
 οὐκέτι δὲ προσθησόντων τό· Δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ
 πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· Ἰωάννη γὰρ καὶ τοῖς
 ὁμοίοις πρέπουσα αὕτη ἢ φωνή. καὶ καθ' ἐτέραν δὲ ὑψηλο-
 25 τέραν διήγησιν οἱ δυνηθέντες τοῖς ἔχουσιν Ἰησοῦ κατακο-
 λουθεῖν ἀναβαίνοντος καὶ μεταμορφουμένου ἀπὸ τῆς ἐπὶ
 γῆς ὄψεως, ὅψονται αὐτοῦ τὴν μεταμόρφωσιν καθ' ἐκάστην
 γραφὴν· οἰοῦναι τοῦ μὲν τοῖς πολλοῖς φαινομένου Ἰησοῦ
 τῆς προχείρου λέξεως ὄντος· τοῦ δὲ εἰς ὅρος ὑψηλὸν
 30 ἀνιόντος καὶ μεταμορφουμένου, σφόδρα ὀλίγοις τῶν μαθη-
 τῶν καὶ τοῖς ἀκολουθῆσαι εἰς τὰ ὑψηλὰ δεδυνημένοις, τοῦ

4 μέγεθος τῶν πραγμάτων] πλῆθος B 4, 5 om. τοῦ μεγέθους
 τῶν πραγμάτων C 5 οὐ μόνον μὴ B 6 ἀλλ'] καὶ AC 10 ἐκείθεν]
 ἐνθάδε AC 12 καθ' δ] + ὁ AC 24 om. καὶ AC 25 οἱ] οὐ A

ἀνωτάτου καὶ ὑψηλοτάτου νοῦ περιέχοντος λόγια τῆς ἐν (N)ABC
 1 Co ii 7 μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης σοφίας, ἣν προώρτισεν ὁ θεὸς
 πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν τῶν δικαίων αὐτοῦ.

20. Ἀλλὰ πόθεν Κέλσω καὶ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ θεοῦ 691
 λόγου καὶ μὴ φιλαλήθως τὰ χριστιανισμοῦ ἐξετάσασιν 5
 εἰδέναι τὸ βούλημα τῶν διαφόρων τοῦ Ἰησοῦ μορφῶν; ἐγὼ
 δὲ λέγω καὶ ἡλικίων, καὶ εἴ τι τῶν πρὸ τοῦ παθεῖν αὐτῷ
 πεπραγμένων, καὶ τῶν μετὰ τὸ ἀναστήναι ἀπὸ τῶν νεκρῶν.

XVI.

Περὶ τῶν διαβαλλόντων τὸν χριστιανισμόν διὰ τὰς
 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διρέσεις. τόμογ γ' κατὰ Κέλσω. 10

1. Εἴτ' ἐπεὶ ὡς κατηγορῶν τοῦ λόγου τὰ περὶ τῶν ἐν 454
 χριστιανισμῷ αἵρέσεων ὀνειδίζει ἡμῖν, λέγων· 'Εἰς πλήθος
 δὲ σπαρέντες αὐθις αὐ σχίζονται καὶ τέμνονται, καὶ στάσεις
 ἰδίας ἔχουν ἕκαστοι θέλουσι.' φησὶ δ' ὅτι 'Καὶ ὑπὸ πλή-
 θους πάλιν διῷστάμενοι σφᾶς αὐτοὺς ἐλέγχουσιν· ἐνός, ὡς 15
 εἰπεῖν, ἔτι κοινωνοῦντες, εἶγε κοινωνοῦσι, τοῦ ὀνόματος.
 καὶ τοῦτο μόνον ἐγκαταλιπεῖν ὁμῶς αἰσχύνονται· τὰ λοιπὰ
 δ' ἄλλοι ἀλλαχῇ τετάχεται.' καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν ὅτι
 οὐδενὸς πράγματος, οὐ μὴ σπουδαία ἐστὶν ἡ ἀρχὴ καὶ τῷ
 βιω χρήσιμος, γεγόνασιν αἵρέσεις διάφοροι. ἐπεὶ γὰρ 20
 ἱατρικὴ χρήσιμος καὶ ἀναγκαία τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων,
 πολλά τε τὰ ἐν αὐτῇ ζητούμενα περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν
 σωματῶν θεραπείας· διὰ τοῦτο αἵρέσεις ἐν ἱατρικῇ παρὰ
 μὲν Ἑλλήσιν εὐρίσκονται ὁμολογουμένως πλείονες· ἐγὼ δ'
 οἶμαι ὅτι καὶ παρὰ βαρβάρους, ὅσοι γε ἐπαγγέλλονται 25
 χρῆσθαι ἱατρικῇ. πάλιν τε αὖ, ἐπεὶ φιλοσοφία ἀλήθειαν
 ἐπαγγελλομένη καὶ γινώσιν τῶν ὄντων πῶς δεῖ βιοῦν ὑποτί-

4 C. Cels. vi. 77; cf. supra p. 84 l. 14 n. 11 C. Cels. iii. 12
 13 om. αὐ ABC 17 αἰσχυρόμενοι ABC 25 om. γε N

NABC θεται, καὶ πειράται διδάσκειν τὰ ὠφέλιμα ἡμῶν τῷ γένει·
 πολλὴν δ' ἔχει τὰ ζητούμενα πράγματα διολκῆν· διὰ τοῦτο
 αἱρέσεις ἐν φιλοσοφίᾳ συνέστησαν πλείους, ὅσαι, ὧν αἱ
 μὲν εἰσι διασημότεραι, αἱ δὲ οὐ τοιαῦται. ἀλλὰ καὶ ἰουδαϊ-
 5 σμός πρόφασιν ἔσχε γενέσεως αἱρέσεων τὴν διάφορον
 ἐκδοχὴν τῶν Μωσέως γραμμάτων καὶ τῶν προφητικῶν
 λόγων. οὕτω τοίνυν, ἐπεὶ σεμνόν τι ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις
 χριστιανισμός, οὐ μόνοις, ὡς ὁ Κέλσος οἶεται, τοῖς ἀνδρα-
 ποδωδεστέροις, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλολό-
 10 γων, ἀναγκαίως ὑπέστησαν οὐ πάντως διὰ τὰς στάσεις καὶ
 τὸ φιλόνεικον αἱρέσεις, ἀλλὰ διὰ τὸ σπουδάζειν συνιέναι
 455 τὰ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν φιλολόγων πλείους. τοῦτω δ'
 ἠκολούθησε, διαφόρως ἐκδεξαμένων τοὺς ἅμα πᾶσι πιστευ-
 θέντας εἶναι θείους λόγους, τὸ γενέσθαι αἱρέσεις ἐπωνούμενος
 15 τῶν θαυμασάντων μὲν τὴν τοῦ λόγου ἀρχὴν, κινήθέντων δ'
 ὅπως ποτ' οὖν ὑπὸ τινων πιθανότητων πρὸς τὰς εἰς ἀλ-
 λήλους διαφωνίας. ἀλλ' οὐτ' ἱατρικὴν εὐλόγως ἂν τις
 φεύγοι διὰ τὰς ἐν αὐτῇ αἱρέσεις· οὔτε φιλοσοφίαν τοῦ πρέ-
 ποντος ἂν τις στοχαζόμενος μισοῖ, πρόφασιν τοῦ μισεῖν
 20 αὐτὴν ποριζόμενος τὰς πολλὰς αἱρέσεις. οὕτως οὐδὲ διὰ
 τὰς ἐν Ἰουδαίοις αἱρέσεις καταγνωστέον τῶν Μωσέως καὶ
 τῶν προφητῶν ἱερῶν βιβλίων.

2. Εἰ δὲ ταῦτ' ἔχει ἀκολουθίαν, πῶς οὐχὶ ὁμοίως
 ἀπολογησόμεθα καὶ περὶ τῶν ἐν χριστιανοῖς αἱρέσεων;
 25 περὶ ὧν πάννυ θαυμάσιος ὁ Παῦλος εἰρηκέναι μοι δοκεῖ τό·
 Δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ 1 Co xi 19
 γένωνται ἐν ὑμῖν. ὥς γὰρ δόκιμος ἐν ἱατρικῇ ὁ διὰ τὸ
 γυμνάσασθαι ἐν ποικίλαις αἱρέσεσι καὶ εὐγνωμόνως ἐξητα-
 κέναι τὰς πλείους ἐλόμενος τὴν διαφέρουσαν· καὶ ὡς ὁ
 30 πάννυ προκόπτων ἐν φιλοσοφίᾳ ἀπὸ τοῦ τὰ πλείονα ἐγνω-
 κέναι ἐγγυμνασάμενος αὐτοῖς καὶ τῷ κρατήσαντι προσθέμε-
 νος λόγῳ· οὕτως εἰπομ' ἂν καὶ τὸν ἐπιμελῶς ἐνιδόντα ταῖς

12 τοῦτο N* B* 16 εἰς τὰς πρὸς ἀλ. ABC 19 στοχ. τις
 ἂν N 22 βιβλίων AB 27 om. ἐν ὑμῖν N 30 om. τὰ N

ΗΑΒC τοι πάνδεινα ῥητὰ καὶ ἄρρητα· καὶ οὐκ ἂν εἷζαιεν οὐδὲ καθ'
 ὅτιοῦν εἰς ὁμόνοιαν, πάντῃ ἀλλήλους ἀποστνγούντες.' καὶ
 πρὸς ταῦτα δ' ἡμῖν εἴρηται, ὅτι καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ ἐστὶν
 εὐρεῖν αἰρέσεις αἰρέσεσι πολεμούσας, καὶ ἐν ἱατρικῇ. οἱ
 5 μέντοι τῷ λόγῳ τοῦ Ἰησοῦ ἀκολουθοῦντες, καὶ μεμελετηκό-
 τες αὐτοῦ τοὺς λόγους φρονεῖν καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν, λοιδο- 1 Co iv 12 f.
 ρούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, δυσφημούμενοι
 παρακαλοῦμεν· καὶ οὐκ ἂν ῥητὰ καὶ ἄρρητα λέγοιμεν τοὺς
 ἄλλα δοξάζοντας παρ' ἃ ὑπειλήφαμεν· ἀλλ', εἰ μὲν δυνά-
 10 μεθα, πάντα ἂν πράττοιμεν ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ μεταστῆσαι
 ἐπὶ τὸ βέλτιον, διὰ τοῦ προσανέχειν μόνῳ τῷ δημιουργῷ
 καὶ πάντα πράττειν ὡς κριθησομένους. εἰ δὲ μὴ πείθονται
 οἱ ἑτερόδοξοι, τηροῦμεν τὸν προστάξαντα αὐτοῖς λόγον
 τοιαῦτα· Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νου- Tit iii 10 f.
 15 θεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπτai ὁ τοιοῦτος καὶ
 ἁμαρτάνει, ὃν αὐτοκατάκριτος. ἔτι δὲ οἱ τό· Μακάριοι οἱ Mt v 9
 εἰρηνοποιοί· νοήσαντες, καὶ τό· Μακάριοι οἱ πραεῖς· οὐκ Mt v 5
 ἂν ἀποστνγήσαιεν τοὺς παραχαράττοντας τὰ χριστιανισμοῦ.

XVII.

Πρὸς τοὺς λέγοντας τῶν φιλοσόφων μηδὲν δια-
 20 φέρειν τῷ παρ' Ἑλληνι φερομένῳ ὀνόματι τὸν ἐπὶ
 πᾶσι θεὸν καλεῖν Δία, ἢ τῷ δεῖνα φέρ' εἰπεῖν παρ'
 Ἰνδοῖς, ἢ τῷ δεῖνα παρ' Αἰγυπτίοις. ἐκ τοῦ α' καὶ ε'
 τόμοι τῶν κατὰ Κέλσου.

341 1. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Κέλσος, ὅτι 'Οἱ αἰπόλοι καὶ
 25 ποιμένες ἔνα ἐνόμισαν θεὸν, εἴτε ὕψιστον εἴτ' Ἀδωναῖον

1 ἤξαιεν C 7 δυσφημούμενοι] βλασφημούμενοι ABC 8 om.
 καὶ ante οὐκ ABC 10 πράττομεν B*; πράττωμεν AC ὑπὲρ
 τοῦ] ἐπὶ τὸ AB*; ἐπὶ τῷ B^a C 13 τηροῦμεν] ἀντεροῦμεν ABC
 15 ἐξέστρεπται AB* 21, 22 τῷ δεῖνα] τὸ δεῖνα (bis) ABC 22 α']
 restitui; γ' AB; τρίτου C 24 C. Cels. i. 24 om. ὁ κέλσος B
 25 ἄδωναί B (sed super rasuram)

εἴτ' οὐράνιον εἴτε Σαβαῶθ, εἴτε καὶ ὅπη καὶ ὅπως χαίρουσιν NABC
 ὀνομάζοντες τόνδε τὸν κόσμον· καὶ πλείον οὐδὲν ἔγνωσαν·
 καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς δέ φησι 'μηδὲν διαφέρειν τῷ παρ' Ἑλληνι
 φερομένῳ ὀνόματι τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν καλεῖν Δία, ἢ τῷ
 δεῖνα φέρ' εἰπεῖν παρ' Ἰνδοῖς, ἢ τῷ δεῖνα παρ' Αἰγυπτίοις.' 5
 λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ὅτι ἐμπίπτει εἰς τὸ προκείμενον
 λόγος βαθὺς καὶ ἀπόρρητος, ὁ περὶ φύσεως ὀνομάτων·
 πότερον, ὡς οἶται Ἀριστοτέλης, θέσει εἰς τὰ ὀνόματα· ἢ,
 ὡς νομίζουνσιν οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς, φύσει, μιμουμένων τῶν
 πρώτων φωνῶν τὰ πράγματα καθ' ὧν τὰ ὀνόματα, καθὼ καὶ 10
 στοιχεῖά τινα τῆς ἐτυμολογίας εἰσάγουσιν· ἢ, ὡς διδάσκει
 Ἐπικουρος, ἐτέρως ἢ ὡς οἰονται οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς φύσει
 ἐστὶ τὰ ὀνόματα, ἀπορρηξάντων τῶν πρώτων ἀνθρώπων 342
 τινὰς φωνὰς κατὰ τῶν πραγμάτων. ἐὰν τοίνυν δυνηθῶμεν
 ἐν προηγουμένῳ λόγῳ παραστήσαι φύσιν ὀνομάτων ἐνερ- 15
 γῶν, ὧν τισὶ χρῶνται Αἰγυπτίων οἱ σοφοί, ἢ τῶν παρὰ
 Πέρσας μάγων οἱ λόγιοι, ἢ τῶν παρ' Ἰνδοῖς φιλοσοφούν-
 των Βράχμαναι, ἢ Σαμαναῖοι· καὶ οὕτω καθ' ἕκαστον τῶν
 ἐθνῶν· καὶ κατασκευάσαι οἰοί τε γενώμεθα ὅτι καὶ ἡ καλου-
 μένη μαγεία οὐχ, ὡς οἰονται οἱ ἀπὸ Ἐπικούρου καὶ Ἀριστο- 20
 τέλους, πρᾶγμα ἐστὶν ἀσύστατον πάντη, ἀλλ', ὡς οἱ περὶ
 ταῦτα δεινοὶ ἀποδεικνύουσι, συνεστὼς μὲν, λόγους δ' ἔχον
 σφόδρα ὀλίγοις γινωσκομένους· τότε ἐροῦμεν ὅτι τὸ μὲν
 Σαβαῶθ ὄνομα καὶ τὸ Ἀδωναῖ, καὶ ὅσα ἄλλα παρ' Ἑβραίοις
 μετὰ πολλῆς σεμνολογίας παραδεδομένα, οὐκ ἐπὶ τῶν 25
 τυχόντων καὶ γεννητῶν κείται πραγμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τινος
 θεολογίας ἀπορρήτου, ἀναφερομένης εἰς τὸν τῶν ὄλων
 δημιουργόν. διὸ καὶ δύναται ταῦτα τὰ ὀνόματα λεγόμενα
 μετὰ τινος τοῦ συννηφούς αὐτοῖς εἰρμοῦ, ἄλλα δὲ κατὰ
 Αἰγυπτίαν ἐκφερόμενα φωνὴν ἐπὶ τινων δαιμόνων τῶν 30

1 οὐρανὸν N* 2 πλέον ABC 4 δ[ia] ἰδ[ia] N* 4, 5 τὸ
 δεῖνα (bis) ABC 8 ἐστὶ ABC 11 om. τῆς N 16 τῶν παρὰ]
 παρὰ τῶν N* 19 om. καὶ post ἐθνῶν ABC 22 συνεστὸς AB
 23 γινωσκομένους ABC 24 om. ὅσα N 25 παραδιδόμενα N
 29 συμφυοῦς ABC 30 φερόμενα N

ABC τάδε μόνα δυναμένων, καὶ ἄλλα κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον
 ἐπὶ ἄλλων δυνάμεων, καὶ οὕτω καθ' ἕκαστον τῶν ἐθνῶν, εἰς
 χρεῖας τινὰς παραλαμβάνεσθαι. καὶ οὕτως εὐρεθήσεται
 τῶν ἐπὶ γῆς δαιμόνων, λαχόντων διαφόρους τόπους, φέρεσ-
 5 θαι τὰ ὀνόματα οἰκείως ταῖς κατὰ τόπον καὶ ἔθνος δια-
 λέκτοις. ὁ τοίνυν μεγαλοφύεστερον κἂν ὀλίγην τούτων
 περίνοιαν εἰληφὼς εὐλαβήσεται ἄλλα ἄλλοις ἐφαρμόζειν
 ὀνόματα πράγμασι, μήποτε ὅμοιον πάθῃ τοῖς τὸ θεὸς
 ὄνομα ἐσφαλμένως φέρουσιν ἐπὶ ὕλην ἄνυχον, ἢ τὴν τοῦ
 10 ἀγαθοῦ προσηγορίαν κατασπῶσιν ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου ἢ
 ἀπὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καλοῦ ἐπὶ τὸν τυφλὸν πλοῦτον
 καὶ ἐπὶ τὴν σαρκῶν καὶ αἱμάτων καὶ ὀστέων συμμετρίαν ἐν
 ὑγείᾳ, ἢ τὴν νομιζομένην εὐγένειαν.

2. Καὶ τάχα οὐκ ἐλάττων ὁ κίνδυνος τῷ τὸ ὄνομα τοῦ
 15 θεοῦ ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ ἐφ' ᾧ μὴ χρὴ κατὰγοντι, ἢ περ
 τῷ τὰ κατὰ τινὰ ἀπόρρητον λόγον ὀνόματα ἐναλλάσσοντι,
 343 καὶ τὰ μὲν κατὰ τῶν ἐλαττόνων φέροντι ἐπὶ τὰ κρείττονα,
 τὰ δὲ κατὰ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ ἥττονα. καὶ οὐ λέγω
 ὅτι τῷ Διὶ εὐθέως συνεξακούεται ὁ Κρόνου καὶ Ῥέας υἱός,
 20 καὶ Ἥρας ἀνὴρ, καὶ Ποσειδῶνος ἀδελφός, καὶ Ἀθηνᾶς καὶ
 Ἀρτέμιδος πατήρ, καὶ ὁ τῇ θυγατρὶ Περσεφόνῃ μιγείς· ἢ
 τῷ Ἀπόλλωνι συνεξακούεται ὁ Διότις καὶ Διὸς υἱός, καὶ
 Ἀρτέμιδος ἀδελφός, καὶ Ἑρμοῦ ὁμοπάτριος ἀδελφός· καὶ
 ὅσα ἄλλα φέρουσιν οἱ σοφοὶ Κέλσον τῶν δογμάτων πατέρες
 25 καὶ ἀρχαῖοι θεολόγοι Ἑλλήνων. τίς γὰρ ἢ ἀποκλήρωσις,
 κυριολεκτεῖσθαι μὲν τὸν Δία, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν πατέρα μὲν
 αὐτοῦ εἶναι Κρόνον, μητέρα δὲ Ῥέαν; τὸ δ' ὅμοιον ποιη-
 τέον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὀνομαζομένων θεῶν. τοῦτο δὲ τὸ
 30 Σαβασθ τασσόντων ἐπὶ τοῦ θεοῦ, ἢ τὸ Ἀδωναῖ, ἢ τι τῶν

1 τάδε μόνα] τὰ δαιμόνια ABC 7 εὐλαβηθήσεται B^{corr}
 ABC 15 om. ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ ABC 16, 18 ἢ περ τῷ B
 (τῷ addito supra lin.); ἢ ABC 19 εὐθέως τῷ διτ ABC ὁ] τὸ
 B* (ὁ supra lin.) 21 om. ὁ ABC 23 om. καὶ Ἑρμ. ὁμ. ἀδελ-
 φός ABC 27 τὸ ὅμοιον δὲ ABC

λοιπῶν ὀνομάτων. ὅταν δὲ τὰ περὶ ὀνομάτων τις δύνῃται NABC
τὰ ἐν ἀπορρήτοις φιλοσοφεῖν, πολλὰ ἂν εὖροι καὶ περὶ τῆς
ἐπικλήσεως τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ· ὧν ὁ μὲν τις Μιχαήλ,
ἕτερος δὲ Γαβριήλ, καὶ ἄλλος Ῥαφαήλ καλεῖται, φερωνύμως
τοῖς πράγμασιν ἃ διακονοῦνται κατὰ βούλημα τοῦ θεοῦ 5
τῶν ὅλων ἐν τῷ παντί. τῆς δ' ὁμοίας ἔχεται περὶ ὀνομά-
των φιλοσοφίας καὶ ὁ ἡμέτερος Ἰησοῦς, οὗ τὸ ὄνομα μυρί-
ους ἤδη ἐναργῶς ἐώραται δαίμονας ἐξελάσαν ψυχῶν καὶ
σωμάτων, ἐνεργήσαν εἰς ἐκείνους ἀφ' ὧν ἀπηλάσθησαν.
ἔτι δ' εἰς τὸν περὶ ὀνομάτων τόπον λεκτέον, ὅτι οἱ περὶ τὴν 10
χρήσιν τῶν ἐπωδῶν δεινοὶ ἱστοροῦσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν
ἐπωδὴν εἰπόντα μὲν τῇ οἰκείᾳ διαλέκτῳ ἔστιν ἐνεργῆσαι
ὅπερ ἐπαγγέλλεται ἡ ἐπωδή· μεταλαβόντα δὲ εἰς ἄλλην
ὁποιανδρητοῦν φωνὴν ἔστιν ἰδεῖν ἄτονον καὶ οὐδὲν δυνα-
μένην. οὕτως οὐ τὰ σημαινόμενα κατὰ τῶν πραγμάτων, 15
ἀλλ' αἱ τῶν φωνῶν ποιότητες καὶ ιδιότητες ἔχουσι τι δυνα-
τὸν ἐν αὐταῖς πρὸς τὰδε τινὰ ἢ τὰδε. οὕτω δ' ἀπολογη-
σόμεθα διὰ τῶν τοιούτων καὶ περὶ τοῦ μέχρι θανάτου
ἀγωνίζεσθαι χριστιανούς, ἵνα μὴ τὸν Δία θεὸν ἀναγορεύ-
σωσι, μηδ' ἄλλῃ διαλέκτῳ αὐτὸν ὀνομάσωσιν. ἡ γὰρ ἀορί- 20
στως ὁμολογοῦσι τὸ κοινὸν ὄνομα τὸ ὁ θεὸς, ἡ καὶ μετὰ
προσθήκης τῆς ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων, ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ
καὶ γῆς, ὁ καταπέμψας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει τούτῳ
τινὰς τοὺς σοφούς· ὧν τῷ ὀνόματι ἐφαρμοζόμενον τὸ ὁ
θεὸς ὄνομα δυνάμιν τινα παρὰ ἀνθρώποις ἐπιτελεῖ. πολλὰ 25
δ' ἂν καὶ ἄλλα λέγοιτο εἰς τὸν περὶ ὀνομάτων τόπον, πρὸς
τοὺς οἰομένους δεῖν ἀδιαφορεῖν περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν.
καὶ εἴπερ θαυμάζεται Πλάτων, εἰπὼν ἐν Φιλήβῳ· Τὸ δ'
ἐμὸν δέος, ὦ Πρωταρχε, περὶ τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν οὐκ
ὀλίγον· ἐπεὶ Φίληβος θεὸν τὴν ἡδονὴν εἶπεν ὁ προσδια- 344

Plat Phileb
12 B, C

2 εὖρη N 7, 8 μυρίους AC 8 ἐνέργως AB 9 ἀπηλάσθησαν BC
13 μεταλαβόντα] N¹* A; μεταβαλόντα N^a BC; cf. infra p. 93 ll. 19, 23
14 οἰανδρητοῦν N 18 om. διὰ τῶν τοιούτων ABC 19 τὸν θεὸν
Δία conj. Boherellus; sed cf. p. 95 l. 5 21 om. ὁ N 23 τῷ γένει
τῶν ἀνθρ. N 24 om. ὁ N 30 ἐπεὶ φιλήβος] ἐπὶ φιλήβου N^{*}

ABC λεγόμενος τῷ Σωκράτει· πῶς οὐ μάλλον τῆς εὐλαβείας ἀποδεξόμεθα χριστιανούς, μηδὲν τῶν ἐν ταῖς μυθοποιΐαις παραλαμβανομένων ὀνομάτων προσάπτοντας τῷ τοῦ παντὸς δημιουργῷ;

5 Καὶ ἐν τῷ ἐ τόμῳ τάδε περὶ τοῦ ἀγτοῦ φησίν.

- 611 3. Ἄλλ', ἐπεὶ Κέλσος οἶεται μηδὲν διαφέρειν Δία
ἤϊστον καλεῖν ἢ Ζῆνα ἢ Ἀδωναῖον ἢ Σαβωῶθ, ἢ ὡς
Αἰγύπτιοι Ἀμοῦν, ἢ ὡς Σκύθαι Παππαῖον· φέρε καὶ περὶ
τούτων ὀλίγα διαλεχθῶμεν, ὑπομιμνήσκοντες ἅμα τὸν ἐν-
10 τυγχάνοντα καὶ τῶν ἀνωτέρω εἰς τὸ τοιοῦτον πρόβλημα
εἰρημένων, ὅτε ἐκάλεσεν ἡμᾶς ἡ Κέλσου λέξις ἐπὶ τὰ
τοιαῦτα. καὶ νῦν οὖν φαμέν ὅτι ἡ τῶν ὀνομάτων φύσις
οὐ θεμένων εἰς νόμοι, ὡς Ἀριστοτέλης οἶεται. οὐδὲ γὰρ
612 ἀπὸ ἀνθρώπων τὴν ἀρχὴν ἔχουσιν αἱ ἐν ἀνθρώποις διαλέκ-
15 τοι, ὡς ὄφλιν τοῖς ἐφιστάνειν δυναμένοις φύσει ἐπὶ τῶν
οἰκειομένων κατὰ τὰς διαφορὰς διαλέκτους καὶ τοὺς διαφο-
ρους φθόγγους τῶν ὀνομάτων τοῖς πατράσι τῶν διαλέκτων·
περὶ ὧν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐπ' ὀλίγον διειλήφαμεν, λέγοντες
ὅτι καὶ μεταλαμβανόμενα εἰς ἄλλην διάλεκτον τὰ πεφυκότα
20 δύνασθαι ἐν τῇ δεῖνᾳ διαλέκτῳ οὐκέτι ἀνύει τι, ὡς ἦννεν ἐν
ταῖς οἰκείαις φωναῖς. ἤδη δὲ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τὸ τοιοῦτον
εὐρίσκεται· τὸν γὰρ ἀπὸ γενέσεως Ἑλλάδι διάλεκτῳ κα-
λούμενον τὸν δεῖνα οὐκ ἂν μεταλαβόντες εἰς διάλεκτον
Αἰγυπτίων ἢ Ῥωμαίων ἢ τινος ἄλλου ποιήσαιμεν παθεῖν ἢ
25 δράσαι, ἅπερ πάθοι ἢ δράσαι ἂν καλούμενος τῇ πρώτῃ
θέσει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἐξ ἀρχῆς
Ῥωμαίων κληθέντα φωνῇ εἰ μεταλάβοιμεν ἐπὶ τὴν Ἑλ-
λάδα διάλεκτον, ποιήσαιμεν ἂν ὅπερ ποιεῖν ἐπαγγέλλεται
ἢ ἐπὶ τὴν τηροῦσα τὸ κατονομασθὲν αὐτῷ πρῶτον ὄνομα.
30 4. Εἰ δὲ ταῦτα περὶ ἀνθρωπίνων ὀνομάτων λεγόμενά

6 C. Cels. v. 45

16 οἰκειωμένων AB
27 μεταβάλοιμεν C

8 παπαῖον B; παπαῖαν A; παπίαν C

20 ἦνυσεν N* 23 μεταβαλόντες N^a BC
30 ταῦτα] τὰ ABC

ἐστὶν ἀληθῆ, τί χρὴ νομίζειν ἐπὶ τῶν δι' ἡνδῆποτε αἰτίαν **ABC**
ἀναφερομένων ἐπὶ τὸ θεῖον ὀνομάτων; μεταλαμβάνεται γάρ
τι, φέρ' εἰπεῖν, εἰς Ἑλλάδα φωνὴν ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ὀνό-
ματος, καὶ σημαίνεται τι ἀπὸ τῆς Ἰσαὰκ προστηγορίας, καὶ
δηλοῦται τι ἀπὸ τῆς Ἰακώβ φωνῆς· καὶ ἔαν μὲν ὁ καλῶν ἡ 5
ὁ ὀρκῶν ὀνομάζῃ θεὸν Ἀβραὰμ καὶ θεὸν Ἰσαὰκ καὶ θεὸν
Ἰακώβ, τότε τι ποιῆσαι ἂν, ἥτοι διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων
φύσιν ἡ καὶ δύναμιν αὐτῶν, καὶ δαιμόνων νικωμένων καὶ
ὑποταπτομένων τῷ λέγοντι ταῦτα. ἔαν δὲ λέγῃ· ὁ θεὸς
πατὴρ ἐκλεκτοῦ τῆς ἡχοῦς, καὶ ὁ θεὸς τοῦ γέλωτος, καὶ ὁ 10
θεὸς τοῦ πτερινιστοῦ· οὕτως οὐδὲν ποιεῖ τὸ ὀνομαζόμενον,
ὥς οὐδ' ἄλλο τι τῶν μηδεμίαν δύναμιν ἐχόντων. οὕτω δὲ
κἂν μὲν μεταλάβωμεν τὸ Ἰσραὴλ ὄνομα εἰς Ἑλλάδα ἡ
ἄλλην διάλεκτον, οὐδὲν ποιήσομεν· ἔαν δὲ τηρήσωμεν αὐτὸ,
προσάπτοντες οἷς οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ συμπλέκειν αὐτὸ 15
ψήθησαν, τότε γένοιτ' ἂν τι κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν τοι-
ωνδι ἐπικλήσεων ἐκ τῆς τοιασδὶ φωνῆς. τὸ δ' ὅμοιον ἐροῦν- 613
μεν καὶ περὶ τῆς Σαβαὼθ φωνῆς, πολλαχοῦ τῶν ἐπιδῶν
παραλαμβάνομένης, ὅτι, εἰ μεταλαμβάνομεν τὸ ὄνομα εἰς
τὸ κύριος τῶν δυνάμεων, ἡ κύριος στρατιῶν, ἡ παντο- 20
κράτωρ (διαφόρως γὰρ αὐτὸ ἐξεδέξαντο οἱ ἐρμηνεύσαντες
αὐτὸ), οὐδὲν ποιήσομεν· τηροῦντες δ' αὐτὸ ἐν τοῖς ἰδίους
φθόγοις, ποιήσομέν τι, ὥς φασιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί.
τὸ δὲ ὅμοιον ἐροῦμεν καὶ περὶ τοῦ Ἀδωναί. εἴπερ οὖν οὔτε
τὸ Σαβαὼθ οὔτε τὸ Ἀδωναί μεταλαμβάνόμενα εἰς ἃ δοκεῖ 25
σημαίνειν ἐν Ἑλλάδι φωνῇ ἀνύει τι, πόσῳ πλέον οὐδὲν ἂν
ποιῆσαι οὐδὲ δυνηθεῖν παρὰ τοῖς μηδὲν διαφέρειν οἰομένοις
Δία ὕψιστον καλεῖν ἢ Ζῆνα ἢ Ἀδωναῖον ἢ Σαβαὼθ;

5. Ταῦτα δὴ καὶ τὰ τούτοις ἀνάλογον ἀπόρρητα ἐπι-
στάμενοι Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται ἀπαγορεύουσιν ὄνομα 30

3 om. τι **N** 7 τῶν ὀνομάτων] τούτων **N**; τῶν **A** 9 αὐτὰ **AB**
10 ἡχοῦς] ἡχούσης **N** 13 om. μὲν **N**^a **ABC** μεταβάλλωμεν
N¹ * **BC** 15 om. αὐτὸ **AB** 19 εἰ μεταλαμβάνομεν] Hoersch.;
μεταλαμβάνομεν **N**; μεταλαμβάνομενον μὲν **ABC** 21 om. αὐτὸ
ABC ἐρμηνεύοντες **N** 25 μεταβαλλόμενα **B**

C)(D) θεῶν ἑτέρων ὀνομάζειν ἐν στόματι μελετήσαντι τῷ ἐπὶ
 πᾶσι μόνῃ εὐχεσθαι θεῷ, καὶ ἀναμνημονεύειν ἐν καρδίᾳ
 διδασκομένη καθαρεύειν ἀπὸ πάσης ματαιότητος νοημάτων
 καὶ λέξεων. καὶ διὰ ταῦτα πᾶσαν αἰκίαν ὑπομένειν μᾶλ-
 5 λον αἰρούμεθα ἢ τὸν Δία ὁμολογῆσαι θεόν. οὐ γὰρ τὸν
 αὐτὸν εἶναι ὑπολαμβάνομεν Δία καὶ Σαβῶθ· ἀλλ' οὐδ'
 ὅλως θεῖόν τι τὸν Δία· δαίμονα δέ τινα χαίρειν οὕτως ὀνο-
 μαζόμενον, οὐ φίλον ἀνθρώποις, οὐδὲ τῷ ἀληθινῷ θεῷ.
 καὶ Αἰγύπτιοι δὲ τὸν Ἄμμον ἡμῖν προτείνωσι θάνατον
 10 ἀπειλοῦντες, τεθηγόμεθα μᾶλλον ἢ τὸν Ἄμμον ἀναγορεύ-
 σομεν θεόν, παραλαμβανόμενον, κατὰ τὸ εἶκος, ἐν τισιν
 Αἰγυπτίαις καλούσαις τὸν δαίμονα τοῦτον ἐπωδαῖς. λεγέ-
 τωσαν δὲ καὶ Σκύθαι τὸν Παππαῖον θεὸν εἶναι τὸν ἐπὶ
 πᾶσιν· ἀλλ' ἡμεῖς οὐ πεισόμεθα, τιθέντες μὲν τὸν ἐπὶ
 15 πᾶσι θεόν, ὥς δὲ φίλον τῷ λαχόντι τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν
 καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν καὶ τὴν διάλεκτον, οὐκ ὀνομάζοντες τὸν
 θεὸν ὥς κυρίῳ ὀνόματι τῷ Παππαῖον. σκυθιστὶ γὰρ τὸ
 προσηγορικὸν τὸν θεόν, καὶ αἰγυπτιστὶ, καὶ πάσῃ διαλέκτῳ
 ἢ ἕκαστος ἐντέθραπται, ὀνομάζων οὐχ ἁμαρτῆσεται.

540 6. Οὐδὲ Ἀπόλλωνα δὲ τὸν ἥλιον καλεῖν θέλομεν οὐδὲ
 Ἄρτεμιν τὴν σελήνην· ἀλλὰ καθαρὰν εὐσέβειαν εἰς τὸν
 δημιουργὸν ἀσκούντες, καὶ τὰ καλὰ αὐτοῦ δημιουργήματα
 εὐφημοῦντες, οὐδὲ μέχρι ὀνόματος χραίνομεν τὰ θεῖα·
 ἀποδεχόμενοι τοῦ Πλάτωνος τὸν ἐν Φιλήβῳ λόγον, μὴ
 25 βουληθέντος τὴν ἡδονὴν παραδέξασθαι θεόν· Τὸ γὰρ
 541 ἐμὸν, φησὶ, δέος, ὦ Πρώταρχε, περὶ τὰ τῶν θεῶν ὀνόματα
 τοῖόνδε τί ἐστίν. ἡμεῖς οὖν ἀληθῶς ἔχομεν δέος περὶ τὸ
 ὄνομα τοῦ θεοῦ καὶ τῶν καλῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων, ὥς
 μηδὲ προφάσει τροπολογίας μῦθόν τινα παραδέξασθαι ἐπὶ
 30 βλάβῃ τῶν νέων.

1 ἐν] ἐνὶ N* 2 om. μόνῳ ABC 4 ταῦτα] N^aB; τὰ
 τοιαῦτα N*; τοιαῦτα AB 9 ἀμῶν C (cui post hoc deest folium)
 θάνατον] κόλασιν N* 10, 11 ἀναγορεύομεν N^aBD 11 κατὰ
 τὸ] ὡς N* 13 παππαῖον ABD 17 παππαῖον ABD 20 C.
 Cels. iv. 48 om. δὲ N om. καλεῖν θέλομεν N 27 τοῖόνδε]
 τοῖόνδε A; τοιονδί B; τοῖόνδε δὴ D om. τί N οὐν] δὲ ABD

XVIII.

Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους πάντα ἐπαγγελ- NAB(C)I
 λομένους εἰδέναι, καὶ αἰτιωμένους τὸ ἀνεξέταστον
 τῆς τῶν πολλῶν ἐν χριστιανισμῷ πίστεως· καὶ ὡς
 προτιμώντων τῆς ἐν βίῳ σοφίας τὴν μωρίαν· καὶ ὅτι
 οὐδεὶς σοφός ἢ πεπαιδευμένος μεμαθητέγται τῷ 5
 Ἰησοῦ, ἀλλ' ἢ ναῖται καὶ τελῶναι πονηρότατοι, ἡλιθίους
 καὶ ἀναισθήτους, ἀνδράποδά τε καὶ γῆναια καὶ παιδάρια
 ὑπάγοντες τῷ κηρύγματι. ἐκ τῶν κατὰ Κέλσου τόμογ
 δ' καὶ Γ'.

Ι. Μετὰ ταῦτα προτρέπει ἐπὶ τὸ λόγῳ ἀκολουθοῦντας 327
 καὶ λογικῷ ὁδηγῷ παραδέχεσθαι δόγματα· ὡς πάντως ἀπάτης
 γινομένης τῷ μὴ οὕτω συγκατατιθεμένῳ τισί· καὶ ἐξομοιοῖ
 τοὺς ἀλόγως πιστεύοντας μητραγύρταις καὶ τερατοσκοπίαις,
 Μίθραις τε καὶ Σαβαδίοις, καὶ ὅτῃ τις προσέτυχεν, Ἐκά-
 της ἢ ἄλλης δαίμονος ἢ δαιμόνων φάσμασιν. ὥς γὰρ ἐν 15
 ἐκείνοις πολλάκις μοχθηροὶ ἄνθρωποι ἐπιβαίνοντες τῇ
 ἰδιωτείᾳ τῶν εὐεξαπατήτων ἄγουσιν αὐτοὺς ἢ βούλονται,
 οὕτω φησὶ καὶ ἐν τοῖς χριστιανοῖς γίνεσθαι. φησὶ δέ
 τινες μὴδὲ βουλομένους διδόναι ἢ λαμβάνειν λόγον περὶ
 ὧν πιστεύουσι, χρῆσθαι τῷ· Μὴ ἐξέταζε, ἀλλὰ πιστευσον· 20
 καί· Ἡ πίστις σου σώσει σε. καὶ φησιν αὐτοὺς λέγειν·
 Κακὸν ἢ ἐν τῷ κόσμῳ σοφία, ἀγαθὸν δ' ἢ μωρία. λε-
 κτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι εἰ μὲν οἷόν τε πάντας καταλι-
 πόντας τὰ τοῦ βίου πράγματα σχολάζειν τῷ φιλοσοφεῖν,
 ἄλλην ὁδὸν οὐ μεταδιωκτέον οὐδενὶ ἢ ταύτην μόνην. 25
 εὑρεθήσεται γὰρ ἐν τῷ χριστιανισμῷ οὐκ ἐλάττων, ἵνα μὴ

10 C. Cels. i. 9 (Ru. i. 327) ταῦτα] τοῦτο ABD τὸ]
 F; τῷ NABD 18 ἀλόγως] hic rursus incipit C 18 μιτρα-
 γύρταις C; μητραγύρταις N^{max} 14 σαβιδίοις ABC 18 γί-
 νεσθαι B; γενέσθαι AC 19 μὴδὲ] μὴ ABC 20 τῷ] τὸ AB
 22 τῷ κόσμῳ] βίῳ ABC 23 τε] + ἢν ABC 26 om. τῷ ABC
 ἐλάττων] ἐλαττον ABC*

ἡ ABC φορτικόν τι εἶπω, ἐξέτασις τῶν πεπιστευμένων, καὶ διή-
 γησις τῶν ἐν τοῖς προφήταις αἰνιγμάτων, καὶ τῶν ἐν τοῖς
 εὐαγγελίοις παραβολῶν, καὶ ἄλλων μυρίων συμβολικῶς
 328 γεγενημένων ἢ νενομοθετημένων. εἰ δὲ τοῦτ' ἀμήχανον,
 5 πῇ μὲν διὰ τὰς τοῦ βίου ἀνάγκας, πῇ δὲ καὶ διὰ τὴν τῶν
 ἀνθρώπων ἀσθένειαν, σφόδρα ὀλίγων ἐπὶ τὸν λόγον ἄτ-
 τόντων· ποία ἂν ἄλλη βελτίων μέθοδος πρὸς τὸ τοῖς πολ-
 λοῖς βοηθῆσαι εὐρεθῇ, τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἔθνεσι
 παραδοθείσης; καὶ πυνθανόμεθά γε περὶ τοῦ πλήθους τῶν
 10 πιστευόντων, τὴν πολλὴν χύσιν τῆς κακίας ἀποθεμένων, ἐν
 ἣ πρότερον ἐκαλινδοῦντο· πότερον βέλτιόν ἐστιν αὐτοῖς
 ἀλόγως πιστεύουσι κατεστάλθαι πῶς τὰ ἦθῃ καὶ ὠφε-
 λῆσθαι, διὰ τὴν περὶ τῶν κολαζομένων ἐπὶ ἁμαρτίας καὶ
 τιμωμένων ἐπὶ ἔργοις χρηστοῖς πίστιν, ἢ μὴ προσέσθαι
 15 αὐτῶν τὴν ἐπιστροφὴν μετὰ ψιλῆς πίστεως, ἕως ἂν ἐπι-
 δώσιν ἑαυτοὺς ἐξετάσει λόγων; φανερώς γὰρ οἱ πάντες
 παρ' ἐλαχίστους οὐδὲ τοῦτο λήψονται, ὅπερ εἰλήφασιν ἐκ
 τοῦ ἀπλῶς πεπιστευκέναι· ἀλλὰ μενοῦσιν ἐν κακίᾳ βίῃ.
 εἴπερ οὖν ἄλλο τι κατασκευαστικόν ἐστι τοῦ τὸ φιλάν-
 20 θρωπον τοῦ λόγου οὐκ ἄθεεῖ τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπι-
 δεδημηκέναι, καὶ τοῦτ' αὐτοῖς συγκαταριθμητέον. ὁ γὰρ
 εὐλαβὴς οὐδὲ σωμάτων ἱατρὸν, πολλοὺς ἐπὶ τὸ βέλτιον
 νοσοῦντας ἀγαγόντα, οἰήσεται ἄθεεῖ πόλεσι καὶ ἔθνεσιν ἐπι-
 δημεῖν· οὐδὲν γὰρ χρηστὸν ἐν ἀνθρώποις ἄθεεῖ γίνεται.
 25 εἰ δ' ὁ πολλῶν σώματα θεραπεύσας ἢ ἐπὶ τὸ βέλτιον προ-
 αγωγὸν οὐκ ἄθεεῖ θεραπεύει· πόσω πλέον ὁ πολλῶν ψυχὰς
 θεραπεύσας καὶ ἐπιστρέψας καὶ βελτιώσας καὶ ἀναρτήσας
 αὐτὰς θεοῦ τοῦ ἐπὶ πᾶσι, καὶ διδάξας πᾶσαν πρᾶξιν ἀνα-
 φέρειν ἐπὶ τὴν ἐκείνου ἀρέσκειαν καὶ πάντα ἐκκλίνειν ὅσα
 30 ἀπάρεστά εἰσι θεῷ, μέχρι τοῦ ἐλαχίστου τῶν λεγομένων ἢ
 πραττομένων ἢ καὶ εἰς ἐνθύμησιν ἐρχομένων;

11 αὐτοῖς ἐστὶν ABC 17 ὁ παρελήφασιν ABC 18 ἀπλῶς]
 αὐτοῖς ABC β[ω] + τῶ τῶν ἀνθρώπων ABC 27 om. θερα-
 πεύσας καὶ ABC 30 εἰσι] ἐστι AB μέχρι τοῦ] καὶ μέχρι ABC

2. Εἰτ', ἐπεὶ τὰ περὶ τῆς πίστεως θρυλοῦσι, λεκτέον KABC
 ὅτι ἡμεῖς μὲν, παραλαμβάνοντες αὐτὴν ὡς χρήσιμον τοῖς
 πολλοῖς, ὁμολογοῦμεν διδάσκειν πιστεύειν καὶ ἀλόγως τοὺς
 μὴ δυναμένους πάντα καταλιπεῖν καὶ ἀκολουθεῖν ἐξετάσει
 λόγον· ἐκεῖνοι δὲ τοῦτο μὴ ὁμολογοῦντες τοῖς ἔργοις αὐτὸ 5
 ποιοῦσι. τίς γὰρ προτραπείς ἐπὶ φιλοσοφίαν, καὶ ἀπο-
 κληρωτικῶς ἐπὶ τινα αἵρεσιν ἑαυτὸν φιλοσόφων ῥίψας ἢ
 τῷ εὐπορηκέαι τοιοῦδε διδασκάλου, ἄλλως ἐπὶ τοῦτο
 ἔρχεται ἢ τῷ πιστεύειν τὴν αἵρεσιν ἐκείνην κρείττονα εἶναι;
 οὐ γὰρ περιμείνας ἀκοῦσαι τοὺς πάντων φιλοσόφων λόγους 10
 καὶ τῶν διαφόρων αἵρέσεων, καὶ τὴν ἀνατροπὴν μὲν τῶνδε
 κατασκευὴν δὲ ἑτέρων, οὕτως αἰρεῖται ἥτοι Στωϊκὸς ἢ
 Πλατωνικὸς ἢ Περιπατητικὸς ἢ Ἐπικουρικὸς εἶναι, ἢ
 ὁποιασδήποτε φιλοσόφων αἵρέσεως· ἀλλ' ἀλόγῳ τινί, 329
 μὴ βούλυνται τοῦτο ὁμολογεῖν, φορᾷ ἔρχονται ἐπὶ τὸ 15
 ἀσκήσαι, φέρ' εἰπεῖν, τὸν Στωϊκὸν λόγον, καταλιπόντες
 τοὺς λοιπούς· τὸν Πλατωνικὸν ὑπερφρονήσαντες ὡς ταπει-
 νότερον τῶν ἄλλων, ἢ τὸν Περιπατητικὸν ὡς ἀνθρωπικώ-
 τατον καὶ μᾶλλον τῶν λοιπῶν αἵρέσεων εὐγνωμόνως ὁμο-
 λογοῦντα τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ. καὶ ἀπὸ πρώτης δὲ 20
 προσβολῆς ταραχθέντες τινὲς εἰς τὸν περὶ προνοίας λόγον,
 ἐκ τῶν ἐπὶ γῆς γινομένων φαύλοις καὶ σπουδαίοις, προ-
 πετέστερον συγκατέθεντο τῷ μηδαμῶς εἶναι πρόνοιαν, καὶ
 τὸν Ἐπικουροῦ καὶ Κέλσου εἶλοντο λόγον.

3. Εἴπερ οὖν δεῖ πιστεύειν, ὡς ὁ λόγος ἐδίδαξεν, ἐνί 25
 τινι τῶν αἵρέσεων εἰσηγησαμένων ἐν Ἑλλήσιν ἢ βαρβάρ-
 ροις· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, καὶ τῷ διδά-
 σκοντι τοῦτον μόνον δεῖν σέβειν, τὰ δὲ λοιπὰ, ἥτοι ὡς μὴ
 ὄντα, ἢ ὡς ὄντα μὲν καὶ τιμῆς ἄξια οὐ μὴν καὶ προσ-
 κνησέως καὶ σεβασμοῦ, παρορᾶν; περὶ ὧν ὁ μὴ πιστεύων 30

8 ἄλλως] ἢ οὐκ ἄλλως ABC

15 ἔρχονται] ἔρχεται ABC*

C* 17 λοιπῶς] + ἢ ABC

ABC 25 ἐνί] ἐν B; ἐπὶ AC

δεῖ N*B; δὴ μόνον C

10, 11 λόγους post αἵρέσεων ABC

18 καταλείποντες A; καταλιπῶν

19 εὐγνωμόνως] ἀνθρωπίνως

28 μόνον δεῖν] N^{corr} A; μόνον

NABC μόνον, ἀλλὰ καὶ λόγῳ θεωρῶν τὰ πράγματα, ἐρεῖ τὰς
 ὑποπιπτούσας αὐτῷ καὶ εὐρισκομένας ἐκ τοῦ πάνυ ζητεῖν
 ἀποδείξει. πῶς δ' οὐκ εὐλογώτερον, πάντων τῶν ἀνθρω-
 πίνων πίστεως ἡρτημένων, ἐκείνων μᾶλλον πιστεύειν τῷ
 5 θεῷ; τίς γὰρ πλεῖ ἢ γαμῆ ἢ παιδοποιεῖται ἢ ῥίπτει τὰ
 σπέρματα ἐπὶ τὴν γῆν, μὴ τὰ κρείττονα πιστεύων ἀπαντή-
 σεσθαι, δυνατοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἐναντία γενέσθαι, καὶ ἔστιν
 ὅτε γινομένου; ἀλλ' ὅμως ἡ περὶ τοῦ κρείττονα καὶ τὰ
 κατ' εὐχὴν ἀπαντήσεσθαι πίστις τολμῶν πάντας ποιεῖ,
 10 καὶ ἐπὶ τὰ ἄδηλα καὶ δυνατὰ ἄλλως συμβῆναι. εἰ δὲ
 συνέχει τὸν βίον ἐν πάσῃ πράξει ἀδήλῳ, ὅπως ἐκβήσεται,
 ἢ ἐλπὶς καὶ ἡ περὶ τῶν μελλόντων χρηστοτέρα πίστις·
 πῶς οὐ μᾶλλον αὕτη παραληφθήσεται εὐλόγως τῷ πιστεύ-
 οντι ὑπὲρ τὴν πλεομένην θάλασσαν καὶ γῆν σπειρομένην
 15 καὶ γυναῖκα γαμουμένην, καὶ τὰ λοιπὰ ἐν ἀνθρώποις πρά-
 γματα, τῷ ταῦτα πάντα δημιουργήσαντι θεῷ, καὶ τῷ μετὰ
 ὑπερβαλλούσης μεγαλονοίας καὶ θείας μεγαλοφροσύνης
 τολμήσαντι τοῦτον τὸν λόγον παραστήσαι τοῖς πανταχοῦ
 τῆς οἰκουμένης, μετὰ μεγάλων κινδύνων καὶ θανάτου νομι-
 20 ζομένου ἀτίμου, ἃ ὑπέμεινεν ὑπὲρ ἀνθρώπων, διδάξας καὶ
 τοὺς ὑπηρετεῖσθαι τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ πει-
 330 σθέντας, μετὰ πάντων κινδύνων καὶ τῶν αἰὲ προσδοκω-
 μένων θανάτων τολμήσαι ἀποδημήσαι πανταχοῦ τῆς οἰ-
 κουμένης ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας;
 337 4. Λεγέτω δὴ ἡμῖν ὁ τῇ πίστει χριστιανῶν ἐγκαλῶν,
 ποίοις ἀποδεικτικοῖς λόγοις ἠναγκάσθη παραδέξασθαι πολ-
 λὰς γεγονέναι ἐκπυρώσεις καὶ πολλοὺς κατακλυσμούς·
 πάντων δὲ νεώτερον εἶναι κατακλυσμὸν μὲν τὸν ἐπὶ Δευ-
 καλίῳ, ἐκπύρωσιν δὲ τὴν ἐπὶ Φαέθοντος. ἀλλ' ἐὰν
 30 προβάλληται τοὺς Πλάτωνος περὶ τούτων διαλόγους, φή-
 σομεν αὐτῷ καὶ ἡμῖν ἐξεῖναι πιστεύειν ἐν καθαρῷ καὶ

7 τοῦ]+τὰ ABC

οὐχὶ ABC
δη] δ' ABC

8 τοῦ]+τὰ ins. supra lin. N

22 om. πάντων ABC

13 οὐ]

25 C. Cels. i. 19

εὐσεβεῖ ψυχῇ Μωσέως, πᾶν γειητὸν ὑπερاناβάντος καὶ ἌΒC
 τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὄλων ἑαυτὸν ἐξαρτήσαντος, ἐμπεπολι-
 τεῦσθαι πνεῦμα θεῖον, πολλῶ ἐναργέστερον Πλάτωνος καὶ
 τῶν παρ' Ἑλλησι καὶ παρὰ βαρβάρους σοφῶν τὰ τοῦ θεοῦ 338
 παραστήσαντος. εἰ δ' ἀπαιτεῖ ἡμᾶς λόγους τῆς τοιαύτης 5
 πίστεως, διδόντω πρότερος περὶ ὧν αὐτὸς ἀναποδείκτως
 ἀπεφάνητο, καὶ ἐξῆς κατασκευάσομεν τὰ ἡμέτερα ταῦθ'
 οὕτως ἔχειν.

5. Ἔστωσαν δὲ τῷ Κέλσῳ τοῦ περὶ τῶν ἐκπυρώσεων
 καὶ ἐξυδατώσεων μύθου διδάσκαλοι οἱ κατ' αὐτὸν σοφώ- 10
 ται οἱ Αἰγύπτιοι, ὧν τῆς σοφίας ἔχνη ἄλογα ζῶα προσ-
 κυνούμενα καὶ λόγοι παριστάντες εὐλογον εἶναι καὶ ἀνα-
 κευωρηκυῖάν τινα καὶ μυστικὴν τὴν τοιαύτην τοῦ θεοῦ
 θεραπείαν. κἂν μὲν Αἰγύπτιοι περὶ τῶν ζώων σεμνύνοντες
 ἑαυτῶν τὸν λόγον θεολογίας φέρωσι, σοφοί εἰσιν· ἐὰν δὲ 15
 ὁ τῷ Ἰουδαίων συγκαταθήμενος νόμῳ καὶ νομοθέτῃ πάντα
 ἀναφέρῃ ἐπὶ τὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν μόνον θεόν, ἥττων
 εἶναι παρὰ Κέλσῳ καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ λογίζεται τοῦ μὴ
 εἰς λογικὰ μόνον καὶ θνητὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλογα κατά-
 γοντος τὴν θεότητα, ὑπὲρ τὴν μυθικὴν μετενσωμάτων, 20
 τὴν περὶ τῆς πιπτούσης ἀπὸ τῶν ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ
 ψυχῆς καὶ ἕως τῶν ἀλόγων ζώων, οὐ μόνον ἡμέρων ἀλλὰ
 καὶ ἀγριωπάτων, καταβαινούσης. καὶ ἐὰν μὲν Αἰγύπτιοι
 μυθολογῶσι, πιστεύονται πεφιλοσοφηκέναι δι' αἰνιγμῶν
 καὶ ἀπορρήτων· ἐὰν δὲ Μωσῆς ὅλῳ ἔθνει συγγράφων ἱστο- 25
 ρίας καὶ νόμους αὐτοῖς καταλίπη, μῦθοι κενοὶ νομίζονται
 μὴδ' ἀλληγορίαν ἐπιδεχόμενοι οἱ λόγοι αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ
 Κέλσῳ καὶ τοῖς Ἑπικουρείοις δοκεῖ.

6. Εἴτ' ἐπεὶ φησιν ὁ Κέλσος αὐταῖς λέξεσιν· 'Εἰ μὲν 330
 δὴ θελήσουσιν ἀποκρίνεσθαι μοι, ὥς οὐ διαπειρωμένῃ, 30
 πάντα γὰρ οἶδα,' καὶ τὰ ἐξῆς· λεκτέον δὲ πρὸς τό 'πάντα

4 om. παρὰ ABC τὰ τοῦ] τὰ N; τοῦ (P) N^{corr} 7 κατα-
 σκευάζομεν N 13 θείου] θεοῦ N 16 ὁ τῷ] τις τῷ τῶν
 C; τις τῶν AB* 20 ὑπὲρ] ἐπὶ N 24 αἰνιγμάτων ABC
 29 C. Cels. i. 12 30 δὴ] οὖν ABC ἀποκρίνασθαι ABC

ABC γὰρ οἶδα, ἀλαζονικώτατα ὑπ' αὐτοῦ ἀποτετολμημένον, ὅτι,
 εἴπερ ἀνεγνώκει μάλιστα τοὺς προφήτας, ὁμολογουμένων
 αἰνιγμάτων πεπληρωμένους καὶ λόγων τοῖς πολλοῖς ἀσα-
 φῶν, καὶ εἰ ἐντετεύχει ταῖς εὐαγγελικαῖς παραβολαῖς καὶ
 5 τῇ λοιπῇ νόμου καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱστορίας γραφῇ καὶ
 ταῖς τῶν ἀποστόλων φωναῖς, καὶ ἀναγνοὺς εὐγνωμόνως
 ἐβούλετο εἰσελθεῖν εἰς τὸν τῶν λέξεων νοῦν, οὐκ ἂν οὕτως
 ἐθρασύνετο, οὐδ' εἶπε· 'πάντα γὰρ οἶδα.' ὥς οὐδ' ἡμεῖς οἱ
 τούτοις ἐνδιατρίψαντες εἵπομεν ἂν· 'πάντα γὰρ οἶδα'.
 10 φίλη γὰρ ἡ ἀλήθεια. οὐδεὶς ἡμῶν ἐρεῖ· πάντα γὰρ οἶδα
 τὰ Ἐπικούρου· ἢ θαρρήσει ὅτι πάντα οἶδε τὰ Πλάτωνος·
 τοσούτων οὐσῶν διαφωνιῶν καὶ παρὰ τοῖς διηγουμένοις
 αὐτά. τίς γὰρ οὕτω θρασὺς εἰπεῖν· πάντα γὰρ οἶδα τὰ
 Στωϊκὰ, ἢ πάντα τὰ Περιπατητικά; εἰ μὴ ἄρα τό· 'πάντα
 15 γὰρ οἶδα' ἀπὸ τινων ἰδιωτῶν ἀναισθήτων ἀκούσας, οὐκ
 αἰσθανομένων τῆς ἐαυτῶν ἀμαθίας, ψῆθη ὥς τοιούτοις
 διδασκάλοις χρησάμενος πάντα ἐγνωκέναι. δοκεῖ δέ μοι
 τοιοῦτόν τι πεποιηκέναι, ὥς εἴ τις τῇ Αἰγύπτῳ ἐπιδημήσας,
 ἔνθα οἱ μὲν Αἰγυπτίων σοφοὶ κατὰ τὰ πάτρια γράμματα
 20 πολλὰ φιλοσοφοῦσι περὶ τῶν παρ' αὐτοῖς νενομισμένων
 θεῶν, οἱ δὲ ἰδιῶται μύθους τινὰς ἀκούοντες ὧν τοὺς λόγους
 οὐκ ἐπίστανται μέγα ἐπ' αὐτοῖς φρονοῦσιν, ᾗετο πάντα τὰ
 Αἰγυπτίων ἐγνωκέναι, τοῖς ἰδιώταις αὐτῶν μαθητεύσας καὶ
 μηδενὶ τῶν ἱερέων συμμίζας μηδ' ἀπὸ τινος αὐτῶν τὰ
 25 Αἰγυπτίων ἀπόρρητα μαθόν. ἃ δ' εἶπον περὶ Αἰγυπτίων
 σοφῶν τε καὶ ἰδιωτῶν, δυνατόν ἰδεῖν καὶ περὶ Περσῶν·
 παρ' οἷς εἰσὶ τελεταί, πρεσβεύμεναι μὲν λογικῶς ὑπὸ
 τῶν παρ' αὐτοῖς λογίων, συμβολικῶς δὲ γινόμεναι ὑπὸ τῶν
 παρ' αὐτοῖς πολλῶν καὶ ἐπιπολαιωτέρων. τὸ δ' αὐτὸ καὶ
 30 περὶ Σύρων καὶ Ἰνδῶν καὶ τῶν ὅσοι καὶ μύθους καὶ γράμ-
 ματα ἔχουσι λεκτέον.

4 ἐντετεύχει ABC 13 γὰρ (pr)] δ' ABC 14 στωϊκῶν ABC
 περιπατητικῶν C 19 αἰγυπτίων] αἰγύπτιοι ABC 30 γράμ-
 ματα] πράγματα AB*C

πίστει, ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἐν δυνάμει θεοῦ. νυνὶ NABC
 δὲ τίς βλέπων ἀλιεῖς καὶ τελώνας, μηδὲ τὰ πρῶτα γράμ-
 ματα μεμαθηκότας (ὡς τὸ εὐαγγέλιον ἀναγράφει περὶ
 αὐτῶν, καὶ ὁ Κέλσος κατὰ ταῦτα πεπίστευκεν αὐτοῖς, ἀλη-
 θεύουσι περὶ τῆς ιδιωτείας αὐτῶν), τεθαρρηκότως οὐ μόνον 5
 Ἰουδαίους ὁμιλοῦντας περὶ τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν πίστεως,
 ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι κηρύσσοντας αὐτὸν καὶ
 ἀνύοντας, οὐκ ἂν ζητήσαι πόθεν ἦν αὐτοῖς δύναμις πιστικῆ;
Mt iv 19 οὐ γὰρ ἡ νενομισμένη τοῖς πολλοῖς. καὶ τίς οὐκ ἂν λέγοι 10
 ὅτι τό· Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώ-
 πων· δυνάμει τινὶ θεῷ ἐν τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ ἐπλήρω-
1 Co ii 4 f. σεν ὁ Ἰησοῦς; ἦντινα καὶ ὁ Παῦλος παριστὰς, ὡς καὶ ἐν 15
 τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, φησί· Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ
 κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις,
 ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως· ἵνα ἡ πίστις 15
 ἡμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ·
 κατὰ γὰρ τὰ εἰρημένα ἐν τοῖς προφήταις, προγνωστικῶς
Ps lxxviii (lxxvii) 12 f. ἀπαγγέλλουσι περὶ τῆς κηρύξεως τοῦ εὐαγγελίου· Κύριος 20
 ἔδωκε ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ, ὁ βασι-
 λεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ· ἵνα καὶ ἡ λέγουσα προ-
Ps cxlvii 15 (4) φητεία· Ἔως τάχους δραμεῖται ὁ λόγος αὐτοῦ· πληρωθῇ. 25
 καὶ βλέπομέν γε, ὅτι Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ τῶν
cf. Ps xix (xviii) 5 ἀποστόλων Ἰησοῦ φθόγγος, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκου-
 μένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. διὰ τοῦτο δυνάμεως μὲν πλη-
 ροῦνται οἱ λόγοι τοῦ μετὰ δυνάμεως ἀπαγγελλομένου 25
 ἀκούοντες, ἦν ἐπιδείκνυνται τῇ τε διαθέσει καὶ τῷ βίῳ καὶ
 τῷ ἕως θανάτου ἀγωνίζεσθαι περὶ τῆς ἀληθείας· διάκενοι
 δέ τινές εἰσι, κἂν ἐπαγγέλλωνται πιστεύειν τῷ θεῷ διὰ τοῦ
 Ἰησοῦ, οἱ μὴ δύναμιν θεῖαν ἔχοντες προσάγεσθαι δοκοῦν-
 τες τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ. εἰ καὶ ἀνωτέρω δ' ἐμνήσθη ἐὺαγ- 30
 γελικοῦ ῥήτου ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένου, οὐδὲν ἤττον καὶ

11, 12 ἐπλήρωσεν ἐν τ. ἀπ. αὐτοῦ ABC 14 om. ἀνθρωπίνης
 ABC 23 φθόγγος post ὁ ABC 25 λόγου] λόγοι N*BC 27 τῷ]
 τὸ ABC 29 μῃ] + ὑπὸ N (sed punctis notatur)

ΜΑΒC νῦν αὐτῷ κατὰ καιρὸν χρῆσθαι, παριστὰς καὶ τὴν τοῦ
 σωτήρος ἡμῶν περὶ τῆς τοῦ εὐαγγελίου κηρύξεως πρόγνω-
 σιν θειώτατα δηλουμένην, καὶ τὴν τοῦ λόγου ἰσχὺν χωρὶς
 378 διδασκάλων κρατοῦσαν τῶν πιστευόντων τῇ μετὰ δυνάμει

5 θείας πειθοῦ. φησὶ δὴ ὁ Ἰησοῦς· Ὁ μὲν θερισμὸς πολλὺς, Mt ix 37 f.
 οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ,
 ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.

9. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐπιρρήτους εἶπεν ἀνθρώπους, τελώνας
 καὶ ναύτας πονηροτάτους λέγων ὁ Κέλσος τοὺς ἀποστό-
 10 λους Ἰησοῦ· καὶ περὶ τούτου φήσομεν ὅτι ἔοικεν, ἵνα μὲν
 ἐγκαλέσῃ τῷ λόγῳ, πιστεύειν ὅπου θέλει τοῖς γεγραμμέ-
 νοις· ἵνα δὲ τὴν ἐμφαινομένην θεϊότητα ἐν τοῖς αὐτοῖς
 βιβλίοις ἀπαγγελλομένην μὴ παραδέξῃται, ἀπιστεῖν τοῖς
 εὐαγγελίοις· δέον τὸ φιλάληθες ἰδόντα τῶν γραψάντων ἐκ
 15 τῆς περὶ τῶν χειρόνων ἀναγραφῆς πιστεύσαι καὶ περὶ τῶν
 θειοτέρων. γέγραπται δὴ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπι-
 στολῇ, ὅθεν ὁ Κέλσος λαβὼν τάχα εἶπεν εἶναι ἐπιρρήτους
 καὶ πονηροτάτους τοὺς ἀποστόλους, ὅτι Ἐξελέξατο τοὺς Ep Barn v 9
 ἰδίους ἀποστόλους Ἰησοῦς, ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἀνομίαν ἀνο-
 20 μωτέρους. καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δὲ τῷ κατὰ Λουκᾶν φησὶ
 πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ Πέτρος· Ἐξελθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ Lc v 8
 ἁμαρτωλὸς εἰμι, κύριε. ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς
 Τιμόθεόν φησι, καὶ αὐτὸς ὕστερον ἀπόστολος Ἰησοῦ γενό-
 μενος, ὅτι Πιστὸς ὁ λόγος, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς 1 Tim i 15
 25 τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. τί
 οὖν ἄτοπον, βουλόμενον παραστήσαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώ-
 πων τὸν Ἰησοῦν ὀπηλίκην ἔχει ψυχῶν ἱατρικὴν, τοὺς
 ἐπιρρήτους καὶ πονηροτάτους ἐπιλέξασθαι, καὶ τούτους
 προαγαγεῖν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' αὐτοὺς παράδειγμα εἶναι
 30 ἡθους καθαρωτάτου τοῖς δι' αὐτῶν προσαγομένοις τῷ Χρι-
 στοῦ εὐαγγελίῳ;

10 ἔοικεν κ.τ.λ.] cf. supra c. xv. p. 83 l. 4
 Λουκᾶν δὲ (om. δὲ C) εὐαγγελίῳ ABC
 30 αὐτῶν] αὐτὸν K*

20 ἐν τῷ κατὰ
 23 γενόμενος Ἰησοῦ ABC

10. Εἰ δ' ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ ὀνειδίζειν μέλλοιμεν **κ**ABC
 τοῖς μεταβαλοῦσιν, ὥρα καὶ Φαίδωνος ἡμᾶς κατηγορεῖν
 καὶ φιλοσοφῆσαντος, ἐπεὶ, ὡς ἡ ἱστορία φησὶν, ἀπὸ οἰκῆ- 379
 ματος στέγους αὐτὸν μετήγαγεν εἰς φιλόσοφον διατριβὴν
 ὁ Σωκράτης. ἀλλὰ καὶ τὴν Πολέμωνος ἀσωτίαν, τοῦ 5
 διαδεξαμένου Ξενοκράτην, ὀνειδίσομεν φιλοσοφία· δέον
 καὶ τοῦτ' αὐτῆς ἀποδέξασθαι, ὅτι δεδύνηται ὁ ἐν τοῖς
 πείρασιν λόγος ἀπὸ τηλικούτων μεταστῆσαι κακῶν τοὺς
 προκατελημμένους ἐν αὐτοῖς. καὶ παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλη- 10
 σιν εἰς τις Φαίδων, καὶ οὐκ οἶδα εἰ δεύτερος, καὶ εἰς 10
 Πολέμων, μεταβαλόντες ἀπὸ ἀσώτου καὶ μοχθηροτάτου
 βίου ἐφιλοσόφησαν παρὰ δὲ τῷ Ἰησοῦ οὐ μόνοι τότε οἱ
 δώδεκα, ἀλλ' αἰεὶ καὶ πολλαπλασίους, οἵτινες γενόμενοι
 Tit iii 3 ff. σωφρόνων χορὸς λέγουσι περὶ τῶν προτέρων· Ἥμεν γάρ
 ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες 15
 ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διά-
 γοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους. ὅτε δ' ἡ χρηστό-
 της καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτήρος ἡμῶν θεοῦ,
 διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος,
 Ps cvii (cvi) 20 οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς, τοιοῦδε γεγονάμεν. Ἐξαπέστειλε γὰρ 20
 ὁ θεὸς τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτοὺς, καὶ ἐρρύσατο
 αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν· ὡς ὁ ἐν ψαλμοῖς προφη-
 τεύσας ἐδίδαξε. καὶ ταῦτα δ' ἂν προσθείην τοῖς λεγο-
 μένοις, ὅτι Χρύσιππος, ἐν τῷ περὶ παθῶν θεραπευτικῷ,
 πειρᾶται ὑπὲρ τοῦ καταστεῖλαι τὰ ἐν ἀνθρώποις πάθη τῶν 25
 ψυχῶν, μὴ προσποιησάμενος ποῖόν τι τῆς ἀληθείας ἐστὶ
 δόγμα, θεραπεύειν κατὰ τὰς διαφόρους αἱρέσεις τοὺς ἐν
 τοῖς πάθεσι προκατελημμένους, καὶ φησιν ὅτι, καὶ ἡδονή

4 στέγους αὐτὸν] τέγους αὐτὸν AC; ἐτέλου φάντων **κ** (sic) εἰς] ἐπὶ
 τὴν ABC 6 φιλοσοφία] καὶ μετὰ φιλοσοφίαν ABC 8 λόγος]
 λόγοις (?) **κ*** 12 μόνοι] μόνον AB*C 13 ἀλλ' αἰεὶ] ἀλλὰ
 AB*C 19 ἀνακαινώσεως]+ τοῦ **κ** (supra lin.) 20 οὗ] supra
 lin. in **κ**; δ B ἡμᾶς]+ πλουσιώσας **κ** (supra lin.) 23 λελεγ-
 μένοις ABC 26 ποῖόν τι] ποῖον τὸ ABC 27 ἐν] καὶ **κ** (sed
 punctis notatur)

ABC τέλος ἦ, οὕτως θεραπευτέον τὰ πάθη· κἂν τρία γένη τῶν
ἀγαθῶν, οὐδὲν ἦττον κατὰ τὸν λόγον τοῦτον τῶν παθῶν
οὕτως ἀπαλλακτέον τοὺς ἐνεχομένους αὐτοῖς. οἱ δὲ κατή-
γοροι τοῦ χριστιανισμοῦ οὐχ ὀρώσιν ὅσων πάθη καὶ ὅσων
5 χύσις κακίας καταστέλλεται, καὶ ὅσων ἄγρια ἦθη ἡμε-
ροῦται προφάσει τοῦ λόγου· ᾧ ἔδει αὐτοὺς ἐντυχόντας
τῷ κοινωνικῷ χάριτας ὁμολογεῖν, καινῇ μεθόδῳ πολλῶν
κακῶν μεταστήσαντι τοὺς ἀνθρώπους· καὶ μαρτυρεῖν γε
αὐτῷ, εἰ καὶ μὴ ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὸ λυσιτελὲς τῷ τῶν ἀν-
10 θρώπων γένει.

380 11. Ἐπεὶ δὲ μὴ προπετεῖς διδάσκων τοὺς μαθητὰς ὁ
Ἰησοῦς ἔλεγεν αὐτοῖς τό· Ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει Mt x 23
ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἐτέραν· κἂν ἐν τῇ ἐτέρᾳ διώκωσι,
πάλιν φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην· καὶ διδάσκων παράδειγμα
15 αὐτοῖς ἐγένετο εὐσταθοῦς βίου, οἰκονομοῦντος μὴ εἰκῇ
μηδὲ ἀκαίρως καὶ ἀλόγως ὁμοσε χωρεῖν τοῖς κινδύνους·
τοῦτο πάλιν κακουργῶν ὁ Κέλσος διαβάλλει, καὶ φησι
πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ παρ' αὐτῷ Ἰουδαῖος ὅτι· Μετὰ τῶν
μαθητῶν τῇδε κακέισε ἀποδιδράσκεis·

20 12. 'Τί δὲ καὶ σε νήπιον ἔτι ἐχρῆν εἰς Αἴγυπτον
ἐκκομίζεσθαι, μὴ ἀποσφαγῆς; θεὸν γὰρ οὐκ εἰκὸς ἦν περὶ
θανάτου δεδιέναι,' καὶ τὰ ἐξῆς. ἡμεῖς δ' αὐτῷ πιστεύοντες
381 Ἰησοῦ περὶ μὲν τῆς ἐν αὐτῷ θεϊότητος λέγοντι· Ἐγὼ εἰμι Jn xiv 6
ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή· καὶ εἰ τι τούτοις παρα-
25 πλήσιον· περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἦν, ταῦτα
φάσκοντι· Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς Jn viii 40
τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα· σύνθετόν τι χρήμ' αὖτε
αὐτὸν γεγονέναι· καὶ ἐχρῆν τὸν προνοούμενον τῆς ὥς
ἀνθρώπου ἑαυτοῦ εἰς τὸν βίον ἐπιδημίας μὴ ἀκαίρως ὁμοσε
30 χωρεῖν τῷ ἔως θανάτου κινδύνῳ. οὕτως δὲ ἔδει αὐτὸν καὶ

1 τὰ πάθη θεραπευτέον ABC 4 om. τοῦ ABC 6, 7 αὐ-
τοὺς ἐντυχόντας τῷ κοινωνικῷ B; αὐχοῦντας αὐτοὺς τὸ κοινωνικὸν N
18, 14 φεύγετε—ἄλλην] N^{cop}AB; om. N^{*C} 20 C. Cels. i.
66 καὶ σε] σε καὶ ABC 21 μὴ] να μὴ BC 28 om.
δὲ AC ὅς] ὅστις N (sed τις supra lin.)

ὑπὸ τῶν ἀνατρεφόντων ἄγεσθαι, ὑπὸ θείου ἀγγέλου οἰκονο- NABC
μουμένων.

13. Τί οὖν ἄτοπον τὸν ἅπαξ ἐνανθρωπήσαντα καὶ
κατ' ἀνθρωπίνην ἀγωγὴν οἰκονομεῖσθαι πρὸς τὸ ἐκκλίνειν
κινδύνους, οὐ τῷ ἄλλως ἀδύνατον εἶναι τοιοῦτον γενέσθαι, 5
ἀλλὰ τῷ δεῖν τὸ ἐγχωροῦν ὁδῷ καὶ τάξει περὶ τῆς σωτηρίας
τοῦ Ἰησοῦ ὑποκομῆσθαι; καὶ βέλτιόν γε ἦν ὑπεκστῆναι
τὸ παιδίον Ἰησοῦν τῆς Ἡρώδου ἐπιβουλῆς, καὶ ἀποδη-
μῆσαι μετὰ τῶν τρεφόντων αὐτὸ εἰς Αἴγυπτον ἕως τῆς
τελευτῆς τοῦ ἐπιβουλεύοντος· ἢ τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ πρό- 10
νοϊαν κωλύειν τὸ ἐφ' ἡμῖν Ἡρώδου ἀναιρεῖν τὸ παιδίον
θέλοντος, ἢ τὴν λεγομένην παρὰ τοῖς ποιηταῖς Ἄιδος
κυνέην ἢ τι παραπλήσιον ποιεῖν εἶναι περὶ τὸν Ἰησοῦν, ἢ
cf. Ge xix 11 πατάζει ὁμοίως τοῖς ἐν Σοδόμοις τοὺς ἤκοντας ἐπὶ τὴν
ἀναίρεσιν αὐτοῦ. τὸ γὰρ πᾶν παράδοξον τῆς ἐπ' αὐτὸν 15
βοηθείας, καὶ ἐπὶ πλέον ἐμφανές, οὐκ ἦν χρησίμιον τῷ
βούλεσθαι αὐτὸν διδάξει ὡς ἀνθρωπον μαρτυρούμενον ὑπὸ
τοῦ θεοῦ ἔχειν τι θεϊότερον ἐν τῷ βλεπομένῳ ἀνθρώπῳ·
1 Co i 24 ὅπερ ἦν ὁ κυρίως υἱὸς θεοῦ, θεὸς λόγος, θεοῦ δύναμις καὶ
θεοῦ σοφία, ὁ καλούμενος Χριστός. οὐ καιρὸς δὲ νῦν τὰ 20
περὶ τοῦ συνθέτου, καὶ ἐξ ὧν συνέκειτο ἐνανθρωπήσας
Ἰησοῦς, διηγῆσασθαι· οὕσης τινὸς καὶ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω,
οἰκείας ζητήσεως τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸν τόπον.

14. Ὅμοιον δὲ ἢ πεποιήται κατὰ Ἰησοῦ καὶ τῶν μα- 380
θητῶν διαβολῇ φήσομεν εἶναι καὶ τὸ περὶ Ἀριστοτέλους 25
ἱστορούμενον· οὗτος γὰρ ἰδὼν συγκροτεῖσθαι μέλλον κατ'
αὐτοῦ δικαστήριον ὡς κατὰ ἀσεβοῦς, διὰ τινὰ δόγματα τῆς
φιλοσοφίας αὐτοῦ ἃ ἐνόμισαν εἶναι ἀσεβῆ Ἀθηναῖοι,
ἀναχωρήσας ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἐν Χαλκίδι τὰς διατριβὰς

3 ἄτοπον] + ἦν ABC 5 οὐ τῷ] οὕτως N* ἀδύνατον] δυ-
νατὸν AB* C εἶναι] + τὸ ABC 7 οἰκονομεῖσθαι ABC 8 τὴν
ἢρ. ἐπιβουλῆν N^{corr} ABC 16 πλείον ABC 19 θεοῦ λόγος
N* θεοῦ δύναμις] καὶ δύναμις N 20 om. ὁ ABC 21 συνέ-
κειτο] + ὁ ABC 24 C. Cels. i. 65 κατὰ] + τοῦ ABC

ἡ ABC ἐποιήσατο, ἀπολογησάμενος τοῖς γνωρίμοις καὶ εἰπών·
 Ἀπίωμεν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα μὴ πρόφασιν δώμεν Ἀθη-
 ναίους τοῦ δεύτερον ἄγος ἀναλαβεῖν παραπλήσιον τῷ κατὰ
 Σωκράτους, καὶ ἵνα μὴ δεύτερον εἰς φιλοσοφίαν ἀσεβήσω-
 5 σιν.

καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς ἀγῆς κατὰ Κέλσου πραγ-
 ματείας τάδε φησὶν·

475 15. Εἴθ' ἐξῆς τούτοις ὁ Κέλσος τὰ ὑπὸ ὀλίγων πάν-
 παρὰ τὴν διδασκαλίαν Ἰησοῦ λεγόμενα νομιζομένων χρι-
 10 στιανῶν, οὐ φρονιμωτέρων (ὡς οἶεται) ἀλλ' ἀμαθεστάτων,
 φέρων, φησὶ· τοιαῦτα ὑπ' αὐτῶν προστάσσεσθαι. Μηδεὶς
 476 προστίτω πεπαιδευμένος, μηδεὶς σοφὸς, μηδεὶς φρόνιμος·
 κακὰ γὰρ ταῦτα νομίζεται παρ' ἡμῶν· ἀλλ' εἴ τις ἀμαθής,
 εἴ τις ἀνόητος, εἴ τις ἀπαίδευτος, εἴ τις νήπιος, θαρρῶν
 15 ἡκέτω. τούτους γὰρ ἀξιούς εἶναι τοῦ σφετέρου θεοῦ αὐτό-
 θεν ὁμολογοῦντες, δῆλοί εἰσιν ὅτι μόνους τοὺς ἡλιθίους
 καὶ ἀγενεῖς καὶ ἀναισθήτους καὶ ἀνδράποδα καὶ γυναῖκα
 καὶ παιδάρια πείθειν ἐθέλουσιν τε καὶ δύνανται· καὶ πρὸς
 ταῦτα δέ φαμεν ὅτι, ὥσπερ εἴ τις, τοῦ Ἰησοῦ διδάσκοντος
 20 τὰ περὶ σωφροσύνης καὶ λέγοντος· Ὅς ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναῖκα Mt v 28
 πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι ἥδη ἐμοίχευσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ
 αὐτοῦ· ἑώρα τινὰς ὀλίγους ἀπὸ τῶν τοσούτων χριστιανούς
 εἶναι νομιζομένους ἀκολάστως ζῶντας, εὐλογώτατα μὲν ἂν
 αὐτοῖς ἐνεκάλει παρὰ τὴν Ἰησοῦ βιοῦσι διδασκαλίαν·
 25 ἀλογώτατα δ' ἂν ἐποίησεν, εἰ τὸ κατ' ἐκείνων ἐγκλημα τῷ
 λόγῳ προσῆπτεν· οὕτως, ἐὰν εὐρίσκηται οὐδενὸς ἥττον ὁ
 χριστιανῶν λόγος ἐπὶ σοφίαν προκαλούμενος, ἐγκλητέον
 μὲν ἔσται τοῖς συναγορεύουσι τῇ σφῶν ἀμαθίᾳ, καὶ λέ-
 γουσιν οὐ ταῦτα μὲν ἄπερ ὁ Κέλσος ἀνέγραψεν· οὐδὲ γὰρ
 30 οὕτως ἀναισχύντως, καὶ ἰδιῶται τινες ὥσι καὶ ἀμαθεῖς,

1 εἰπών] λέγων ABC 8 C. Cels. iii. 44 13 κατὰ] καὶ ἡ
 14 om. εἴ τις ἀπαίδευτος ἡ 15 ἡκέτω ἡ om. εἶναι ἡ
 22 om. τινὰς ἡ 23 om. ἂν ἡ 29 οὐδὲ] οὐ ABC

λέγουσιν· ἕτερα δὲ πολλῶ ἐλάττονα καὶ ἀποτρεπτικά τοῦ ἸΑΒC ἀσκέειν σοφίαν.

16. Ὅτι δὲ βούλεται ἡμᾶς εἶναι σοφοὺς ὁ λόγος, δεικτέον καὶ ἀπὸ τῶν παλαιῶν καὶ Ἰουδαϊκῶν γραμμάτων, οἷς καὶ ἡμεῖς χρώμεθα· οὐχ ἦττον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν μετὰ 5 τὸν Ἰησοῦν γραφέντων καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις θείων εἶναι πεπιστευμένων. ἀναγέγραπται δὴ ἐν πεντηκοστῷ ψαλμῷ Δαυὶδ ἐν τῇ πρὸς θεὸν εὐχῇ λέγων· Τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. καὶ εἰ τίς γε ἐν-τύχοι τοῖς ψαλμοῖς, εὖροι ἂν πολλῶν καὶ σοφῶν δογμάτων 10 πλήρη τὴν βίβλον. καὶ Σολομὼν δὲ, ἐπεὶ σοφίαν ἤτησεν, ἀπεδέχθη· καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ ἴχνη ἔστιν ἐν τοῖς συγγράμμασι θεωρῆσαι, μεγάλην ἔχοντα ἐν βραχυλογίᾳ περίνοιαν· ἐν οἷς ἂν εὖροις πολλὰ ἐγκώμια τῆς σοφίας καὶ προτρεπτικά περὶ τοῦ σοφίαν δεῖν ἀναλαβεῖν. καὶ οὕτω 15 γ. σοφὸς ἦν Σολομὼν, ὥστε τὴν βασιλίδι Σαβὰ ἀκούσασαν αὐτοῦ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐλθεῖν πειράσκει αὐτὸν ἐν αἰνίγμασιν. ἥτις καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ πάντα ὅσα ἦν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. καὶ ἀπήγγειλεν αὐτῇ Σολομὼν πάντας τοὺς λόγους αὐτῆς· οὐκ ἦν λόγος παρεωραμένος ὑπὸ τοῦ 20 βασιλέως, ὃν οὐκ ἀπήγγειλεν αὐτῇ. καὶ εἶδε βασιλίσσα Σαβὰ πᾶσαν φρόνησιν Σολομῶν, καὶ τὰ κατ' αὐτόν· καὶ ἐξ ἑαυτῆς ἐγένετο. καὶ εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα· ἀληθὴς ὁ λόγος ὃν ἤκουσα ἐν τῇ γῇ μου περὶ σοῦ καὶ περὶ τῆς φρονήσεώς σου· καὶ οὐκ ἐπίστευσα τοῖς λαλοῦσί μοι, 25 ἕως ὅτε παρεγενόμην καὶ ἐώρακασιν οἱ ὀφθαλμοί μου. καὶ ἰδοὺ οὐκ ἔστι καθὼς ἀπήγγειλάν μοι τὸ ἦμισυ. προστέθεικας σοφίαν καὶ ἀγαθὰ πρὸς αὐτὰ ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἀκοὴν 477 1 Reg iv 29 ff. ἦν ἤκουσα. γέγραπται δὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ ὅτι Καὶ ἔδωκε κύριος φρόνησιν τῷ Σολομῶν καὶ σοφίαν πολλὴν σφόδρα 30

5 ἦττων Ν

16 βασιλίσσαν ABC

εἶδεν ἢ ABC
ABC

22 σαββὰ ΝC

29 om. τοῦ Ν

11 σαλομῶν AB (et infra) ἐξήτησεν ABC

17 κυρίου] χυ Ν

21 εἶδε]

23 αὐτῆς Ν

πρὸς] + αὐτόν

ABC καὶ χύμα καρδίας ὡς ἡ ἄμμος ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν. καὶ
 ἐπληθύνθη σοφία ἐν Σολομῶν σφόδρα ὑπὲρ τὴν φρόνησιν
 πάντων ἀρχαίων καὶ ὑπὲρ πάντας φρονίμους Αἰγύπτου.
 καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους· καὶ τὰ ἐξῆς. οὕτω
 5 δὲ βούλεται σοφοὺς εἶναι ἐν τοῖς πιστεύουσιν ὁ λόγος,
 ὥστε ὑπὲρ τοῦ γυμνάσαι τὴν σύνεσιν τῶν ἀκουόντων τὰ
 μὲν ἐν αἰνίγμασι, τὰ δὲ ἐν τοῖς καλουμένοις σκοτεινοῖς
 λόγοις λελαληκέναι, τὰ δὲ διὰ παραβολῶν, καὶ ἄλλα διὰ
 προβλημάτων. καὶ φησί γέ τις τῶν προφητῶν, ὁ Ὡσηέ,
 10 ἐπὶ τέλει τῶν λόγων αὐτοῦ· Τίς σοφὸς καὶ συνήσει ταῦτα; Hos xiv 10
 ἢ συνετὸς καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά; Δανιὴλ δὲ καὶ οἱ μετ' cf. Dan i 20
 αὐτοῦ αἰχμαλωτισθέντες τοσοῦτον προέκοψαν καὶ ἐν τοῖς
 μαθήμασιν, ἅτινα ἤσκουν ἐν Βαβυλῶνι οἱ περὶ τὸν βασιλέα
 σοφοί, ὡς πάντων αὐτῶν διαφέροντας ἀποδειχθῆναι τούτους
 15 δεκαπλασίως. λέγεται δὲ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ πρὸς τὸν Τύρου
 ἄρχοντα, μέγα φρονούντα ἐπὶ σοφίᾳ· Μὴ σὺ σοφώτερος εἶ Ez xxviii 3
 τοῦ Δανιήλ; πᾶν κρύφιον οὐκ ἐπεδείχθη σοι.

17. Ἐὰν δὲ καὶ ἐπὶ τὰ μετὰ τὸν Ἰησοῦν γεγραμμένα
 ἔλθῃς βιβλία, εὖροις ἂν τοὺς μὲν ὄχλους τῶν πιστευόντων
 20 τῶν παραβολῶν ἀκούοντας, ὡς ἔξω τυγχάνοντας καὶ ἀξίους Mc iv 11, 34
 μόνον τῶν ἐξωτερικῶν λόγων, τοὺς δὲ μαθητὰς κατ' ἰδίαν
 τῶν παραβολῶν μαρθάνοντας τὰς διηγήσεις· κατ' ἰδίαν
 γὰρ τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς ἐπέλυνεν ἅπαντα ὁ Ἰησοῦς, προτι-
 μῶν παρὰ τοὺς ὄχλους τοὺς τῆς σοφίας αὐτοῦ ἐπιδικαζο-
 25 μένους. ἐπαγγέλλεται δὲ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν πέμψαι
 σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, λέγων· Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω εἰς Mt xxiii 34
 ὑμᾶς σοφοὺς καὶ γραμματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσι
 καὶ σταυρώσουσι. καὶ ὁ Παῦλος δ' ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν
 ὑπὸ τοῦ θεοῦ διδομένων χαρισμάτων πρῶτον ἔταξε τὸν 1 Co xii 8 ff.

2 om. ἐν ABC

4 καὶ τὰ ἐξῆς] plura laudat N

7 om.

ἐν (pr) N 17 οὐκυπεδείχθη (sic) N 19 πιστευσάντων ABC
 21 μόνων AB; μόνους C 22 καθ' ἰδίαν N* 25 πέμψειν
 ABC 26 ἀποστελῶ NC 27, 28 σταυρώσουσι καὶ ἀποκτε-
 νοῦσι ABC

λόγον τῆς σοφίας, καὶ δεύτερον, ὡς ὑποβεβηκότα παρ' ᾠABC
 ἐκείνον, τὸν λόγον τῆς γνώσεως, τρίτον δέ που καὶ κα- 478
 τωτέρω τὴν πίστιν. καὶ ἐπεὶ τὸν λόγον προετίμα τῶν
 τεραστίων ἐνεργειῶν, διὰ τοῦτ' ἐνεργήματα δυνάμεων καὶ
 χαρίσματα λαμάτων ἐν τῇ κατωτέρω τίθησι χώρα παρὰ τὰ 5
 λογικὰ χαρίσματα. μαρτυρεῖ δὲ τῇ Μωσέως πολυμαθείᾳ
 ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων Στέφανος, πάντως ἀπὸ
 τῶν παλαιῶν καὶ μὴ εἰς πολλοὺς ἐφθακότων γραμμάτων
 λαβών. φησὶ γάρ· Καὶ ἐπαιδεύθη Μωσῆς ἐν πάσῃ σοφίᾳ
 Αἰγυπτίων. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς τεραστίοις ὑπενοεῖτο, 10
 μήποτε οὐ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ ἦκειν ἐποίει
 αὐτὰ, ἀλλὰ κατὰ τὰ Αἰγυπτίων μαθήματα, σοφὸς ὢν ἐν
 αὐτοῖς. τοιαῦτα γὰρ ὑπονοῶν περὶ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς
 ἐκάλεσε τοὺς ἐπαοιδοὺς τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοὺς σοφιστὰς
 καὶ τοὺς φαρμακεῖς· οἵτινες ἠλέγχθησαν τὸ οὐδὲν ὄντες 15
 ὡς πρὸς τὴν ἐν Μωσῇ σοφίαν ὑπὲρ πᾶσαν Αἰγυπτίων
 σοφίαν.

18. 'Ἄλλ' εἰκὸς τὰ γεγραμμένα ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους
 προτέρᾳ τῷ Παύλῳ, ὡς πρὸς Ἑλληνας καὶ μέγα φυσῶντας
 ἐπὶ τῇ Ἑλληνικῇ σοφίᾳ, κεκινήκεναι τινὰς, ὡς τοῦ λόγου 20
 μὴ βουλομένου σοφούς. ἀλλ' ἀκουέτω ὁ τὰ τοιαῦτα
 νομίζων ὅτι, ὥσπερ διαβάλλων ἀνθρώπους φαύλους ὁ
 λόγος φησὶν αὐτοὺς εἶναι οὐ περὶ τῶν νοητῶν καὶ ἀοράτων
 καὶ αἰωνίων σοφούς, ἀλλὰ περὶ μόνων τῶν αἰσθητῶν πραγ-
 ματευσαμένους καὶ ἐν τούτοις τὰ πάντα τιθεμένους εἶναι 25
 σοφούς τοῦ κόσμου· οὕτω καὶ πολλῶν ὄντων δογμάτων,
 τὰ μὲν συναγορεύοντα ὕλη καὶ σώμασι καὶ πάντα φάσκον-
 τα εἶναι σώματα τὰ προηγουμένως ὑφειστηκότα καὶ
 μηδὲν παρὰ ταῦτα εἶναι ἄλλο, εἴτε λεγόμενον ἀόρατον εἴτ'
 cf. 1 Co ii 6 ὀνομαζόμενον ἀσώματον, φησὶν εἶναι σοφίαν τοῦ κόσμου 30
 καταργουμένην καὶ μωραينوμένην καὶ σοφίαν τοῦ αἰῶνος
 τούτου· τὰ δὲ μετατιθέντα τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν τῆδε πραγ-

9 om. ἐν ABC 15 φαρμακοὺς ABC 24 τῶν αἰσθητῶν
 μόνων ABC 27, 28 φασκόντων K 28 om. τὰ ABC

ABC μάτων ἐπὶ τὴν παρὰ θεῷ μακαριότητα καὶ τὴν καλουμένην
 αὐτοῦ βασιλείαν, καὶ διδάσκοντα καταφρονεῖν μὲν ὡς
 προσκαίρων πάντων τῶν αἰσθητῶν καὶ βλεπομένων, σπεύ-
 δειν δὲ ἐπὶ τὰ ἀόρατα καὶ σκοπεῖν τὰ μὴ βλεπόμενα,
 5 ταυτὰ φησι σοφίαν εἶναι θεοῦ. φιλαλήθης δ' ὢν ὁ Παῦλος
 φησι περὶ τινων ἐν Ἑλλησι σοφῶν, ἐν οἷς ἀληθεύουσιν, ὅτι
 Γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ ἡνυχάριστησαν. Ro i 21
 καὶ μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐγνωκέναι θεόν· λέγει δὲ καὶ τοῦτ' οὐκ
 ἄθεοι αὐτοῖς γεγονέναι, ἐν οἷς γράφει τό· Ὁ θεὸς γὰρ Ro i 19 ff.
 10 αὐτοῖς ἐφάνερωσεν· αἰνισσόμενος οἶμαι τοὺς ἀναβαίνοντας
 ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ, ὅτε γράφει ὅτι Τὰ ἀόρατα
 τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα
 καθορᾶται, ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ
 εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, διότι γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς
 15 θεὸν ἐδόξασαν ἢ ἡνυχάριστησαν.

19. Τάχα δὲ καὶ ἐκ τοῦ· Βλέπετε δὲ τὴν κλήσιν ὑμῶν, 1 Co i 26 ff.
 479 ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ
 δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου
 ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα κατασχύνῃ τοὺς σοφούς· καὶ τὰ
 20 ἀγενῆ καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ θεός, καὶ τὰ μὴ
 ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ, ἵνα μὴ καυχῆσθαι πᾶσα
 σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ· ἐκινήθησάν τινες πρὸς τὸ οἰεσθαι
 ὅτι οὐδεὶς πεπαιδευμένος ἢ σοφὸς ἢ φρόνιμος προσέρχεται
 τῷ λόγῳ. καὶ πρὸς τὸν τοιοῦτον δὲ φήσομεν, ὅτι οὐκ
 25 εἴρηται· Οὐδεὶς σοφὸς κατὰ σάρκα· ἀλλ'· Οὐ πολλοὶ
 σοφοὶ κατὰ σάρκα. καὶ δῆλον ὅτι ἐν τῷ χαρακτηριστικῷ
 τῶν καλουμένων ἐπισκόπων, διαγράφων ὁ Παῦλος ὅποιον
 εἶναι χρή τὸν ἐπίσκοπον, ἔταξε καὶ τὸν διδάσκαλον· λέγων
 δεῖν αὐτὸν εἶναι δυνατόν καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, cf. Ti i 9
 30 ἵνα τοὺς ματαιολόγους καὶ φρεναπάτας ἐπιστομίξῃ διὰ τῆς
 ἐν αὐτῷ σοφίας. καὶ ὥσπερ μονόγαμον μάλλον διγάμου cf. 1 Tim iii 2

5 φησιν εἶναι σοφίαν ABC 8 αὐτοῖς] αὐτοὺς ABC 10, 11 ἀπὸ
 τῶν ὁρατῶν ἀναβαίνοντας ABC 16 om. δε (sec.) ABC
 19, 20 om. ἵνα κατασχύνῃ...θεὸς N* B 25 εἴρηται]+ ὅτι N

αἰρεῖται εἰς ἐπισκοπὴν, καὶ ἀνεπίληπτον ἐπιλήπτου, καὶ NABC
 νηφάλιον τοῦ μὴ τοιούτου, καὶ σώφρονα τοῦ μὴ σώφρονος,
 καὶ κόσμιον παρὰ τὸν κἂν ἐπ' ὀλίγον ἄκοσμον· οὕτως
 θέλει τὸν προηγουμένως εἰς ἐπισκοπὴν κατασταθησόμενον
 εἶναι διδακτικὸν καὶ δυνατὸν πρὸς τὸ τοὺς ἀντιλέγοντας 5
 ἐπιστομίζειν. πῶς οὖν εὐλόγως ἐγκαλεῖ ὁ Κέλσος ἡμῖν
 ὡς φάσκουσι· 'Μηδεὶς προσίτω πεπαιδευμένος, μηδεὶς
 σοφὸς, μηδεὶς φρόνιμος'; ἀλλὰ προσίτω μὲν πεπαιδευμένος
 καὶ σοφὸς καὶ φρόνιμος ὁ βουλόμενος· οὐδὲν δ' ἦττον
 προσίτω καὶ εἴ τις ἀμαθὴς καὶ ἀνόητος καὶ ἀπαιδευτος καὶ 10
 νήπιος. καὶ γὰρ τοὺς τοιούτους προσελθόντας ἐπαγγέλ-
 λεται θεραπεύειν ὁ λόγος, πάντας ἀξίους κατασκευάζων
 τοῦ θεοῦ.

20. Ψεῦδος δὲ καὶ τὸ 'μόνους ἡλιθίους καὶ ἀγενεῖς
 καὶ ἀναισθήτους καὶ ἀνδράποδα καὶ γυναῖκα καὶ παιδάρια 15
 πείθειν ἐθέλειν τοὺς διδάσκοντας τὸν θεῖον λόγον·' καὶ
 τούτους μὲν γὰρ καλεῖ ὁ λόγος, ἵνα αὐτοὺς βελτιώσῃ
1 Tim iv 10 καλεῖ δὲ καὶ τοὺς πολλῶν τούτων διαφέροντας· ἐπεὶ σωτήρ
 ἐστὶ πάντων ἀνθρώπων ὁ χριστὸς, καὶ μάλιστα πιστῶν, 480
1 Jn ii 2 εἴτε συνετῶν εἴτε καὶ ἀπλουστέρων· καὶ ἰλασμός ἐστι πρὸς 20
 τὸν πατέρα περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ μόνον δὲ περὶ τῶν
 ἡμετέρων ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. περισσὸν οὖν
 τὸ θέλειν μετὰ ταῦτα ἀπολογήσασθαι ἡμᾶς πρὸς τὰς
 Κέλσου λέξεις οὕτως ἐχούσας· 'Τί γάρ ἐστιν ἄλλως κακὸν
 τὸ πεπαιδεῦσθαι, καὶ λόγων τῶν ἀρίστων ἐπιμελεῖσθαι, 25
 καὶ φρόνιμον εἶναί τε καὶ δοκεῖν; τί δὲ κωλύει τοῦτο πρὸς
 τὸ γινῶναι θεόν; τί δ' οὐχὶ προὔργου μᾶλλον, καὶ δι' οὗ
 μᾶλλον τις ἂν ἐφικέσθαι δύναίτο ἀληθείας;' τὸ μὲν οὖν
 ἀληθῶς πεπαιδεῦσθαι οὐ κακόν· ὁδὸς γὰρ ἐπ' ἀρετὴν ἐστὶν
 ἡ παιδείσις. τὸ μέντοι γε ἐν πεπαιδευμένοις ἀριθμεῖν τοὺς 30
 ἐσφαλμένα δόγματα ἔχοντας, οὐδ' οἱ Ἑλλήνων σοφοὶ

3 om. κἂν ABC
 ἐλέγχειν ABC^{marg}
 28 μᾶλλον] + εἰ N

5 εἶναι] + καὶ BC
 ἡμῖν ὁ κέλσος ABC

6 ἐπιστομίζειν]
 20 om. καὶ (pr.) N

NABC φήσουσι. καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον δὲ λόγον οὐκ ἔστι σοφία
 πονηρίας ἐπιστήμη· πονηρίας δὲ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω,
 ἐπιστήμη ἐστὶν ἐν τοῖς ψευδοδοξοῦσι καὶ ὑπὸ σοφι-
 σμάτων ἡπατημένοις. διὰ τοῦτο ἀμαθίαν εἴπομαι μᾶλλον ἢ
 5 σοφίαν ἐν τοῖς τοιούτοις. πάλιν τ' αὖ τίς οὐκ ἂν ὁμολο-
 γήσαι ὅτι λόγων τῶν ἀρίστων ἐπιμεμελῆσθαι ἀγαθὸν
 ἐστίν; ἀλλὰ τίνας ἐροῦμεν τοὺς ἀρίστους λόγους ἢ τοὺς
 ἀληθεῖς καὶ ἐπ' ἀρετὴν παρακαλοῦντας; ἀλλὰ καὶ τὸ
 φρόνιμον εἶναι καλόν ἐστιν· οὐκέτι δὲ τὸ δοκεῖν, ὅπερ
 10 εἶπεν ὁ Κέλσος. καὶ οὐ κωλύει γε πρὸς τὸ γινῶναι θεόν,
 ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ τὸ πεπαιδεῦσθαι καὶ λόγων ἀρίστων
 ἐπιμεμελῆσθαι καὶ φρόνιμον εἶναι. καὶ ἡμῖν μᾶλλον
 πρέπει τοῦτο λέγειν ἢ Κέλσῳ· καὶ μάλιστα εἰάν 'Επι-
 κούρειος ὧν ἐλέγχεται.

15 21. Ἴδωμεν δ' αὐτοῦ καὶ τὰ ἐξῆς οὕτως ἔχοντα·
 'Ἄλλ' ὁρῶμεν δῆπου καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρη-
 τότατα ἐπιδεικνυμένους καὶ ἀγείροντας, εἰς μὲν φρονίμων
 ἀνδρῶν σύλλογον οὐκ ἂν ποτε παρελθόντας, οὐδ' ἐν τού-
 τοις τὰ ἐαυτῶν κατατολμήσαντας ἐπιδεικνύειν· ἔνθα δ'
 20 ἂν ὁρῶσι μειράκια καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον καὶ ἀνοήτων
 ἀνθρώπων ὄμιλον, ἐνταῦθα ὠθουμένους τε καὶ καλλωπιζο-
 μένους.' ὅρα δὴ καὶ ἐν τούτοις τίνα τρόπον ἡμᾶς συκο-
 φαντεῖ, ἐξομοῖων τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα
 ἐπιδεικνυμένοις καὶ ἀγείρουσι. ποῖα δὴ ἐπιρρητότατα
 25 ἐπιδεικνύμεθα; ἢ τί τούτοις παραπλήσιον πράττομεν, οἱ
 καὶ δι' ἀναγνωσμάτων καὶ διὰ τῶν εἰς τὰ ἀναγνώσματα
 διηγήσεων προτρέποντες μὲν ἐπὶ τὴν εἰς τὸν θεὸν τῶν
 ὅλων εὐσέβειαν καὶ τὰς συνθρόνους ταύτης ἀρετάς, ἀπο-
 τρέποντες δ' ἀπὸ τοῦ καταφρονεῖν τοῦ θεοῦ καὶ πάντων
 30 τῶν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πραττομένων; καὶ οἱ φιλόσοφοί
 γ' ἂν εὐξαιντο ἀγείρειν τοσοῦτους ἀκροατὰς λόγων ἐπὶ τὸ

1—5 om. καὶ κατὰ—τοιούτοις N 16 om. τὰ N 28 ταύτης]
 ταύτη ABC

καλὸν παρακαλούντων. ὅπερ πεποιήκασι μάλιστα τῶν KABC
 Κυνικῶν τινές, δημοσίᾳ πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας δια-
 λεγόμενοι. ἄρ' οὖν καὶ τούτους, μὴ συναθροίζοντας μὲν
 τοὺς νομιζομένους πεπαιδεῦσθαι, καλοῦντας δ' ἀπὸ τῆς 481
 τριόδου καὶ συνάγοντας ἀκροατὰς, φήσουσι παραπλησίους 5
 εἶναι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπὶ ρητότατα ἐπιδεικνυμένοις
 καὶ ἀγείρουσιν; ἀλλ' οὔτε Κέλσος οὔτε τις τῶν τὰ αὐτὰ
 φρονούντων ἐγκαλοῦσι τοῖς κατὰ τὸ φαινόμενον αὐτοῖς
 φιλόανθρωπον κινουσι λόγους καὶ πρὸς τοὺς ιδιωτικoὺς
 δῆμους.

10

22. Εἰ δ' ἐκείνοι οὐκ ἔγκλητοι τοῦτο πράττοντες, ἴδω-
 μεν εἰ μὴ χριστιανοὶ μᾶλλον καὶ τούτων βέλτιον πλήθῃ
 ἐπὶ καλοκάγαθίαν προκαλοῦνται. οἱ μὲν γὰρ δημοσίᾳ
 διαλεγόμενοι φιλόσοφοι οὐ φυλοκρινουσι τοὺς ἀκούοντας·
 ἀλλ' ὁ βουλόμενος ἔστηκε καὶ ἀκούει. χριστιανοὶ δὲ 15
 κατὰ τὸ δυνατόν αὐτοῖς προβασανίσαντες τῶν ἀκούειν
 σφῶν βουλομένων τὰς ψυχὰς, καὶ κατ' ἰδίαν αὐτοῖς προ-
 ἐφάσαντες, ἐπὰν δοκῶσιν αὐτάρκως οἱ ἀκροαταὶ πρὶν εἰς τὸ
 κοινὸν εἰσελθεῖν ἐπιδεδωκέναι πρὸς τὸ θέλειν καλῶς βιοῦν,
 τὸ τηνικάδῃ αὐτοὺς εἰσάγουσιν, ἰδίᾳ μὲν ποιήσαντες τάγμα 20
 τῶν ἄρτι ἀρχομένων καὶ εἰσαγομένων καὶ οὐδέπω τὸ σύμ-
 βολον τοῦ ἀποκεκαθάρθαι ἀνελιφότων· ἕτερον δὲ τὸ τῶν
 κατὰ τὸ δυνατόν παραστησάντων ἑαυτῶν τὴν προαίρεσιν
 οὐκ ἄλλο τι βούλεσθαι ἢ τὰ χριστιανοῖς δοκοῦντα· παρ'
 οἷς εἰσὶ τινες τεταγμένοι πρὸς τὸ φιλοπευστεῖν τοὺς βίους 25
 καὶ τὰς ἀγωγὰς τῶν προσιώντων, ἵνα τοὺς μὲν τὰ ἐπὶ ρηρῆτα
 πράττοντας ἀποκωλύσωσιν ἡκεῖν ἐπὶ τὸν κοινὸν αὐτῶν
 σύλλογον, τοὺς δὲ μὴ τοιούτους ὅλην ψυχῇ ἀποδεχόμενοι
 βελτίους ὁσημέραι κατασκευάζουσιν. ὁμοία δ' ἔστιν αὐτοῖς
 ἀγωγή καὶ περὶ ἁμαρτανόντων, καὶ μάλιστα τῶν ἀκολα- 30

4 τοῖς] + μὴ ABC 7 τὰ αὐτὰ] ταῦτα N 8 ἐγκαλέσουσι
 ABC 17 om. καὶ ABC 17, 18 fors. legendum προετίσαντες
 vel προεξετάσαντες. 20, 21 τάγμα τῶν] ταγμάτων N. 21 οὐ-
 δέπω] οὐδέ ABC 29 κατασκευάζουσιν N ὁμοία] coniecti;
 οἷα A; οἷα NBC

BC σταινόντων, οὓς ἀπελαύνουσι τοῦ κοινοῦ οἱ κατὰ τὸν Κέλσον
 παραπλήσιοι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα ἐπι-
 δεικνυμένοις. καὶ τὸ μὲν τῶν Πυθαγορείων σεμνὸν διδα-
 σκαλεῖον κενοτάφια τῶν ἀποστάντων τῆς σφῶν φιλοσοφίας
 5 κατεσκεύαζε, λογιζόμενον νεκροὺς αὐτοὺς γεγονέναι. οὔτοι
 δὲ ὡς ἀπολωλότας καὶ τεθνηκότας τῷ θεῷ τοὺς ὑπ' ἀσελ-
 γείας ἢ τινος ἀτόπου νενικημένους, ὡς νεκροὺς πενθοῦσι·
 καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, ἐὰν ἀξιόλογον ἐνδείξωνται
 μεταβολήν, χρόνῳ πλείονι τῶν κατ' ἀρχὰς εἰσαγομένων
 82 ὕστερόν ποτε προσίενται· εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν καὶ προστα-
 σίαν τῆς λεγομένης ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καταλέγοντες τοὺς
 φθάσαντας μετὰ τὸ προσεληλυθέναι τῷ λόγῳ ἐπταικέναι.

23. Τούτους δὴ, οἷς ἡμᾶς ὁ Κέλσος ὁμοιοῖ, τοῖς ἐν
 ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα ἐπιδεικνυμένοις καὶ ἀγεί-
 15 ρουσι, φησὶν εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν σύλλογον οὐκ ἂν
 ποτε παρελθεῖν, οὐδ' ἐν τούτοις τὰ ἑαυτῶν κατατολμῶν
 ἐπιδεικνύειν· 'ἐνθα δ' ἂν ὁρῶσι μειράκια καὶ οἰκοτριβῶν
 ὄχλον καὶ ἀνθρώπων ἀνοήτων ὄμιλον, ἐνταῦθα ὠθουμένους
 τε καὶ καλλωπιζομένους·' καὶ ἐν τούτῳ οὐδὲν ἄλλο ποιῶν
 20 ἢ λοιδορούμενος ἡμῖν παραπλησίως ταῖς ἐν ταῖς τριόδοις
 γυναιξί, σκοπὸν ἔχουσας τὸ κακῶς ἀλλήλας λέγειν. ἡμεῖς
 γὰρ, ὅση δύναμις, πάντα πράττομεν ὑπὲρ τοῦ φρονίμων
 ἀνδρῶν γενέσθαι τὸν σύλλογον ἡμῶν· καὶ τὰ ἐν ἡμῖν
 μάλιστα καλὰ καὶ θεῖα τότε τολμῶμεν ἐν τοῖς πρὸς τὸ
 25 κοινὸν διαλόγοις φέρειν εἰς μέσον, ὅτ' εὐποροῦμεν συνετῶν
 ἀκροατῶν ἀποκρύπτομεν δὲ καὶ παρασιωπῶμεν τὰ βαθύ-
 τερα, ἐπὰν ἀπλουστέρους θεωρῶμεν τοὺς συνερχομένους
 καὶ δεομένους λόγων τροπικῶς ὀνομαζομένων γάλα. γέ-
 γραπται γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ ἡμῶν Κορινθίοις ἐπιστέλλοντι,
 30 "Ἐλλησι μὲν οὐ κεκαθαρμένοις δέ πω τὰ ἦθη· Γάλα ὑμᾶς 1 Co iii 2 f.
 ἐπότισα, οὐ βρώμα, οὐπω γὰρ ἐδύνασθε. ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν

3, 4 διδασκάλιον N 16 κατατολμᾶν] καλὰ τολμᾶν ABC
 27 om. ἐπὰν ἀπλουστ. θεωρῶμεν N

δύνασθε, ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε. ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος NABC
καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;
ὁ δ' αὐτὸς οὗτος ἐπιστάμενος τὰ μὲν τινα τροφήν εἶναι
τελειότερας ψυχῆς, τὰ δὲ τῶν εἰσαγομένων παραβάλλεσθαι.
He v 12 ff. γάλακτι νηπίων, φησί· Καὶ γεγόνατε χρειάν ἔχοντες γάλα- 5
κτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς. πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος
ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης, νήπιος γάρ ἐστι· τελείων δέ
ἐστιν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια
γεγυμνασμένα ἔχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.
ἄρ' οὖν οἱ τούτοις ὡς καλῶς εἰρημένοις πιστεύοντες ὑπολά- 10
βοιεν ἂν τὰ καλὰ τοῦ λόγου εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν
σύλλογον οὐκ ἂν ποτε λεχθήσεσθαι, ἔνθα δ' ἂν ὁρῶσι 483
μειράκια καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον καὶ ἀνθρώπων ἀνοήτων
ὄμιλον, ἐνταῦθα τὰ θεῖα καὶ σεμνὰ φέρειν εἰς μέσον καὶ
παρὰ τοῖς τοιούτοις περὶ αὐτῶν ἐγκαλλωπίζεσθαι; ἀλλὰ 15
σαφὲς τῷ ἐξετάζοντι ὅλον τὸ βούλημα τῶν ἡμετέρων γραμ-
μάτων, ὅτι ἀπεχθόμενος ὁμοίως τοῖς ιδιωτικοῖς δήμοις ὁ
Κέλσος πρὸς τὸ χριστιανῶν γένος τὰ τοιαῦτα ἀνεξετάστως
καὶ ψευδόμενος λέγει.

24. Ὁμολογοῦμεν δὲ πάντας ἐθέλειν παιδεύσαι τῷ 20
τοῦ θεοῦ, κἂν μὴ βούληται Κέλσος, λόγῳ, ὥστε καὶ μειρα-
κίαις μεταδιδόναι τῆς ἀρμοζούσης αὐτοῖς προτροπῆς, καὶ
οἰκότριψιν ὑποδεικνύειν πῶς ἐλεύθερον ἀναλαβόντες φρό-
νημα ἐξευγενισθεῖεν ὑπὸ τοῦ λόγου. οἱ δὲ παρ' ἡμῖν πρεσ-
cf. Ro i 14 βεύοντες τὸν χριστιανισμόν ἱκανῶς φασὶν ὀφειλέται εἶναι 25
Ἑλλησι καὶ βαρβάροις, σοφοῖς καὶ ἀνοήτοις· οὐ γὰρ
ἀρνοῦνται τὸ καὶ ἀνοήτων δεῖν τὰς ψυχὰς θεραπεύειν, ἵν',
ὅση δύναμις, ἀποτιθέμενοι τὴν ἄγνοιαν ἐπὶ τὸ συνετώτερον
Prov viii 5 σπεύδωσιν, ἀκούοντες καὶ Σολομῶνος λέγοντος· Οἱ δὲ
Prov ix 4 ff., 16 ἄφρονες ἐνθεσθε καρδίαν· καί· Ὅς ἐστιν ὑμῶν ἀφρονέστα- 30
τος, ἐκκλινάτω πρὸς μέ· ἐνδεέσι δὲ φρενῶν παρακελεύομαι

3 om. τὰ N
ψευδόμενος ABC

4 τελειότεραν N
20 πάντες θέλειν N

19 καὶ ψευδόμενος] κατα-
παιδεύεσθαι N^{corr}

MABC λέγουσα ἡ σοφία· Ἐλθετε, φάγετε τὸν ἑμὸν ἄρτον, καὶ
 πίετε οἶνον, ὃν ἐκέρασα ὑμῖν. ἀπολείπετε ἀφροσύνην,
 ἵνα ζήσητε, καὶ κατορθώσατε ἐν γνώσει σύνεσιν. εἵπομι
 δ' ἂν καὶ ταῦτα διὰ τὰ ἐγκείμενα πρὸς τὸν Κέλσου λόγον·
 5 ἄρα οἱ φιλοσοφούντες οὐ προκαλοῦνται μειράκια ἐπὶ τὴν
 ἀκρόασιν; καὶ τοὺς ἀπὸ κακίστου βίου νέους οὐ παρα-
 καλοῦσιν ἐπὶ τὰ βελτίονα; τί δὲ τοὺς οἰκότριβας οὐ βούλ-
 ονται φιλοσοφεῖν; ἢ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν ἐγκαλεῖν φιλοσό-
 φους οἰκότριβας ἐπ' ἀρετὴν προτρεψαμένοις, Πυθαγόρα μὲν
 10 τὸν Ζάμολξιν, Ζήνωνι δὲ τὸν Περσαῖον, καὶ χθές καὶ πρῶην
 τοὺς προτρεψαμένους Ἐπίκτητον ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν; ἢ ὑμῖν
 μὲν, ὦ Ἕλληνες, ἕξεσι μειράκια καὶ οἰκότριβας καὶ ἀνοή-
 τους ἀνθρώπους ἐπὶ φιλοσοφίαν καλεῖν· ἡμεῖς δὲ τοῦτο
 15 λόγου ἱατρικῇ πᾶσαν λογικὴν φύσιν θεραπεύσαι βουλόμενοι
 καὶ οἰκειῶσαι τῷ δημιουργήσαντι πάντα θεῷ;
 495 25. Ὅμοιον δὲ ποιεῖ ἐν τῷ φάσκειν μηδὲνα φρόνι-
 μων πείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπώμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους
 τῶν προσερχομένων αὐτῷ, τῷ φάσκοντι διὰ τὸ πλήθος τῶν
 20 κατὰ τοὺς νόμους ἀγομένων ἰδιωτῶν ὅτι φρόνιμος οὐδεὶς,
 φέρ' εἰπεῖν, Σόλωνι ἢ Δυκούργῳ πείθεται, ἢ Ζαλεύκῳ ἢ
 τινι τῶν λοιπῶν· καὶ μάλιστα ἐὰν φρόνιμον λαμβάνῃ τὸν
 κατ' ἀρετὴν ποιόν. ὥς γὰρ ἐπὶ τούτων, κατὰ τὸ φανέν
 αὐτοῖς χρήσιμον, οἱ νομοθέται πεποιήκασιν τὸ τοιαύτη
 25 ἀγωγῇ αὐτοὺς περιβαλεῖν καὶ νόμοις· οὕτω νομοθετῶν ἐν
 τῷ Ἰησοῦ ὁ θεὸς τοῖς πανταχοῦ ἀνθρώποις, καὶ τοὺς μὴ
 φρονίμους ἄγει, ὥς οἶόν τέ ἐστιν ἄγεσθαι τοὺς τοιούτους
 ἐπὶ τὸ βέλτιον. ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος εἰδὼς εἶπε· Τὰ μωρὰ 1 Coi 27
 τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα κατασχύνῃ τοὺς σοφούς·

1 ἔλθατε (sic) N τῶν ἐμῶν ἀρτῶν AB 2 κεκέρακα ABC
 ἀπολείπετε C 17 C. Cels. iii. 73 17—19 ὅμοιον δὲ—φά-
 σκοντι] οὐδένα φρόν. φησι πείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπώμενος ὑπὸ τοῦ
 25 περιβαλεῖν αὐτοὺς ABC 29 om. ὁ θεός N

Ro i 22 f.

σοφούς κοινότερον λέγων πάντας τοὺς δοκοῦντας προβεβη- NABC
 κέναί μὲν ἐν μαθήμασιν ἀποπεπτωκότας δὲ εἰς τὴν ἄθεον
 πολυθεότητα· ἐπεὶ Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν,
 καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι
 εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων 5
 καὶ ἐρπετῶν.

26. Ἐγκαλεῖ δὲ τῷ διδάσκοντι καὶ ὡς ἀνοήτους ζη-
 τοῦντι. πρὸς ὃν εἵπομεν ἂν· τίνας λέγεις τοὺς ἀνοήτους;
 κατὰ γὰρ τὸ ἀκριβὲς πᾶς φαῦλος ἀνόητός ἐστιν. εἰ τοίνυν
 λέγεις ἀνοήτους τοὺς φαύλους· ἄρα σὺ προσάγων ἀνθρώ- 10
 πους φιλοσοφία φαύλους ζητεῖς προσάγειν ἢ ἀστείους;
 ἀλλ' οὐχ οἷόν τε ἀστείους· ἤδη γὰρ πεφιλοσοφήκασι.
 φαύλους ἄρα· εἰ δὲ φαύλους, ἀνοήτους. καὶ ζητεῖς πολλοὺς
 προσάγειν τοιούτους φιλοσοφία· καὶ σὺ ἄρα τοὺς ἀνοή-
 τους ζητεῖς. ἐγὼ δὲ, κἂν τοὺς οὕτω λεγομένους ἀνοήτους 196
 ζητῶ, ὁμοίον τι ποιῶ ὡς εἰ καὶ φιλάνθρωπος ἱατρός ἐξήτει
 τοὺς κάμνοντας, ἵν' αὐτοῖς προσαγάγῃ τὰ βοηθήματα καὶ
 ῥώσῃ αὐτούς. εἰ δ' ἀνοήτους λέγεις τοὺς μὴ ἐντρεχεῖς
 ἀλλὰ τερατωδεστέρους τῶν ἀνθρώπων· ἀποκρινοῦμαι σοι
 ὅτι καὶ τούτους μὲν κατὰ τὸ δυνατόν βελτιοῦν περὶ 20
 οὐ μὴν ἐκ τῶν τοιούτων συστήσαι βούλομαι τὸ χριστιανῶν
 ἄθροισμα. ζητῶ γὰρ μᾶλλον τοὺς ἐντρεχεστέρους καὶ
 ὀξυτέρους, ὡς δυναμένους παρακολουθῆσαι τῇ σαφηνείᾳ τῶν
 αἰνιγμάτων καὶ τῶν μετ' ἐπικρύψεως εἰρημένων ἐν νόμῳ καὶ
 προφήταις καὶ εὐαγγελίοις, ὧν ὡς οὐδὲν ἀξιόλογον περιε- 25
 χόντων καταπεφρόνηκας, σὺ βασανίσας τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν
 μηδ' εἰσελθεῖν πειραθεῖς εἰς τὸ βούλημα τῶν γραψάντων.

15 οὕτως ἀνοήτους λεγομένους ABC 16 ἐξήτει] ἐπιζητεῖ AC
 17 προσάγει N 21 οὐ μὴν ἐκ τούτων βούλομαι συστήσαι N
 (om. in textu, suppl. in marg.) 23 σαφηνεία] N; ἀσαφεία BC

XIX.

^{ABC} Καὶ πάλιν ἐν τοῖς πρὸ τούτων τοῦ ἀγτοῦ τόμοι·
 Ὅτι ἢ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν πίστις, μηδὲν κοινὸν
 ἔχοντα πρὸς τὴν ἀλογον τῶν ἐθνῶν δεισιδαίμονα
 πίστιν, ἐπαινετὴ τέ ἐστι καὶ ταῖς ἀρχαῖς κοιναῖς
 5 ἐννοίαις συναγορεύει. καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας, πῶς
 ἐκ θνητοῦ σώματος ὄντα τὸν Ἰησοῦν θεὸν νομίζομεν.

472 1. Περὶ μὲν οὖν τοῦ Ἀντινόου ἡ τινος ἄλλου τοιού-
 του, εἴτε παρ' Αἰγυπτίοις εἴτε παρ' Ἑλλήσι, πίστις ἐστίν,
 ἢ οὕτως ὀνομάσω, ἀτυχής· περὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ ἦτοι δόξασα
 10 ἂν εἶναι εὐτυχής ἡ καὶ βεβασανισμένως ἐξητασμένη,
 δοκούσα μὲν εὐτυχής παρὰ τοῖς πολλοῖς βεβασανισμένως
 δὲ ἐξητασμένη παρὰ πάντις ὀλιγωτάτοις. καὶ λέγω δὲ τινα
 πίστιν εἶναι, ὡς ἂν οἱ πολλοὶ ὀνομάσαιεν, εὐτυχῇ· καὶ
 15 αἰτίας τῶν ἐκάστω μεμερισμένων ἐπιδημοῦντι τῷ βίῳ τῶν
 ἀνθρώπων. καὶ Ἕλληνες δὲ φήσουσι καὶ ἐν τοῖς νομι-
 ζομένοις εἶναι σοφωτάτοις κατὰ πολλὰ τὴν εὐτυχίαν εἶναι
 αἰτίαν, ὅσον περὶ διδασκάλων τοιῶνδε καὶ τοῦ περιπεσεῖν
 τοῖς κρείττοσιν, ὄντων καὶ τῶν τὰς ἐναντίας αἰρέσεις διδασ-
 20 κόντων, καὶ περὶ ἀνατροφῆς τῆς ἐν βελτίοσι. πολλοῖς
 γὰρ καὶ τὰ τῆς ἀνατροφῆς ἐν τοιούτοις γεγένηται ὡς μηδὲ
 φαντασίαν ἐπιτραπῆναι τῶν κρειττόνων λαβεῖν, ἀλλ' αἰεὶ
 καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἦτοι ἐν παιδικοῖς εἶναι ἀκολάστων
 ἀνδρῶν ἢ δεσποτῶν, ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ κωλυούσῃ ἀναβλέπειν
 25 τὴν ψυχὴν κακοδαιμονίᾳ. τὰς δὲ περὶ τούτων αἰτίας πάντως
 μὲν εἰκὸς εἶναι ἐν τοῖς τῆς προνοίας λόγοις· πίπτειν δὲ
 αὐτὰς εἰς ἀνθρώπους, οὐκ εὐχερές. ἔδοξε δέ μοι ταῦτα διὰ
 μέσου ἐν παρεκβάσει εἰρηκέναι διὰ τό· 'Τοσοῦτόν τι ποιεῖ

7 C. Cels. iii. 38 ἀντίου ABC 12, 13 πίστιν τινὰ ABC
 27 εἰς ἀνθρώπους αὐτὰς ABC 28 om. τι B

πίστις ὅποια δὴ προκατασχούσα· ἐχρῆν γὰρ διὰ τὰς δια- HABC
φόρους ἀνατροφὰς εἰπεῖν διαφορὰς τῶν ἐν ἀνθρώποις πί-
στων, εὐτυχέστερον ἢ ἀτυχέστερον πιστεύουσι· καὶ ἐκ τού-
του ἀναβῆναι ὅτι δόξαι αὐ καὶ τοῖς ἐντρεχεστέροις, εἰς
αὐτὸ τὸ δοκεῖν εἶναι λογικώτεροις καὶ λογικώτερον προσ- 5
τίθασθαι τὰ πολλὰ δόγμασιν, ἢ ὀνομαζομένη εὐτυχία καὶ ἡ
λεγομένη ἀτυχία συνεργεῖν. ἀλλὰ γὰρ περὶ τούτων ἄλις.

2. Τὰ δ' ἐξῆς τοῦ Κέλσου κατανοητέον, ἐν οἷς καὶ
ἡμῖν φησὶ 'πίστιν ποιεῖν προκαταλαβοῦσαν ἡμῶν τὴν
περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοιάνδε συγκατάθεσιν.' ἀληθῶς γὰρ 10
πίστις ἡμῖν ποιεῖ τὴν τοιαύτην συγκατάθεσιν. ὅρα δὲ εἰ
μὴ αὐτόθεν ἡ πίστις αὐτῇ τὸ ἐπαινετὸν παρίστησιν, ὅτε
πιστεύομεν ἑαυτοὺς τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, χάριν ὁμολογοῦντες
τῷ εἰς τοιαύτην πίστιν ὁδηγῷ καὶ λέγοντες αὐτὸν οὐκ ἄθεε 173
τὸ τηλικούτον τετολημκέναι καὶ ἡνυκέναι· πιστεύομεν δὲ 15
καὶ ταῖς προαιρέσεσι τῶν γραψάντων τὰ εὐαγγέλια, κατα-
στοχαζόμενοι τῆς εὐλαβείας αὐτῶν καὶ τοῦ συνειδότος ἐμ-
φανισμένων τοῖς γράμμασιν οὐδὲν νόθον καὶ κυβευτικὸν
καὶ πεπλασμένον καὶ πανούργον ἐχόντων. καὶ γὰρ παρ-
ίσταται ἡμῖν ὅτι οὐκ αὐ ψυχαὶ, μὴ μαθοῦσαι τὰ τοιαῦτα 20
ὅποια διδάσκει ἡ παρ' Ἑλλήσι πανούργος σοφιστεία, πολ-
λὴν ἔχουσα τὴν πιθανότητα καὶ τὴν ὀξύτητα, καὶ ἡ ἐν τοῖς
δικαστηρίοις καλινδουμένη ῥητορικῇ, οὕτω πλάσαι οἰοί τ'
ἦσαν πράγματα δυνάμενα ἀφ' ἑαυτῶν ἔχειν τὸ πρὸς πίστιν
καὶ τὸν ἀνάλογον τῇ πίστει βίον ἀγωγόν. οἶμαι δὲ καὶ τὸν 25
Ἰησοῦν διὰ τοῦτο βεβουλησθαι διδασκάλοις τοῦ δόγματος
χρησασθαι τοιούτοις, ἵνα μηδεμίαν μὲν ἔχῃ χώραν ὑπόνοια
πιθανῶν σοφισμάτων, λαμπρῶς δὲ τοῖς συνιέναι δυναμένοις
ἐμφαίνῃται ὅτι τὸ ἄδολον τῆς προαιρέσεως τῶν γραψάντων,
ἐχούσης πολὺ τὸ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ἀφελές, ἡξιώθηθαι 30

6 δόγμασι τὰ πολλὰ ABC 10 τοιανθὴ A; τοιανθ BC
ἀληθῶς] + μὲν AB 12 περιίστησιν N 13 om. ἐαυτοὺς ABC 20 om. τὰ ABC 21 πανούργως N
23, 24 πλάσαι τ' οἱ ἦσαν N 24 ἀφ' αὐτῶν N 27 χρῆσθαι N
30 om. πολὺ ABC

ΜΑΒC τέρας δυνάμεως, πολλῷ μᾶλλον ἀνυούσης ἢ περ ἀνύειν
δύνασθαι δοκεῖ περιβολῇ λόγων καὶ λέξεων σύνθεσις καὶ
μετὰ διαιρέσεων καὶ τεχνολογίας ἑλληνικῆς ἀκολουθία.

3. Ὅρα δὲ εἰ μὴ τὰ τῆς πίστεως ἡμῶν ταῖς κοιναῖς
5 ἐννοίαις ἀρχῆθεν συναγορεύοντα μετατίθῃσι τοὺς εὐγνο-
μόνως ἀκούοντας τῶν λεγομένων. εἰ γὰρ καὶ ἡ διαστροφὴ
δεδύνηται, πολλῆς αὐτῇ κατηχήσεως συναγορευούσης, τοῖς
πολλοῖς ἐμφυτεῦσαι τὸν περὶ ἀγαλμάτων λόγον ὡς περὶ
θεῶν καὶ τὸν περὶ τῶν γενομένων ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου
10 καὶ ἐλέφαντος καὶ λίθου ὡς προσκυνήσεως ἀξίων· ἀλλ' ἡ
κοινὴ ἔννοια ἀπαιτεῖ ἐννοεῖν ὅτι θεὸς οὐδαμῶς ἐστὶν ὕλη
φθαρτῇ, οὐδὲ τιμᾶται ἐν ἀψύχοις ὕλαις ὑπὸ ἀνθρώπων
μορφούμενος, ὡς κατ' εἰκόνα ἢ τινα σύμβολα ἐκείνου γιγ-
νομέναις. διόπερ εὐθέως λέγεται τὰ περὶ ἀγαλμάτων, ὅτι
15 οὐκ εἰσὶ θεοί· καὶ τὰ περὶ τῶν τοιούτων δημιουργημάτων,
ὅτι οὐκ ἔστι συγκριτὰ πρὸς τὸν δημιουργόν· ὀλίγα τε περὶ
τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ δημιουργήσαντος καὶ συνέχοντος καὶ
κυβερνῶντος τὰ ὅλα. καὶ εὐθέως ὥσπερ εἰ τὸ συγγενὲς
ἐπιγνοῦσα ἡ λογικὴ ψυχὴ ἀπορρίπτει μὲν ἃ τέως ἐδόξαζεν
20 εἶναι θεοὺς, φίλτρον δ' ἀναλαμβάνει φυσικὸν τὸ πρὸς τὸν
κτίσαντα· καὶ διὰ τὸ πρὸς ἐκείνον φίλτρον ὑπεραποδέχεται
καὶ τὸν ταῦτα πρῶτον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι παραστήσαντα δι'
ὧν κατεσκεύασε μαθητῶν, οὓς ἐξέπεμψε μετὰ θείας δυνάμεως
καὶ ἐξουσίας κηρύξαι τὸν περὶ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς βασιλείας
25 αὐτοῦ λόγον.

4. Ἐπεὶ δ' ἐγκαλεῖ ἡμῖν, οὐκ οἶδ' ἤδη ὅποσάκις, περὶ
474 τοῦ Ἰησοῦ ὅτι 'ἐκ θνητοῦ σώματος ὄντα θεὸν νομίζομεν,
καὶ ἐν τούτῳ ὅσα δρᾶν δοκοῦμεν·' περισσὸν μὲν τὸ ἔτι
πρὸς τοῦτο λέγειν· πλείονα γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέλεκται.
30 ὁμῶς δὲ ἴστωσαν οἱ ἐγκαλοῦντες ὅτι, ὃν μὲν νομίζομεν καὶ
πεπείσμεθα ἀρχῆθεν εἶναι θεὸν καὶ υἱὸν θεοῦ, οὗτος ὁ

8 ἑλληνικῆς post καὶ ABC 8 om. περὶ N 9 τὸν] τῶν
A; τὸ N; om. τὸν περὶ C 14, 15 om. ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ ABC
18 ὥσπερ] περὶ N 24 om. τοῦ ABC 26 ποσάκις ABC

αὐτολόγος ἐστὶ καὶ ἡ αὐτοσοφία καὶ ἡ αὐτοαλήθεια· τὸ δὲ **ABC** θνητὸν αὐτοῦ σῶμα καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐν αὐτῷ ψυχὴν τῇ πρὸς ἐκείνον οὐ μόνον κοινωνίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐνώσει καὶ ἀνακράσει τὰ μέγιστα φαμεν προσειληφέναι, καὶ τῆς ἐκείνου θεϊότητος κεκοινωνηκότα εἰς θεὸν μεταβεβληκέναι. ἐὰν δέ τις προσκόπῃ καὶ περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ ταῦθ' ἡμῶν λεγόντων· ἐπιστησάτω τοῖς ὑπὸ Ἑλλήνων λεγομένοις περὶ τῆς τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἀποίου ὕλης ποιότητος ἀμπισκομένης ὅποιας ὁ δημιουργὸς βούλεται αὐτῇ περιτιθέναι, καὶ πολλάκις τὰς μὲν προτέρας ἀποτιθεμένης κρείττονας δὲ καὶ 10 διαφόρους ἀναλαμβάνουσας. εἰ γὰρ ὕγιῃ τὰ τοιαῦτα, τί θαυμαστὸν τὴν ποιότητα τοῦ θνητοῦ κατὰ τὸ τοῦ Ἰησοῦ σῶμα προνοίᾳ θεοῦ βουληθέντος μεταβαλεῖν εἰς αἰθέριον καὶ θείαν ποιότητα;

5. Οὐχ ὡς διαλεκτικὸς μὲν οὖν εἶπεν ὁ Κέλσος, πα- 15 ραβάλλων τὰς ἀνθρωπίνους τοῦ Ἰησοῦ σάρκας χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθῳ, ὅτι αὐταὶ ἐκείνων φθαρτότεραι. πρὸς γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὐτ' ἀφθαρτον ἀφθάρτου ἀφθαρτότερον, οὔτε φθαρτὸν φθαρτοῦ φθαρτότερον. ἀλλ' εἰ ἄρα φθαρτότερον, ὅμως δὲ καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν ὅτι εἶπερ 20 δυνατὸν ἀμείβειν ποιότητος τὴν ὑποκειμένην πάσαις ποιότησιν ὕλην, πῶς οὐ δυνατόν καὶ τὴν σάρκα τοῦ Ἰησοῦ ἀμείψασαν ποιότητος γεγονέναι τοιαύτην, ὅποیان ἐχρῆν εἶναι τὴν ἐν αἰθέρι καὶ τοῖς ἀνωτέρω αὐτοῦ τόποις πολιτευομένην, οὐκ ἔτι ἔχουσιν τὰ τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας ἴδια 25 καὶ ἅτινα μιαιώτερα ὠνόμασεν ὁ Κέλσος; οὐδὲ τοῦτο φιλοσόφως ποιῶν· τὸ γὰρ κυρίως μιαρὸν ἀπὸ κακίας τοιοῦτόν ἐστι· φύσις δὲ σώματος οὐ μιარά· οὐ γὰρ ἡ φύσις σώματός ἐστι, τὸ γεννητικὸν τῆς μιαιότητος ἔχει τὴν κακίαν.

30

3 ἐκεῖνο **AB** 5 θεότητος **ABC** μεταβεβληκέναι **A**; μετα-
βεβληκέναι **N** 8 ἀμφισκ. **N** 12 om. τοῦ (sec.) **ABC** 17 πρὸς]
κατὰ **ABC** 18, 19 ἀφθαρτότερον] φθαρτότερον **N** 20 εὐ-
φθαρτότερον **ABC** 24 ἀνωτάτω **N**

XX.

BC Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ
 διὰ τὰ ἄλογα ζῶα γεγονέναι τὸν ἅπαντα κόσμον καὶ
 τοὺς ἀνθρώπους· ἐπεὶ ἀπονώτερον ἡμῶν τῶν ἀν-
 θρώπων τὰ ἄλογα ζῆ, καὶ ὅτι σοφώτερα ἡμῶν ὄντα
 5 θεοφιλή τέ ἐστι καὶ ἐννοίαν ἔχει θεοῦ καὶ προγινώσκει
 τὰ μέλλοντα. ἐν οἷς καὶ κατὰ μετεμψυχώσεως, καὶ
 περὶ οἰωνιστικῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀπάτης. τόμοι
 τετάρτοι κατὰ Κέλσου.

18 1. Μετὰ ταῦτά φησιν, δηλονότι ὁ Κέλσος· ‘Ἄλλ’
 10 ὅπως μὴ περὶ μόνων Ἰουδαίων, οὐ γὰρ τοῦτο λέγω, ἀλλὰ
 περὶ τῆς ὅλης φύσεως, ὅπερ ἐπηγγειλάμην, ὁ λόγος ἡ·
 σαφέστερον ἐμφανῶ τὰ προειρημένα.’ τίς δ’ οὐκ ἂν τού-
 τοις ἐντυγχάνων μέτριος καὶ αἰσθανόμενος τῆς ἀνθρωπίνης
 ἀσθενείας οὐκ ἂν περισταίῃ τὸ ἐπαχθὲς τοῦ περὶ ὅλης τῆς
 15 φύσεως ἐπαγγεिलाμένου ἀποδοῦναι λόγον, καὶ ἀλαζονευ-
 σαμένου ὁμοίως ἢ ἐτόλμησεν ἐπιγράψαι ἐπιγραφῇ τοῦ
 βιβλίου; ἴδωμεν δὴ τίνα ἐστὶν αὐτῷ περὶ ὅλης τῆς φύσεως
 ἐπαγγέλλεται λέξειν, καὶ τίνα ἐμφανίσειν.

2. Διὰ πολλῶν δὴ ἐξῆς ἐγκαλεῖ ἡμῖν, ὡς τῷ ἀνθρώπῳ
 20 φάσκουσι πάντα πεποιηκέναι τὸν θεόν. καὶ βούλεται ἐκ
 τῆς περὶ τῶν ζώων ἱστορίας καὶ τῆς ἐμφαινομένης αὐτοῖς
 ἀγχινοίας δεικνύναι, ὅτι οὐδὲν μᾶλλον ἀνθρώπων ἢ τῶν
 ἀλόγων ζώων ἔνεκεν γέγονε τὰ πάντα. καὶ δοκεῖ μοι
 ὁμοίαν τι εἰπεῖν τοῖς διὰ τὸ πρὸς τοὺς μισουμένους ἔχθος
 25 κατηγοροῦσιν αὐτῶν, ἐφ’ οἷς οἱ φίλτατοι αὐτῶν ἐπαινοῦνται.
 ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τούτων τυφλοὶ τὸ ἔχθος πρὸς τὸ μὴ
 συννοῶν ὅτι καὶ φιλάτων κατηγοροῦσι, δι’ ὧν κακῶς

9 C. Cels. iv. 73 om. δηλονότι ὁ κέλσος N 17 ἐστὶν αὐτῷ

αὐτῷ
 τὰ (sic) N 19 δὴ] δ’ N 20 om. καὶ N 21 om. τῶν ABC
 αὐτοῖς] αὐτῷ N 22 om. ὅτι N* 24 εἰπεῖν] ποιεῖν ABC

λέγειν νομίζουσι τοὺς ἐχθροὺς· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ ΜΑΒC
 Κέλσος συγχυθεὶς τὸν λογισμὸν οὐχ ἑώρακεν ὅτι καὶ τῶν
 ἀπὸ τῆς Στοᾶς φιλοσόφων κατηγορεῖ, ὡς οὐ κακῶς προτατ-
 τόντων τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπαξιαπλῶς τὴν λογικὴν φύσιν
 πάντων τῶν ἀλόγων, καὶ διὰ ταύτην λεγόντων προηγουμένως 5
 τὴν πρόνοιαν πάντα πεποιηκέναι. καὶ λόγον μὲν ἔχει τὰ
 λογικὰ, ἅπερ ἐστὶ προηγουμένα, παιδίῳ γεννωμένων· τὰ
 δ' ἄλογα καὶ τὰ ἄψυχα χορίου συγκτιζομένου τῷ παιδίῳ.
 καὶ ἡγοῦμαι γε ὅτι, ὥσπερ ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ προνοοῦμενοι
 τῶν ὠνίων καὶ τῆς ἀγορᾶς δι' οὐδὲν ἄλλο προνοοῦνται ἢ διὰ 10
 τοὺς ἀνθρώπους, παραπολαύουσι δὲ τῆς δαψιλείας καὶ κύνες
 καὶ ἄλλα τῶν ἀλόγων· οὕτως ἡ πρόνοια τῶν μὲν λογικῶν
 προηγουμένως προνοεῖ, ἐπηκολούθησε δὲ τὸ καὶ τὰ ἄλογα
 ἀπολαύειν τῶν δι' ἀνθρώπους γινομένων. καὶ ὥσπερ ἀμαρ-
 τάνει ὁ λέγων τοὺς ἀγορανόμους προνοεῖν οὐ μᾶλλον τῶν 15
 ἀνθρώπων ἢ τῶν κυνῶν, ἐπεὶ καὶ οἱ κύνες παραπολαύουσι
 τῆς δαψιλείας τῶν ὠνίων· οὕτω πολλῷ μᾶλλον Κέλσος
 καὶ οἱ τὰ αὐτὰ φρονούντες αὐτῷ ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν προνο-
 οῦντα τῶν λογικῶν θεὸν, φάσκοντες 'τί μᾶλλον ἀνθρώποις
 γίνεσθαι ταῦτα πρὸς τροφήν, ἢ τοῖς φυτοῖς δένδροις τε καὶ 20
 πόαις καὶ ἀκάνθαις;'

3. Οἶεται γὰρ πρῶτον μὲν 'μὴ ἔργα θεοῦ εἶναι βρον-
 τὰς καὶ ἀστραπαῖς καὶ ὑετούς,' ἤδη σαφέστερον Ἐπικουρί-
 ζων· δεύτερον δέ φησιν ὅτι 'εἰ καὶ διδῶ τις ταῦτα ἔργα
 εἶναι θεοῦ, οὐ μᾶλλον ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ταῦτα γίνεται 25
 πρὸς τροφήν, ἢ τοῖς φυτοῖς δένδροις τε καὶ πόαις καὶ ἀκάν-
 θαις·' συντυχικῶς διδούς καὶ οὐ κατὰ πρόνοιαν, ὡς ἀληθῶς
 Ἐπικούρειος, ταῦτα συμβαίνειν. εἰ γὰρ οὐ μᾶλλον ἡμῖν,
 ἢ φυτοῖς καὶ δένδροις καὶ πόαις καὶ ἀκάνθαις, ταῦτ' ἐστὶ
 χρήσιμα· δῆλον ὅτι οὐδ' ἀπὸ προνοίας ταῦτ' ἔρχεται· ἢ ἀπὸ 30
 προνοίας οὐ μᾶλλον ἡμῶν προνοουμένης, ἢ δένδρων καὶ

7 παιδῶν Μ 8 χωρίῳ συγκτιζομένῳ AB; χωρίων συγκτιζομέ-
 νων C πεδίῳ ABC 13 τὰ] + ἄλλα Μ 20 ταῦτα γίνεσθαι
 ABC 23 σαφῶς ABC

NABC πόας καὶ ἀκάνθης. ἐκάτερον δ' αὐτόθεν ἀσεβές· καὶ τὸ
 τοῖς τοιούτοις ἀντιλέγειν, ἰστάμενον πρὸς τὸν ἀσέβειαν
 ἡμῶν κατηγοροῦντα, εὐθες. παντὶ γὰρ δῆλον ἐκ τῶν
 εἰρημένων, τίς ὁ ἀσεβής. εἰτά φησιν ὅτι 'κἂν ταῦτα λέγῃς
 5 ἀνθρώποις φύεσθαι (δῆλον δ' ὅτι τὰ φυτὰ καὶ δένδρα καὶ
 560 πόας καὶ ἀκάνθας), τί μᾶλλον αὐτὰ ἀνθρώποις φήσεις
 φύεσθαι, ἢ τοῖς ἀλόγοις ζώοις τοῖς ἀγριωτάτοις;' σαφῶς
 οὖν λεγέτω ὁ Κέλσος ὅτι ἡ τοσαύτη τῶν ἐπὶ γῆς φυο-
 μένων διαφορὰ οὐ προνοίας ἐστὶν ἔργον· ἀλλὰ συντυχία
 10 τις αὐτόμων τὰς τοσαύτας ποιότητας πεποιήκε· καὶ κατὰ
 συντυχίαν τὰ τοσαῦτα εἶδη φυτῶν καὶ δένδρων καὶ πόας
 παραπλήσιά ἐστιν ἀλλήλοις· καὶ ὅτι. οὐδεὶς λόγος τεχνι-
 κὸς ὑπέστησεν αὐτὰ, οὐδ' ἀπὸ νοῦ ἔχει τὴν ἀρχὴν πάντα
 θαυμασμὸν ὑπερβεβηκότος. ἀλλ' ἡμεῖς, οἱ τῷ ταῦτα
 15 κρίσαντι μόνῳ ἀνακείμενοι θεῷ χριστιανοί, καὶ ἐπὶ τούτοις
 χάριν οἶδαμεν τῷ καὶ τούτων δημιουργῷ, ὅτι ἡμῖν τηλικαύ-
 την ἐστίαν ἡτρέπισε, καὶ δι' ἡμᾶς τοῖς δουλεύουσιν ἡμῖν
 ζώοις· Ὁ ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι καὶ χλόην τῇ Ps civ (ciii)
 δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἐξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς, 14 f.
 20 καὶ ἴν' οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ ἰλαρύνεται
 πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ, καὶ ἄρτος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου.
 εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀγριωτάτοις τῶν ζώων τροφὰς κατεσκεύασεν,
 οὐδὲν θαυμαστόν· καὶ ταῦτα γὰρ τὰ ζῶα καὶ ἄλλοι τῶν
 φιλοσοφησάντων εἰρήκασιν γυμνασίου ἕνεκα γεγονέναι τῷ
 25 λογικῷ ζώῳ. φησὶ δὲ πού τῶν καθ' ἡμᾶς τις σοφῶν·
 Μὴ εἴπῃς, τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; πάντα γὰρ εἰς χρεῖαν Sir xxxix
 αὐτῶν ἐκτισται· καὶ Μὴ εἴπῃς· τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; 21, 17
 πάντα γὰρ ἐν καιρῷ αὐτῶν ζητηθήσεται.

4. Ἐξῆς δὲ τούτοις ὁ Κέλσος, θέλων μὴ μᾶλλον
 30 ἡμῖν τὴν πρόνοιαν πεποιηκέναι τὰ φνόμενα ἐπὶ γῆς, ἢ τοῖς

8 ἡμῶν κατηγοροῦντα] ἡμῖν ἐγκαλοῦντα ABC 5 om. τὰ
 ABC 8 om. ὁ ABC 10 ποιότητας] συντυχίας N 15 θεῷ]
 supra lin. post μόνῳ N 19 om. τοῦ N 21 στηρίζει A; στη-
 ρίζει B 24 ἕνεκεν ABC 26, 27 om. μὴ εἴπῃς—ἐκτισται· καὶ
 BC 26 eis (pr.)] ἢ eis A 27 eis] ἢ eis AB 29 om. δὲ N

ὄπλα καὶ δίκτυα, ἄνθρωποι μὲν ὑπὸ θηρίων ἡρπάζοντο KABC
καὶ ἡσθίοντο, θηρία δ' ὑπ' ἀνθρώπων ἡκιστα ἡλίσκετο.
ὄρα δὲ πρὸς ταῦτα ὅτι εἰ καὶ αἰροῦσιν ἄνθρωποι θηρία καὶ
θηρία ἀνθρώπους ἀρπάζει, πολλή ἐστι διαφορὰ τῶν
συνέσει κρατούντων παρὰ τὰ ἀγριότητι καὶ ὠμότητι 5
περιγινόμενα τῶν οὐ χρωμένων τῇ συνέσει πρὸς τὸ
μηδὲν ὑπὸ θηρίων παθεῖν. τὸ δέ· 'πρὶν πόλεις εἶναι καὶ
τέχνας καὶ τοιαύτας ἐπιμιξίας' ἐπιλελησμένου οἶμαι εἶναι
ὧν ἀνωτέρω προεῖπεν, ὡς 'ἀγενήτου ὄντος τοῦ κόσμου καὶ
ἀφθάρτου, καὶ μόνων τῶν ἐπὶ γῆς κατακλυσμούς καὶ ἐκ-
πυρώσεις πασχόντων, καὶ οὐ πάντων ἅμα τοῦτοις περιπι-
τόντων.' ὡς οὐκ ἔστιν οὖν τοῖς ἀγενήτον ὑφισταμένοις τὸν
κόσμον ἀρχὴν αὐτοῦ εἰπεῖν, οὕτως οὐδὲ χρόνον ὅτ' οὐδαμῶς
ἦσαν πόλεις οὐδὲ τέχνη πω εὗρηντο. ἀλλ' ἔστω καὶ ταῦτα
ἡμῖν μὲν συναδόντως αὐτῷ συγχωρεῖν, αὐτῷ δὲ καὶ τοῖς 15
ἀνωτέρω ὑπ' αὐτοῦ λελεγμένοις οὐκέτι· τί οὖν τοῦτο πρὸς
τὸ πάντως κατ' ἀρχὰς τοὺς μὲν ἀνθρώπους ὑπὸ θηρίων
ἀρπάζεσθαι καὶ ἐσθίεσθαι, μηκέτι δὲ τὰ θηρία ὑπ' ἀνθρώ-
πων ἀλίσκεσθαι; εἴπερ γὰρ κατὰ πρόνοιαν ὁ κόσμος
γεγένηται, καὶ θεὸς ἐφέστηκε τοῖς ὅλοις· ἀναγκαῖον ἦν τὰ 20
ζώπυρα τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἀρξάμενα ὑπὸ τινα 563
γεγονέναι φρουρὰν τὴν ἀπὸ κρείττονων, ὥστε κατ' ἀρχὰς
ἐπιμιξίαν γεγενέσθαι τῆς θείας φύσεως πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.
ἄπερ καὶ ὁ Ἀσκραῖος ποιητῆς ἐννοῶν εἶπε·

Ἕναι γὰρ τότε δαῖτες ἔσαν, ξυνοὶ δὲ θώκοι 25
'Ἀθανάτοισι θεοῖσι καταβνητοῖς τ' ἀνθρώποις.

7. Καὶ ὁ θεῖος δὲ κατὰ Μωσέα λόγος εἰσῆγαγε τοὺς
πρώτους ἀκούοντας θειοτέρας φωνῆς καὶ χρησμῶν, καὶ
ὀρώντας ἔσθ' ὅτε ἀγγέλων θεοῦ ἐπιδημίας γεγενημένας πρὸς
αὐτούς. καὶ γὰρ εἰκὸς ἐν ἀρχῇ τοῦ κόσμου ἐπὶ πλείον 30

12 ὑφιστάνοισι ABC 16 om. ἀνωτέρω ABC 19 εἴπερ]
ei ABC 24 ἐννοῶν ante ποιητῆς ABC 25 θώκοι NC
28 χρησμῶν καὶ] χρησμύσιναι K

⁴ABC βεβοηθῆσθαι τὴν ἀνθρώπων φύσιν· ἕως, προκοπῆς γενο-
 μένης εἰς σύνεσιν καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς καὶ τὴν εὖρεσιν
 τῶν τεχνῶν, δυνηθῶσι καὶ καθ' ἑαυτοὺς ζῆν, οὐ χρήζοντες
 ἀεὶ ἐπιτροπενόντων καὶ οἰκονομούντων αὐτοὺς μετὰ παρα-
⁵δόξου ἐπιφανείας τῶν ὑπηρετουμένων τῷ τοῦ θεοῦ βουλή-
 ματι. ἀκόλουθον δὲ τούτοις τὸ ψεῦδος εἶναι ὅτι κατ' ἀρχαῖς
 'ἄνθρωποι μὲν ὑπὸ θηρίων ἡρπάζοντο καὶ ἡσθίοντο, θηρία
 δ' ὑπ' ἀνθρώπων ἤκιστα ἡλίσκετο.' ἐκ δὲ τούτων φανερόν
 ὅτι ψεῦδος καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Κέλσου οὕτως λεγόμενον
¹⁰'Ὡστε ταύτῃ γε ὁ θεὸς τοὺς ἀνθρώπους μᾶλλον τοῖς
 θηρίοις ὑπέβαλεν.' οὐ γὰρ ὑπέβαλε τοὺς ἀνθρώπους τοῖς
 θηρίοις ὁ θεός, ἀλλὰ τῇ συνέσει τῶν ἀνθρώπων ἀλωτὰ
 δέδωκεν εἶναι τὰ θηρία, καὶ ταῖς ἀπὸ συνέσεως ὑφιστα-
 μέναις κατ' ἐκείνων τέχναις. οὐ γὰρ ἀθεεὶ ἐμψυχήσαντο
¹⁵σφίσιν αὐτοῖς οἱ ἄνθρωποι σωτηρίαν ἀπὸ τῶν θηρίων καὶ
 τὴν κατ' ἐκείνων ἐπικράτειαν.

8. Οὐχ ὁρῶν δ' ὁ γεννάδας, ὅσων φιλοσόφων τὴν
 πρόνοιαν εἰσαγόντων καὶ διὰ τὰ λογικὰ πάντα ποιεῖν αὐτὴν
 λεγόντων συνᾶναιρεῖ, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, χρήσιμα δόγματα
²⁰τῇ χριστιανῶν κατὰ ταῦτα πρὸς φιλοσοφίαν συμφωνίᾳ,
 οὐδ' ὅση βλάβη κωλυτικὴ γίνεται εὐσεβείας ἐκ τοῦ
 παραδέξασθαι ὅτι οὐδὲν μυρμηκῶν ἢ μελισσῶν διαφέρει ὁ
 ἄνθρωπος παρὰ τῷ θεῷ, φησὶν ὅτι 'Εἰ διὰ τοῦθ' οἱ ἄν-
 θρωποι διαφέρειν δοκοῦσι τῶν ἀλόγων, ἐπεὶ πόλεις ᾤκησαν
²⁵καὶ χρῶνται πολιτείᾳ καὶ ἀρχαῖς καὶ ἡγεμονίαις· τοῦτ'
 οὐδὲν πρὸς ἔπος ἐστί· καὶ γὰρ οἱ μύρμηκες καὶ αἱ μέλισσαι.
 μελίσσαις γοῦν ἔστιν ἡγεμῶν, ἔστι δ' ἀκολουθία τε καὶ
 θεραπεία, καὶ πόλεμοι καὶ νῆκαι καὶ τῶν ἡττημένων αἰρέσεις,
 καὶ πόλεις καὶ προπόλεις γε, καὶ ἔργων διαδοχὴ, καὶ δίκαι
³⁰κατὰ τῶν ἀργῶν τε καὶ πονηρῶν· τοὺς γοῦν κηφήνας
 ἀπελαύνουσί τε καὶ κολάζουσιν.' οὐδ' ἐν τούτοις δὲ

11, 12 τοῖς θηρίοις τοὺς ἀνθρώπους ABC 19 ἐφ' αὐτῷ N 20 om.
 τῇ ABC σύμφωνα ABC 28, 29 om. καὶ τῶν—προπόλεις
 γε C 28 ἡττωμένων αἱ AB 31 δὲ] τε ABC

ἐώρακε τίνι διαφέρει τὰ ἀπὸ λόγου καὶ λογικῆς ἐπιτελού- ABC
 μενα τῶν ἀπ' ἀλόγου φύσεως καὶ κατασκευῆς ψιλῆς 564
 γινομένων· ὧν τὴν αἰτίαν οὐδεὶς μὲν ἐνυπάρχων τοῖς
 ποιούσι λόγος ἀναδέχεται· οὐδὲ γὰρ ἔχουσιν αὐτόν· ὁ
 πρεσβύτατος δὲ καὶ υἱὸς μὲν τοῦ θεοῦ πάντων δὲ τῶν 5
 ὑποκειμένων βασιλεὺς φύσιν ἄλογον πεποίηκε βοηθοῦ-
 σαν ὡς ἄλογον τοῖς οὐκ ἀξιωθείσι λόγου. πόλεις οὖν
 παρ' ἀνθρώποις μετὰ πολλῶν ὑπέστησαν τεχνῶν καὶ
 διατάξεως νόμων· πολιτείαί δὲ καὶ ἀρχαὶ καὶ ἡγεμονίαι ἐν
 ἀνθρώποις, ἥτοι αἱ κυρίως εἰσὶν οὕτω καλούμεναι, σπουδαῖαι 10
 τινες ἕξεις καὶ ἐνέργειαι, ἥ καὶ αἱ καταχρηστικώτερον οὕτως
 ὀνομαζόμεναι πρὸς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐκείνων μίμησιν·
 ἐκείναις γὰρ ἐνορῶντες οἱ ἐπιτετευγμένως νομοθετήσαντες
 συνεστήσαντο τὰς ἀρίστας πολιτείας καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς
 ἡγεμονίας. ὧν οὐδὲν ἐν τοῖς ἀλόγοις ἐστὶν εὑρεῖν· κἂν ὁ 15
 Κέλσος τὰ λογικὰ ὀνόματα καὶ ἐπὶ λογικῶν τεταγμένα,
 πόλιν καὶ πολιτείας καὶ ἀρχὰς καὶ ἡγεμονίας, ἀναφέρῃ καὶ
 ἐπὶ μύρμηκας καὶ μελίσσας· ἐφ' οἷς οὐδαμῶς μὲν τοὺς
 μύρμηκας ἢ τὰς μελίσσας ἀποδεκτέον· οὐ γὰρ σὺν λογισμῷ
 ποιούσι· τὴν θείαν δὲ φύσιν θαυμαστόον, μέχρι τῶν ἀλόγων 20
 ἐκτείναςαν τὸ οἰονεῖ πρὸς τὰ λογικὰ μίμημα· τάχα πρὸς
 δυσωπίαν τῶν λογικῶν· ἵν' ἐνορῶντες μύρμηξιν ἐργατι-
 κώτεροι γίνωνται καὶ ταμιευτικώτεροι τῶν ἑαυτοῖς χρησίμων,
 κατανοοῦντές τε μελίσσας πείθωνται μὲν ἡγεμονίαις διαι-
 ρῶνται δὲ τὰ χρήσιμα τῆς πολιτείας ἔργα πρὸς σωτηρίαν 25
 τῶν πόλεων.

9. Τάχα δὲ καὶ οἱ οἰονεῖ πόλεμοι τῶν μελισσῶν δι-
 δασκαλία ἔγκειται πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολέ-
 μους, εἴ ποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις. καὶ οὐ πόλεις
 μὲν καὶ προπόλεις ἐν μελίσσαις· ἀλλ' οἱ σίμβλοι καὶ τὰ 30

1 λογικῆς] λογισμοῦ ABC
 ἀπὸ λόγου C 11 om. αἱ ABC
 24 πείθονται NA
 30 πρόπολις N

2 ἀπ' ἀλόγου] ἀπολογου (sic) AB;
 14 ἀρίστους ABC 23 γένων-
 ἡγεμόνι ABC 29 πόλις N

NABC ἐξάγωνα καὶ τὰ μελισσῶν ἔργα καὶ ἡ παρ' ἐκείναις διαδοχῇ
 αὐτῶν, διὰ τοὺς ἀνθρώπους εἰς πολλὰ τοῦ μέλιτος χρῆζοντας,
 θεραπείας τε σωμάτων πεπονθότων καὶ τροφὴν καθαρτήριον.
 οὐ παραβλητέον δὲ τὰ κατὰ τῶν κηφήνων ὑπὸ τῶν μελισ-
 5 σῶν ἐπιτελούμενα, ταῖς κατὰ τῶν ἀργῶν ἐν ταῖς πόλεσι
 καὶ πονηρῶν δίκαις, καὶ ταῖς κατ' αὐτῶν κολάσεσιν. ἀλλ',
 ὡς προείπον, τὴν μὲν φύσιν ἐν τούτοις θαυμαστέον· τὸν
 δ' ἄνθρωπον, ἐπιλογίσασθαι τὰ περὶ πάντων δυνάμενον
 καὶ κοσμήσαι τὰ πάντων, ἅτε συνεργοῦντα τῇ προνοίᾳ,
 10 ἀποδεκτέον· καὶ οὐ μόνης προνοίας θεοῦ ἔργα ἐπιτελοῦντα,
 ἀλλὰ καὶ τῆς ἑαυτοῦ.

10. Εἰπὼν δ' ὁ Κέλσος περὶ τῶν μελισσῶν, ἵνα τὸ
 ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ ἐξευτελίσῃ ἡμῶν οὐ χριστιανῶν μόνον ἀλλὰ
 565 καὶ πάντων ἀνθρώπων τὰς πόλεις καὶ τὰς πολιτείας καὶ
 15 τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἡγεμονίας καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν πατρίδων
 πολέμους, ἐξῆς ἐπιφέρει διεξιὼν μυρμηκῶν ἐγκώμιον·
 ὅπως τῷ περὶ ἐκείνων ἐγκωμίῳ τὸ τῶν ἀνθρώπων περὶ τὴν
 τροφὴν οἰκονομικὸν καταβύλη τῷ λόγῳ τῷ πρὸς τοὺς
 μύρμηκας, καὶ τὸ τῶν χειμαδίων προνοητικὸν καταρρίψῃ,
 20 ὡς οὐδὲν πλέον ἔχον τῆς ἀλόγου τῶν μυρμηκῶν ἐν οἷς
 ἐκεῖνος νομίζει προνοίας. τίνα δ' οὐκ ἂν τῶν ἀπλουστέρων
 ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἐπισταμένων ἐνορᾶν τῇ φύσει πάντων
 πραγμάτων ἀποτρέψαι, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, ὁ Κέλσος ἀπὸ
 τοῦ τοῖς βαρουμένοις ὑπὸ φορτίων βοηθεῖν καὶ κοινωνεῖν ἐ-
 25 κείνοις τῶν καμάτων, λέγων περὶ μυρμηκῶν ὡς 'ἂν ἀλλήλοισ
 τῶν φορτίων, ἐπειδὴν τινα κάμνοντα ἴδωσιν, ἐπιλαμβάνων-
 ται'; ἐρεῖ γὰρ ὁ δεόμενος τῆς διὰ λόγου παιδεύσεως καὶ
 μηδαμῶς ἐπαῖων αὐτῆς· Ἐπεὶ τοίνυν μηδὲν διαφέρομεν
 μυρμηκῶν καὶ ὅτε τοῖς κάμνουσι διὰ τὸ φέρειν βαρύντατα
 30 φορτία βοηθοῦμεν, τί μάτην τὸ τοιοῦτον ποιούμεν; καὶ οἱ

1 ἐξαγωγή N* καὶ τὰ] τῶν N 3 σωμάτων πεπονθότων]
 χάριν πεπονθ. σωμ. ABC καθαρτήριον] B; καθα⁷² (sic) C; καθά-
 ριον NA 5 om. κατὰ N 8 τὰ π. πάντ. ἐπιλογ. ABC
 17, 18 οἰκονομ. π. τὴν τροφὴν N 20 ἔχων N 22 οὐκ] μὴ ABC
 24 om. τοῖς N 29, 30 om. διὰ τὸ φ. β. φορτία ABC

μὲν μύρμηκες, ἅτε ἄλογα ζῶα τυγχάνοντες, οὐκ ἂν ἐπαρ- NABC
 θείεν πρὸς τὸ μέγα φρονῆσαι διὰ τὸ παραβαλέσθαι ἀνθρώ-
 ποις τὰ ἔργα αὐτῶν· οἱ δ' ἄνθρωποι διὰ τὸν λόγον ἀκοῦσαι
 δυνηθέντες τίνα τρόπον εὐτελίζεται αὐτῶν τὸ κοινωνικόν,
 βλαβεῖεν ἂν τὸ ὅσον ἐπὶ τῷ Κέλσῳ καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ, 5
 οὐκ ἰδόντι ὅτι χριστιανισμοῦ ἀποτρέψαι θέλων τοὺς ἐντυγ-
 χάνοντας αὐτοῦ τῇ γραφῇ ἀποτρέπει καὶ τῶν οὐ χριστιανῶν
 τὸ πρὸς τοὺς φέροντας τὰ βαρύντατα τῶν φορτίων συμπαθές.
 ἐχρὴν δ' αὐτόν, εἴπερ ἦν καὶ φιλόσοφος αἰσθανόμενος τοῦ
 κοινωνικοῦ, πρὸς τῷ μὴ συναναιρεῖν τῷ χριστιανισμῷ τὰ 10
 χρήσιμα τῶν ἐν ἀνθρώποις, καὶ συνεργεῖν, εἰ οἷόν τ' ἦν, τοῖς
 κοινοῖς ἐν χριστιανισμῷ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους
 καλοῖς. εἰ δὲ καὶ τῶν ἀποτιθεμένων καρπῶν τὰς ἐκφύσεις
 ἀπεκτιθέασιν οἱ μύρμηκες, ἵνα μὴ σπαργῶεν μένοιεν δὲ
 δι' ἔτους αὐτοῖς εἰς τροφήν· οὐ λογισμὸν εἶναι ἐν μύρμηξι 15
 τούτων αἷτιον ὑπονοητέον, ἀλλὰ τὴν παμμήτορα φύσιν καὶ
 τὰ ἄλογα κοσμήσασαν, ὥς μηδὲ τοῦλάχιστον καταλιπεῖν
 μηδαμῶς φέρον ἵχνος τοῦ ἀπὸ τῆς φύσεως λόγου. εἰ μὴ
 ἄρα διὰ τούτων λεληθότως βούλεται ὁ Κέλσος, καὶ γὰρ ἐν 20
 πολλοῖς Πλατωνίζειν θέλει, ὁμοειδῆ εἶναι πᾶσαν ψυχὴν, καὶ
 μὴδὲν διαφέρειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου τῆς τῶν μυρμηκῶν καὶ
 τῶν μελισσῶν· ὅπερ κατάγοντός ἐστι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν
 ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα μόνον 566
 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ λοιπά. τούτοις δ' οὐ πείσονται χριστιανοί,
 προκατειληφότες τὸ κατ' εἰκόνα γεγονέναι θεοῦ τὴν ἀνθρω- 25
 πίνην ψυχὴν, καὶ ὁρῶντες ὅτι ἀμήχανόν ἐστι τὴν κατ' εἰκόνα
 θεοῦ δεδημιουργημένην φύσιν πάντῃ ἀπαλεῖψαι τοὺς
 χαρακτῆρας αὐτῆς, καὶ ἄλλους ἀναλαβεῖν οὐκ οἶδα κατ'
 εἰκόνας τίνων γεγενημένους ἐν τοῖς ἀλόγοις.

2 διὰ τὸ παραβαλέσθαι] ἐπὶ παραβάλλωνται (-ονται A) ABC
 6 ἰδόντι] εἰδόντι ABC 9 καὶ] κἀν N 10 om. μὴ N
 τοῖς χριστιανισμοῦ N 12 om. ἐν ABC 19 om. βούλεται
 ABC om. καὶ γὰρ ABC 20 θέλει] + καὶ βούλεται ABC
 23 μόνον σῶμα ABC 25 θεοῦ γεγονέναι ABC 28 ἄλλους]
 ἀλόγους ABC

NABC 11. Ἐπεὶ δὲ καὶ 'τοῖς ἀποθνήσκουσι μύρμηξί' φησι
 'τούς ζῶντας ἰδίον τι ἀποκρίνειν χωρίον, κακείνο αὐτοῖς
 εἶναι πάτρια μνήματα.' λεκτέον ὅτι, ὅσφ' πλείονα λέγει
 τῶν ἀλόγων ζῶων ἐγκώμια, τοσοῦτ' πλείον, κἂν μὴ θέλῃ,
 5 αὖξει τὸ τοῦ πάντα κοσμήσαντος λόγου ἔργον, καὶ δείκνυσσι
 τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐντρέχειαν δυναμένην κοσμεῖν τῷ λόγῳ
 καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῆς φύσεως τῶν ἀλόγων. τί δὲ
 λέγω τῶν ἀλόγων, ἐπεὶ Κέλσφ' δοκεῖ μὴδ' ἄλογα εἶναι
 τὰ κατὰ τὰς κοινὰς πάντων ἐννοίας ἄλογα καλούμενα;
 10 οὐδὲ τοὺς μύρμηκας γοῦν οἶεται εἶναι ἀλόγους ὁ περὶ τῆς
 ὅλης φύσεως ἐπαγγελάμενος λέγειν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν
 τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ βιβλίου αὐχίσας. φησὶ γὰρ περὶ τῶν
 μυρμηκῶν ὡς διαλεγόμενων ἀλλήλοις τοιαῦτα· 'Καὶ μὲν
 δὴ καὶ ἀπαντῶντες ἀλλήλοις διαλέγονται, ὅθεν οὐδὲ τῶν
 15 ὁδῶν ἀμαρτάνουσιν· οὐκοῦν καὶ λόγου συμπλήρωσις ἐστὶ
 παρ' αὐτοῖς καὶ κοινὰ ἔννοια καθολικῶν τινῶν καὶ φωνῇ
 καὶ τυγχάνοντα καὶ σημαίνόμενα.' τὸ γὰρ διαλέγεσθαι
 τινα πρὸς ἕτερον ἐν φωνῇ γίνεται δηλούσῃ τι σημαίνόμενον,
 πολλάκις δὲ καὶ περὶ τῶν καλουμένων τυγχανόντων ἀπαγ-
 20 γελλούσῃ· ἅπερ καὶ ἐν μύρμηξί λέγειν εἶναι, πῶς οὐ
 πάντων ἂν εἴη καταγελαστότατον;

12. Καὶ οὐκ αἰδεῖται γε ἐπιφέρων τούτοις, ἵνα καὶ
 τοῖς μετ' αὐτὸν ἐσόμενοις ἐπιδεικνύηται τὴν τῶν δογμάτων
 ἑαυτοῦ ἀσχημοσύνην, λέγων· 'Φέρ' οὖν, εἴ τις ἀπ' οὐρανοῦ
 25 ἐπὶ τὴν γῆν ἐπιβλέποι, τί ἂν δόξαι διαφέρειν τὰ ὑφ'
 ἡμῶν ἢ τὰ ὑπὸ μυρμηκῶν καὶ μελισσῶν δρώμενα;' ὁ ἀπ'
 οὐρανοῦ δὴ ἐπὶ γῆν κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ βλέπων τὰ
 δρώμενα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ ὑπὸ τῶν μυρμηκῶν
 γινόμενα, πότερον ἐνορᾷ μὲν ἀνθρώπων καὶ μυρμηκῶν
 30 σώμασιν, οὐ κατανοεῖ δὲ τί λογικὸν ἡγεμονικὸν καὶ

1 ἐπεὶ δὲ] ἐπειδὴ N 7, 8 om. τί δὲ λέγω τῶν ἀλόγων NC
 19, 20 ἀπαγγέλλουσιν BC; ἀπαγγέλουσαν (sic) N 21 ἂν πάντων εἴη
 AB; ἂν εἴη πάντων C 24 ἀσχημοσύνη N 25 ἐπὶ τὴν γῆν]
 τὰ ἐπὶ γῆς ABC 30 σώμασιν ante ἀνθρώπων ABC

λογισμῷ κινούμενον, πάλιν τε αὖ τὸ ἄλογον ἡγεμονικὸν HABC
καὶ ὑπὸ ὀρμῆς καὶ φαντασίας ἀλόγως κινούμενον μετὰ
τινος φυσικῆς ὑποκατασκευῆς; ἀλλ' ἄτοπον τὸν ἀπ'
οὐρανοῦ βλέποντα τὰ ἐπὶ γῆς ἐνορᾶν μὲν θέλειν σώμασιν
ἀνθρώπων καὶ μυρμῆκων ἀπὸ τοσούτου διαστήματος, μὴ 5
πολὺ δὲ μᾶλλον βλέπειν ἡγεμονικῶν φύσεις καὶ πηγὴν
ὀρμῶν λογικὴν ἢ ἄλογον. εἰ δ' ἅπαξ βλέπει τὴν πασῶν
ὀρμῶν πηγὴν, δηλονότι καὶ τὴν διαφορὰν ἴδοι ἂν καὶ τὴν
ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρώπου οὐ μόνον παρὰ τοὺς μύρμηκας 567
ἀλλὰ καὶ παρὰ τοὺς ἐλέφαντας. ὁ γὰρ βλέπων ἀπ' 10
οὐρανοῦ ἐν μὲν τοῖς ἀλόγοις, κἂν μεγάλα ἦ αὐτῶν τὰ
σώματα, οὐκ ἄλλην ὀψεται ἀρχὴν ἢ τὴν, ἵν' οὕτως ὀνομάσω,
ἀλογίαν· ἐν δὲ τοῖς λογικοῖς, λόγον τὸν κοινὸν ἀνθρώπων
πρὸς τὰ θεῖα καὶ ἐπουράνια τάχα δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἐπὶ
cf. Ge i 26 πασὶ θεόν, δι' ὃν κατ' εἰκόνα γεγονέναι ὀνόμασται τοῦ 15
θεοῦ· εἰκὼν γὰρ τοῦ ἐπὶ πασὶ θεοῦ ὁ λόγος ἐστὶν αὐτοῦ.

13. Ἐξῆς δὲ τούτοις, ὥσπερ ἐπὶ πλειόνων καταβι-
βάσαι ἀγωνιζόμενος τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος καὶ ἐξομουῶσαι
τοῖς ἀλόγοις, καὶ μηδὲν ὃ τι καταλιπεῖν θέλων τῶν ἐν τοῖς
ἀλόγοις ἱστορουμένων ἐμφαινόντων τὸ μείζον, καὶ τὰ τῆς 20
γοητείας φησὶν εἶναι καὶ ἐν τισι τῶν ἀλόγων· ὥς μὴδ' ἐπὶ
τούτῳ τοὺς ἀνθρώπους ἐξαιρέτως σεμνύνεσθαι, μὴδὲ θέλειν
ἔχειν τὴν πρὸς τὰ ἄλογα ὑπεροχὴν. καὶ φησὶ ταῦτα· 'Εἰ
δέ τι καὶ ἐπὶ γοητεία φρονοῦσιν ἄνθρωποι, ἤδη καὶ κατὰ
τοῦτο σοφώτεροι ὄφεις καὶ αἰετοί· πολλὰ γοῦν ἴσασιν 25
ἀλεξιφάρμακα καὶ ἀλεξίκακα, καὶ δὴ καὶ λίθων τινῶν
δυνάμεις ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν νεοσσῶν· οἷς ἂν ἐπιτύχωσιν
ἄνθρωποι, θαυμαστόν τι κτῆμα ἔχειν νομίζουσι.' καὶ πρῶ-
τόν γε οὐκ οἶδ' ὅπως τὴν τῶν ζώων περὶ τὰ φυσικὰ ἀλεξι-
φάρμακα εἴτε ἐμπειρίαν εἴτε φυσικὴν τινα κατάληψιν 30

4 om. τὰ N 11 ἦ] ἦν N 13 λογικοῖς]+{ώοις ABC λόγον
τὸν] τὸ ABC 15 δι' ὃν] διὸ καὶ ABC 17 πλείων ABC
19 ἐθέλων ABC 24 om. ἐπὶ N 27 ἐὰν AB 29 γε] μὲν
ABC

ΜΑΒC γοητείαν ὠνόμασεν· ἐπ' ἄλλου γὰρ τέτριπται τὸ τῆς γοη-
 τείας τάσσεσθαι ὄνομα· εἰ μὴ ἄρα λεληθότως διαβάλλειν
 βούλεται ὡς Ἐπικούρειος πᾶσαν τὴν τῶν τοιούτων χρῆσιν,
 ὡς ἐν ἐπαγγελίᾳ γοήτων κειμένην. πλὴν ἀλλὰ δεδόσθω
 5 αὐτῷ τὸ τοὺς ἀνθρώπους φρονεῖν ἐπὶ τῇ τούτων γνώσει
 μέγα, εἴτε γόητας ὄντας εἴτε καὶ μὴ· πῶς ὅτι σοφώτεροι
 κατὰ τοῦτο ἀνθρώπων εἰσὶν ὅφεις τῷ μαράθῳ εἰς ὀξυωπίαν
 καὶ ταχύτητα κινήσεως χρώμενοι, μόνον τοῦτο φυσικὸν οὐκ
 ἐξ ἐπιλογισμοῦ καταλαμβάνοντες ἀλλ' ἐκ κατασκευῆς;
 10 ἀνθρωποι δὲ οὐκ ἀπὸ ψιλῆς φύσεως ἐπὶ τὸ τοιοῦτον ὁμοίως
 ὀφείουσιν ἔρχονται· ἀλλὰ πῇ μὲν ἐκ πείρας πῇ δὲ καὶ ἐκ
 λόγου, ἔσθ' ὅτε δ' ἐξ ἐπιλογισμοῦ καὶ κατ' ἐπιστήμην. ὡς
 εἰ καὶ αἰετοὶ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐν τῇ καλιᾷ νεοσσῶν τὸν
 λεγόμενον αἰτίτην λίθον εὐρόντες φέρουσιν ἐπ' αὐτήν,
 15 πύθεν ὅτι σοφοὶ αἰετοὶ καὶ τῶν ἀνθρώπων σοφώτεροι, τῶν
 ἐκ πείρας τὸ τοῖς αἰετοῖς δοθὲν φυσικὸν βοήθημα εὐρόντων
 διὰ τὸν λογισμὸν καὶ μετὰ νοῦ χρησαμένων; ἔστω δὲ καὶ
 ἀλλὰ ὑπὸ τῶν ζώων γινώσκεσθαι ἀλεξιφάρμακα, τί οὖν
 τοῦτο πρὸς τὸ μὴ φύσιν ἀλλὰ λόγον εἶναι τὸν εὐρίσκοντα
 20 ταῦτα ἐν τοῖς ζώοις; εἰ μὲν γὰρ λόγος ἦν ὁ εὐρίσκων, οὐκ
 ἂν ἀποτεταγμένως τόδε τι μόνον εὐρίσκετο ἐν ὀφείουσιν,
 568 ἔστω καὶ δεύτερον καὶ τρίτον, καὶ ἄλλο τι ἐν αἰετῷ καὶ
 οὕτως ἐν τοῖς λοιποῖς ζώοις· ἀλλὰ τοσαῦτα ἂν, ὅσα καὶ ἐν
 ἀνθρώποις. νυνὶ δὲ φανερόν ἐκ τοῦ ἀποτεταγμένως πρὸς
 25 τίνα ἐκάστου φύσιν ζώου νενευκέναι βοηθήματα, ὅτι οὐ
 σοφία οὐδὲ λόγος ἔστιν ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ τις φυσικὴ πρὸς
 τὰ τοιαῦτα σωτηρίας ἐνεκεν τῶν ζώων κατασκευὴ, ὑπὸ τοῦ
 λόγου γεγεννημένη.

14. Καί τοι γε εἰ ἐβουλόμην ὁμόσε χωρεῖν τῷ Κέλσῳ
 30 κατὰ ταῦτα, ἐχρησάμην ἂν Σολομώντος λέξει ἀπὸ τῶν
 Παροιμιῶν οὕτως ἐχούσῃ· Τέσσαρα δ' ἐστὶν ἐλάχιστα ἐπὶ Prov xxx
 τῆς γῆς, ταῦτα δὲ ἐστὶ σοφώτερα τῶν σοφῶν· οἱ μύρμηκες 24 ff.
 (xxiv 59 ff.)

2 τάσσεσθαι] ἔσεσθαι N 6 ὅτι] ἔτι N 7 μαράθῳ ABC
 11 om. καὶ N 21 om. μόνον ABC 25 ζώου φύσιν ABC

οὓς μὴ ἔστιν ἰσχύς, οἱ ἐτοιμάζονται ἐν θέρει τὴν τροφήν· NABC
καὶ οἱ χοιρογρύλιοι, ἔθνος οὐκ ἰσχυρόν, οἱ ἐποίησαντο ἐν
πέτραις τοὺς ἑαυτῶν οἴκους· ἀβασίλευτός ἐστιν ἡ ἀκρίς, καὶ
στρατεύει ἀπὸ ἐνὸς κελεύσματος εὐτάκτως· καὶ ἀσκαλα-
βώτης χερσὶν ἐρειδόμενος καὶ εὐάλωτος ὢν, οἰκεῖ ἐν 5
ὀχυρώμασι βασιλέως. ἀλλ' οὐ συγχρῶμαι ὡς σαφέσι τοῖς
ῥήτοσι, ἀκολουθῶς δὲ τῇ ἐπιγραφῇ (ἐπιγέγραπται γὰρ τὸ
βιβλίον Παροιμίας) ζητῶ ταῦτα, ὡς αἰνίγματα. ἔθος γὰρ
τοῖς ἀνδράσι τούτοις τὰ ἕτερον μὲν τι αὐτόθεν δηλοῦντα,
ἕτερον δὲ ἐν ὑπονοίᾳ ἀπαγγέλλοντα, διαιρεῖν εἰς εἶδη πολλὰ, 10
ὧν ἔν ἐστιν τὰς παροιμίας. διὸ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις
Jn xvi 25 ἡμῶν γέγραπται ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἰρηκέναι· Ταῦτ' ἐν παροι-
μίας λελάληκα ὑμῖν· ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίας
λαλήσω ὑμῖν. οὐχ οἱ αἰσθητοὶ τοίνυν μύρμηκες σοφώτεροι
καὶ τῶν σοφῶν εἰσιν, ἀλλ' οἱ δηλούμενοι ὡς ἐν εἶδει παροι- 15
μῶν. οὕτω δὲ λεκτέον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ζώων· ἀλλὰ
πάνυ ἀπλούστατα νομίζει εἶναι καὶ ἰδιωτικά ὁ Κέλσος τὰ
Ἰουδαίων καὶ χριστιανῶν βιβλία, καὶ οἶεται τοὺς ἀλληγο-
ροῦντας αὐτὰ βιαζομένους τὸ βούλημα τῶν γραψάντων
τοῦτο ποιεῖν. ἐληλέγχθω οὖν καὶ διὰ τούτων ὁ Κέλσος 20
μάτην ἡμᾶς διαβάλλων· ἐληλέγχθω δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ περὶ
ὄψεων καὶ αἰετῶν λόγος, ἀποφηνάμενος εἶναι τούτους ἀν-
θρώπων σοφωτέρους.

15. Θέλων δ' ἔτι διὰ πλειόνων μὴδὲ τὰς περὶ τοῦ θείου
ἐννοίας ἐξαιρέτους εἶναι παρὰ τὰ θνητὰ πάντα ἐν τῷ γένει 25
τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τινὰ ἀποφῆναι
ἐννοοῦντα περὶ τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ τοιαῦται διαφωνίαι γεγόνασιν
καὶ τοῖς ὀξυτέροις τῶν πανταχοῦ ἀνθρώπων, Ἑλλήνων καὶ
βαρβάρων, φησὶν ὅτι 'Εἰ δ', ὅτι θείας ἐννοίας ἀνθρώπων

1 om. οἱ ἐτοιμ... τροφήν N ἐτοιμάζοντες B 2 ἐποίησαντο]
ἐτοιμάζονται N 3 ἀβασίλευτόν ABC 4 στρατοπεδεύει ABC
4, 5 καλαβώτης AB 15 om. καὶ ABC εἰσι τῶν σοφῶν ABC

17 καὶ ἰδιωτικά ante νομίζει ABC 20, 21 ἐληλέγχθω (sic) N (bis)
24 δ' ἔτι] δέ τι N 26 ζώων post ἀποφῆναι ABC

NABC ἐπείληπται, νομίζεται ὑπερέχειν τῶν λοιπῶν ζώων· ἴστωσαν
 οἱ τοῦτο φάσκοντες ὅτι καὶ τούτου πολλὰ τῶν ἄλλων ζώων
 ἀντιποιηθήσεται· καὶ μάλα εἰκότως, τί γὰρ ἂν φαίη τις
 θεώτερον τοῦ τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν τε καὶ προδηλοῦν;
 5 τοῦτο τοίνυν ἄνθρωποι παρὰ τῶν ἄλλων ζώων, καὶ μάλιστα
 569 παρ' ὄρνιθων, μανθάνουσι· καὶ ὅσοι τῆς ἐκείνων ἐνδείξεως
 ἐπαίουσιν, οὗτοι μαντικοί· εἰ δ' ὄρνιθες ἄρα καὶ ὅσα ἄλλα
 ζῶα μαντικά ἐκ θεοῦ προγιγνώσκοντα διὰ συμβόλων ἡμᾶς
 διδάσκει, τοσοῦτον ζοικεν ἐγγυτέρω τῆς θείας ὁμιλίας
 10 ἐκεῖνα πεφυκέναι, καὶ εἶναι σοφώτερα καὶ θεοφιλέστερα.
 φασὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων οἱ συνετοὶ καὶ ὁμιλίας ἐκείνους
 εἶναι, δηλονότι τῶν ἡμετέρων ἱερωτέρας· καὶ αὐτοὶ που
 γνωρίζουν τὰ λεγόμενα, καὶ ἔργῳ δεικνύειν ὅτι γνωρίζου-
 σιν, ὅταν προειπόντες ὅτι ἔφασαν οἱ ὄρνιθες ὡς ἀπᾶσι ποι
 15 καὶ ποιήσουσι τόδε ἢ τόδε δεικνύουσιν ἀπελθόντας ἐκεῖ καὶ
 ποιούντας ἃ δὴ προείπον. ἐλεφάντων δὲ οὐδὲν εὐοκότερον
 οὐδὲ πρὸς τὰ θεία πιστότερον εἶναι δοκεῖ, πάντως δῆπου
 διότι γινώσκιν αὐτοῦ ἔχουσιν· ὅρα δὲ ἐν τοῦτοις, ὅσα
 ζητούμενα παρὰ τοῖς φιλοσοφοῦσιν, οὐ μόνον Ἑλλήνων
 20 ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν βαρβάροις εἴθ' εὐρόντων εἴτε παρὰ τινων
 δαιμόνων μαθόντων τὰ περὶ οἰωνῶν καὶ τῶν ἄλλων ζώων,
 ἀφ' ὧν μαντεῖαί τινες ἀνθρώποις γίνεσθαι λέγονται, συναρ-
 πάζει καὶ ὡς ὁμολογούμενα ἐκτίθεται. πρῶτον μὲν γὰρ
 ἐζήτηται πότερον ἔστι τις τέχνη οἰωνιστικὴ καὶ ἀπαξαπλῶς
 25 ἢ διὰ ζώων μαντικὴ, ἢ οὐκ ἔστι· δεύτερον δὲ παρὰ τοῖς
 παραδεξαμένοις εἶναι τὴν δι' ὄρνιθων μαντικὴν οὐ συμπε-
 φώνηται ἢ αἰτία τοῦ τρόπου τῆς μαντείας· ἐπειδὴ περ οἱ
 μὲν ἀπὸ τινων δαιμόνων ἢ θεῶν μαντικῶν φασὶ γίνεσθαι
 τὰς κινήσεις τοῖς ζώοις, ὄρνισι μὲν εἰς διαφόρους πτήσεις
 30 καὶ εἰς διαφόρους φωνὰς, τοῖς δὲ λοιποῖς εἰς τὰς τοιασθεῖς

3 ἀντιποιήσεται BC 7 om. ἄλλα N 10 θεοφιλέστατα N
 13 λεγόμενα] γινόμενα N (sed λεγόμενα in marg.) 14 ὡς] ὅτι ABC
 ποι] που ABC 15 ποιήσωσι N ἀπελθόντας] ἀπίνοντας BC;
 ἀπίνοντας A 30 τοιάσδε N*

κινήσεις ἢ τοιασδί· ἄλλοι δὲ θειότερας αὐτῶν καὶ πρὸς NABC
 τοῦτ' ἐπιτηδείους εἶναι τὰς ψυχάς· ὅπερ ἐστὶν ἀπιθανώτατον.

16. Ἐχρῆν οὖν τὸν Κέλσον, διὰ τῶν προκειμένων
 βουλούμενον θειότερα καὶ σοφώτερα ἀποδείξαι τὰ ἄλογα
 ζῶα τῶν ἀνθρώπων, κατασκευάσαι διὰ πλείονων ὡς ὑπάρ- 5
 χουσιν τὴν τοιανδί μαντικὴν· καὶ τὴν ἀπολογίαν μετὰ
 τοῦτ' ἐναργεστέρως ἀποδείξαι· καὶ ἀποδεικτικῶς ἀποδοκι-
 μᾶσαι μὲν τοὺς λόγους τῶν ἀναιρούντων τὰς τοιασδί
 μαντείας· ἀποδεικτικῶς δ' ἀνατρέψαι καὶ τοὺς λόγους τῶν
 εἰπόντων ἀπὸ δαιμόνων ἢ θεῶν γίνεσθαι τὰς κινήσεις τοῖς 10
 ζώοις πρὸς τὸ μαντεύσασθαι· καὶ μετὰ ταῦτα κατασκευάσαι
 περὶ τῆς τῶν ἀλόγων ζώων ψυχῆς ὡς θειότερας. οὕτω γὰρ
 ἂν πρὸς τὰ πιθανά αὐτοῦ ἐπιδειξαμένου φιλόσοφον περὶ τῶν
 τηλικούτων ἔξιν κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν ἐνέστημεν· ἀνατρέ- 15
 ποντες μὲν τὸ ὅτι σοφώτερα τὰ ἄλογα ζῶα τῶν ἀνθρώπων·
 ψευδοποιοῦντες δὲ καὶ ὅτι ἐννοίας ἔχει τοῦ θείου ἱερωτέρας
 ἡμῶν, καὶ ὅτι ὁμιλίας ἔχει πρὸς ἄλληλα ἱεράς τινας. νυνὶ
 δ' ὁ ἐγκαλῶν ἡμῖν, ὅτι πιστεύομεν τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, ἀξιοῖ
 ἡμᾶς πιστεύειν ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ὀρνίθων θειότερας ἔχουσιν
 ἐννοίας καὶ τρανοτέρας ἀνθρώπων. ὅπερ εἰ ἀληθές ἐστιν, 570
 ὀρνιθες μᾶλλον τρανοτέρας Κέλσου ἔχουσι περὶ θεοῦ
 ἐννοίας. καὶ οὐ θαυμαστόν ἐστι Κέλσον, τοῦ ἐπὶ τοσοῦτον
 τὸν ἄνθρωπον ἐξευτελίζοντος. ἀλλὰ γὰρ ὅσον ἐπὶ Κέλσῳ
 οἱ ὀρνιθες μείζονας καὶ θειότερας ἔχουσιν ἐννοίας, οὐ λέγω
 ἡμῶν χριστιανῶν ἢ τῶν ταῖς αὐταῖς ἡμῖν γραφαῖς χρω- 25
 μένων Ἰουδαίων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι θεολόγων·
 ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν. μᾶλλον οὖν κατὰ Κέλσον κατεί-
 ληφε τὴν τοῦ θείου φύσιν τὸ τῶν δῆθεν μαντικῶν ὀρνίθων

2 ἐπιτηδείους] + αὐτῶν NC 6 τοιάνδε N om. τὴν ἀπολο-
 γίαν ABC 7 ἐναργεστέρως] conj. Boherellus; ἐνεργ. NABC
 om. ἀποδείξαι ABC 8 τοιασδί] τοιαύτας δεῖ N 15 om.
 ζῶα ABC 17 ἡμῶν] + ἢ οὐδὲ ὅλως ἔχει AC 20 τρανοτέρας N;
 τρανωτ. AB 21 τρανώτ. N; τρανωτ. A κέλσου ante τραν.
 ABC 25 γραφαῖς ἡμῖν ABC 27 οὖν] γὰρ A; δὲ BC

NABC γένος, ἣ Φερεκύδης καὶ Πυθαγόρας καὶ Σωκράτης καὶ
 Πλάτων. καὶ ἐχρῆν γε ἡμᾶς πρὸς τοὺς ὄρνιθας φοιτᾶν
 διδασκάλους· ἵν', ὥσπερ κατὰ τὴν Κέλσου ὑπόληψιν δι-
 δάσκουσιν ἡμᾶς μαντικῶς τὰ ἐσόμενα, οὕτω καὶ τοῦ ἀμφι-
 5 βάλλειν περὶ τοῦ θείου ἀπαλλάξωσι τοὺς ἀνθρώπους, ἣν
 κατειλήφασιν τραγὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν παραδιδόντες.
 Κέλσῳ μὲν οὖν ἀκολουθεῖ, τῷ διαφέρειν ἡγουμένῳ τῶν
 ἀνθρώπων τοὺς ὄρνιθας, διδασκάλοις αὐτὸν χρᾶσθαι ὄρνισι
 καὶ μηδενὶ οὕτως τῶν φιλοσοφησάντων παρ' Ἑλλήσιν.
 10 17. Ἡμῖν δ' ὀλίγα πρὸς τὰ προκείμενα ἀπὸ πολλῶν
 λεκτέον, διελέγχουσι τὴν ἀχάριστον ψευδοδοξίαν πρὸς
 τὸν πεποιηκότα αὐτόν· ἄνθρωπος γὰρ καὶ Κέλσος ὢν, ἐν cf. Ps xlix
(xlviii) 12, 20
 τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε· διὸ οὐδὲ παρασυνεβλήθη τοῖς ὄρνισι
 καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις ζώοις, οἷς νομίζει εἶναι μαντικούς·
 15 ἀλλ' ἐκέinois παραχωρήσας τὰ πρωτεῖα, ὑπὲρ Αἰγυπτίους
 τοὺς τὰ ἄλογα ζῶα ὡς θεοὺς προσκυνούντας ἑαυτὸν
 ὑπέταξε, τὸ δ' ὅσον ἐπ' αὐτῷ καὶ πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων
 γένος ὡς χεῖρον καὶ ἑλαττον νοοῦν περὶ τοῦ θείου, τοῖς
 ἀλόγοις ζώοις. προηγουμένως μὲν οὖν ζητήσθω, πότερον
 20 ὑπάρχει ἢ δι' ὀρνίθων καὶ τῶν λοιπῶν ζώων πεπιστευ-
 μένων εἶναι μαντικῶν μαντικῇ, ἢ μὴ ὑπάρχει. καὶ γὰρ
 οὐκ εὐκαταφρόνητός ἐστιν εἰς ἑκάτερα ἐπιχειρούμενος ὁ
 λόγος· ὅπου μὲν δυσωπῶν μὴ παραδέξασθαι τὸ τοιοῦτον,
 ἵνα μὴ τὸ λογικὸν ἀντὶ τῶν δαιμονίων χρηστηρίων ὄρνισι
 25 χρήσῃται, καταλιπὸν ἐκεῖνα· ὅπου δὲ διὰ μαρτυρουμένης
 ὑπὸ πολλῶν ἐναργείας παριστάς, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ μεγίστων
 διεσώθησαν κινδύνων, πεισθέντες τῇ δι' ὀρνίθων μαντικῇ.
 ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος δεδοσθω ὑπαρκτὸν εἶναι τὴν οἰωνιστι-
 κήν· ἵνα καὶ οὕτω δείξω τοῖς προκαταληφθεῖσιν, ὅτι καὶ

3, 4 διδάσκουσιν ABC 4 καὶ] + περὶ N 7 τῷ] τὸ NAB
 9 οὕτως] ἄλλω ABC 13 παρεσυνεβλήθη B ὄρνισι] κτή-
 νεσι ABC 14 om. ἀλόγοις N 24 δαιμόνων N 25 κατα-
 λιπὼν NBC; καταλειπὼν (sic) A διαμαρτυρουμένης N 26 ὑπὸ]
 ἀπὸ ABC ἐνεργείας AC

κινήσεις ἢ τοιασδί· ἄλλοι δὲ θειότερας αὐτῶν καὶ πρὸς NABC τοῦτ' ἐπιτηδείους εἶναι τὰς ψυχάς· ὅπερ ἐστὶν ἀπιθανώτατον.

16. Ἐχρήν οὖν τὸν Κέλσον, διὰ τῶν προκειμένων βουλούμενον θειότερα καὶ σοφώτερα ἀποδείξει τὰ ἄλογα ζῶα τῶν ἀνθρώπων, κατασκευάσαι διὰ πλειόνων ὥς ὑπάρ- 5 χουσιν τὴν τοιανδί μαντικὴν· καὶ τὴν ἀπολογίαν μετὰ τοῦτ' ἐναργεστέρως ἀποδείξει· καὶ ἀποδεικτικῶς ἀποδοκιμάσαι μὲν τοὺς λόγους τῶν ἀναιρούντων τὰς τοιασδί μαντείας· ἀποδεικτικῶς δ' ἀνατρέψαι καὶ τοὺς λόγους τῶν εἰπόντων ἀπὸ δαιμόνων ἢ θεῶν γίνεσθαι τὰς κινήσεις τοῖς 10 ζώοις πρὸς τὸ μαντεύσασθαι· καὶ μετὰ ταῦτα κατασκευάσαι περὶ τῆς τῶν ἀλόγων ζώων ψυχῆς ὡς θειότερας. οὕτω γὰρ ἂν πρὸς τὰ πιθανὰ αὐτοῦ ἐπιδειξαμένου φιλόσοφον περὶ τῶν τηλικούτων ἔξιν κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν ἐνέστημεν· ἀνατρέ- 15 ποντες μὲν τὸ ὅτι σοφώτερα τὰ ἄλογα ζῶα τῶν ἀνθρώπων· ψευδοποιοῦντες δὲ καὶ ὅτι ἐννοίας ἔχει τοῦ θείου ἱερωτέρας ἡμῶν, καὶ ὅτι ὁμιλίας ἔχει πρὸς ἄλληλα ἱεράς τινας. νυνὶ δ' ὁ ἐγκαλῶν ἡμῖν, ὅτι πιστεύομεν τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, ἀξιῶ ἡμᾶς πιστεῦειν ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ὀρνίθων θειότερας ἔχουσιν ἐννοίας καὶ τρανοτέρας ἀνθρώπων. ὅπερ εἰ ἀληθές ἐστιν, 570 ὀρνιθες μᾶλλον τρανοτέρας Κέλσου ἔχουσι περὶ θεοῦ ἐννοίας. καὶ οὐ θαυμαστόν εἰ Κέλσον, τοῦ ἐπὶ τοσοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἐξευτελίζοντος. ἀλλὰ γὰρ ὅσον ἐπὶ Κέλσῳ οἱ ὀρνιθες μείζονας καὶ θειότερας ἔχουσιν ἐννοίας, οὐ λέγω ἡμῶν χριστιανῶν ἢ τῶν ταῖς αὐταῖς ἡμῖν γραφαῖς χρω- 25 μένων Ἰουδαίων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι θεολόγων· ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν. μᾶλλον οὖν κατὰ Κέλσον κατεί- ληφε τὴν τοῦ θείου φύσιν τὸ τῶν δῆθεν μαντικῶν ὀρνίθων

2 ἐπιτηδείους] + αὐτῶν NC 6 τοιάνδε N om. τὴν ἀπολο-
 γίαν ABC 7 ἐναργεστέρως] conj. Boherellus; ἐνεργ. NABC
 om. ἀποδείξει ABC 8 τοιασδί] τοιαύτας δεῖ N 15 om.
 ζῶα ABC 17 ἡμῶν] + ἢ οὐδὲ δλωσ ἔχει AC 20 τρανωτέρας N;
 τρανωτ. AB 21 τρανωτ. N; τρανωτ. A κέλσου ante τραν.
 ABC 25 γραφαῖς ἡμῖν ABC 27 οὖν] γὰρ A; δὲ BC

- ABC γένος, ἡ Φερεκύδης καὶ Πυθαγόρας καὶ Σωκράτης καὶ
 Πλάτων. καὶ ἐχρῆν γε ἡμᾶς πρὸς τοὺς ὄρνιθας φοιτᾶν
 διδασκάλους· ἵν', ὥσπερ κατὰ τὴν Κέλσου ὑπόληψιν δι-
 δάσκουσιν ἡμᾶς μαντικῶς τὰ ἐσόμενα, οὕτω καὶ τοῦ ἀμφι-
 5 βάλλειν περὶ τοῦ θείου ἀπαλλάξωσι τοὺς ἀνθρώπους, ἣν
 κατελήφασιν τρανῆν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν παραδιδόντες.
 Κέλσῳ μὲν οὖν ἀκολουθεῖ, τῷ διαφέρειν ἡγουμένῃ τῶν
 ἀνθρώπων τοὺς ὄρνιθας, διδασκάλοις αὐτὸν χρᾶσθαι ὄρνισιν
 καὶ μηδενὶ οὕτως τῶν φιλοσοφησάντων παρ' Ἑλλήσιν.
- 10 17. Ἡμῖν δ' ὀλίγα πρὸς τὰ προκείμενα ἀπὸ πολλῶν
 λεκτέον, διελέγχουσι τὴν ἀχάριστον ψευδοδοξίαν πρὸς
 τὸν πεπονηκότα αὐτόν· ἄνθρωπος γὰρ καὶ Κέλσος ὢν, ἐν
 τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε· διὸ οὐδὲ παρασυνεβλήθη τοῖς ὄρνισιν
 καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις ζώοις, οἷς νομίζει εἶναι μαντικοῖς·
- 15 ἀλλ' ἐκείνοις παραχωρήσας τὰ πρωτεῖα, ὑπὲρ Αἰγυπτίους
 τοὺς τὰ ἄλογα ζῶα ὡς θεοὺς προσκυνοῦντας ἑαυτὸν
 ὑπέταξε, τὸ δ' ὅσον ἐπ' αὐτῷ καὶ πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων
 γένος ὡς χεῖρον καὶ ἑλαττον νοοῦν περὶ τοῦ θείου, τοῖς
 ἀλόγοις ζώοις. προηγουμένως μὲν οὖν ζητήσθω, πότερον
- 20 ὑπάρχει ἢ δι' ὀρνίθων καὶ τῶν λοιπῶν ζώων πεπιστευ-
 μένων εἶναι μαντικῶν μαντικῇ, ἢ μὴ ὑπάρχει. καὶ γὰρ
 οὐκ εὐκαταφρόνητός ἐστιν εἰς ἑκάτερα ἐπιχειρούμενος ὁ
 λόγος· ὅπου μὲν δυσωπῶν μὴ παραδέξασθαι τὸ τοιοῦτον,
 ἵνα μὴ τὸ λογικὸν ἀντὶ τῶν δαιμονίων χρηστηρίων ὄρνισιν
- 25 χρήσῃται, καταλιπὸν ἐκεῖνα· ὅπου δὲ διὰ μαρτυρουμένης
 ὑπὸ πολλῶν ἐναργείας παριστάς, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ μεγίστων
 διεσώθησαν κινδύνων, πεισθέντες τῇ δι' ὀρνίθων μαντικῇ.
 ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος δεδόςθω ὑπαρκτὸν εἶναι τὴν οἰωνιστι-
 κήν· ἵνα καὶ οὕτω δείξω τοῖς προκαταληφθεῖσιν, ὅτι καὶ

3, 4 διδάσκωσιν ABC 4 καὶ] + περὶ N 7 τῷ] τὸ NAB
 9 οὕτως] ἄλλω ABC 13 παρεσυνεβλήθη B ὄρνισιν] κτή-
 νεσι ABC 14 om. ἀλόγοις N 24 δαιμόνων N 25 κατα-
 λιπὼν NBC; καταλειπὼν (sic) A διαμαρτυρουμένης N 26 ὑπὸ]
 ἀπὸ ABC ἐνεργείας AC

τούτου διδομένου πολλή ἐστιν ἡ τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὰ καὶ
 ἄλογα ζῶα καὶ παρ' αὐτὰ τὰ μαντικά ὑπεροχή, καὶ οὐδαμῶς
 πρὸς ἐκεῖνα συγκριτή. λεκτέον οὖν ὅτι, εἴπερ τις θεία
 φύσις ἦν ἐν αὐτοῖς τῶν μελλόντων προγνωστική, καὶ ἐπὶ
 τοσοῦτον πλουσία ὥς ἐκ περιουσίας καὶ τῷ βουλομένῳ τῶν
 ἀνθρώπων δηλοῦν τὰ ἐσόμενα· δηλονότι πολὺ πρότερον τὰ 571
 περὶ ἑαυτῶν ἐγίνωσκον· γινώσκοντα δὲ τὰ περὶ ἑαυτῶν
 ἐφυλάξατο ἂν ἀναπτῆναι κατὰ τοῦδε τοῦ τόπου, ἐφ' οὗ
 παγίδας καὶ δίκτυα ἀνθρωποὶ ἔστησαν κατ' αὐτῶν, ἡ
 τοξόται σκοπῷ χρώμενοι τοῖς ἵπταμένοις βέλη ἐπ' αὐτὰ 10
 ἀπέλυον. πάντως δ' ἂν καὶ προγιγνώσκοντες αἰετοὶ τὴν
 κατὰ τῶν νεοσσῶν ἐπιβουλήν, εἴτε τῶν ἀναβαινόντων πρὸς
 αὐτοὺς ὄφειον καὶ διαφθειρόντων αὐτοὺς, εἴτε καὶ τινων
 ἀνθρώπων εἴτ' εἰς παιδιὰν εἴτε καὶ εἰς ἄλλην τινὰ χρεῖαν
 καὶ θεραπείαν λαμβανόντων αὐτοὺς, οὐκ ἂν ἐνόσσευσαν 15
 ἐνθα ἔμελλον ἐπιβουλεύεσθαι· καὶ ἀπαξαπλῶς οὐκ ἂν ποτε
 τῶν ζώων τι τούτων ἄλωτὸν ἀνθρώποις ἦν, ὥς ἀνθρώπων
 θεώτερον καὶ σοφώτερον.

18. Ἄλλα καὶ, εἴπερ οἰωνοὶ οἰωνοῖς μάχονται, <εἰ>
 ὥς φησιν ὁ Κέλσος, θείαν φύσιν ἔχοντες οἱ μαντικοὶ ὄρνεις 20
 καὶ τὰ ἄλλα ἄλογα ζῶα καὶ ἐννοίας τοῦ θείου καὶ πρό-
 γνωσιν περὶ μελλόντων, τὰ τοιαῦτα ἑτέροις προεδήλουν·
 οὐτ' ἂν ἡ καθ' Ὁμηρον στρουθὸς ἐνόσσευσεν ὅπου δράκων
 ἔμελλεν αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα ἀφανίσειν· οὐτ' ἂν ὁ κατὰ τὸν
 αὐτὸν ποιητὴν δράκων οὐκ ἐφυλάξατο ὑπὸ τοῦ αἰετοῦ ληφ- 25
 θῆναι. φησὶ γάρ ὁ ἐν ποιήσει θαυμαστός Ὁμηρος περὶ
 μὲν τοῦ προτέρου τοιαῦτα·

Hom II ii
308 ff.

Ἐνθ' ἐφάνη μέγα σῆμα· δράκων ἐπὶ νῶτα δαφεινὸς

3 παρ' ἐκεῖνα N 6 om. πολὺ ABC 7 om. γινώσκοντα
 δὲ N* 8 ἐφυλάξαντο AC om. ἂν N 10, 11 ἀπέλυον ἐπ' αὐτὰ
 ABC 13 ὄφειον] σοφῶν N* 19 μάχονται] διαλέγονται
 conj. Boherellus εἰ] addidi ex conjectura 21 om. ἄλλα NC
 22 περὶ] τὴν περὶ AB; περὶ τῶν C τὰ] καὶ AB 24 ἀφανί-
 ζειν ABC 25 ἐφυλάξατο] + τὸ ABC

NABC Σμερδαλέος, τὸν δ' αὐτὸς Ὀλύμπιος ἦκε φώωσδε,
 Βωμοῦ ὑπαίξας, πρὸς ῥα πλατάνιστον ὄρουσεν.
 Ἐνθα δ' ἔσαν στρουθοῖο νεοσσοὶ, νήπια τέκνα,
 Ὄζω ἐπ' ἀκροτάτῳ πετάλοις ὑποπεπτηῶτες,
 5 Ὀκτώ· ἀτὰρ μήτηρ ἐνάτη ἦν, ἣ τέκε τέκνα.
 Ἐνθ' ὅγε τοὺς ἐλεεινὰ κατήσθιε τετριγῶτας·
 Μήτηρ δ' ἀμφοτεπώτο ὀδυρομένη φίλα τέκνα·
 Τὴν δ' ἐλελιζάμενος πτέρυγος λάβεν ἀμφιαχυίαν.
 Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ τέκν' ἔφαγε στρουθοῖο καὶ αὐτήν·
 10 Τὸν μὲν ἀρίζηλον θῆκεν θεὸς, ὅσπερ ἔφηνεν·
 Λᾶαν γάρ μιν ἔθηκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω.
 Ἡμεῖς δ' ἑσταότες θαυμάζομεν οἶον ἐτύχθη.
 Ὡς οὖν δεινὰ πέλωρα θεῶν εἰσῆλθ' ἐκατόμβας.

περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ὅτι

15 Ὅρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
 Αἰετὸς ὑψιπέτης, ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων,
 Φοινῆεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον,
 Ζωὸν, ἔτ' ἀσπαίροντα· ὁ δ' οὐπὼ λήθετο χάρμης.
 Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στήθος παρὰ δεξιῇ,
 20 Ἰδνωθεὶς ὀπίσω· ὁ δ' ἀπὸ ἔθεν ἦκε χαμᾶζε,
 572 Ἀλγῆσας ὀδύνησι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὀμίλῳ·
 Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῆς ἀνέμοιο.
 Τρῶες δ' ἐρρίγησαν, ὅπως ἴδον αἰόλον ὄφιν
 Κείμενον ἐν μέσσοισι, Διὸς τέρας αἰγιόχοιο.

25 Ἄρ' οὖν ὁ μὲν αἰετὸς ἦν μαντικός, ὁ δὲ δράκων, ἐπεὶ καὶ
 τούτῳ χρῶνται τῷ ζώῳ οἱ οἰωνοσκόποι, οὐκ ἦν μαντικός;
 τί δὲ, ἐπεὶ τὸ ἀποκληρωτικὸν εὐέλεγκτόν ἐστιν, οὐχὶ καὶ τὸ
 ἀμφοτέρους εἶναι μαντικούς ἐλεγχθεῖν ἂν; οὐκ ἂν γὰρ ὁ
 δράκων ὢν μαντικός οὐκ ἐφυλάξατο τάδε τινα ἀπὸ τοῦ
 30 αἰετοῦ παθεῖν; καὶ ἄλλα δ' ἂν μυρία τοιαῦτα εὔροι τις παρα-

Hom II xii
200 ff.

1 τὸν δ'] τὸν δὴ N; δν B; δ A; δν ρ' C φώωσδε ABC
 10 ὅσπερ AC 11 θῆκε N 21 ἐγκάββαλ' N 25 αἰετὸς N
 30 αἰετοῦ N εὐρη N

δείγματα, παριστάντα ὅτι οὐ τὰ ζῶα μὲν ἔστιν ἐν ἑαυτοῖς HABC
 ἔχοντα μαντικὴν ψυχὴν· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν ποιητὴν καὶ
 Hom II ii τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων, 'αὐτὸς Ὀλύμπιος ἦκε φώσδε'
 309 κατὰ δέ τι σημεῖον καὶ Ἀπόλλων ἀγγέλω χρηταί ἱέρακι·
 cf. Hom Od κίρκος γὰρ Ἀπόλλωνος εἶναι λέγεται ταχύς ἄγγελος. 5
 xv 526

19. Κατὰ δὲ ἡμᾶς δαίμονες τινες φαῦλοι καὶ (ἢ οὕτως
 ὀνομάσω) τιτανικοὶ ἢ γιγάντιοι, ἀσεβεῖς πρὸς τὸ ἀληθῶς
 θεῖον καὶ τοὺς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλους γεγενημένοι, καὶ πε-
 σόντες ἐξ οὐρανοῦ καὶ περὶ τὰ παχύτερα τῶν σωμάτων καὶ
 ἀκάθαρτα ἐπὶ γῆς καλινδούμενοι· ἔχοντές τι περὶ τῶν μελ- 10
 λόντων διορατικόν, ἅτε γυμνοὶ τῶν γῆνιν σωμάτων τυγ-
 χάνοντες, καὶ περὶ τὸ τοιοῦτον ἔργον καταγιγνώμενοι, βου-
 λόμενοι ἀπάγειν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος,
 ὑποδύονται τῶν ζώων τὰ ἀρπακτικώτερα καὶ ἀγριώτερα καὶ
 ἄλλα πανουργότερα, καὶ κινουσιν αὐτὰ πρὸς ὃ βούλονται, 15
 ὅτε βούλονται· ἢ τὰς φαντασίας τῶν τοιωνδὶ ζώων τρέπου-
 σιν ἐπὶ πτήσεσι καὶ κινήσεσι τοιάσδε· ἢ ἀνθρώποι, διὰ τῆς
 ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἀλισκόμενοι μαντικῆς, θεὸν μὲν τὸν
 περιέχοντα τὰ ὅλα μὴ ζητῶσι μηδὲ τὴν καθαρὰν θεοσέβειαν
 ἐξετάζωσι, πέσωσι δὲ τῷ λογισμῷ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ τοὺς 20
 ὄρνεις καὶ τοὺς δράκοντας, ἔτι δ' ἀλώπεκας καὶ λύκους.
 καὶ γὰρ παρατετρήρηται τοῖς περὶ ταῦτα δεινοῖς, ὅτι αἱ ἐναρ-
 γέστεραι προγνώσεις διὰ τῶν τοιούτων ζώων γίνονται· ἅτε
 μὴ δυναμένων τῶν δαιμόνων ἐν τοῖς ἡμερωτέροις τῶν ζώων
 τοσοῦτον, ὅσον δύνανται διὰ τὸ παραπλήσιον τῆς κακίας, 25
 καὶ οὐ κακίαν μὲν οἶονεῖ δὲ κακίαν οὐσαν ἐν τοῖς τοιοῦσι
 τῶν ζώων, ἐνεργῆσαι τάδε τὰ ζῶα.

20. Ὅθεν εἶπερ ἄλλο τι Μωσέως τεθαύμακα, καὶ τὸ
 τοιοῦτον θαύματος εἶναι ἀποφανοῦμαι ἄξιον, ὅτι φύσεις

1 παριστάνοντα ABC om. μὲν ABC 1, 2 ἔχοντα ἐν ἑαυ-
 τοῖς ABC 3 φώσδε AC; φώσδε B 5 om. γὰρ N
 12 om. τὸ N 16 ὅτε βούλονται] N (supr. lin.) B; ὅτε καὶ βούλονται
 AC 20 ἐξετάζωσι AB om. καὶ N 22, 23 ἐνερ-
 γέστεραι NA 26 om. μὲν ABC 29 εἶναι post δέξιν N^{corr};
 om. N* ἀποφανοῦμαι N

NABC κατανόησας ζώων διαφόρους, καὶ εἴτ' ἀπὸ τοῦ θείου μαθὼν
 τὰ περὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἐκάστῳ ζῳῇ συγγενῶν δαιμόνων,
 εἴτε καὶ αὐτὸς ἀναβαίνων τῇ σοφίᾳ εὐρῶν, ἐν τῇ περὶ ζώων
 διατάξει πάντα μὲν ἀκάθαρτα ἔφησεν εἶναι τὰ νομιζόμενα
 5 παρ' Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων εἶναι
 μαντικά, ὡς ἐπίπαν δὲ εἶναι καθαρὰ τὰ μὴ τοιαῦτα. καὶ
 ἐν ἀκαθάρτοις παρὰ Μωσῇ ἐστὶ λύκος καὶ ἀλώπηξ καὶ cf. Lev.
 δράκων, αἰετός τε καὶ ἰέραξ, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις. καὶ ὡς
 573 ἐπίπαν οὐ μόνον ἐν τῷ νόμῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς προφήταις
 10 εὐροῖς ἂν ταῦτα τὰ ζῶα εἰς παραδειγμα τῶν κακίστων
 παραλαμβανόμενα, οὐδέ ποτε δὲ εἰς χρηστὸν πρᾶγμα ὀνο-
 μαζόμενον λύκον ἢ ἀλώπεκα. ἔοικεν οὖν τις εἶναι ἐκάστῳ
 δαιμόνων εἶδει κοινωνία πρὸς ἕκαστον εἶδος ζώων. καὶ
 ὥσπερ ἐν ἀνθρώποις ἄνθρωποι ἀνθρώπων ἰσχυρότεροί τινες
 15 εἰσιν, οὐ πάντως διὰ τὸ ἦθος· τὸν αὐτὸν τρόπον δαίμονες
 δαιμόνων εἶεν ἂν ἐν μέσοις δυνατώτεροι· καὶ οἶδε μὲν τοῖσδε
 τοῖς ζώοις χρώμενοι εἰς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ
 βούλημα τοῦ καλουμένου ἐν τοῖς λόγοις ἡμῶν ἄρχοντος τοῦ cf. Jn xii 31;
 αἰῶνος τούτου, ἕτεροι δὲ δι' ἄλλου εἶδους προδηλοῦντες. 2 Co iv 4
 20 καὶ ὅρα ἐφ' ὅσον εἰσὶν οἱ δαίμονες μιαιοὶ, ὡς καὶ γαλᾶς
 ὑπὸ τινων παραλαμβάνεσθαι πρὸς τὸ δηλοῦν τὰ μέλλοντα.
 καὶ σὺν δὲ παρὰ σαντῷ κρῖνον ὁπότερόν ἐστι βέλτιον
 παραδέξασθαι, ὅτι ὁ ἐπὶ πᾶσι θεὸς καὶ ὁ τούτου υἱὸς κινουῖσι
 τοὺς ὀρνίθας καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα εἰς μαντικὴν, ἣ οἱ κινουῦντες
 25 τὰ τοιαυτὰ τῶν ζώων, καὶ οὐκ ἀνθρώπους παρόντων ἀνθρώπων,
 δαίμονές εἰσι φαῦλοι καὶ, ὡς ὠνόμασε τὰ ἱερὰ ἡμῶν γράμ-
 ματα, ἀκάθαρτοι.
 21. Εἴπερ δὲ θεία ἐστὶν ἡ τῶν ὀρνίθων ψυχὴ διὰ τὸ δι'
 αὐτῶν προλέγεσθαι τὰ μέλλοντα· πῶς οὐχὶ μᾶλλον, ὅπου
 30 κληδόνες ὑπ' ἀνθρώπων λαμβάνονται, θείαν εἶναι φήσομεν
 τὴν ψυχὴν ἐκείνων, δι' ὧν αἱ κληδόνες ἀκούονται; θεία οὖν

8 om. τε N

ἀνθρώποι N

30 ὑπ'] ἀπὸ N

11 λαμβανόμενα ABC

17 ἀπάντην N

31 ἐκείνων] conj. Guetius; ἐκείνην NABC

14 ἀνθρώπων

23 ὁ post τούτου N (supr. lin.)

τις ἦν κατὰ τοὺς τοιούσδε ἢ παρὰ τῷ Ὀμήρῳ ἀλετρίσι, περὶ ἡABC
τῶν μνηστῆρων εἰπούσα·

cf. Hom Od
iv 685; xx
116, 119

Ἵστατα καὶ πύματα νῦν ἐνθάδε δειπνήσειαν.

Hom Od
xx 120

κάκεινῃ μὲν θείᾳ ἦν· ὁ δὲ τηλικούτος Ὀδυσσεύς, ὁ τῆς
Ὀμηρικῆς Ἀθηνᾶς φίλος, οὐκ ἦν θεῖος, ἀλλὰ συνεῖς τῶν 5
ἀπὸ τῆς θείας ἀλετρίδος εἰρημένων κληδόνων ἔχαιρεν, ὥς ὁ
ποιητὴς φησι· Χαῖρε δὲ κληδόνι διος Ὀδυσσεύς. ἦδη
δὲ ὄρα, εἴπερ οἱ ὄρνιθες θείαν ἔχουσι ψυχὴν καὶ αἰσθάνονται
τοῦ θεοῦ ἦ, ὥς ὁ Κέλσος ὀνομάζει, τῶν θεῶν· δηλονότι καὶ
ἡμεῖς παραινόμενοι οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ τινος ἐν ἡμῖν οὕσης 10
θειότητος καὶ μαντικῆς περὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν παραινέμεθα.
καὶ γὰρ τοῦτο μαρτυρεῖται ὑπὸ πολλῶν· διὸ καὶ ὁ ποιητὴς
λέγει τό· Ὁ δ' ἐπέπτarren εὐχομένοιο. διὸ καὶ ἡ Πηνελόπη
φησὶν·

cf. Hom Od
xvii 541 ff.

Οὐχ ὄρας, ὁ μοι νιὸς ἐπέπτare σοῖσιν ἔπεσιν; 15

22. Τὸ δ' ἀληθῶς θεῖον εἰς τὴν τῶν περὶ μελλόντων
γνώσιν οὔτε τοῖς ἀλόγοις χρήται ζώοις, οὔτε τοῖς τυχοῦσι
τῶν ἀνθρώπων· ἀλλὰ ψυχαῖς ἀνθρώπων ἱερωτάταις καὶ
καθαρωτάταις, ἄστινας θεοφορεῖ καὶ προφήτας ποιεῖ.
διόπερ εἴ τι ἄλλο θαυμασίως εἴρηται ἐν τῷ Μωσέως νόμῳ, 20
καὶ τὰ τοιαῦτα ἐν τούτοις κατατακτέον· Οὐκ οἰωνεῖσθε 574
οὐδ' ὄρνιθοσκοπήσετε. καὶ ἀλλαχοῦ· Τὰ γὰρ ἔθνη, οὓς
κύριος ὁ θεὸς σου ἐξολοθρεύσει ἀπὸ προσώπου σου, οὗτοι
κληδόνων καὶ μαντείων ἀκούσονται· σοὶ δὲ οὐχ οὕτως
Deut xviii 15 ἔδωκε κύριος ὁ θεὸς σου. εἴθ' ἐξῆς φησί· Προφήτην ἀνα- 25
στήσει σοι κύριος ὁ θεὸς σου ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου. βουλη-
θεὶς δέ ποτε ὁ θεὸς δι' οἰωνοσκόπου ἀποτρέψαι ἀπὸ τῆς
οἰωνιστικῆς, πεποίηκε πνεῦμα ἐν τῷ οἰωνοσκόπῳ εἰπεῖν·
Num xxiii 23 Οὐ γὰρ ἔστιν οἰωνισμὸς ἐν Ἰακωβ, οὐδὲ μαντεία ἐν Ἰσραὴλ·
κατὰ καιρὸν ῥηθήσεται τῷ Ἰακωβ καὶ τῷ Ἰσραὴλ, τί ἐπι- 30

11 θειότητος] ποιότητος N 13 om. τό ABC 15 ὄρας NAC
σοὶς ἐπέσει (sic) C; οἷον ἔπει N; πᾶσιν ἔπεσιν Hom. 16 ἀληθὲς
N 17 τυγχάνουσι N 21 ἐν τοῖς τοιούτοις N 22 ὄρνι-
θοσκοπήσεσθε ABC 23 ἀπὸ] ἐκ ABC 28 οἰωνοσκοπικῆς
ABC

MABC τελέσει ὁ θεός. ταῦτα δὴ γινώσκοντες ἡμεῖς καὶ τὰ τού-
 τοις παραπλήσια, τηρεῖν βουλόμεθα μυστικῶς εἰρημένην
 ἐντολὴν τήν· Πάσῃ φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν· ἵνα μὴ Prov iv 23
 ἐπιβῇ τι τῶν δαιμονίων τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν, ἢ πνεῦμά
 5 τι τῶν ἐναντίων πρὸς ᾧ βούλεται τρέψῃ τὸ φανταστικὸν
 ἡμῶν. εὐχόμεθα δὲ λάμψαι ἐν ταῖς καρδαίαις ἡμῶν τὸν cf. 2 Co iv 6
 φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἐπιδημούντος
 ἡμῶν τῷ φανταστικῷ πνεύματος θεοῦ καὶ φαντάζοντος
 ἡμᾶς τὰ τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ ὅσοι πνεύματι θεοῦ ἄγονται, οὗτοι cf. Ro viii 14
 10 υἱοὶ εἰσι θεοῦ.

23. Χρὴ δ' εἰδέναι ὅτι τὸ τὰ μέλλοντα προγινώσκειν
 οὐ πάντως θεῖον ἐστὶ· καθ' αὐτὸ γὰρ μέσον ἐστὶ, καὶ πίπτουν
 εἰς φαῦλους καὶ ἀστείους. καὶ ἱατροὶ γοῦν ἀπὸ ἱατρικῆς
 προγινώσκουσί τινα, καὶ φαῦλοι τὸ ἥθος τυγχάνωσιν·
 15 οὕτω δὲ καὶ κυβερνῆται, καὶ μοχθηροὶ τυγχάνωσιν ὄντες,
 προγινώσκουσιν ἐπιστημασίας καὶ ἀνέμων σφοδρότητας καὶ
 τροπὰς περὶ τὸ περιέχον ἐκ τινος πείρας καὶ παρατηρήσεως·
 καὶ οὐ δὴ πού παρὰ τοῦτο θεῖους τις αὐτοὺς εἶναι φήσει,
 εἰάν τύχωσι μοχθηροὶ εἶναι τὸ ἥθος. ψεῦδος οὖν τὸ παρὰ
 20 τῷ Κέλσῳ λεγόμενον, τό· 'Τί ἂν φαίη τις θεϊότερον τοῦ
 τὰ μέλλοντα προγινώσκειν τε καὶ προδηλοῦν;' ψεῦδος δὲ
 καὶ τὸ 'πολλὰ τῶν ζώων ἀντιποιεῖσθαι θείας ἐννοίας·'
 οὐδὲν γὰρ τῶν ἀλόγων ἐννοίαν ἔχει τοῦ θεοῦ. ψεῦδος δὲ
 καὶ τὸ 'ἐγγυτέρω τῆς θείας ὁμιλίας εἶναι τὰ ἄλογα ζῶα·'
 25 ὅπου γε καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἔτι φαῦλοι, καὶ ἐπ' ἄκρον
 προκόπτωσι, πόρρω εἰσὶ τῆς θείας ὁμιλίας. μόνον δὴ ἄρα
 οἱ κατὰ ἀλήθειαν σοφοὶ καὶ ἀψευδῶς εὐσεβεῖς ἐγγυτέρω
 τῆς θείας ὁμιλίας εἰσὶν· ὅποιοί εἰσιν οἱ καθ' ἡμᾶς προφῆται
 καὶ Μωσῆς, ᾧ μεμαρτύρηκε διὰ τὴν πολλὴν καθαρότητα ὁ
 30 λόγος εἰπών· Ἐγγιεῖ Μωσῆς μόνος πρὸς τὸν θεόν, οἱ δὲ Ex xxiv
 λοιποὶ οὐκ ἐγγιούσι. πῶς δὲ ἀσεβῶς ὑπὸ τοῦ ἀσεβείαν

10 υἱοὶ θεοῦ εἰσιν AB; εἰσιν υἱοὶ θεοῦ C 11 προγινώσκειν τὰ
 μέλλοντα ABC 17 τηρήσεως N 18 φησι N 19 ἐάν] ἂν N
 26 δη] δεῖ AB; δε C 31 ἀσεβῆς N

ἡμῖν ἐγκαλοῦντος εἴρηται τὸ 'οὐ μόνον σοφώτερα εἶναι τὰ ἡΑΒC
 ἄλογα τῶν ζώων τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, ἀλλὰ καὶ θεο-
 φιλέστερα'; καὶ τίς οὐκ ἂν ἀποτραπείη προσέχων ἀνθρώπῳ
 λέγοντι δράκοντα καὶ ἀλώπεκα καὶ λύκον καὶ αἶτον καὶ
 ἰέρακα τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως εἶναι θεοφιλέστερα; 575
 ἀκολουθεῖ δ' αὐτῷ τὸ λέγειν ὅτι, εἴπερ θεοφιλέστερα τὰδε
 τὰ ζῶα τῶν ἀνθρώπων, δῆλον ὅτι καὶ Σωκράτους καὶ Πλά-
 τῶνος καὶ Πυθαγόρου καὶ Φερεκύδου καὶ ὧν πρὸ βραχέος
 ὕμνησε θεολόγων θεοφιλέστερά ἐστι ταῦτα τὰ ζῶα. καὶ
 ἐπευξάιτο γε ἂν τις αὐτῷ λέγων· Εἴπερ θεοφιλέστερά ἐστι 10
 τὰδε τὰ ζῶα τῶν ἀνθρώπων, γένοιο μετ' ἐκείνων θεοφιλῆς
 καὶ ἐξομωθεῖς τοῖς κατὰ σὲ ἀνθρώπων θεοφιλεστέροις.
 καὶ μὴ ὑπολαμβάνετω γε ἄρὰν εἶναι τὸ τοιοῦτον· τίς γάρ
 οὐκ ἂν εὖξαιτο οἷς πείθεται εἶναι θεοφιλεστέροις γενέσθαι
 πάντῃ παραπλήσιος, ἵνα καὶ αὐτὸς ὡς ἐκείνοι γένηται 15
 θεοφιλῆς;

24. Θέλων δὲ τὰς ὁμιλίας τῶν ἀλόγων ζώων εἶναι τῶν
 ἡμετέρων ἱερωτέρας ὁ Κέλσος, οὐ τοῖς τυχοῦσιν ἀνατίθῃσι
 τὴν ἱστορίαν ταύτην, ἀλλὰ τοῖς συνετοῖς. συνετοὶ δὲ κατὰ
 ἀλήθειάν εἰσιν οἱ σπουδαῖοι, οὐδεὶς γὰρ φαῦλος συνετός. 20
 λέγει τοίνυν τὸν τρόπον τοῦτον ὅτι 'φασὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων
 οἱ συνετοὶ καὶ ὁμιλίας ἐκείνοις εἶναι, δηλονότι τῶν ἡμετέρων
 ἱερωτέρας· καὶ αὐτοὶ που γνωρίζειν τὰ λεγόμενα καὶ ἔργῳ
 δεικνύειν ὅτι οὐκ ἀγνοοῦσιν, ὅταν προειπόντες ὅτι ἔφασαν
 οἱ ὄρνιθες ὅτι ἀπίασί ποι καὶ ποιήσουσι τόδε ἢ τόδε, 25
 δεικνύουσιν ἀπελθόντας ἐκεῖ καὶ ποιούντας ἃ ἤδη προείπον.'
 κατὰ μὲν οὖν τὸ ἀληθὲς οὐδεὶς συνετὸς τοιαῦτα ἰστόρησε,
 καὶ οὐδεὶς σοφὸς ἱερωτέρας εἶπεν εἶναι τὰς τῶν ἀλόγων
 ζώων ὁμιλίας τῆς τῶν ἀνθρώπων. εἰ δ' ὑπὲρ τοῦ ἐξετάσαι
 τὰ Κέλσου τὰκόλουθον σκοπῶμεν, δῆλον ὅτι κατ' αὐτὸν 30
 ἱερώτεροι τῶν σεμνῶν Φερεκύδου καὶ Πυθαγόρου καὶ Σω-

3 ἀποστραφείη προσέχειν BC
 vel ἐκεῖνα N (scriptura incerta)
 μεν C

5 om. τῶν N
 25 ὅτι] ὡς N

15 ἐκεῖνο
 30 σκοποῦ-

HABC κράτους καὶ Πλάτωνος καὶ τῶν φιλοσόφων ὁμιλιῶν εἰσὶν
 αἱ τῶν ἀλόγων ζώων· ὅπερ ἐστὶ καὶ αὐτόθεν οὐ μόνον
 ἀπεμφαῖνον ἀλλὰ καὶ ἀτοπώτατον. ἵνα δὲ καὶ πιστεύσωμέν
 τινας ἐκ τῆς ἀσήμεου φωνῆς τῶν ὀρνίθων μαθόντας, ὅτι
 5 ἀπίαςί ποι οἱ ὀρνίθες καὶ ποιήσουσι τόδε ἢ τόδε, προδηλοῦν·
 καὶ τοῦτ' ἐροῦμεν ἀπὸ τῶν δαιμόνων συμβολικῶς ἀνθρώποις
 δεδηλωσθαι, κατὰ σκοπὸν τὸν περὶ τοῦ ἀπατηθῆναι ὑπὸ
 τῶν δαιμόνων τὸν ἀνθρωπον, καὶ κατασπασθῆναι αὐτοῦ τὸν
 νοῦν ἀπ' οὐρανοῦ καὶ θεοῦ ἐπὶ γῆν καὶ τὰ ἔτι κατωτέρω.
 10 25. Οὐκ οἶδα ὃ ὅπως ὁ Κέλσος καὶ ὄρκον ἐλεφάντων
 ἤκουσε, καὶ ὅτι εἰσὶν οὗτοι πιστότεροι πρὸς τὸ θεῖον ἡμῶν
 καὶ γνώσιν ἔχουσι τοῦ θεοῦ. ἐγὼ γὰρ πολλὰ μὲν καὶ
 θαυμαστά οἶδα περὶ τῆς φύσεως τοῦ ζώου καὶ τῆς ἡμερότη-
 15 τος ἱστορούμενα, οὐ μὴν καὶ περὶ ὄρκων ἐλέφαντος σύνοιδα
 εἰρήσθαι παρὰ τινι· εἰ μὴ ἄρα τὸ ἡμερον καὶ τὴν ὥσπερ
 πρὸς ἀνθρώπους αὐτῶν συνθήκην, ἅπαξ γενομένων ὑπ'
 αὐτοῖς, εὐορκίαν τηρουμένην ὠνόμασεν, ὅπερ καὶ αὐτὸ
 ψευδὸς ἐστιν. εἰ γὰρ καὶ σπανίως, ἀλλ' οὖν γε ἱστόρηται,
 576 ὅτι μετὰ τὴν δοκοῦσαν ἡμερότητα ἐξηγριώθησαν ἐλέφαντες
 20 κατὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ φόνους ἐποίησαν, καὶ διὰ τοῦτο
 κατεδικάσθησαν ἀναιρεθῆναι, ὥς οὐκέτι χρήσιμοι. ἐπεὶ δὲ
 παραλαμβάνει μετὰ ταῦτα, εἰς τὸ κατασκευάσαι, ὥς οἶεται,
 εὐσεβεστέρους εἶναι τοὺς πελαργοὺς τῶν ἀνθρώπων, τὰ
 περὶ τοῦ ζώου ἱστορούμενα ἀντιπελαργούντος καὶ τροφὰς
 25 φέροντος τοῖς γεγεννηκόσι· λεκτέον ὅτι καὶ τοῦτ' οὐκ ἀπὸ
 θεωρήματος τοῦ περὶ τοῦ καθήκοντος ποιοῦσιν οἱ πελαργοὶ
 οὐδ' ἀπὸ λογισμοῦ, ἀλλ' ἀπὸ φύσεως, βουληθείσης τῆς
 κατασκευαζούσης αὐτοὺς φύσεως παράδειγμα ἐν ἀλόγοις
 ζώοις δυσωπῆσαι δυνάμενον ἀνθρώπους ἐκθέσθαι περὶ τοῦ
 30 χάριτας ἀποτινύνειν τοῖς γεγεννηκόσιν. εἰ δὲ ᾗδαι Κέλσος
 ὅσῃ διαφέρει λόγῳ ταῦτα ποιεῖν τοῦ ἀλόγως καὶ φυσικῶς

4 ὅτι]+καὶ ABC

15 ἡμερον] ἡμέτερον N
φόνους ἐποίησαν N

5 τάδε ἢ τόδε N

18 om. γε ABC

9 καὶ (pr.)]+τοῦ ABC

20 om. καὶ

αὐτὰ ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν εὐσεβεστέρους εἶπε τοὺς πελαργοὺς NABC
 τῶν ἀνθρώπων. ἔτι δὲ, ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας τῶν ἀλόγων
 ζῶων ἱστάμενος ὁ Κέλσος, παραλαμβάνει τὸ Ἀράβιον ζῶον,
 τὸν φοίνικα, διὰ πολλῶν ἐτῶν ἐπιδημοῦν Αἰγύπτῳ, καὶ
 φέρον ἀποθανόντα τὸν πατέρα καὶ ταφέντα ἐν σφαίρᾳ 5
 σμύρνης, καὶ ἐπιτιθὲν ὅπου τὸ τοῦ ἡλίου τέμενος. καὶ
 τοῦτο δὲ ἱστορεῖται μὲν, δύναται δὲ, εἴανπερ ἦ ἀληθές, καὶ
 αὐτὸ φυσικὸν τυγχάνειν· ἐπιδαψιλευσαμένης τῆς θείας
 προνοίας καὶ ἐν ταῖς διαφοραῖς τῶν ζῶων παραστήσαι τοῖς
 ἀνθρώποις τὸ ποικίλον τῆς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κατασκευῆς 10
 φθάνον καὶ ἐπὶ τὰ ὄρνεα· καὶ ζῶόν τι μονογενὲς ὑπέστησεν,
 ἵνα καὶ τοῦτο ποιήσῃ θαυμασθῆναι οὐ τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸν
 πεποιηκότα αὐτό.

26. Ἐπεὶ οὖν τούτοις πᾶσιν ἐπιφέρει ὁ Κέλσος τό·
 ‘Οὐκ οὖν ἀνθρώπῳ πεποιήται τὰ πάντα, ὥσπερ οὐδὲ λέοντι 15
 οὐδὲ αἰετῷ οὐδὲ δελφῖνι· ἀλλ’ ὅπως ὅδε ὁ κόσμος ὡς ἂν
 θεοῦ ἔργον ὁλόκληρον καὶ τέλειον ἐξ ἀπάντων γένηται·
 τούτου χάριν μεμέτρηται τὰ πάντα οὐκ ἀλλήλων, ἀλλ’ εἰ
 μὴ πάρεργον, ἀλλὰ τοῦ ὅλου· καὶ μέλει τῷ θεῷ τοῦ ὅλου,
 καὶ τοῦτ’ οὐποτε ἀπολείπει πρόνοια, οὐδὲ κάκιον γίνεται, 20
 οὐδὲ διὰ χρόνου πρὸς ἑαυτὸν ὁ θεὸς ἐπιστρέφει, οὐδ’ ἀν-
 θρώπων ἔνεκα ὀργίζεται, ὥσπερ οὐδὲ πιθήκων οὐδὲ μυῶν·
 οὐδὲ τούτοις ἀπειλεῖ, ὧν ἕκαστον ἐν τῷ μέρει τὴν αὐτοῦ
 μοῖραν εἵληφε· φέρε καὶ διὰ βραχέων πρὸς ταῦτ’ ἀπαν-
 τήσωμεν. οἶμαι δὲ ἀποδεδειχέναι ἐκ τῶν προειρημένων, 25
 πῶς ἀνθρώπῳ καὶ παντὶ λογικῷ τὰ πάντα πεποιήται· προη- 577
 γουμένως γὰρ διὰ τὸ λογικὸν ζῶον τὰ πάντα δεδημιούργηται.
 Κέλσος μὲν οὖν λεγέτω ὅτι οὕτως οὐκ ἀνθρώπῳ, ὡς οὐδὲ

8 ἱστάμενος] μαχόμενος N 4 ἐπιδημοῦντα B 5 φέρων N*;
 φέροντα BC* σφαίραις BC; σφέραις A 6 ἐπιτιθέντα NB
 7 δὲ [pr.] δὴ AC; δι B 15 τὰ πάντα] πάντα N*;
 19 πάρεργον] πᾶν ἔργον N^{corr} AC 21 ἑαυτὸν] conj. Boherellus
 (cf. p. 151 l. 11); αὐτὸ NABC ἐπιστρέφει AB^{1 corr} C 24 εἰλη-
 χεν AB 28 οὕτως οὐκ ἀνθρώπῳ] οὐκ ἀνθρώπῳ οὖν AB; οὐκ ἀν-
 θρώπῳ C om. ὡς N

ΜΑΒC λέοντι οὐδ' οἷς ὀνομάζει· ἡμεῖς δ' ἐροῦμεν, οὐ λέοντι ὁ
 δημιουργὸς οὐδὲ ἀετῷ οὐδὲ δελφίνι ταῦτα πεποίηκεν· ἀλλὰ
 πάντα διὰ τὸ λογικὸν ζῶον, καὶ 'ὅπως ὁδε ὁ κόσμος ὡς ἂν
 θεοῦ ἔργον ὁλόκληρον καὶ τέλειον ἐξ ἀπάντων γένηται.'
 5 τούτῳ γὰρ συγκαταθετόν ὡς καλῶς εἰρημένῳ. μέλει δὲ
 τῷ θεῷ οὐχ ὡς Κέλσος οἶεται μόνου τοῦ ὅλου, ἀλλὰ παρὰ
 τὸ ὅλον ἐξαιρέτως παντὸς λογικοῦ. καὶ οὐδέποτε ἀπολεί-
 ψει πρόνοια τὸ ὅλον· οἰκονομεῖ γὰρ, καὶ κἀκίον γένηται
 διὰ τὸ λογικὸν ἁμαρτάνον μέρος τι τοῦ ὅλου, καθάρσιον
 10 αὐτοῦ ποιεῖν, καὶ διὰ χρόνου ἐπιστρέφειν τὸ ὅλον πρὸς
 ἑαυτόν. ἀλλ' οὐδὲ πιθήκων μὲν ἕνεκα ὀργίζεται οὐδὲ μυῶν
 ἀνθρώποις δὲ ἐπάγει, ἅτε παραβᾶσι τὰς φυσικὰς ἀφορμὰς,
 δίκην καὶ κόλασιν, καὶ τούτοις διὰ προφητῶν ἀπειλεῖ καὶ
 15 διὰ τοῦ ἐπιδημήσαντος ὄλῳ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων σω-
 τήρος· ἵνα διὰ τῆς ἀπειλῆς ἐπιστραφῶσι μὲν οἱ ἀκούσαντες,
 οἱ δὲ ἀμελήσαντες τῶν ἐπιστρεπτικῶν λόγων δίκας κατ'
 ἀξίαν τίσωσιν, ἃς πρέπον θεὸν ἐπιτιθέναι κατὰ τὸ ἑαυτοῦ
 συμφερόντως τῷ παντὶ βούλημα τοῖς τοιαύτης καὶ οὕτως
 20 καὶ τοῦ τετάρτου τόμου αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότος,
 αὐτοῦ που καταπαύσομεν τὸν λόγον. θεὸς δὲ δψή διὰ τοῦ
 υἱοῦ αὐτοῦ, ὃς ἐστὶ θεὸς λόγος καὶ σοφία καὶ ἀλήθεια καὶ
 δικαιοσύνη καὶ πᾶν ὃ τί ποτε θεολογοῦσαι φασὶν περὶ
 αὐτοῦ αἱ ἱερὰ γραφαί, ἄρξασθαι ἡμᾶς καὶ τοῦ πέμπτου
 25 τόμου ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἐντευξομένων, καὶ διανύσαι ἀκρίβειαν
 μετὰ τῆς τοῦ λόγου αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἐπι-
 δημίας καλῶς.

1, 2 ὁ δημιουργὸς post πεποίηκεν ABC 3 ὅπως] + ἂν B
 5 om. ὡς B 6 ὡς] + ὁ ABC 8 τοῦ ὅλου ABC γίνηται B
 15 ἀποστραφῶσι 17 τὸ] τῶν B 23, 24 om. περὶ αὐτοῦ B*; ins.
 post θεολογοῦσαι B^{corr}

XXI.

Περὶ ἀγτεζογσίογ καὶ τῶν δοκοῦντων τοῦτο ἀναι- ABD
ρεῖν ῥητῶν γραφικῶν λγςic καὶ ἑρμηνεία. ἐκ τοῦ
περὶ ἀρχῶν τρίτογ τόμογ.

1. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ κηρύγματι τῷ ἐκκλησιαστικῷ πε-
ριέχεται ὁ περὶ κρίσεως δικαίας θεοῦ λόγος, ὅστις καὶ τοὺς 5
ἀκούοντας, πιστευθεὶς εἶναι ἀληθῆς, προκαλεῖται ἐπὶ τὸ
καλῶς βιοῦν καὶ παντὶ τρόπῳ φεύγειν τὴν ἁμαρτίαν, δηλον-
ότι συγκατατιθεμένους τὸ ἐφ' ἡμῖν εἶναι τὰ ἐπαίνου καὶ
ψόγου ἄξια· φέρε καὶ τὰ περὶ τοῦ αὐτεξουσίου ἰδίᾳ ὀλίγα
διαλάβωμεν, ἀναγκαιοτάτου ὡς ἐνὶ μάλιστα προβλήματος. 10
ἵνα δὲ νοήσωμεν τί τὸ αὐτεξούσιον, τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ ἀνα-
πτύξαι δεῖ, ἵνα ταύτης σαφηνισθείσης ἀκριβῶς παρασταθῇ
τὸ ζητούμενον. τῶν κινουμένων τὰ μὲν τινα ἐν ἑαυτοῖς
ἔχει τὴν τῆς κινήσεως αἰτίαν, ἕτερα δὲ ἐξωθεν μόνον κινεῖται.
ἐξωθεν μὲν οὖν μόνον κινεῖται τὰ φορητὰ, οἷον ξύλα καὶ 15
λίθοι καὶ πᾶσα ἡ ὑπὸ ἑξέως μόνης συνεχομένη ὕλη. ὑπεξη-
ρήσθω δὲ νῦν τοῦ λόγου τὸ κίνησιν λέγειν τὴν ῥύσιν τῶν
σωμάτων, ἐπεὶ μὴ χρεῖα τούτου πρὸς τὸ προκείμενον. ἐν
ἑαυτοῖς δὲ ἔχει τὴν αἰτίαν τοῦ κινεῖσθαι ζῶα καὶ φυτὰ καὶ
ἀπαξάπλῳς ὅσα ὑπὸ φύσεως καὶ ψυχῆς συνέχεται, ἐξ ὧν 20
φασὶν εἶναι καὶ τὰ μέταλλα. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ πῦρ
αὐτοκίνητόν ἐστι, τάχα δὲ καὶ αἱ πηγαί. τῶν δὲ ἐν ἑαυτοῖς
τὴν αἰτίαν τοῦ κινεῖσθαι ἔχόντων, τὰ μὲν φασιν ἐξ ἑαυτῶν
κινεῖσθαι, τὰ δὲ ἀφ' ἑαυτῶν· ἐξ ἑαυτῶν μὲν τὰ ἄψυχα, ἀφ' 109
ἑαυτῶν δὲ τὰ ἔμψυχα. καὶ ἀφ' ἑαυτῶν κινεῖται τὰ ἔμ- 25
ψυχα, φαντασίας ἐγγινομένης ὁρμὴν προκαλουμένης. καὶ
πάλιν ἐν τισι τῶν ζώων φαντασῖαι γίνονται ὁρμὴν προ-

1 Ru. I. 108; deest folium in C
22 αὐτοῖς B

16, 17 ὁφειρῆσθω AB

AB(C)(D) καλούμεναι, φύσεως φανταστικῆς τεταγμένως κινούσης τὴν ὀρμὴν, ὡς ἐν τῷ ἀράχῃ φαντασία τοῦ ὑφαίνειν γίνεται, καὶ ὀρμὴ ἀκολουθεῖ ἐπὶ τὸ ὑφαίνειν, τῆς φανταστικῆς αὐτοῦ φύσεως τεταγμένως ἐπὶ τοῦτο αὐτὸν προκαλουμένης, 5 καὶ οὐδενὸς ἄλλου μετὰ τὴν φανταστικὴν αὐτοῦ φύσιν πεπιστευμένου τοῦ ζῶον· καὶ ἐν τῇ μελίσσει ἐπὶ τὸ κηροπλαστεῖν.

2. Τὸ μέντοι λογικὸν ζῶον καὶ λόγον ἔχει πρὸς τῇ φανταστικῇ φύσει, τὸν κρίνοντα τὰς φαντασίας καὶ τινὰς 10 μὲν ἀποδοκιμάζοντα τινὰς δὲ παραδεχόμενον ἵνα ἀγῆται τὸ ζῶον κατ' αὐτάς. ὅθεν ἐπεὶ ἐν τῇ φύσει τοῦ λόγου εἰσὶν ἀφορμαὶ τοῦ θεωρῆσαι τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν, αἷς ἐπόμενοι θεωρήσαντες τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν αἰρούμεθα μὲν τὸ καλόν, ἐκκλίνομεν δὲ τὸ αἰσχρόν· ἐπαινετοὶ μὲν 15 ἔσμεν ἐπιδόοντες ἑαυτοὺς τῇ πράξει τοῦ καλοῦ, ψεκτοὶ δὲ κατὰ τὸ ἐναντίον. οὐκ ἀγνωστέον μέντοι γε ὅτι τὸ πλέον τῆς εἰς πάντα τεταγμένης φύσεως ποσῶς ἐστὶν ἐν τοῖς ζώοις, ἐπὶ τὸ πλέον δὲ ἢ ἐπὶ τὸ ἔλαττον· ὥστε ἐγγύς που εἶναι, ἢν' οὕτως εἴπω, τοῦ λογικοῦ τὸ ἐν τοῖς ἰχθυοῦσι 20 κυστὶν ἔργον καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἵπποις. τὸ μὲν οὖν ὑποπεσεῖν τόδε τι τῶν ἔξωθεν φαντασίαν ἡμῶν κινεῖν τοιάνδε ἢ τοιάνδε, ὁμολογουμένως οὐκ ἔστι τῶν ἐφ' ἡμῶν τὸ δὲ κρίναι οὕτως ἐχρησασθαι τῷ γενομένῳ ἢ ἐτέρως, οὐκ ἄλλου τινὸς ἔργον ἢ τοῦ ἐν ἡμῶν λόγου ἐστὶν, ἥτοι παρὰ 110 τὰς ἀφορμὰς ἐνεργούντος ἡμᾶς πρὸς τὰς ἐπὶ τὸ καλὸν προκαλουμένας καὶ τὸ καθήκον ὀρμὰς, ἢ ἐπὶ τὸ ἐναντίον ἐκτρέποντος.

3. Εἰ δέ τις αὐτὸ τὸ ἔξωθεν λέγοι εἶναι τοιόνδε, ὥστε ἀδυνάτως ἔχειν ἀντιβλέψαι αὐτῷ τοιῷδε γενομένῳ, οὗτος 30 ἐπιστησάτω τοῖς ἰδίους πάθεσι καὶ κινήμασιν, εἰ μὴ εὐδόκησις γίνεται καὶ συγκατάθεσις καὶ ῥοπή τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐπὶ τόδε τι διὰ τὰςδε τὰς πιθανότητας. οὐ γὰρ, φέρ'

4 προκαλουμένης] rursus incipit C 26 προκαλουμένας] restitui;
προσκαλουμένας ABC

εἰπεῖν, ἥ γυνὴ τῷ κρίναντι ἐγκρατεύεσθαι καὶ ἀνέχειν ABC
 ἑαυτὸν ἀπὸ μίξεων, ἐπιφανείσα καὶ προκαλεσαμένη ἐπὶ τὸ
 ποιῆσαί τι παρὰ πρόθεσιν, αὐτοτελὴς αἰτία γίνεται τοῦ τὴν
 πρόθεσιν ἀθετήσαι. πάντως γὰρ εὐδοκήσας τῷ γαργαλισμῷ
 καὶ τῷ λείψ τῆς ἡδονῆς, ἀντιβλέψαι αὐτῷ μὴ βεβουλημένος 5
 μηδὲ τὸ κεκριμένον κυρῶσαι, πράττει τὸ ἀκόλαστον. ὁ δὲ
 τις ἔμπαλιν, τῶν αὐτῶν συμβεβηκότων τῷ πλείονα μα-
 θήματα ἀνεληφότι καὶ ἡσκηκότι,—οἱ μὲν γαργαλισμοὶ
 καὶ οἱ ἐρεθισμοὶ συμβαίνουσιν, ὁ λόγος δὲ, ἅτε ἐπὶ πλείον
 ἰσχυροποιρθεὶς καὶ τραφεὶς τῇ μελέτῃ, καὶ βεβαιωθεὶς τοῖς 10
 δόγμασι πρὸς τὸ καλὸν ἢ ἐγγύς γε τοῦ βεβαιωθῆναι
 γεγενημένος, ἀνακρούει τοὺς ἐρεθισμοὺς καὶ ὑπεκλύει τὴν
 ἐπιθυμίαν.

4. Τὸ δὲ τούτων οὕτως ἡμῖν γινομένων τὰ ἔξωθεν αἰ-
 τιᾶσθαι καὶ ἑαυτοὺς ἀπολύσαι ἐγκλήματος, ὁμοίους ἑαυτοὺς 15
 ἀποφηνάμενους ξύλοις καὶ λίθοις ἔλकुσθεῖσιν ὑπὸ τῶν
 ἔξωθεν αὐτὰ κινήσαντων, οὐκ ἀληθὲς οὐδὲ εὐγνωμον, 111
 βουλομένου τε λόγος ἐστὶν ὁ τοιοῦτος τὴν ἔννοιαν τοῦ
 αὐτεξουσίου παραχαράττειν. εἰ γὰρ πυθοίμεθα αὐτοῦ, τί
 ἦν τὸ αὐτεξουσίον, λέγοι ἂν ὅτι εἰ μηδὲν τῶν ἔξωθεν 20
 ἀπῆντα ἔμοῦ τόδε τι προθεμένου τὸ ἐπὶ τὸ ἐναντίον προ-
 καλούμενον. πάλιν τε αὖ ψιλὴν τὴν κατασκευὴν αἰτιᾶσθαι
 παρὰ τὸ ἐναργὲς ἐστι· λόγου παιδευτικοῦ τοὺς ἀκρατεστά-
 τους καὶ τοὺς ἀγριωτάτους παραλαμβάνοντος, εἰ τῇ προ-
 τροπῇ παρακολουθήσαιεν, καὶ μεταβάλλοντος· ὥστε παρὰ 25
 πολὺ γεγονέναι τὴν προτροπὴν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον
 μεταβολήν· πολλάκις τῶν ἀκολαστοτάτων βελτιόνων
 γινομένων παρὰ τοὺς τῇ φύσει πρότερον οὐ δοκοῦντας εἶναι
 τοιοῦτους, καὶ τῶν ἀγριωτάτων ἐπὶ τοσοῦτον ἡμερότῃτος
 μεταβαλλόντων, ὥστε τοὺς μηδὲ πώποτε οὕτως ἀγριωθέντας 30
 ἀγρίους εἶναι δοκεῖν συγκρίσει τοῦδὲ τινος μεταβεβληκότος

11 om. ἡ AB

15 ἀπολύειν A

16 ἀποφαινομένους A

21 τί] ἐστὶ C

23, 24 ἀκρατεστέρους AC

24 ἀγριωτέρους C

26 προτροπῇ] τροπῇ A

ABC ἐπὶ τὸ ἡμερον. ὀρώμεν τε ἑτέρους εὐσταθεστάτους καὶ σεμνοτάτους ἐκ διαστροφῆς ἐπὶ τὰς χείρους διατριβὰς ἐκκρουομένους τοῦ σεμνοῦ καὶ εὐσταθοῦς· ὥστε εἰς ἀκολασίαν αὐτοὺς μεταβαλεῖν, πολλάκις ἀρχομένους τῆς ἀκολασίας μεσουότης τῆς ἡλικίας, καὶ ἐμπίπτοντας εἰς ἀταξίαν μετὰ τὸ παρελθυθῆναι τὸ τῆς νεότητος, ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει, ἄστατον. οὐκοῦν ὁ λόγος δείκνυσιν ὅτι τὰ μὲν ἔξωθεν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, τὸ δὲ οὕτως ἢ ἐναντίως χρῆσασθαι αὐτοῖς τὸν λόγον κριτὴν παραλαβόντα καὶ ἐξεταστὴν τοῦ πῶς δεῖ πρὸς τὰδε τινὰ τῶν ἔξωθεν ἀπαντῆσαι, ἔργον ἐστὶν ἡμέτερον.

5. Ὅτι δὲ ἡμέτερον ἔργον τὸ βιώσαι καλῶς ἐστὶ, καὶ αἰτεῖ ἡμᾶς τοῦτο ὁ θεὸς, ὡς οὐκ αὐτοῦ ὄν οὐδὲ ἐξ ἑτέρου τινὸς παραγινόμενον ἢ, ὡς οἰονταί τινες, ἀπὸ εἰμαρμένης, 112 ἀλλ' ὡς ἡμέτερον ἔργον, μαρτυρήσει ὁ προφήτης Μιχαίας λέγων· Εἰ ἀγγελῆ σοι, ἄνθρωπε, τί καλόν; ἢ τί κύριος Mic vi 8 ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ ποιεῖν κρίμα καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ κυρίου θεοῦ σου; καὶ Μωσῆς· Τέθεικα πρὸ προσώπου σου τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς Deut xxx 19 20 καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου· ἐκλεξαι τὸ ἀγαθὸν καὶ πορεύου ἐν αὐτῷ. καὶ Ἡσαίας· Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδετα· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. καὶ ἐν τοῖς ψαλμοῖς· Εἰ ὁ λαός μου Ps lxxxi 13 f. 25 ἤκουσέ μου, καὶ Ἰσραὴλ ταῖς ὁδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη, ἐν τῷ μηδενὶ ἂν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ἐταπείνωσα, καὶ ἐπὶ τοὺς θλίβοντας αὐτοὺς ἐπέβαλον ἂν τὴν χεῖρά μου· ὡς ἐπὶ τῷ λαῷ ὄντος τοῦ ἀκούειν καὶ πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς τοῦ θεοῦ. καὶ ὁ σωτὴρ δὲ λέγων τό· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστήναι Mt v 39 30 τῷ πονηρῷ· καὶ Ὅτι ὅς ἂν ὀργισθῇ τῷ ἀδελφῷ, ἔνοχος Mt v 22

15 ἀλλ'] + ἡ AC μιχαίας ante προφήτης B 17 τὸ] τοῦ
AB 18 κυρίου] + τοῦ C 20 ἐκλέεσθαι AC 20, 21 πορεύεσθαι
AC 21 αὐτό B 25 om. καὶ C 26 om. ἂν B 26, 27 om.
καὶ ἐπὶ—χεῖρά μου B 30 om. ὅτι C

- Mt v 28 ἔσται τῇ κρίσει· καί· *Ὅς ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναῖκα πρὸς τὸ ABC ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. καὶ εἴ τινα ἄλλην δίδωσιν ἐντολὴν, φησὶν ὡς ἐφ' ἡμῖν ὄντος τοῦ φυλάξαι τὰ προστεταγμένα· καὶ εὐλόγως, ἐνόχων ἡμῶν τῇ κρίσει ἐσομένων εἰ παραβαίνομεν αὐτά. ὅθεν καί, 5
- Mt vii 24, 26 Πᾶς, φησὶν, ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους καὶ ποιῶν αὐτοὺς ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν πέτραν· καὶ τὰ ἐξῆς· Ὁ δὲ ἀκούων καὶ μὴ ποιῶν ὁμοίος ἐστὶν ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ᾠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν ἄμμον· καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ λέγων 10
- Mt xxv 34 f. δὲ τοῖς ἐκ δεξιῶν· Δεῦτε πρὸς με, οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου· καὶ τὰ ἐξῆς· ἐπέειπας γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με· σφόδρα σαφῶς ὡς αἰτίοις οὖσι τοῦ ἐπαινεῖσθαι δίδωσι τὰς ἐπαγγελίας. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τοῖς ἑτέροις, ὡς ψεκτοῖς παρ' αὐτοὺς, λέγει 113
- Mt xxv 47 τό· Πορεύεσθε οἱ καταραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. ἴδωμεν δὲ πῶς καὶ ὁ Παῦλος ὡς αὐτεξουσίους ἡμῖν διαλέγεται καὶ ἑαυτοῖς αἰτίους τυγχάνουσιν ἀπωλείας ἢ σωτηρίας. *Ἡ τοῦ πλούτου γὰρ, φησὶ, τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν 20 ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιαν σε ἄγει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ 25 ἀφθαρσίαν ζητοῦσι ζωὴν αἰώνιον· τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας καὶ ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ πειθόμενοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ ὀργὴ καὶ θυμὸς, θλίψις καὶ στενοχωρία, ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν, Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ

1 ἀν Α γυναῖκι C 2 ἐπιθυμῆσαι] + αὐτὴν C ἐμοί-
 χευσεν] + αὐτὴν C 3 φησὶν ἐντολὴν Α; φυσικὴν ἐντολὴν C
 5 παραβαίνομεν C om. εἰ παραβ. αὐτά Α 6 om. ὁ Β
 15 αὐτοῖς Α; αὐτοῦ B^{corr.} pr. man. 23 om. καὶ (sec.) Α 27 ἀπει-
 θοῦσι] + μὲν Α^{margin} C om. τῇ (pr.) C 28 θυμὸς] + καὶ C ἀν-
 θρώπου] + ἐπὶ Α

ABC Ἑλληνας· δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ
τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι. μυρία μὲν
οὖν ἔστιν ἐν ταῖς γραφαῖς σφόδρα σαφῶς παριστῶντα τὸ
αὐτεξούσιον.

- 5 6. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὸ ἐναντίον, τουτέστι τὸ μὴ ἐφ' ἡμῖν
τυγχάνειν τηρεῖν τὰς ἐντολὰς καὶ σώζεσθαι, καὶ τὸ παρα-
βαίνειν αὐτάς καὶ ἀπόλλυσθαι, περισπᾶ ῥητά τινα ἀπὸ τῆς
παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς· φέρε ἀπὸ μέρους καὶ ἐκ τούτων
παραθέμενοι θεασώμεθα αὐτῶν τὰς λύσεις, ἵνα ἀφ' ὧν
10 παρατιθέμεθα κατὰ τὸ ὅμοιον ἐκλεξάμενός τις ἑαυτῷ πάντα
τὰ δοκοῦντα ἀναιρεῖν τὸ αὐτεξούσιον ἐπισκέψηται τὰ περὶ
τῆς λύσεως αὐτῶν. καὶ δὴ πολλοὺς κεκίνηκε τὰ περὶ τοῦ
Φαραῶ, περὶ οὗ χρηματίζων ὁ θεὸς φησιν· Ἐγὼ δὲ σκλη- Ex iv 21,
vii 3
114 ρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραῶ· πλεονάκις. εἰ γὰρ ὑπὸ θεοῦ
15 σκληρύνεται, καὶ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι ἀμαρτάνει, οὐκ
αὐτὸς ἑαυτῷ τῆς ἀμαρτίας αἴτιος· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ αὐτεξ-
ούσιος ὁ Φαραῶ· καὶ φήσκει τις ὅτι ἐκ τοῦ ὁμοίου οἱ
ἀπολλύμενοι οὐκ αὐτεξούσιοι οὐδὲ παρ' ἑαυτοὺς ἀπολοῦν-
ται. καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ δὲ λεγόμενον τό· Ἐξελῶ αὐτῶν Ezek xi 19 f.
20 τὰς λιθίνας καρδίας καὶ ἐμβαλῶ σαρκίνας, ὅπως ἐν τοῖς
προστάγμασί μου πορεύωνται καὶ τὰ δικαιώματά μου
φυλάσσωσι· κινήσαι ἂν τινα ὡς τοῦ θεοῦ διδόντος τὸ
πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἐντολαῖς καὶ φυλάσσειν τὰ δικαιώματα,
ἐν τῷ τὸ ἐμποδίζον ὑπεξηρηκέναι, τὴν λιθίνην καρδίαν, καὶ
25 τὸ κρεῖττον ἐντεθεικέναι, τὴν σαρκίνην. ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ
ἐκ τοῦ εὐαγγελίου, τί ὁ σωτὴρ ἀποκρίνεται πρὸς τοὺς
πυθομένους, διὰ τί ἐν παραβολαῖς τοῖς πολλοῖς λαλεῖ·
Ἰνα, φησιν, βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες ἀκού- Mc iv 12; cf.
ωσι καὶ μὴ συνιῶσι· μήποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ ἀφελθῇ Lc viii 10
30 αὐτοῖς. ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῷ Παύλῳ τό· Οὐ τοῦ θέλοντος Ro ix 16

1 om. καὶ τιμὴ C 5 om. μὴ A 7 περισσὰ C 18 ἐα-
τῶν A 24 ὑπεξηρηκέναι AB; ἐξηρηκέναι C 28 καὶ φησιν
Ἰνα C; καὶ φησιν A* (+ Ἰνα A^{margin}) ἀκούοντες] + μὴ A^{corr} C
29 om. μὴ C ἀφελθήσεται AC

οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος θεοῦ. καὶ ἐν ABC (cat)
 cf. Phil ii 13 ἄλλοις· Καὶ τὸ θέλειν δὲ καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστίν.
 Ro ix 18 f. καὶ ἐν ἄλλοις· Ἄρ' οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκλη-
 ρύνει. ἔρεῖς μοι οὖν, τί ἐτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι
 cf. Ga v 8 αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; καί· Ἡ πεισμονὴ ἐκ τοῦ καλοῦντος, 5
 Ro ix 20 f. καὶ οὐκ ἐξ ἡμῶν. Μενούγγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ
 ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; καὶ πάλιν· Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα
 τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν
 ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὁ
 μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν; ταῦτα γὰρ καθ' 10
 ἑαυτὰ ἱκανὰ ἐστί τοὺς πολλοὺς ἐκταράξαι, ὡς οὐκ ὄντος τοῦ
 ἀνθρώπου αὐτεξουσίου, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ σώζοντος καὶ ἀπολ-
 λύντος οὓς ἐὰν αὐτὸς βούληται.

7. Ἀρξώμεθα τοίνυν ἀπὸ τῶν περὶ τοῦ Φαραῶ εἰρη- 115
 μένων ὡς σκληρυνόμενου ὑπὸ θεοῦ, ἵνα μὴ ἐξαποστείλῃ τὸν 15
 λαόν· ᾧ συνεξετασθήσεται ἅμα καὶ τὸ ἀποστολικόν· Ἄρ'
 Ro ix 18 οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. καὶ ἐπεὶ
 χρῶνται τούτοις τῶν ἐτεροδόξων τινὲς, σχεδὸν καὶ αὐτοὶ τὸ
 αὐτεξούσιον ἀναιροῦντες, διὰ τὸ φύσεις εἰσάγειν ἀπολ-
 λυμένας, ἀνεπιδέκτους τοῦ σώζεσθαι, καὶ ἐτέρας σωζομένας, 20
 ἀδυνάτως ἐχούσας πρὸς τὸ ἀπολέσθαι· τὸν τε Φαραῶ φασὶ
 φύσεως ὄντα ἀπολλυμένης διὰ τοῦτο σκληρύνεσθαι ὑπὸ
 τοῦ θεοῦ, ἐλεούντος μὲν τοὺς πνευματικούς· σκληρύνοντος
 δὲ τοὺς χοϊκοὺς· φέρε ἴδωμεν ὃ τί ποτε καὶ λέγουσι.
 πευσόμεθα γὰρ αὐτῶν εἰ χοϊκῆς φύσεως ὁ Φαραῶ ἦν· 25
 ἀποκρινόμενοι δὲ ἐροῦμεν ὅτι ὁ τῆς χοϊκῆς φύσεως
 πάντως ἀπειθεῖ θεῷ· εἰ δὲ ἀπειθεῖ, τίς χρεῖα σκληρύνεσθαι
 αὐτοῦ τὴν καρδίαν, καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ πλεονάκις;
 εἰ μὴ ἄρα, ἐπεὶ δυνατὸν ἦν πείθεσθαι αὐτὸν καὶ πάντως
 ἐπίεισθαι αὐν, ἅτε οὐκ ὦν χοϊκός, ὑπὸ τῶν τεράτων καὶ 30

1 ἐλεώντος A 2 om. δὲ C 3 om. καὶ ἐν ἄλλοις B 4 δν δὲ]
 καὶ δν C 4 οὖν μοι C 5 θελήματι C 6 ἐξ] ἐκ τοῦ
 στόματος C 7 om. ὦ A 8 om. εἰ C 9 11 ἀπὸ AC 12 16, 17 ἀρ'
 οὖν] hic post periphrasin incipit cat 17, 18 καὶ ἐπεὶ χρωῶνται]
 ἐπεὶ γὰρ χρωῶνται cat; καὶ ἐπιχρωῶνται AC 27 ἀπειθεῖ]+τῷ C cat

ABC cat σημείων δυσωπούμενος, χρήζει δὲ αὐτοῦ ὁ θεός, ὑπὲρ τοῦ
ἐνδείξασθαι ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πολλῶν τὰ μεγαλεία, ἐπὶ
πλείον ἀπειθοῦντος· διὰ τοῦτο αὐτοῦ σκληρύνει τὴν καρ-
δίαν. ταῦτα δὲ λελέγεται πρῶτον πρὸς αὐτοὺς, εἰς τὸ
5 ἀνατραπήναι ὁ ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι φύσεως ἦν ἀπολλυ-
μένης ὁ Φαραώ. τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ παρὰ τῷ ἀπο-
στόλῳ λεγομένου λεκτέον πρὸς αὐτούς. τίνας γὰρ σκλη-
ρύνει ὁ θεός; τοὺς ἀπολλυμένους, ὥς τι πεισομένους εἰ μὴ
116 σκληρυνθεῖεν; ἢ δηλονότι σωθησομένους, τῷ μὴ εἶναι αὐτοὺς
10 φύσεως ἀπολλυμένης; τίνας δὲ καὶ ἐλεεῖ; ἄρα τοὺς σωθη-
σομένους; καὶ πῶς χρεῖα ἐλέου δευτέρου αὐτοῖς, ἅπαξ
κατασκευασθεῖσι σωθησομένοις καὶ πάντως διὰ τὴν φύσιν
μακαριόις ἐσομένοις; εἰ μὴ ἄρα, ἐπεὶ ἐπιδέχονται ἀπώλειαν
εἰ μὴ ἐλεηθεῖεν, ἐλεοῦνται, ἢ ὅπερ ἐπιδέχονται μὴ λάβωσι
15 τὸ ἀπολέσθαι, ἀλλὰ γέωνται ἐν χώρᾳ σωζομένων. καὶ
ταῦτα μὲν πρὸς ἐκείνους.

8. Ἐπαπορητέον δὲ πρὸς τοὺς νομίζοντας νενοηκέαι
τὸ Ἐσκληρυνε, τί δήποτε λέγουσι τὸν θεὸν ἐνεργοῦντα
σκληρύνειν καρδίαν, καὶ τί προτιθέμενον τοῦτο ποιεῖν;
20 τηρεῖν γὰρ καὶ ἔννοιαν θεοῦ κατὰ μὲν τὸ ὑγιὲς δικαίου
καὶ ἀγαθοῦ· εἰ δὲ μὴ βούλονται, ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτοῖς
συγκεχωρήσθω, δικαίου· καὶ παραστησάτωσαν πῶς ὁ
ἀγαθὸς καὶ δίκαιος ἢ ὁ δίκαιος μόνον φαίνεται δικαίως
σκληρύνων καρδίαν τοῦ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι ἀπολλυμένου·
25 καὶ πῶς ὁ δίκαιος αἷτιος ἀπωλείας γίνεται καὶ ἀπειθείας,
τῶν ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι καὶ ἀπειθήσαι αὐτῷ
κολαζομένων. τί δὲ αὐτῷ καὶ μέμφεται, λέγων· Σὺ δὲ
οὐ βούλει ἐξαποστεῖλαι τὸν λαόν μου. Ἴδου, πατάσσω
πάντα τὰ πρωτότοκα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τὸν πρωτότοκόν σου·
30 καὶ ὅσα ἄλλα ἀναγέγραπται ὡς τοῦ θεοῦ λέγοντος διὰ
Μωσέως τῷ Φαραώ; ἀναγκαῖον γὰρ τὸν πιστεύοντα ὅτι

5 ἐπὶ AC 8 ὥς τι] ὡς τί BC cat om. ὡς—πεισομ. A
om. μὴ cat 10 om. καὶ C cat 21 βούλωνται AB*
23 δικαίως] B cat; δίκαιος A; om. C 24 τὸ] τοῦ BC

ἀληθείς αἱ γραφαὶ καὶ ὅτι ὁ θεὸς δίκαιος, ἐὰν εὐγνώμων ᾖ, ABC cat
ἀγωνίζεσθαι πῶς ἐν ταῖς τοιαύταις λέξεσι δίκαιος τρανῶς
νοηθῇ. εἰ μὲν γὰρ ἀπογραφάμενός τις γυμνῇ τῇ κεφαλῇ
ἴστατο πρὸς τὸ πονηρὸν εἶναι τὸν δημιουργόν, ἄλλων ἔδει
λόγων πρὸς αὐτόν. ἐπεὶ δέ φασι διακείσθαι περὶ αὐτοῦ ὡς 5
περὶ δικαίου, καὶ ἡμεῖς ὡς περὶ ἀγαθοῦ ἅμα καὶ δικαίου,
σκοπήσωμεν πῶς ἂν ὁ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος σκληρύνει τὴν
καρδίαν Φαραώ.

117

9. Ὅρα τοίνυν εἰ διὰ τίνος παραδείγματος, ᾧ ὁ ἀπό-
στολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐχρήσατο, δυνάμεθα παραστή- 10
σαι πῶς μὴ ἐνεργεῖα ὁ θεὸς ὃν μὲν ἐλεεῖ ὃν δὲ σκληρύνει
οὐ προτιθέμενος σκληρύνειν, ἀλλὰ διὰ προθέσεως χρηστῆς,
ἥ ἐπακολουθεῖ διὰ τὸ τῆς κακίας ὑποκείμενον τοῦ παρ'
ἑαυτοῖς κακοῦ τὸ σκληρύνεσθαι, σκληρύνειν λεγόμενος τὸν
He vi 7 f. σκληρυνόμενον. Γῆ, φησὶν, ἡ πιούσα τὸν ἐπ' αὐτῆς 15
ἐρχόμενον ὑετὸν, καὶ τίκτουσα βοτάνην εὐθετον ἐκείνοις δι'
οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ὑπὸ τοῦ θεοῦ·
ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀδόκιμος καὶ κατάρας
ἐγγύς, ἥς τὸ τέλος εἰς καῦσιν. οὐκοῦν μία ἐνέργεια ἡ
κατὰ τὸν ὑετόν· μίᾳ δὲ ἐνεργείᾳ οὕσης τῆς κατὰ τὸν 20
ὑετόν, ἡ μὲν γεωργηθεῖσα γῆ καρποφορεῖ, ἡ δὲ ἀμεληθεῖσα
καὶ χέρσος ἀκανθοφορεῖ. καὶ δύσφημον μὲν ἂν δόξαι
εἶναι τὸ λέγειν τὸν ὕοντα· Ἐγὼ τοὺς καρποὺς ἐποίησα καὶ
τὰς ἀκάνθας τὰς ἐν τῇ γῇ· ἀλλ' εἰ καὶ δύσφημον, ἀλλ'
ἀληθές. ὑετοῦ γὰρ μὴ γενομένου, οὐτ' ἂν καρποὶ οὐτ' ἂν 25
ἀκανθαὶ γεγόνεισαν· τούτου δὲ εὐκαίρως καὶ μεμετρημένως
ἐπιρρεύσαντος, ἀμφότερα γεγένηται. ἐκφέρουσα γοῦν
ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἡ πιούσα γῆ τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐρχό-
μενον πολλάκις ὑετὸν ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγύς. οὐκοῦν
τὸ μὲν ἀγαθὸν τοῦ ὑετοῦ καὶ ἐπὶ τὴν χεῖρονα γῆν ἐλήλυθε· 30

1 εὐγνωμονῇ AC; ἀγνώμων ἡ cat 2 δικαίως cat; om. C
4 ἴσταται cat 9 om. ὦ A om. ὁ C cat 14 ἑαυτοῦ
cat 22 om. μὲν B 25 om. ἂν (sec.) C cat 26 ἐγεγόνεισαν
C cat 27—29 om. ἐκφέρουσα—ἐγγύς cat 29 ὑετὸν πολλάκις A

ABC cat τὸ δὲ ὑποκείμενον, ἡμελημένον καὶ ἀγεώργητον τυγχάνον,
ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐβλάστησεν. οὕτω τοίνυν καὶ τὰ
118 γινόμενα ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεράστια οἰονεῖ ὑετός ἐστιν· αἱ δὲ
προαιρέσεις αἱ διάφοροι οἰονεῖ ἡ γεγεωργημένη γῆ ἐστὶ
5 καὶ ἡ ἡμελημένη, μιᾷ τῇ φύσει ὡς γῆ τυγχάνουσα.

10. Ὡς περ δὲ εἰ καὶ ὁ ἥλιος ἔλεγε φωνὴν προῖκμενος
ὅτι Ἐγὼ τήκω καὶ ξηραίνω, ἐναντίων ὄντων τοῦ τήκεσθαι
καὶ τοῦ ξηραίνεσθαι, οὐκ ἂν ψεύδος ἔλεγε, παρὰ τὸ ὑποκεί-
μενον· ἀπὸ τῆς μᾶς θερμότητος τηκομένου μὲν τοῦ κηροῦ
10 ξηραινομένου δὲ τοῦ πηλοῦ· οὕτως ἡ μία ἐνέργεια ἡ διὰ
Μωσέως γινομένη σκληρυμμὸν μὲν ἤλεγχε τὸν τοῦ Φαραὼ
διὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ, πειθῶ δὲ τὴν τῶν ἐπιμίκτων Αἰγυπ-
τίων συνεξορμησάντων τοῖς Ἑβραίοις. καὶ τὸ κατὰ βραχὺ
δὲ ἀναγεγράφθαι οἰονεῖ μαλάσσεσθαι τὴν καρδίαν Φαραὼ,
15 λέγοντος· Ἄλλ' οὐ μακρὰν ἀποτενεῖτε· τριῶν γὰρ ἡμερῶν cf. Ex viii 28
πορεύσεσθε, καὶ τὰς γυναῖκας ὑμῶν καταλείπετε· καὶ ὅσα
ἄλλα κατὰ βραχὺ ἐνδιδοὺς πρὸς τὰ τεράστια ἔλεγε, δηλοῖ
ὅτι ἐνήργει μὲν τι καὶ εἰς αὐτὸν τὰ σημεῖα, οὐ μὴν τὸ πᾶν
κατεργάζετο. οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ ταῦτα ἐγένετο, εἰ τὸ νοοῦ-
20 μενον ὑπὸ τῶν πολλῶν· Σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραὼ·
ὑπ' αὐτοῦ ἐνηργεῖτο, τοῦ θεοῦ δηλονότι. οὐκ ἄτοπον δὲ
καὶ ἀπὸ τῆς συνηθείας τὰ τοιαῦτα παραμυθῆσασθαι·
πολλάκις τῶν χρηστῶν δεσποτῶν φασκόντων τοῖς διὰ τὴν
χρηστότητα καὶ μακροθυμίαν ἐπιτριβομένοις οἰκέταις τό·
25 Ἐγὼ σε πονηρὸν ἐποίησα, καὶ Ἐγὼ σοι αἷτιος γέγονα τῶν
τῆλικούτων ἁμαρτημάτων. δεῖ γὰρ τοῦ ἥθους ἀκοῦσαι
119 καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ λεγομένου, καὶ μὴ συκοφαντεῖν μὴ
κατακοῦντας τοῦ βουλήματος τοῦ λόγου. ὁ γοῦν Παῦλος
σαφῶς ταῦτα ἐξετάσας φησὶ πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα· *H Ro ii 4 f.
30 τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ
τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ

5 om. ἡ ABC
καταλείπετε cat
24 καὶ] + τὴν AC

15 ἀποτενεῖται A cat
21 om. τοῦ θεοῦ δηλονότι cat
30 om. καὶ τῆς ἀνοχῆς cat

16 πορεύσεσθε cat
22 om. τῆς B

θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου ABC (cat)
καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν
ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ.
ἀ γὰρ λέγει πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα ὁ ἀπόστολος, λεγέσθω
πρὸς τὸν Φαραῶ, καὶ πάνυ ἀρμοδίως νοηθεῖη ταῦτα ἀπαγ- 5
γελλόμενα αὐτῷ, κατὰ τὴν σκληρότητα καὶ ἀμετανόητον
αὐτοῦ καρδίαν θησαυρίζοντος ἐαυτῷ ὀργήν· τῆς σκληρότη-
τος οὐκ ἂν οὕτως ἐλεγχθείσης οὐδὲ φανεράς γεγεννημένης,
εἰ μὴ τὰ σημεῖα ἐγεγόνει, ἢ ἐγεγόνει μὲν, μὴ τὰ τοσαῦτα
δὲ καὶ τηλικαῦτα. 10

11. Ἄλλ' ἐπεὶ δυσπειθεῖς αἱ τοιαῦται διηγῆσεις καὶ
βίαιοι εἶναι νομίζονται, ἴδωμεν καὶ ἀπὸ προφητικῶ λόγου,
τί φασιν οἱ πολλῆς χρηστότητος θεοῦ πεπειραμένοι, καὶ μὴ
Is lxiii 17 f. βιώσαντες καλῶς ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἁμαρτήσαντες. Τί
ἐπλάνησας ἡμᾶς, κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου; ἵνα τί ἐσκήλ- 15
ηνας ἡμῶν τὴν καρδίαν, τοῦ μὴ φοβεῖσθαι τὸ ὄνομά σου;
ἐπίστρεψον διὰ τοὺς δούλους σου, διὰ τὰς φυλάς τῆς κλη-
ρονομίας σου, ἵνα μικρόν τι κληρονομήσωμεν τοῦ ὅρου τοῦ
Jer xx 7 ἁγίου σου. καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ· Ἠπάτησάς με, κύριε, καὶ
Is lxiii 17 ἠπατήτην, ἐκράτησας καὶ ἐδυνάσθης. τὸ γάρ· Ἴνα τί 20
ἐσκήληνας ἡμῶν τὴν καρδίαν, τοῦ μὴ φοβεῖσθαι τὸ ὄνομά
σου; λεγόμενον ὑπὸ τῶν ἐλεθθῆναι παρακαλούντων, ἐν 120
ἦθει λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστιν· Ἴνα τί ἐπὶ τοσοῦτον ἐφείσω
ἡμῶν, οὐκ ἐπισκεπτόμενος ἡμᾶς ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις, ἀλλὰ
καταλιπὼν ὥς εἰς μέγεθος ἔλθῃ πταισμάτων τὰ ἡμέτερα; 25
ἐγκαταλείπει δὲ μὴ κολαζομένους τοὺς πλείονας, ἵνα τε τὰ
ἐκάστου ἦθῃ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῶν ἐξετασθῇ, καὶ φανεροὶ μὲν ἐκ
τῆς γενομένης βασάνου οἱ κρείττους γένωνται, οἱ δὲ λοιποὶ
Sus 42 μὴ λαθόντες, οὐχὶ θεὸν—πάντα γὰρ οἶδε πρὸ γενέσεως
αὐτῶν—ἀλλὰ τὰ λογικὰ καὶ ἑαυτοὺς, ὕστερον τύχασιν ὁδοῦ 30
θεραπείας· οὐκ ἂν ἐγνωκότες τὴν εὐεργεσίαν, εἰ μὴ ἑαυτῶν

3 om. καὶ (sec.) A om. τοῦ A 5 om. νοηθεῖη ταῦτα ἀπαγγ.
6 αὐτῷ cat 7 θησαυρίζοντα cat 9 σημεῖα ἐγεγόνει] hic ex-
plicit cat om. τὰ (sec.) C 30 ὁδῷ AB

ABC κατεγνώκεισαν· ὅπερ συμφέρει ἐκάστῳ, ἵνα αἰσθηται τῆς
ιδιότητος τῆς ἑαυτοῦ καὶ τῆς χάριτος τῆς τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ μὴ
αἰσθανόμενος τῆς ἰδίας ἀσθενείας καὶ τῆς θείας χάριτος,
καὶ εὐεργετῇται μὴ ἑαυτοῦ πεπειραμένος μηδὲ ἑαυτοῦ
5 κατεγνωκῶς, οἰήσεται ἴδιον εἶναι ἀνδραγάθημα τὸ ἀπὸ τῆς
οὐρανίου χάριτος αὐτῷ ἐπιχορηγηθέν. τοῦτο δὲ οἴημα,
ἐμποίησαν καὶ φυσίωσιν, αἷτιον ἔσται καταπτώσεως· ὅπερ
νομίζομεν καὶ περὶ τὸν διάβολον γεγονέναι, ἑαυτῷ χαρισά-
μενον ἃ εἶχε προτερήματα ὅτε ἄμωμος ἦν. Πᾶς γὰρ cf. Lc xiv 11
10 ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὡς πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν
ὑψωθήσεται. κατανόει δὲ ὅτι διὰ τοῦτο ἀποκέκρυπται ἀπὸ
σοφῶν καὶ συνετῶν τὰ θεῖα, ἵνα, ὡς φησιν ὁ ἀπόστολος, μὴ
καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ· καὶ ἀποκεκάλυ-
121 πται νηπίοις, τοῖς μετὰ τὴν νηπιότητα ἐπὶ τὰ κρείττονα
15 ἐληλυθόσι καὶ μεμνημένοις ὅτι οὐ παρὰ τὴν ἑαυτῶν αἰτίαν
τοσοῦτον ὅσον παρὰ τὴν ἄρρητον εὐεργεσίαν ἐπὶ πλείστον
ὅσον μακαριότητος ἐληλύθασιν.

12. Οὐκοῦν ἐγκαταλείπεται θεία κρίσει ὁ ἐγκαταλειπό-
μενος, καὶ μακροθυμεῖ ἐπὶ τινος τῶν ἁμαρτανόντων ὁ θεὸς
20 οὐκ ἀλόγως, ἀλλ' ὡς αὐτοῖς συνοίσοντος ὡς πρὸς τὴν
ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὸν ἄπειρον αἰῶνα τοῦ μὴ ταχὺ
συνεργηθῆναι εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ βράδιον ἐπὶ ταύτην ἀχ-
θῆναι μετὰ τὸ πειραθῆναι πολλῶν κακῶν. ὥσπερ γάρ
τινα καὶ ἱατροὶ δυνάμενοι τάχιον ἰάσασθαι, ὅταν ἐγκεκρυμ-
25 μένον ἰὼν ὑπονοῶσιν ὑπάρχειν περὶ τὰ σώματα, τὸ ἐναντίον
τῷ ἰάσασθαι ἐργάζονται, διὰ τὸ ἰᾶσθαι βούλεσθαι ἀσφαλέ-
στερον τοῦτο ποιοῦντες· ἡγούμενοι κρεῖττον εἶναι πολλῷ
χρόνῳ παρακατασχεῖν τινὰ ἐν τῷ φλεγμαίνειν καὶ κάμνειν
ὑπὲρ τοῦ βεβαιότερον αὐτὸν τὴν ὑγείαν ἀπολαβεῖν, ἥπερ
30 τάχιον μὲν ῥῶσαι δοκεῖν ὕστερον δὲ ἀναδύναι καὶ πρόσκαι-
ρον γενέσθαι τὴν ταχύτεραν ἴασιν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ
θεὸς, γινώσκων τὰ κρύφια τῆς καρδίας καὶ προγινώσκων τὰ

μέλλοντα, διὰ τῆς μακροθυμίας ἐπιτρέπει τάχα καὶ διὰ τῶν ABC
 ἔξωθεν συμβαινόντων ἐφελκόμενος τὸ ἐν κρυπτῷ κακὸν,
 ὑπὲρ τοῦ καθᾶραι τὸν δι' ἀμέλειαν τὰ σπέρματα τῆς ἀμαρ-
 τίας κεχωρηκότα, ἵνα εἰς ἐπιπολὴν ἔλθόντα αὐτά τις ἐμέσας, 122
 εἰ καὶ ἐπὶ πλείον ἐν κακοῖς γεγένηται, ὕστερον δυνηθῇ 5
 καθαρσίῳ τυχὼν τοῦ μετὰ τὴν κακίαν ἀναστοιχειωθῆναι.
 θεὸς γὰρ οἰκονομεῖ τὰς ψυχὰς οὐχ ὡς πρὸς τὴν φέρ' εἰπεῖν
 πεντηκονταετίαν τῆς ἐνθάδε ζωῆς, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν ἀπέ-
 ραντον αἰῶνα· ἄφθαρτον γὰρ φύσιν πεποίηκε τὴν νοερὰν
 καὶ αὐτῷ συγγενῇ, καὶ οὐκ ἀποκλείεται ὥσπερ ἐπὶ τῆς 10
 ἐνταῦθα ζωῆς ἡ λογικὴ ψυχὴ τῆς θεραπείας.

13. Φέρε δὲ καὶ τοιαύτῃ εἰκόνι ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου
 Mt xiii 5 f. χρησώμεθα. ἔστι τις πέτρα ὀλίγην ἔχουσα καὶ ἐπιπόλαιον
 γῆν, εἰς ἣν ἂν πέσῃ τὰ σπέρματα ταχὺ ἀνθεῖ, ἀλλ' ἀνθή-
 σαντα, ἐπεὶ ῥίζαν οὐκ ἔχει, ἡλίου ἀνατείλαντος καυματί- 15
 ζεται καὶ ξηραίνεται. καὶ αὕτη ἡ πέτρα ἀνθρωπίνη ἐστὶ
 ψυχὴ, διὰ τὴν ἀμέλειαν σκληρυνθεῖσα καὶ διὰ τὴν κακίαν
 ἀπολιθωθεῖσα· λιθίνη γὰρ οὐδενὶ ἔκτισται ὑπὸ θεοῦ καρδία,
 ἀλλ' ἀπὸ τῆς πονηρίας τοιαύτῃ γίνεται. ὥσπερ οὖν, εἰ
 ἐγκαλοῖ τις τῷ γεωργῷ μὴ τάχιον τὰ σπέρματα ἐπὶ τὴν 20
 πετρώδη γῆν βαλόντι, ὁρῶν ἄλλην τινὰ πετρώδη γῆν
 λαβοῦσαν τὰ σπέρματα καὶ ἀνθοῦσαν, ἀποκρίναιτο ἂν ὁ
 γεωργὸς ὅτι Βράδιον σπερῶ τὴν γῆν ταύτην ἐπιβαλὼν τὰ
 δυνάμενα παρακατασχεῖν τὰ σπαρησόμενα, κρείττονος
 ἐσομένου τῇδε τῇ γῇ τοῦ βραδυτέρου καὶ ἀσφαλεστέρου 25
 παρὰ τὴν τάχιον εἰληφύϊαν καὶ ἐπιπολαιοτέρως· πεισθειή-
 μεν ἂν ὡς εὐλόγως λέγοντι τῷ γεωργῷ καὶ ὡς ἐπιστημόνως
 πεποικίότι· οὕτω καὶ ὁ μέγας πάσης φύσεως γεωργὸς
 ὑπερτίθεται τὴν νομισθεῖσαν ἂν τάχιον εὐποΐαν, ἵνα 123
 μὴ ἐπιπόλαιος γένηται. ἀλλ' εἰκὸς τινὰ ἡμῖν πρὸς ταῦτα 30
 ἀνθυπενεγκεῖν· Διὰ τί δέ τι τῶν σπερμάτων πίπτει ἐπὶ τὴν
 ἐξ ἐπιπολῆς ἔχουσαν τὴν γῆν οἰονεὶ πέτραν οὖσαν ψυχὴν ;

13 καὶ ἐπιπόλεον ἔχουσα B . 18 ὑπὸ] ἀπὸ AB 28 om.
 καὶ B

ABC λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ὅτι βέλτιον ἢ δέ τινα προπετέσ-
 τερον βεβούλημένη τὰ κρείττονα, καὶ οὐχὶ ὁδῶ ἐπ' αὐτὰ
 ὀδενσάσῃ, τυχεῖν οὐ βεβούληται· ἵνα ἑαυτῆς ἐπὶ τούτῳ
 καταγνοῦσα τὴν κατὰ φύσιν γεωργίαν μακροθυμίῃ ὕστε-
 5 ρον πολλῶ χρόνῳ λαβεῖν. ἄπειροι γὰρ ἡμῖν, ὥς ἂν εἴποι
 τις, αἱ ψυχαὶ καὶ ἄπειρα τὰ τούτων ἦθη καὶ πλείστα ὅσα
 τὰ κινήματα καὶ αἱ προθέσεις καὶ αἱ ἐπιβολαὶ καὶ αἱ ὁρμαί·
 ὧν εἰς μόνος οἰκονόμος ἄριστος καὶ τοὺς καιροὺς ἐπιστά-
 μενος καὶ τὰ ἀρμόζοντα βοηθήματα καὶ τὰς ἀγωγὰς καὶ τὰς
 10 ὁδοὺς, ὁ τῶν ὅλων θεὸς καὶ πατὴρ, ὁ εἰδὼς πῶς καὶ τὸν
 Φαραῶ ἄγει διὰ τοσῶνδε καὶ καταποντισμοῦ, εἰς ὃν οὐ
 καταλήγει ἡ οἰκονομία τοῦ Φαραῶ. οὐ γὰρ ἐπεὶ κατε-
 ποντώθη ἀνελύθη· Ἐν γὰρ χειρὶ θεοῦ καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ Wisd vii 16
 λόγοι ἡμῶν, πᾶσά τε φρόνησις καὶ ἐργατιῶν ἐπιστήμη.
 15 καὶ ταῦτα μὲν μετρίως εἰς ἀπολογίαν περὶ τοῦ ἐσκληρύνθαι cf. Ex vii 14
 τὴν καρδίαν Φαραῶ, καὶ περὶ τοῦ *Οὐ θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ Ro ix 18
 θέλει σκληρύνει.

14. Ἰδῶμεν δὲ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ λέγοντος·
 Ἐξελῶ τὰς λιθίνας καρδίας ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐμβαλῶ σαρ-
 20 κίνας, ὅπως ἐν τοῖς δικαιώμασί μου πορεύωνται καὶ τὰ
 προστάγματά μου φυλάσσωσιν. εἰ γὰρ ὅτε βούλεται ὁ
 θεὸς ἐξαίρει τὰς λιθίνας καρδίας καὶ ἐντίθησι σαρκίνας,
 ὥστε τὰ προστάγματα αὐτοῦ φυλάττεσθαι καὶ τηρεῖσθαι
 124 τὰς ἐντολάς, οὐκ ἔστι τὴν κακίαν ἀποθέσθαι ἐφ' ἡμῖν.
 25 τὸ γὰρ ἐξαιρεθῆναι τὰς λιθίνας καρδίας οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν
 ἢ τὴν κακίαν, καθ' ἣν σκληρύνεται τις, περαιοθῆναι ἀφ'
 οὗ ὁ θεὸς βούλεται· καὶ τὸ ἐγγενέσθαι καρδίαν σαρκίνην,
 ἵνα ἐν τοῖς προστάγμασί τις πορεύηται τοῦ θεοῦ καὶ
 φυλάσῃ αὐτοῦ τὰς ἐντολάς, τί ἄλλο ἐστὶν ἢ εἰκτικὸν
 30 γενέσθαι καὶ μὴ ἀντίτυπον πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ πρακτικὸν
 τῶν ἀρετῶν· εἰ δὲ ταῦτα ἐπαγγέλλεται ὁ θεὸς ποιεῖν, καὶ

1 τινι] τῇ γῇ C
 14 ἐργατειῶν C; ἐργασιῶν A

11 τοσῶνδε] τούτων δὲ A; τόσων B
 20 πορεύωνται C

πρὶν ἀφελεῖν αὐτὸν τὰς λιθίνας καρδίας οὐκ ἀποτιθέμεθα ABC
αὐτάς, ὅλην ὅτι οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν ἀποθέσθαι τὴν κακίαν·
καὶ εἰ οὐχ ἡμεῖς τι πράττομεν ἵνα ἐγγένηται ἡμῖν ἡ σαρκίνη
καρδία, ἀλλὰ θεοῦ ἐστὶν ἔργον, οὐχ ἡμέτερον ἔργον ἔσται
τὸ κατ' ἀρετὴν βιοῦν, ἀλλὰ πάντῃ θείᾳ χάρις. ταῦτα μὲν 5
ἔρεῖ ὁ ἀπὸ τῶν ψιλῶν ῥητῶν τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρῶν. ἡμεῖς
δὲ ἀποκρινόμεθα τούτων οὕτως ἀκούειν δεῖν λέγοντες ὅτι,
ὥσπερ ὁ ἐν ἀμαθίᾳ καὶ ἀπαιδευσίᾳ τυγχάνων, αἰσθανόμενος
τῶν ἰδίων κακῶν ἥτοι ἐκ προτροπῆς τοῦ διδάσκοντος ἢ
ἄλλως ἐξ ἑαυτοῦ, ἐπιδίδωσιν ἑαυτὸν ᾧ νομίζει δύνασθαι 10
αὐτὸν χειραγωγῆσαι ἐπὶ παιδευσιν καὶ ἀρετῇ, ἐπιδι-
δόντος δὲ τούτου ὁ παιδεύων ἐπαγγέλλεται ἐξελεῖν τὴν
ἀπαιδευσίαν καὶ ἐνθήσειν παιδείαν, οὐχ ὡς οὐδενὸς ὄντος
εἰς τὸ παιδευθῆναι καὶ φυγεῖν τὴν ἀπαιδευσίαν ἐπὶ τῷ
ἑαυτὸν προσαγοχότι θεραπευθησόμενον, ἀλλ' ὡς ἐπαγ- 15
γελλόμενος βελτιώσῃ τὸν βουλούμενον· οὕτως ὁ θεὸς
λόγος ἐπαγγέλλεται τῶν προσιόντων τὴν κακίαν ἐξαίρειν,
ἣν ὠνόμασε λιθίνην καρδίαν, οὐχὶ ἐκείνων οὐ βουλομένων
ἀλλ' ἑαυτοὺς τῷ ἱατρῷ τῶν καμνόντων παρεσχηκότων·
ὥσπερ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εὐρίσκονται οἱ κάμνοντες προσ- 125
ερχόμενοι τῷ σωτῇ καὶ ἀξιοῦντες ἰάσεως τυχεῖν καὶ
θεραπευόμενοι. καὶ ἔστι φέρ' εἰπεῖν τὸ τοὺς τυφλοὺς
ἀναβλέψαι ἔργον, κατὰ μὲν τὸ ἡξιοκῆναι πιστεύσαντας
δύνασθαι θεραπεύεσθαι, τῶν πεπονθότων, κατὰ δὲ τὴν
ἀποκατάστασιν τῆς ὁράσεως, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. οὕτως 25
οὖν ἐπαγγέλλεται ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐμποιήσῃ ἐπιστήμην
τοῖς προσιοῦσιν, ἐξελὼν τὴν λιθίνην καὶ σκληρὰν καρδίαν,
ὅπερ ἐστὶ τὴν κακίαν, ὑπὲρ τοῦ τινα πορεύεσθαι ταῖς θείαις
ἐντολαῖς καὶ φυλάσσειν τὰ θεῖα προστάγματα.

15. Ἦν μετὰ ταῦτα τὸ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτε ὁ 30
Mc iv 11 f. σωτὴρ ἔφασκε διὰ τοῦτο τοῖς ἔξω ἐν παραβολαῖς λαλεῖν,
ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσι,

1 αὐτὸν] αὐτῶν B 6 om. ὁ B 8 om. ὁ A 9 ἦ]
+ καὶ A 14 φεύγειν AC 24 om. τῶν πεπονθότων AC

ABC μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς. καὶ ἐρεῖ ὁ ἐξ
ἐναντίας· Εἰ πάντως τῶν σαφεστέρων ἀκούσαντες οἶδε τινὲς
ἐπιστρέφουσιν, καὶ οὕτως ἐπιστρέφουσιν ὥστε ἀξίους αὐτοὺς
γενέσθαι ἀφέσεως ἁμαρτημάτων, οὐκ ἔστι δὲ ἐπ' αὐτοῖς τὸ
5 ἀκοῦσαι τῶν σαφεστέρων λόγων ἀλλ' ἐπὶ τῷ διδάσκοντι,
καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπαγγέλλει αὐτοῖς σαφέστερον, μήποτε
ἴδωσι καὶ συνιῶσιν· οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτοῖς τὸ σωθῆναι· εἰ δὲ
τοῦτο, οὐκ ἔσμεν αὐτεξούσιοι περὶ σωτηρίας καὶ ἀπωλείας.
πιθανὴ μὲν οὖν πρὸς ταῦτα ἀπολογία ἦν, εἰ μὴ προσέκειτο
10 τό· Μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς· τὸ ὅτι οὐκ
ἐβούλετο τοὺς μὴ ἐσομένους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς συνιέναι
τῶν μυστικωτέρων ὁ σωτὴρ, καὶ διὰ τοῦτο ἐλάλει αὐτοῖς ἐν
παραβολαῖς· νῦν δὲ, κειμένου τοῦ· Μήποτε ἐπιστρέψωσι
καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς· ἡ ἀπολογία ἐστὶ χαλεπωτέρα. πρῶτον
15 τοῖνυν σημειωτέον ἐστὶ τὸν τύπον πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους,
λεξιθηροῦντας μὲν τὰ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης τοιαῦτα,
ἐνθα ἐμφαίνεται, ὥς αὐτοὶ τολμῶντες λέγουσιν, ὡμότης τοῦ
126 δημιουργοῦ, ἡ ἀμυντικὴ καὶ ἀνταποδοτικὴ τῶν χειρόνων
προαίρεσις, ἣ ὃ τί ποτε θέλουσι τὸ τοιοῦτον ὀνομάζειν,
20 μόνον ἵνα λέγωσιν οὐκ ἀγαθότητα εἶναι ἐν τῷ κτίσαντι·
οὐχ ὁμοίως δὲ οὐδὲ εὐγνωμόνως ἐντυγχάνοντας τῇ καινῇ,
ἀλλὰ παραπεμπομένους τὰ παραπλήσια οἷς νομίζουσιν
εἶναι ἐπιλήπτοις ἀπὸ τῆς παλαιᾶς. φανερώς γὰρ καὶ κατὰ
τὸ εὐαγγέλιον ὁ σωτὴρ δείκνυται, ὥς αὐτοὶ φάσκουσιν ἐπὶ
25 τῶν προτέρων, διὰ τοῦτο σαφῶς μὴ φθεγγόμενος ἵνα μὴ
ἐπιστρέψωσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐπιστρέψαντες ἀφέσεως
ἁμαρτημάτων ἄξιοι γένωνται· ὅπερ καθ' αὐτὸ οὐδενὸς
ἐλαττόν ἐστι τῶν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς κατηγορουμένων τοι-
ούτων. ἐὰν δὲ περὶ τοῦ εὐαγγελίου ἀπολογίαν ζητῶσι,
30 λεκτέον πρὸς αὐτοὺς· εἰ μὴ ἐπιλήπτως ποιῶσιν ἐπὶ τῶν
ὁμοίων προβλημάτων ἀνομοίως ἰστάμενοι, καὶ κατὰ μὲν
τὴν καινὴν οὐ προσκώπτοντες ἀλλ' ἀπολογίαν ζητοῦντες,

2 πάντες B

7 συνῶσιν ABC

3, 4 αὐτοὺς ἀξίους γεν. A; ἀξίους γεν. αὐτοὺς C

16 om. τῆς B

32 προσκώπτοντες A

κατὰ δὲ τὴν παλαιὰν περὶ τῶν παραπλησίων, δέον ἀπολο- ABC
γεῖσθαι ὁμοίως τοῖς ἀπὸ τῆς καινῆς, κατηγοροῦντες· ἐξ ὧν
συμβιβάζωμεν αὐτοὺς διὰ τὰς ὁμοιότητας ἐπὶ τὸ πάντα
ἡγείσθαι ἕνός εἶναι γράμματα θεοῦ. φέρε δὴ καὶ πρὸς τὸ
προκείμενον ἀπολογίαν κατὰ τὸ δυνατόν πορισώμεθα. 5

16. Ἐφάσκομεν καὶ περὶ τοῦ Φαραῶ ἐξετάζοντες
ὅτι ἐνίστε τὸ τάχιον θεραπευθῆναι οὐ πρὸς καλοῦ γίνεται
τοῖς θεραπευομένοις, εἰ παρ' ἑαυτοὺς χαλεποῖς περιπεσόντες
εὐχερῶς ἀπαλλαγείεν τούτων οἷς περιπεπτώκασι· κατα-
φρονούντες γὰρ ὡς εὐιάτου τοῦ κακοῦ, δεύτερον οὐ φυλατ- 10
τόμενοι τὸ περιπεσεῖν αὐτῷ ἐν αὐτῷ ἔσονται. διόπερ
ἐπὶ τῶν τοιούτων ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης,
ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, κατὰ τὴν χρηστό- 127
τητα αὐτοῦ ὑπερτίθεται τὴν ταχύτεραν πρὸς αὐτοὺς βοήθειαν
καὶ, ἵν' οὕτως εἴπω, βοηθῶν αὐτοῖς οὐ βοηθεῖ, τοῦτου αὐτοῖς 15
λυσιτελοῦντος. εἰκὸς οὖν καὶ τοὺς ἔξω, περὶ ὧν ὁ λόγος,
τῷ σωτήρι κατὰ τὸ προκείμενον ἑωραμένους οὐ βεβαίους
ἔσεσθαι ἐν τῇ ἐπιστροφῇ εἰ τρανότερον ἀκούσαιεν τῶν
λεγομένων, ὑπὸ τοῦ κυρίου ὑπονομήσθαι μὴ σαφέστερον
ἀκούσαι τῶν βαθυτέρων· μήποτε τάχιον ἐπιστρέψαντες 20
καὶ ἰαθέντες ἐν τῷ ἀφέσεως τυχεῖν, ὡς εὐχερῶν τῶν τῆς
κακίας τραυμάτων καὶ εὐιάτων καταφρονήσαντες, πάλιν
καὶ τάχιον αὐτοῖς περιπέσωσι. τάχα δὲ καὶ τίνοντες δίκας
τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων, ὧν εἰς τὴν ἀρετὴν ἐπλημμέλη-
σαν καταλιπόντες αὐτήν, οὐδέπω τὸν πρέποντα χρόνον 25
ἐκπεπληρώκεσαν· τῷ καταλειπομένους αὐτοὺς ἀπὸ τῆς
θείας ἐπισκοπῆς, ἐπὶ πλεῖον ἐμφορηθέντας τῶν ἰδίων αἰ-
ἔσπειραν κακῶν, ὕστερον εἰς βεβαιότεραν μετάνοιαν
καλείσθαι, οὐ ταχέως περιπεσουμένους οἷς πρότερον περι-
πεπτώκεσαν τὸ ἀξίωμα ἐνυβρίσαντες τῶν καλῶν καὶ τοῖς 30
χείροισιν ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότες. οἱ μὲν οὖν ἔξω λεγόμενοι,
δηλονότι συγκρίσει τῶν ἔσω, οὐ πάντῃ πόρρω τῶν ἔσω

3 συμβιβάζομεν C 14 παχύτεραν B 15 τοῦτο B
31 ἑαυτοῖς AB 32 ἔσω] ἔξω BC

ABC τυγχάνοντες τῶν ἔσω σαφῶς ἀκούοντων, ἀκούουσιν ἀσαφῶς
 διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λέγεσθαι· πλὴν ἀκούουσιν.
 ἕτεροι δὲ τῶν ἔξω οἱ λεγόμενοι Τύριοι, καίτοιγε προ- cf. Mt xi 21
 γνωσμένοι ὅτι πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμενοι
 5 μετενόησαν, ἐγγὺς γενομένου τοῦ σωτῆρος τῶν ὁρίων αὐτῶν,
 οὐδὲ τὰ τῶν ἔξω ἀκούουσιν· ὡς εἰκὸς μᾶλλον πόρρω ὄντες
 128 τῆς ἀξίας τῶν ἔξω, ἢ ἐν ἄλλῳ καιρῷ μετὰ τὸ ἀνεκτότερον
 αὐτοῖς γενέσθαι παρὰ τοὺς μὴ παραδεξαμένους τὸν λόγον,
 ἐφ' ὧν ἐμνημόνευσε καὶ τῶν Τυρίων, εὐκαιρότερον ἀκούσαντες
 10 βεβαιότερον μετανόησωσιν. ὅρα δὲ εἰ μὴ μᾶλλον ἡμεῖς
 πρὸς τῷ ἐξεταστικῷ καὶ τὸ εὐσεβὲς πάντῃ ἀγωνιζόμεθα
 τηρεῖν περὶ θεοῦ καὶ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, ἐκ παντὸς ἀπο-
 λογεῖσθαι πειρώμενοι ὡς ἐν τηλικούτοις καὶ τοιούτοις περὶ
 τῆς ποικίλης προνοίας τοῦ θεοῦ ἀθανάτου ψυχῆς προνου-
 15 μένου. εἰ γοῦν τις περὶ τῶν ὀνειδιζομένων ζητοίῃ, ὅτι
 ὀρώντες τεράστια καὶ ἀκούοντες θείων λόγων οὐκ ὠφελοῦνται,
 Τυρίων ἂν μετανοήσαντων εἰ τοιαῦτα παρ' αὐτοῖς ἐγεγόνει
 καὶ εἴρητο· ζητοίῃ δὲ φάσκων, τί δήποτε τοῖς τοιούτοις
 ἐκήρυξεν ὁ σωτὴρ ἐπὶ κακῷ αὐτῶν, ἵνα βαρύτερον αὐτοῖς
 20 τὸ ἁμάρτημα λογισθῇ· λεκτέον πρὸς αὐτὸν ὅτι ὁ πάντων
 τὰς διαθέσεις κατανοῶν τῶν αἰτιωμένων αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν,
 ὡς παρ' ἐκείνην οὐ πεπιστευκότων μὴ δωρησαμένην ἰδεῖν
 ἃ ἑτέροις θεάσασθαι ἐχαρίσατο, καὶ μὴ οἰκονομήσασαν
 ἀκούσαι τούτων ἃ ἄλλοι ἀκούσαντες ὠφέληνται, τὴν ἀπο-
 25 λογίαν οὐκ εὐλογον οὖσαν ἐλέγξει βουλόμενος δίδωσι
 ταῦτα, ἃ οἱ μεμφόμενοι τὴν διοίκησιν αὐτοῦ ᾗτησαν· ἵνα
 μετὰ τὸ λαβεῖν, οὐδὲν ᾗττον ἐλεγχθέντες ὡς ἀσεβέστατοι
 τῷ μηδ' οὕτως τῷ ὠφελείσθαι ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκέναι, παύ-
 30 θρωθέντες μάθωσιν ὅτι ποτὲ εὐεργετῶν τινὰς ὁ θεὸς
 μέλλει καὶ βραδύνει, μὴ χαριζόμενος ὀρᾶν καὶ ἀκούειν
 129 τοιαῦτα, ἐφ' οἷς ὀραθεῖσι καὶ ἀκουσθεῖσι βαρυτέρα καὶ

χαλεπωτέρα ἢ ἁμαρτία ἐλέγχεται τῶν μετὰ τηλικαῦτα καὶ ABC (cat)
τοιαῦτα μὴ πεπιστευκότων.

Ro ix 16

17. Ἴδωμεν δὲ καὶ περὶ τοῦ· Ἄρ' οὖν οὐ τοῦ θέλοντος
οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος θεοῦ. οἱ γὰρ
ἐπιλαμβανόμενοι φασιν· Εἰ μὴ τοῦ θέλοντος μηδὲ τοῦ 5
τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος θεοῦ, οὐκ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν
τὸ σῶζεσθαι, ἀλλ' ἐκ κατασκευῆς τῆς ἀπὸ τοῦ τοιοῦσδε
κατασκευάσαντος γεγενημένης ἢ ἐκ προαιρέσεως τοῦ ὅτε
βούλεται ἐλεούντος. παρ' ὧν τοῦτο πευστέον· Τὸ θέλειν
τὰ καλὰ καλὸν ἐστὶν ἢ φαῦλον; καὶ τὸ τρέχειν βουλόμενον 10
τυχεῖν τοῦ τέλους ἐν τῷ σπεύδειν ἐπὶ τὰ καλὰ ἐπαινετόν
ἐστὶν ἢ ψεκτόν; εἴτε γὰρ ἐροῦσι ψεκτόν, παρὰ τὴν ἐνάργειαν
ἀποκρinoῦνται, καὶ τῶν ἀγίων θελόντων καὶ τρεχόντων, καὶ
δηλονότι ἐν τούτῳ ψεκτόν οὐ ποιοῦντων. εἴτε ἐροῦσιν ὅτι
καλὸν τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τὸ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ, 15
πεισόμεθα πῶς ἡ ἀπολλυμένη φύσις θέλει τὰ κρείττονα·
οἷον γὰρ δένδρον πονηρὸν καρποὺς ἀγαθοὺς φέρει, εἴγε
καλὸν τὸ θέλειν τὰ κρείττονα. τρίτον δὲ ἐροῦσιν ὅτι τῶν
μέσων ἐστὶ τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τὸ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ,
καὶ οὔτε ἀστέιον οὔτε φαῦλον. λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο ὅτι, 20
εἰ τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τὸ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ μέσον
ἐστὶ, καὶ τὸ ἐναντίον αὐτῷ μέσον ἐστὶ, τουτέστι τὸ θέλειν
τὰ κακὰ καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ κακὰ. οὐχὶ δέ γε μέσον ἐστὶ
τὸ θέλειν τὰ κακὰ καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ κακὰ. οὐκ ἄρα
μέσον τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ. 25

Ro ix 16

18. Τοιαύτην τοίνυν ἀπολογίαν ἡγοῦμαι δύνασθαι
ἡμᾶς πορίζειν πρὸς τό· Ἄρ' οὖν οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ 130
τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος θεοῦ. φησὶν ἐν τῇ βίβλῳ
τῶν ψαλμῶν ὁ Σολομῶν· αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἡ ψῆδὴ τῶν
ἀναβαθμῶν, ἐξ ἧς παραθησόμεθα τὰ ῥητά· Ἐὰν μὴ κύριος 30
(cxcvi) i f. οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες

Ps cxxvii
(cxcvi) i f.

7 τοιοῦδε AC 14 οὐ] suppletur ex Ruf.; om. ABC 22, 23 τὸ
τρέχ. ἐπὶ τὰ κ. καὶ τὸ (om. τὸ A) θέλ. τὰ κ. AC 28 φησὶν ἐν]
rursus incipit post periphrasin cat 30 ῥήματα B

ABC cat αὐτόν· ἐὰν μὴ κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἡγρύπνησεν
 ὁ φυλάσσω· οὐκ ἀποτρέπων ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ οἰκοδομεῖν
 οὐδὲ διδάσκων μὴ ἀγρυπνεῖν εἰς τὸ φρουρεῖν ἡμῶν τὴν ἐν
 τῇ ψυχῇ πόλιν, ἀλλὰ παριστὰς ὅτι τὰ χωρὶς θεοῦ οἰκοδο-
 5 μούμενα καὶ τὰ μὴ τυγχάνοντα τῆς ἀπὸ τούτου φυλακῆς
 μάτην οἰκοδομεῖται καὶ ἀνηνύτως τηρεῖται· εὐλόγως ἂν
 ἐπιγραφησομένου κυρίου τῆς οἰκοδομῆς τοῦ θεοῦ, καὶ
 ἄρχοντος τῆς φρουρᾶς τῆς πόλεως τοῦ τῶν ὅλων δεσπότου.
 ὥσπερ οὖν εἰ λέγομεν, οὐ τοῦ οἰκοδομοῦντος ἀλλὰ τοῦ
 10 θεοῦ ἔργον ἐστὶν τὸδε τὸ οἰκοδόμημα, καὶ οὐ τοῦ φυλάξαντος
 κατόρθωμα ἀλλὰ τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ τὸ μῆδεν πεπον-
 θέναι ἀπὸ πολεμίων τήνδε τὴν πόλιν, οὐκ ἂν πταίοιμεν,
 ὑπακουομένου μὲν τοῦ καὶ κατὰ τὸν ἄνθρωπόν τι γεγονέναι
 τοῦ δὲ ἀνδραγαθήματος εὐχαρίστως ἐπὶ τὸν τελειωτὴν θεὸν
 15 ἀναφερομένου· οὕτως ἐπεὶ οὐκ ἀρκεῖ τὸ ἀνθρώπινον θέλει
 πρὸς τὸ τυχεῖν τοῦ τέλους, οὐδὲ τὸ τῶν οἰονεῖ ἀθλητῶν
 τρέχειν πρὸς τὸ καταλαβεῖν τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως cf. Phil iii 24
 τοῦ θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· θεοῦ γὰρ συμπαραισταμένου
 ταῦτα ἀνέεται· καλῶς λέγεται τό· Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ Ro ix 16
 20 τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. ὥς εἰ καὶ ἐπὶ
 γεωργίας, ὕπερ καὶ γέγραπται, ἐλέγετο· Ἐγὼ ἐφύτευσα, I Co iii 6 &
 Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ὁ δὲ θεὸς ἠῤῥησεν· ὥστε οὔτε ὁ
 φυτεύων ἐστί τι οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων θεός·
 καὶ τὸ τοὺς καρποὺς πλήρεις γεγονέναι οὐκ ἂν εὐσεβῶς
 131 λέγομεν ἔργον εἶναι τοῦ γεωργοῦ ἢ ἔργον τοῦ ποτίσαντος,
 ἀλλ' ἔργον τοῦ θεοῦ· οὕτω καὶ ἡ ἡμετέρα τελείωσις οὐχὶ
 μῆδεν ἡμῶν πραξάντων γίνεται, οὐ μὴν ἀφ' ἡμῶν ἀπαρτί-
 ζεται, ἀλλὰ θεὸς τὸ πολὺ ταύτης ἐνεργεῖ. καὶ ἵνα ἐναρ-
 γότερον πιστευθῇ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον, ἀπὸ τῆς
 30 κυβερνητικῆς τὸ παράδειγμα ληψόμεθα. πρὸς γὰρ τὴν
 τῶν ἀνέμων πνοὴν καὶ τὴν τῶν ἀέρων εὐκρασίαν καὶ τὴν

1 om. αὐτόν C cat 3 ἀγρυπνεῖν] + ἡμᾶς cat om. ἡμῶν cat
 8 δεσπότου] δεσπόζοντος C; θεοῦ cat 12 ἀπὸ] ὑπὸ cat 13 om. τι cat
 17 λαβεῖν AC 18 τοῦ θεοῦ ante τῆς AC 22 ὁ δὲ] ἀλλ' ὁ cat
 ἠῤῥησεν AC 28 ἀλλὰ] + ὁ cat

τῶν ἀστέρων λαμπρότητα συνεργούντων τῇ τῶν ἐμπλεόν- ABC (cat)
των σωτηρίᾳ, πόστον ἂν ἀριθμὸν ἔχειν λέγοιτο τῆς ἐπὶ
τὸν λιμένα ἀποκαταστάσεως ἡ κυβερνητικὴ τέχνη; οὐδ'
αὐτῶν τῶν κυβερνητῶν δι' εὐλάβειαν πολλάκις τολμώντων
ὁμολογεῖν τὸ σεσωκέναι τὴν ναῦν, ἀλλὰ τῷ θεῷ τὸ πᾶν 5
ἀναφερόντων· οὐ τῷ μηδὲν αὐτοὺς ἐνηργηκέναι, ἀλλὰ τῷ.
εἰς ὑπερβολὴν πολλαπλάσιον εἶναι τὸ ἀπὸ τῆς προνοίας
τοῦ ἀπὸ τῆς τέχνης. καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γοῦν σωτηρίας
πολλαπλάσιόν ἐστιν εἰς ὑπερβολὴν τὸ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ
ἀπὸ τοῦ ἐφ' ἡμῖν. διόπερ ἡγοῦμαι λέγεσθαι τό· Οὐ τοῦ 10
θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος θεοῦ.
εἰ γὰρ ὡς ἐκείνοι ὑπολαμβάνουσι δεῖ ἐκλαμβάνειν τό·
Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος
θεοῦ· περισσᾶι αἱ ἐντολαί, καὶ μάτην αὐτὸς ὁ Παῦλος
αἰτιάται τινὰς ὡς παραπεπτωκότας καὶ ἀποδέχεται τινὰς ὡς 15
κατωρθωκότας καὶ νομοθετεῖ ταῖς ἐκκλησίαις· εἰκὴ δὲ ἡμεῖς
ἐπιδίδομεν ἑαυτοὺς ἐπὶ τὸ θέλειν τὰ κρείττονα, εἰκὴ δὲ καὶ
ἐπὶ τὸ τρέχειν. ἀλλ' οὐ μάτην ὁ Παῦλος τάδε συμβουλευεῖ
καὶ τούσδε μέμφεται καὶ τούσδε ἀποδέχεται· οὐδὲ μάτην
ἡμεῖς ἐπιδίδομεν ἑαυτοὺς τῷ θέλειν τὰ κρείττονα καὶ τῷ 20
σπεύδειν ἐπὶ τὰ διαφέροντα. οὐκ ἄρα ἐκείνοι καλῶς
ἐξειλήφασιν τὰ κατὰ τὸν τόπον.

cf. Phil ii 13

19. Πρὸς τούτους ἦν· Τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ 132
τοῦ θεοῦ ἐστί. καὶ φασί τινες· Εἰ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸ θέλειν
καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸ ἐνεργεῖν, καὶ κακῶς θέλωμεν καὶ 25
κακῶς ἐνεργῶμεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ταῦθ' ἡμῖν ὑπῆρξεν· εἰ δὲ
τοῦτο, οὐκ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι. πάλιν τε αὖ κρείττονα
θέλοντες καὶ τὰ διαφέροντα ἐνεργοῦντες, ἐπεὶ ἀπὸ θεοῦ τὸ
θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐστίν, οὐχ ἡμεῖς τὰ διαφέροντα
πεποιήκαμεν, ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ἐδόξαμεν, ὁ δὲ θεὸς ταῦτα 30
ἐδωρήσατο· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι.

6 τῷ (pr.)] τὸ AB τῷ (sec.)] τὸ ABC 17 κρείττονα] ex-
plicit cat 17, 18 οὐχὶ δὲ καὶ τρέχειν ABC; txt Ru.; frustra...vel
volumus vel currimus ad bona Ruf.

1C (cat) καὶ πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον ὅτι ἡ τοῦ ἀποστόλου λέξις οὗ
 φησι τὸ θέλειν τὰ κακὰ ἐκ θεοῦ εἶναι ἢ τὸ θέλειν τὰ ἀγαθὰ
 ἐκ θεοῦ εἶναι, ὁμοίως τε τὸ ἐνεργεῖν τὰ κρείττονα καὶ τὰ
 χείρονα· ἀλλὰ τὸ καθόλου θέλειν καὶ τὸ καθόλου τρέχειν.
 5 ὥς γὰρ ἀπὸ θεοῦ ἔχομεν τὸ εἶναι ζῶα καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι,
 οὕτω καὶ τὸ καθόλου θέλειν, ὥς εἰ ἔλεγον, καὶ τὸ καθόλου
 κινεῖσθαι. ὥσπερ δὲ ἔχοντες τῷ ζῷα εἶναι τὸ κινεῖσθαι
 καὶ φέρ' εἰπεῖν τὰδε τὰ μέλη κινεῖν, χεῖρας ἢ πόδας, οὐκ ἂν
 εὐλόγως λέγοιμεν ἔχειν ἀπὸ θεοῦ τὸ εἰδικὸν τόδε, τὸ κινεῖσθαι
 10 θαι πρὸς τὸ τύπτειν ἢ ἀναιρεῖν ἢ ἀφαιρεῖσθαι τὰ ἀλλότρια·
 ἀλλὰ τὸ μὲν γενικόν, τὸ κινεῖσθαι, ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ,
 ἡμεῖς δὲ χρώμεθα τῷ κινεῖσθαι ἐπὶ τὰ χείρονα ἢ ἐπὶ τὰ
 βελτίονα· οὕτω τὸ μὲν ἐνεργεῖν, ἢ ζῶα ἔσμεν, εἰλήφαμεν
 ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ θέλειν ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ·
 15 ἡμεῖς δὲ τῷ θέλειν ἢ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἢ ἐπὶ τοῖς
 ἐναντίοις χρώμεθα, ὁμοίως καὶ τῷ ἐνεργεῖν.

20. Ἔτι πρὸς τὸ μὴ ἡμᾶς εἶναι αὐτεξουσίους δόξει τὸ
 ἀποστολικὸν ῥητὸν περισπᾶν, ἔνθα ἑαυτῷ ἀνθυποφέρων
 φησίν· Ἄρ' οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ro ix 18 ff.
 20 ἐρεῖς μοι οὖν· τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ
 τίς ἀνθέστηκεν; μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀντ-
 ἀποκρινόμενος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι·
 133 τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ
 25 πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν εἰς τιμὴν
 σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; ἐρεῖ γάρ τις· εἰ, ὥς ὁ κεραμεὺς ἐκ
 τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιεῖ ἃ μὲν εἰς τιμὴν ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν
 σκεῖ, οὕτως ὁ θεὸς ἃ μὲν εἰς σωτηρίαν ἃ δὲ εἰς ἀπώλειαν·
 οὐ παρ' ἡμᾶς τὸ σώζεσθαι ἢ ἀπόλλυσθαι γίνεται, οὐδέ
 ἔσμεν αὐτεξούσιοι. λεκτέον δὲ πρὸς τὸν τούτοις οὕτω
 30 χρώμενον· εἰ δύναται περὶ τοῦ ἀποστόλου νοεῖν ὡς μαχό-
 μενα ἑαυτῷ λέγοντος; οὐχ ἡγοῦμαι δὲ ὅτι τολμήσει τις

7 τῷ] coniecti; τὸ ABC 9 om. τὸ (sec.) AB 11 om.
 τοῦ AC 15 τῷ] τὸ AB 16 τῷ] τὸ AB 17 ἔτι πρὸς] rursus
 inc. cat 18 ἐνθα] ἐν οἷς AC 25 om. ὡς BC 28 οὐδέ] οὐ γὰρ cat

τούτο εἰπεῖν. εἰ τοίνυν μὴ ἐναντία ἑαυτῷ φθέγγεται ὁ ABC cat
 ἀπόστολος, πῶς κατὰ τὸν οὕτως ἐκδεξάμενον· εὐλόγως
 αἰτιᾶται μεμφόμενος τὸν ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκότα, ἢ τοὺς
 παραπεπτωκότας καὶ μὴ μετανόησαντας ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ
 καὶ ἀκрасiᾳ ἣ ἔπραξαν; πῶς δὲ εὐλογεῖ ὡς εὖ πεποικηκότας 5
 2 Tim i 16 ff. οὓς ἐπαινεῖ, ὥσπερ τὸν Ὀνησιφόρου οἶκον, λέγων· Δῶψ ὁ
 κύριος ἔλεος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέ-
 ψυξεν, καὶ τὴν ἄλυσίν μου οὐκ ἐπαισχύνθη· ἀλλὰ γενόμενος
 ἐν Ῥώμῃ σπουδαίως ἐζήτησέν με καὶ εὗρεν· δῶψ αὐτῷ ὁ
 κύριος εὗρεν ἔλεος παρὰ κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ; οὐ 10
 κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ ἀπόστολόν ἐστι ψέγειν ὡς ἄξιον
 μέμψεως τὸν ἡμαρτηκότα καὶ ἀποδέχεσθαι ὡς ἐπαινετὸν
 τὸν εὖ πεποικηκότα, πάλιν δ' αὖ ὡς μηδενὸς ὄντος ἐφ' ἡμῖν
 φάσκειν παρὰ τὴν αἰτίαν τοῦ δημιουργοῦ εἶναι τὸ μὲν εἰς
 2 Co v 10 τιμὴν σκεῦος, τὸ δὲ εἰς ἀτιμίαν; πῶς δὲ καὶ τό· Τοὺς 15
 πάντας ἡμᾶς παραστήναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος
 τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος
 πρὸς ᾧ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον· ὑγιές ἐστι, τῶν
 τὰ φαῦλα πεποικηκότεων διὰ τὸ ἐκτίσθαι αὐτοὺς σκευὴ
 ἀτιμίας ἐπὶ τούτῳ πράξεως ἐληλυθότων, καὶ τῶν κατ' 134
 ἀρετὴν βιωσάντων τῷ ἀρχήθεν αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ κατεσκευ-
 ἀσθαι καὶ σκευὴ τιμῆς γεγονέναι τὸ καλὸν πεποικηκότεων;
 ἔτι δὲ πῶς οὐ μάχεται τῷ, ὡς ὑπολαμβάνουσιν ἐξ ὧν παρε-
 θέμεθα ῥητῶν, παρὰ τὴν αἰτίαν τοῦ δημιουργοῦ ἔντιμον
 2 Tim ii 20 f. ἢ ἄτιμον εἶναι σκεῦος τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον· Ἐν μεγάλῃ 25
 οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀλλὰ καὶ
 ξύλινα καὶ ὀστράκινα, καὶ ᾧ μὲν εἰς τιμὴν ᾧ δὲ εἰς ἀτιμίαν·
 εἴαν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν,
 ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον
 ἀγαθὸν ἡτοίμασμένον; εἰ γὰρ ὁ ἐκκαθάρας ἑαυτὸν γίνεται 30
 σκεῦος εἰς τιμὴν, ὁ δὲ ἀπερικάθαρτον ἑαυτὸν περιϋδὼν σκεῦος
 εἰς ἀτιμίαν, ὅσον ἐπὶ ταύταις ταῖς λέξεσιν οὐδαμῶς αἰτίως

6—10 om. ὥσπερ—ἡμέρα cat 8 ἐπαισχύνθη C 9 om. ὁ B
 10 οὐ] + γὰρ cat 15 om. τοὺς cat

3C (cat) ὁ δημιουργός. ποιεῖ μὲν γὰρ ὁ δημιουργὸς σκευὴ τιμῆς
καὶ σκευὴ ἀτιμίας οὐκ ἀρχήθεν κατὰ τὴν πρόγνωσιν, ἐπεὶ
μὴ κατ' αὐτὴν προκατακρίνει ἢ προδικαιοῖ, ἀλλὰ σκευὴ
τιμῆς τοὺς ἐκκαθάραντας ἑαυτοὺς καὶ σκευὴ ἀτιμίας τοὺς
5 ἀπερικαθάρτους ἑαυτοὺς περιϋδόντας· ὥστε ἐκ πρεσβυτέρων
αἰτίων τῆς κατασκευῆς τῶν εἰς τιμὴν καὶ εἰς ἀτιμίαν σκευῶν
γίνεσθαι ὃν μὲν εἰς τιμὴν ὃν δὲ εἰς ἀτιμίαν.

21. Εἰ δὲ ἅπαξ προσιέμεθα εἰναί τινας πρεσβυτέρας
αἰτίας τοῦ σκεύους τῆς τιμῆς καὶ τοῦ σκεύους τῆς ἀτιμίας,
10 τί ἄπονον ἀνελθόντας εἰς τὸν περὶ ψυχῆς τόπον <νοεῖν>
πρεσβύτερα αἷτια τοῦ τὸν Ἰακώβ ἡγαπήσθαι καὶ τὸν Ἡσαῦ
μεμισῆσθαι γεγονέναι εἰς τὸν Ἰακώβ πρὸ τῆς ἐνσωματώσεως
καὶ εἰς τὸν Ἡσαῦ πρὸ τοῦ εἰς τὴν κοιλίαν τῆς Ῥεβέκκας
135 γενέσθαι; ἅμα δὲ σαφῶς δηλοῦται ὅτι, ὅσον ἐπὶ τῇ ὑποκει-
15 μένῃ φύσει, ὥσπερ εἰς ὑπόκειται τῷ κεραμεῖ πηλὸς ἀφ' οὗ
φυράματος γίνεται εἰς τιμὴν καὶ εἰς ἀτιμίαν σκευή, οὕτω
μᾶς φύσεως πάσης ψυχῆς ὑποκειμένης τῷ θεῷ καὶ ἴν' οὕτως
εἶπω ἑνὸς φυράματος ὄντος τῶν λογικῶν ὑποστάσεων,
πρεσβυτέρα τινα αἷτια πεποίηκε τοῖσδε μὲν εἶναι εἰς τιμὴν
20 τοῖσδε δὲ εἰς ἀτιμίαν. εἰ δὲ ἐπιπλήσσει ἡ λέξις τοῦ
ἀποστόλου ἢ λέγουσα· Μενούνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ Ro ix 20
ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; τάχα διδάσκει ὅτι ὁ μὲν παρ-
ρησίαν ἔχων πρὸς τὸν θεὸν ὡς πιστὸς καὶ εὖ βιούς οὐκ ἂν
ἀκούσῃ· Σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; ὁποῖος ἦν
25 Μωσῆς· Μωσῆς γὰρ ἐλάλει, ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ ἀπεκρίνατο Ex xix 19
φωνῇ· καὶ ὡς ἀποκρίνεται ὁ θεὸς πρὸς Μωσέα, οὕτως
ἀποκρίνεται καὶ ὁ ἅγιος πρὸς τὸν θεόν. ὁ δὲ ταύτην μὴ
κτησάμενος τὴν παρρησίαν, δηλονότι ἢ ἀπολωλεκὼς ἢ περὶ
τούτων οὐ κατὰ φιλομάθειαν ἀλλὰ κατὰ φιλονεικίαν ζητῶν
30 καὶ διὰ τοῦτο λέγων· Τί ἐτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι Ro ix 19
αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; οὗτος ἂν ἄξιος εἴη τῆς ἐπιπλήξεως

4 om. τοὺς (sec.) ABC 5 περιϋδόντας] hic desinit cat 10 νοεῖν]
conj. Ruæus; sentire Ruf.; intelligamus Hier. (ep. 49 ad Avitum)
21 σὺ τίς εἶ] rursus cat 23 ὥς] καὶ ABC 25 ἀπεκρ. αὐτῷ AC;
om. αὐτῷ cat 30 θελήματι cat

Ro ix 20 τῆς λεγούσης· Μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταπο- ABC (cat)
κρινόμενος τῷ θεῷ;

22. Τοῖς δὲ τὰς φύσεις εἰσάγουσι καὶ χρωμένοις τῷ
ῥητῷ ταῦτα λεκτέον· εἰ σώζουσι τὸ ἀπὸ ἐνὸς φυράματος
γίνεσθαι τοὺς ἀπολλυμένους καὶ τοὺς σωζομένους καὶ τὸν 5
δημιουργὸν τῶν σωζομένων εἶναι δημιουργὸν καὶ τῶν
ἀπολλυμένων, καὶ εἰ ἀγαθὸς ὁ ποιῶν οὐ μόνον πνευματικούς
ἀλλὰ καὶ χοϊκοὺς (τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἔπεται), δυνατὸν μέντοι 136
γε ἐκ προτέρων τινῶν κατορθωμάτων γενόμενον νῦν σκευὸς
τιμῆς, καὶ μὴ ὅμοια δράσαντα μὴδὲ ἀκόλουθα τῷ σκεύει τῆς 10
τιμῆς, γενέσθαι εἰς ἕτερον αἰῶνα σκευὸς ἀτιμίας· ὥς πάλιν
οἷόν τέ ἐστι διὰ πρεσβύτερα τούτου τοῦ βίου γενόμενον
σκευὸς ἀτιμίας ἐνθάδε, διορθωθέντα ἐν τῇ καινῇ κτίσει
2 Tim ii 21 γενέσθαι σκευὸς τιμῆς, ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ
δεσπότη, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. καὶ τάχα 15
οἱ νῦν Ἰσραηλῖται μὴ ἀξίως τῆς εὐγενείας βιώσαντες
ἐκπεσοῦνται τοῦ γένους, οἷονεὶ ἀπὸ σκευῶν τιμῆς εἰς σκευὸς
ἀτιμίας μεταβαλοῦντες· καὶ πολλοὶ τῶν νῦν Αἰγυπτίων καὶ
Ἰδουμαίων τῷ Ἰσραὴλ προσελθόντες, ἐπὶ καρποφορήσωσιν
ἐπὶ πλείον, εἰσελεύσονται εἰς ἐκκλησίαν κυρίου, οὐκ ἔτι 20
Αἰγύπτιοι καὶ Ἰδουμαῖοι εἶναι λελογισμένοι ἀλλ' ἐσόμενοι
Ἰσραηλῖται· ὥστε κατὰ τοῦτο διὰ τὰς προαιρέσεις τινὰς
μὲν ἐκ χειρόνων εἰς κρείττονα προκόπτειν, ἑτέρους δὲ ἀπὸ
κρείττωνων εἰς χείρονα καταπίπτειν, καὶ ἄλλους ἐν τοῖς
καλοῖς τηρεῖσθαι ἢ ἀπὸ καλῶν εἰς κρείττονα ἐπαναβαίνειν, 25
ἄλλους τε αὖ τοῖς κακοῖς παραμένειν ἢ ἀπὸ κακῶν χεομένης
τῆς κακίας χείρονας γίνεσθαι.

23. Ἐπεὶ δὲ ὅπου μὲν ὁ ἀπόστολος οὐ προσποιεῖται 137
τὸ ἐπὶ τῷ θεῷ εἰς τὸ γενέσθαι σκευὸς εἰς τιμὴν ἢ εἰς
2 Tim ii 21 ἀτιμίαν ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐφ' ἡμᾶς ἀναφέρει λέγων· Ἐὰν οὖν 30
τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἔσται σκευὸς εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον

2 θεῷ] hic desinit cat 10 δράσαντα μὴδὲ] δράσαι· τὰ δὲ μὴ B
23, 24 om. ἑτέρους—καταπίπτειν B 27 γίνεσθαι] plura habent Ruf.
et Hier. 28 ἐπεὶ δὲ] rursus cat

ABC cat καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασ-
 μένον· ὅπου δὲ οὐ προσποιεῖται τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀλλὰ τὸ πᾶν
 ἐπὶ τὸν θεὸν ἀναφέρειν δοκεῖ φάσκων· Ἐξουσίαν ἔχει ὁ Ro ix 27
 κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν
 5 εἰς τιμὴν σκευὸς ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν· καὶ οὐκ ἔστιν ἐναντιώ-
 ματα τὰ εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ· συνακτέον ἀμφοτέρω καὶ ἓνα
 λόγον ἐξ ἀμφοτέρων τέλειον ἀποδοτέον. οὔτε τὸ ἐφ' ἡμῖν
 χωρὶς τῆς ἐπιστήμης τοῦ θεοῦ, οὔτε ἡ ἐπιστήμη τοῦ θεοῦ
 προκόπτειν ἡμᾶς ἀναγκάζει ἂν μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν
 10 τι συνεισαγάγωμεν· οὔτε τοῦ ἐφ' ἡμῖν χωρὶς τῆς ἐπιστήμης
 τοῦ θεοῦ καὶ τῆς καταχρήσεως τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦ ἐφ'
 ἡμῖν ποιούντος εἰς τιμὴν ἢ εἰς ἀτιμίαν γενέσθαι τινά· οὔτε
 τοῦ ἐπὶ τῷ θεῷ μόνου κατασκευάζοντος εἰς τιμὴν ἢ εἰς
 ἀτιμίαν τινά, ἂν μὴ ὕλην τινὰ διαφορᾶς σχῇ τὴν ἡμετέραν
 15 προαίρεσιν κλίνουσιν ἐπὶ τὰ κρείττονα ἢ ἐπὶ τὰ χείρονα
 καὶ ταῦτα μὲν αὐτάρκως ἡμῖν κατεσκευάσθω περὶ τοῦ
 αὐτεξουσίου.

XXII.

Τίς ἡ τῶν ἐπὶ γῆς λογικῶν ἦτοι ἀνθρωπίνων
 ψυχῶν διασπορά ἐπικεκρυσμένης δηλοῦμένη ἐκ τῆς
 20 οἰκοδομῆς τοῦ πύργου καὶ τῆς κατ' ἀγῆνην συγχύσεως
 τῶν γλωσσῶν. ἐν ᾧ καὶ περὶ πολλῶν κυρίων ἐπιτε-
 ταγμένων τοῖς διασπαρείσι κατὰ ἀναλογίαν τῆς κατα-
 στάσεως. τόμογ ε' κατὰ Κέλσου.

ABC I. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὴν ἐξῆς τοῦ Κέλσου λέξιν, οὕτως
 25 ἔχουσιν· Ἰουδαῖοι μὲν οὖν ἔθνος ἴδιον γενόμενοι, καὶ κατὰ
 τὸ ἐπιχώριον νόμους θέμενοι, καὶ τούτους ἐν σφίσιν ἔτι νῦν
 περιστέλλοντες, καὶ θρησκείαν ὁποίαν δὴ πάτριον δ' οὖν
 φυλάσسونτες, ὁμοία τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις δρῶσιν· ὅτι

7—10 om. οὔτε τὸ—συνεισαγάγωμεν cat 8 οὔτε] οὐδὲ B
 9 τῷ ἀγαθῷ B 10 συνεισάγωμεν AC 12 om. γενέσθαι B
 24 C. Cels. v. 25 (Ru. I. 596)

ἐκάστοι τὰ πάτρια ὅποιά ποτ' ἂν τύχῃ καθεστηκότα περιέ- KABC
 πουσι. δοκεῖ δ' οὕτω καὶ συμφέρειν, οὐ μόνον καθότι ἐπὶ
 νοῦν ἦλθεν ἄλλοις ἄλλως νομίσαι καὶ δεῖ φυλάττειν τὰ εἰς
 κοινὸν κεκυρωμένα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὡς εἰκὸς τὰ μέρη τῆς γῆς
 ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις νενεμημένα καὶ κατὰ τινας 5
 ἐπικρατείας διειλημμένα ταύτῃ καὶ διοικεῖται. καὶ δὴ τὰ
 παρ' ἐκάστοις ὀρθῶς ἂν πράττοιτο ταύτῃ δρώμενα ὅπῃ
 ἐκείνοις φίλον· παραλύειν δὲ οὐχ ὅσιον εἶναι τὰ ἐξ ἀρχῆς
 κατὰ τόπους νενομισμένα.' ἐν τούτοις δὴ ὁ Κέλσος ἐμ-
 φαίνει ὅτι οἱ πάλαι Αἰγύπτιοι Ἰουδαῖοι ὕστερον ἔθνος 10
 ἐγένοντο ἴδιον, καὶ νόμους θέμενοι τούτους περιστέλλουσι.
 καὶ ἵνα μὴ ἐπαναλάβωμεν τὰς ἐκκειμένας τοῦ Κέλσου
 λέξεις, φησὶ καὶ συμφέρειν τούτοις τὰ πάτρια θρησκεῖν
 ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὰ ἴδια περιέπουσι. καὶ βαθυ-
 τέραν τινα ἐκτίθεται περὶ τοῦ συμφέρειν Ἰουδαίοις περιέ- 15
 πειν τὰ πάτρια αἰτίαν, αἰνισσόμενος ὅτι τοὺς ἐκάστων
 νόμους οἱ λαχόντες ἐπόπται εἶναι τῆς γῆς τῶν νομοθετου-
 μένων συνεργούντες τοῖς νομοθέταις ἔθεντο. ἔοικεν οὖν
 δηλοῦν ὅτι καὶ τὴν Ἰουδαίων χώραν καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς ἔθνος
 ἐποπτεύει τις ἢ τινες, ὑφ' οὗ ἢ ὑφ' ὧν οἱ Ἰουδαίων νόμοι 20
 συνεργούντος ἢ συνεργούντων Μωσεῖ ἐτέθησαν.

2. 'Καὶ χρῆ,' φησὶ, 'τοὺς νόμους τηρεῖν, οὐ μόνον
 καθότι ἐπὶ νοῦν ἦλθεν ἄλλοις ἄλλως νομίσαι καὶ ὅτι δεῖ
 φυλάσσειν τὰ εἰς κοινὸν κεκυρωμένα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὡς
 εἰκὸς τὰ μέρη τῆς γῆς ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις 25
 νενεμημένα καὶ κατὰ τινας ἐπικρατείας διειλημμένα ταύτῃ
 καὶ διοικεῖται.' Εἰθ' ὥσπερ ἐπιλαθόμενος ὁ Κέλσος ὧν
 εἶπε κατὰ Ἰουδαίων, νῦν ἐν τῷ καθολικῷ περὶ πάντων τῶν
 τὰ πάτρια τηρούντων ἐπαίνῳ καὶ τούτους περιλαμβάνει
 λέγων· 'Καὶ δὴ τὰ παρ' ἐκάστοις ὀρθῶς ἂν πράττοιτο 30

1 ὅποιά] ὅπῃ N om. καθεστηκότα N 3 δεῖν N 9 νενοη-
 μένα N* 11 ἐγένοντο ABC 12 ἐπαναλαμβάνωμεν BC;
 ἐπαναλαμβάνωμεν A ἐκκειμένας ABC 24 φυλάττειν AC
 30 δὴ τὰ] δῆτα N; δὴ B

ABC ταύτη δρώμενα, ὅπη ἐκείνοις φίλον.' καὶ ὅρα εἰ μὴ ἄντι-
 κρυσ τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ τὸν Ἰουδαῖον ἐν τοῖς ἰδίῳ νόμοις
 βούλεται βιοῦντα μὴ ἀφίστασθαι αὐτῶν, ὡς οὐχ ὅσιον
 πράττοντα εἰάν ἀποστῇ· λέγει γὰρ ὅτι 'παραλύνει οὐχ
 597 ὅσιον εἶναι τὰ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τόπους νενομισμένα.' ἐβου-
 λόμην δὲ πρὸς ταῦτα αὐτοῦ ἢ τῶν συμφρονούντων αὐτῷ
 πυθέσθαι, τίς ἄρα εἶη ὁ τὰ μέρη τῆς γῆς ἐξ ἀρχῆς ἄλλα
 ἄλλοις ἐπόπταις διανείμας, καὶ δηλονότι τὴν Ἰουδαίων
 χώραν καὶ τοὺς Ἰουδαίους τῷ λαχόντι ἢ τοῖς λαχοῦσιν
 10 αὐτήν; ἄρα γὰρ, ὡς ὀνομάσαι ἂν ὁ Κέλσος, ὁ Ζεὺς τινι ἢ
 τισι διένειμε τὸ Ἰουδαίων ἔθνος καὶ τὴν χώραν αὐτῶν; καὶ
 ἐβούλετο τὸν λαχόντα τὴν Ἰουδαίαν τοιούτους θέσθαι ἐν
 Ἰουδαίοις νόμους, ἢ παρὰ τὸ βούλημα αὐτοῦ τὸ τοιοῦτο
 γεγενῆται; ὡς δ' ἂν ἀποκρίνηται, ὁρᾷς ὅτι ὁ λόγος στενο-
 15 χωρηθήσεται. εἰ δὲ μὴ ἀπὸ τινος ἐνὸς διανεμένηται τὰ
 μέρη τῆς γῆς τοῖς ἐπόπταις αὐτῶν, ἄρα ἀποκληρωτικῶς καὶ
 χωρὶς ἐπιστάτου ἕκαστος ὡς ἔτυχε διενείματο τὴν γῆν·
 ἀλλὰ καὶ τοῦτ' αἰτοπον καὶ μετρίως τῆς τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ
 προνοίας ἀναιρετικόν ἐστι.

20 3. Πῶς δὲ καὶ κατὰ τίνας ἐπικρατείας διειλημμένα
 τὰ μέρη τῆς γῆς διοικεῖται ὑπὸ τῶν ἐποπτευόντων αὐτὰ,
 ὁ βουλόμενος διηγησάσθω· ἀπαγγελάτω δὲ ἡμῖν καὶ πῶς
 ὀρθῶς πράττεται τὰ παρ' ἑκάστοις δρώμενα, ὅπη τοῖς
 ἐπόπταις ἐστὶ φίλον· καὶ εἰ ὀρθῶς ἔχουσι φέρ' εἰπείν οἱ
 25 Σκυθῶν περὶ ἀναιρέσεως πατέρων νόμοι· ἢ οἱ Περσῶν μὴ
 κωλύοντες γαμείσθαι τοῖς οἰκείοις παισὶ τὰς μητέρας μὴδὲ
 ὑπὸ τῶν πατέρων τὰς ἑαυτῶν θυγατέρας. καὶ τί με δεῖ
 ἐπιλεγόμενον ἀπὸ τῶν πραγματευσαμένων περὶ τῶν ἐν τοῖς
 διαφόροις ἔθνεσι νόμων προσαπορεῖν, πῶς παρ' ἑκάστοις
 30 ὀρθῶς πράττονται καθὼς τοῖς ἐπόπταις φίλον οἱ νόμοι;
 λεγέτω δ' ἡμῖν ὁ Κέλσος πῶς οὐχ ὅσιον παραλύνει νόμους
 πατρίους περὶ τοῦ γαμεῖν μητέρας καὶ θυγατέρας, ἢ περὶ

3 αὐτὸν N 16 αὐτῶν] ἐαυτῶν N non marg
 30 φίλον] δῆλον N

26 om. οικείοις N

τοῦ μακάριον εἶναι ἀγχόνη τὸν βίον ἐξελεῖν, ἣ πάντως **κ**ABC
καθαίρεσθαι τοὺς ἑαυτοὺς παραδιδόντας τῷ πυρὶ καὶ τῇ
διὰ πυρὸς ἀπαλλαγῇ τῇ ἀπὸ τοῦ βίου· καὶ πῶς οὐχ ὅσιον
παραλύειν νόμους τοὺς φέρ' εἰπεῖν παρὰ Ταύροις περὶ τοῦ
ἱερεῖα τοὺς ξένους προσάγεσθαι τῇ Ἀρτέμιδι, ἣ παρὰ 5
Διβύων τισὶ περὶ τοῦ καταθύειν τὰ τέκνα τῷ Κρόνῳ. πλὴν
ἀκολουθεῖ τῷ Κέλσῳ τὸ μὴ ὅσιον εἶναι Ἰουδαίοις παραλύειν
νόμους πατρίους, τοὺς περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἄλλον τινὰ σέβειν
θεὸν παρὰ τὸν τῶν ὄλων δημιουργόν. καὶ ἔσται κατ'
αὐτὸν οὐ φύσει τὸ ὅσιον, ἀλλὰ τινι θέσει καὶ νομίσει θεῖον· 10
ὅσιον γὰρ παρὰ τοῖσδε μὲν σέβειν κροκόδειλον καὶ ἐσθίειν
τῶν παρ' ἄλλοις τι προσκυνουμένων· καὶ ὅσιον ἐτέροις τὸ
σέβειν τὸν μόσχον, καὶ παρ' ἄλλοις τὸν τράγον νομίζειν 598
θεόν. οὕτω δ' ἔσται ὁ αὐτὸς ἥσια μὲν ποιῶν ὡς πρὸς
τούςδε τοὺς νόμους, ἀνόσια δὲ ὡς πρὸς ἐτέρους· ὅπερ ἔστι 15
πάντων ἀτοπώτατον.

4. Ἀλλ' εἰκὸς ὅτι φήσουσι πρὸς ταῦτα, ὅσιον εἶναι
τὸν τὰ πάτρια φυλάττοντα, καὶ μηδαμῶς ἀνόσιον ἐπεὶ
μὴ καὶ τὰ ἐτέρων [οὐ] τηρεῖ· πάλιν τε αὖ τὸν νομισθέντα
ἀνόσιον εἶναι παρὰ τοῖσδε τισὶ μὴ εἶναι ἀνόσιον, ὅταν κατὰ 20
τὰ πάτρια τὰ μὲν ἴδια σέβῃ τὰ δὲ παρὰ τοῖς ἐναντίους
ἔχουσι νόμους προσπολεμῇ καὶ καταθoinᾶται. ταῦτα δὲ
ὄρα εἰ μὴ πολλὴν ἐμφαίνει τὴν περὶ τοῦ δικαίου καὶ ὁσίου
καὶ εὐσεβείας παραχρῆν, οὐ διαρθρουμένης οὐδὲ φύσιν τινὰ
ἰδίαν ἐχούσης καὶ εὐσεβεῖς εἶναι χαρακτηριζούσης τοὺς τὰ 25
κατ' αὐτὴν πράττοντας. εἴπερ οὖν ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ
ὁσιότης καὶ ἡ δικαιοσύνη τῶν πρὸς τί ἐστιν, ὡς τὸ αὐτὸ
εἶναι ὅσιον καὶ ἀνόσιον παρὰ τὰς διαφορούς σχέσεις καὶ
τοὺς νόμους· ὄρα εἰ μὴ καὶ ἡ σωφροσύνη τῶν πρὸς τι
ἀκολούθως ἔσται, καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ φρόνησις καὶ ἡ 30
ἐπιστήμη καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταί· ὧν οὐδὲν ἄν εἴη ἀτοπώτερον.

7 om. Ἰουδαίοις BC 10 θεῖον] στεῖ Avid; om. B 14 om. ὁ **κ**
18, 19 ἐπεὶ μὴ καί—οὐ τηρεῖ? **κ** (om. καὶ) ABC; forte legendum ἐπειδὴ,
vel συντηρεῖ 23 ὁσίου καὶ δικαίου ABC 31 ἀτοπώτατον **κ**

604 5. Διὰ τούτων δὲ ὁδεύειν δοκεῖ τῷ Κέλσῳ ὁ λόγος
 ABC ἐπὶ τὸ 'δεῖν πάντας ἀνθρώπους κατὰ τὰ πάτρια ζῆν, οὐκ ἂν
 μεμφθέντας ἐπὶ τούτῳ· χριστιανούς δὲ τὰ πάτρια καταλι-
 πόντας, καὶ οὐχ ἓν τι τυγχάνοντας ἔθνος ὡς Ἰουδαῖοι,
 5 ἐγκλήτως προστίθεσθαι τῇ τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίᾳ.' λεγέτω
 οὖν ἡμῖν, πότερον καθηκόντως οἱ φιλοσοφούντες καὶ δι-
 δασκόμενοι μὴ δεισιδαιμονεῖν καταλείψουσι τὰ πάτρια, ὡς
 καὶ φαγεῖν τῶν ἀπηγορευμένων ἐν ταῖς πατρίσιν αὐτῶν· ἢ
 παρὰ τὸ καθήκον τοῦτο πράξουσιν; εἰ μὲν γὰρ διὰ φιλο-
 10 σοφίαν καὶ τὰ κατὰ δεισιδαιμονίας μαθήματα οὐ φυλάτ-
 τοντες τὰ πάτρια καὶ φάγοιεν ἂν τῶν ἀπηγορευμένων
 αὐτοῖς ἐκ πατέρων, διὰ τί οὐχὶ καὶ χριστιανοὶ, λόγου
 αἰροῦντος μὴ τευτάζειν περὶ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ
 ἰδρύματα ἢ καὶ περὶ τὰ δημιουργήματα τοῦ θεοῦ, ἀλλ'
 15 ὑπεραναβαίνειν καὶ τὴν ψυχὴν παριστάνειν τῷ δημι-
 ουργῷ, τὸ ἀνάλογον ποιούντες τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀνεγ-
 κλήτως τοῦτο πράττοιεν; εἰ δ' ὑπὲρ τοῦ φυλάξαι τὴν
 προκειμένην αὐτῷ ὑπόθεσιν ὁ Κέλσος ἔρει ἢ οἱ συνευδο-
 κούντες τοῖς αὐτοῦ, ὅτι καὶ φιλοσοφήσας τις τηρήσει τὰ
 20 πάτρια· ὥρα φιλοσόφους γελοιότατους φέρ' εἰπεῖν ἐν
 Αἰγυπτίοις γενέσθαι φυλαττομένους ἐμφαγεῖν κρομύων, ἵνα
 τὰ πάτρια τηρῶσιν, ἢ μορίων τινῶν τοῦ σώματος οἶον
 κεφαλῆς καὶ ὤμου, ἵνα μὴ παραβαίνωσι τὰ ὑπὸ πατέρων
 αὐτοῖς παραδοθέντα. οὕτως οὖν καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ λόγου
 25 προσαχθεῖς ἐπὶ τὸ σέβειν τὸν τῶν ὅλων θεόν, καὶ διὰ τὰ
 πάτρια κάτω που μένων παρὰ τοῖς ἀγάλμασι καὶ τοῖς
 ἀνθρωπίνους ἰδρύμασι καὶ μὴ βουλόμενος ἀναβῆναι τῇ
 προαιρέσει πρὸς τὸν δημιουργόν, παραπλήσιος ἂν γένοιτο
 605 τοῖς μαθοῦσι μὲν τὰ φιλοσοφίας, φοβουμένοις δὲ τὰ μὴ
 30 φοβερὰ καὶ νομίζουσιν ἀσέβειαν εἶναι τὸ τοιῶνδε ἐμφαγεῖν.

1 C. Cels. v. 35 12 αὐτοῖς ἑκατέρων N; ἐκ πατέρων αὐτοῖς
 ABC 18 ἐαυτῷ θέσιν N 18, 19 εὐδοκούντες N 19 τηρήσας ABC
 20 ὅρα AB γελοιότατα N 21 κρομύου B; κρομύου AC
 26 om. που ABC

6. Ἀπλούστερον μὲν οὖν καὶ κοινότερον ἱσταμένοις 598
 πρὸς τὰς Κέλσου ἐκκειμένας λέξεις αὐτάρκη τὰ εἰρημένα· **ABC**
 ἐπεὶ δὲ νομίζομεν καὶ τῶν ἐξεταστικωτέρων τινὰς ἐντεύξε-
 σθαι τῇδε τῇ γραφῇ, φέρε ὀλίγα τῶν βαθυτέρων παρακιν-
 δυνεύοντες ἐκθώμεθα, ἔχοντά τινα μυστικὴν καὶ ἀπόρρητον 5
 θεωρίαν, περὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις νενεμη-
 σθαι χωρία τῶν ἐπὶ γῆς· καὶ τῶν κατειλεγμένων αὐτόπων
 φέρε, ὅση δύναμις, καθαρὸν παραστήσωμεν τὸν λόγον.
 δοκεῖ δὴ μοι παρακηκοέναι τινῶν ὁ Κέλσος περὶ τῆς
 διανεμήσεως τῶν ἐπὶ γῆς μυστικωτέρων λόγων, ὧν ἐφάπ- 10
 τεται μὲν πως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία, εἰσαγαγοῦσά
 τινὰς τῶν νομιζομένων θεῶν περὶ τῆς Ἀττικῆς πρὸς ἀλλή-
 λους ἡμιλλῆσθαι, ποιούσα δὲ παρὰ τοῖς ποιηταῖς τινὰς τῶν
 λεγομένων θεῶν ὁμολογεῖν τινὰς τόπους οἰκειοτέρους αὐτοῖς.
 καὶ ἡ βαρβαρικὴ δὲ ἱστορία, καὶ μάλιστα ἡ Αἰγυπτίων, 15
 τοιαῦτά τινα ἐμφαίνει περὶ τοῦ μερισμοῦ τῶν τῆς Αἰγύπτου
 καλουμένων νομῶν, λέγουσα ὅτι ἡ λαχοῦσα τὴν Σαῖν
 Ἀθηνα ἡ αὐτὴ ἔχει καὶ τὴν Ἀττικὴν. Αἰγυπτίων δὲ οἱ
 λόγοι μυρία ὅσα τοιαῦτα φήσουσιν· οὐκ οἶδα δ' εἰ καὶ
 Ἰουδαίους συμπαραλαμβάνοντες καὶ τὴν χώραν αὐτῶν 20
 τῇ πρὸς τινα διανεμήσει. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἔξω τοῦ
 θείου λόγου λεγομένων εἰς ταῦτα ἅλις ἐπὶ τοῦ παρόντος.

7. Φαμὲν δ' ὅτι ὁ καθ' ἡμᾶς προφήτης τοῦ θεοῦ καὶ
 γνήσιος θεράπων αὐτοῦ Μωσῆς ἐν τῇ τοῦ Δευτερονομίου 599
 ψῆδῃ ἐκτίθεται περὶ τοῦ μερισμοῦ τῶν ἐπὶ γῆς τοιαῦτα, 25
 λέγων· Ὅτε διεμέριζεν ὁ ὑψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς
 Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ·
 καὶ ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα
 κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. τὰ δὲ περὶ τῆς διανεμήσεως
 τῶν ἐθνῶν ὁ αὐτὸς Μωσῆς ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ βιβλίῳ 30
 Γένεσις ἐν ἱστορίας τρόπῳ φησὶν οὕτως· Καὶ ἦν πᾶσα ἡ

Deut xxxii
8 f.

Ge xi 1 ff.

1 C. Cels. v. 28 ad fin. 2 ἐκκειμένας] Hoesch.; ἐγκεκίμενας
 NABC (sed v. supr. p. 178 ll. 12, 15) 8 παραστήσομεν N 17 νόμων
 NAC; om. B 21 διανεμήσει πρὸς τινα N 31 οὕτω φησί ABC

ABC γῇ χεῖλος ἐν, καὶ φωνὴ μία πᾶσι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ
 κινήσαι αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν εὖρον πεδίον ἐν γῇ Σενναάρ,
 καὶ κατέβησαν ἐκεῖ. καὶ μετ' ὀλίγα· Κατέβη, φησὶ, κύριος
 ἰδεῖν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον ὃν ὠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν
 5 ἀνθρώπων. καὶ εἶπε κύριος Ἰδοὺ γένος ἐν καὶ χεῖλος ἐν
 πάντων· καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι, καὶ νῦν οὐκ ἐκλείψει
 ἀπ' αὐτῶν πάντα ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιεῖν· δεῦτε καὶ
 καταβάντες συγχέωμεν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ἵνα μὴ
 ἀκούσωσιν ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον αὐτοῦ. καὶ
 10 διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος ἐκείθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς
 γῆς, καὶ ἐπαύσαντο οἰκοδομοῦντες τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον.
 διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σύγχυσις, ὅτι ἐκεῖ
 συνέχεε κύριος ὁ θεὸς τὰ χεῖλη πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐκείθεν
 διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος ὁ θεὸς ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς
 15 γῆς. καὶ ἐν τῇ ἐπιγεγραμμένῃ δὲ Σολομώντος σοφίᾳ περὶ
 τῆς σοφίας καὶ τῶν κατὰ τὴν σύγχυσιν τῶν διαλέκτων, ἐν
 ᾗ γεγένηται ὁ μερισμὸς τῶν ἐπὶ γῆς, τοιαῦτα περὶ τῆς
 σοφίας εἴρηται· Αὕτη καὶ ἐν ὁμοιοῖα πονηρίας ἐθνῶν Wisd x 5
 συγχυθέντων ἔγνω τὸν δίκαιον, καὶ ἐφύλαξεν αὐτὸν ἀμεμ-
 20 πτον τῷ θεῷ, καὶ ἐπὶ τέκνου σπλάγχνοις ἰσχυρὸν ἐφύλαξε.

8. Πολὺς δ' ὁ λόγος καὶ μυστικὸς ὁ περὶ τούτων, ὃ
 ἀρμόζει τό· Μυστήριον βασιλέως κρύπτειν καλόν· ἵνα Tob xii 7
 μὴ εἰς τὰς τυχοῦσας ἀκοὰς ὁ περὶ ψυχῶν οὐκ ἐκ μετενσω-
 ματώσεως εἰς σῶμα ἐνδουμένων λόγος ριπτῇται, μηδὲ τὰ
 25 ἅγια διδῶται τοῖς κυσὶ, μηδ' οἱ μαργαρίται παραβάλλωνται cf. Mt vii 6
 χοίροις. ἀσεβεὲς γὰρ τὸ τοιοῦτον, προδοσίαν περιέχον τῶν
 ἀπορρητῶν τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας λογίων, περὶ ἧς καλῶς
 γέγραπται· Εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, Wisd i 4
 οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι κατάχρεω ἁμαρτίας. ἀρκεῖ δὲ
 30 τὰ κεκρυμμένως ὡς ἐν ἱστορίας τρόπῳ εἰρημένα κατὰ τὸν

2 σεναάρ AC 8 om. ἐκεῖ C 9 om. τὴν φωνὴν C
 αὐτοῦ] αὐτῶν N (οὐ superscripto) 10 κύριος αὐτοῦ ABC 11—
 15 om. καὶ ἐπαύσαντο—τῆς γῆς C 12 αὐτῆς AB 17 ἐπὶ]+
 τῆς N 19, 20 ἀμέμπτως A^{vid} 20 om. τῷ AB 24 ριπτεῖται N^A
 25 διδοται N* om. τοῖς ABC παραβ.] + τοῖς AC 27 λόγων BC

τῆς ἱστορίας παραστήσαι τρόπον, ἵν' οἱ δυνάμενοι ἑαυτοῖς NABC
ἐπεξεργάσωνται τὰ κατὰ τὸν τόπον.

9. Νοείσθωσαν τοίνυν πάντες οἱ ἐπὶ γῆς μᾶ τινὶ δια-
λέκτῳ θείᾳ χρώμενοι, καὶ ὅσον γε συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλή-
λους τηρεῖσθωσαν ἐν τῇ θείᾳ διαλέκτῳ· καὶ ἔστωσαν ἀκίνητοι 5
τῶν ἀνατολῶν, εἰς ὅσον εἰσὶ τὰ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ
φωτὸς αἰδίου ἀπανγίσματος φρονούντες. καὶ οὗτοι, ἐπὰν
κινήσωσιν ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἑαυτοὺς ἀλλότρια ἀνατολῶν 600
φρονούντες, εὕρισκέτωσαν πεδίον ἐν γῇ Σενναάρ, ὅπερ
ἐρμηνεύεται Ὀδόντων ἐκτιναγμὸς κατὰ σύμβολον τοῦ 10
ἀπολλύναι αὐτοὺς τὰ δι' ὧν τρέφονται, καὶ κατοικεῖτωσαν
ἐκεῖ. εἴτα τὰ τῆς ὕλης συναγαγεῖν θέλοντες καὶ κολλᾶν
τὰ μὴ πεφυκότα κολλᾶσθαι οὐρανῷ, ἵνα διὰ τῶν ὑλικῶν
ἐπιβουλεύσωσι τοῖς αἰῶσι, λεγέτωσαν· Δεῦτε, πλινθεύ-
σωμεν πλίνθους καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρί. ὥς οὖν 15
κρατύνοντες καὶ πηγνύντες τὰ πήλινα καὶ ὑλικά, καὶ τὴν
πλίνθον λίθον ποιεῖν θέλοντες καὶ τὸν πηλὸν ἄσφαλτον,
καὶ διὰ τούτων οἰκοδομεῖν πόλιν καὶ πύργον οὗ ὅσον ἐπὶ
cf. Ge xi 4 τῇ ὑπολήψει αὐτῶν ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ, παρα-
διδόσθωσαν ἕκαστος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀπὸ ἀνατολῶν 20
κινήσεως ἐπὶ πλεῖον ἢ ἐπ' ἑλαττον αὐτοῖς γεγενημένης, καὶ
κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς κατασκευῆς τῶν πλίνθων εἰς λίθους
καὶ τοῦ πηλοῦ εἰς ἄσφαλτον καὶ τῆς ἐκ τούτων οἰκοδομῆς,
ἀγγέλοις ἐπὶ πλεῖον ἢ ἐπ' ἑλαττον χαλεπωτέροις, καὶ
τοιούσδε ἢ τοιούσδε, ἕως τίσωσι δίκας ἐφ' οἷς τετολμήκασι· 25
καὶ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἀγέσθωσαν ἕκαστος τῶν ἐμποιησάντων
τὴν οἰκειάν ἑαυτοῖς διάλεκτον ἐπὶ τὰ μέρη τῆς γῆς κατὰ
τὴν ἑαυτῶν ἀξίαν, οἶδε μὲν ἐπὶ τὴν φέρ' εἰπεῖν καυσώδη
χώραν ἄλλοι δ' ἐπὶ τὴν διὰ τὸ κατεψύχθαι κολάζουσαν τοὺς
ἐνοικοῦντας, καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὴν δυσγεωργητοτέραν ἄλλοι δὲ 30

6, 7 om. καὶ—φωτὸς AC 6 om. τοῦ (sec.) N 9 σεναάρ
N* AC 8 ABC 11 κατοικήτωσαν NA 15 αὐτοὺς N
19 οὐρανοῦ]+κατὰ τὰ ὑπεραιρόμενα ὑψώματα κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ
θεοῦ AC 21 πλέον ABC 22 om. τὴν ABC 27, 28 om. κατὰ τ.
ἐ. ἀξίαν ABC

ΝΑΒC ἐπὶ τὴν ἔλαττον τοιαύτην, καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὴν πεπληρωμένην
θρηίων οἱ δὲ ἐπὶ τὴν ἐπ' ἔλαττον ἔχουσιν αὐτά.

10. Εἴτα εἴ τις δύναται ὡς ἐν ἱστορίας σχήματι, ἐχού-
σης μὲν τι καὶ καθ' αὐτὴν ἀληθές, ἐμφαινούσης δὲ τι καὶ
5 ἀπόρρητον, ἰδέτω καὶ τοὺς τὴν ἐξ ἀρχῆς διάλεκτον τετηρη-
κότας τῷ μὴ κεκινήκεναι ἀπ' ἀνατολῶν μένοντας ἐν τῇ
ἀνατολῇ καὶ τῇ ἀνατολικῇ διαλέκτῳ· καὶ νοεῖτω τούτους
μόνους γεγονέναι μερίδα κυρίου καὶ λαὸν αὐτοῦ τὸν καλού- cf.Deutxxxii
μενον Ἰακώβ, γεγονέναι δὲ καὶ σχοίνισμα κληρονομίας⁹
10 αὐτοῦ Ἰσραήλ· καὶ οὗτοι μόνοι ἐπιστατεύσθωσαν ὑπὸ
ἄρχοντος οὐκ ἐπὶ κολάσει παρεληφότος τοὺς ὑπ' αὐτῷ,
ὥσπερ οἱ ἄλλοι. βλέπέτω δ' ὁ δυνάμενος ὡς ἐν ἀνθρώποις
ἐν τῇ τούτων πολιτείᾳ τῶν τεταγμένων κατὰ τὴν διαφέρου-
σαν μερίδα τῷ κυρίῳ γενομένας ἁμαρτίας, πρότερον μὲν
15 ἀνεκτὰς καὶ τοιαύτας ὡς μὴ πάντῃ ἀξίους εἶναι αὐτοὺς τοῦ
ἐγκαταλείπεσθαι, ὕστερον δὲ πλείονας μὲν ἄλλ' ἔτι ἀνεκτὰς·
καὶ τοῦτ' ἐπὶ πλείονα χρόνον νοῶν γινόμενον, καὶ αἰ
θεραπείαν προσαγομένην, καὶ ἐκ διαλειμμάτων τούτους
ἐπιστρέφοντας, ὁράτω αὐτοὺς καταλειπομένους κατὰ τὴν
20 ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτανομένων τοῖς λαχοῦσι τὰς ἄλλας
601 χώρας, πρότερον μὲν ἐπὶ τὸ ἔλαττον αὐτοὺς κολασθέντας
καὶ τίσαντας δίκην, ὥσπερ εἰ παιδευθέντας, ἐπανελθεῖν εἰς
τὰ οἰκεία· ὕστερον δὲ βλέπέτω αὐτοὺς παραδιδόμενους
χαλεπωτέροις ἄρχουσιν, ὡς ἂν ὀνομάσαιεν αἱ γραφαί,
25 Ἀσσυρίοις, εἴτα Βαβυλωνίοις. εἴτα προσαγομένων θερα-
πειῶν ὁράτω τούτους οὐδὲν ἥττον αὖξοντας τὰ ἁμαρτανό-
μενα, καὶ διὰ τοῦτ' ἐπισπειρομένους ὑπὸ τῶν διαρπαζόντων
αὐτοὺς ἀρχόντων τῶν λοιπῶν ἐθνῶν ταῖς ἄλλαις μερίσιν.
ὁ δ' ἄρχων αὐτῶν ἐπίτηδες παροράτω διαρπαζομένους
30 αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν ἀρχόντων· ἵνα καὶ
αὐτὸς εὐλόγως, ὥσπερ εἰ ἑαυτὸν ἐκδικῶν, λαβὼν ἐξουσίαν
ἀποσπάσαι τῶν λοιπῶν ἐθνῶν οὓς ἂν δύνῃται, τὸ τοιοῦτο

2 om. ἐπ' ABC

4 κατ' αὐτὴν Ν

9 om. δὲ ABC

ποίησιν καὶ νόμους τε αὐτοῖς θῆται καὶ βίον ὑποδείξῃ καθ' ἑαυτοῦ καὶ
 ὃν βιωτέον· ἵνα αὐτοὺς ἀναγάγῃ ἐπὶ τέλος, ἐφ' ὅπερ ἀνῆγε
 τοὺς μὴ ἁμαρτάνοντας ἀπὸ τοῦ προτέρου ἔθνους. καὶ διὰ
 τούτου μανθανέτωσαν οἱ δυνάμενοι τὰ τηλικαῦτα βλέπειν,
 ὅτι πολλῶν δυνατώτερος ὁ λαχὼν τοὺς πρότερον μὴ ἡμαρτη- 5
 κότας τῶν λοιπῶν ἐστίν· ἐπεὶ δεδύνηται ἀπὸ τῆς πάντων
 μερίδος ἐπιλέκτους λαβὼν ἀποστῆσαι μὲν αὐτοὺς τῶν ἐπὶ
 κολάσει παρεληφόντων, προσαγαγεῖν δὲ νόμοις καὶ βίῃ
 συμβαλλομένῃ εἰς ἀμνηστίαν τῶν προημαρτημένων αὐτοῖς.
 ἀλλ', ὡς προείπομεν, ταῦτα ἡμῖν ἐπικεκρυμμένως λελέχθω, 10
 παριστάσιν ὧν παρήκουσαν οἱ φήσαντες 'τὰ μέρη τῆς γῆς
 ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις νενεμημένα, κατὰ τινὰς
 ἐπικρατείας διειλημμένα, ταύτῃ διοικεῖσθαι' ἀφ' ὧν καὶ ὁ
 Κέλσος λαβὼν τὰς ἐκκειμένας εἶπε λέξεις.

- II. 'Ἐπεὶ δ' οἱ κινήσαντες ἀπὸ ἀνατολῶν δι' ἡμάρτον 15
 cf. Ro i 28, 26, 24, παρεδόθησαν εἰς ἀδόκιμον νοῦν καὶ εἰς πάθη αἰμιίας καὶ
 ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν, ἵνα
 κορεσθέντες τῆς ἁμαρτίας μισήσωσιν αὐτήν· οὐχ ὑποκεισό-
 μεθα τῷ Κέλσῳ ἀρέσκοντι φάσκοντος 'διὰ τοὺς νενεμη-
 μένους ἐπόπτας τοῖς μέρεσι τῆς γῆς τὰ παρ' ἐκάστοις ὁρθῶς 20
 πράττεσθαι' ἀλλὰ καὶ βουλόμεθα οὐχ 'ὅπη ἢ ἐκείνοις
 φίλον' ποιεῖν τὰ παρ' ἐκείνων. ὁρῶμεν γὰρ ὅτι ὅσιον μὲν
 τὰ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τόπους νενομισμένα λύειν ἐστὶ νόμοις
 κρείττοσι καὶ θειοτέροις, οἷς ὡς δυνατώτατος ἔθετο Ἰησοῦς,
 cf. Ga i 4, ἐξελόμενος ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ, 25
 cf. 1 Co ii 6, καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων·
 ἀνόσιον δὲ τὸ μὴ ἐπιρρίψαι ἑαυτὸν τῷ πάντων ἀρχόντων
 φανέντι καὶ ἀποδειχθέντι δυνατωτέρῳ, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ θεός,
 Ps ii 8, ὡς οἱ προφηταὶ πρὸ πολλῶν προείπον γενεῶν· Αἰτῆσαι
 παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ 30

1 τε] γε ABC
 (γ superscr.) N
 21 om. ἢ AD
 αἰῶνος ABD

14 om. λαβὼν N ἐγκειμένας AC; ἐκκ.
 20, 21 ὁρθῶς παρ.] post hoc deest fol. in C
 22 om. παρ' N 25 αἰῶνος τοῦ ἐνεστ.] ἐνεστ.
 28 ἀποδειχθέντι] + καθαρωτέρῳ καὶ AD

ABD τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. καὶ γὰρ αὐτὸς
 602 γέγονε προσδοκία ἡμῶν τῶν ἀπὸ ἐθνῶν πιστευσάντων εἰς cf. Ge xlix 10
 αὐτὸν καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν πατέρα αὐτοῦ.

XXIII.

Περὶ εἰμαρμένης, καὶ πῶς προγνώστογ ὄντος τοῦ
 5 θεοῦ τῶν ἔφ' ἐκάστογ πραττομένων τὸ ἐφ' ἡμῖν σώ-
 ζεται. καὶ τίνα τρόπον οἱ ἀστέρες οὐκ εἰς ποιητικοὶ
 τῶν ἐν ἀνθρώποις, χημαντικοὶ δὲ μόνον· καὶ ὅτι
 ἀνθρωποὶ τὴν περὶ τούτων γνῶσιν ἀκριβῶς ἔχειν οὐ
 δύνανται, ἀλλὰ δυνάμεσι θεΐαις τὰ χημεῖα ἔκκεται· καὶ
 10 τίς ἡ τούτων αἰτία. τόμογ τρίτογ τῶν εἰς τὴν Γένεσιν.
 “Καὶ ἔστωσαν εἰς χημεῖα καὶ εἰς καιροῦς καὶ εἰς ἡμέρας Ge i 14
 καὶ εἰς ἐνιαυτοῦς.”

B(CX)D Eu 1. Περὶ τοῦ εἰς σημεῖα γεγονέναι τοὺς φωστῆρας, οὐκ
 ἄλλους ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων τυγχάνοντας,
 15 τῶν σφόδρα ἀναγκαιοτάτων ἐστὶ διαλαβεῖν· οὐ μόνον
 πολλῶν ἐθνῶν τῶν τῆς Χριστοῦ πίστεως ἀλλοτρίων σφαλ-
 λομένων εἰς τὸν περὶ τῆς εἰμαρμένης τόπον, τῇ τῶν πλανω-
 4 μένων ἀστέρων ἐπιπλοκῇ πρὸς τοὺς ἐν τῷ ζωδιακῷ πάντων
 αὐτοῖς νομιζομένων συμβαίνειν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῶν
 20 περὶ ἕκαστον ἄνθρωπον, τάχα δὲ καὶ ἀλόγων ζώων· ἀλλὰ
 γὰρ καὶ πολλῶν τῶν πεπιστευκέναι ὑπολαμβανομένων
 περισπωμένων μὴ ἄρα ἠνάγκασται τὰ ἀνθρώπων πράγματα,
 καὶ ἀμήχανον ἄλλως γενέσθαι ἢ ὥς οἱ ἀστέρες κατὰ τοὺς
 διαφόρους σχηματισμοὺς ἐπιτελοῦσιν. ἔπεται δὲ τοῖς
 25 ταῦτα δογματίζουσιν ἐξ ὅλων τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναρεῖν· διόπερ
 καὶ ἔπαινον καὶ ψόγον καὶ πράξεις ἀποδεκτὰς πάλιν τε αὖ

9 ἔγκεται AB 10 Ru. II. 3. Eus. Praep. Ev. vi. 11.
 14 ἀστρων Eu 16 om. πολλῶν Eu 18 om. ἀστέρων ABD
 19 τῶν ἐπὶ τῆς] ἐπὶ ABD 20 περὶ] rursus inc. C ἀνθρώπων]
 C Eu^g 22 τὰ] + τῶν C Eu^f 24 ἐπιτέλλουσιν Euⁱ

ψεκάτας. ἅπερ εἰ οὕτως ἔχει, τὰ τῆς κεκηρυγμένης τοῦ θεοῦ ABC Eu κρίσεως οἴχεται, καὶ ἀπειλαὶ πρὸς τοὺς ἡμαρτηκότας ὡς κολασθησομένους, τιμαὶ τε αὖ πρὸς τοὺς τοῖς κρείττοσιν ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότας καὶ μακαριότητες· οὐδὲν γὰρ ἔτι τούτων εὐλόγως ἔσται γινόμενον. καὶ εἰ τὰ ἀκόλουθά τις ἑαυτῷ 5 ἐφ' οἷς δογματίζει βλέποι, καὶ ἡ πίστις ἔσται μάταιος, ἢ τε Χριστοῦ ἐπιδημία οὐδὲν ἀνύουσα, καὶ πᾶσα ἡ διὰ νόμου καὶ προφητῶν οἰκονομία, κάματοί τε ἀποστόλων ὑπὲρ τοῦ συστήσαι τὰς τοῦ θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐκκλησίας· εἰ μὴ ἄρα κατὰ τοὺς οὕτω τολμῶντας καὶ Χριστὸς, ὑπὸ τὴν ἀνάγκην 10 τῆς τῶν ἄστρον κινήσεως τῷ γένεσιν ἀνειληφέναι γενόμενος, πάντα πεποιήκοι τε καὶ πάθοι, οὐ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός τῶν ὄλων αὐτῷ τὰς παραδόξους δυνάμεις δωρησαμένου, ἀλλὰ τῶν ἀστέρων. οἷς ἀθέοις καὶ ἀσεβέσι τυγχάνουσι λόγοις ἀκολουθεῖ καὶ τὸ τοὺς πιστεύοντας ὑπὸ τῶν ἀστέρων 5 ἀγομένους πιστεύειν εἰς θεὸν λέγεσθαι. πυθοίμεθα δ' ἂν αὐτῶν, τί ὁ θεὸς βουλομένος τοιοῦτον ἐποίει κόσμον, ἵν' οἱ μὲν ἐν αὐτῷ ἄνδρες ὄντες τὰ γυναικῶν πάσχωσιν, οὐδαμῶς ἑαυτοῖς αἰτιοὶ τῆς ἀσελγείας γεγενημένοι, ἕτεροι δὲ ἀγρίων ζώων κατὰστασιν ἀνειληφότες, τῷ τὴν φορὰν τοῦ παντός 20 τοιούτους αὐτοὺς πεποιηκέναι, διὰ τὸ τὸν θεὸν οὕτω κεκοσμηκέναι τὸ πᾶν, ἐπιδιδόασιν ἑαυτοὺς ὡμοτάτοις καὶ σφόδρα ἀπανθρώποις πράγμασιν καὶ ἀνδροφονίαις καὶ πειρατείαις; καὶ τί δεῖ λέγειν ἡμᾶς περὶ τῶν συμβαινόντων ἐν ἀνθρώποις καὶ ἁμαρτανομένων ὑπ' αὐτῶν, μυρίων ὅσων 25 τυγχανόντων, οὐστίναις οἱ τῶν γενναίων προϊστάμενοι τούτων λόγων ἀπολύοντες παντὸς ἐγκλήματος, τῷ θεῷ προσγράφουσι πάντων τῶν κακῶς καὶ ψεκτῶς πραττομένων τὰς αἰτίας;

2. Ἐὰν δέ τινες αὐτῶν, ὡς ἀπολογούμενοι περὶ θεοῦ, 30 ἕτερον μὲν εἶναι λέγωσι τὸν ἀγαθόν, οὐδενὸς τούτων ἔχοντα τὴν ἀρχήν, τῷ δὲ δημιουργῷ πάντα τὰ τοιαῦτα προσάπτωσι·

6 ματαία Eu
20 εἰληφότες Eu

9 διὰ χριστοῦ post τὰς Eu
29 τὴν αἰτίαν Eu

11 ἀστέρων C

ABC Eu πρῶτον μὲν οὐδ' ὥς ὁ βούλονται δυνήσονται ἀποδεικνύειν,
 ὅτι ἐστὶ δίκαιος· πῶς γὰρ ὁ τοσούτων κακῶν κατ' αὐτοὺς
 πατὴρ εὐλόγως δογματίζοιτο δίκαιος; δεύτερον δὲ, περὶ
 ἑαυτῶν τί φήσουσιν, ἐξεταστέον· πότερον ὑπόκεινται τῇ
 5 φορῇ τῶν ἀστέρων, ἢ ἡλευθέρωνται καὶ ἐν τῷ βίῳ τυγ-
 χάνοντες οὐδὲν ἐνεργούμενον εἰς ἑαυτοὺς ἔχουσιν ἐκείθεν;
 εἰ μὲν γὰρ φήσουσιν ὑποκεῖσθαι τοῖς ἄστροις, δῆλον ὅτι τὰ
 ἄστρα τὸ νοηθῆναι αὐτοῖς τοῦτο ἐχαρίσατο, καὶ ὁ δημι-
 ουργὸς ὑποβεβληκῶς ἔσται διὰ τῆς τοῦ παντὸς κινήσεως
 10 τὸν λόγον τὸν περὶ τοῦ ἀνωτέρω ἀναπεπλασμένου θεοῦ,
 ὅπερ οὐ βούλονται. εἰ δὲ ἀποκρινούνται ὅτι ἔξω τυγ-
 χάνουσι τῶν νόμων τοῦ δημιουργοῦ τῶν κατὰ τοὺς ἀστέρας,
 ἵνα μὴ ἀπόφασις ᾖ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀναπόδεικτος,
 πειραθῆτωσαν ἡμᾶς προσάγειν ἀναγκαστικώτερον, διαφορὰν
 15 παριστάντες νοῦ τινος ὑποκειμένου γενέσει καὶ εἰμαρμένῃ,
 καὶ ἑτέρου ἀπὸ τούτων ἡλευθέρου· δῆλον γὰρ ἐστὶ τοῖς
 εἰδόσι τοὺς τοιούτους, ὅτι λόγον ἀπαιτηθέντες διδόναι αὐτὸν
 οὐδαμῶς δυνήσονται. πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένους καὶ εὐχαὶ
 παρέλκουσι μάτην παραλαμβανόμεναι· εἰ γὰρ κατηγάγ-
 20 κασαι τὰδε τινὰ γενέσθαι, καὶ οἱ ἀστέρες ποιοῦσιν, οὐδὲν
 δὲ παρὰ τὴν τούτων πρὸς ἀλλήλους ἐπιπλοκὴν δύναται
 6 γενέσθαι, θεὸν ἀλογίστως ἀξιοῦμεν τὰδε τινὰ ἡμῖν δωρεῖσθαι.
 καὶ τί ἐπὶ πλείον μὴ κύνειν τὸν λόγον δεῖ, παριστάντα τὸ
 ἀσεβὲς τοῦ κατημαζευμένου ἀβασανίστως παρὰ τοῖς πολλοῖς
 25 περὶ εἰμαρμένης τόπου; αὐτάρκη γὰρ εἰς ὑπογραφὴν καὶ τὰ
 εἰρημένα.

3. Πόθεν δὲ ἐξετάζοντες τό· Ἔστωσαν εἰς σημεῖα οἱ Gei 14
 φωστῆρες· ἐπὶ ταῦτα ἐληλύθαμεν, ἑαυτοὺς ὑπομνήσωμεν.
 οἱ μανθάνοντες περὶ τινων ἀληθῆ, ἥτοι αὐτόπται τῶν
 30 πραγμάτων γενόμενοι ἀποφαίνονται τὰδε τινὰ ὑγιῶς, τὸ

1 ὥς δ] ὥς Eu 3 δογματίζοιτο] χρηματίζοι Eu 8 νοῆσαι
 Eu 11 ἀποκρινῶνται AB 16 ἐστὶ] ὅτι ABC 16, 17 om. τοῖς
 εἰδόσι Eu 17 αὐτοῖς Eu 20 om. ποιοῦσιν B; πταλοῦσιν A
 22 δωρήσασθαι Eu

πάθος καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν πεπονθότων ἢ ἐνεργηκῶτων ABC Eu
 θεασάμενοι, ἢ ἀπαγγελλόντων τῶν οὐδαμῶς αἰτίων τοῖς
 γεγενημένοις ἀκούσαντες τάδε τινα γινώσκουσιν. ὑπεξή-
 ρήσθω δὲ νῦν τοῦ λόγου τὸ δύνασθαι τοὺς δεδρακότας ἢ πε-
 πονθότας, διηγουμένους ἃ δεδράκασιν ἢ πεπόνθασιν, ἐνάγειν 5
 εἰς γνῶσιν τῶν πεπραγμένων τὸν μὴ παρατετευχότα. ἐὰν
 οὖν ὁ διδασκόμενος ὑπὸ τοῦ μηδαμῶς αἰτίου τῶν γινο-
 μένων τὸ τάδε τινα τοῖσδε γεγονέναι ἢ συμβῆσθαι μὴ
 διακρίνη, ὅτι οὐ πάντως ὁ διδάσκων περὶ τίνος ὡς γενομένου
 ἢ ἐσομένου αἰτιῶς ἐστι τοῦ τὸ πρᾶγμα τοιόνδε τι τυγχάνειν, 10
 οἴησεται τὸν παραστήσαντα περὶ τοῦ τάδε τινα γεγονέναι
 ἢ τάδε τινα ἔσθαι πεποιηκέναι ἢ ποιήσῃν τὰ περὶ ὧν
 διδάσκει· οἴησεται δὲ δηλονότι ἐσφαλμένως· ὡς εἴ τις
 ἐντυχὼν προφητικῇ βίβλῳ προδηλούςῃ τὰ περὶ Ἰουδαν τὸν
 προδότην νομίσαι μαθὼν τὸ ἐσόμενον, ὁρῶν αὐτὸ ἀποτελού- 15
 μενον, τὴν βίβλον αἰτίαν εἶναι τοῦ τόδε τι γεγονέναι
 ὕστερον, ἐπεὶ ἀπὸ τῆς βίβλου μεμάθηκε τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰούδα
 πραχθυσόμενον· ἢ πάλιν μὴ τὴν βίβλον ὑπολάβοι εἶναι
 αἰτίαν, ἀλλὰ τὸν πρῶτον γράψαντα αὐτήν, ἢ τὸν ἐνεργή-
 σαντα φέρε εἰπεῖν τὸν θεόν. ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῶν περὶ τοῦ 20
 Ἰούδα προφητευομένων αὐταὶ αἱ λέξεις ἐξεταζόμεναι ἐμ-
 φαίνουσι τὸν θεὸν ποιητὴν μὴ γεγονέναι τῆς τοῦ Ἰούδα
 προδοσίας, ἀλλὰ μόνον δεδηλωκέναι προεγνωκότα τὰ ἀπὸ
 τῆς τούτου κακίας πραχθυσόμενα παρὰ τὴν αὐτοῦ αἰτίαν·
 οὕτως εἴ τις ἐμβαθύνει τῷ λόγῳ τοῦ προειδέναι τὰ πάντα 25
 τὸν θεὸν καὶ τοῖς ἐν οἷς οἶον ἐνετύπωσε τῆς αὐτοῦ προ-
 γνώσεως τοὺς λόγους, κατανοήσῃ ἂν ὅτι οὔτε ὁ προγνούς
 πάντως αἴτιος τῶν προεγνωσμένων, οὔτε τὰ τοὺς τύπους
 τῶν λόγων τῆς προγνώσεως τοῦ προεγνωκότος δεξάμενα.

4. Ὅτι μὲν οὖν ἕκαστον τῶν ἐσομένων πρὸ πολλοῦ 30

1 ἐνεργησάντων vel ἐνεργηθέντων Eu 3, 4 ὑπεξήρῃσθω AB
 5 διηγησαμένους B; δεδιηγημένους AC 6 παρατετευχότα Eu
 13 om. οἴησεται δὲ ABC ἐσφαλμένως] ἐσφαλμένος A; + τοῦτο
 οἴησεται B; + ταῦτα οἴησεται C 26 τοῖς] τοὺς ABC om.
 οἶον ABC

7 οὐδεν ὁ θεὸς γενησόμενον, καὶ χωρὶς μὲν γραφῆς αὐτόθεν ἐκ
 ABC Eu τῆς ἐννοίας τῆς περὶ θεοῦ δῆλον τῷ συνιέντι ἀξίωμα δυνά-
 μεως νοῦ θεοῦ. εἰ δὲ δεῖ καὶ ἀπὸ τῶν γραφῶν τοῦτο παρα-
 στησai, πλήρεις μὲν εἰσιν αἱ προφητεῖαι τοιούτων παρα-
 5 δειγμάτων· καὶ κατὰ τὴν Σωσάνναν δὲ τοῦ θεοῦ γινώσκοντος
 τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, οὕτω λέγουσαν· Ὁ θεὸς ὁ Sus 42 f.
 αἰώνιος ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν
 γενέσεως αὐτῶν, σὺ ἐπίστασαι ὅτι ψευδῇ μου κατεμαρτύ-
 ρησαν οὗτοι. σαφέστατα δὲ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν
 10 καὶ ὄνομα βασιλεύσοντος καὶ πράξεις ἀνεγράφησαν πρὸ
 πλειόνων ἐτῶν τοῦ γενέσθαι προφητευόμενα οὕτως· Καὶ 1 Reg xii 32
 ἐποίησεν Ἱεροβοὰμ ἑορτὴν ἐν τῷ μηνὶ τῷ ὀγδόῳ ἐν τῇ
 πεντεκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς κατὰ τὴν ἑορτὴν τὴν ἐν
 γῇ Ἰούδα, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἐν Βαιθὴλ ὁ
 15 ἐποίησεν ταῖς δαμάλεσιν αἷς ἐποίησεν. εἶτα μετ' ὀλίγα·
 Καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ ἐξ Ἰούδα παρεγένετο ἐν λόγῳ 1 Reg xiii
 κυρίου εἰς Βαιθὴλ, καὶ Ἱεροβοὰμ εἰστήκει ἐπὶ τὸ θυσιαστή-
 ριον αὐτοῦ ἐπιθῦσαι καὶ ἐπεκάλεσεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον
 ἐν λόγῳ κυρίου, καὶ εἶπεν Θυσιαστήριον, θυσιαστήριον,
 20 τὰδε λέγει κύριος Ἰδοὺ νῦν τίκεται τῷ οἴκῳ Δαυὶδ, Ἰωσίας
 ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν τῶν
 ἐπιθύνωντων ἐπὶ σέ, καὶ ὅσῳ ἀνθρώπων καύσει ἐπὶ σέ. καὶ
 ἔδωκεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τέρας, λέγων Τοῦτο τὸ τέρας ὁ
 ἐλάλησε κύριος λέγων Ἰδοὺ τὸ θυσιαστήριον ῥήγνυται, καὶ
 25 ἐκχυθήσεται ἡ πύαυς ἡ ἐπ' αὐτῷ. καὶ μετ' ὀλίγα δηλοῦται,
 ὅτι καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐρράγη, καὶ ἐξεχύθη ἡ πύαυς ἀπὸ 1 Reg xiii 5
 τοῦ θυσιαστηρίου κατὰ τὸ τέρας, ὃ ἔδωκεν ὁ ἄνθρωπος
 τοῦ θεοῦ ἐν λόγῳ κυρίου.

5. Καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα γενομένην πρὸ πολλοῦ τῆς αἰχ-
 30 μαλωσίας τῆς εἰς Βαβυλῶνα, μεθ' ἣν αἰχμαλωσίαν ὑστερόν
 ποτε γίνεται Κύρος ὁ Περσῶν βασιλεὺς συνεργήσας τῇ

10 βασιλεύοντος Eu; βασιλέων δυνως B 12 om. ἑορτὴν ABC
 15 ἐποίησεν] + ἐν Eu 18 ἐκάλεσεν ABC 28 om. τοῦ
 θεοῦ A Eu

τὴν ἰδίαν τάξιν παραβεβηκότων καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ γένους ABC Eu
 ἡμῶν ἐπιτριβῇ διδαξάντων περὶ τούτων τινὰ, ᾗθησαν τοὺς
 ἀφ' ὧν τὰ σημεία οἰονται λαμβάνειν αἰτίους ὑπάρχειν
 τούτων, ἃ σημαίνειν ὁ λόγος φησί· περὶ ὧν καὶ αὐτῶν ὡς
 ἐν ἐπιτομῇ κατὰ δύναμιν ἐπιμελέστερον εὐθέως διαληψόμεθα. 5
 προκίεσται τοίνυν ταῦτα τὰ προβλήματα· (α') πῶς, προ-
 γνώστου ὄντος ἐξ αἰῶνος τοῦ θεοῦ περὶ τῶν ὑφ' ἐκάστου
 πράττεσθαι νομιζομένων, τὸ ἐφ' ἡμῖν σώζεται· (β') καὶ
 τίνα τρόπον οἱ ἀστέρες οὐκ εἰσὶ ποιητικοὶ τῶν ἐν ἀνθρώ-
 ποις, σημαντικοὶ δὲ μόνον· (γ') καὶ ὅτι ἄνθρωποι τὴν περὶ 10
 τούτων γνώσιν ἀκριβῶς ἔχειν οὐ δύνανται, ἀλλὰ δυνάμεσιν
 ἀνθρώπων κρείττοσι τὰ σημεία ἔκκεται· (δ') τίς γὰρ ἡ
 αἰτία τοῦ τὰ σημεία τὸν θεὸν πεποικέναι εἰς γνώσιν τῶν
 δυνάμεων, τέταρτον ἐξετασθήσεται.

- (α') 7. Καὶ τοίνυν ἴδωμεν τὸ πρῶτον, ὅπερ εὐλαβηθέντες 15
 πολλοὶ τινες τῶν Ἑλλήνων, οἰόμενοι κατηναγκάσθαι τὰ
 πράγματα καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν μηδαμῶς σώζεσθαι εἰ ὁ θεὸς
 προγινώσκει τὰ μέλλοντα, ἀσεβὲς δόγμα ἐτόλμησαν ἀνα-
 δέξασθαι μᾶλλον ἢ προσέσθαι τὸ, ὡς φασιν ἐκείνοι, ἔνδοξον
 μὲν περὶ θεοῦ, ἀναιροῦν δὲ τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ διὰ τοῦτο 20
 ἔπαινον καὶ ψόγον καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν ἀπόδεκτον τῶν τε
 κακιῶν ψεκτόν. καὶ φασιν, εἰ ἐξ αἰῶνος ἔγνω ὁ θεὸς τόνδε
 τινὰ ἀδικήσιν καὶ τὰδε ποιήσειν τὰ ἀδικήματα, ἀψευδῆς
 δὲ ἡ γνώσις τοῦ θεοῦ καὶ πάντως ἔσται ἀδίκος ποιήσων
 τὰδε τὰ ἀδικήματα ὁ τοιοῦτος εἶναι προεωραμένος καὶ 10
 ἀμήχανον μὴ ἀδικήσιν αὐτὸν, κατηνάγκασται τὸ ἀδικήσιν
 αὐτὸν καὶ ἀδύνατον ἔσται ἄλλο τι πράξαι αὐτὸν ἢ ὅπερ
 ἔγνω ὁ θεός· εἰ δὲ ἀδύνατον ἄλλο τι πράξαι αὐτὸν, οὐδεὶς
 δὲ ἀδύνατα μὴ ποιήσας ψεκτός ἐστι, μάτην αἰτιώμεθα τοὺς
 ἀδίκους. ἀπὸ δὲ τοῦ ἀδίκου καὶ τῶν ἀδικημάτων ἐπέρ- 30

6 om. τὰ AB 7 ἐξ αἰῶνος ὄντος B 12 ἔγκειται ABC
 19 προσέσθαι ABC 22 ψεκτόν] τὸ μεμπτόν ABC 23 ποι-
 ῆσαι Eu 23—25 om. ἀψευδῆς—ἀδικήματα B 24 om. καὶ
 AC 26 τὸ] μὴ B; γὰρ C 30 ἐρχονται ABC

ABC Eu χονται καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα, εἴτα ἐκ τοῦ ἐναντίου
καὶ τὰ νομιζόμενα κατορθώματα· καὶ φασιν ἀκολουθεῖν τῷ
τὸν θεὸν τὰ μέλλοντα προεγνωκέναι τὸ μὴ δύνασθαι τὸ ἐφ'
ἡμῶν σώζεσθαι.

- 5 8. Πρὸς οὓς λεκτέον ὅτι ἐπιβάλλων ὁ θεὸς τῇ ἀρχῇ
τῆς κοσμοποιίας, οὐδενὸς ἀναιτίως γινομένου, ἐπιπορεύεται
τῷ νῷ ἕκαστον τῶν ἐσομένων, ὁρῶν ὅτι ἐπεὶ τότε γέγονε
τόδε ἔπεται, ἐὰν δὲ γένηται τότε τὸ ἐπόμενον τότε ἀκολουθεῖ,
οὐ ὑποστάντος τότε ἔσται· καὶ οὕτω μέχρι τέλους τῶν
10 πραγμάτων ἐπιπορευθεὶς οἶδεν ἃ ἔσται, οὐ πάντως ἑκάστω
τῶν γινωσκομένων αἴτιος τοῦ αὐτὸ συμβῆναι τυγχάνων.
ὥσπερ γὰρ εἴ τις ὁρῶν τινα διὰ ἀμαθίαν προπετή, διὰ δὲ
τὴν προπετείαν ἀλογίστως ἐπιβαίνοντα ὁδοῦ ὀλισθηρᾷς,
εἰ καταλάβοι πεσεῖσθαι ὀλισθήσαντα, οὐχὶ αἴτιος τοῦ
15 ὀλίσθου ἐκεῖνῳ γίνεται· οὕτω νοητέον τὸν θεόν· προεωρα-
κότα ὅποῖος ἔσται ἕκαστος καὶ τὰς αἰτίας τοῦ τοιοῦτον
αὐτὸν ἔσεσθαι καθορᾶν, καὶ ὅτι ἁμαρτήσεται τάδε ἢ κατορ-
θώσει τάδε· καὶ εἰ χρή λέγειν οὐ τὴν πρόγνωσιν αἰτίαν
τῶν γινομένων, (οὐ γὰρ ἐφάπτεται τοῦ προεγνωσμένου
11 ἁμαρτησομένου ὁ θεός, ὅταν ἁμαρτάνῃ), ἀλλὰ παραδοξότερον
μὲν ἀληθὲς δὲ ἐροῦμεν, τὸ ἐσόμενον αἴτιον τοῦ τοιάνδε εἶναι
τὴν περὶ αὐτοῦ πρόγνωσιν· οὐ γὰρ ἐπεὶ ἔγνωσται γίνεται,
ἀλλ' ἐπεὶ ἐμελλεν γίνεσθαι ἔγνωσται· διαστολῆς δὲ δέχεται.
εἰ μὲν γὰρ τὸ 'πάντως ἔσται' οὕτω τις ἐρμηνεύει, ὡς ἀνάγκην
25 εἶναι γενέσθαι τὸ προεγνωσμένον, οὐ διδόμεν αὐτῷ· οὐ γὰρ
ἐροῦμεν, ἐπεὶ προέγνωσται Ἰούδαν προδότην γενέσθαι, ὅτι
πᾶσα ἀνάγκη ἦν Ἰούδαν προδότην γενέσθαι· ἐν γούν ταῖς
περὶ τοῦ Ἰούδα προφητείαις μέμψεις καὶ κατηγορίαι τοῦ
Ἰούδα ἀναγεγραμμέναι εἰσὶ παντὶ τῷ παριστᾶσαι τὸ ψεκτὸν
30 αὐτοῦ· οὐκ ἂν δὲ ψόγος αὐτῷ προσήπτετο, εἰ ἐπαναγκὲς
προδότης ἦν, καὶ μὴ ἐνεδέχετο αὐτὸν ὅμοιον τοῖς λοιποῖς
ἀποστόλοις γενέσθαι· ὅρα δὲ εἰ μὴ ταῦτα δηλοῦται δι'

20 om. ὅταν ἁμαρτάνῃ ABC
29 παριστώσαι C Eu^g

25 δίδωμεν BC; δίδωμεν A

Ps cix (cviii) ὡν παραθησόμεθα ῥητῶν οὕτως ἐχόντων· Μηδὲ γεννηθήτω ABC Eu
 12, 16 f. οἰκτίρμων τοῖς ὀρφανοῖς αὐτοῦ· ἀνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθη
 ποιῆσαι ἔλεος, καὶ κατεδίωξεν ἄνθρωπον πένητα καὶ πτωχὸν
 καὶ κατανευγμένον τῇ καρδίᾳ τοῦ θανατῶσαι. καὶ ἡγάπη-
 σεν κατάραν, καὶ ἤξει αὐτῷ· καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν, 5
 καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. εἰ δέ τις διηγῆσεται τὸ
 'πάντως ἔσται,' καὶ τοῦτο σημαίνειν αὐτὸ λέγων, ὅτι ἔσται
 μὲν τάδε τινὰ ἐνδέχετο δὲ καὶ ἐτέρως γενέσθαι, τοῦτο ὡς
 ἀληθὲς συγχωροῦμεν· τὸν μὲν γὰρ θεὸν οὐκ ἐνδέχεται
 ψεύσασθαι, ἐνδέχεται δὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι 10
 καὶ μὴ γενέσθαι φρονῆσαι τὸ γενέσθαι αὐτὰ καὶ τὸ μὴ
 γενέσθαι.

9. Σαφέστερον δὲ τοῦτο οὕτως ἐροῦμεν. εἰ ἐνδέ-
 χεται Ἰούδαν εἶναι ἀπόστολον ὁμοίως Πέτρῳ, ἐνδέχεται
 τὸν θεὸν νοῆσαι περὶ τοῦ Ἰούδα ὅτι μενεῖ ἀπόστολος 15
 ὁμοίως Πέτρῳ. εἰ ἐνδέχεται Ἰούδαν προδότην γενέσθαι,
 ἐνδέχεται τὸν θεὸν φρονῆσαι περὶ αὐτοῦ ὅτι προδότης ἔσται.
 εἰ δὲ προδότης ἔσται Ἰούδας, ὁ θεὸς τῇ προγνώσει αὐτοῦ
 τῶν προειρημένων ἐνδεχομένων δύο, ἐνδεχομένου τοῦ εἶναι
 ἐνὶ αὐτῶν, τὸ ἀληθὲς προγινώσκων, προγινώσεται τὸν 20
 Ἰούδαν προδότην γενέσθαι· τὸ δὲ περὶ οὗ ἡ γνώσις ἐνδέ-
 χεται καὶ ἐτέρως γενέσθαι· καὶ λέγοι ἂν ἡ γνώσις τοῦ θεοῦ
 ὅτι ἐνδέχεται μὲν τόνδε τότε ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον·
 ἐνδεχομένων δὲ ἀμφοτέρων, οἶδα ὅτι τότε ποιήσει· οὐ γὰρ
 ὥσπερ ὁ θεὸς εἴποι ἂν, οὐκ ἐνδέχεται τόνδε τινὰ τὸν 25
 ἄνθρωπον πτῆναι, οὕτω χρησμὸν φέρε εἰπεῖν περὶ τίνος
 διδούς ἐρεῖ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τόνδε σωφρονῆσαι. δύναμις
 μὲν γὰρ πάντῃ οὐκ ἔστι τοῦ πτῆναι οὐδαμῶς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ,
 δύναμις δὲ ἔστι τοῦ σωφρονῆσαι καὶ τοῦ ἀκολαστήσαι. ὧν 12
 ἀμφοτέρων δυνάμεων ὑπαρχουσῶν, ὁ μὴ προσέχων λόγους 30
 ἐπιστρεπτικοῖς καὶ παιδευτικοῖς ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι τῇ χεῖρι·

7 καὶ τοῦτο] καὶ τὸ A; κατὰ τὸ Eu 19 ἐνδεχομένου] ἐνδεχο-
 μένων AB; γεγονότων Eu 20 ἐνὶ αὐτῶν] ἐνὶ αὐτοῦ B; ἐν αὐτῷ
 A Eu 24 τάδε Eu 31 χεῖρι· τῇ] χεῖριστῃ Eu

1BC Eu τῇ κρείττονι δὲ ὁ ζητήσας τὸ ἀληθὲς καὶ βιώσαι βεβουλη-
 μένος κατ' αὐτό. οὐ ζητεῖ δὲ ὁδε μὲν τάληθῃ, ἐπεὶ ἐπι-
 ρέπει ἐπὶ τὴν ἡδονήν· ὁδε δὲ ἐξετάζει περὶ αὐτῶν, αἰρεθεὶς
 ὑπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν καὶ λόγου προτρεπτικοῦ. πάλιν
 5 τε αὖ ὁδε μὲν αἰρεῖται τὴν ἡδονήν, οὐχὶ οὐ δυνάμενος ἀντι-
 βλέπειν αὐτῇ, ἀλλ' οὐκ ἀγωνιζόμενος· ὁδε δὲ καταφρονεῖ
 αὐτῆς, τὸ ἀσχημον ὁρῶν τὸ ἐν αὐτῇ πολλάκις τυγχάνον.

10. Ὅτι μέντοι γε ἡ πρόγνωσις τοῦ θεοῦ οὐκ ἀνάγκη
 ἐπιτιθῆσι τοῖς περὶ ὧν κατείληφε, πρὸς τοῖς προειρημένους
 10 καὶ τοῦτο λελέγεται, ὅτι πολλαχοῦ τῶν γραφῶν ὁ θεὸς
 κελεύει τοὺς προφῆτας κηρύσσειν μετάνοιαν, οὐ προσποι-
 σάμενος τὸ προεγνώκειναι πότερον οἱ ἀκούσαντες ἐπιστρέ-
 ψουσιν ἢ τοῖς ἀμαρτήμασιν ἑαυτῶν ἐμμενοῦσιν· ὥσπερ ἐν
 τῷ Ἱερεμῖα λέγεται· Ἰσως ἀκούσονται καὶ μετανοήσουσιν. Jer xxvi
 15 οὐ γὰρ ἀγνοῶν ὁ θεὸς πότερον ἀκούσουσιν ἢ οὐ φησὶν· (xxxiii) 3
 Ἰσως ἀκούσονται καὶ μετανοήσουσιν· ἀλλ' οἰονεὶ τὸ ἰσο-
 στάσιον τῶν δυνάμεων γενέσθαι δεικνὺς ἐκ τῶν λεγομένων·
 ἵνα μὴ προκατηγγελημένη ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ προκαταπε-
 σεῖν ποιήσῃ τοὺς ἀκούοντας, δόξαν ἀνάγκης παριστᾶσα, ὡς
 20 οὐκ ὄντος ἐπ' αὐτοῖς τοῦ ἐπιστρέψαι, καὶ οἰονεὶ καὶ αὐτῇ
 αἰτία γένηται τῶν ἀμαρτημάτων· ἢ πάλιν τοῖς ἐκ τοῦ
 ἀγνοεῖν τὸ προεγνωσμένον καλὸν δυναμένοις ἐν τῷ ἀγωνί-
 σασθαι καὶ ἀντιτείνειν πρὸς τὴν κακίαν ἐν ἀρετῇ βιώσαι,
 αἰτία γένηται ἡ πρόγνωσις ἐκλύσεως, οὐκ ἔτι εὐτόνως
 25 ἵσταμένους κατὰ τῆς ἀμαρτίας, ὡς πάντως ἔσομένου τοῦ
 προειρημένου· καὶ οὕτω γὰρ οἷον ἐμπόδιον γένοιτ' ἂν ἡ
 πρόγνωσις τοῦ ἔσομένου καλοῦ. πάντα γοῦν χρησίμως ὁ
 θεὸς τὰ κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομῶν εὐλόγως ἡμᾶς καὶ πρὸς
 τὰ μέλλοντα ἐτύφλωσεν. ἡ γὰρ γνώσις αὐτῶν ἀνήκε μὲν
 30 ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἀθλεῖν κατὰ τῆς κακίας, ἐπέτρυψε δ' ἂν

5 τε] δὲ Eu οὐ] ὁ BC 9 προκατείληφε B εἰρημένοις
 C Eu* 12 ἐγνώκειναι Eu ἀκούοντες BC 15 ἀκούσουσιν]
 μετανοήσουσιν B; ἂν μεταγνοῖεν C 22 καλὸν]+ ἡ πρόγνωσις AB
 24 om. ἡ πρόγνωσις ABC

δόξασα κατελήφθαι, πρὸς τὸ μὴ ἀντιπαλαίσαντας ἡμᾶς τῇ ABC Ea
 ἁμαρτία τάχιον αὐτῇ ὑποχειρίους γενέσθαι. ἅμα δὲ καὶ
 μαχόμενον ἐγένετο τῷ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι τινὰ, τὸ
 τὴν πρόγνωσιν ἐληλυθέναι εἰς τόνδε τινὰ ὅτι πάντως ἔσται
 ἀγαθός. πρὸς οἷς ἔχομεν γὰρ καὶ σφοδρότητος καὶ τάσεως 5
 πλείονος χρεία πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι· προ- 13
 καταληφθεῖσα δὲ ἡ γνῶσις τοῦ πάντως καλὸν καὶ ἀγαθὸν
 ἔσεσθαι ὑπεκλύει τὴν ἀσκησιν. διόπερ συμφερόντως οὐκ
 ἴσμεν οὔτε εἰ ἀγαθοὶ οὔτε εἰ πονηροὶ ἐσόμεθα.

Ex iv 11 11. Ἐπεὶ δὲ εἰρήκαμεν ὅτι ἀπετύφλωσεν ἡμᾶς πρὸς 10
 τὰ μέλλοντα ὁ θεός, ζητούμενόν τι ῥῆτὸν ἀπὸ τῆς Ἐξό-
 δου ὅρα εἰ δυνάμεθα οὕτω σαφηνίσαι· Τίς ἐποίησεν δύσ-
 κωφον καὶ κωφόν, βλέποντα καὶ τυφλόν; οὐκ ἐγὼ κύριος
 ὁ θεός; ἵνα τὸν αὐτὸν τυφλὸν καὶ βλέποντα πεποιηκῶς ἦ,
 βλέποντα μὲν τὰ ἐνεστηκότα τυφλὸν δὲ πρὸς τὰ μέλλοντα· 15
 τὸ γὰρ περὶ τοῦ δυσκώφου καὶ κωφοῦ οὐ τοῦ παρόντος
 καιροῦ διηγῆσασθαι. ὅτι μέντοι γε πολλῶν τῶν ἐφ' ἡμῖν
 αἰτία πλείστα τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ἡμεῖς ὁμολο-
 γήσομεν· ὣν μὴ γενομένων, λέγω δὲ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, οὐκ
 ἂν τὰδε τινὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐπράττετο· πράττεται δὲ τὰδε 20
 τινὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἀκόλουθα τοῖσδε τοῖς προγενομένοις οὐκ
 ἐφ' ἡμῖν, ἐνδεχομένου τοῦ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς προγενομένοις
 καὶ ἕτερα πρᾶξαι παρ' ἃ πρᾶττομεν. εἰ δέ τις ζητεῖ τὸ
 ἐφ' ἡμῖν ἀπολελυμένον εἶναι τοῦ παντός, ὥστε μὴ διὰ τὰδε
 τινὰ συμβεβηκότα ἡμῖν ἡμᾶς αἰρεῖσθαι τὰδε, ἐπιλέλησται 25
 κόσμου μέρος ὣν καὶ ἐμπεριεχόμενος ἀνθρώπων κοινωνία
 καὶ τοῦ περιέχοντος. μετρίως μὲν οὖν ὡς ἐν ἐπιτομῇ οἴμαι
 ἀποδεδεῖχθαι τὸ τὴν πρόγνωσιν τοῦ θεοῦ μὴ εἶναι καταναγ-
 καστικὴν τῶν προεγνωσμένων πάντως.

1 om. ἡμᾶς ABC 3 ἐγένετο Eu⁵; om. ABC 5 ἔχομεν
 γὰρ καὶ] Eu⁵; ἔχομεν καὶ γὰρ ABC; γὰρ καὶ ἔχομεν Eu^{codd aliq}
 13 κωφόν] + καὶ Eu 20 τῶν] τὰ ABC; om. Eu⁵ 21, 22 προ-
 γενομένοις] προγεγραμμένοις (bis) B 25 om. τινὰ BC 29 πάντως]
 + φέρε δὴ κ.τ.λ. Eu (v. infra p. 202 l. 2)

Ἔτι περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ β' τόμῳ τῶν κατὰ Κέλσου
ἐν τοῦτοις.

12. Ὁ μὲν Κέλσος οἶεται διὰ τοῦτο γίνεσθαι τὸ ὑπό
τινος προγνώσεως θεσπισθῆν, ἐπεὶ ἐθεσπίσθη ἡμεῖς δὲ
5 τοῦτο οὐ διδόντες φαμέν οὐχὶ τὸν θεσπίσαντα αἴτιον εἶναι
τοῦ ἐσομένου, ἐπεὶ προείπεν αὐτὸ γενησόμενον, ἀλλὰ τὸ
ἐσόμενον, ἐσόμενον ἂν καὶ μὴ θεσπισθῆν, τὴν αἰτίαν τῷ
προγινώσκοντι παρεσχηκέναι τοῦ αὐτοῦ προειπεῖν. καὶ ὅλον
γε τοῦτο ἐν τῇ προγνώσει τοῦ θεσπίζοντος αὐτὸ τυγχάνει·
10 δυνατοῦ δὲ ὄντος τοῦδε τινος γενέσθαι, δυνατοῦ δὲ καὶ μὴ
γενέσθαι, ἔσται τὸ ἕτερον αὐτῶν τότε τι. καὶ οὐ φαμέν
ὅτι ὁ προγινώσκων, ὑφελὼν τὸ δυνατόν εἶναι γενέσθαι καὶ
μὴ γενέσθαι, οἰοῖται τοιοῦτόν τι λέγει· τότε πάντως ἔσται,
406 καὶ ἀδύνατον ἐτέρως γενέσθαι. καὶ τὸ τοιοῦτο φθάνει ἐπὶ
15 πᾶσαν τὴν περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν τινὸς πρόγνωση, εἴτε κατὰ
τὰς θείας γραφὰς εἴτε κατὰ τὰς Ἑλλήνων ἱστορίας. καὶ ὁ
καλούμενός γε παρὰ τοῖς διαλεκτικοῖς ἀργὸς λόγος, σό-
φισμα τυγχάνων, οὐκ ἔσται μὲν σόφισμα, ὅσον ἐπὶ τῷ
Κέλσῳ, κατὰ δὲ τὸν ὑγιῆ λόγον σόφισμά ἐστιν. ἵνα δὲ τὸ
20 τοιοῦτο νοηθῇ, ἀπὸ μὲν τῆς γραφῆς χρῆσομαι ταῖς περὶ
τοῦ Ἰουδα προφητείας, ἣ τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν περὶ αὐτοῦ
ὡς προδῶσοντος προγνώσει· ἀπὸ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν
ἱστοριῶν τῷ πρὸς τὸν Λαῖον χρησμῷ, συγχωρῶν ἐπὶ τοῦ
παρόντος εἶναι αὐτὸν ἀληθῆ, ἐπεὶ μὴ λυπεῖ τὸν λόγον.
25 περὶ τοῦ Ἰουδα τοῖνυν ἐν ἑκατοστῷ καὶ ὀγδόῳ λέγεται ἐκ
προσώπου τοῦ σωτῆρος ψαλμῷ, οὗ ἡ ἀρχή· Ὁ θεός, τὴν Ps cix (cv
αἰνεσὶν μου μὴ παρασιωπήσης· ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ 1 f.
στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη. καὶ τηρήσας γε τὰ ἐν τῷ
ψαλμῷ εἰρημένα εὐρήσεις ὅτι, ὡς προέγνωσται προδῶσων

3 C. Cels. ii. 20 (Ru. I. 405) 10 om. δὲ (pr.) N 10, 11 om.
δυνατοῦ δὲ καὶ μὴ γεν. N 14 φθάνει NB 16 τὰς (sec.)] + τῶν
ABC 18 τυγχάνων N 21 om. τοῦ (pr.) N 25 περὶ τοῦ Ἰουδα
τοῖνυν] τὸν περὶ τοῦ Ἰουδαίου νῦν N 29 γεγραμμένα N

τὸν σωτήρα, οὕτω καὶ αἴτιος ὢν τῆς προδοσίας καὶ ἄξιος ἅBC
 τῶν ἐν τῇ προφητείᾳ λεγομένων διὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ
 ἀρῶν. τάδε γὰρ παθέτω, Ἄνθ' ὧν, φησὶν, οὐκ ἐμνήσθη
 τοῦ ποιῆσαι ἔλεος, καὶ κατεδίωξεν ἄνθρωπον πένητα καὶ
 πτωχόν. οὐκοῦν ἐδύνατο μνησθῆναι τοῦ ποιῆσαι ἔλεος 5
 καὶ μὴ καταδιῶξαι ὃν κατεδίωξε· δυνάμενος δὲ οὐ πεποίηκεν,
 ἀλλὰ προέδωκεν ὥστε ἄξιος εἶναι τῶν ἐν τῇ προφητείᾳ
 κατ' αὐτοῦ ἀρῶν. καὶ πρὸς Ἑλληνας δὲ χρυσόμεθα τῷ
 εἰρημένῳ τούτῳ τὸν τρόπον πρὸς τὸν Λαῖον, εἴτε αὐταῖς
 λέξεσιν εἴτε τὸ ἰσοδυναμοῦν αὐταῖς ἀναγράψαντος τοῦ 10
 τραγικοῦ. λέγεται τοίνυν πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ προεγνωκό-
 τος δὴ τὰ ἐσόμενα·

Eur Phoen
18 ff.

Μὴ σπείρε παιδῶν ἄλοκα δαιμόνων βίᾳ·

Εἰ γὰρ τεκνώσεις παῖδ', ἀποκτενεῖ σ' ὁ φύς,

Καὶ πᾶς σὸς οἶκος βήσεται δι' αἵματος.

15

καὶ ἐν τούτῳ τοίνυν σαφῶς δηλοῦται ὅτι δυνατόν μὲν ἦν τῇ
 Λαῖῳ μὴ σπεῖρειν παιδῶν ἄλοκα· οὐκ ἂν γὰρ τὸ μὴ δυνατόν
 προσέταξεν αὐτῷ ὁ χρησμός· δυνατόν δὲ ἦν καὶ τὸ σπεῖρειν,
 καὶ οὐδέτερον αὐτῶν κατηνάγκαστο. ἠκολούθησε δὲ τῷ μὴ
 φυλαξαμένῳ σπεῖραι παιδῶν ἄλοκα παθεῖν ἐκ τοῦ ἐσπαρ- 20
 κέναι τὰ τῆς κατὰ Οἰδίποδα καὶ Ἰοκάστην καὶ τοὺς υἱοὺς
 τραγωδίας.

13. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀργὸς καλούμενος λόγος, σόφισμα
 ὢν, τοιοῦτός ἐστι λεγόμενος ἐπὶ ὑποθέσεως πρὸς τὸν
 νοσοῦντα καὶ ὡς σόφισμα ἀποτρέπων αὐτὸν χρῆσθαι τῷ 25
 ἱατρῷ πρὸς ὑγίειαν, καὶ ἔχει γε οὕτως ὁ λόγος· Εἰ εἴμαρταί 407
 σοι ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου, ἐάν τε εἰσαγάγῃς τὸν ἱατρὸν
 ἐάν τε μὴ εἰσαγάγῃς, ἀναστήσῃ· ἀλλὰ καὶ εἰ εἴμαρταί σοι
 μὴ ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου, ἐάν τε εἰσαγάγῃς τὸν ἱατρὸν
 ἐάν τε μὴ εἰσαγάγῃς, οὐκ ἀναστήσῃ· ἦτοι δὲ εἴμαρταί σοι 30

7 προέδωκεν AB; παρέδωκεν C 9 τούτῳ τῷ τρόπῳ ABC
 13 παίδων] τέκνων Eur (codd.) 14 αἵλακα ABC 14 σ' ὁ φύς]
 σε ὅφισ A 15 αἱμάτων N 16 om. σαφῶς N 17 αἵλακα
 ABC 20 παίδων] τέκνων ABC

ABC ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου, ἣ εἰμαρταί σοι μὴ ἀναστῆναι·
 μάτην ἄρα εἰσάγεις τὸν ἱατρόν. ἀλλὰ χαριέντως τούτῳ τῷ
 λόγῳ τοιοῦτόν τι ἀντιπαραβάλλεται· Εἰ εἰμαρταί σοι
 τεκνοποιῆσαι, ἐάν τε συνέλθῃς γυναικὶ ἐάν τε μὴ συνέλθῃς,
 5 τεκνοποιήσεις· ἀλλὰ καὶ εἰ εἰμαρταί σοι μὴ τεκνοποιῆσαι,
 ἐάν τε συνέλθῃς γυναικὶ ἢ μὴ συνέλθῃς, οὐ τεκνοποιήσεις·
 ἦτοι δὲ εἰμαρταί σοι τεκνοποιῆσαι ἢ μὴ τεκνοποιῆσαι·
 μάτην ἄρα συνέρχῃ γυναικί. ὥς γὰρ ἐπὶ τούτου, ἐπεὶ ἀμή-
 χανον καὶ ἀδύνατον τεκνοποιῆσαι τὸν μὴ συνελθόντα
 10 γυναικί, οὐ μάτην παραλαμβάνεται τὸ συνελθεῖν γυναικί·
 οὕτως, εἰ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου ὁδῷ τῇ ἀπὸ ἱατρικῆς
 γίνεται, ἀναγκαίως παραλαμβάνεται ὁ ἱατρός· καὶ ψεύδος
 τό· Μάτην εἰσάγεις τὸν ἱατρόν. ὅλα δὲ ταῦτα παρειλή-
 φαμεν, δι' ἃ παρέθετο ὁ σοφώτατος Κέλσος εἰπών· 'Θεὸς
 15 ὧν προεῖπε, καὶ πάντως ἐχρῆν γενέσθαι τὸ προειρημένον.'
 εἰ γὰρ τοῦ πάντως ἀκούει ἀντὶ τοῦ κατηναγκασμένως, οὐ
 δώσομεν αὐτῷ· δυνατόν γὰρ ἦν καὶ μὴ γενέσθαι. εἰ δὲ τὸ
 πάντως λέγει ἀντὶ τοῦ ἔσται, ὅπερ οὐ κωλύεται εἶναι ἀλη-
 θές, καὶ δυνατόν ἢ τὸ μὴ γενέσθαι, οὐδὲν λυπεῖ τὸν λόγον·
 20 οὐδὲ γὰρ ἠκολούθει τῷ προειρηκέναι τὸν Ἰησοῦν ἀληθῶς τὰ
 περὶ τοῦ προδότου, ἢ τὰ περὶ τοῦ ἀρνησαμένου Πέτρου, τὸ
 αὐτὸν αὐτοῖς αἴτιον γενέσθαι ἀσεβείας καὶ ἀνοσίου πράξεως.
 ὁρῶν γὰρ αὐτοῦ τὸ μοχθηρὸν ἦθος ὁ καθ' ἡμᾶς γινώσκων cf. Jn ii 25
 τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὁρῶν ἃ τολμήσει ἔκ τε τοῦ
 25 φιλάργυρος εἶναι καὶ ἐκ τοῦ μὴ βεβαίως περὶ τοῦ διδασ-
 κάλου φρονεῖν ἃ ἐχρῆν, εἶπε μετὰ πολλῶν καὶ τό· 'Ὁ ἐμ- Mt xxvi 23
 βάψας μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα εἰς τὸ τρυβλίον, ἐκείνός με
 παραδώσει.

3 παραβάλλεται NC 6 ἢ] ἐάν τε BC 8 εἶπει] εἴπερ ABC
 9 om. καὶ ἀδύνατον ABC om. τὸν ABC 20 om. γὰρ NC
 om. ἀληθῶς NC 21 om. πέτρου NC 23 ὁρῶν] ἰδὼν NC 27 ἐν τῷ
 τρυβλίῳ C

[Τόμου τρίτου τῶν εἰς τὴν Γένεσιν]

(β') 14. Φέρε δὲ ἀγωνισώμεθα καὶ περὶ τοῦ τοὺς ἀστέρας ABC Eu
 μηδαμῶς εἶναι ποιητικούς τῶν ἐν ἀνθρώποις, σημαντικούς
 δὲ μόνον. σαφὲς δὴ ὅτι εἰ ὅδε τις ὁ σχηματισμὸς τῶν
 ἀστέρων ποιητικὸς νομίζοιτο τῶνδ' ἐκ τινῶν τῶν γινομένων 5
 περὶ τὸν ἄνθρωπον· ἔστω γὰρ περὶ τούτου νῦν ζητεῖσθαι
 τὸν λόγον· οὐκ ἂν ὁ σήμερον φέρε εἰπεῖν γενόμενος σχη-
 ματισμὸς περὶ τόνδε δύναιτο νοεῖσθαι πεποιηκέναι τὰ
 παρεληλυθότα περὶ ἕτερον ἢ καὶ περὶ ἐτέρους· πᾶν γὰρ τὸ
 ποιοῦν πρὸς βύτερον τοῦ πεποιημένου. ὅσον δὲ ἐπὶ τοῖς 14
 μαθήμασι τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπαγγελλομένων, πρὸς βύτερα
 τοῦ σχηματισμοῦ προλέγεσθαι νομίζεται περὶ τοὺς ἀν-
 θρώπους. ἐπαγγέλλονται γὰρ τόνδε τινὰ τόπον τὴν ὥραν
 λαβόντες τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου καταλαμβάνειν πῶς ἕκαστος
 τῶν πλανωμένων κατὰ κάθετον, ἢ τῇσδε τῆς μοίρας τοῦ 15
 ζωδίου ἢ τῶν ἐν αὐτῷ λεπτῶν, καὶ ποῖος ἀστὴρ τοῦ ζω-
 διακοῦ κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐτύγχανεν ὀρίζοντος, ποῖός τε
 κατὰ τοῦ δυτικοῦ, καὶ τίς κατὰ τοῦ μεσουρανήματος, καὶ
 τίς κατὰ τοῦ ἀντιμεσουρανήματος. καὶ ἐπ' αὐτῶν θῶσι τοὺς
 ἀστέρας, οὓς νομίζουσιν ἑαυτοῖς ἐσχηματικένας, κατὰ τὸν 20
 καιρὸν τῆς τοῦ δαίμονος γενέσεως ἐσχηματισμένους οὕτως, τῷ
 χρόνῳ τῆς ἀποτέξεως τοῦ περὶ οὗ σκοποῦσιν, οὐ μόνον τὰ
 μέλλοντα ἐξετάζουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ παρεληλυθότα, καὶ τὰ
 πρὸ τῆς γενέσεως καὶ τῆς σπορᾶς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος
 γεγενημένα· περὶ πατρὸς, ποταπὸς ὧν τυγχάνει, πλούσιος 25
 ἢ πένης, ὀλόκληρος τὸ σῶμα ἢ σεσινωμένος, τὸ ἥθος
 βελτίων ἢ χείρων, ἀκτῆμων ἢ πολυκτῆμων, τήνδε τὴν
 πράξιν ἢ τήνδε ἔχων· τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τῆς μητρὸς, καὶ
 περὶ πρεσβυτέρων ἀδελφῶν, ἐὰν τύχωσιν ὄντες.

2 Ru. II. 13. Eus. Praep. Ev. vi. 11 8 δύναται AC Eu;
 δύνασθαι B* 13 τόπον] ABC Eu⁸; τρόπον Eu^{codd aliq} 16 ποῖος]
 + ὁ AB 25 γεγενημένου AC Eu^{non i}

ABC Eu 15. Ἐστω δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ παρόντος προσίεσθαι
αὐτοὺς καταλαμβάνειν τὰ ἐν τῷ τόπῳ ἀληθῇ, περὶ οὗ καὶ
αὐτοῦ ὕστερον δείξομεν ὅτι οὐχ οὕτως ἔχει· πενσώμεθα
τοῖνυν τῶν ὑπολαμβανόντων κατηναγκάσθαι ὑπὸ τῶν ἀστρῶν
5 τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, τίνα τρόπον ὁ σήμερον σχη-
ματισμὸς ὁ τοιούδε δύναται πεποιηκέναι τὰ πρεσβύτερα.
εἰ γὰρ τοῦτο ἀμήχανον, καθ' ὃ δὴ ὅτι εὐρίσκεται τὸ περὶ
τῶν πρεσβυτέρων τοῦ χρόνου ἀληθές, σαφές τὸ μὴ πεποιη-
κέναι τοὺς ἀστέρας οὕτως κινουμένους ἐν οὐρανῷ τὰ παρελη-
10 λυθότα καὶ γενόμενα πρὸ τοῦ οὕτως ἔχειν αὐτοὺς. εἰ δὲ
τοῦτο, τάχα ὁ προσιέμενος ἀληθεύειν αὐτοὺς, ἐπιστήσας
τοῖς περὶ τῶν μελλόντων λεγομένοις, ἐρεῖ ἀληθεύειν αὐτοὺς
οὐ τῷ ποιεῖν τοὺς ἀστέρας ἀλλὰ τῷ σημαίνειν μόνον. ἐὰν
δέ τις φάσκη τὰ μὲν παρεληλυθότα μὴ ποιεῖν τοὺς ἀστέρας,
15 ἀλλὰ ἄλλους μὲν σχηματισμοὺς τοὺς τῆς ἐκείνων γενέσεως
αἰτίους γεγονέναι, τὸν δὲ νῦν σχηματισμὸν σεσημαγέκναι
μόνον, τὰ μέντοι μέλλοντα δηλοῦσθαι ἀπὸ τοῦ ἐνεστηκότος
15 σχηματισμοῦ τῆς τοῦ δαίμονος γενέσεως· παραστήσάτω τὴν
διαφορὰν τοῦ ἀπὸ τῶν ἀστέρων δύνασθαι δεῖξαι ὅτι τάδε
20 μὲν νενόηται ἀληθῇ ὡς ἀπὸ ποιούντων, τάδε δὲ ὡς ἀπὸ
σημαινόντων μόνον. μὴ ἔχοντες δὲ δοῦναι τὴν διαφορὰν
εὐγνωμόνως συγκαταθήσονται τῷ μηδὲν τῶν κατὰ τοὺς ἀν-
θρώπους ἀπὸ τῶν ἀστέρων γίνεσθαι, ἀλλ' ὡς προειρήκαμεν,
εἰ ἄρα, σημαίνεσθαι· ὡς εἰ καὶ μὴ ἀπὸ τῶν ἀστέρων τις
25 ἐλάμβανε τὰ παρεληλυθότα καὶ τὰ μέλλοντα, ἀλλ' ἀπὸ
τοῦ νοῦ τοῦ θεοῦ διὰ τινος λόγου προφητικοῦ. ὥσπερ γὰρ
προαπεδείξαμεν ὅτι οὐδὲν λυπεῖ τὸν περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν λόγον
τὸ τὸν θεὸν εἰδέναι τὰ πραχθησόμενα ἐκάστω, οὕτως οὐδὲ
τὰ σημεῖα, ἃ ἔταξεν ὁ θεὸς εἰς τὸ σημαίνειν, ἐμποδίζει τὸ
30 ἐφ' ἡμῖν· ἀλλὰ παραπλησίως βιβλίῳ περιέχοντι τὰ μέλ-
λοντα προφητικῶς ὁ πᾶς οὐρανὸς δύναται, οἰονεὶ βίβλος
ὦν θεοῦ, περιέχειν τὰ μέλλοντα. διόπερ ἐν τῇ προσευχῇ

3 πενσώμεθα BC 7 γάρ] δὲ ABC 22 om. τῷ Eu
24 μὴ καὶ Eu 29 τὸ (sec.)] τῷ AC

τοῦ Ἰωσήφ δύναται οὕτω νοεῖσθαι τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ABC Eu
 cf. Test Aser 7 Ἰακώβ· Ἀνέγων γὰρ ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ ὅσα
 συμβήσεται ὑμῖν καὶ τοῖς υἱοῖς ὑμῶν. τάχα δὲ καὶ τό·
 Is xxxiv 4 Εἰλιγήσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον· τοὺς λόγους τοὺς
 περιεχομένους σημαντικούς τῶν ἐσομένων δηλοῖ ἀπαρτι- 5
 σθησομένους καὶ, ἵν' οὕτως εἴπω, πληρωθησομένους, ὥσπερ
 λέγονται καὶ αἱ προφητεῖαι πεπληρῶσθαι τῷ ἐκβεβηκέναι.
 καὶ οὕτως ἔσται εἰς σημεῖα τὰ ἄστρα γεγονότα, κατὰ τὴν
 Ge i 14 λέγουσαν φωνήν· Ἔστωσαν εἰς σημεῖα. ὁ δὲ Ἰερεμίας
 ἐπιστρέφων ἡμᾶς πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ περιαιρῶν φόβον τὸν 10
 ἐπὶ τοῖς νομιζομένοις σημαίνεσθαι, τάχα δὲ καὶ ὑπολαμ-
 Jer x 2 βανομένοις ἐκεῖθεν ἔρχεσθαι, φησὶν· Ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ
 οὐρανοῦ μὴ φοβεῖσθε.

16. Ἰδωμεν καὶ δεύτερον ἐπιχείρημα, πῶς οὐ δύναν-
 ται οἱ ἀστέρες εἶναι ποιητικοὶ ἀλλ', εἰ ἄρα, σημαντικοί. 15
 ἀπὸ πλείστων γὰρ ὅσων γενέσεων ἔστι λαβεῖν τὰ περὶ ἐνὸς
 ἀνθρώπου· τοῦτο δὲ καθ' ὑπόθεσιν λέγομεν, συγχωροῦντες
 τὸ ἐπιστήμην αὐτῶν ἀναλαμβάνεσθαι ὑπ' ἀνθρώπων δύνα-
 σθαι. φέρε γὰρ εἰπεῖν, περὶ τοῦ τόνδε πείσεσθαι τόδε καὶ
 τεθνήξεσθαι περιπεσόντα λησταῖς καὶ ἀναιρεθέντα φασὶ 20
 δύνασθαι λαμβάνειν ἀπὸ τε τῆς ἰδίας αὐτοῦ γενέσεως, κἂν
 τύχη ἔχων ἀδελφούς πλείονας, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκάστου αὐτῶν.
 περιέχειν γὰρ οἶονται τὴν ἐκάστου γενέσιν ἀδελφὸν ὑπὸ
 ληστῶν τεθνηξόμενον, ὁμοίως καὶ τὴν τοῦ πατρὸς καὶ τὴν
 τῆς μητρὸς καὶ τὴν τῆς γαμετῆς καὶ τῶν νιῶν αὐτοῦ καὶ 25
 τῶν οἰκετῶν καὶ τῶν φιλτάτων, τάχα δὲ καὶ αὐτῶν τῶν 16
 ἀναιρούντων. πῶς οὖν δυνατόν τὸν τοσαύταις γενέσεσιν,
 ἵνα αὐτοῖς τοῦτο συγχωρηθῇ, ἐμπεριεχόμενον γίνεσθαι ὑπὸ
 τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀστέρων τῆσδε μᾶλλον τῆς γενέσεως
 ἢ τῶνδε; ἀπίθανον γὰρ καὶ τὸ φάσκειν τὸν σχηματισμὸν 30
 τὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ τοῦδὲ τινος γενέσει ταῦτα πεποιηκέναι, τὸν
 δὲ ἐν τῇ τῶνδε γενέσει μὴ πεποιηκέναι ἀλλὰ σεσημαγκέναι

4 ὥσει B
 + αὐτοῦ ABC

7 om. καὶ Eu
 φιλτάτων] + αὐτοῦ ABC

22 om. καὶ Eu
 26 οἰκετῶν]
 30 om. καὶ ABC

ABC Eu μόνον· ἡλίθιον γὰρ τὸ εἰπεῖν ὅτι ἡ πάντων γένεσις περιείχε καθ' ἕκαστον ποιητικὸν τοῦ τόνδε ἀναιρεθῆναι, ὥστε ἐν γενέσεσιν, καθ' ὑπόθεσιν λέγω, πενήτην περὶ περιέχεσθαι τὸ τόνδε τινα ἀναιρεθῆναι. οὐκ οἶδ' ὅπως δυνήσονται σωθαι
 5 τὸ τῶν μὲν ἐν Ἰουδαίᾳ σχεδὸν πάντων τοιόνδε εἶναι τὸν σχηματισμὸν ἐπὶ τῆς γενέσεως, ὡς ὀκταήμερον αὐτοὺς λαμβάνειν περιτομῇ, ἀκρωτηριαζομένους τὰ μόρια καὶ ἔλκονμένους καὶ φλεγμονῇ περιπεσουμένους καὶ τραύμασι, καὶ ἅμα τῇ εἰς τὸν βίον εἰσόδῳ ἱατρῶν δεομένους· τῶν δὲ ἐν Ἰσραηλίταις
 10 τοῖς κατὰ τὴν Ἀραβίαν τοιόνδε, ὡς πάντας περιτέμνεσθαι τρισκαίδεκαετείς· τοῦτο γὰρ ἱστορεῖται περὶ αὐτῶν· καὶ πάλιν τῶνδε τινῶν τῶν ἐν Αἰθίοψι τοῖσδε τὰς κόγχας τῶν γονάτων περιαιρείσθαι, καὶ τῶν Ἀμαζόνων τοὺς ἐτέρους τῶν μαστῶν. πῶς γὰρ ταῦτα ποιοῦσιν οἱ ἀστέρες τοῖσδε
 15 τοῖς ἔθνεσιν; οἶμαι ὅτι εἰ ἐπιστήσασιν οὐδὲ μέχρι τοῦ στήσαι δυνησόμεθα τι ἀληθὲς εἰπεῖν περὶ αὐτῶν. τοσούτων δὲ φερομένων ὁδῶν προγνωστικῶν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξώκειλαν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τὸ τὴν μὲν οἰωνιστικὴν καὶ τὴν θυτικὴν μὴ λέγειν περιέχειν τὸ ποιοῦν αἷτιον, ἀλλὰ ση-
 20 μαίνειν μόνον, καὶ τὴν ἀστεροσκοπικὴν, οὐκ ἔτι δὲ τὴν
 17 γενεθλιαλογικὴν. εἰ γὰρ ἐπεὶ γινώσκεται, ἵνα καὶ χαρισώμεθα τὸ γινώσκεσθαι, γίνεται ἐκεῖθεν ὅθεν ἡ γνῶσις λαμβάνεται, τί μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀστέρων ἢ ἀπὸ τῶν οἰωνῶν ἔσται τὰ γινόμενα, καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν οἰωνῶν ἢ ἀπὸ
 25 τῶν σπλάγχων τῶν θυομένων ἢ ἀπὸ τῶν διαταττόντων ἀστέρων; ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκέσει εἰς ἀναίρεσιν τοῦ ποιητικοῦ εἶναι τοὺς ἀστέρας τῶν ἀνθρωπίνων.

17. Ὅπερ δὲ συγκεχωρήκαμεν, οὐ γὰρ ἐλύπει τὸν λό- (γ)
 30 γον, ὡς τῶν ἀνθρώπων δυναμένων καταλαμβάνειν τοὺς οὐρανίους σχηματισμοὺς καὶ τὰ σημεῖα καὶ ὧν ἐστὶ σημεῖα,

7 om. τὰ μόρια Eu 14 om. τοῖσδε ABC 16 στήναι
 ABC; forsitan legendum σημανθῆναι 21 ἐπεὶ γιν.] ἐπιγιν. A Eu
 22 γίνεται.] + δὲ Eu 25 διαττόντων Eu 29 συνεχωρήσαμεν BC

τοῦτο φέρε νῦν ἐξετάσωμεν εἰ ἀληθές ἐστι. φασὶ τοίνυν οἱ ABC Eu
περὶ ταῦτα δεινοὶ τὸν μέλλοντα τὰ κατὰ τὴν γενεθλιαλογίαν
ἀκριβῶς καταλαμβάνειν <δεῖν> εἰδέναι οὐ μόνον τὸ κατὰ
πόστον δωδεκατημορίου ἐστὶν ὁ καλούμενος ἀστήρ, ἀλλὰ
καὶ κατὰ ποίας μοίρας τοῦ δωδεκατημορίου καὶ κατὰ ποίου 5
ἐξηκοστοῦ· οἱ δὲ ἀκριβέστεροι καὶ κατὰ ποίου ἐξηκοστοῦ
τοῦ ἐξηκοστοῦ. καὶ τοῦτό φασι δεῖν ποιεῖν ἐφ' ἐκάστου
τῶν πλανωμένων, ἐξετάζοντα τὴν σχέσιν τὴν πρὸς τοὺς
ἀπλανεῖς. πάλιν αὖ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ὀρίζοντος δεήσει,
φασιν, ἰδεῖν οὐ μόνον τὸ δωδεκατημόριον ποῖον ἦν ἐπ' 10
αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν μοῖραν καὶ τὸ ἐξηκοστὸν τῆς μοίρας,
τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον ἐξηκοστόν. πῶς τοίνυν τῆς ὥρας
πλατεῖ λόγῳ ἤμισυ δωδεκατημορίου περιεχούσης δύναται
τις λαβεῖν τὸ ἐξηκοστὸν, μὴ ἔχων τὴν ἀναλογίαν τῆς
διαμέσεως τῶν ὥρων, ὥστε φέρε εἰπεῖν εἰδέναι ὅτι γεγέν- 15
νηται ὁ δεῖνα ὥρα τετάρτη, καὶ ἡμίσει ὥρας, καὶ τετάρτῳ,
ὀγδόῳ, καὶ ἑκαδεκάτῳ, καὶ δυστριακοστῷ; παραπολὺ γάρ
φασι παραλλάττειν τὰ σημαινόμενα παρὰ τὴν ἀγνωσίαν
οὐ τῆς ὅλης ὥρας, ἀλλὰ καὶ ποστημορίου αὐτῆς. ἐν γοῦν
τοῖς διδύμοις γεννωμένοις πολλάκις τὸ μεταξὺ ἀκαριαῖον 20
ὥρας ἐστὶ, καὶ πολλὰ παραλλαγαὶ τῶν συμβαινόντων καὶ
τῶν πραττομένων ἐπ' αὐτῶν ἀπαντῶσιν, ὥς φασιν ἐκεῖνοι,
παρὰ τὴν αἰτίαν τῆς σχέσεως τῶν ἀστέρων, καὶ τὸ μόριον
τοῦ δωδεκατημορίου τὸ παρὰ τὸν ὀρίζοντα, οὐ καταλαμ- 18
βανόμενον ὑπὸ τῶν νομιζομένων τὴν ὥραν τετηρηκέναι. 25
οὐδεὶς γὰρ δύναται λέγειν ὅτι μεταξὺ τῆς τοῦδε γενέσεως
πρὸς τὴν τοῦδε ἐστὶν ὥρας τριακοστόν. ἀλλ' ἔστω συγ-
κεχωρημένα αὐτοῖς τὰ κατὰ τὸ ἐκλαμβάνειν τὴν ὥραν.

18. Φέρεται δὴ θεώρημα ἀποδεικνύον τὸν ζωδιακὸν
κύκλον ὁμοίως τοῖς πλανωμένοις φέρεσθαι ἀπὸ δυσμῶν 30

3 ἀκριβῶς] ἀληθῶς Eu om. τὸ BC

9 αὖ] οὖν C Eu^ε 12 om. τὸ πρῶτον ABC

19 om. καὶ B Eu^ε

26 ὅτι] + τὸ Eu^{non i}

27, 28 συγκεχωρημένον αὐτοῖς τὸ Eu^ε

7 ἐκαστῷ ABC

18 φῶσι BEuⁱ

τοῦδε τῆς Eu

ABC Eu ἐπὶ ἀνατολὰς δι' ἑκατὸν ἐτῶν μοῖραν μίαν, καὶ τοῦτο τῷ
 πολλῷ χρόνῳ ἐναλλάττειν τὴν θέσιν τῶν δωδεκατημορίων·
 ἑτέρου μὲν τυγχάνοντος τοῦ νοητοῦ δωδεκατημορίου, ἑτέρου
 δὲ τοῦ ὥσανεὶ μορφώματος· τὰ δὲ ἀποτελέσματα φασιν
 5 εὐρίσκεισθαι οὐκ ἐκ τοῦ μορφώματος, ἀλλ' ἐκ τοῦ νοητοῦ
 ζωδίου· ὅπερ οὐ πάνυ τι δυνατόν καταλαμβάνεσθαι. ἔστω
 δὴ καὶ τοῦτο συγκεχωρημένον, τὸ καταλαμβάνεσθαι τὸ
 νοητὸν δωδεκατημόριον, ἢ δύνασθαι ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ δω-
 δεκατημορίου λαμβάνεσθαι τὸ ἀληθές, ἀλλὰ τὴν γε σύγ-
 10 κρασιν παρ' αὐτοῖς καλουμένην τῶν ἐν τοῖσδε τοῖς σχη-
 ματισμοῖς τυγχανόντων καὶ αὐτοὶ ὁμολογήσουσιν οὐχ οἷοί
 τε σῶσαι κατ' ἀξίαν, ἀμαυρουμένου τοῦ δηλουμένου φέρε
 εἰπεῖν χείρονος ἀπὸ τοῦδε, διὰ τὸ ἐπιβλέπεσθαι αὐτὸν ὑπὸ
 τοῦδε τοῦ κρείττονος, καὶ ἐπὶ τοσόνδε ἢ τοσόνδε ἀμαυρου-
 15 μένου· πολλάκις πάλιν τῆς ἀμαυρώσεως τῆς τοῦ χείρονος
 ὑπὸ τῆς ἐπιβλέψεως τῆς τοῦ κρείττονος ἐμποδιζομένης, ἐκ
 τοῦ ἑτερον οὕτως ἐσχηματίζεσθαι, χειρόνων ὄντα σημαντικόν.
 καὶ οἶμαι ἐπιστήσαντά τινα τοῖς τόποις ἀπογνῶναι τὴν
 περὶ τούτων κατάληψιν, οὐδαμῶς ἀνθρώποις ἐκκειμένην,
 20 ἀλλ', εἰ ἄρα, μέχρι τοῦ σημανθῆναι μόνον φθάνουσιν. εἰ
 δέ τις ἐν πείρᾳ γεγένηται τῶν πραγμάτων, μᾶλλον εἴσεται
 τὸ ἐν τῷ στοχάζεσθαι ἀποπτωτικὸν τῶν λεγόντων καὶ
 αὐτῶν τῶν συγγραψαμένων, ἥπερ νομιζόμενον ἐπιτευκτικόν.
 καὶ Ἡσαίας γοῦν, ὡς οὐ δυναμένων τούτων εὐρίσκεισθαι
 25 ὑπὸ ἀνθρώπων, φησὶ πρὸς τὴν θυγατέρα τῶν Χαλδαίων
 τῶν ταῦτα μάλιστα παρὰ πάντας ἐπαγγελλομένων· Στήτω- Is xlvii 13
 σαν καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ, ἀναγ-
 γελάτωσάν σοι τί μέλλει ἐπὶ σὲ ἔρχεσθαι. διὰ γὰρ
 τούτων διδασκόμεθα μὴ δύνασθαι τοὺς πάνυ περὶ ταῦτα
 30 φιλομαθεῖς προδηλοῦν, ἀ βεβούληται κύριος ἐκάστῳ ἔθνεϊ
 ἐπαγαγεῖν.

12 κατὰ πᾶν Eu
 σωθῆναι Eu^ε; om. C
 πᾶν ABC

19 ἐγκειμένην ABC
 21 γέννηται AB; γένοιτο C
 31 ἐπαγαγεῖν] hactenus Eusebius

20 σωθῆναι B;
 29 om.

19. Νῦν γὰρ, ὡς πρὸς τὴν λέξιν, τὸ προφητικὸν ἐξε- 19
 cf. Test Aser 7 λήφαμεν. εἰ δέ φησιν ὁ Ἰακώβ ἀνεγνωκέναι ἐν ταῖς ABC
 πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ τὰ συμβησόμενα τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ
 ὅσον ἐπὶ τούτῳ ἀντιλέγοι τις ἂν ἡμῖν ὅτι ἐναντία οἷς
 εἰρήκαμεν δηλοῦται διὰ τῆς γραφῆς· ἐλέγομεν γὰρ ἄνθρω- 5
 πον ἀκαταλήπτως ἔχειν τῶν σημείων, ὁ δὲ Ἰακώβ φησιν
 ἀνεγνωκέναι ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ· ἀπολογησόμεθα
 ὅτι οἱ καθ' ἡμᾶς σοφοὶ, πνεύματι περισσοτέρῳ χρησάμενοι
 τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐκ ἀνθρωπίνως θείως δὲ διδάσ-
 2 Co xii 4 κονται τὰ ἀπόρρητα· ὥσπερ ὁ Παῦλος, λέγων· Ἦκουσα 10
 ἄρρητα ῥήματα ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Ἰσασι γὰρ
 τροπῶν ἀλλαγὰς καὶ μεταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτῶν κύκλους
 καὶ ἀστέρων θέσεις, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων,
 ἀλλὰ τοῦ πνεύματος ἀποκαλύπτοντος αὐτοῖς καὶ καθαρῶς,
 ὡς θέλει ὁ θεός, τὰ θεῖα ἀπαγγέλλοντος. καὶ ἄλλως δὲ ὁ 15
 Ἰακώβ μείζων ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν, πτερνίζων τὸν ἀδελφόν
 αὐτοῦ, καὶ ὁμολογῶν ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ βίβλῳ ἅφ' ἧς
 παρεθέμεθα τό· Ἀνέγνω ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ·
 εἶναι ἀρχιχιλίας δυνάμεως κυρίου, καὶ ὄνομα πάσαι
 κεκτημένος Ἰσραήλ· ὅπερ ἐν σώματι λειτουργῶν ἀναγνω- 20
 ρίζει, ὑπομνησκοντος αὐτὸν τοῦ ἀρχαγγέλου Οὐριήλ.

(8') 20. Μετὰ ταῦτα λείπεται ἐξετάσαι καὶ παραστήσαι
 τοῖς πιστεύουσιν ὅτι εἰς σημεία κεῖνται οἱ φωστῆρες τοῦ
 οὐρανοῦ, στανθεῖσι δὲ καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν περιεργότερων
 φερομένων εἰς τοὺς τόπους, τίς ἡ αἰτία τοῦ ταῦτα τὰ σημεία 25
 τὸν θεὸν πεποιηκέναι ἐν οὐρανῷ. καὶ ἔστιν εἰπεῖν πρῶτον
 μὲν ὅτι πιστευόμενα τὰ τῆς μεγαλειότητος τοῦ νοῦ τοῦ
 θεοῦ πᾶσαν γνῶσιν τὴν περὶ ἐκάστου τῶν ὄντων ἐμπερι-
 εληφότος, ὥστε μηδὲ τὸ τυχόν καὶ νομιζόμενον ἐλάχιστον
 λανθάνειν τὴν θεϊότητα αὐτοῦ, δόξαν μὲν περιέχει τοῦ οἰονεῖ 30
 ἅπειρα ἀριθμῷ οὕτως αὐτὸν ἐμπεριεληφέναι ἐν ἑαυτῷ, οὐ
 μὴν ἐναργῆ τὴν ἀπόδειξιν, ἀλλὰ πεπιστευμένην ὡς ἀρμό-

2 om. ὁ B
 περιεργότερον AC

11 ἐξ ὧν ἀνω B
 26 ἐν] + τῷ C

24 στανθεῖσι A; συνθήσῃ C

ABC ζουσαν τῷ ἀγενήτῳ νῶ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν τυγχάνοντι.
 ἵν' οὖν τῇ πείρᾳ τοῦτο καταλαμβάνηται ὑπὸ τῶν μειζόνων
 ἢ κατὰ ἄνθρωπον καὶ τῶν ἁγίων ψυχῶν τοῦ ἐνεστηκότος
 δεσμοῦ ἀπηλλαγμένων, ὥσπερ εἰ γράμματα καὶ χαρακτῆρας
 5 καὶ διὰ τῆς τῶν οὐρανίων περιφορᾶς ἐποίησεν ἐν οὐρανῷ ὁ
 θεὸς τοὺς δεδιδαγμένους καὶ διδαχθησομένους ἀναγινώσκειν
 τὰ σημεῖα τοῦ θεοῦ. οὐ θαυμαστὸν δὲ καὶ ὑπὲρ ἐνδείξεως
 τῆς πρὸς τοὺς μακαρίους ποιεῖν τινὰ τὸν θεόν, τῆς γραφῆς
 λεγούσης τῷ Φαραώ· Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως Ro ix 17
 10 ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ
 ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. εἰ γὰρ διετηρήθη Φαραώ ὑπὲρ cf. Ex ix 16
 20 ἐνδείξεως δυνάμεως θεοῦ καὶ διαγγελίας τοῦ ὀνόματος
 αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἐννόει πόσῃ ἐνδείξειν δυνάμεως θεοῦ
 περιέχει τὰ οὐράνια σημεῖα, πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἔως
 15 συντελείας ἐντετυπωμένων τῇ ἀξίᾳ βίβλῳ τοῦ θεοῦ τῷ
 οὐρανῷ. δεύτερον δὲ στοχάζομαι ταῖς τὰ ἀνθρώπινα οἰ-
 κονομούσαις δυνάμεσιν ἐκκεῖσθαι τὰ σημεῖα, ἵνα τινὰ μὲν
 γινώσκωσι μόνον, τινὰ δὲ ἐνεργῶσι· καθάπερ ἐν ταῖς παρ'
 ἡμῖν βίβλοις ἃ μὲν γέγραπται ἵνα γινώσκωμεν, οἷον τὰ
 20 περὶ κοσμοποιίας καὶ εἴτινα ἄλλα μυστήρια· ἃ δὲ ἵνα
 γινώσκοντες ποιῶμεν, ὥσπερ τὰ περὶ τὰς ἐντολὰς καὶ τὰ
 προστάγματα τοῦ θεοῦ. ἐνδέχεται δὴ τὰ οὐράνια γράμ-
 ματα, ἃ ἄγγελοι καὶ δυνάμεις θεῖαι ἀναγινώσκουν καλῶς
 δύνανται, περιέχειν τινὰ μὲν ἀναγνωσθησόμενα ὑπὸ τῶν
 25 ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν τοῦ θεοῦ, ἵνα εὐφραίνωνται γινω-
 σκοντες· τινὰ δὲ ὥσπερ ἐντολὰς λαμβάνοντες ποιῶσι.

21. Καὶ οὐχ ἁμαρτησόμεθα τὸ ἀνάλογον τοῖς ἐν τῷ
 νόμῳ λέγοντες ἔχειν τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας· ἔαν
 δὲ χείρονες καὶ ἕτεροι τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργειαι ποιῶσί τινα
 30 τῶν προεγνωσμένων καὶ σημαινόμενων ἐν οὐρανῷ, οὐκ
 ἀνάγκη καὶ αὐτὰς ἀπὸ τῶν τοῦ θεοῦ γραμμάτων ὑπομιμνη-
 σκομένας ποιεῖν ἃ ἐνεργοῦσιν· ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωποι ἀδι-

9 ἐξηγήρασθαι (om. σε) A 10 διαγγελεῖται C 17 ἐγκείσθαι
 ABC; sed cf. supr. p. 178, ll. 12, 15 22 om. τοῦ B

19. Νῦν γάρ, ὡς πρὸς τὴν λέξιν, τὸ προφητικὸν ἐξε- 19
 cf. Test Aser 7 λήφαμεν. εἰ δέ φησιν ὁ Ἰακώβ ἀνεγνωκέναι ἐν ταῖς ABC
 πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ τὰ συμβησόμενα τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ
 ὅσον ἐπὶ τούτῳ ἀντιλέγοι τις ἂν ἡμῖν ὅτι ἐναντία οἷς
 εἰρήκαμεν δηλοῦται διὰ τῆς γραφῆς· ἐλέγομεν γὰρ ἄνθρω- 5
 πον ἀκαταλήπτως ἔχειν τῶν σημείων, ὁ δὲ Ἰακώβ φησιν
 ἀνεγνωκέναι ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ· ἀπολογησόμεθα
 ὅτι οἱ καθ' ἡμᾶς σοφοί, πνεύματι περισσοτέρῳ χρησάμενοι
 τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐκ ἀνθρωπίνως θείως δὲ διδάσ-
 2 Co xii 4 κονται τὰ ἀπόρρητα· ὥσπερ ὁ Παῦλος, λέγων· Ἦκουσα 10
 ἄρρητα ῥήματα ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Ἰσασι γὰρ
 τροπῶν ἀλλαγὰς καὶ μεταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτῶν κύκλους
 καὶ ἀστέρων θέσεις, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων,
 ἀλλὰ τοῦ πνεύματος ἀποκαλύπτοντος αὐτοῖς καὶ καθαρῶς,
 ὡς θέλει ὁ θεός, τὰ θεία ἀπαγγέλλοντος. καὶ ἄλλως δὲ ὁ 15
 Ἰακώβ μείζων ἢ κατὰ ἀνθρώπον ἦν, πτερνίζων τὸν ἀδελφὸν
 αὐτοῦ, καὶ ὁμολογῶν ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ βίβλῳ ἀφ' ἧς
 παρεθέμεθα τό· Ἀνέγνων ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ·
 εἶναι ἀρχιχιλίας δυνάμεως κυρίου, καὶ ὄνομα πάλαι
 κεκτημένος Ἰσραήλ· ὅπερ ἐν σώματι λειτουργῶν ἀναγνω- 20
 ρίζει, ὑπομνησκοντος αὐτὸν τοῦ ἀρχαγγέλου Οὐριήλ.

(δ') 20. Μετὰ ταῦτα λείπεται ἐξετάσαι καὶ παραστήσαι
 τοῖς πιστεύουσιν ὅτι εἰς σημεία κεῖνται οἱ φωστῆρες τοῦ
 οὐρανοῦ, σανθείσι δὲ καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν περιεργότερων
 φερομένων εἰς τοὺς τόπους, τίς ἡ αἰτία τοῦ ταῦτα τὰ σημεία 25
 τὸν θεὸν πεποιηκέναι ἐν οὐρανῷ. καὶ ἔστιν εἰπεῖν πρῶτον
 μὲν ὅτι πιστευόμενα τὰ τῆς μεγαλειότητος τοῦ νοῦ τοῦ
 θεοῦ πᾶσαν γνῶσιν τὴν περὶ ἐκάστου τῶν ὄντων ἐμπερι-
 εληφότος, ὥστε μηδὲ τὸ τυχὸν καὶ νομιζόμενον ἐλάχιστον
 λανθάνειν τὴν θειότητα αὐτοῦ, δόξαν μὲν περιέχει τοῦ οἰονεῖ 30
 ἄπειρα ἀριθμῷ οὕτως αὐτὸν ἐμπεριελθέναι ἐν ἑαυτῷ, οὐ
 μὴν ἐναργῆ τὴν ἀπόδειξιν, ἀλλὰ πεπιστευμένῃν ὡς ἀρμό-

2 om. ὁ B
 περιεργότερον AC

11 ἐξ ὧν ἄνω B
 26 ἐν]+τῷ C

24 στανθείσι A; συνθήκη C

ABC ζουσαν τῷ ἀγενήτῳ νῷ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν τυγχάνοντι.
 ἵν' οὖν τῇ πείρᾳ τοῦτο καταλαμβάνηται ὑπὸ τῶν μειζόνων
 ἢ κατὰ ἄνθρωπον καὶ τῶν ἁγίων ψυχῶν τοῦ ἐνεστηκότος
 δεσμοῦ ἀπηλλαγμένων, ὥσπερ εἰ γράμματα καὶ χαρακτῆρας
 5 καὶ διὰ τῆς τῶν οὐρανίων περιφορᾶς ἐποίησεν ἐν οὐρανῷ ὁ
 θεὸς τοὺς δεδιδαγμένους καὶ διδαχθησομένους ἀναγινώσκειν
 τὰ σημεῖα τοῦ θεοῦ. οὐ θαυμαστὸν δὲ καὶ ὑπὲρ ἐνδείξεως
 τῆς πρὸς τοὺς μακαρίους ποιεῖν τινὰ τὸν θεόν, τῆς γραφῆς
 λεγούσης τῷ Φαραῷ· Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως Ro ix 17
 10 ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγεῖλῃ τὸ
 ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. εἰ γὰρ διετηρήθη Φαραῷ ὑπὲρ cf. Ex ix 16
 20 ἐνδείξεως δυνάμεως θεοῦ καὶ διαγγελίας τοῦ ὀνόματος
 αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἐννόει πόσῃ ἐνδείξειν δυνάμεως θεοῦ
 περιέχει τὰ οὐράνια σημεῖα, πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἔως
 15 συντελείας ἐντετυπωμένων τῇ ἀξίᾳ βίβλῳ τοῦ θεοῦ τῷ
 οὐρανῷ· δεύτερον δὲ στοχάζομαι ταῖς τὰ ἀνθρώπινα οἰ-
 κονομούσαις δυνάμεσιν ἐκκεῖσθαι τὰ σημεῖα, ἵνα τινὰ μὲν
 γινώσκωσι μόνον, τινὰ δὲ ἐνεργῶσι· καθάπερ ἐν ταῖς παρ'
 ἡμῖν βίβλοις ἃ μὲν γέγραπται ἵνα γινώσκωμεν, οἷον τὰ
 20 περὶ κοσμοποιίας καὶ εἴτινα ἄλλα μυστήρια· ἃ δὲ ἵνα
 γινώσκοντες ποιῶμεν, ὥσπερ τὰ περὶ τὰς ἐντολὰς καὶ τὰ
 προστάγματα τοῦ θεοῦ. ἐνδέχεται δὴ τὰ οὐράνια γράμ-
 ματα, ἃ ἄγγελοι καὶ δυνάμεις θεῖαι ἀναγινώσκουν καλῶς
 δύνανται, περιέχειν τινὰ μὲν ἀναγνωσθησόμενα ὑπὸ τῶν
 25 ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν τοῦ θεοῦ, ἵνα εὐφραίνωνται γινω-
 σκοντες· τινὰ δὲ ὥσπερ ἐντολὰς λαμβάνοντες ποιῶσι.

21. Καὶ οὐχ ἁμαρτησόμεθα τὸ ἀνάλογον τοῖς ἐν τῷ
 νόμῳ λέγοντες ἔχειν τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας· ἔαν
 δὲ χεῖρονες καὶ ἕτεροι τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργειαι ποιῶσί τινα
 30 τῶν προεγνωσμένων καὶ σημαινομένων ἐν οὐρανῷ, οὐκ
 ἀνάγκη καὶ αὐτὰς ἀπὸ τῶν τοῦ θεοῦ γραμμάτων ὑπομιμνη-
 σκομένας ποιεῖν ἃ ἐνεργοῦσιν· ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωποι ἀδι-

9 ἐξηγήρασθαι (om. σε) A 10 διαγγελεῖται C 17 ἐγκεῖσθαι
 ABC; sed cf. supr. p. 178, ll. 12, 15 22 om. τοῦ B

κοῦντες, οὐ μανθάνοντες προεγνωκένοι τὸν θεὸν τὸ τόνδε ABC
 τινὰ ἀδικηθήσεσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἐνεργοῦσι τὸ ἀδικεῖν ἐκ τῆς
 ἑαυτῶν πονηρίας· οὕτως αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, τοῦ θεοῦ
 τὴν κακίαν τῶν τὰ μοχθηρὰ βουλομένων ἀνθρώπων καὶ
 δυναμένων προεγνωκότος, τῇ ἰδίᾳ αἰσχίστῃ ἐπιτελοῦσι 5
 cf. He i 14 προαιρέσει. οἱ μέντοι ἱεροὶ ἄγγελοι, τὰ λειτουργικὰ
 πνεύματα τὰ εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, εἰκὸς ὅτι,
 ὡς ἀπὸ νόμου θεοῦ γεγραμμένων τὰ προστάγματα λαμ-
 βάνοντες, τεταγμένως καὶ ὅτε δεῖ καὶ ὡς δεῖ καὶ ὅσον δεῖ
 ποιοῦσι τὰ κρείττονα· ἄτοπον γὰρ αὐτοὺς θεῖους ὄντας 10
 ἀποκληρωτικῶς καὶ <οὐχ> ὠρισμένως ἔρχεσθαι ἐπὶ τὸ
 φέρ' εἰπεῖν χρηματίσαι τι τῷ Ἀβραάμ, καὶ ποιῆσαι τι τῷ
 Ἰσαὰκ, καὶ ῥύσασθαι ἐκ κινδύνου τὸν Ἰακώβ, ἢ ἐπιστῆναι
 τῷ πνεύματι τοῦδε τοῦ προφήτου. ἵνα οἷν μὴ ἀποκλη-
 ρωτικῶς μὴδὲ κατὰ συντυχίαν τοῦτο πράττωσιν, ἀνα- 15
 γινώσκουσι τὴν βίβλον τοῦ θεοῦ· καὶ οὕτως ποιοῦσι τὰ
 αὐτοῖς ἐπιβάλλοντα. ὡς προείπομεν δὲ, ἡμεῖς ἃ ποιοῦμεν,
 ἢ αἱ ἀντικείμεναι ἐνέργειαι ἃ ἐπιτελοῦσιν εἰς ἡμᾶς, ἰδίᾳ
 προαιρέσει ποιοῦμεν· ἀτάκτῃ μὲν, ὅτε ἁμαρτάνομεν· πεπαι-
 δευμένη δὲ, οὐκ ἄτερ ἀγγέλων οὐδὲ θείων γραμμάτων οὐδὲ 20
 ὑπηρετῶν ἀγίων, ὅτε θεῶ εὐάρεστα πράττομεν.

Καὶ Κλήμης δὲ ὁ Ῥωμαῖος, Πέτρογ τοῦ ἀποστόλου
 μαθητῆς, συνψάδ' τοῦτοις ἐν τῷ παρόντι προβλήματι
 πρὸς τὸν πατέρα ἐν Λαοδικείᾳ εἰπὼν ἐν ταῖς Περιό-
 δοις, ἀναγκαιότατόν τι ἐπὶ τέλει τῶν περὶ τοῦτο 25
 λόγων φησὶν περὶ τῶν τῆς γενέσεως δοκοῦντων
 ἐκβεβηκέναι, λόγῳ ἰδ'.

22. Καὶ ὁ πατήρ· Σύγνωθί μοι, τέκνον· οἱ μὲν γὰρ 21

5 δυναμένων] scripsi cum codd. Thuan.; δυναμένων ABC προ-
 εγνωκότες A 7 om. τὰ BC 8 γεγραμμένα A 9 ὡς
 δεῖ καὶ ὅτε δεῖ B 11 οὐχ] Tarinus sine nota; om. ABC 17 δ]
 + οὐ B 28 cf. Clem. Recogn. x. 10 (vers. Rufin.)

ABC χθές σου λόγοι ἀληθεῖς ὄντες συνελογίσαντό με συνθέσθαι σοι· ἡ δὲ ἐμὴ συνειδήσις μικρά με ὥσπερ πυρετοῦ ἔλλειμμα πρὸς ἀπιστίαν βραχέα βασανίζει· σύνοιδα γὰρ ἐμαντῷ τὰ τῆς γενέσεως πάντα μοι ἀποτελεσθέντα.

- 5 Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Συννόησόν μοι, πάτερ, οἶαν φύσιν ἔχει τὸ μάθημα, ἐξ ὧν ἐγὼ σοι συμβουλεύω. μαθηματικῷ συμβαλὼν, εἰπὲ πρῶτον αὐτῷ ὅτι Τάδε μοι φαῖλα ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ γέγονεν· ἐκ τίνος ἄρα μοι τῶν ἀστέρων γέγονε μαθεῖν ἤθελον. καὶ ἐρεῖ σοι ὅτι τοὺς χρόνους κακοποιὸς
 10 διεδέξατο Ἄρης ἢ Κρόνος, ἢ τούτων τις ἀποκαταστατικὸς ἐγένετο, ἢ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦτόν τις ἐπεθεώρησεν ἐκ τετραγώνου ἢ διαμέτρου ἢ συνῶν ἢ κεκεντρωμένος ἢ παρὰ αἵρεσιν. ὁμως καὶ ἄλλα μυρία εἰπεῖν ἔχει. πρὸς τούτοις δὲ ἢ ἀγαθοποιὸς κακῷ ἀσύνδετος ἢ ἢ ἀνεπιθεώρητος ἢ ἐν σχήματι
 15 ἢ παρὰ αἵρεσιν ἢ ἐν ἐκλείψει ἢ ἀνεπισύναφος ἢ ἐν ἀμαυροῖς ἄστροις. καὶ ὁμως πολλῶν προφάσεων οὐσῶν πρὸς αἵηκουσε τὰς ἀποδείξεις παρασχεῖν ἔχει. μετὰ τοῦτον οὖν τὸν μαθηματικὸν ἑτέρῳ προσελθὼν τὰ ἐναντία εἰπέ· ὅτι Τόδε μοι ἀγαθὸν ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ γέγονε· σὺ δὲ τὸν
 20 χρόνον τὸν αὐτὸν λέγε· ἀπαίτει δὲ ἐκ τίνος ἄρα τῆς γενέσεως τοῦτο γέγονε. καὶ ὁμως ὡς προείπον ἔχει, σοῦ καταψευσαμένου, αὐτὸς ἐκ πολλῶν σχημάτων ἐν τι εὐρεῖν σχῆμα καὶ δεύτερον καὶ τρίτον καὶ πλείονα, ὡς αὐτὸ τὸ ἐνεργήσαν ὄθεν τὰ ἀγαθὰ ἐρεῖ γεγενῆσθαι. ἀδύνατον γὰρ ἐν πάσῃ
 25 γενέσει ἀνθρώπων μὴ ἐν πάσῃ ὥρᾳ τῶν ἀστέρων τοὺς μὲν καλῶς κείσθαι τοὺς δὲ κακῶς· κύκλος γὰρ ἔστιν ἰσομερῆς, ποικίλος, ἀπείρους ἔχων τὰς προφάσεις· πρὸς αἷς ἕκαστος εἰπεῖν ἔχει ὃ θέλει. ὅνπερ γὰρ τρόπον ἐπὶ τῶν λοξῶν ὀνείρων ἐνίοτε οὐδὲν νοοῦμεν, ἀποβάντων δὲ οἰκειοτάτην
 30 προσφέρομεν ἐπίλυσιν· οὕτως καὶ τὸ μάθημα πρὸ τοῦ τι

1 με] μοι AC; concluderunt me Ruf 10 ἀποκαταστατικὸς AB
 11 ἐθεώρησεν B 14 ἀσύνθετος AC; syndetus Ruf 23 om.
 τὸ AC 25 in omni quam dicunt regione stellarum Ruf. (quasi leg. χῶρα)

ἀποτελεσθῆναι οὐδὲν σαφὲς ἡμῖν μηνῦσαι δύναται, μετὰ δὲ ABC
τὴν τοῦ γενομένου ἱστορίαν τότε πρόδηλος ἢ τῆς ἐκβάσεως
αἰτία φαίνεται. πολλάκις μὲν οὖν οἱ προλέγοντες πταίουσι,
καὶ μετὰ τὴν ἔκβασιν ἑαυτοὺς μέμφονται λέγοντες ὅτι Τόδε
ἦν τὸ ποιῆσαν, καὶ οὐκ εἶδομεν. τὸ μὲν οὖν καὶ τοὺς πάντῃ 5
ἐπιστήμονας πταίειν γίνεται διὰ τὸ μὴ εἰδέναι, ὡς χθὲς
ἔφην, ποῖα πάντως τῆς γενέσεως αἰτία γίνεται, ποῖα δὲ οὐ
πάντως, καὶ ποῖα πάντως ποιῆσαι ἐπιθυμοῦμεν, οὐ πάντως
δὲ ποιοῦμεν. ὅτι ἤδε ἡ αἰτία ἡμῖν τοῖς τὸ μυστήριον
μεμαθηκόσι σαφὲς ἔστιν· ὅτι, ἐλεύθερον ἔχοντες λογισμὸν 10
< ἐνίοτε συγχωρήσαντες τῇ ἐπιθυμίᾳ ἡττήμεθα, > ἐνίοτε 22
ἐπέχειν ταύτην βουλευσάμενοι νενικήκαμεν. οἱ δὲ ἀστρο-
λόγοι, τοῦτο αὐτὸ τὸ μυστήριον οὐκ εἰδότες, περὶ πάσης
προαιρέσεως ἀποφηνάμενοι ἐξ ἀρχῆς, πταίσαντες τοὺς
κλιμακτῆρας ἐπενόησαν, εἰς ἀδηλόγητα ποιοῦμενοι τὴν 15
προαίρεσιν, ὡς χθὲς ἐπεδείξαμεν. σὺ δὲ τοῦ λοιποῦ πρὸς
ταῦτα εἴ τι ἔχεις εἰπεῖν, λέγε.

Καὶ ὁ πατὴρ ὁμόσας ἀπεκρίνατο, μηδὲν τούτων ἀλη-
θέστερον εἶναι, ὧν εἶπες.

XXIV.

Περὶ ὕλης, ὅτι οὐκ ἀγέννητος οὐδέ κακῶν αἰτία. ἐκ 20
τῆς Εὔσεβιου τοῦ Παλαιστίναιου ἐξαγγελικῆς προπαρα-
σκευῆς, λόγου ζ'.

1. Ὅτι μὲν ὑπάρχειν ἀδύνατον ἀγέννητα δύο ἄμα, οὐδὲ ABC Eu
σὲ ἀγνοεῖν νομίζω· εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοκεῖς προλαβῶν Me Da
τοῦτο προτεθεικέναι τῷ λόγῳ· τῷ πάντως ἐξ ἀνάγκης τὸ 25 Di Ph

5 ἡδμεν B 7 ποῖα...αἰτία...ποῖα B 9 ἡδε] δὲ B
11 ἐνίοτε—ἡττήμεθα] supplevi; interdum concupiscentiis obsistimus,
interdum cedimus Ruf 15 μεταποιοῦμενοι C 19 εἶπας C;
εἶπεν A 23 Eus. Praep. Ev. vii. 22; Meth. De Lib. Vol. i. 5. 1
μὲν]+οὖν Di Ph ἀδύνατον ὑπάρχειν B Eu Da; om. ὑπάρχειν Ph
25 προστεθεικέναι ABC Eu Di x τῷ (sec.) τὸ C Eu Da; ὡς Me^m* x

ABC Eu ἕτερον δεῖν λέγειν, ἢ ὅτι κεχώρισται τῆς ὕλης ὁ θεός, ἢ αὐ
 Me Da πάλιν ὅτι ἀμέριστος αὐτῆς τυγχάνει. εἰ μὲν οὖν ἠνώσθαι
 Di Ph τις αὐτὸν εἰπεῖν ἐθέλοι, ἐν τῷ ἀγέννητον λέξει· ἕκαστον γὰρ
 τούτων μέρος ἔσται τοῦ πλησίον· ἀλλήλων δὲ μέρη τυγχά-
 5 νοντα οὐκ ἔσται ἀγέννητα δύο, ἀλλ' ἐν ἐκ διαφόρων συνεστός·
 οὐδὲ γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα διάφορα μέρη κατακερματί-
 ζομεν εἰς πολλὰ γενητά· ἀλλ' εἰ, ὡς ὁ λόγος ἀπαιτεῖ, ἐν τι
 γενητὸν τὸν ἄνθρωπον πολυμερές πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι
 φαμέν· οὕτως ἀνάγκη, εἰ μὲν μὴ κεχώρισται τῆς ὕλης ὁ
 10 θεός, ἐν τῷ ἀγέννητον εἶναι λέγειν. εἰ δὲ κεχωρίσθαι φήσει
 τις, ἀνάγκη εἶναι τι τὸ ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων· ὅπερ καὶ
 τὸν χωρισμὸν αὐτῶν δείκνυσιν· ἀδύνατον γὰρ ἐν διαστάσει
 ἐξετάζεσθαι τι ἀπὸ τινος, οὐκ ὄντος ἐτέρου καθ' ὃ ἡ
 διάστασις ἑκατέρου γίνεται. ὅπερ οὐ μέχρι τούτου ἴσταιται
 15 καὶ μόνου, ἀλλὰ καὶ πλείστων ὅσων· ὃν γὰρ ἐπὶ τῶν δύο
 ἀγενήτων εἴπαμεν λόγον, τούτον ἐξ ἀνάγκης ὁμοίως προ-
 χωρεῖν, εἰ τὰ ἀγέννητα δοθείη τρία. καὶ γὰρ περὶ τούτων
 ἐροίμην ἂν, εἰ κεχώρισται ἀπ' ἀλλήλων, ἢ αὐ πάλιν ἕκαστον
 20 ἦνται τῷ πλησίον. εἰ μὲν γὰρ ἠνώσθαι τις εἰπεῖν ἐθέλοι,
 τὸν αὐτὸν ἀκούσει τῷ πρώτῳ λόγον· εἰ δ' αὐ πάλιν κεχώ-
 ρισθαι, οὐ φεύζεται τὴν ἐξ ἀνάγκης τοῦ χωρίζοντος ὑπό-
 στασιν. ἂν δ' ἄρα τις καὶ τρίτον εἶναι λέξη λόγον, ὡς
 ἀρμόζοντα περὶ τῶν ἀγενήτων λέγεσθαι, τουτέστι τὸ μήτε
 κεχωρίσθαι τὸν θεὸν τῆς ὕλης μήτ' αὐ πάλιν ὡς μέρος

1 δεῖ Me Da Di × 3 αὐτὸν εἰπεῖν] εἰπεῖν αὐτὸν (αὐτὰ Me^m)
 Me; αὐτὴ Da; αὐτῷ Di × ἐκάτερον ABC Eu 5 om. ἀλλ' ἐν
 ἐκ διαφόρων συνεστός ABC Eu × 6 οὐδὲ γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα]
 ὡς οὐδὲ ABC Eu * μέρη] μέλη Me^m et s * κατακερματιζόμενα
 ABC Eu * 7 ἀλλ' ἢ AC Me Da * ×; ἀλλ' Euⁱ 9 om.
 μὲν ABC Eu Da * × 10 κεχώρισται A Me Da Ph φησι
 A* Me^m; φησὶν Me^f (sed v punctis notat.); ἢ φησι (om. τις) Da
 16 εἴπομεν ABC Eu * × 17 περὶ] ἐπὶ ABC Eu * × 18 om.
 ἀπ' ABC Eu * × 19 εἰπεῖν θέλοι Me Da; εἰπεῖν ἐθέλει Euⁱ;
 εἴποι Eu^o * × 22 om. ὡς Me Da * × 23 μήτε] μὴ
 ABC Eu 24 τῆς ὕλης τὸν θεὸν ABC Eu μὴδ' ABC Da
 Di Ph μέρη] μέρει B Euⁱ Me^s; ἐν μέρει Eu^o Ph; om. ὡς
 μέρη Di

ἡνώσθαι, εἶναι δὲ καθάπερ ἐν τόπῳ τῇ ὕλῃ τὸν θεὸν ἢ καὶ ABC Eu
 τὴν ὕλην ἐν τῷ θεῷ, τὸ συνεχὸν ἀκουέτω· ὅτι, ἐὰν τόπον Me Da
 τοῦ θεοῦ τὴν ὕλην εἴπωμεν, ἐξ ἀνάγκης αὐτὸν καὶ χωρητὸν
 λέγειν δεῖ καὶ πρὸς τῆς ὕλης περιγραφόμενον. ἀλλὰ μὴν
 καὶ ὁμοίως αὐτὸν τῇ ὕλῃ ἀτάκτως φέρεσθαι δεῖ, μὴ ἴστα- 5
 σθαι δὲ μηδὲ μένειν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ ἀνάγκη, τοῦ ἐν ᾧ
 ἐστὶν ἄλλοτε ἄλλως φερομένου. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐν
 χείροσι γεγενῆσθαι τὸν θεὸν εἰπεῖν ἀνάγκη. εἰ γὰρ ποτε
 ἀκοσμος ἦν ἡ ὕλη, ἐκόσμησε δὲ αὐτὴν εἰς τὸ κρεῖττον
 τρέφειν προαιρούμενος· ἦν ποτὲ ὅτε ἐν ἀκοσμήτοις ἦν ὁ 10
 θεός. δικαίως δ' ἂν καὶ τοῦτο ἐροίμην, πότερον ἐπλήρου
 τὴν ὕλην ὁ θεός, ἢ ἐν μέρει τινὶ ὑπῆρχεν αὐτῆς. εἰ μὲν
 γὰρ ἐν μέρει τινὶ τῆς ὕλης εἰπεῖν τις ἐθέλοι τὸν θεόν, πλεῖ-
 στον ὅσον μικρότερον αὐτὸν τῆς ὕλης λέγει· εἰ γὰρ δὴ
 μέρος αὐτῆς ὅλον ἐχώρησεν τὸν θεόν. εἰ δὲ ἐν πάσῃ εἶναι 15
 λέγοι καὶ δι' ὅλης κεχωρηκέναι τῆς ὕλης, πῶς ταύτην
 ἐδημιούργησε φρασάτω· ἀνάγκη γὰρ ἢ συστολήν τινα τοῦ
 θεοῦ λέγειν, ἥς γενομένης ἐδημιούργει ἐκείνο ἀφ' οὗ ὑπε-
 χώρησεν, ἢ καὶ ἑαυτὸν τῇ ὕλῃ συνδημιουργεῖν, οὐκ ἔχοντα 20
 ὑποχωρήσεως τόπον. εἰ δὲ τὴν ὕλην ἐν τῷ θεῷ εἶναι τις 20
 λέξει, ὁμοίως ἐξετάζειν δεῖ, πότερον ὡς διῶσταμένου αὐτοῦ
 ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ὥσπερ ἐν ἀέρι ζώων ὑπάρχει γένη, διαιρου-
 μένου καὶ μεριζομένου αὐτοῦ εἰς ὑποδοχὴν τῶν γινομένων
 ἐν αὐτῷ· ἢ ὡς ἐν τόπῳ, τουτέστιν ὥσπερ ἐν γῇ ὕδωρ. εἰ

1 om. ἢ Me Da Ph Di 3 λέγωμεν Me 5 om. δεῖ ABC Eu ×
 6 δὲ] τε ABC Eu × μήτε ABC × 7 δὴ] δὲ Eu Me^m Da Di^o ×
 8 ἦν ποτὲ ἀκοσμος ABC Eu × 10 δτε] + καὶ ABC ×
 11 τοῦτο ἐρ.] τοῦτον ἐρ. τὸν λόγον ABC Eu × 12 ὑπῆρχεν
 αὐτῆς] ὑπῆρχεν Me^s Di; αὐτῆς ἐτύγχανεν Ph; τῆς ὕλης ἦν ABC Eu
 13 γὰρ] οὖν Eu θέλοι Me × 14 om. αὐτὸν ABC Eu ×
 εἰ γε δὴ] εἰ γε ABC; εἰ δὲ (vel εἰ δὴ) Eu; ἄτε δὴ Da Ph Di^r; τί δὲ
 (vel τί δὴ, vel ὅτι δὴ) Di^{al} (si quidem Ruf) 15 τὸν θεόν] αὐτὸν
 ABC Eu × 16 καὶ δι' ὅλης κεχ. τῆς ὕλης] καὶ ὅλην κεχ. τῇ ὕλῃ
 Da; τῇ ὕλῃ ABC Eu × 17 ἐδημιούργει ABC Eu om. ἢ Me Da
 Di 18 γενομένης Me 19 αὐτὸν Me (? non Me^s) Ph 22 ζῶον
 Me (non Me^s); ζῶα Di ὑπάρχειν ABC Da Di Ph γένη]
 om. Di; εἰς γένη Me (non Me^s) 24 om. τουτέστιν ABC ×

ABC Eu μὲν γὰρ εἵπομεν ὡς ἐν ἀέρι, μεριστὸν ἀνάγκη τὸν θεὸν
 Me Da εἰπεῖν· εἰ δ' ὥσπερ ἐν γῇ ὕδωρ, ἣν δὲ ἄτακτος ἡ ὕλη καὶ
 Di Ph ἀκόσμητος, πρὸς δὴ τούτοις ἔχουσα καὶ κακὰ, τὸν θεὸν
 λέγειν ἀνάγκη τόπον εἶναι τῶν ἀκοσμήτων καὶ τῶν κακῶν·
 5 ὅπερ οὐκ εὐφημον εἶναί μοι δοκεῖ, ἐπισφαλὲς δὲ μᾶλλον.
 ὕλην γὰρ εἶναι θέλεις, ἵνα μὴ τῶν κακῶν ποιητὴν εἴπῃς τὸν
 θεόν· καὶ τοῦτο φυγεῖν προαιρούμενος, δοχεῖον αὐτὸν τῶν
 κακῶν εἶναι λέγεις. εἰ μὲν οὖν τὴν ὕλην ἐκ τῶν ὑποστάν-
 των γενητῶν ὑπονοεῖν ἀγένητον ὑπάρχειν ἔλεγες, πολλὴν ἂν
 10 περὶ ταύτης ἐποιησάμην λόγον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἀδύνα-
 τον ὑπάρχειν αὐτὴν ἀγένητον· ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν κακῶν
 γένεσιν αἰτίαν ἔφησθα εἶναι τῆς τοιαύτης ὑπονοίας, διὰ
 τοῦτο ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τούτων ἔρχεσθαί μοι δοκῶ. φανεροῦ
 γὰρ γινομένου μοι τοῦ λόγου καθ' ὃν τρόπον ἐστὶ τὰ κακὰ,
 15 καὶ ὅτι οὐχ οἷόν τέ ἐστιν ἀναίτιον τῶν κακῶν εἰπεῖν τὸν
 θεὸν ἐκ τοῦ ὕλην αὐτῷ ὑποτιθέναι, τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν
 ἀναιρεῖσθαί μοι δοκεῖ.

2. Φῆς τοίνυν ἄποιον ὕλην συνυπάρχειν τῷ θεῷ, ἐξ
 ἧς τὴν τοῦ κόσμου γένεσιν ἐδημούργησεν;

20 Οὕτω μοι δοκεῖ.

Οὐκοῦν εἰ ἄποιος ἐτύγχανεν ἡ ὕλη, γέγονε δὲ κόσμος
 πρὸς τοῦ θεοῦ, ἐν δὲ τῷ κόσμῳ αἱ ποιότητες, τῶν ποιότητων
 γέγονεν ποιητῆς ὁ θεός;

Οὕτως ἔχει.

25 Ἐπεὶ δέ σου καὶ λέγοντος πρόσθεν ἤκουον ὡς ἀδύνατον

2 γῇ]+τὸ ABC Eu 3 δὴ] δὲ Me Da om. κακὰ Me^m et s
 Da 7 φεύγειν ABC Eu Di; φάσκειν Da x 9 ἀγέν.
 ὑπονοεῖν ABC; ὑπονοῶν ἀγέν. Me x 10 αὐτῆς ABC Eu * x
 11 om. ἀγένητον ABC Eu Da * x 12 ἔφησθα] φῆς θύ Da;
 φῆς θεοῦ Di; φῆς Me^m; φ Me^f (evan. cet.) x εἶναι post
 ὑπονοίας ABC x 13 τούτων] ταύτην ABC x μοι δοκῶ]
 δοκῶ Di; μοι δοκεῖ Me; δοκεῖ Da x 14 γενομένου ABC
 Eu^{cod.} aliq. Di x 15 ἀναίτιον] αἰτίον Me Da Di (sed causa non
 esse Ruf) x 17 μοι δοκεῖ] νόει ABC x 19 τὴν]+τοῦδε ABC;
 τῇδε Euⁱ 23 γέγονεν ποιότης Me Da; ποιητῆς (ποιότης Eu^o)
 γέγονεν ABC Eu 25 ἐπειδὴ Da Di ἐμπροσθεν AB (om.
 C) Eu x ἤκουσα ABC x

ἐξ οὐκ ὄντων γίνεσθαι τι· πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίναι ABC Eu
τὴν ἐμὴν δοκεῖ σοι τὰς τοῦ κόσμου ποιότητας μὴ ἐξ (Me) Da
ὑποκειμένων ποιότητων γεγονέναι;

Δοκεῖ.

Ἐτερον δέ τι παρὰ τὰς οὐσίας ὑπάρχειν αὐτάς; 5

Οὕτως ἔχει.

Οὐκοῦν εἰ μήτε ἐξ ὑποκειμένων ποιότητων τὰς ποιό-
τητας ἐδημοῦργησεν ὁ θεός, μήτε ἐκ τῶν οὐσιῶν ὑπάρ-
χουσιν, τῷ μηδὲ οὐσίας αὐτὰς εἶναι, ἐκ μὴ ὄντων αὐτὰς ὑπὸ
τοῦ θεοῦ γεγονέναι ἀνάγκη εἰπεῖν· ὅθεν περιττῶς ἐδόκει 10
μοι λέγειν ἀδύνατον εἶναι δοξάζειν ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι
τι πρὸς τοῦ θεοῦ. ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τούτου λόγος ὧδε ἐχέτω·
καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν ὁρῶμεν ἀνθρώπους ἐξ οὐκ ὄντων ποι-
οῦντάς τινα· εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοκοῦσιν οὗτοι ποιεῖν ἔν-
τινι· οἷον ἐπὶ τῶν ἀρχιτεκτόνων τὸ παράδειγμα λάβωμεν· 15
καὶ γὰρ οὗτοι ποιοῦσι πόλεις οὐκ ἐκ πόλεων, καὶ ναοὺς
ὁμοίως οὐκ ἐκ ναῶν. εἰ δὲ, ὅτι τούτοις οὐσίαι ὑπόκεινται,
οἷε ἐξ ὄντων αὐτοὺς ταῦτα ποιεῖν, σφάλῃ τῷ λόγῳ· οὐδὲ
γὰρ ἡ οὐσία ἐστὶν ἡ ποιοῦσα τὴν πόλιν ἢ αὐτὰ πάλιν τοὺς
ναοὺς, ἀλλ' ἡ περὶ τὴν οὐσίαν τέχνη. ἡ δὲ τέχνη οὐκ ἐξ 20
ὑποκειμένης τινὸς ἐν ταῖς οὐσίαις τέχνης γίνεται· ἀλλ' ἐξ
οὐκ οὐσης ἐν αὐταῖς γίνεται. ἀπαντήσιν δέ μοι δοκεῖς
οὕτω τῷ λόγῳ, ὅτι ὁ τεχνίτης ἐξ ἧς ἔχει τέχνης τὴν ἐν τῇ
οὐσίᾳ τέχνην ποιεῖ. πρὸς δὲ τοῦτο λέγεσθαι τοῦτ'· εὖ
ἔχειν μοι δοκεῖ, ὅτι οὐδὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔκ τινος ὑποκει- 25
μένης τέχνης προσγίνεται. οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν αὐτὴν ἐφ'
ἑαυτῆς οὖσαν δοῦναι τὴν τέχνην· τῶν γὰρ συμβεβηκότων
ἐστὶ, καὶ τῶν τότε τὸ εἶναι λαμβανόντων, ὅποτεν ἐν οὐσίᾳ

1 om. τὴν Me 7 οὐκοῦν εἰ μήτε] οὐκοῦν εἰ μὴ Da; εἰ οὖν μὴ
ABC Eu!; εἰ μὲν οὖν μὴ Eu° 8, 9 om. ὑπάρχουσιν ABC Eu
10 om. τοῦ Me Di Ph εἰπεῖν ἀναγκαῖον ABC Eu 13 ὁρῶ-
μεν] θεωροῦμεν ABC Eu * 14 τὰ] ὅτι ABC Eu * x 17 ναῶν]
hactenus fragm. graec. Method. 20 ναοὺς] νεῶς ABC Eu! *
23 om. ὁ Da Ph * 24 om. εὖ ABC * x 26 προσγίνεται]
γίνεται ABC Eu * οὐδὲ] οὐ Eu * 28 om. τὸ ABC Da *
sed cf. infra p. 218, l. 11 λαγχανόντων Da; ἐχόντων Ph *

ABC Eu (Da) Di Ph γένηται. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος καὶ χωρὶς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἔσται, ἡ δὲ οὐκ ἔσται, εἰ μὴ πρότερον ἄνθρωπος ἦ· ὁθεν τὰς τέχνας ἐξ οὐκ ὄντων εἰς ἀνθρώπους πεφυκέναι γίνεσθαι λέγειν ἀναγκαῖον. εἰ τοίνυν τοῦτο οὕτως ἔχον ἐπ' ἀνθρώπων ἐδείξαμεν, πῶς οὐχὶ προσῆκε τὸν θεὸν μὴ μόνον ποιότητος ἐξ οὐκ ὄντων φάναι δύνασθαι ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ οὐσίας; τῷ γὰρ δυνατόν φανῆναι γίνεσθαι τι ἐξ οὐκ ὄντων, τὸ καὶ τὰς οὐσίας οὕτως ἔχειν δείκνυται.

3. Ἐπεὶ δὲ πόθος ἔστι σοι περὶ τῆς τῶν κακῶν γενέσεως ζητεῖν, ἐπὶ τὸν τούτων ἐλεύσομαι λόγον· καὶ σου βραχέα πυθέσθαι βούλομαι· τὰ κακὰ πότερον οὐσίαι σοι δοκοῦσιν εἶναι ἢ ποιότητες οὐσιῶν;

Ποιότητος οὐσιῶν εὖ ἔχειν λέγειν μοι δοκεῖ.

Ἡ δὲ ὕλη ἄποιος ἦν καὶ ἀσχημάτιστος;

15 Οὕτω προλαβὼν ἐξείπον τῷ λόγῳ.

Οὐκοῦν εἰ τὰ κακὰ ποιότητες ὑπάρχουσιν οὐσιῶν, ἡ δὲ ὕλη ἄποιος ἦν, τῶν δὲ ποιότητων ποιητὴν εἶπας τὸν θεὸν εἶναι, ἔσται καὶ τῶν κακῶν δημιουργὸς ὁ θεός. ὅτε τοίνυν οὐδ' οὕτως ἀναίτιον τῶν κακῶν δυνατόν εἰπεῖν τὸν θεόν, 20 ὕλην αὐτῷ προσάπτειν περιττὸν εἶναί μοι δοκεῖ· εἰ δέ τι πρὸς ταῦτα εἰπεῖν ἔχεις, ἄρχου τοῦ λόγου. εἰ μὲν γὰρ ἐκ φιλονεικίας ἡμῶν ἢ ζήτησις ἐγένετο, οὐκ ἂν δεύτερον περὶ τῶν κακῶν ἠξίου ὀρίζεσθαι· ἐπεὶ δὲ φιλίας ἕνεκα μᾶλλον καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ὠφελείας, τὴν ἐξέτασιν ποιού- 25 μεθα τῶν λόγων, ἄνωθεν περὶ τούτων ὀρίζεσθαι ἀξιῶ συγχωρεῖν.

Τὴν μὲν προαίρεσιν τὴν ἐμὴν ἐκ πολλοῦ σοι φανεράν εἶναι δοκῶ καὶ τὴν ἐν τοῖς λόγοις σπουδὴν, ὅτι οὐ πιθανῶς εἰπὼν ψεῦδος νικῆσαι θέλω, ἀλλὰ δειχθῆναι τὴν ἀλήθειαν 30 μετὰ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως· καὶ σὲ δὲ οὕτω διακείσθαι σαφῶς ἐπίσταμαι· ὁθεν οἷοι τρόπῳ χρώμενος νομίζεις

8 δείκνυται] hactenus Da: sed v. infr. p. 219, l. 1 21 εἰ-
πεῖν] λέγειν Eu * x om. γὰρ Eu * x 26 om. συγχω-
ρεῖν ABC; habet ante ἀξιῶ Eu° * x

δύνασθαι τὸ ἀληθὲς εὐρεῖν, τούτῃ χρῆσαι μηδὲν δυσωπού- ABC Ea
Di Ph
μενος· οὐ γὰρ σεαυτὸν ὠφελήσεις μόνον χρησάμενος τῷ
κρείττονι, ἀλλὰ πάντως καὶ περὶ ὧν ἀγνοῶ. σαφῶς
παραστήναί μοι δοκεῖ καὶ τὰ κακὰ οὐσίας ὑπάρχειν τινάς·
οὐδὲ γὰρ ἐκτὸς οὐσιῶν αὐτὰ ὄντα βλέπω. 5

4. Ἐπεὶ τοίνυν, ὦ οὗτος, καὶ τὰ κακὰ οὐσίας εἶναι
λέγεις, ἀνάγκη τὸν τῆς οὐσίας ἐξετάζειν λόγον. δοκεῖ σοι
τὴν οὐσίαν σωματικὴν τίνα σύστασιν εἶναι;

Δοκεῖ.

Ἡ δὲ σωματικὴ σύστασις αὐτῇ ἐφ' ἑαυτῆς ὑπάρχει, οὐ 10
δεομένη τινός, οὐ γενομένου τὸ εἶναι λήψεται;

Οὕτως ἔχει.

Δοκεῖ δέ σοι τὰ κακὰ ἐνεργείας εἶναί τινος;

Οὕτω μοι φαίνεται.

Αἱ δὲ ἐνέργειαι τότε τὸ εἶναι λαμβάνουσιν, ὅπότε ἂν 15
ἐνεργῶν παρῇ;

Οὕτως ἔχει.

Οὐκ ὄντος δὲ τοῦ ἐνεργούντος, οὐδ' ὅπερ ἐνεργεῖ ἔσται
ποτέ;

Οὐκ ἔσται. 20

Οὐκοῦν εἰ ἡ οὐσία σωματικὴ τίς ἐστι σύστασις, ἡ δὲ
σωματικὴ σύστασις οὐ δεῖταί τινος, ἐν ᾧ γενομένη τὸ εἶναι
λήψεται· τὰ δὲ κακὰ ἐνέργειαι ὑπάρχουσιν τινος, αἱ δὲ
ἐνέργειαι δεόνται τινος, ἐν ᾧ γινόμεναι τὸ εἶναι λαμβάνου-
σιν, οὐκ ἔσσονται οὐσίαι τὰ κακά. εἰ δὲ οὐσίαι τὰ κακά, 25
κακὸν δὲ ὁ φόνος, οὐσία ἔσται ὁ φόμος· ἀλλὰ μὴν ὁ φόμος
ἐνέργεια ὑπάρχει τινός· οὐκ ἔσται ἄρα οὐσία ὁ φόμος. εἰ
δὲ τὰ ἐνεργούντα οὐσίας εἶναι θέλεις, σύμφημι καγὼ· οἶον
ἄνθρωπος ὁ φονεύς, καθ' ὃν μὲν λόγον ἄνθρωπος ἐστίν,
ὑπάρχει οὐσία· ὁ δὲ φόμος ὃν ποιεῖ οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλ' 30
ἔργον τι τῆς οὐσίας. λέγομεν δὲ τὸν ἄνθρωπον ποτε μὲν
κακὸν διὰ τὸ φονεύειν, ποτὲ δ' αὖ πάλιν διὰ τὸ εὐεργετεῖν

7 ἀνάγκη] + καὶ ABC * × 28 οὐσίας] οὐσίαν Eu * ×
29 om. μὲν ABC * × 31 om. τι Eu * ×

ABC Eu ἀγαθόν· καὶ πέλεκται ταῦτα τὰ ὀνόματα τῇ οὐσίᾳ ἐκ τῶν
 Da Di συμβεβηκότων αὐτῇ, ἅτινα οὐκ ἔστιν αὐτή. οὔτε γὰρ
 Ph φόνος ἐστὶν ἡ οὐσία, οὐτ' αὖ πάλιν [ἡ] μοιχεία, οὔτε τι
 τῶν ὁμοίων κακῶν· ἀλλ' ὥσπερ ἀπὸ τῆς γραμματικῆς ὁ
 5 γραμματικὸς λέγεται καὶ ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς ὁ ῥήτωρ καὶ
 ἀπὸ τῆς ἱατρικῆς ὁ ἱατρός, τῆς οὐσίας οὔτε ἱατρικῆς οὐσης
 οὔτε μὴν ῥητορικῆς οὔτε γραμματικῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῶν
 συμβεβηκότων αὐτῇ τὴν προσηγορίαν λαμβανούσης, ἀφ'
 ὧν οὕτως ὀνομάζεσθαι δοκεῖ, οὐδ' ὁπότερον αὐτῶν οὐσα·
 10 ὁμοίως μοι φαίνεται καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι κακῶν
 τὴν οὐσίαν ὄνομα προσλαμβάνειν, οὐδ' ὁπότερον οὐσαν
 αὐτῶν. καὶ ὁμοίως ἐπινόησον, εἴ τινα ἕτερον ἀναπλάττεις
 ἐν τῷ νῷ τῶν κακῶν τοῖς ἀνθρώποις αἴτιον, ὥς κάκεϊνος,
 καθὼ ἐν τούτοις ἐνεργεῖ καὶ ὑποβάλλει ποιεῖν τὰ κακά,
 15 ἐστὶ καὶ αὐτὸς κακὸς ἐξ ὧν ποιεῖ. διὰ τοῦτο γὰρ κάκεϊνος
 κακὸς εἶναι λέγεται, ὅτι τῶν κακῶν ἐστὶ ποιητῆς· ἃ δέ τις
 ποιεῖ, οὐκ ἔστιν αὐτὸς, ἀλλ' ἐνεργεῖται αὐτοῦ, ἀφ' ὧν τὴν
 προσηγορίαν τοῦ κακὸς λέγεσθαι λαμβάνει. εἰ γὰρ αὐτὸν
 ὑπάρχειν εἵπομεν ἃ ποιεῖ, ποιεῖ δὲ φόνους καὶ μοιχείας
 20 καὶ κλοπαῖς καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια, αὐτὸς ἔσται ταῦτα. εἰ δὲ
 ταῦτά ἐστιν αὐτὸς, ταῦτα δ' ὅτε γίνεται τὴν σύστασιν ἔχει,
 οὐ γινόμενα δὲ καὶ τοῦ εἶναι παύεται, γίνεται δὲ ταῦτα πρὸς
 ἀνθρώπων, ἔσονται τούτων οἱ ἀνθρωποι ποιηταὶ, καὶ τοῦ
 εἶναι καὶ τοῦ μηκέτ' εἶναι αἴτιοι. εἰ δὲ ταῦτα αὐτοῦ
 25 ἐνεργείας φῆς, ἐξ ὧν ποιεῖ τὸ κακὸς εἶναι ἔχει, οὐκ ἐξ ὧν
 ἐστὶν οὐσία. κακὸν δὲ εἵπομεν λέγεσθαι ἀπὸ τῶν συμβε-
 βηκότων τῇ οὐσίᾳ, ἅτινα οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία· ὥς ἀπὸ τῆς
 ἱατρικῆς ὁ ἱατρός. εἰ δὲ ἐξ ὧν ἐνεργεῖ ἕκαστος ὑπάρχει

1 πέλεκται] rursus inc. Da; προσπλέκεται ABC Eu * 3 ὁ
 φόνος Ph om. ἡ Di ἡ (sec.)] ABC Eu Da Di x
 7 om. μὴν ABC Di x 12 καὶ] + μοι Eu Me^s * 14, 15 om.
 καθὼ—κάκεϊνος ABC 17 ἀλλ'] + αὖ Eu ἐνεργεῖα Da
 Di Ph 18 κακῶς AB Da; κακοῦ Ph 23 τούτων] τούτου
 ABC Eu¹; καὶ αὐτῶν Di; om. τούτων Ph^{ab} 24, 25 ἐνεργείας
 αὐτοῦ ABC Eu x 28—1 (p. 220) om. ἕκαστος—ἐνεργεῖ ABC Eu;
 om. ἕκαστος ὑπάρχει Di; om. ἕκαστος Me^s Da

κακός, ἃ δὲ ἐνεργεῖ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβάνει, ἤρξατο ABC E;
κακέϊνος εἶναι κακός, ἤρξατο δὲ καὶ ταῦτα εἶναι κακά. εἰ Da Di
δὲ οὕτως ἔχει, οὐκ ἔστιν ἀνάρχως κακός, οὐδὲ ἀγέννητα τὰ Ph
κακά, τῷ γενητὰ πρὸς αὐτοῦ εἶναι φάναι.

5. Τὸν μὲν πρὸς τὸν ἑταῖρον, ὦ φίλε, λόγον ἱκανῶς 5
μοι πεποιηκέναι δοκεῖς· ἐξ ὧν γὰρ προλαβὼν ἔδωκε τῷ
λόγῳ, ἐκ τούτων συνάγειν ἔδοξας καλῶς· ὡς ἀληθῶς γάρ,
εἰ ἄποιοις ἐτύγχανεν ἡ ὕλη, τῶν δὲ ποιότητων δημιουργὸς
ὑπάρχει ὁ θεός, ποιότητες δὲ τὰ κακά, τῶν κακῶν ἔσται
ποιητὴς ὁ θεός. οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος πρὸς ἐκείνον 10
εἰρήσθω καλῶς· ἐμοὶ δὲ ψεῦδος δοκεῖ τὴν ὕλην ἄποιον
εἶναι λέγειν· οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν εἰπεῖν περὶ ἡστινοσοῦν οὐσίας,
ὡς ἔστιν ἄποιοις· ἀλλὰ μὲν καὶ ἐν ᾧ ἄποιον εἶναι λέγει, τὴν
ποιότητα αὐτῆς μηνύει, ὅποια ἔστιν ἡ ὕλη διαγραφόμενος·
ὅπερ ἔστι ποιότητος εἶδος. ὅθεν εἰ σοὶ φίλον ἔστιν ἄνωθεν 15
ἔχου πρὸς ἐμὲ τοῦ λόγου· ἐμοὶ γὰρ ἡ ὕλη ποιότητος ἀνάρχως
ἔχειν δοκεῖ· οὕτως γὰρ καὶ τὰ κακά ἐκ τῆς ἀπορροίας
αὐτῆς εἶναι λέγω, ἵνα τῶν κακῶν ὁ μὲν θεὸς ἀναίτιος ᾗ,
τούτων δ' ἀπάντων ἡ ὕλη αἰτία.

Τὴν μὲν προθυμίαν τὴν σὴν ἀποδέχομαι, ὦ φίλε, καὶ 20
σου τὴν ἐν τοῖς λόγοις σπουδὴν ἐπαινῶ· προσῆκε γὰρ ὡς
ἀληθῶς ἔκαστον τῶν φιλομαθῶν μὴ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε
συγκατατίθεσθαι τοῖς λεγομένοις, ἀλλ' ἀκριβῆ ποιεῖσθαι
τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων. οὐδὲ γὰρ εἰ ὁ προσζητῶν παρὰ
λόγον ὀρισάμενος ἀφορμὴν παρέσχε τῷ προσδιαλεγ- 25
μένῳ συνάγειν ὡς θέλει, τοῦτο καὶ τὸν ἀκροατὴν πείσει·
ἀλλ' εἴ τι δοκεῖ δυνατόν εἶναι λέγεσθαι καλῶς, τοῦτο

2 ταῦτα εἶναι] ταυτὶ τὰ Eu; ταῦτα τὰ Da Ph; ταῦτα Di
3 ἔσται Eu 5 ἑταῖρον] C; ἕτερον AB Eu Me^s Da Ph * 6 προ-
λαβὼν ἔδωκε] προῦλαβον B; προῦλαβεν A; προῦλαβες C Eu *
7 ὡς ἀληθῶς] ἀληθῶς (cum praec. conj. omisiss ὡς et γὰρ) Me^s Da *
8 ἄποιοις]+ γὰρ Da * 12 om. εἶναι ABC Ph * 13 ἀλλὰ μὴν καὶ]
καὶ γὰρ ABC Eu * 16 ποιότητος ἀνάρχους Di; ἀνάρχως ποιότη-
AB Eu; ἀνάρχως post ἔχειν C 23 ποιήσασθαι ABC Eu^b * x
26 πείσει τὸ λοιπὸν Me^s; πεισάτω λοιπὸν Da * x 27 εἴ τι] fors.
legendum εἴ δ τι ex conl. Vigerii

C Eu λέξει παρών· δυοῖν γὰρ θάτερον ἔσται· ἡ γὰρ καὶ πρὸς δ
^{Di} Ph κινεῖσθαι δοκεῖ ἀκούσας τέλεον ὠφεληθήσεται, ἡ τὸν προ-
 διαλεγόμενον ἐλέγξει οὐ τὰληθῆ λέγοντα. οὐ δοκεῖς δέ μοι
 δεόντως εἰρηκέναι ἔμποιον εἶναι ἀνάρχως τὴν ὕλην· εἰ γὰρ
 5 τοῦθ' οὕτως ἔχει, τίνος ἔσται ποιητῆς ὁ θεός; εἴτε γὰρ
 οὐσίας ἐροῦμεν, προεῖναι φαμέν· εἴτ' αὖ πάλιν ποιότητων,
 καὶ ταύτας ὑπάρχειν λέγομεν. οὐκοῦν οὐσίας τε οὐσης καὶ
 ποιότητων περιττὸν εἶναι μοι δοκεῖ δημιουργὸν λέγειν τὸν
 θεόν. ἵνα δὲ μὴ ἐμαυτῷ κατασκευάζειν τινὰ δόξω λόγον,
 10 ἀποκρίναί μοι νῦν ἐρωτώμενος· τίνι τρόπῳ δημιουργὸν
 εἶναι φῆς τὸν θεόν; πότερον ὅτι τὰς οὐσίας ἔτραψεν εἰς τὸ
 μηκέθ' ὑπάρχειν ἐκείνας, αἵπερ ἦσαν ποτε, ἀλλ' ἐτέρας
 παρ' αὐτάς γενέσθαι; ἡ ὅτι τὰς μὲν οὐσίας ἐφύλαξεν ἐκείνας,
 αἵπερ ἦσαν πρὸ τούτου, τὰς δὲ ποιότητας ἔτραψεν αὐτῶν;
 15 6. Οὗτι μοι δοκεῖ ἀλλαγὴν τινα οὐσιῶν γεγονέναι· καὶ
 γὰρ ἄτοπον τοῦτο λέγειν μοι φαίνεται· τροπὴν δέ τινα τῶν
 ποιότητων γεγονέναι φημί, καθ' ἃς δημιουργὸν εἶναι λέγω
 τὸν θεόν. καὶ ὥσπερ εἰ τύχοι λέγειν ἐκ λίθων οἰκίαν
 γεγονέναι, ἐφ' ᾧ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὡς οὐκέτι λίθοι μένουσι
 20 τῇ οὐσίᾳ, οἰκία γενόμενοι οἱ λίθοι· τῇ γὰρ ποιότητι τῆς
 συνθέσεως τὴν οἰκίαν γεγονέναι φημί, τραπέισης δηλονότι
 τῆς προτέρας τῶν λίθων ποιότητος· οὕτω μοι δοκεῖ καὶ τὸν
 θεόν, ὑπομενούσης τῆς οὐσίας, τροπὴν τινα τῶν ποιότητων
 αὐτῆς πεποιηκέναι, καθ' ἣν τὴν τοῦδε τοῦ κόσμου γένεσιν
 25 πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι λέγω.

Ἐπεὶ τοίνυν τροπὴν τινα τῶν ποιότητων πρὸς τοῦ
 θεοῦ γεγονέναι φῆς, ἀποκρίναί μοι βραχεία πυθέσθαι

1 om. γὰρ (pr.) Eu (def. Da) * x 3 om. δέ M^s Da * x
 4 ἔμποιον εἶναι ἀνάρχως τὴν ὕλην] sic restitui; ἔμποιον εἶναι Da; εἰ
 ἔμποιος ἦν ἀνάρχως ἡ ὕλη Ph; 'das die M. gezeichnet sei'
 M^e; ποιότητας τὴν ὕ. ἀνάρχως ἔχειν Di; τὴν ὕ. ἀνωθεν ποιότητας
 ἔχειν ABC Eu 6 om. ἐροῦμεν ABC * προεῖναι] + ταύτας Eu;
 + ταύτην ABC * ποιότητος Eu^o Da Ph * 7 om. λέγομεν Eu *
 14 πρὸ τούτου] πρὸ τοῦ ABC; om. Di x 19 ἐνεστω Da Ph 25 λέγω]
 φημί ABC Ph 26, 27 om. ἐπεὶ—φῆς ABC x 26 om. τῶν
 Da Di x

προαιρουμένῳ. λέγε δὴ, εἰ ὁμοίως καὶ σοὶ δοκεῖ τὰ κακὰ ποιότητες εἶναι τῶν οὐσιῶν; ABC Eu
Da Di
Ph

Δοκεῖ.

Ἄνωθεν δὲ ἦσαν αἱ ποιότητες αὐταὶ ἐν τῇ ὕλῃ, ἣ ἀρχὴν ἔσχον τοῦ εἶναι; 5

Συνεῖναι φημι ἀγενήτως τῇ ὕλῃ ταυτασὶ τὰς ποιότητας.

Οὐχὶ δὲ τὸν θεὸν φῆς τροπὴν τινα τῶν ποιότητων πεποιηκέναι;

Τοῦτό φημι.

Πότερον οὖν εἰς τὸ κρεῖττον, ἢ εἰς τὸ χεῖρον;

10

Εἰς τὸ κρεῖττον λέγειν μοι δοκεῖ.

Οὐκοῦν εἰ ποιότητες ὕλης τὰ κακὰ, τὰς δὲ ποιότητας αὐτῆς εἰς τὸ κρεῖττον ἔτραψεν ὁ θεὸς, πόθεν τὰ κακὰ ζητεῖν ἀνάγκη. οὐ γὰρ ἔμειναν αἱ ποιότητες ὅποιαί ποτε ἦσαν τῇ φύσει· ἢ εἰ μὲν πρότερον οὐκ ἦσαν αἱ ποιότητες κακαί, 15
ἐκ δὲ τοῦ τραπήναι πρὸς τοῦ θεοῦ τὰς πρώτας τοιαύτας περὶ τὴν ὕλην γεγονέναι ποιότητας φῆς, αἴτιος ἔσται τῶν κακῶν ὁ θεός, τρέψας τὰς οὐκ οὔσας ποιότητας κακὰς εἰς τὸ εἶναι κακὰς· ἢ τὰς μὲν κακὰς ποιότητας εἰς τὸ κρεῖττον οὐ δοκεῖ σοι τρέψαι τὸν θεόν, τὰς δὲ λοιπὰς καὶ μόνας, ὅσαι ἀδιά- 20
φοροι ἐτύγχανον, τῆς διακοσμήσεως ἕνεκα πρὸς τοῦ θεοῦ τετράφθαι λέγεις;

Οὕτως ἄνωθεν εἶχον ἐγώ.

7. Πῶς τοίνυν αὐτὸν τὰς τῶν φαύλων ποιότητας ὥς εἶχον καταλελοιπέναι λέγεις; πότερον δυνάμενον μὲν κα- 25
κείνας ἀνελεῖν, οὐ βουλευθέντα δὲ, ἢ τὸ δύνασθαι μὴ ἔχοντα; εἰ μὲν γὰρ δυνάμενον λέξεις, οὐ βουλευθέντα δὲ, αὐτὸν αἴτιον τούτων εἰπεῖν ἀνάγκη. ὅτι δυνάμενος ποιῆσαι μὴ εἶναι κακὰ συνεχώρησεν αὐτὰ μένειν ὥς ἦν, καὶ μάλιστα ὅτε δημιουργεῖν τὴν ὕλην ἤρξατο. εἰ γὰρ μὴδ' ὅλως ἔμελεν 30

1 βουλομένῳ ABC x δὴ] δὲ ABC x ὁμοίως εἰ ABC; ὁμοίως Da * x 1—3 om. τὰ—δοκεῖ ABC 2 ποιότητας Eu 6 συνεῖναι] εὐ εἶναι AB; εἶναι C 9 τοῦτο] + δὲ ABC 12 ποιότητες] + τῆς ABC Eu 15 om. αἱ ABC Eu x 20, 21 διάφοροι Eu¹ Me² Ph * 23 ἔσχον Eu * 24 om. αὐτὸν ABC Ph *

ABC Eu αὐτῷ τῆς ὕλης, οὐκ ἂν αἴτιος ἦν ὧν συνεχώρει μένειν· ἐπεὶ
 Da Di δὲ μέρος μὲν τι αὐτῆς δημιουργεῖ, μέρος δέ τι οὕτως ἔῃ
 Ph δυνάμενος κάκεῖνο τρέπειν εἰς τὸ κρεῖττον, αἰτίαν ὀφλισκά-
 νειν ἄξιος εἶναι μοι δοκεῖ, καταλιπὼν μέρος ὕλης εἶναι
 5 πονηρὸν ἐπ' ὀλέθρῳ οὐ ἐδημιούργησε μέρους. ἀλλὰ μὴν
 καὶ τὰ μέγιστα κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἡδικῆσθαι μοι δοκεῖ·
 τοῦθ' ὅπερ κατεσκεύασε τῆς ὕλης μέρος ἀντιλαμβανόμενον
 τανῦν τῶν κακῶν. εἰ γὰρ τις ἐξετάζῃ ἐπ' ἀκριβὲς τὰ
 πράγματα, χαλεπώτερον νῦν εὐρήσει τὴν ὕλην πεπονθυῖαν
 10 τῆς προτέρας ἀκοσμίας. πρὶν γὰρ αὐτὴν διακριθῆναι, τὸ
 μηδὲ αἰσθῆσθαι τῶν κακῶν παρῆν αὐτῇ· νυνὶ δὲ ἕκαστον
 τῶν μερῶν αὐτῆς αἰσθῆσιν λαμβάνει τῶν κακῶν. καὶ μοι
 ἐπ' ἀνθρώπου τὸ παράδειγμα λάβει. πρὶν γὰρ εἰκονισθῇ
 καὶ ζῶον γένηται τῇ τοῦ δημιουργοῦ τέχνῃ, τί μηδεὶς
 15 ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν κακῶν παρὰ τῆς φύσεως εἶχεν· ἀφ'
 οὗ δὲ πρὸς τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος γίνεται, καὶ τὴν αἰσθῆσιν
 τοῦ προσπελάζοντος κακοῦ προσλαμβάνει· καὶ τοῦθ' ὅπερ
 ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῆς ὕλης πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι λέγεις,
 εὐρίσκεται μᾶλλον ἐπὶ τῷ χείρονι προσγενόμενον αὐτῇ. εἰ
 20 δ' ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν θεὸν ἀνελεῖν τὰ κακὰ τὸ μὴ
 πεπαῦσθαι λέγεις, ἀδύνατον τὸν θεὸν φήσεις ὑπάρχειν· τὸ
 δὲ ἀδύνατον ἦτοι τῷ φύσει ἀσθενῇ ὑπάρχειν αὐτὸν ἔσται,
 ἢ τῷ νικᾶσθαι τῷ φόβῳ δεδουλωμένον πρὸς τινος κρεῖττο-
 νος. εἰ μὲν οὖν τὸν θεὸν φύσει ἀσθενῇ ὄντα τολμήσεις
 25 εἰπεῖν, περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς κινδυνεύειν μοι δοκεῖς· εἰ
 δὲ τῷ νικᾶσθαι φόβῳ πρὸς τοῦ μείζονος, μείζονα λέξεις
 τοῦ θεοῦ τὰ κακὰ νικῶντα τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ τὴν
 ὁρμὴν· ὅπερ ἄτοπον εἶναι μοι λέγειν περὶ θεοῦ δοκεῖ. διὰ
 τί γὰρ οὐχὶ μᾶλλον ταῦτα ἔσονται θεοῖ, νικᾶν κατὰ τὸν

2 ἐδημιούργει Eu * εἶα Eu Di 3 κάκεῖνα Eu 11 νυνὶ
 ABC Eu 13 λάβε τὸ παράδ. ABC Ph * 14 μηθενὸς
 (vel μεθ' ἐνός) Eu * x 20, 21 om. τὸ μὴ πεπαῦσθαι λέγεις
 Me^s Di 22 τῷ] τῇ Da Di Ph; τὸ B 26 λέξεις] ἔσται ABC
 Eu x

λόγον τὸν σὸν δυνάμενα τὸν θεόν, εἴπερ θεὸν ἐκεῖνόν φαμεν ABC Eu
Da Di
Ph
ὁ τὴν ἀπάντων ἐξουσίαν ἔχει;

8. Βραχέα δέ σου καὶ περὶ τῆς ὕλης αὐτῆς πυθέσθαι βούλομαι· καὶ μοι φέρων λέγε, πότερον ἀπλῇ τις ἦν ἡ ὕλη ἢ σύνθετος; ἡ γὰρ διαφορὰ τῶν γεγονότων εἰς τοιαύτην 5 με περιύστησιν ἐξέτασιν τοῦδε τοῦ λόγου. εἰ γὰρ ἀπλῇ τις ἐτύγχανεν ἡ ὕλη καὶ μονοειδῆς, σύνθετος δὲ ὁ κόσμος καὶ ἐκ διαφόρων οὐσῶν τε καὶ κράσεων τὴν σύστασιν ἔχει, ἀδύνατον τοῦτον ἐξ ὕλης γεγονέναι λέγειν, τῷ τὰ σύνθετα μὴ οἷόν τε ἐξ ἑνὸς ἀπλοῦ τὴν σύστασιν ἔχειν· τὸ γὰρ 10 σύνθετον ἀπλῶν τινῶν μίξιν μηνύει· εἰ δ' αὖ πάλιν τὴν ὕλην σύνθετον λέγειν ἐθέλοις, πάντως ἐξ ἀπλῶν τινῶν συντεθείσθαι φήσεις· εἰ δὲ ἐξ ἀπλῶν συνετέθη, ἦν ποτὲ καθ' ἑαυτὰ τὰ ἀπλᾶ, ὧν συντεθέντων γέγονεν ἡ ὕλη· ἐξ οὐπερ καὶ γενητὴ οὐσα δείκνυται. εἰ γὰρ σύνθετος ἡ ὕλη, 15 τὰ δὲ σύνθετα ἐξ ἀπλῶν τὴν σύστασιν ἔχει, ἦν ποτὲ καιρὸς ὅτε ἡ ὕλη οὐκ ἦν, τουτέστι πρὶν τὰ ἀπλᾶ συνελθεῖν· εἰ δὲ ἦν ποτὲ καιρὸς ὅτε ἡ ὕλη οὐκ ἦν, οὐκ ἦν δὲ ποτε καιρὸς ὅτε τὸ ἀγέννητον οὐκ ἦν, οὐκ ἔσται ἀγέννητος ἡ ὕλη· τὸ δ' ἐντεῦθεν ἔσται πολλὰ τὰ ἀγέννητα. εἰ γὰρ ἦν ἀγέννητος ὁ 20 θεὸς, ἦν δὲ ἀγέννητα καὶ τὰ ἀπλᾶ ἐξ ὧν ἡ ὕλη συνετέθη, οὐκ ἔσται δύο καὶ μόνον τὰ ἀγέννητα. δοκεῖ δέ σοι μηδὲν τῶν ὄντων αὐτὸ ἑαυτῷ ἀντικείμεναι;

Δοκεῖ.

Ἀντίκειται δὲ τῷ πυρὶ τὸ ὕδωρ;

25

Ἀντικείμεναί μοι φαίνεται.

Ὅμοιως δὲ καὶ τῷ φωτὶ τὸ σκότος, καὶ τῷ ψυχρῷ τὸ θερμόν; πρὸς δὴ τούτοις καὶ τῷ ξηρῷ τὸ ὑγρόν;

Οὕτως ἔχειν μοι δοκεῖ.

Οὐκοῦν εἰ μηδὲν τῶν ὄντων αὐτὸ ἑαυτῷ ἀντίκειται, 30

1 δυνάμενοι Eu Da × 2 δ] ὅπερ ABC; (ἐκεῖνον) δς Di ×
9, 10 om. ἀδύνατον—σύστασιν ἔχειν ABC Eu * 15 σύνθετον
Eu^{codd} aliq Da * × 19 om. τὸ (pr.) B Da Ph * 21 om. ἦν
δὲ ἀγέννητα ABC Eu * ×

ABC Eu ἀλλήλοις δὲ ταῦτα ἀντίκειται, οὐκ ἔσονται ὕλη μία, οὐδὲ
Da Di μὴν ἐξ ὕλης μιᾶς. ὅμοιον δὲ τινα τούτῳ λόγον πάλιν
Ph πυθέσθαι βούλομαι. δοκεῖ σοι τὰ μέρη μὴ ἀναιρετικά
τυγχάνειν ἀλλήλων;

5 Δοκεῖ.

Εἶναι δὲ τῆς ὕλης μέρη τό τε πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, ὡσαύτως
δὲ καὶ τὰ λοιπά;

Οὕτως ἔχω.

Τί δέ; οὐ δοκεῖ σοι ἀναιρετικὸν μὲν εἶναι τοῦ πυρὸς τὸ
10 ὕδωρ, τοῦ δὲ σκότους τὸ φῶς, καὶ τᾶλλα ὅσα τούτοις
παραπλήσια;

Δοκεῖ.

Οὐκοῦν εἰ τὰ μέρη οὐκ ἔστιν ἀλλήλων ἀναιρετικά,
ταῦτα δὲ ἀλλήλων ἀναιρετικά τυγχάνει, οὐκ ἔσται ἀλλήλων
15 μέρος· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλήλων μέρος, οὐκ ἔσονται ὕλης
μιᾶς. ἀλλὰ μὴν οὐδ' αὐτὰ ἔσονται ὕλη, τῷ μὴδὲν τι τῶν
ὄντων αὐτὸ ἑαυτοῦ ἀναιρετικὸν ὑπάρχειν, κατὰ τὸν τοῦ
ἀντικειμένου λόγον. οὐδὲ γάρ ἐστὶ τι ἑαυτῷ ἀντικείμενον·
τὰ γὰρ ἀντικείμενα ἑτέροις ἀντικεῖσθαι πέφυκεν· οἷον τὸ
20 λευκὸν αὐτὸ ἑαυτῷ οὐκ ἀντίκειται, πρὸς δὲ τὸ μέλαν ἀντι-
κείμενον λέγεται· καὶ τὸ φῶς ὁμοίως ἑαυτῷ μὴ ἀντικεῖσθαι
δείκνυται, πρὸς δὲ τὸ σκότος οὕτως ἔχον φαίνεται, καὶ
ἄλλα γοῦν ὁμοίως πλεῖστα ὅσα. εἰ τοίνυν καὶ ὕλη μία
τις ἦν, οὐκ ἂν αὐτῇ ἑαυτῇ ἀντέκειτο. οὕτω δὲ τῶν
25 ἀντικειμένων ἐχόντων τὸ μὴ εἶναι τὴν ὕλην δείκνυται.

ABC Ταῦτα ἀπὸ τοῦ ζ' λόγου τῆς Εὔσεβίου τοῦ Παλαι-
στῖναιῶ ἐξαγγελικῆς προπαρασκευῆς ἠντλῆται, ὅντα ὡς
φησιν Μαζίμου οὔκ ἀσήμε ἐν τοῖς χριστιανοῖς συγ-
γραφέως. ἀγτολεζεὶ δὲ ταῦτα ἡρῆται κείμενα ἐν τῷ

1 om. ἀλλήλοις—ἀντίκ. ABC Eu * 3 πυθέσθαι]+σου Eu *
13, 14 om. οὐκ ἔστιν—ταῦτα δὲ Da * 14 om. ταῦτα δὲ—τυγχάνει
Eu * ταῦτα δὲ] Me^s Ph; τὰ δὲ τῆς ὕλης ABC * τυγχάνει]
ἐστὶν ABC * 24 οὕτως οὖν Da Ph * 28 om. τοῖς B

Ὁριγένεος πρὸς Μαρκωνιστάς καὶ ἄλλους αἵρετικούς ABC
 διαλογῶ, Εὐτροπίου δικάζοντος, Μεγεθίου δὲ ἀντιλέ-
 γοντος.

XXV.

Ὅτι ὁ ἐκ προγνώσεως ἀφορισμὸς οὐκ ἀναιρεῖ τὸ
 ἀγτέζογιον. ἐκ τοῦ δ' τόμου τῶν εἰς τὴν πρὸς 5
 Ῥωμαίους ἐξηγητικῶν, εἰς τό· Ἀφωρισμένος εἰς
 εὐαγγέλιον θεοῦ.

Ro i x

Ga i 15 f.

Ps lviii
(lvii) 3Ps lviii
(lvii) 3 f.

Ι. Τρίτον ἔστιν ἰδεῖν τό· Ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον
 θεοῦ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ὁ ἀπόστολος περὶ ἑαυτοῦ
 τοιαυτὰ φησιν· Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεός, ὁ ἀφορίσας με ἐκ 10
 κοιλίας μητρὸς μου, ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί.
 ἐπιλαμβάνονται δὲ τῶν τοιούτων λέξεων οἱ μὴ συνιέντες
 τὸν ἐκ προγνώσεως θεοῦ προωρισμένον αἷτιον τυγχάνοντα
 τοῦ γίνεσθαι τὰ προγινωσκόμενα· καὶ οἴονται διὰ τούτων
 εἰσάγειν τοὺς ἐκ κατασκευῆς καὶ φύσεως σωζομένους. 15
 τινὲς δὲ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐκ τῶν τοιούτων ἀναιροῦσι ῥητῶν,
 συγχρώμενοι καὶ τῷ· Ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ
 ἀπὸ μήτρας· ἐν ψαλμοῖς εἰρημένῳ. πρὸς μὲν οὖν τοῦτο
 εὐχερῶς ἔστιν ἀπαντῆσαι, ἐρωτῶντας περὶ τῆς ἐξῆς λέξεως·
 γέγραπται γάρ· Ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ 20
 μήτρας, ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάλησαν ψευδῇ·
 θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄψεως. καὶ πευσόμεθά
 γε τῶν ὡς σαφεῖ τῇ λέξει ἐπιβαινόντων, εἰ οἱ ἀπαλλοτριω-
 θέντες ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας ἅμα τῷ ἐξελθεῖν ἀπὸ γαστρὸς
 τῆς μητρὸς αὐτῶν ἐπλανήθησαν καὶ τῆς σωζούσης ὁδοῦ 25
 ἐσφάλησαν, αὐτοὶ εἰς τοῦτο ἐνεργήσαντες. πῶς δὲ οἱ
 ἀπαλλοτριωθέντες· ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας ἀπὸ γαστρὸς
 ἐπλανήθησάν τε καὶ ἐλάλησαν ψευδῇ; οὐ γὰρ δὴ δέξουσιν
 ὅτι ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἔναρθρον φωνὴν προήκαντο, ψευδῇ

2 om. δὲ B

7 Ru. iv. 462

23 ἀσαφεῖ C

24 τῷ] τὸ AB

- ABC (cat) τινὰ προφερόμενοι. ἀλλ' εἰ προσέχομεν τοῖς προτεταγ-
 μένοις τοῦ προορισμοῦ ἐν τῇ ἐξεταζομένῃ ἐπιστολῇ λεγο-
 μένοις, δυνησόμεθα, τὰ περισπῶντα τοὺς ἀπλουστέρους
 πρὸς παραδοχὴν τοῦ ἀδικίαν κατηγοροῦντος κατὰ τοῦ θείου
 5 δόγματος καθελόντες, ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ ἐκ κοιλίας
 μητρὸς ἀφορίζοντος καὶ εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ ἀφορίζοντος
 τὸν δοῦλον Ἰησοῦ Χριστοῦ κλητὸν ἀπόστολον Παῦλον.
 οὕτω δὲ ἔχει τὰ ῥητά· Οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Ro viii 28 ff
 θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς
 10 οὖσιν· ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισεν συμμόρφους τῆς
 εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν
 πολλοῖς ἀδελφοῖς· οὓς δὲ προώρισεν, τούτους καὶ ἐκάλεσεν·
 καὶ οὓς ἐκάλεσεν, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσεν,
 τούτους καὶ ἐδόξασεν.
- 15 2. Πρόσχωμεν οὖν τῇ τάξει τῶν λεγομένων. δικαιοὶ
 ὁ θεὸς καλέσας πρότερον, οὐκ ἂν δικαιοῦσας οὓς μὴ ἐκάλεσεν·
 καλεῖ δὲ πρὸ τῆς κλήσεως προορίσας, οὐκ ἂν καλέσας οὓς
 μὴ προώρισεν· καὶ ἔστιν αὐτῷ ἀρχὴ τῆς κλήσεως καὶ τῆς
 δικαιοῦσεως οὐχ ὁ προορισμός· οὗτος γὰρ εἰ ἦν ἀρχὴ τῶν
 20 ἐξῆς, κἂν πιθανώτατα ἐκράτουν οἱ παρεισάγοντες τὸν περὶ
 φύσεως ἄτοπον λόγον· ἀνωτέρω δὲ ἐστὶ τοῦ προορισμοῦ ἡ
 πρόγνωσις· Οὓς γὰρ προέγνω, φησὶ, καὶ προώρισεν συμ- Ro viii 29
 μόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. προενατενίσας οὖν ὁ
 θεὸς τῷ εἰρμῷ τῶν ἐσομένων, καὶ κατανοήσας ῥοπὴν τοῦ
 25 ἐφ' ἡμῖν τῶνδ' ἐτινων ἐπὶ εὐσέβειαν καὶ ὁρμὴν ἐπὶ ταύτην
 μετὰ τὴν ῥοπὴν, καὶ ὥς ὅλοι ἑαυτοὺς ἐπιδώσουσι τῷ κατ'
 ἀρετὴν ζῆν, προέγνω αὐτοὺς, γινώσκων μὲν τὰ ἐνιστάμενα
 προγινώσκων δὲ τὰ μέλλοντα· καὶ οὓς οὕτω προέγνω,
 προώρισεν συμμόρφους ἐσομένους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ

8 ῥήματα B om. δὲ (sec.) A 9 εἰς] + τὸ C οὖσι κλητοῖς C
 13 οὓς δὲ] καὶ οὓς B 15 δικαιοῦ] + γὰρ AB; hic inc. catena post
 aliq. praefat. 16 μὴ] cat; οὐκ ABC 19 ἦν] + ἡ ABC
 20 κἂν πιθ. ἐκράτουν] πιθ. ἂν ἔλεγον cat 21 ἀτόπως ABC
 26 δλους cat

cf. Col i 15 αὐτοῦ. ἔστιν οὖν τις ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, εἰκὼν τυγχάνων τοῦ ABC cat
 θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ τούτου εἰκὼν ἡ λεγομένη εἰκὼν τοῦ 463
 υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἦντινα νομίζομεν εἶναι ἣν ἀνέλαβεν ψυχὴν
 ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἀνθρωπίνην, γενομένην διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς
 εἰκόνης τοῦ θεοῦ εἰκόνα. ταύτης δὲ, ἣν οἰόμεθα εἰκόνης 5
 εἰκόνα εἶναι [τοῦ υἱοῦ] τοῦ θεοῦ, συμμόρφους προώρισεν
 γενέσθαι ὁ θεὸς, οὗς διὰ τὴν περὶ αὐτῶν πρόγνωσιν προώ-
 ρισεν. οὐ νομιστέον τοίνυν εἶναι τῶν ἐσομένων αἰτίαν τὴν
 cf. Sus 42 πρόγνωσιν τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ἐπεὶ ἐμελλεν γίνεσθαι κατ' ἰδίαν
 ὁρμᾶς τοῦ ποιούντος, διὰ τοῦτο προέγνω, εἰδὼς τὰ πάντα 10
 πρὸ γενέσεως αὐτῶν· καὶ ὡς εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως
 αὐτῶν τούσδε μὲν τινὰς προέγνω καὶ προώρισεν συμμόρ-
 φους ἐσομένους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἄλλους δὲ εἶδεν
 ἀπηλλοτριωμένους. ἔαν δέ τις ἀνθυποφέρῃ πρὸς ταῦτα, εἰ
 δυνατόν ἐστι μὴ γενέσθαι ἃ τοιαῦτα ἔσεσθαι προσεγίνωσκειν 15
 ὁ θεός· φήσομεν ὅτι δυνατόν μὲν μὴ γενέσθαι· οὐχὶ δὲ, εἰ
 δυνατόν μὴ γενέσθαι, ἀνάγκη μὴ γενέσθαι ἢ γενέσθαι· καὶ
 γίνεται οὐ πάντως ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ δυνατοῦ ὄντος καὶ τοῦ
 αὐτὰ μὴ γενέσθαι. τῆς δὲ λογικῆς ἔχεται ἐντρεχείας τε
 καὶ θεωρίας ὁ περὶ τῶν δυνατῶν τόπος, ἵνα ὁ σμῆξας ἑαυτοῦ 20
 τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς δυνηθῇ τῇ λεπτότητι τῶν ἀποδείξεων
 παρακολουθήσας κατανοῆσαι, πῶς καὶ μέχρι τῶν τυχόντων
 οὐκ ἐμποδίζεται τὸ εἶναι τι εἰς πολλὰ δυνατόν, ἐνὸς ἐκ τῶν
 πολλῶν ὄντος τοῦ ἐσομένου, καὶ οὐ κατὰ ἀνάγκην ἐσομένου·
 προεγνωσμένου τε οὕτως, ὅτι ἔσται μὲν οὐκ ἐξ ἀνάγκης 25
 δὲ ἔσται, ἀλλ' ἐνδεχομένου τυγχάνοντος τοῦ μὴ γενέσθαι
 ἔσται τὸ οὐ στοχαστικῶς εἰρημένον ἀλλ' ἀληθῶς προεγνω-
 σμένον.

3. Μὴ νομίζετω δέ τις ἡμᾶς τὸ Κατὰ πρόθεσιν

1 om. τις cat om. τυγχάνων cat 2 καὶ τούτου] τούτου δὲ
 cat 3 νομίζω cat 6 τοῦ υἱοῦ] delend. vid. 11, 12 om. καὶ ὡς
 —αὐτῶν ABC 15 προσεγίνωσκειν] + ἐσόμενα ABC 16 δυνατόν] conieci; ἀδύνατον ABC cat 17 δυνατόν] ἀδύνατον BC cat
 18 δυνατόν ἐστι καὶ τὸ cat 19 om. τε cat 20 om. τῶν cat
 22 om. καὶ ABC 27 om. τὸ cat

ABC cat σεσιωπηκέναι ὡς θλίβον ἡμῶν τὸν λόγον· ἐπεὶ φησιν ὁ Παῦλος· Οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα Ro viii 28 f.
 συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν.
 ἀλλὰ προσεχέτω ὅτι τοῦ κατὰ πρόθεσιν εἶναι κλητοὺς τὴν
 5 αἰτίαν καὶ ὁ ἀπόστολος ἀποδέδωκεν εὐθέως, εἰπών· Ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισεν συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ
 υἱοῦ αὐτοῦ. καὶ τίνα γε μᾶλλον ἐχρῆν ἐγκαταχωρισθῆναι
 εἰς τὴν δικαιοῦσαν κλήσιν τῇ προθέσει τοῦ θεοῦ ἢ τοὺς
 ἀγαπῶντας αὐτόν; πάνυ δὲ τὴν ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν αἰτίαν
 10 παρίστησι τῆς προθέσεως καὶ τῆς προγνώσεως τό· Οἶδαμεν
 δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν.
 σχεδὸν γὰρ εἶπεν ὅτι πάντα συνεργοῦντα εἰς ἀγαθόν διὰ
 τοῦτο συνεργεῖ, ἐπεὶ ἄξιοί εἰσι συνεργίας οἱ ἀγαπῶντες τὸν
 θεόν. ἅμα δὲ καὶ ἐρωτήσωμεν τοὺς τὰ ἐναντία λέγοντας,
 15 καὶ ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν πρὸς ταῦτα. ἔστω καθ' ὑπόθεσιν
 εἶναι τίνα ἐφ' ἡμῖν· καὶ τοῦτο ἐροῦμεν αὐτοῖς ἀναιροῦσι τὸ
 ἐφ' ἡμῖν, ἔως ἐκ τῆς διδομένης ὑποθέσεως ἐλεγχθῇ αὐτῶν
 ὁ λόγος οὐχ ὑγιῆς ὢν. ὄντος δὲ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἄρα ὁ θεὸς
 ἐπιβαλὼν τῷ εἰρμῷ τῶν ἐσομένων προγνώσεται τὰ πρα-
 20 χθησόμενα ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐκάστω τῶν ἐχόντων τὸ ἐφ' ἡμῖν,
 ἢ οὐ προγνώσεται; τὸ μὲν οὖν λέγειν Οὐ προγνώσεται,
 ἀγνοοῦντός ἐστι τὸν ἐπὶ πᾶσι νοῦν καὶ τὴν μεγαλωσύνην
 τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ δώσουσιν ὅτι προγνώσεται, πάλιν ἐρωτή-
 σωμεν αὐτοὺς, ἄρα τὸ ἐγνωκέναι αὐτὸν αἰτιὸν ἐστι τοῦ
 25 ἔσσεσθαι τὰ ἐσόμενα, διδομένου τοῦ εἶναι τὸ ἐφ' ἡμῖν; ἢ
 ἐπεὶ ἔσται προέγνω, καὶ οὐδαμῶς ἐστὶν αἰτία αὐτοῦ ἢ πρό-
 γνωσις τῶν ἐσομένων ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐκάστω; δυνατὸν οὖν
 ἦν τῶνδ' ἐτινων ἀπαντησάντων μὴ τόδε ἀλλὰ τόδε ἐνεργῆσαι
 τὸν δημιουργηθέντα ἀντεξοῦσιον.
 30 4. Τούτων οὖν καὶ τοιούτων ἂν λεχθησομένων, σῶζεται

4 προσέχετε ABC 7 μᾶλλον] ἄλλον ABC 11, 12 εἰς]+
 τὸ (bis) C 12 πάντα]+τὰ A 13 συνεργήσεως AB 15 ἀπο-
 κρινέσθωσαν cat 22 om. τὴν ABC 23, 24 ἐρωτήσωμεν BC
 25 τοῦ εἶναι τὸ] cat; τι εἶναι τοῦ AC; εἶναι τι τοῦ B 29 αὐτεξοῦ-
 σιων]+εἶναι BC; hactenus catena

- Mt xxv 21, καὶ τό· Εὗγε, ἀγαθὲ δούλε καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἡς πιστὸς, ABC
23 ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου· καὶ πᾶς ἔπαινος. σῴζεται δὲ καὶ τὸ εὐλογον τοῦ· Πονηρὲ δούλε καὶ ὀκνηρὲ, ἔδει σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου εἰς τράπεζαν. οὕτω δὲ σωθήσεται μόνως τὰ δικαίως 5
Ibid 26 f. λεγόμενα πρὸς μὲν τοὺς ἐκ δεξιῶν· Δεῦτε πρὸς με οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ὅτι ἐπείνασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· καὶ τὰ ἐξ ἧς· πρὸς δὲ τοὺς ἐξ ἐνω-
Ibid 34 f. νύμων· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ 10 αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ὅτι ἐπείνων, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· καὶ τὰ ἐξ ἧς.
Ro i 1 ἀλλὰ καὶ εἶπερ τό· Ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον
Ga i 15 θεοῦ· καὶ τό· Ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου·
1 Co ix 27 ἀνάγκην τινὰ περιεῖχε, πῶς ἂν εὐλόγως ἔφασκε τό· Ὑπο- 15 πιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι· καὶ τό· Οὐαὶ γάρ μοι ἔστιν ἂν μὴ εὐαγγελίζωμαι; σαφῶς γὰρ ἐκ τούτων παρίστησιν ὅτι εἰ μὴ ὑπεπιάζεν αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ ἐδουλαγῶναι οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἄλλοις κηρύξαντα ἀδόκιμον γενέσθαι, καὶ ὅτι δυνατόν 20 ἦν οὐαὶ αὐτῷ γενέσθαι εἰ μὴ εὐηγγελίζετο. μήποτε οὖν σὺν τούτοις ἀφώρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς, καὶ ἀφώρισεν αὐτὸν εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, σὺν τῷ ἑωρακέναι τὴν αἰτίαν τοῦ δικαίου ἀφορισμοῦ, ὅτι ὑποπιάσει τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῇ εὐλαβούμενος μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς 25 ἀδόκιμος γένηται, καὶ ὅτι, εἰδὼς οὐαὶ αὐτῷ ἔσεσθαι ἂν μὴ εὐαγγελίσσεται, φόβῳ τῷ πρὸς τὸν θεὸν πρὸς τὸ μὴ γενέσθαι ἐν τῷ οὐαὶ οὐκ ἐσιώπα ἀλλ' εὐηγγελίζετο. καὶ ταῦτα δὲ ἑώρα ὁ ἀφορίζων αὐτὸν ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ
2 Co xi 23 ff. καὶ ὁ ἀφορίζων αὐτὸν εἰς τὸ ἑαυτοῦ εὐαγγέλιον, ὅτι ἐν 30 κόποις ἔσται περισσοτέρως, ἐν φυλακαῖς περισσευνόντως,

1 εὐ BC (sed cf. p. 232 l. 11) δούλε ἀγαθὲ C 6 om. πρὸς με B (sed cf. p. 156 l. 11) 11 αἰώνιον] ἐξέτερον B 15 περιέχει B 15, 16 ὑπωπιάζω C 19 ἑαυτοῦ B 24 ὑπωπιάσει C 31 περισσοτέρους AB περισσευνόντως] περισσοτέρως C

ABC (cat₂) ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν θανάτοις πολλάκις· ὑπὸ
 Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν λήψεται, τρίς
 ῥαβδισθήσεται, ἅπαξ λιθασθήσεται· καὶ τάδε τινὰ πείσεται
 καυχώμενος ἐν ταῖς θλίψεσι καὶ εἰδὼς ὅτι ἡ θλίψις ὑπομο- cf. Ro v 3 f.
 5 νὴν κατεργάζεται καὶ ὑπομένων. διὰ ταῦτα δὲ ἄξιον ἦν αὐ-
 τὸν ἀφορισθῆναι εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ προγινωσκόμενον
 ἔσεσθαι, καὶ ἀφορισθῆναι αὐτὸν ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ.
 καὶ ἀφωρίζετο εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ οὐ διὰ τὴν φύσιν
 ἔχουσάν τι ἐξαίρετον καὶ ὅσον ἐπὶ τῇ κατασκευῇ ὑπὲρ τὰς
 10 τῶν μὴ τοιούτων φύσεις, ἀλλὰ διὰ τὰς προεγνωσμένας
 μὲν πρότερον πράξεις ὕστερον δὲ γενομένας ἐκάστην ἐκ
 τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς προαιρέσεως τῆς ἀποστολικῆς.
 νῦν δὲ ἀποδιδόναι εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ ψαλμοῦ ῥητὸν οὐκ ἦν
 εὐκαιρον, παρεκβατικὸν γὰρ ἦν· διὸ εἰς τὴν οἰκίαν
 15 τὰξιν θεοῦ διδόντος ἀποδοθήσεται, ὅταν τὸν ψαλμὸν
 διηγώμεθα. ἀρκέσει δὲ καὶ ταῦτα πεπλεονασμένα εἰς τὸ
 Ἀφωρισμένους.

XXVI.

Περὶ τοῦ τίνα τὰ ἀγαθὰ καὶ τίνα τὰ κακὰ, καὶ ὅτι
 ἐν προαιρετικοῖς ταῦτα καὶ ἐν ἀπροαιρέτῳ, καὶ κατὰ τὴν
 20 τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν, ἀλλ' οὐχ ὡς Ἀριστοτέλης
 οἶεται. ἐκ τοῦ τόμοιο τοῦ εἰς τὸν δ' ψαλμὸν, εἰς τό·
 Πολλοὶ λέγουσι· τίς δεῖξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ; Ps iv 6

1. Πολλῆς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ζητήσεως τυχα-
 νούσης περὶ τοῦ τίνα τὰ ἀγαθὰ καὶ τίνα τὰ κακὰ· καὶ τινων
 25 μὲν ἀπροαίρετα λεγόντων εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ,
 ὥσπερι τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν ἀποφαινομένων, κακὸν δὲ τὸ
 πονηρὸν· ἐτέρων δὲ ἐν μόνοις προαιρετικοῖς κατακλειόντων

8 ἀφωρίζετο] ἀφωρίζεται cat₂ (quae hic inc.) 10 om. μὴ Α
 cat₂ 11 om. ἐκάστην cat₂ 12 ἀποστολικῆς] hactenus cat₂
 13 ἀπὸ τοῦ] αὐτοῦ C 23 Ru. II. 565

τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, καὶ τὰς μὲν ἀρετὰς καὶ τὰς κατ' ABC
αὐτὰς πράξεις μόνας ἀγαθὰ λεγόντων, τὰς δὲ κακίας καὶ
τὰς κατὰ κακίαν ἐνεργείας κακά· τρίτων δὲ ὄντων τῶν
μιγνύντων, καὶ ἅμα ἐν προαιρετικοῖς καὶ ἀπροαιρέτοις
λεγόντων εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακά· εἰκότως ὑπὸ τῶν 5
πιθανοτήτων περιελκόμενοι οἱ πολλοὶ τῶν πιστευόντων
φιλομαθοῦντες εἰς τὸν περὶ ἀγαθῶν τόπον λέγοιεν ἂν τό·
Ps iv 6 Τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ; ὅτι μὲν οὖν ἐν προαιρετικοῖς
ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φύσις, πᾶς ὅστισιν ἀποδεχόμενος τὸν
περὶ κρίσεως τόπον ἀδυστάκτως ὁμολογήσαι ἂν· ἀγαθὸν 10
Mt xxv 21, γάρ φησιν εἶναι ἐφ' ᾧ ἀκούσεται τις τό· Εὐγε, ἀγαθὲ δοῦλε
23 καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἧς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω·
εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου· ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ
ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ προ-
Lc vi 45 φερόμενον, ὡς ὁ σωτὴρ φησιν· Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ 15
ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὰ ἀγαθὰ.
καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶς καρπὸς δένδρου ἀγαθοῦ προαιρετικὸς
ὢν ἀγαθὸν ἐστίν· ὡς ἀγάπη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ καὶ
μακροθυμία, χρηστότης τε καὶ ἀγαθωσύνη καὶ πίστις καὶ
πραῦτης καὶ ἐγκράτεια· τὰ δὲ ἐναντία τούτοις κακά. εἰ δὲ 20
καὶ κατὰ τὴν τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν ἔστι τι ἀγαθὸν καὶ
κακὸν, καὶ ἐν ἀπροαιρέτοις ζητητέον· καὶ ἢ δέ τι ἀγαθὸν ἢ
κακὸν ἐν ἀπροαιρέτοις, ὡς ὕστερον ἐξετάσαντες τάχα
δείξομεν. ἀλλ' οὐτι γὰρ τὰ ἀπὸ τῶν μιγνύντων τοῖς προ-
αιρετικοῖς τὰ ἀπροαίρετα λεγόμενα ἀγαθὰ ἂν εἴη καὶ κακά· 25
ἐκείνοι γὰρ οἴονται τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι περὶ ψυχὴν, 566
τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δὲ ἐκτός· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν κακῶν
καὶ περὶ ψυχὴν μὲν, ἀρετὴν καὶ τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις, ἢ
κακίαν καὶ τὰς κατὰ κακίαν πράξεις· περὶ σῶμα δὲ, ὑγίαν
καὶ εὐεξίαν καὶ κάλλος, ἢ νόσον καὶ καχεξίαν καὶ αἰσχος· 30
περὶ τὰ ἐκτός δὲ, πλοῦτον καὶ εὐγένειαν καὶ δόξαν, ἢ πενίαν
καὶ δυσγένειαν καὶ ἀδοξίαν.

11 εὖ δοῦλε ἀγαθὲ B 19 om. καὶ (sec.) AC 31 εὐγένειαν καὶ]
πενίαν AC ἢ πενίαν] καὶ εὐγένειαν AC

ABC 2. Οἰήσονται δέ τινες καὶ κατὰ τὰς γραφὰς ὁμοίως
 τρία γένη εἶναι τῶν ἀγαθῶν, καὶ τρία γένη τῶν κακῶν· τὰς
 γὰρ ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας προσιέμενοι εἶναι ἀγαθὰ καὶ
 κακὰ, μετὰ τὰ ὁμολογούμενα καὶ ὑφ' ἡμῶν ἐν ἀρετῇ καὶ
 5 κακίᾳ καὶ ταῖς κατ' αὐτὰς πράξεσι, χρήσονται ῥητοῖς καὶ
 τὰ σωματικά καὶ τὰ ἐκτὸς δῆθεν ἀποφαινομένοις ἀγαθὰ ἢ
 κακὰ τυγχάνειν. καὶ περὶ μὲν ἀρετῶν καὶ κακιῶν τί δεῖ
 καὶ λέγειν; τῶν ἠθικῶν πραγμάτων διδασκόντων δεῖν ἡμᾶς
 μὲν αἰρεῖσθαι δικαιοσύνην καὶ σωφροσύνην καὶ φρόνησιν
 10 καὶ ἀνδρείαν καὶ τὰς κατ' αὐτὰς πράξεις, ἐκκλίνειν δὲ τὰ
 τούτοις ἐναντία. διόπερ οὐ χρεία παραδειγμάτων εἰς τὰ
 παρὰ τῶν προαιρετικῶν ἀγαθὰ· σωματικά δὲ καὶ ἐκτὸς
 ἀγαθὰ ἐκ τῆς κατὰ τὸ ῥητὸν ἐκδοχῆς πολλαχόθεν δείξουσι.
 πλην ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεῖ παραθῆσθαι τινὰ ἐκ τῶν
 15 ἐν Ἐξόδῳ καὶ Λευϊτικῷ καὶ Δευτερονομίῳ κειμένων, ὡς ἐν
 ἐπαγγελίᾳ πρὸς τοὺς τηροῦντας τὰς ἐντολάς, καὶ ὡς ἐν
 ἀπειλῇ καὶ κατάραις πρὸς τοὺς παραβαίνοντας αὐτάς· οἶον
 ὅτι ἡ ὑγεία ἀγαθόν ἐστι καὶ ἡ νόσος κακὸν, ἀπὸ τῆς
 Ἐξόδου δείξει ταῦτα προσάγεσθαι· Ἐὰν τηρήσῃς τὰς Ex xv 26
 20 ἐντολάς μου καὶ τὰ προστάγματά μου, πᾶσαν νόσον ἣν
 ἐπήγαγον τοῖς Αἰγυπτίοις οὐκ ἐπάξω ἐπὶ σέ· ἐγὼ γάρ εἰμι
 κύριος ὁ ἰώμενός σε. καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Δευτερονομίου δὲ
 πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας λεγόμενον ὑπονοηθεῖν ἂν κακὸν
 μὲν παριστάνειν τὰς σωματικὰς πληγὰς καὶ τὰς νόσους,
 25 ἀγαθὸν δὲ δηλονότι τὴν ὑγείαν καὶ τὴν τοῦ σώματος ῥώσιν.
 ἔχει δὲ οὕτως ἡ λέξις· Ἐὰν μὴ ἀκούσῃτε ποιεῖν πάντα τὰ
 ῥήματα τοῦ νόμου τούτου τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ
 τούτῳ, φοβεῖσθαι τὸ ὄνομα τὸ ἐντιμον καὶ τὸ θαυμαστὸν
 30 τοῦτο, Κύριον τὸν θεόν· καὶ παραδοξάσει κύριος τὰς πληγὰς
 σου καὶ τὰς πληγὰς τοῦ σπέρματός σου, πληγὰς μεγάλας
 καὶ θαυμαστάς, καὶ νόσους πονηράς καὶ πλείστας. καὶ
 ἐπιστρέψει ἐπὶ σέ πᾶσαν τὴν πληγὴν Αἰγύπτου τὴν

4 ὑφ' B 7 καὶ (sec.)] ἢ B 7, 8 δεῖ καὶ] χρη B 10 ἀν-
 δρ'αν C 12 παρὰ] περὶ AC

Deut xxviii
58 ff.

πονηρὰν, ἣν διευλαβοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, καὶ κολλη- ABC
 θήσεται σοι· καὶ πᾶσαν μαλακίαν καὶ πᾶσαν πληγὴν τὴν
 μὴ γεγραμμένην ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου ἐπάξει
 κύριος ἐπὶ σέ, ἕως ἂν ἐξολοθρεύσῃ σε. καὶ πάλιν τοῖς
 Lev xxvi 16 παραβαίνουσι τὰς ἐντολὰς λέγεται τό· Ἐπιπέμψω ὑμῖν 5
 πυρετὸν καὶ ἱκτερον καὶ σφακελίζοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς
 ὑμῶν καὶ τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἐκτήκουσαν. πρὸς τούτοις καὶ 567
 ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τοῖς ἀφισταμένοις τῆς θεοσεβείας
 cf. Deut ἀπειλεῖ ὁ λόγος ὀπισθότονον ἀνίατον.
 xxxiii 24

3. Τὰ δὲ ἐκτὸς οἱ βουλόμενοι ἀγαθὰ κατὰ τὸν θεῖον 10
 ἐπαγγέλλεσθαι λόγον τοῖς μὲν ἀπὸ τοῦ Λευϊτικοῦ, τούτοις
 Lev xxvi 3 ff. χρήσονται· Ἐὰν ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύσῃτε, καὶ
 τὰς ἐντολὰς μου φυλάσσησθε καὶ ποιήσῃτε αὐτάς, δώσω
 τὸν ὑετὸν ὑμῖν ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ ἡ γῆ δώσει τὰ γενήματα
 αὐτῆς, καὶ τὰ ξύλα τῶν πεδίων δώσει τὸν καρπὸν αὐτῶν· 15
 καὶ καταλήψεται ὑμῖν ὁ ἄλοητός τὸν τρυγητόν, καὶ ὁ
 τρυγητός καταλήψεται τὸν σπόρον, καὶ φάγεσθε τὸν ἄρτον
 ὑμῶν εἰς πλησμονήν, καὶ κατοικήσετε μετὰ ἀσφαλείας ἐπὶ
 τῆς γῆς ὑμῶν· καὶ τὰ ἐξῆς. ἐκ δὲ τοῦ Δευτερονομίου
 Deut xxviii τούτοις χρήσονται· Καὶ ἔσται ὡς ἂν διαβῇτε τὸν Ἰορδάνην 20
 εἰς τὴν γῆν ἣν κύριος ὁ θεὸς δίδωσιν ὑμῖν, καὶ φυλάσσεσθε
 ποιεῖν πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἃς ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι
 σήμερον, καὶ δώσει σε κύριος ὁ θεός σου ὑπεράνω πάντων,
 καὶ ἤξουσιν ἐπὶ σέ πᾶσαι αἱ εὐλογίαι αὐταὶ καὶ εὐρήσουσί
 σε, ἔαν ἀκούσῃς τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ σου. εὐλογη- 25
 μένος σὺ ἐν πόλει, καὶ εὐλογημένος σὺ ἐν ἀγρῷ· εὐλογημένα
 τὰ ἔγγονα τῆς κοιλίας σου καὶ τὰ γενήματα τῆς γῆς σου
 καὶ τὰ βουκόλια τῶν βοῶν σου καὶ τὰ ποίμνια τῶν προ-
 βάτων σου· εὐλογημένοι αἱ ἀποθήκαί σου καὶ τὰ ἐγκατα-
 λείμματά σου· καὶ τὰ ἐξῆς. ὡς πάλιν ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς 30
 ἀσεβοῦσι λέγεται τό· Ἐπικατάρατος σὺ ἐν πόλει, καὶ

1 προσώπων AB 3 τοῦ ν. τούτου] τούτω τοῦ ν. C 6 σφα-
 καλλίζοντας C; σφακελίζουσας A 13 φυλάσσητε B ποιήτε
 AC 16 ἄλωητός B om. ὁ (sec.) C 26 om. καὶ C
 27 ἔγγονα C 29, 30 ἐγκαταλείμματά AC

ABC ἐπικατάρατος σὺ ἐν ἀγρῷ· ἐπικατάρατοι αἱ ἀποθήκαι σου ^{Deut. xxviii}
καὶ τὰ ἐγκαταλίμματα σου· ἐπικατάρατα τὰ τέκνα τῆς ^{16 ff.}
κοιλίας σου καὶ τὰ γενήματα τῆς γῆς σου· ἐπικατάρατα τὰ
βουκόλια τῶν βοῶν σου καὶ τὰ ποίμνια τῶν προβάτων
5 σου. καὶ ἄλλα δὲ δυσεξαρίθμητα ἐνεγκοῦσιν οἱ βουλόμενοι
ἐν σωματικοῖς καὶ τοῖς ἐκτὸς εἶναι ἀγαθὰ καὶ κακὰ· ἐφ-
άψονται τε καὶ τῶν εὐαγγελίων, λέγοντες τὸν σωτῆρα
ἐληλυθότα ὡς κακὰ ἀφηρηκέναι ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὴν
τυφλότητα τὴν σωματικὴν καὶ τὴν κωφότητα καὶ τὴν
10 πάρεσιν τῶν μελῶν, καὶ πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλα- ^{cf. Mt iv 23;}
κίαν θεραπευκέναι, ἀγαθὰ ἀντὶ τῶν προκατειληφόντων ^{ix 35}
κακῶν δωρούμενον τό τε διορατικὸν τὸ σωματικὸν καὶ
τὸ ἀκουστικὸν καὶ τὴν ἄλλην ὑγίαν καὶ ῥῶσιν· καὶ
δυσωπήσουσί σε φάσκοντες, εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς ὁμολο-
15 γήσομεν κακὸν εἶναι τὸ δαιμονιᾶν καὶ τὸ σεληνιάζεσθαι, ^{cf. Mt iv 24}
ὡς πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀγαθὸν τὸ τούτων ἀπηλλά-
χθαι. ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι χαρίσματα ἱαμάτων καὶ ἐνερ-
γήματα δυνάμεων ἐπιτελοῦντες κατ' αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν ἀγαθὰ
ἐποιοῦν τοῖς ἀνθρώποις καὶ κακῶν αὐτοὺς ἀπηλλαττον.
20 διαβήσονται δὲ οἱ τὰ τοιαῦτα λέγοντες καὶ ἐπὶ τὸν μέλλοντα
568 αἰῶνα, φάσκοντες τῷ κακὸν εἶναι τὸν πόνον τοὺς ἁμαρτω-
λοὺς πυρὶ αἰωνίῳ παραδίδοσθαι· εἰ δὲ κακὸν ὁ πόνος,
ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι.

4. Σαφὴ μὲν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων τὰ δυνάμενα ἐπὶ
25 πλείον δυσωπήσαι τοὺς οὐχ οἴους τε λύσαι τὰ προσαγόμενα
περὶ τοῦ τρία γένη τῶν ἀγαθῶν εἶναι καὶ τρία τῶν κακῶν
κατὰ τὸν λόγον τῶν γραφῶν. ταύτην τοίνυν τὴν ἀπάτην
οὐ μόνον οἱ ὁμολογουμένως ἀκέραιοι τῶν πεπιστευκότων
ἠπάτηνται, ἀλλὰ καὶ τινες τῶν ἐπαγγελλομένων σοφίαν τὴν
30 κατὰ Χριστὸν, οἰόμενοι τοῦ δημιουργοῦ τοιάσδε τινὰς εἶναι
ἐπαγγελίας, καὶ πέρα τῶν ἀπὸ τῆς λέξεως δηλουμένων μηδὲν

2 ἐγκαταλείμματα AC 5 ἐνέγκουσιν AB; ἐνέγκωσιν C; cf.
p. 241 l. 17 14, 15 ὁμολογήσωμεν AB 21 τῷ C (corr. pr. m.);
τὸ ABC* om. τὸν πόνον B 22 κακὸς BC

σημαίνεσθαι κατὰ τὰς ἀπειλάς. πρὸς πάντας τοίνυν τοὺς ABC
τὰ τοιαῦτα ἐκ τῶν γραφῶν ὑπολαμβάνοντας ἐπαπορητέον,
εἰ τητηρήκασιν τὸν νόμον οἱ προφήται, ὧν ἀμαρτήματα οὐ
κατηγορεῖται· οἷον Ἡλίας ὁ ἀκτημονέστατος, ὡς μὴδὲ ἄρτον
ἔχειν παρ' ἑαυτῷ φαγεῖν καὶ διὰ τοῦτο πέμπεσθαι πρὸς 5
γυναικα εἰς Σάρεπτα τῆς Σιδωνίας· καὶ Ἑλισσαῖος, ὃς παρὰ
τῇ Σουμανίτιδι βραχυτάτην ἔλαβε κατάλυσιν καὶ σκιμπό-
διον καὶ λυχνίαν εὐτελεῖ, ὃς καὶ ἄρρωστήσας ἐτελεύτησε·
καὶ Ἡσαΐας ὁ πορευθεὶς γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος τρισὶν ἔτεσι·
καὶ Ἰερεμίας ὁ ἐμβληθεὶς εἰς λάκκον βορβορόου καὶ αἰεὶ 10
μυκτηρισθεὶς, ὥστε καὶ ἐρημίαν οἰκῆσαι εὐξασθαι· καὶ ὁ
Ἰωάννης ὁ ἐν ταῖς ἐρημίαις διατρίβων καὶ πλὴν ἀκρίδων
καὶ μέλιτος ἀγρίου μηδενὸς μεταλαμβάνων, δέρματι περιε-
ζωσμένος τὴν ὀσφύν καὶ ἀπὸ τριχῶν καμῆλου ἡμφιεσμένος.
ὁμολογήσουσι γὰρ αὐτοὺς τητηρηκέναι τὸν νόμον. καὶ 15
ἀπαιτήσομεν εἰ ἂν νοοῦσιν ἀγαθὰ τοῖς τητηρηκόσι τούτοις
ὑπῆρκασι. οὐκ ἔχοντες δὲ δεῖξαι, περικλεισθήσονται εἰς τὸ
ἦτοι ψευδεῖς εἶναι τὰς ἐπαγγελίας τὰς λεγομένας διδοσθαι
τοῖς θεοσεβέσιν ἢ ἀληθεῖς τυγχανούσας ἀναγωγῆς δεῖσθαι·
εἰ δ' ἐπ' ἀλληγορίαν ἀναγκασθέντες ἔλθωσιν, ἀθετηθήσεται 20
αὐτῶν ἡ υπόληψις ἢ περὶ τοῦ τὸν νόμον ἀπειλεῖν νόσον
σωματικὴν καὶ τὰ ἐκτὸς νομιζόμενα κακὰ τοῖς ἡσεβηκόσιν,
ἢ ἐπαγγέλλεσθαι ὑγιαίνοντα εἶναι τὰ σώματα καὶ περι-
ουσίαν ἔσεσθαι τοῖς τῷ θεῷ κατηκολουθηκόσι.

5. Πῶς δὲ οὐκ ἡλίθιον ἐπὶ τοῖς κακοῖς μέγα φρονεῖν 25
καὶ αὐχεῖν τοὺς ὄντας ἐν αὐτοῖς; εἰ γὰρ κακαὶ αἱ θλίψεις,
φησὶ δὲ ὁ ἀπόστολος καυχᾶσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι, δῆλον
ὅτι καυχᾶται ἐν κακοῖς· τοῦτο δὲ ἡλίθιον, καὶ ὁ ἀπόστολος
οὐκ ἡλίθιος· οὐκ ἄρα κακὰ τὰ τοιάδε γυμνάσματα τοῦ
ἀγίου, ὅστις ἐν παντὶ θλιβόμενος οὐ στενοχωρεῖται, ἀπορού- 30
μενος οὐκ ἐγκαταλείπεται, πειραζόμενος οὐ θανατοῦται,
νομιζόμενος εἶναι πτωχὸς πολλοὺς πλουτίζει, καὶ ὑπολαμ-

cf. 1 Reg
xvii 8 f.
cf. 2 Reg
iv 8 ff.; xlii 14

cf. Isa xx 3

cf. Jer
xxxviii (xlv)
6; ix 2

cf. Mt iii 4

cf. Ro v 3

cf. 2 Cor 8 f.;
vi 9 f.

6 σαρεφθᾶ A; σαραφθᾶ C ἑλισαῖος A 15 ὁμολογήσας γὰρ αὐτοῖς A
16 ἀπαιτήσωμεν A 29 κακὰ τὰ τοιάδε] καλὰ δὲ τὰ τοιαῦτα B

- ABC βανόμενος μηδὲν κεκτῆσθαι πάντα κατέχει· τοῦ γὰρ πιστοῦ
 ὁλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός.
 ἔτι δὲ ἔπεται τοῖς ὑπολαμβάνουσι κατὰ τὴν γραφὴν τρία
 569 γένη τῶν ἀγαθῶν εἶναι, δῆλον δὲ ὅτι καὶ τῶν κακῶν, τοὺς
 5 δίκαιους αἰεὶ ἐν πολλοῖς κακοῖς εἶναι· ἀληθευούσης τῆς
 λεγούσης προφητείας· Πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων. Ps xxxiv
 οὐκ ἄκαιρον δὲ καὶ τῶν τῷ Ἰὼβ συμβεβηκότων ὑπομνήσαι (xxxiii) 19
 τοὺς οἰομένους τάδε τινα κακὰ εἶναι· ὃ ὁ χρηματισμὸς μετὰ
 τὸ ἐνεγκεῖν γενναϊότατα τοὺς περιστάνας ἀγῶνάς φησιν·
 10 Οἷε δέ με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι ἢ ἵνα ἀναφανῆς Job xl 3
 δίκαιος; εἰ γὰρ οὐκ ἄλλως ἀναφαίνεται ὁ Ἰὼβ δίκαιος ἢ ἐκ
 τοῦ τάδε τινα καὶ τάδε αὐτῷ συμπτώματα γεγονέναι, πῶς
 ἂν αὐτῷ κακὰ λέγοιμεν ὑπάρχειν. τὰ αἷτια τοῦ ἀναφῆναι
 αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην; ἐπόμενα δ' ἂν τούτοις εἴη, μηδὲ
 15 τὸν διάβολον τῷ ἀγίῳ κακὸν τυγχάνειν. τῷ γοῦν Ἰὼβ ὁ
 διάβολος κακὸν οὐκ ἦν· ἐπεὶ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα cf. Ro viii 28
 συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν ὁ θεὸς, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς
 οὖσιν. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις παρὰ τὸ ἐναργὲς εἶναι φαμεν
 τὸ τὸν δίκαιον ἐν ταῖς κατὰ τὸ ῥητὸν εὐλογίαις ἔσεσθαι τῶν
 20 ἐν ταῖς γραφαῖς ἐγκειμένων νομιζομένων ἀγαθῶν· πολλῇ
 γὰρ ἱστορία ἢ περὶ τοῦ ἀγίου ἐξεταζομένη ἐναντιοῦται ταῖς
 τοιαύταις ἐκδοχαῖς. καὶ ἀνόητόν ἐστι τὸ ὑπολαμβάνειν
 δανειστὴν τὸν ἅγιον ἔσεσθαι, πολλῶν ἐθνῶν τραπέζας κατὰ cf. Deut xv
 πόλιν ἀνοίγοντα, καὶ περισπώμενον περὶ τὰς δόσεις καὶ 6
 25 λήψεις, καὶ ποιούντα πράγματα ἀπηγορευμένα· Τὸ ἀργύριον Ps xv (xiv) 5
 γὰρ αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ ὁ δίκαιος καὶ δῶρα ἐπ'
 ἀθώοις οὐκ ἔλαβε· καί· Ὁ ποιῶν ταῦτα οὐ σαλευθήσεται
 εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ κατὰ τὸν Ἰεζεκιήλ ὁ ἅγιος ἐπὶ τόκῳ cf. Ezek
 καὶ πλεονασμῷ οὐκ ἔδωκε τὸ ἀργύριον. τὸ δὲ καὶ πυρετὸν xviii 8
 30 νομίζειν διὰ τὰς ἁμαρτίας γίνεσθαι ἀπαιδευτῶν εἰς ὑπερ-
 βολὴν ἐστι δόγμα, πολλάκις τῶν αἰτίων τῆς τοιαύτης νόσου
 προδήλων ὄντων· ἢ γὰρ διὰ τὸ περιέχον ἢ διὰ τοιαύτε ὕδατα

8 ὦ] ὡς AC 10 οἷη A 11 om. ὁ B 15 συντυγχάνειν A
 16 om. οὐκ B 24 καὶ (sec.) + τὰς B 26 om. ὁ δίκαιος AC

ἡ διὰ τοιάσδε τροφάς. καὶ εἰ ἄθλα τοῖς δικαίοις ὑγεία καὶ ABC
 πλοῦτος, ἐχρῆν μὴδένα τῶν ἀσεβῶν ὑγιαίνειν μὴδὲ πλουτεῖν.
 ὑγείαν δὲ τὴν τοιάνδε κατὰστασιν τῆς ψυχῆς ζητητέον, καὶ
 πλοῦτον τὸν κατὰ Σολομώντα λύτρον τυγχάνοντα τῆς
 Prov xiii 8 ψυχῆς, λέγοντα· Λύτρον ἀνδρὸς ψυχῆς ὁ ἴδιος πλοῦτος· 5
 φευκτέον δὲ πενίαν, καθ' ἣν ἀναγέγραπται· Πτωχὸς δὲ οὐχ
 ὑφίσταται ἀπειλήν. ἔτι δὲ τραύματα καὶ μώλωπας καὶ
 νόσους ἐκληπτέον τὰ γινόμενα διὰ τὴν κακίαν ταῖς ἀπροσεκ-
 τούσαις ψυχαῖς· περὶ ὧν καὶ ὁ προφήτης μέμφεται τοὺς
 Isa i 6 ἐν τοῖς τοιούτοις τυγχάνοντας, λέγων· Ἀπὸ ποδῶν ἕως 10
 κεφαλῆς οὔτε τραῦμα οὔτε μώλωψ οὔτε πληγὴ φλεγμαί-
 νουσα· οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι οὔτε ἔλαιον οὔτε
 καταδέσμους.

6. Ταῦτα μὲν οὖν αὐτάρκη τοῖς μὴ πάνυ ἀμβλέσι,
 πρὸς τὸ ἀπὸ τούτων ἑαυτοῖς ἀναλεξαμένοις τὰ περισπῶντα 15
 ῥητὰ τῶν γραφῶν ἐπιβάλλειν τῇ ἀξίᾳ νοήσει τῆς ἐνεργείας
 τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἔτι δὲ ὑπὲρ τοῦ δυσωπήσαι τοὺς
 οἰομένους τάδε εἶναι τὰ ἀγαθὰ τὰ τοῖς ἁγίοις δοθησόμενα
 καὶ τάδε τὰ κακὰ τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ ταῦτα προσθετέον· 570
 ὅτι πᾶν τὸ διὰ τι ἑλαττόν ἐστι τοῦ δι' ὃ ἐστίν· οἷον τομαὶ 20
 καὶ καυτήρες καὶ ἔμπλαστοι δι' ὑγείαν παραλαμβανόμενα
 ἐλάττονα τυγχάνει τῆς ὑγείας. καὶ ὥς ἐν ἱατρικοῖς δὲ
 βοηθήμασι ἀγαθὰ λέγεται ταῦτα, χρὴ ἐκλαμβάνειν ὅτι
 οὐκ ἔστι τελικὰ ἱατρικῆς ἀγαθὰ ἀλλὰ ποιητικά· τελικὸν δὲ
 κατὰ τὴν ἱατρικὴν ἀγαθὸν ἡ τοῦ σώματος ὑγεία. οὕτω 25
 τοῖνυν καὶ εἰ τάσδε τὰς ἐντολὰς τηρητέον ὑπὲρ τοῦ τῶνδε
 τῶν ἀγαθῶν τυχεῖν, τὰ δὲ ἄθλα τὰ σωματικά ἐστι καὶ τὰ
 ἐκτός· αἱ ἀγαθαὶ πράξεις ἔσονται οὐκ ἀγαθαὶ ὥς τελικαί,
 ἀλλ' ἡ ἄρα ὥς ποιητικαὶ ἀγαθῶν· καὶ ἔσται διαφέρων ὁ
 πλοῦτος, ὃν οἶονται ἐπαγγέλλεσθαι τὴν γραφὴν, καὶ ἡ τοῦ 30
 σώματος ὑγεία, τῆς δικαιοσύνης καὶ αὐτῆς δὲ τῆς οὐσιότητος
 καὶ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς θεοσεβείας τῶν τηλικούτων ἀν-

1 ἡ διὰ] καὶ B 8 ἐκλεκτέον C; καὶ ἐκληπτέον B 16 ῥή-
 ματα B 32 om. καὶ τῆς θεοσεβείας B

ABC δραγαθημάτων. ἅπερ παραδέξασθαι ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρετῆς μὴ γινωσκόντων, ἀλλὰ τὰ ὑλικά αὐτῆς προτιμώντων· πάντων γάρ ἐστιν ἀτοπώτατον τὸ τῶν ἀνδραγαθημάτων λέγειν διαφέρειν τὸ πλουτεῖν καὶ τὸ
 5 ὑγιαίνειν σωματικῶς. διὰ τὰ μοχθηρὰ δὴ ταῦτα δόγματα ἀκολουθῶς τινὲς προσήκαντο καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν ταῖς πρώταις ἐπαγγελίαις ἐσθίειν ἡμᾶς μέλλειν τὰ τοιάδε βρώματα καὶ πίνειν, τινὲς δὲ καὶ τεκνοποιεῖν. ταῦτα δὲ φθάσαντα καὶ εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μεγάλης εὐηθείας
 10 δόξαν ἀπενέγκασθαι ποιήσει τὸν χριστιανισμόν, πολλῶ βελτίονα δόγματα ἐχόντων τινῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως.

7. Ἡμεῖς δὲ ἤδη τὸ φαινόμενον ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἱερῶν λογίων παραθησόμεθα· ἐφάσκομεν γὰρ
 15 ἀρέσκεσθαι μὲν τῷ λέγειν ἐν προαιρετικοῖς καὶ ἐν ἀπροαιρέτοις εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακά· οὐ μὴν ἡριθμούμεν εἰς τὰ ἀπροαίρετα τῶν ἀγαθῶν τὴν ὑγίαν καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν εὐδοξίαν καὶ τὸν πλοῦτον· καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἐπειράθημεν τὰ περισπῶντα ὡς ἐν ἐπιτομῇ
 20 διαλύσασθαι. τίνα τοίνυν ἐστὶ τὰ ἀπροαίρετα ἀγαθὰ ἤδη λεκτέον· ἐπεὶ ἀληθὲς τό· Ἐὰν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, Ps cxxvii (cxxvi) 1
 εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν· καί· Ἐὰν μὴ κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἡγρύπνησεν ὁ φυλάσσων. οἰκοδομεῖ δὲ οἶκον πᾶς ὁ προκόπτων, καὶ φυλάσσει πόλιν
 25 πᾶς ὁ τέλειος· μάταιον δὲ τὸ ἔργον τοῦ οἰκοδομοῦντος καὶ ματαία ἡ φυλακὴ τοῦ τηροῦντος, ἔαν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ καὶ κύριος φυλάξῃ. ἐκτὸς ἂν εἴῃ τῆς προαιρέσεως ἡμῶν ἀγαθὸν ἢ ἀντιλαμβανομένη τοῦ κυρίου δύναμις τῆς οἰκοδομῆς τοῦ οἰκοδομοῦντος καὶ συνοικοδομοῦσα τῷ οὐ δυναμένῳ
 30 καθ' αὐτόν ἀπαρτίσαι τὸ οἰκοδομούμενον· τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῆς φυλασσομένης πόλεως νοητέον. καὶ ὥσπερ ἔαν εἴποιμι τὸ γεωργικὸν ἀγαθὸν τὸ ποιητικὸν τοῦ καρποῦ

8 τεκνοποιήσειν B 9 εὐηθείας B 14 παραθησόμεθα B;
 παραστησόμεθα A 15 τῷ] τὸ B 19 ἐπειράσθημεν AB

μικτὸν εἶναι ἐκ προαιρετικοῦ τοῦ κατὰ τὴν τέχνην τοῦ ^{ABC} γεωργοῦ καὶ ἀπροαιρέτου τοῦ παρὰ τῆς προνοίας, κατὰ τὴν ⁵⁷¹ τῶν ἀέρων εὐκрасίαν καὶ φορὰν αὐτάρκους ὑέτου· οὕτω τὸ τοῦ λογικοῦ ἀγαθὸν μικτόν ἐστιν ἕκ τε τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ καὶ τῆς συμπνεύσεως θείας δυνάμεως τῷ τὰ κάλλιστα 5 προελομένῳ. οὐ μόνον τοίνυν εἰς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι χρεία καὶ τῆς προαιρέσεως τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς θείας συμπνοίας, ἥτις ἐστὶν ὡς πρὸς ἡμᾶς ἀπροαίρετον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γενόμενον καλὸν καὶ ἀγαθὸν διαμεῖναι ἐν τῇ ἀρετῇ· μεταπεσουμένου καὶ τοῦ τελειωθέντος, εἰ ὑπερεπ- 10 αρθείῃ ἐπὶ τῷ καλῷ καὶ ἑαυτὸν ἐπιγράφοι τούτου αἰτίον, οὐχὶ δὲ τὴν δέουσιν δόξαν ἀναφέρων τῷ τῶν πολλῶν πλεῖον δωρησαμένῳ εἰς τὴν κτῆσιν καὶ τὴν συνοχὴν τῆς ἀρετῆς. τοιοῦτον δὲ τι αἰτίον καὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἰεζεκιήλ εἰρημένου αἰώμον περιπεπατηκέναι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, ἕως 15 εὐρεθῇ ἀνομία ἐν αὐτῷ, ἡγούμεθα τυγχάνειν τοῦ αὐτὸν κατὰ τὸν Ἡσαΐαν ἐκπεπτωκέναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἕωςφόρον ποτὲ γενόμενον πρῶτὶ ἀνανέλλοντα, ὕστερον συντετριμμένον ἐπὶ τὴν γῆν. οὐ μόνον γὰρ ἐπὶ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ἀν τις τέλειος ἦ, τῆς ἀπὸ θεοῦ σοφίας ἀπούσης, ἀληθὲς τὸ εἰς 20 οὐδὲν αὐτὸν λογισθῆναι· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀγγελικῆς τάξεως καὶ ἀρχικῆς καὶ πάσης τῆς ὅσον θεὸς πάρεστιν αὐτῇ θείας τυγχανούσης. τάχα γοῦν ὁρῶν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος πολὺ ἔλαττον τὸ ἡμέτερον προαιρετικὸν τῆς τοῦ θεοῦ 25 δυνάμεως πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν ἀγαθῶν, φησὶ τὸ τέλος οὐ τοῦ θέλοντος εἶναι οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος θεοῦ· οὐχ ὡς χωρὶς τοῦ θέλειν καὶ τρέχειν ἐλεούντος θεοῦ, ἀλλ' ὡς οὐδενὸς ὄντος τοῦ θέλειν καὶ τρέχειν συγκρίσει τοῦ ἐλέου τοῦ θεοῦ· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ καλοῦ δεόντως μᾶλλον ἀνατιθέναι τῷ ἐλέῳ τοῦ θεοῦ ἥπερ τῷ ἀν- 30 θρωπίνῳ θέλειν καὶ τρέχειν.

8. Ταῦτα δὲ ἐπὶ πολὺ παρεκβεβηκέναι δοκοῦντες ἐξη-

1, 2 om. τοῦ κατὰ—ἀπροαιρέτου A 16 ἐν αὐτῷ] ἑαυτῷ B 17 om. ἐκ C 21 οὐθὲν AB 23 αὐταῖς θείαις τυγχανούσαις BC 29 ἐλέους A

ABC τάσαμεν, πειθόμενοι ἀναγκαῖα αὐτὰ εἶναι πρὸς τό· Πολλοὶ Ps iv 6
λέγουσι· τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ; κατὰ τὸ δυνατόν
γὰρ ὁ λόγος τοῖς λέγουσι πολλοῖς· Τίς δείξει ἡμῖν τὰ
ἀγαθὰ; παρέστησε καὶ ἔδειξε τίνα τὰ ἀγαθὰ, δῆλον
5 δὲ ὅτι καὶ τίνα τὰ κακά· ἵνα διὰ τε ἀσκήσεων καὶ εὐχῶν
κτησώμεθα τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀνατρέψωμεν τὰ κακά ἀπὸ τῶν
ψυχῶν ἡμῶν. ἀλλ' ἐπέπερ ἐστὶν ἐν τῷ φράζειν ὅτε μὲν
κυριολεκτεῖν, ὅτε δὲ πού καὶ καταχρησθαι, οὐ θαυμαστὸν
εἶ ποτε εὐρήσομεν τὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν προσηγορίαν
10 κειμένην ἐπὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς λεγομένων παρὰ
τοῖς οὐχ ὑγιῇ δόγματα ἔχουσιν· οἷον ἐν τῷ Ἰώβ· Εἰ τὰ Job ii 10
ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς κυρίου, τὰ κακά οὐχ ὑποίσομεν;
καὶ ἐν τῷ Ἱερεμιά· Κατέβη κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας Mic i 12; cf.
Ἱερουσαλήμ. ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν· εἰ τὰ τοιαῦτα τινὰ Jer xvii 27

572 χρηστὰ καὶ ἡδέα τυγχάνοντα ἐδεξάμεθα παρὰ τῆς προνοίας
εἰς ἡμᾶς ἐφθακότα, τὰ πικρὰ καὶ ἐπίπονα οὐχὶ προθύμως
ἐνεγκοῦμεν; λέγεται τό· Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς
κυρίου, τὰ κακά οὐχ ὑποίσομεν; καὶ ἀντὶ τοῦ φάναι· κατὰ
20 πρόνοιαν τάδε τινὰ τῇ Ἱερουσαλήμ ὑπὲρ τοῦ παιδευθῆναι
τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ γεγένηται, γέγραπται τό· Κατέβη
κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλήμ. δεήσει τοίνυν
τὰ πράγματα συνιέντας μὴ γλίσχρους εἶναι περὶ τὰ ὀνόματα,
ἀλλὰ καταλαμβάνειν πότε κυρίως κατὰ τῶν πραγμάτων
ταῦτα τέτακται, καὶ πότε διὰ τὴν στενοχωρίαν τῶν ὀνομάτων
25 ἐν καταχρήσει· εἰ δὲ καὶ ὁ σωτὴρ τάδε τινὰ ἰάσατο,
καὶ ἐδωρήσατο ὑγίαν καὶ ὄψεις καὶ ἀκοὰς ἀνθρώποις·
προηγουμένως μὲν τὴν ἀναγωγὴν αὐτῶν ζητητέον, τοῦ λό-
γου τὰ τῆς ψυχῆς πάθη θεραπεύειν διὰ τούτων τῶν ἱστοριῶν
δηλουμένου. οὐκ ἄτοπον δὲ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις καὶ τὰ κατὰ
30 τὴν ἱστορίαν ἀπαγγελλόμενα νοεῖν γεγονέναι ὑπὲρ κατα-
πλήξεως τῶν τότε ἀνθρώπων· ἵνα οἱ μὴ πειθόμενοι λόγοις
ἀποδεικτικοῖς καὶ διδασκαλικοῖς δυσωπηθέντες τὰς τερα-
στίας δυνάμεις συγκαταθῶνται τῷ διδάσκοντι.

3 om. πολλοῖς AC

13 ἐν ταῖς πύλαις C

16 om. τὰ AC

R.

16

XXVII.

Εἰς τό· Ἐσκληήργνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ. ABC(G)
 Ex x 27 “Ἐσκληήργνε δὲ κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ, καὶ οὐκ
 ἠβογήθη ἐξαποστεῖλαι αὐτοῦς.”

1. Πολλάκις ἐν τῇ Ἐξόδῳ κείμενον τό· Ἐσκληήργνε
 κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ· καὶ· Ἐγὼ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν 5
 Φαραώ· σχεδὸν πάντας τοὺς ἐντυχάνοντας ταράσσει, τοὺς
 τε ἀπιστοῦντας αὐτῇ καὶ τοὺς πιστεύειν λέγοντας. τοῖς
 μὲν γὰρ ἀπιστοῦσι μετ’ ἄλλων πολλῶν καὶ τοῦτο αἴτιον
 ἀπιστίας εἶναι δοκεῖ, ὅτι λέγεται περὶ θεοῦ τὰ ἀνάξια
 θεοῦ· ἀνάξιον δὲ θεοῦ τὸ ἐνεργεῖν σκληρύνειν περὶ καρ- 10
 διαν οὐτινοσούν, καὶ ἐνεργεῖν σκληρύνειν ἐπὶ τῷ ἀπειθῆσαι
 τῷ βουλήματι τοῦ σκληρύνοντος τὸν σκληρυνόμενον· καὶ
 πῶς, φασίν, οὐκ ἄτοπον τὸν θεὸν ἐνεργεῖν τινα ἐπὶ τῷ
 ἀπειθεῖν αὐτοῦ τῷ βουλήματι; δῆλον γὰρ ὅτι μὴ βουλο- 15
 μένου πειθόμενον ἔχειν οἷς προστάσσει τὸν Φαραώ. τοῖς 15
 δὲ πιστεύειν νομιζομένοις διαφωνία οὐχ ἡ τυχοῦσα γεγένη-
 ται διὰ τό· Ἐσκληήργνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ. οἱ μὲν
 γὰρ πειθόμενοι μὴ ἄλλον εἶναι θεὸν παρὰ τὸν δημιουργὸν
 cf. Ro ix 18 φρονοῦσιν ὡς ἄρα κατὰ ἀποκλήρωσιν ὁ θεὸς ὃν θέλει
 ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει, αἰτίαν οὐκ ἔχοντος τοῦ τόνδε 20
 μὲν ἐλεεῖσθαι τόνδε δὲ σκληρύνεσθαι ὑπ’ αὐτοῦ. ἕτεροι
 δὲ βέλτιον παρὰ τούτους φερόμενοί φασι πολλὰ καὶ ἄλλα
 κεκρύφθαι τῆς γραφῆς αὐτοῖς νοήματα, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο 112
 τῆς ὑγιούς πίστεως τρέπεσθαι· ἐν δὲ τῶν ἀποκεκρυμ-
 μένων εἶναι καὶ τὸν περὶ ταύτης τῆς γραφῆς ὑγιᾶ λόγον. 25
 οἱ δὲ ἕτερον θεὸν φάσκοντες παρὰ τὸν δημιουργὸν δίκαιον

1 eis] ἐτι eis G 4 Ru. II. III 5, 6 καὶ—φαραώ] BG;
 om. AC 7 λέγοντας] μέλλοντας B 9 περὶ] CG; παρὰ AB
 10 σκληρύνειν περὶ] σκληρύνειν B 11 σκληρύνειν B τῷ
 τὸ B 13 φησὶν ACG 15 φαραώ]+ ταῦτα δοκεῖ λέγεσθαι τὰ
 ῥήματα G 26 φάσκοντες post δημιουργὸν B

ABC μὲν αὐτὸν εἶναι θέλουσι καὶ οὐκ ἀγαθὸν, σφόδρα ἰδιωτικῶς
 ἅμα καὶ ἀσεβῶς ἐνεχθέντες ἐν τῷ χωρίζειν δικαιοσύνην
 ἀγαθότητος, καὶ οἶεσθαι ὅτι οἷόν τέ ἐστι δικαιοσύνην εἶναι
 ἐν τινι χωρὶς ἀγαθότητος καὶ ἀγαθότητα δίχα δικαιοσύνης·
 5 ὁμως δὲ καὶ τοῦτο λέγοντες ἐναντία τῇ ἰδίᾳ ὑπολήψει περὶ
 δικαίου προσίενται θεοῦ σκληρύνειν τὴν καρδίαν Φαραῶ
 καὶ ἀπειθῇ αὐτὴν κατασκευάζειν ἑαυτῷ. εἰ γὰρ ὁ τὸ κατ'
 ἀξίαν ἐκάστω ἀπονέμων δίκαιος καὶ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν αἰτίας
 κρείττοσιν ἢ χείροσι γεγενημένοις ἀποδιδούς ὧν ἐπιτήδειον
 10 ἕκαστον τυγχάνειν ἐπίσταται, πῶς δίκαιος ὁ ἁμαρτίας χεί-
 ρονος αἴτιος γενόμενος τῷ Φαραῷ; καὶ οὐχ ἀπλῶς αἴτιος,
 ἀλλ' ὅσον ἐφ' οἷς ἐκείνοι ἐξεδέξαντο συνεργήσας εἰς τὸ
 γενέσθαι αὐτὸν ἀδικώτατον. ἐπ' οὐδὲν γὰρ ἀναφέροντες
 ἄξιον προαιρέσεως δικαίου θεοῦ τὴν σκλήρυνσιν τῆς καρδίας
 15 Φαραῶ, οὐκ οἶδ' ὅπως δίκαιον θεόν, κἂν καθ' ἃ διηγείσθαι
 βούλωνται, παραστήσαι δύνανται τὸν σκληρύνοντα τὴν
 καρδίαν Φαραῶ. ὅθεν θλιπτέον αὐτοὺς ἐν τοῖς κατὰ τὸν
 προκειμένον τόπον, ὅπως ἦτοι παραστήσωσι πῶς δίκαιος
 σκληρύνει, ἢ τολμήσωσιν εἰπεῖν ὅτι ἐπεὶ σκληρύνει πονη-
 20 ρὸς ὁ δημιουργός· ἢ μήτε εὐποροῦντες ἀποδείξεων πρὸς
 τὸ τὸν δίκαιον σκληρυντικὸν εἶναί τινος, μήτε τολμῶντες
 τὸ ἐπὶ τοσοῦτον ἀσεβὲς προέσθαι περὶ τοῦ κτίσαντος ὥς
 περὶ πονηροῦ, καταφύγωσιν ἐπὶ ἑτέραν ὁδὸν ἐξηγητικὴν
 τοῦ· Ἐσκήρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραῶ· ἀποστάντες Ex x 27
 25 τοῦ, ἐκ τοῦ νομίζειν τὰ κατὰ τὰς λέξεις νοεῖν, τὰς ἰδίας
 ἀναιρεῖν περὶ δικαίου θεοῦ νοήσεις. τὸ δὲ τελευταῖον κἂν
 ἀπορεῖν ὃ τί ποτε ὁ λόγος ὑποβάλλει ὁμολογήσουσιν.

2. Ταῦτα μὲν οὖν ἐσπαράχθω ἐξεταζόμενα περὶ θεοῦ
 ἐν τῷ προκειμένῳ προβλήματι. ἐπεὶ δὲ εἰς τὸν περὶ
 30 φύσεως τόπον οἱ ὑπολαμβάνοντές τινας ἐκ τῆς κατασκευῆς
 ἐπ' ἀπωλείᾳ γεγονέναι καὶ ταῦτα φέρουσι, λέγοντες δη-

7 τὸ] τῷ AB 10 ἁμαρτίας] δημιουργός B 14 θεοῦ δικαίου B
 16 σκληρύνοντα B 28 om. περὶ C om. ἐπὶ B 27 ὑπο-
 βάλλη AC 28 om. οὖν AB

λοῦσθαι ὃ διδάσκουσι διὰ τοῦ ἐσκληρύνθαι ὑπὸ κυρίου ABC
 τὴν καρδίαν Φαραῶ, φέρε ταῦτα αὐτῶν πυνθανώμεθα· ὁ ἐπ' 113
 ἀπωλεία κτισθεὶς οὐκ ἂν ποτε ποιῆσαί τι τῶν κρειττόνων
 δύναιτο, αὐτῆς τῆς ἐνπαρχούσης φύσεως ἀντιπραττούσης
 αὐτῷ πρὸς τὰ καλὰ· τίς οὖν χρεῖα τὸν Φαραῶ ἀπωλείας, 5
 ὥς φατε, υἱὸν τυγχάνοντα σκληρύνεσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα
 μὴ ἀποστείλῃ τὸν λαόν; εἰ γὰρ μὴ ἐσκληρύνετο, ἀπέστει-
 λεν ἂν. ἀποκρινέσθωσαν δὴ περὶ τούτου λέγοντες, τί ἂν
 ἐποίησεν ὁ Φαραῶ, εἰ μὴ ἐσκληρύνθη; εἰ μὲν γὰρ ἀπέλυε
 μὴ σκληρυνθεὶς, οὐχὶ φύσεως ἀπολλυμένης ἦν. εἰ δὲ μὴ 10
 ἀπέλυε, περισσὸν τὸ σκληρύνεσθαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν·
 ὁμοίως γὰρ οὐκ ἀπέλυε καὶ μὴ σκληρυνθεὶς. τί δὲ ἐνε-
 γῶν ὁ θεὸς περὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτοῦ ἐσκληρύνεν αὐτόν;
 cf. Ex iv 23 καὶ πῶς αὐτὸν αἰτιάται λέγων· Ἄνθ' ὧν ἀπειθεὶς μοι, ἰδοὺ
 ἐγὼ ἀποκτενῶ τὰ πρωτότοκά σου; ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων 15
 σκληρὸν σκληρύνει; σαφές δ' ὅτι τὸ σκληρὸν οὐ σκληρύν-
 νεται, ἀλλ' ἀπὸ ἀπαλότητος εἰς σκληρότητα μεταβάλλει·
 ἀπαλότης δὲ καρδίας κατὰ τὴν γραφὴν ἐπαινετὴ, ὥς πολ-
 λαχοῦ τετηρήκαμεν. λεγέτωσαν τοιγαροῦν εἰ χρηστὸς ὁ
 Φαραῶ τυγχάνων γεγένηται πονηρός· ἀλλὰ καὶ ἥτοι αἰτιώ- 20
 μενος ὁ θεὸς τὸν Φαραῶ μάτην αἰτιάται ἢ οὐ μάτην· εἰ
 μὲν οὖν μάτην, πῶς ἔτι σοφὸς καὶ δίκαιος; εἰ δὲ μὴ μάτην,
 αἴτιος ἐτύγγανε τῶν ἁμαρτημάτων τῶν κατὰ τὴν ἀπίθειαν
 ὁ Φαραῶ· καὶ εἰ αἴτιος, οὐ φύσεως ἦν ἀπολλυμένης.
 πευστέον μέντοι γε καὶ τοῦτο, διὰ τὸ καταχρώμενον τὸν 25
 Ro ix 18 f. ἀπόστολον τοῖς ἐντεῦθεν ῥητοῖς λέγειν· Ἄρ' οὖν ὃν θέλει
 ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμ-
 φεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; τίς ὁ
 σκληρύνων καὶ ἐλεῶν; οὐ γὰρ δὴ ἐτέρου τὸ σκληρύνειν καὶ

10 ἀπολελυμένης B 15 πρωτότοκά σου] post hoc habent καὶ
 γνώσκονται γὰρ κ.τ.λ. AC (non BG); cf. p. 249 l. 4 16 om.
 σαφές δ' ὅτι τὸ C 17 ἀπαλότητος] post hoc lac. in G usque
 ad τῶν μετὰ τὰ τ. p. 253 l. 23 σκληρότητα] σκληρὸν B
 24 ὁ] τῷ C ἀπολλυμένης] + ἐκεῖνος C 25 πισυετέον C
 29 δὴ] δι' B* ἕτερον A

ABC ἑτέρου τὸ ἐλεεῖν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνήν, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ. ἦτοι οὖν οἱ ἐν Χριστῷ ἐλεούμενοι τοῦ σκληρύνοντός εἰσι τὴν καρδίαν Φαραῶ, καὶ μάτην ἀναπλάσσεται αὐτοῖς ἕτερος θεὸς ἢ ὁ ἀγαθὸς κατ' αὐτοὺς θεός, οὐκ
 5 ἐλεήμων μόνον ἀλλὰ καὶ σκληρύνων· ἢ καὶ οὐκέτ' ἂν εἶη, ὡς ὑπολαμβάνουσιν, ἀγαθός.

3. Πάντα δὲ ταῦτα ἐπίτηδες ἐπὶ πλείον ἐξητάσαμεν πρὸς τοὺς ἀβασανίστως ἑαυτοῖς χαριζομένους τὸ νειοηκεῖναι καὶ ἐπιβαίνοντας τῇ ἀπλότητι τῶν ἡμετέρων ἐνιστάμενοι,
 10 καὶ δεικνύντες ὅτι οὔτε εἰς ἃ ὑπολαμβάνουσι περὶ θεοῦ, οὔτε εἰς ἃ δογματίζουσι περὶ φύσεων, συμβάλλεται αὐτοῖς ὡς οἴονται ὁ λόγος ὁ κατὰ τὸ ἐνεσθηκὸς ἐξεταζόμενος ἀνάγνωσμα. ἡμεῖς δὲ πολλαχόθεν πειθόμενοι ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν γραφῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς κατὰ τὸ μέγεθος
 114 καὶ τάξεως τῶν δημιουργημάτων, παρὰ θεοῦ τοῦ κτίσαντος τὰ βλεπόμενα καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα, τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ αἰώνια, ὡς ἐνὸς ὄντος καὶ τοῦ αὐτοῦ κατὰ πάντα τῷ πατρὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ἀγαθῷ θεῷ καὶ δικαίῳ καὶ σοφῷ· ἐπὶ τὸν σκοπὸν ἐκείνον τὰς γραφὰς ἄγειν ἀγωνιζόμεθα,
 20 τοῦ μὲν δεικνύναι πάντα ἀγαθοῦ θεοῦ καὶ δικαίου καὶ σοφοῦ, οὐδὲ κατὰ τὸ τυχὸν ὑπονοηθέντες ἂν τοῖς γενοῦν ἔχουσιν ἀποπίπτειν, κατὰ δὲ τὸ ἐφαρμόζειν ἢ μὴ τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ σοφίᾳ τὰ λεγόμενα, θεοῦ σωτῆρος δεόμενοι.

25 4. Τοιαῦτα τοίνυν καὶ περὶ τοῦ Ἑσκλήρυνε κύριος Ex x 27 τὴν καρδίαν Φαραῶ· ὑπονοοῦμεν. ἱατρός ἐστι ψυχῆς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁδοῖς θεραπείας χρώμενος ποικιλωτάταις καὶ ἁρμοδίαις πρὸς τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ ἐπικαιροτάταις· τῶν δὲ τῆς θεραπείας ὁδῶν αἱ μὲν εἰσιν ἐπὶ πλείον αἱ δὲ
 30 ἐπ' ἑλαττον πόρους καὶ βασάνους ἐμποιοῦσαι τοῖς εἰς ἱασιν

1 ἑτέρου B; ἕτερον A 2 χρυσῷ] θῷ C 5 om. ἢ AC
 11 φύσεως AC 13 om. ἀνάγνωσμα C 14 post hoc
 habent καὶ πόρον κ.τ.λ. AC; cf. p. 250 l. 1 15 παρὰ] παρα-
 δεχόμεθα A 18 om. θεῷ C 25 κύριος] + ὁ θεός C

ἀγομένοις· πάλιν τε αὐτὰ βοηθήματα ὅτε μὲν ἀπεμφαινόντως ABC
γίνεται, ὅτε δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· καὶ πάλιν τάχιον ἢ βράδιον·
καὶ μετὰ τὸ ἐμφορηθῆναι τῆς ἀμαρτίας, ἢ μετὰ τὸ ὥσπερ
εἰπεῖν μόνον ἄψασθαι αὐτῆς. μαρτυριῶν δὲ τῶν εἰς
ἐκαστον πλήρης πᾶσα ἡ θεόπνευστος γραφή· σκυθρωπο- 5
τέρων βοηθημάτων ἐπὶ πλείον ἢ ἐπ' ἑλαττον ἀναγεγραμ-
μένων γεγονέναι τῷ λαῷ, κατὰ τὰ συμβεβηκότα αὐτῷ
ὑπὲρ ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως ἐν πολέμοις μείζουσιν ἢ
ἐλάττωσι καὶ λιμοῖς πολυχρονιωτέροις ἢ ὀλιγοχρονιωτέ-
ροις· ἀπεμφαινόντων δὲ ἐν τῷ· Οὐκ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς 10
θυγατέρας ὑμῶν ὅταν πορνεύσωσιν, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας
ὑμῶν ὅταν μοιχεύσωσιν. τάχα γὰρ τὰς ἐπὶ πλείον ἐφιε-
μένας ψυχὰς τῶν σωματικῶν καὶ ἡδέων εἶναι νομιζομένων
παρ' ἑαυταῖς ἐγκαταλείπει, ἕως κορεσθεῖσαι ἀποστραφῶσι
τὰ ὧν ὀρέγονται, οἷονεὶ καὶ ἐμέσαι αὐτὰ βουλόμεναι καὶ οὐκ 15
ἂν ἔτι ταχέως τοῖς αὐτοῖς, διὰ τὸ ὡς ἐπὶ πλείον ἐμ-
πεφορῆσθαι αὐτὰς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον βεβασανίσθαι, περι-
πεσούμεναι. βράδιον δὲ ἐπὶ τὴν θεραπείαν ἄγονται αἱ
καταφρονήσουσαι ἂν τοῦ δεύτερον τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν,
διὰ τὸ τάχιον ἀπηλλάχθαι τῶν κακῶν. οἶδε δὲ ὁ τεχνίτης 20
θεὸς τὰς διαθέσεις ἐκάστων καὶ, ὡς ἐπιβάλλει αὐτῷ μόνῳ,
ἐπιστημόνως δυνάμενος τὰς θεραπείας προσάγειν, τί χρὴ
καὶ πότε ἐκάστω ποιεῖν.

5. Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τινων σωματικῶν παθημάτων, εἰς
βάθος ἔν' οὕτως εἶπω τοῦ κακοῦ κεχωρηκότος, ὁ ἰα- 25
τρὸς διὰ τινων φαρμάκων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἔλκει καὶ
ἐπισπᾶται τὴν ὕλην, φλεγμονὰς χαλεπὰς ἐμποιῶν καὶ
διοιδήσεις καὶ πόνους πλείονας ἢ οὓς εἶχε τις πρὶν ἐπὶ
τὸ θεραπευθῆναι ὀδεῦσαι· ὥσπερ ἔθος αὐτοῖς ποιεῖν ἐπὶ
λυσσοδῆκτων καὶ ἐτέρων τινῶν τὰ παραπλήσια τούτοις 30

6, 7 ἀναγεγραμμένων] Ruæus; ἀναγεγραμμένη ABC 7 κατὰ]
conjecti; καὶ ABC 9 ἡ ὀλιγοχρον.] καὶ χρον. AB 11 πορνεύ-
ωσιν C 12 μοιχεύωσιν AC 12, 13 ἀφιεμένας AB 14 αὐταῖς
AB 15 τὰ] τῶν C 17 τοσοῦτον] τούτοις AB 19 κατα-
φρονήσασαι C 28 ἢ οὓς] ὧν C

ABC
 115 πεπονηθότων· οὕτως οἶμαι καὶ τὸν θεὸν οἰκονομεῖν τὴν
 κρύφιον κακίαν εἰς τὸ βάθος κεχωρηκυῖαν τῆς ψυχῆς. καὶ
 ὥσπερ λέγοι ἂν ὁ ἱατρὸς ἐπὶ τοῦδὲ τινος· ἐγὼ φλεγμονὰς
 ποιήσω περὶ τὸν τόπον τῆς ἀνέσεως, καὶ διοιδήσαι ἀναγ-
 5 κάσω τάδε τινὰ τὰ μέρη, ὥστε ἀπόστημα χαλεπὸν ἐνεργά-
 σασθαι· λέγοντος δὲ ταῦτα τοῦ ἱατροῦ, ὁ μὲν ἀκούων
 αὐτοῦ ἐπιστημονικώτερον οὐκ αἰτιάσεται ἀλλὰ καὶ ἐπαι-
 νέσεται τὸν ταῦτα οἰονεῖ ἀπειλοῦντα ἐνεργάσασθαι, ὁ δέ
 τις ψέξει φάσκων ἀλλότριον τῆς τῶν ἱατρῶν ἐπαγγελίας
 10 ποιεῖν τὸν δέον ὑγιάζειν ἐπὶ φλεγμονὰς καὶ ἀποστήματα
 ἄγοντα· οὕτως οἶμαι καὶ τὸν θεὸν εἰρηκέναι τό· Ἐγὼ δὲ Ex vii 3
 σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραώ. καὶ τούτων γεγραμμένων,
 ὁ μὲν ἀκούων ὡς θεοῦ λογίων τὸ μὲν ἀξίωμα τοῦ λέγοντος
 τηρῶν ἀποδέχεται, καὶ ζητῶν πᾶς εὕρισκει καὶ ἐν τούτοις cf. Mt vii 8
 15 ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ παραστήσαι γινομένην· φανερώτερον
 μὲν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ λαοῦ, διὰ πλειόνων παραδόξων
 πιστοποιουμένου· καὶ δεύτερον περὶ τῶν Αἰγυπτίων, ὅσοι
 ἔμελλον καταπληττόμενοι τὰ γινόμενα ἀκολουθεῖν τοῖς
 Ἑβραίοις· Ἐπίμικτος γάρ, φησὶ, λαὸς πολὺς τῶν Αἰ- Ex xii 38
 20 γυπτίων συνεξῆλθεν αὐτοῖς· ἀπορρητότερον δὲ καὶ βαθύ-
 τερον τάχα καὶ ἐπὶ τῷ ὄφελος γενέσθαι αὐτῷ τῷ Φαραώ,
 οὐκ ἔτι ἀποκρύπτοντι τὸν ἰὸν οὐδὲ τὴν ἔξιν συνέχοντι, ἀλλ'
 ἔλκοντι καὶ εἰς τοῦμφανὲς αὐτὸν ἄγοντι καὶ τάχα διὰ τοῦ
 πράττειν ἐκλύοντι, ἵνα πάντα τὰ τῆς ἐνυπαρχούσης κακίας
 25 ἐκβράσματα ἐπιτελέσας ἄτονον ὕστερον ἔχῃ τὸ τῶν κακῶν
 οἰστικὸν δένδρον, τάχα καὶ ξηραίνόμενον ἐπὶ τέλει, ὅτε
 καταποντούται, οὐχ ὡς οἰηθείη ἂν τις ἐπὶ τῷ παντελῶς
 ἀπολέσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἀποβαλόντα τὰ ἁμαρτήματα
 κουφισθῆναι, καὶ τάχα ἐν εἰρήνῃ ἢ μὴ ἐν τοσοῦτῃ πολέμῳ
 30 τῆς ψυχῆς εἰς αἵτου καταβῆναι.

5 om. τὰ C 5, 8 ἐργάσασθαι C 9 λέξει C 10 τὸν] τὸ C
 15 παραστήσαι τοῦ θεοῦ B 21 τῷ] τὸ AB 23 ἄγοντι αὐτὸν
 AC τοῦ] τοῦτο B 27 τῷ] τὸ AB 28 τῷ] τὸ A ἀποβαλὼν
 B; ἀποβάλλων A 29 ἢ μὴ ἐν τ. π.] ἀπὸ τοσοῦτον πολέμου C

6. Ἄλλ' εἰκὸς δυσπειθῶς ἔξιν τοὺς ἐντευξομένους, ABC
βίαιον ὑπολαμβάνοντας εἶναι τὸ λεγόμενον, ὡς ἄρα συμ-
φέρον γεγόνοι τῷ Φαραὼ τὸ ἐσκληρύνθαι αὐτοῦ τὴν
καρδίαν, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα τὰ ἀναγεγραμμένα γεγο-
νέναι μέχρι καὶ τῆς καταποντώσεως. ὅρα δὲ εἰ δυνάμεθα 5
ἐντεῦθεν τὸ δυσπειθὲς περιελόντες πειθῶ ἐνεργάσασθαι περὶ
τῶν εἰρημένων. Πολλαὶ αἱ μάλιστα, φησὶν ὁ Δαυεὶδ, τῶν
ἁμαρτωλῶν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ διδάσκει ὅτι Μαστιγοὶ ὁ θεὸς
πάντα υἱὸν ὄν παραδέχεται. ἔτι δὲ αὐτὸς ὁ Δαυεὶδ ἐπ-
αγγελίαν προφητεύων τὴν περὶ Χριστοῦ καὶ τῶν εἰς 10
αὐτὸν πιστευόντων φησὶν· Ἐὰν ἐγκαταλείπωσιν οἱ υἱοὶ
αὐτοῦ τὸν νόμον μου, καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσιν·
ἐὰν τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς ἐντολάς μου
μὴ φυλάξωσιν· ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν,
καὶ ἐν μαστίξιν τὰς ἀδικίας αὐτῶν· τὸ δὲ ἑλεός μου οὐ μὴ 15
διασκεδάσω ἀπ' αὐτῶν. οὐκοῦν χάρις κυρίου ἐστὶ τὸν 116
ἄνομον ἐπισκεφθῆναι ἐν ῥάβδῳ καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν μασ-
τιξί. καὶ ὅσον γε οὐ μαστιγοῦται ὁ ἁμαρτάνων, παιδεύσει
καὶ διορθώσει οὐδέπω ὑπάγεται. διὸ καὶ ἀπειλεῖ ὁ θεός,
ἐὰν μεγάλα γένηται τὰ ἁμαρτήματα τῶν τὴν Ἰουδαίαν 20
οἰκούντων, μηκέτι ἐπισκέψασθαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν
ὅταν πορνεύσωσιν, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας αὐτῶν ὅταν μοι-
χεύσωσιν. καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν· Ἄνθ' ὧν ἐκαθάρισά σε,
καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθης, οὐ θυμωθήσομαι ἐπὶ σοὶ ἔτι, οὐδὲ
ζηλώσω ἐπὶ σοὶ ἔτι. οὐκοῦν οἷς οὐ θυμοῦται ἁμαρτά- 25
νουσιν, ἵν' οὕτως εἴπω, χολούμενος οὐ θυμοῦται.
7. Παρατηρητέον δὲ καὶ ἐν ταῖς προφητικαῖς ἀπειλαῖς
ἐπὶ τοῖς πολλοῖς, ὅτι ἐπιλέγεται τό· Γνώσονται ὅτι ἐγώ

Ps xxxii
(xxxii) 10
Prov iii 12

Ps lxxxix
(lxxxviii)
30 ff.

cf. Hos iv 14

cf. Ezek
xxiv 13

Ezek vii 27
et passim

1 δυσπαθῶς C 3 γένοιτο B; γεγονέναι C 5 μέχρι καὶ]
μέχρις B 7, 8 τοῦ ἁμαρτωλοῦ C 9, 10 ἐπαγγέλλεται A; ἀπαγγε-
λῆαν C om. τὴν A 11 ἐγκαταλίπωσιν C 16 κυρίου]
θεοῦ AC 17 om. ἐν AC 21 ἐπισκέψασθαι A 22 πορ-
νεύωσι C 22, 23 μοιχεύωσι C 23 om. καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν B
27 ἐν] ἐπὶ AC 28 om. γνώσονται B

ABC εἰμι κύριος· καὶ ἀπειλαῖς οὐ μόνον Ἰσραηλιτικαῖς, ἀλλὰ
καὶ Αἰγυπτίοις καὶ Ἀσσυρίοις καὶ ἐτέρων ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ.
τοῦτο δὲ τὸ ἐπὶ τέλει πολλῶν νομιζομένων ἀπειλῶν καὶ
ἐν τῇ Ἑξόδῳ ἀναγράφεται· Καὶ γνώσκονται γὰρ, φησὶ, Ex vii 5
5 πάντες οἱ Αἰγύπτιοι ὅτι ἐγὼ εἰμι κύριος· ὡς διὰ τοῦτο τῶν
νομιζομένων χαλεπῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς, ἵνα γνῶσι τὸν
κύριον. ἐν δὲ τοῖς Μακκαβαϊκοῖς τοιοῦτόν τι λέγεται·
Παρακαλῶ δὲ τοὺς ἐντυγχάνοντας τῇδε τῇ βίβλῳ μὴ ^{2 Mac vi}
συστέλλεσθαι διὰ τὰς συμφορὰς, νομίζειν δὲ τὰ γινόμενα ^{12 ff.}
10 μὴ πρὸς ὄλεθρον ἀλλὰ πρὸς παιδείαν τοῦ γένους ἡμῶν
εἶναι· καὶ γὰρ τὸ μὴ πολὺν χρόνον ἑᾶσθαι δυσσεβοῦντας,
ἀλλ' εὐθέως περιπίπτειν ἐπιτιμίοις, μεγάλης εὐεργεσίας
σημεῖόν ἐστι· οὐ γὰρ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν
ἀναμένει μακροθυμῶν ὁ δεσπότης, ἕως εἰς τέλος ἀφιεμένων
15 αὐτῶν τῶν ἁμαρτημάτων ὕστερον αὐτοὺς ἐκδικῆ, οὕτως καὶ
ἐφ' ἡμῶν ἔκρινεν· παιδεύων δὲ μετὰ συμφορᾶς οὐκ ἐγκατα-
λείπει τὸν ἑαυτοῦ λαόν. εἰ γὰρ τὸ ὑποπίπτειν ἐπιτιμίοις
διὰ τὰ ἁμαρτήματα μεγάλης εὐεργεσίας ἐστὶ σημεῖον,
ἐπιτιμώμενος καὶ ὁ Φαραὼ μετὰ τὸ ἐσκληρύνθαι αὐτοῦ τὴν
20 καρδίαν, καὶ κολαζόμενος ἅμα τῷ λαῷ αὐτοῦ, ὅρα εἰ μὴ
οὐ μάτην ἐπιτετίμηται μηδὲ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ κακῷ. οἶονεὶ δὲ
μιμητῆς θεοῦ γινόμενος κατὰ τὸ ἐπιβάλλον τοῖς καιροῖς ὁ
Δαυεὶδ ἐντέλλεται περὶ τοῦ Ἰωάβ τῷ Σολομῶντι κολάσαι
αὐτὸν διὰ τὰ ἡμαρτημένα εἰς Ἀβεννήρ υἱὸν Νήρ, καὶ ἀπο-
25 κτεῖναι διὰ τὰ ἐπταυσμένα· εἴτα ἐπιφέρει· Καὶ κατὰξεις
αὐτοῦ τὴν πολιὰν ἐν εἰρήνῃ εἰς ἄδου. δῆλον δὲ ὅτι, ὡς καὶ
ὁ Ἑβραῖος ἡμῖν ἀπήγγειλε, τὸ διὰ τοῦ κολασθῆναι αὐτὸν
ἐν εἰρήνῃ κοιμηθῆσεσθαι, οὐκ ἔτι ὀφειλομένης αὐτῷ βα-
σάνου καὶ κολάσεως, διὰ τὸ ἐντεῦθεν ἤδη ἀπειληθέναι
30 αὐτὸν, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν. οὕτω δ' ἡμεῖς καὶ

1 ἀπειλεῖ C Ἰσραηλίταις C 2 ἐτέροις ἐχθροῖς C 4 ἀνα-
γράφεται] post hoc habent ἄρα γὰρ κ.τ.λ. AC; cf. p. 244 l. 15
7 κύριον] θεόν AC 8 om. δὲ C 13 ἐστὶ σημεῖον C 14 ἕως]
ὡς C 16 ἡμῶν C 19 om. ὁ B μετὰ] διὰ B 25 πα-
τάξεις A 26 om. δὲ B 27 ἐπήγγειλεν B

πασαν ἀπειλήν καὶ πόνον καὶ κόλασιν τὰ προσαγόμενα ABC
 ἀπὸ τοῦ θεοῦ νοοῦμεν γίνεσθαι οὐδέποτε κατὰ τῶν πα- 117
 σχόντων, ἀλλ' αἰεὶ ὑπὲρ αὐτῶν. καὶ τὰ χαλεπώτατα γοῦν
 νομιζόμενα θεῷ προσάπτεσθαι τῶν ὀνομάτων, θυμὸς καὶ
 ὀργή, ἐλέγχειν καὶ παιδεύειν λέγεται ἐν τῷ· Κύριε, μὴ τῷ 5
 θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με·
 τοῦ ταῦτα εὐχομένου δεομένου μὴ δεηθῆναι ἐλέγχου τοῦ διὰ
 θυμοῦ θεοῦ καὶ παιδεύσεως τῆς διὰ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ὥς
 τινων ἐλεγχθησομένων τῷ θυμῷ τοῦ θεοῦ καὶ παιδευθησο-
 μένων τῇ ὀργῇ αὐτοῦ. 10

Ps vi 1;
xxxviii
(xxxvii) 1

Lc xii 49

cf. Act v 4

Act xiii 10 f.

8. Ἵνα δὲ μᾶλλον προσιώμεθα τὰ λεγόμενα, καὶ ἀπὸ
 τῆς καινῆς διαθήκης παραπλησίους ῥητοῖς χρηστέον, τοῦ
 μὲν σωτήρος λέγοντος· Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν,
 καὶ εἶθε ἤδη ἐκάη· οὐκ ἂν γὰρ, μὴ σωτηρίου ὄντος τοῦ
 πυρὸς ὃ ἦλθε βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀνθρώποις γε σω- 15
 τηρίου, ἔλεγε ταῦτα ὁ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ υἱός. ἀλλὰ καὶ ὁ
 Πέτρος ἀνελὼν τῷ λόγῳ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν,
 ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ψεύδεσθαι οὐκ ἀνθρώποις ἀλλὰ τῷ
 κυρίῳ, οὐ μόνον πεφροντικῶς τῆς οἰκοδομῆς τῆς τῶν ἐκ 20
 τοῦ ὄρῃν τὸ γεγενημένον εὐλαβεστέρων ἐσομένων εἰς τὴν
 Χριστοῦ πίστιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποθησκόντων· βουλό-
 μενος αὐτοὺς κεκαθαρμένους τῷ αἵφνιδίῳ θανάτῳ καὶ παρὰ
 προσδοκίαν ἀπαλλάξαι τοῦ σώματος, ἔχοντάς τι καὶ δικαι-
 ώσεως, ἐπεὶ κἂν τὸ ἥμισυ τῶν ὑπαρχόντων δεδώκασιν εἰς
 τὴν χρεῖαν τῶν δεομένων. καὶ Παῦλος δὲ τὸν σὺν τῷ 25
 ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ Παύλῳ τῷ λόγῳ τυφλῶν διὰ τῶν πόνων
 ἐπιστρέφει εἰς τὴν θεοσέβειαν, λέγων αὐτῷ· Ὡ πλήρης
 παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥαδιουργίας, νιῆ διαβόλου, ἐχθρὲ
 πάσης δικαιοσύνης, οὐ παύσῃ διαστρέφω τὰς ὁδοὺς κυρίου
 τὰς εὐθείας; καὶ νῦν ἔση τυφλὸς, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον 30

1 ἀπειλήν] post hoc habent ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν γραφῶν κ.τ.λ. AC;
 cf. p. 245 l. 13 2 νομιζόμενα C 4 θεῷ νομιζόμενα C 5 θυμῷ
 καὶ ὀργῇ (sic pr. m.) B 8 θυμοῦ θεοῦ] τοῦ θυμοῦ B 11 προσ-
 ἰέμεθα BC 14 ἤδη] δὲ AC 21 χριστοῦ] εἰς χριστὸν C 24 διδάσιν B
 26 τυφλῶν] αὐτόν ἐλὼν (sic) B 27 εἰς τὴν] αὐτὸν εἰς C

BC ἄχρι καιροῦ. ποίου γὰρ καιροῦ, ἢ τοῦ ὅτε ἐπιπληχθεῖς
καὶ βασανισθεῖς διὰ τὰ ἁμαρτήματα ἐμελλε μετανοῶν
ἄξιος γενέσθαι ἀμφοτέρως τὸν ἥλιον ἰδεῖν· καὶ κατὰ σῶμα,
ἵνα ἐξαγγέληται ἡ θεία δύναμις ἐπὶ τῇ ἀποκαταστάσει τῆς
5 ὥσεως αὐτοῦ· καὶ κατὰ ψυχὴν, ὅτε ἐμελλεν ὡς πιστεύων
ὄνασθαι τῆς θεοσεβείας; ἀλλὰ καὶ Δημῶς καὶ Ἑρμογένης,
οὓς παρέδωκε τῷ Σατανᾷ ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν, cf. 1 Tim i
παραπλήσιόν τι πεπόνθασι τοῖς προειρημένοις. καὶ ὁ ἐν²⁰
Κορίνθῳ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἐσχηκὼς καὶ αὐτὸς
10 παραδίδεται τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ 1 Co v 5
πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου. οὐ θανατοῦσθαι οὖν
εἰ καὶ τὰ περὶ τὸν Φαραῶ τὸν σκληρυνόμενον καὶ ἐπὶ τέλει
τοιαύταις κολάσεσι περιβαλλόμενον ἀπὸ ἀγαθότητος οἰκο-
νομεῖται θεοῦ. ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὡς
18 ὑπέπεσεν, εἰρήσθω περὶ τοῦ· Ἐσκήρυνε δὲ κύριος τὴν Ex x 27
καρδίαν Φαραῶ. ἐὰν δέ τις τὸ πρὸς θεὸν εὐσεβὲς τηρῶν
κρείττονα καὶ μηδαμῶς ἀσεβείας ἐφαπτόμενα εὕρισκῃ,
μετὰ μαρτυριῶν τῶν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ἐκείνους
μᾶλλον χρυστέον.

²⁰ καὶ ἐν ἄλλοις περὶ τοῦ αὐτοῦ·

9. Ἔτι δὲ ἐφίστημι ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον μήποτε,
ὥσπερ οἱ ἱατροὶ τῶν λυσσοδῆκτων τὸν ἰὸν ἐπισπώμενοι εἰς
τὴν ἐπιφάνειαν, ἵνα μὴ ἔνδον νεμόμενος διαφθείρῃ τὸν
ἄνθρωπον, χαλεπωτέρας ἐμποιοῦσι διαθέσεις καὶ φλεγ-
25 μονάς· οὕτως ὁ θεὸς τὴν ἐγκρυπτομένην καὶ ἐμφωλεύουσαν
τοῖς βάθει τῆς ψυχῆς κακίαν, διὰ τῆς αὐτοῦ ἱατρικῆς
ἐπισπᾶται ἐπὶ τὰ ἔξω, ὥστε φανεράν αὐτὴν καὶ ἐναργεστέραν
γενέσθαι, ἵνα μετὰ τοῦτο τὴν ἐξῆς ἐπαγὰγῃ θεραπείαν.
τοιαῦτα δὲ ἡγοῦμαι καὶ τὰ ἐν Δευτερονομίῳ ῥητά, τοῦτον
30 ἔχοντα τὸν τρόπον· Καὶ μνησθήσῃ πᾶσαν τὴν ὁδὸν ἣν Deut viii 2 f.
διήγαγόν σε κύριος ὁ θεός σου τοῦτο τεσσαρακοστὸν ἔτος

1 om. γὰρ C 3 γίνεσθαι C 4, 5 τῶν ὥσεων C 5 om. ὡς
C 7 οὗς] + αὐτὸς B 13, 14 οἰκονομεῖσθαι B 15 om. δὲ C
16 πρὸς] + τὸν C 22 εἰς] ἐπὶ C 27 ἐπὶ] εἰς C 29 ἐν] + τῷ C

ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅπως κακώσῃ σε καὶ πειράσῃ σε, καὶ διαγνώ- ABC
σθῇ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, εἰ φυλάξῃ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἡ
οὐ. καὶ ἐκάκωσέν σε καὶ ἐλιμαγχόνησέν σε, καὶ ἐψώμισέν
σε τὸ μάννα ὃ οὐκ ᾔδεις σὺ καὶ οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες σου·
ἵνα ἀναγγείλῃ σοι ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, 5
ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ
ζήσεται ὁ ἄνθρωπος. τήρει δὲ ἐν τούτοις ὅτι κακοὶ ὁ θεὸς
καὶ ἐκπειράζει, ἵνα διαγνωσθῇ τὰ ἐν τῇ ἐκάστου καρδίᾳ,
ὡς ὄντα μὲν ἐναποκείμενα δὲ τῷ βάθει καὶ εἰς φανερόν διὰ
τῶν κακώσεων ἐρχόμενα. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ Ἰωβ 10
ὑπὸ τοῦ κυρίου διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν ἀπαγγελλόμενον
πρὸς τὸν Ἰωβ οὕτως· Οἶει δέ με ἄλλως σοι κεχηματικέναι
ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος; οὔτε γὰρ εἶπε· ἵνα γένῃ δίκαιος·
ἀλλ' ἵνα ἀναφανῇς· τοιοῦτος ὢν μὲν καὶ πρὸ τῶν πειρα-
σμῶν, ἀναφανῇς δὲ ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν. 15

Job xl 3

καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἐν ταῖς ἀγῳαῖς εἰς τὴν

*ΕΞΟΔΟΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕCΙΝ·

ΙΟ. Ἐλεγε δέ τις τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀπὸ τῆς συνηθείας
τὸ ζητούμενον παραμυθούμενος, ὅτι πολλάκις οἱ χρηστοὶ
κύριοι μακροθυμοῦντες ἐπὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας τῶν οἰκετῶν 20
λέγειν εἰώθασιν τό· Ἐγὼ σε ἀπώλεσα· καί· Ἐγὼ σε πονη-
ρὸν ἐποίησα· μετὰ ἥθους ἐμφαίνοντες ὅτι ἡ χρηστότης
αὐτῶν καὶ ἡ μακροθυμία πρόφασιν δοκεῖ γεγονέναι τῆς ἐπὶ
πλεῖον πονηρίας. ὥσπερ οὖν τούτων λεγομένων συκοφαν-
τῶν τις δύναται λέγειν, ὅτι ὠμολόγησεν ὁ δεσπότης πονηρὸν 25
πεποικέναι τὸν οἰκέτην· οὕτω τὰ ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος 119
τοῦ θεοῦ πρόφασιν γενόμενα τῆς σκληρότητος τοῦ Φαραὼ
ἐσκληρυνθέναι ἀναγέγραπται τὴν καρδίαν Φαραώ. παραμυ-
θήσεται δὲ οὗτος ἐξ ἀποστολικῶν ῥητῶν ὃ νενόηκεν εἰπεῖν·
Ro ii 4 ff. *Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ 30

7 om. ὁ C δὲ] γὰρ B 12 οἷα AB om. δέ AC
με]+μὴ B 13 om. ἵνα (sec.) C 15 forte leg. ἀναφανῇς
16 τόμω C 16, 17 om. εἰς τὴν ἐξοδον B 18 δὲ] δὴ A 22 μετὰ]
+ τοῦ C 27 τῇ σκληρότητι B 29 ὢν νενοηκέναι B

ABC(G) τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ
 θεοῦ εἰς μετάνοιαν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου
 καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν
 ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ,
 5 ος ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. ὁ αὐτὸς γοῦν
 ἀπόστολος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησὶν·
 Εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ γνωρίσαι τὸ Ro ix 22
 δυνατόν αὐτοῦ ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκευὴ ὀργῆς
 κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν· ὡς τῆς μακροθυμίας τοῦ θεοῦ
 20 ἐνηνοχίας τὰ σκευὴ τῆς ὀργῆς καὶ οἰονεὶ γεγεννηκυίας. εἰ
 γὰρ παρὰ τὸ μακροθυμεῖν αὐτὸν οὐ κολάζοντα τοὺς ἁμαρ-
 τάνοντας ἀλλ' ἐλεοῦντα ἐπλεόνασε τῇ χύσει τῆς κακίας,
 αὐτὸς πως ἤνεγκε τῇ ἑαυτοῦ μακροθυμίᾳ τὰ σκευὴ τῆς
 ὀργῆς, καὶ, ἵν' οὕτως εἴπω, αὐτὸς αὐτὰ πεποίηκε σκευὴ
 15 ὀργῆς, καὶ κατὰ τοῦτο αὐτὸς ἐσκήληρνε τὴν καρδίαν αὐτῶν.
 ὅτε γὰρ σημείων τοσούτων καὶ τεράτων γινομένων οὐ
 πείθεται ὁ Φαραὼ, ἀλλὰ μετὰ τηλικαῦτα ἀνθίσταται, πῶς
 οὐ σκληρότερος καὶ ἀπιστότερος ὢν ἐλέγχεται, τῆς σκλη-
 20 ρότητος καὶ τῆς ἀπιστίας δοκούσης ἐκ τῶν τεραστίων
 δυνάμεων γεγενέαι; ὅμοιον δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ·
 Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον· οὐ γὰρ Jn ix 39
 προέθετο ὁ σωτὴρ εἰς κρίμα ἔλθεῖν, ἀλλ' ἠκολούθησε τῷ
 ἐληλυθέναι αὐτὸν τὸ εἰς κρίμα αὐτὸν ἐληλυθῆναι τῶν μετὰ
 τὰ τεράστια οὐ πεπιστευκότων αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ εἰς πτώσιν cf. Lc ii 34
 25 πολλῶν παρεγένετο· οὐ προθέμενος ὅτε παρεγίνετο ποιῆσαι
 πεσεῖν τούτους, ὧν εἰς πτώσιν ἐλήλυθεν.

καὶ μεθ' ἕτερα·

II. Οὕτως τὰ τεράστια γινόμενα τοῖς μὲν δεχομένοις
 καὶ πιστεύουσιν, ὥσπερ τοῖς ἐπιμύκτοις Αἰγυπτίοις τοῖς

2 κατὰ] διὰ C 4 καὶ δικαιοκρισίας] δικαιοκρισίας A; καὶ
 δικαιοσύνης C 10—14 om. καὶ οἰονεὶ—ὀργῆς καὶ B 12 om. τῆς
 κακίας C 14 om. καὶ A 16 γενομένων C 18 om. ὧν C
 20 δυναμένης C 23 τῶν μετὰ] inc. rursus G 25 ὅτε] ὅτι AG
 παρεγένετο G 25, 26 om. πολλῶν—εἰς πτώσιν C 29 ὥσπερ]
 ὡς παρὰ C

συνεληλυθόσι τῷ λαῷ, ἔλεος ἦν· τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι σκλη- ABCG
 ρότητα ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐπιφέρει. καὶ ἐκ τοῦ εὐαγγε-
 λίου δὲ ἐτι παρὰ τὰ εἰρημένα ἔστι τὰ ὅμοια παραθέσθαι,
 περὶ τοῦ καὶ τὸν σωτήρα κακῶν αἴτιον δοκεῖν γεγονέναι
 Lc x 13 ff. τισίν· Οὐαὶ σοι, Χοραζίν· οὐαὶ σοι, Βηθσαϊδὰ· ὅτι εἰ ἐν 5
 Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένετο τὰ σημεῖα τὰ γενόμενα ἐν ὑμῖν,
 πάλοι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμενοι μετενόησαν.
 πλὴν λέγω ὑμῖν, Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἢ
 ὑμῖν. καὶ σὺ, φησὶν, Καπερναοὺμ· καὶ τὰ ἐξῆς. προ-
 γνώστης γὰρ ὢν ὁ σωτὴρ τῆς ἀπιστίας τῶν ἐν Χοραζίν καὶ 10
 τῶν ἐν Βηθσαϊδὰ καὶ τῶν ἐν Καπερναοὺμ, καὶ ὅτι ἀνεκτό-
 τερον γίνεται γῇ Σοδόμων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ ἐκείνοις, διὰ
 τί τὰ τεράστια ἐπετέλει ἐν Χοραζίν καὶ ἐν Βηθσαϊδὰ, ὁρῶν 120
 ὅτι διὰ ταῦτα ἀνεκτότερον γίνεται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως Τυρίοις
 καὶ Σιδωνίοις ἢ τούτοις; 15

καὶ μεθ' ἑτέρα·

Ex iv 22 f. 12. Σὺ δὲ ἐρεῖς τῷ Φαραῷ· τάδε λέγει κύριος· υἱὸς
 πρωτότοκος μου Ἰσραὴλ· εἶπα δέ σοι· ἐξαποστείλον τὸν
 λαόν μου ἵνα μοι λατρεύσῃ· εἰ δὲ μὴ βούλει ἐξαποστεῖλαι
 αὐτόν, ὅρα οὖν, ἐγὼ ἀποκτενῶ τὸν υἱόν σου τὸν πρωτότοκον. 20
 λεκτέον οὖν τοῖς φάσκουσι δικαίου ταῦτα εἶναι θεοῦ, καὶ
 ὑπολαμβάνουσι κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς λέξεως ἐσκληρύνθαι
 τὴν καρδίαν Φαραῷ· πῶς δίκαιος ὁ σκληρύνας τε τὴν
 καρδίαν τοῦ βασιλέως ἵνα μὴ ἐξαποστεῖλῃ τὸν λαόν αὐτοῦ,
 καὶ ἀπειλῶν εἰ μὴ ἀπολύσει ἀποκτεῖναι τὸν πρωτότοκον 25
 αὐτοῦ υἱόν; θλιβόμενοι γὰρ πονηρὸν αὐτὸν ὁμολογήσουσιν.
 εἶτα πάλιν ἀπὸ ἐτέρων ἀνατραπήσονται καὶ συναχθήσονται
 εἰς τὸ μὴ τῇ προχείρῳ λέξει δουλεύειν, οὐ δυναμένη κατ'
 αὐτοὺς σῶσαι τὸ δίκαιον τοῦ δημιουργοῦ. ἀπαξ δὲ ἐὰν

5, 10, 13 χωραζίν B; χωραζίν C 5 βηθσαϊδὰ B; βηθσαϊδὰ A
 9 om. καὶ σὺ φ. καπ. C 11, 13 βηθσαϊδὰ B; βηθσαϊδὰ A
 11 καπερναοὺμ B 12 γίνεται] ἔσται B 13 τεράστια ἐπετέ-
 λει] σημεῖα ἐπιτελεῖ B 14 om. διὰ ταῦτα G 19 λατρεύωσιν
 CG 20 γοῦν C 25 εἰ μὴ ἀπολύσει] τῷ μὴ παρ' αὐτὸν τὸ
 ABG

- ABC(G) συναναγκασθῶσι βεβιασμένως ταῦτα ἐξετάζειν, ἀναβή-
 σονται ἐπὶ τὸ μηκέτι κατηγορεῖν τοῦ δημιουργοῦ ἀλλὰ
 φάσκειν αὐτὸν εἶναι ἀγαθόν. πευστέον οὖν τῶν οἰομένων
 νενοηκέναι τό· Ἐσκληρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραῶ· Ex x 27
- 5 πότερον ἀληθῶς ταῦτα λέγεσθαι πιστεύουσιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ
 διὰ Μωσέως ἐνθουσιῶντος ἢ ψευδῶς. εἰ μὲν γὰρ ψευδῶς,
 οὔτε δίκαιος ἔτι κατ' αὐτοὺς ὁ θεὸς οὔτε ἀληθής, καὶ ὅσον
 ἐπὶ τούτοις οὐδὲ θεός· εἰ δ' ἀληθῶς, κατανοεῖτωσαν εἰ μὴ
 ὡς αὐτεξούσιον αἰτιάται λέγων· Εἰ δὲ μὴ βούλει ἐξαποστεῖ- Ex iv 23
- 10 λαι αὐτόν· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἔως τίνος οὐ βούλει ἐντραπήναι Ex x 3
 με; τὸ γάρ· Ἔως τίνος οὐ βούλει ἐντραπήναι με; δυσω-
 πητικῶς λέγεται πρὸς τὸν Φαραῶ, ὡς οὐκ ἐντρεπόμενον οὐ
 παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι. καὶ
 τὸ λεγόμενον δὲ ἀνωτέρω παρὰ Μωσέως πρὸς Φαραῶ· Ἴνα Ex ix 29 f.
- 15 γνῶς ὅτι τοῦ κυρίου ἡ γῆ· καὶ σὺ καὶ οἱ θεράποντές σου
 ἐπίσταμαι ὅτι οὐδέποτε πεφόβησθε τὸν κύριον· δηλοῖ ὅτι
 φοβηθήσονται· ὅπερ ἀρμόζει πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους περὶ
 τε ἀγαθότητος θεοῦ καὶ τοῦ μὴ εἶναι ἀπολλυμένην φύσιν.
 καὶ πάλιν ἐκ τοῦ δευτέρου τόμου τῶν εἰς τὸ ἄσμα.
- 20 13. Πρόσχεις δὲ καὶ τούτοις εἰς τὸν τόπον, ὅτι ὁ ἥλιος
 λευκὸς καὶ λαμπρὸς ὣν δοκεῖ τὴν αἰτίαν ἔχειν τοῦ μελανοῦν,
 οὐ παρ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ παρὰ τὸν ὡς ἀποδεδώκαμεν με-
 λανούμενον. οὕτω δὲ μήποτε καὶ σκληρύνει κύριος τὴν
 καρδίαν Φαραῶ, τῆς αἰτίας τούτου οὔσης περὶ αὐτὸν κατο- cf. Ex i 14
- 25 δυνῶντα τὴν τῶν Ἑβραίων ζωὴν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς σκλη-
 ροῖς, τῷ πληρῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις, οὐχὶ
 τοῖς ἐν ὄρεσι καὶ βουνοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἐν τοῖς πεδίοις. ὕλικός
 γάρ τις ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ κακίας γεγεννημένος, καὶ κατὰ
 σάρκα κατὰ πάντα ζῶν, πληρῷ φίλος τυγχάνων βούλεται
- 30 καὶ τοὺς Ἑβραίους πηλοποιεῖν, τὸ ἡγεμονικὸν ἔχων οὐ
- 1 ἡν ἀναγκ. C 3 πιστευτέον B* 4 κύριος]+ὁ θεὸς C
 12 om. ὡς C 14 om. ἀνωτέρω C 19 ἄσμα]+τῶν ἀσμάτων C
 20 Ru. III. 51 om. εἰς τὸν τόπον C 27 ὄρεσιν ἢ B
 28 ἑαυτοῦ] post hoc desinit G

καθαρόν πηλοῦ· ὅπερ, ὡς πηλὸς ὑπὸ ἡλίου σκληρύνεται, ABC
οὕτως ὑπὸ τῶν αὐγῶν τοῦ θεοῦ ἐπισκοποουσῶν τὸν Ἰσραὴλ
ἐσκληρύνθη. ὅτι δὲ τοιαῦτά ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον,
καὶ οἷχ' ἱστορίαν ψιλὴν πρόκειται ἀναγράφειν τῷ θεράποντι,
δῆλον ἔσται τῷ συνορῶντι ὅτι, ἡνίκα κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ 5
cf. Ex ii 23 f. Ἰσραὴλ, οὔτε ἀπὸ τῆς πλινθείας οὔτε ἀπὸ τοῦ πηλοῦ οὔτε
ἀπὸ τῶν ἀχύρων κατεστέναξαν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων· καὶ 52
ἀνέβη αὐτῶν ἡ βοή πρὸς θεὸν οἷκ' ἀπὸ πηλοῦ, ἀλλὰ πάλιν
ἀπὸ τῶν ἔργων. διὸ καὶ εἰσήκουσεν ὁ θεὸς τῶν στεναγμῶν
αὐτῶν· οἷκ' εἰσακούων στεναγμοῦ τῶν οἷκ' ἀπὸ ἔργων 10
βοώντων πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἀπὸ πηλοῦ καὶ τῶν γῆινων
πράξεων.

2 τὸν] τῷ AC

4 om. τῷ θεράποντι C

9 ὁ θεὸς τῶν

στεναγμῶν] κύριος τὸν στεναγμὸν A

INDEX LOCORVM.

Pages marked with an asterisk contain an allusion only. The references to the Psalms follow the LXX numbering.

GENESIS

i	5	24*
	14	187, 189, 204
	16, 17, 18	67, 68*
	26	136*
ii	8, 9	24*
	16, 17	52, 53
iii	8	24*
iv	16	24*
xi	12	182
	2	183
	3	184
	4	184*
	6-9	183
xvi	<i>passim</i>	16*
xvii	14	25
xix	11	108*
	30, 31, 32	16*
xxii	17	33*
xxv	9, 10	27*
xxix	21, 22, 23	16*
xxx	<i>passim</i>	16*
xlvi	22	27*
xlix	10	9*, 10, 187*

viii	28	161*
ix	16	209*
	17	159*
	20, 30	255
x	3	255
	27	242, 245, 251, 255
xi	2	65*
xii	12	159*
	35, 36	65*
	38	247
xv	26	233
xvi	29	25
xix	19	175
xx	5	15
	12	27
	13, 14, 15	27
xxiv	2	147
xxv	40	20*
xxv, xxvi, xxvii,	<i>passim</i>	16*
xxvii	16	65*
xxviii	32	36
xxxi	32	47
xxxiv	20	34

EXODUS

i	14	255*
ii	23, 24	256*
iv	11	198
	21	157
	22, 23	254
	23	159*, 244*, 255
vii	3	157, 242, 247
	5	244*, 249
	11	112*
	14	165*

LEVITICUS

viii	8	49*
x		145*
xi	14	25*
xix	26	146
xxvi	3, 4, 5	234
	16	234

NUMBERS

xxiii	23	146
-------	----	-----

DEUTERONOMY

viii	2, 3	251
xiv	5, 12	25*
xv	6	237*
xviii	12	146*
	14, 15	146
xxv	4	19*
xxvii	26	54*
xxviii	1—5	234
	16—18	235
	58, 59, 60	233
	61	234
xxx	19	155
xxxii	8	182
	9	182, 185*
	21	10
	24	234*

JOSHUA

xxiv	32	27*
------	----	-----

I SAMUEL

xv	11, 17, 35	15*
xvi	14	15, 50*

I KINGS

ii	6	249
iv	29, 30, 31	110
	32, 33	44*
x	1, 2, 3	110
xi	14, 15, 16	66*
xii	28, 29	66
	32	191
xiii	1, 2, 3, 5	191
xvii	8, 9	236*
xix	18	21*

2 KINGS

iv	8, 9, 10	236*
xiv	14	236*

2 CHRONICLES

i	10	110*
---	----	------

JOB

ii	10	241
iii	8	11*
xl	3	237, 252

PSALMS

ii	8	186
iv	7	75, 231, 232, 24
vi	2	250
ix	14, 15	84*
xi	7	39
xiv	5	237
xviii	5	104*
xxvi	1	75
xxx	10	248
xxxiii	20	237
xxxiv	19	55*
xxxv	10	75
xxxvii	2	250
xxxix	8	46
xliv	1, 2, 3	11
	4, 5	80
xlvi	13, 21	141*
	1	110
lvii	4	226
	4, 5	226
lvii	12	72, 104
	13	104
lviii	29	46
lxxi	7	49*
	7, 8	11
lxxx	14, 15	155
lxxxviii	31—34	248
cii	1	62
ciii	14, 15	127
cvi	20	106
cviii	1	51, 199
	2	199
	8	51
	12	196
	16	196, 200
	17	196
cxviii	105	75
cxvi	1	170, 239
cxlvii	4	104

PROVERBS

i	24	44
iii	12	248
iv	23	147
viii	5	118
	8	49*
ix	4, 5, 6, 16	118
x	19	44 <i>bis</i>
xiii	8	238
xxii	20, 21	17
xxx	24, 25, 26	137

JEREMIAH

ix	2	236*
x	2	204
xv	14	15
xvii	21	26*
	27	241*
xx	7	162
xxvi	3	197
xxxviii	6	236*
xliv	22	58

ECCLESIASTES

v	1	33
xii	11	49*
	12	43 <i>bis</i> , 44

ISAIAH

i	6	238
vii	14	11*
	15	14*
viii	8, 9	11
	14	34*, 58*
ix	2	75*
xi	6, 7	14*
xiv	12	31*, 240*
xx	3	236*
xxii	22	47
xxviii	11, 12	55*
	16	34*, 58*
xxix	11, 12	37, 47*
xxxiv	4	204
xlvi	1	192
	2, 3	32*, 192
	4	192
	7	15
	13	14*
xlvi	13	207
liii	1	80
	2	80, 81, 83*
	3	80, 83*
lx	1	75
lxi	1	14*
lxiii	17	162 <i>bis</i>
	18	162

EZEKIEL

ii	10	47*
vii	27 <i>et passim</i>	248
xi	19, 20	157
xviii	8	237*
xxiv	13	248*
xxviii	3	111
	15	240*
xxix	11, 12	31*
xxxiv	17, 18	60
	19	60, 61

DANIEL

i	20	111*
ii	37, 38, 39	192*
vii	10	46
viii	5, 6, 7	192
	8, 9	193
ix	24	11*

HOSEA

iii	4	9, 10*
iv	14	246, 248*
x	12	75
xii	4	52, 53
xiv	9	111

AMOS

iii	6	15
-----	---	----

MICAH

i	12	15, 241
v	2	11*
vi	8	155

ZECHARIAH

ix	10	14*
----	----	-----

TOBIT

xii	7	183
-----	---	-----

WISDOM

i	4	183
vii	16	165
x	5	183
xvii	1	35*

ECCLESIASTICUS

xxxix	17, 21	127
-------	--------	-----

SUSANNA

42	162*, 168, 191, 228*
43	191

2 MACCABEES

vi	12—16	249
----	-------	-----

S. MATTHEW

i	1	84
	23	11
ii	6	11
iii	4	236*
iv	8	24*
	16	75

iv	19	104
	23, 24	235*
v	5	89
	8	75
	9	49, 89
	14	33*, 75*
	18	39, 58*
	22	27, 155
	28	26*, 109, 156
	29	26*
	34	27
	39	26*, 155
	40	79
vii	6	183*
	7	67
	8	247*
	22, 23	9
	24, 26	156
ix	29	63*
	35	235*
	37, 38	105
x	18	9
	23	107
xi	21	169*
	25	163*
xii	36	58
xiii	5, 6	164*
	44	32
xv	24	30, 32*
xvi	18	84*
xvii	1	80*, 83*, 84*, 85
		<i>bis</i>
	2	80*
	6	82*
xxiii	14	38*
	34	111
xxv	4	76*
	21, 23	230, 232
	26, 27	230
	34, 35, 41	156, 230
	42	230
xxvi	23	201

S. MARK

iii	17	84*
iv	11	111, 166, 168* <i>bi</i>
	12	157, 166, 167 <i>bis</i>
	34	111
xiii	9	9*

S. LUKE

i	2	39*
ii	34	253*
v	8	105
vi	29	79
	45	232
viii	10	157*
ix	30, 31	81*
x	4	26
	13, 14, 15	254
	19	11*
xi	9	67
	52	17, 38
xii	49	250
xiii	26	9*
xiv	11	163*
xxi	20	193

S. JOHN

i	1	35*, 45*, 85*
	2	35*
	4, 9	75
	14	85* <i>bis</i>
	16	34*
	18	57*
	24	85
	29	69
ii	6	19*
	25	201
iv	35	56
v	39	28, 45
viii	40	107
ix	39	56, 253
x	3	67
xi	52	32*
xii	31	145*
xiii	25	85*
xiv	6	107
xv	25	55
xvi	25	138
xvii	11, 21	54*
xxi	25	85

ACTS

i	16	51
v	4	250*
vii	22	112
xiii	10, 11	250
xx	7, 8	44*

ROMANS

i	1	226, 230
	14	41*, 118*
	18	73
	19	73 <i>bis</i> , 113
	20	36*, 73, 113
	21	73, 113
	22, 23	73, 120
	24	186*
	25	74*
	26, 28	186*
ii	4, 5	156, 161, 252
	6	156, 253
	7, 8, 9	156
	14, 15	56
	16	47
	28	29, 35*
	29	19*, 29, 35*
iii	21	56*, 57
	29	88*
v	3	231*, 236*
	4	231*
	13	56
vii	7	54, 56
	14	55
viii	14	147*
	28	227, 229 <i>bis</i> , 237*
	29	227 <i>bis</i> , 228*, 229
	30	227
ix	6	29, 33*
	8	29, 30
	16	157, 170 <i>bis</i> , 171, 240*
	17	209
	18	158 <i>bis</i> , 160*, 165, 173, 242*, 244
	19	158, 173, 175, 244
	20	158, 173, 175, 176
	21	158, 173, 177
	22	253
	33	34 <i>bis</i> , 58 <i>bis</i>
xi	4	21
xii	5	53*, 54*
xvi	25, 26	14*, 35*

I CORINTHIANS

i	21	84*, 102
	23	103
	24	103, 108*
	26	10, 42*, 78*, 113
	27	10, 42*, 74*, 113, 119

i	28	10, 74*, 113
	29	74*, 113, 163*
ii	4	13*, 41*, 42*, 71,
		72*, 103*, 104,
	5	13*, 42*, 71, 78*,
		103*, 104
	6	14*, 18, 112*, 186*
	7	14*, 18, 20*, 35*, 86
	8	20*, 35*
	12	17
	13	17, 38
	16	17
iii	2, 3	117
	6, 7	171
	18, 19	102
iv	12, 13	89
v	5	251
vii	18	26
ix	9, 10	19
	16, 27	230
x	4, 11	20
	17	53
	18	29
	19	87
xi	8, 9, 10	111*
xii	8, 9, 10	63
xiv	14	55
	21	55

2 CORINTHIANS

i	12	78*
iii	6	42*, 48*
	16	12*
iv	4	145*
	6	75, 147*
	7	13*, 41
	8, 9	236*
v	10	174
	19	69
vi	9, 10	236*
xi	2	53
	6	41*
	23	230
	24, 25	231
xii	2, 3	85*
	4	85*, 208

GALATIANS

1	4	186*
	15	226, 230

i	16	226
iii	10	54
	19, 24, 25,	
	26	55
	28	53
iv	21, 22, 23	20, 55
	26, 27	30
v	8	158*

EPHESIANS

iv	5, 6	53*
	25	54*
vi	2, 3	27*

PHILIPPIANS

ii	7	85*
	13	158*, 172*
iii	14	171*

COLOSSIANS

i	15	228*
ii	3	32*, 41*
	16, 17	20

1 THESSALONIANS

v	14	27
---	----	----

1 TIMOTHY

i	15	105
	20	251*
iii	2	113*
iv	10	114*

2 TIMOTHY

i	3	88
	10	14*, 35*
	16, 17, 18	174
ii	20, 21	174
	21	176 bis
iii	16	63*

TITUS

i 9 113*
 iii 3, 4, 5, 6 106
 10, 11 89

HEBREWS

i 14 210*
 ii 4 12*
 iii 14 67
 v 12, 13, 14 118
 vi 1 14*
 7, 8 160
 viii 5 19*, 20, 21, 36*
 x 1 12*, 18*, 19*
 xi 12 33*
 xii 22, 23 30

I PETER

ii 7 34*, 58*

I JOHN

ii 2 114*
 v 19 69

REVELATION

iii 7 37, 46, 47*
 8 37
 v 1, 2, 3 37, 46*
 x 10 47*

HOM IL ii 308 ff. 142
 309 144
 400 142
 xii 200 ff. 143
 OD iv 685 146*
 ix 109 128*
 xv 526 144*
 xvii 541 ff. 146*
 xx 116, 119 146*
 120 146

HESIOD FRAG 130

EUR PHOEN 18 ff. 200

PLAT CRITO 49 B 76
 PHAEDO 118 A 74*
 REP i 327 A 73*
 PHILEB 12 B, C 92, 95*
 EP vii 341 C, D 73 *bis*, 75*

TEST ASER 7 204, 208 *bis*

EP BARN v 9 105

HERM VIS ii 4 18
 xi 54

INDEX NOMINVM PROPRIORVM.

Names of frequent recurrence and Scripture names as a rule are not included.

'Αβραάμ, πατήρ ἐκλεκτὸς τῆς ἡχοῦς 94	Γραπτή 18
"Αδερ ὁ 'Ιδουμαῖος 66	Γρηγόριος 64
'Αδωναϊ 90 f., 94	
'Αδωναῖος 89, 93 f.	Δάν 66
'Αθηνᾶ 91, 146, 182	Δαρείος 192
'Αθήναι 108 f.	Δευκαλίων 99
'Αθηναῖοι 108 f.	Δοσίθεος ὁ Σαμαρεὺς 25
"Αἰδος κυνέη 108	
Αἰθίοπες 32, 205	'Εβιωναῖοι 30
Αἰνείας 82	'Εβραῖος, ὁ 38, 249
'Ακύλας, ἐρμηνευτής 55, 68	'Εκάτη 96
'Αλέξανδρος 192	'Επικούρειος 88, 98, 100, 102, 115, 126
'Αμάζονες 205	'Επίκουρος 90, 98, 101
'Αμβρόσιος 70	'Ερμᾶς 18
'Αμοῦν 93, 95	'Ερμῆς 91
'Αντίνοος 121	"Εσδρας 192
'Απόλλων 95, 144	"Ετεοκλῆς 82
'Αραβία 205	Εἶθα, eis τὴν ἐκκλησίαν ἀναγομένη 30
'Αράβιον γῶον, ὁ φοινῖξ 150	
"Αρης 82	Ζάλευκος 119
'Αριστοτέλης 88, 90, 93, 108	Ζάμολξις 119
'Αρτεμις 74, 91, 95, 180	Ζεύς 82, 90 f., 92 ff., 179
'Ασκάλαφος 82	Ζήνων 119
'Ασκραῖος ποιητής, ὁ 130	
'Ασσύριοι 185	"Ηρα 91
'Αττική 182	
'Αφροδίτη 82	'Ιακώβ, ὁ πτερνιστής 94
'Αχιλλεύς 82	'Ιάλμενος 82
	'Ιδουμαῖοι 176
Βαβυλῶν 31, 111, 191	'Ιλιακὸς πόλεμος 82
Βαβυλωνιοὶ 31, 185, 192	"Ιλιον 82
Βαυθῆλ 66	'Ινδοί 24, 90, 101
Βαρνάβα ἐπιστολή 105	'Ιοκάστη 82, 200
Βηθλεέμ 193	'Ιούδας <i>Iscairiot</i> 190, 193, 195 f., 199
Βράχμαναι 90	'Ισαάκ, ὁ γέλως 94
	'Ισμαηλῖται 205
Γαβριήλ 92	
Γνωστικοί 88	Καῖανοί 88

- Κλήμης 18
 Κρίτων 76, 79
 Κρόνος 91
 Κυνικοί 116
 Κύρος 191 f.

 Δάϊος 199 f.
 Δίβυες 180
 Δύκουργος 119

 Μακεδόνες 192
 Μαρκίων 47
 Μίθραι 96
 Μιχαήλ 92

 Ναβουχοδονόσορ 31, 192
 Ναζαρά 193

 Ξενοκράτης 106

 Όδυσσεύς 146
 Οϊδίπους 82, 200
 Όλύμπιος 144
 Όμηρος 142, 146
 Ουαλεντίνος 88
 Ούριος 35
 Ούριηλ 208
 Όφιανοι 88

 Παππαίος 93, 95
 Παρθυαίοι 24
 Πειραιεύς 73
 Περιπατητικός 98, 101 f.
 Πέρσαι 24, 90 f., 101, 179, 191
 Περσαίος 119
 Περσεφόνη 91
 Πηλεύς 82
 Πηνελόπη 146
 Πλάτων 70 ff., 75 f., 78 f., 88, 92, 95,
 99 ff., 141, 148 f.
 Πλατωνίζειν 134
 Πλατωνικός 98, 102
 Πολέμων 106
 Πολυνείκης 82

 Ποσειδών 91
 Πρώταρχος 92, 95
 Πτολεμαίος Λαγώς 192
 Πυθαγόρας 119, 141, 148
 Πυθαγόρειοι 117

 Ραφαήλ 92
 Ρέα 91
 Ρωμαίοι 64, 93, 192

 Σαβάδιοι 96
 Σαβαώθ 90 f., 93 ff.
 Σάϊς 182
 Σαμαναίοι 90
 Σαρπηδών 82
 Σενναάρ 183 f.
 Σιδών 31
 Σιδώνιοι 31
 Σκόθαι 24, 32, 93, 95
 Σόλων 119
 Στοά, ή 90, 126
 Στωϊκός 98, 101 f.
 Σύροι 78, 101
 Σφίγξ 82
 Σωκράτης 76, 88, 93, 106, 109, 141, 148

 Ταύροι 180
 Τρώες 82
 Τύριοι 31, 169
 Τύρος 31, 111

 Φαέθων 99
 Φαίδων 106
 Φαραώ, ή σκλήρυνσις του 157 ff., 209,
 242 ff.; ό καταποντισμός του Φ. 165,
 247 f.
 Φερεκύδης 141, 148
 Φίληβος 92, 95

 Χαλδαίοι 207
 Χάλκισ 108
 Χρύσιππος 106

 Όριγένης 64

INDEX VERBORVM.

- ἀβασανίστως 245, 8
 ἀβροδίατος 77, 14
 ἀγένητος 130, 12; 209, 1; ἀγέννητος 15, 20
 ἀγεννώς 74, 9
 ἀγοράνομος 126, 15
 ἀγρίνοια 125, 22
 ἀγχόνῃ τὸν βίον ἐξελθεῖν 180, 1
 ἀγωγή 103, 24; 108, 4; 116, 26, 30; 119, 25; 165, 9
 ἀγωγός 122, 25; τὸ ἀγωγόν 23, 4
 ἀδιαφορεῖν 92, 27
 ἀδιστάκτως 232, 10
 ἀδοξία 232, 32
 ἀετίτης λίθος 137, 14
 ἀθεεῖ 72, 13; 97, 23 ff.; 131, 14
 ἀθλεῖν 197, 30
 ἄθλον 238, 1
 ἄθροισμα, τὸ τῶν χριστιανῶν 120, 22
 αἰθέριος ποιότης 124, 13
 αἰνίσσεσθαι 19, 8; 60, 19; 65, 3; 66, 3, 24; 78, 8; 113, 10; 178, 16
 αἰπόλιον 129, 21
 αἰσθητήριον 34, 10
 αἰφνίδιος θάνατος 250, 22
 ἀκανθοφορεῖν 160, 22
 ἀκαριαῖον 206, 20
 ἀκαταλήπτως 208, 6
 ἀκέντρος, τοῖς μὴ ἄ. 29, 25
 ἀκέραιος 26, 12; 235, 28
 ἀκηδιᾶν 63, 17
 ἀκνητεῖν 25, 25
 ἀκλῶης 67, 8
 ἀκολασταίνειν 116, 30
 ἀκολαστεῖν 196, 29
 ἀκουστικόν, τό, 235, 13
 ἀκριβοῦν 24, 31
 ἀκρωτηριάζεσθαι 205, 7
 ἀκτῆμων 202, 27; ὁ ἀκτημονέστατος (Ἥλιος) 236, 4
 ἀλαζονεύεσθαι 125, 15
 ἀλαζονικώτατα 101, 1
 ἀλλαγαί, τροπῶν 208, 12
 ἀλληγορεῖν 34, 22; 138, 18
 ἀλληγορία 34, 30; 100, 27; 236, 20
 ἀλλοιωτός 81, 28
 ἀλλόκοτος 88, 28
 ἀμειροῦσθαι 207, 12, 14
 ἀμαύρωσις 207, 15
 ἀμβλύς 238, 14
 ἀμυλλᾶσθαι 182, 13
 ἀμνηστία 186, 9
 ἀμορφος 81, 7
 ἀμπίσκεσθαι 124, 8
 ἀμυντικός 167, 18
 ἀμφιβολία 69, 5, 29
 ἀναβαίνειν *metaph.* 18, 2; 36, 21 (ἐπὶ τὸ πν.); 71, 16; 83, 26; 113, 10; 122, 4; 128, 18; 145, 3; 181, 27; 255, 1
 ἀνάγειν ἐπὶ 30, 5; 31, 5; εἰς 19, 20; 30, 10
 ἀναγκαστικώτερος 189, 14
 ἀναγωγή 236, 19; 241, 27; χωρὶς πάσης ἄ. 27, 20; μυστική 29, 20; ἄ. ἔχει 29, 29; 30, 12
 ἀνάδοσις τῆς τροφῆς 63, 32
 ἀναδύειν 163, 30
 ἀνακείσθαι, θεῷ 127, 15; *v.* ἀνατιθέναι
 ἀνάκρασις 124, 3
 ἀνακρούειν 154, 12
 ἀναλαμβάνειν ἄνθρωπον 21, 30; γένεσιν 188, 11; ἐλεύθερον φρόνημα 118, 23; ἔργον 42, 24; ἔξιν ἄ. 84, 9; ἐπιστήμην 204, 18; τὸ ζῆν 24, 8; μαθήματα 154, 8; μωρίαν 102, 18; ποιότητα 124, 11; σοφίαν 110, 15; τὸ σύμβολον 116,

- 22; φίλτρον φυσικόν 123, 20; χαρακ-
 τηρα 134, 28; ψυχὴν ἀνθρωπίνην 228,
 3; ἀναλαμβάνεσθαι 22, 2
 ἀναλογίαν 79, 8
 ἀνάλογος 122, 25; τὸ δ. 68, 6; 181, 16;
 209, 27; ἀνάλογον ἀν. 72, 23; 88,
 20; 94, 29
 ἀναποδείκτως 100, 6
 ἀναπτύσσειν 152, 11
 ἀναρτῶν c. acc. et gen. 97, 27
 ἀνάστημα παριστάσαι 29, 19
 ἀναστοιχειοῦσθαι 164, 6
 ἀνατιθέναι 148, 18; θεῶ 40, 4; v. ἀνα-
 κείσθαι
 ἀνατομαί 59, 16
 ἀνατομεύς 59, 21
 ἀνατρέπεσθαι 254, 27
 ἀνατροπή 98, 11
 ἀναφέρειν 26, 19, 21; 46, 10; 56, 23; 81,
 5; 12; 83, 22; 90, 27; 94, 2; 100,
 17; 121, 14; 132, 17; 171, 15; 172,
 6; 176, 30; 177, 3; 240, 12; 243,
 13
 ἀναχωρεῖν: ἀνακεχωρηκυῖα ἐκδοχή 46,
 22; θεραπεῖα 100, 12
 ἀνδραγάθημα 163, 5; 171, 14; 239, 1,
 4
 ἀνειδωλοποιεῖν 15, 23
 ἀνεξάπτητος 82, 23
 ἀνεξίκακος 78, 15 ff.
 ἀνεπαισθήτως 63, 28
 ἀνεπιδεκτός 158, 20
 ἀνεπινοητός 128, 5
 ἀνέρχεσθαι μεταρῆ. 175, 10
 ἀνεσις 247, 4
 ἀνηνύτως 171, 6
 ἀνθρωπικώτατον ἀν. 98, 18
 ἀνθυποφέρειν, τινὶ πρὸς 164, 31; πρὸς
 228, 14; ἐναντῶ 128, 27; 173, 18
 ἀνθυποφορά 54, 24
 ἀνιέναι 197, 29
 ἀνταποδοτικός 167, 18
 ἀντιβλέπειν 153, 29; 154, 5; τῇ ἀληθό-
 τητι 76, 18
 ἀντιλαμβάνεσθαι 239, 28
 ἀντιμεσουράνημα 202, 19
 ἀντιπαλαίειν 198, 1
 ἀντιπαραβάλλειν 44, 12; 48, 18; 201, 3
 ἀντιπαρατίθηναι 48, 11
 ἀντιπελαργεῖν 149, 24
 ἀντιπράττειν 244, 4
 ἀντιτείνειν πρὸς 197, 23
 ἀντίτυπος πρὸς τὴν ἀλήθειαν 165, 30
 ἀνυπόδετος 236, 9
 ἀνυσίμως 72, 14
 ἀξίωμα, τῆς ἀρετῆς 239, 2; τῶν καλῶν
 168, 30; τοῦ λέγοντος 247, 13
 ἀορίστως ὁμολογεῖν 92, 20
 ἀπαγορευτικός 55, 3; 32
 ἀπαλείφω 46, 27
 ἀπαλλαγὴ, ἡ ἐντεῦθεν 249, 30
 ἀπαλλάσσειν τοῦ σώματος 250, 23
 ἀπαλότης 244, 17 f.
 ἀπαντῶν 83, 14; 99, 6, 9; 229, 28
 ἀπαραχαράκτως 48, 16
 ἀπαρτίζειν 204, 5; 239, 30
 ἀπεκτιθέναι 134, 14
 ἀπελπίζειν 34, 13; 58, 10
 ἀπεμφάνειν 61, 12; 149, 3; 246, 10
 ἀπεμφαινόντως 246, 1
 ἀπέμφασις 61, 12
 ἀπεραντολογία 26, 4
 ἀπερικάθατος 174, 31; 175, 5
 ἀπερισκέπτως 35, 12
 ἀπεχθάνεσθαι 73, 3; 118, 17
 ἀπλανεῖς 193, 24; 206, 9
 ἀπλούστερος 17, 32; 19, 19; 44, 24; 77,
 1; 114, 20; 117, 27; 133, 21; 138,
 17; 182, 1; 227, 3
 ἀπό: οἱ ἀπό 35, 27; 66, 20; 72, 17;
 126, 3; οἱ δ. τῶν αἰρέσεων 15, 4; οἱ
 δ. τῆς ἐκκλησίας 15, 24
 ἀπογινώσκειν 207, 18
 ἀπογράφεσθαι 17, 30; 160, 3
 ἀποδεικτικοὶ λόγοι 99, 26
 ἀποδεικτικῶς 140, 7, 9
 ἀποδεῖν 84, 14
 ἀποδέχεσθαι 116, 28; 133, 10; 172, 15,
 19; 174, 12; 232, 9; 247, 14; τινά
 τινος 93, 2; τινὰ ἐνεκέν τινος 77, 22;
 τινα ἐπὶ τινι 132, 19; τί τινος 106, 7
 ἀποδημεῖν 99, 23; 108, 8
 ἀποδιδόναι: εἰς τὸ ρητὸν 231, 13, 15;
 ὡς (vel δ) ἀποδεδώκαμεν 66, 31; 83,
 24; 255, 22
 ἀποδοκιμάζειν 60, 23; 61, 1; 140, 7;
 153, 10
 ἀποδοχή 72, 23
 ἀποκαθίσταμεν 34, 25
 ἀποκατάστασις, τῆς δράσεως 166, 25; ἡ
 ἐπὶ τὸν λιμένα 172, 3; τῆς δύσεως αὐ-
 τοῦ 251, 4

- ἀποκλήρωσις: τίς ἡ δ. 91, 25; κατὰ δ.
 242, 19
 ἀποκληρωτικόν, τό 143, 27
 ἀποκληρωτικῶς 98, 6; 179, 16; 210, 11,
 14
 ἀποκρίνειν 61, 27 f.
 ἀπολελούμενον τοῦ παντός 198, 24
 ἀπολελυμένως 102, 14
 ἀπολιθοῦσθαι 164, 18
 ἀποπίπτειν 245, 22
 ἀποπτωτικός 207, 22
 ἀπορρήγγνυναι, φωνάς 90, 13
 ἀπόστημα 247, 5, 10
 ἀποστρέφειν 246, 14
 ἀποσχίζεσθαι ἀπὸ θεοῦ 53, 24
 ἀπότεξις 202, 22
 ἀποτεταγμένως 137, 21, 24
 ἀποτινύειν χάριτας 149, 30
 ἀποτολμᾶν 101, 1
 ἀποτρέπεσθαι 148, 3
 ἀποτρεπτικός 110, 1
 ἀποτυφλοῦν 198, 10
 ἀπόφασις 189, 13
 ἀποφέρειν, δόξαν εἰσφέρειν 239, 10
 ἀποφειτῶν c. γεν. 88, 6, 11
 ἀπροαίρετος 231, 25; 232, 4 ff.; 239,
 15 ff.; 240, 2, 8
 ἀπρόπτωτος 16, 26
 ἀπροσεκτεῖν 238, 8
 ἀργὸς λόγος 199, 17; 200, 23
 ἀρέσκειν μεταρῆ. 88, 29; 102, 23
 ἀρεσκόντως 103, 21
 ἀρμόδιος 245, 28
 ἀρμοδίως, πάντῃ 162, 5
 ἀρπακτικώτερος 144, 14
 ἀρτᾶσθαι, πίστεως 99, 4
 ἀρχῆθεν 123, 5, 31; 174, 21; 175, 2
 ἀρχιχιλλαρχος 208, 19
 ἀσκεῖν 64, 16; 73, 9; 95, 22; 98, 16;
 110, 2; 111, 13; 154, 8
 ἀσκησις 64, 14; 79, 9; 198, 8; 241, 5
 ἀστεροσκοπική, ἡ 205, 20
 ἀσυναίσθητος 41, 18
 ἀσυνήθης 78, 13
 ἀσύστατος 90, 21
 ἀσχημοσύνη 135, 24
 ἀσχολεῖσθαι 41, 19
 ἀσώματος 112, 30
 ἀτονος 63, 19; 92, 14
 αὐγαί 256, 2
 αὐλός 184, 14
 αὐτεξούσιον, τό 152, 9, 11; 154, 19 f.;
 157, 4, 11; 158, 19; 177, 17
 αὐτεξούσιος 72, 23; 157, 16, 18; 158,
 12; 167, 8; 172, 27, 31; 173, 17,
 29; 229, 29; 255, 9
 αὐτοαλήθεια 124, 1
 αὐτοκινήτος 152, 22
 αὐτολόγος 124, 1
 αὐτόπτης 189, 29
 αὐτοσοφία 124, 1
 αὐτοτελής αἰτία 154, 3
 ἀφελής 122, 30
 ἀφιστάνειν 75, 25; ἀφιστασθαι, τοῦ θη-
 μουργοῦ 15, 19; τῆς θεότητος 40, 15;
 νόμων 179, 3; τοῦ c. inf. 243, 24
 ἀφορμή 153, 12, 25; δ. διδόναι 20, 9;
 παρέχειν 17, 10; 80, 5; ἔχειν 128,
 24; λαμβάνειν 38, 22; δ. φυσικαί
 151, 12
 ἀχθοφόρος 129, 22
 ἀψίδες τοῦ οὐρανοῦ 100, 21; 134, 23
 βαρβαρίζειν 78, 23
 βασιλῆα 39, 31
 βελτιοῦν 97, 27; 114, 17; 166, 16
 βελτίωσις 71, 26; 78, 24
 βλαῖος, διήγησις 162, 12; τὸ λεγόμενον
 248, 2
 βιωφελέστερον 79, 13
 βοήθημα, λατρικόν 238, 23
 βοτανικός 59, 7, 20
 βουκόλιον 129, 20
 βραχυλογία 110, 13
 γαμετή 204, 25
 γαργαλισμός 154, 4, 8
 γενεαλογεῖσθαι 84, 27
 γενεθλιαλογία 206, 2
 γενεθλιαλογική, ἡ 205, 21
 γενεσιουργός 40, 17
 γένεσις 188, 11; 202, 24; 203, 15, 18;
 204, 21 ff.; 205, 1; 206, 26; γενέσει
 204, 16; 205, 3
 γενητός: πᾶν γ. 100, 1
 γενικόν, τό 173, 11
 γεννάδας, ὁ 131, 17
 γεννητικός 124, 29
 γήϊνος 256, 11
 γιγάντιοι 144, 7
 γλαφυρός: τὸ τῆς ιστορίας γ. 22, 31
 γλίσχρος 241, 22

- γνήσιος, μαθητής 11, 30; 102, 27 (Παύ-
 λος)
 γνώριμος *discipulus* 109, 1
 γυμνάσιον, εἰς 129, 23; γ. ἔνεκα 127, 24
 γυμνάζεσθαι *med.* 87, 28
 γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἰστασθαι πρὸς 160, 3

 δανειστής 237, 23
 δεισιδαιμονεῖν 181, 7
 δεισιδαιμονία 102, 21; 181, 10
 διαβαίνειν, καὶ ἐπὶ 235, 20
 διαγωγή 74, 3
 διαδοχή: ἡ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ 88, 29
 διάδοχοι Ἀλεξάνδρου 192, 24
 διάθεσις 104, 26; 246, 21; 251, 24
 διακείσθαι περὶ 28, 17; 160, 6
 διάκενος 104, 27
 διαλαμβάνειν 7, 14; 8, 1; 93, 18; 152,
 10; 187, 15; 194, 5
 διάλειμμα 185, 18
 διαλεκτικός, ὡς 124, 15; οἱ δ. 199, 17;
 Ἑλληνικὴ δ. 72, 2
 διαλύεσθαι *med.* 239, 20
 διανέμησις 182, 10, 21, 29
 διανοητικόν, τό 29, 4
 διαρθεῖσθαι 180, 24
 διασημαίνειν 72, 27
 διάσημος 87, 4
 διάστημα 136, 5
 διαστολή 69, 6, 29; 195, 23
 διασύρειν 102, 19
 διατάττεσθαι 205, 25 (*v.l.* διαττ-)
 διαφωνία 242, 16
 διέξοδον περιέχειν 45, 9
 δικαίως 250, 23
 διιδεῖν 247, 4
 διόδῃσις 246, 28
 διολκὴν ἔχειν 87, 2
 διορατικός 144, 11; 235, 12
 διορθοῦσθαι 176, 13
 διόρθωσις 52, 9; 246, 8; 248, 19
 διατάζειν 9, 3; 21, 3; 24, 13
 δογματίζειν 187, 25; 188, 6; 189, 3;
 245, 11
 δυσάπδοτος 40, 8
 δυσγένεια 232, 32
 δυσγεωργιτότερος 184, 30
 δυσεξαριθμητός 235, 5
 δυσπαράδεκτος 68, 30
 δυσπειθής 162, 11; τὸ δ. 248, 6; δυσ-
 πειθῶς ἔχειν 248, 1

 δυσωπεῖν 54, 25; 141, 23; 149, 29;
 159, 1; 235, 14, 25; 241, 32
 δυσωπία 132, 22
 δωδεκατημόριον 206, 4 ff.; 207, 2 ff.

 ἐβίων, ὁ πτωχός 30, 20
 ἐγγυμνάζεσθαι *med.* 87, 31
 ἐγκαταλείπειν 163, 18 *his*; 185, 16;
 246, 14
 ἐγκατατάσσω 23, 2
 ἐγκαταχωρίζεσθαι 229, 7
 ἐγκείσθαι: διὰ τὰ ἐγκείμενα 119, 4; *v.*
 ἐκκείσθαι
 ἐγκρίνειν 60, 22; 61, 1, 28
 ἐγκύκλια, τὰ 79, 16; μαθήματα 64, 23
 ἐγκώμιον 110, 14; 133, 16; 135, 4
 ἐγχωρεῖν 108, 6
 εἰδικόν, τό 173, 9
 εἰκτικός 165, 29
 εἰκὼν εἰκόνος τοῦ θεοῦ 228, 5 f.
 εἰλικρινής 76, 1
 εἰμαρμένη 155, 14; 187, 17; 189, 25
 εἰρμός 22, 25; 23, 8; 28, 12; συνυφής
 εἰ. 90, 29; εἰ. τῶν ἐσομένων 227, 24;
 229, 19
 εἰσάγειν, τινά (*in disciplinam*) 71, 16;
 116, 20; 117, 9; 118, 4; 128, 17;
introducere (e.g. πρόνοιαν 102, 21;
 131, 18) 90, 11; 130, 27; 158, 19;
 176, 3; 182, 11; τὸν λατρὸν εἰ. 200,
 27 ff.; 201, 2, 13
 εἰσαγωγή 41, 1, 4; 79, 2
 εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ βούλημα 120, 27; εἰς
 τὸν νοῦν κ.τ.λ. 101, 7; cf. εἰσοδος
 83, 2
 εἰσηγεῖσθαι, αἰρέσεις 98, 26
 εἰσηγητής 7, 18
 ἐκβράσματα 247, 25
 ἐκδέχεσθαι 85, 4; 94, 21; 174, 2; 243,
 12
 ἐκδοχή 18, 1; 19, 17; 46, 21; 55, 28;
 69, 29; 233, 13; 237, 22
 ἐκκείσθαι 207, 19; *v.l.* ἐγκ- 178, 12;
 209, 17
 ἐκκλησιαστικός: κήρυγμα εἰ. 152, 4
 ἐκκλίνειν 42, 27; 97, 29; 108, 4; 153,
 14; 233, 10
 ἐκκρούεσθαι 155, 3
 ἐκλαμβάνειν 15, 31; 17, 24; 23, 19;
 26, 32; 30, 18; 31, 10, 24; 32, 2;
 40, 3; 43, 26; 46, 6; 47, 3; 50, 22;

- 69, 25; 172, 12, 22; 193, 28; 208, 1; 238, 23; τὴν ὥραν 206, 28
 ἐκλυσίς 197, 24
 ἐκπεριέρχεσθαι 72, 21
 ἐκπτώσις *angelorum* 22, 1
 ἐκπύρωσις 99, 27, 29; 100, 9
 ἐκτίθεσθαι: ὡς ἐκτίθεται καὶ ἀγεννές 80, 10
 ἐκτιναγμός *δόδωνων* 184, 10
 ἐκφέρεισθαι φωνήν 90, 30
 ἐκφύσις τῶν ἀποτιθεμένων καρπῶν 134, 13
 ἐμβαθύνειν *c. dat.* 190, 25
 ἐμπαρέχειν 74, 31
 ἐμπεριέχεσθαι 198, 26; 204, 28
 ἐμπεριλαμβάνειν 208, 28, 31
 ἐμπίπτειν *abs.* 52, 12; *eis metaprh.* 90, 6
 ἐμπλαστοί 238, 21
 ἐμποδίζεσθαι 228, 23
 ἐμποητικός 77, 10
 ἐμπολιτεύεσθαι πνεῦμα θεῖον 100, 2
 ἐμφορεῖσθαι 246, 3
 ἐμφωλεύειν 251, 25
 ἐναλλάττειν 207, 2
 ἐνανθρωπεῖν 9, 16; 108, 3, 21
 ἐναντιοῦσθαι 237, 21
 ἐναντιοφορεῖν 193, 23
 ἐναντιώματα 177, 5
 ἐναποκεῖσθαι 13, 26; 32, 25; 252, 9
 ἐναποκρύπτειν 12, 30
 ἐναρθρος φωνή 226, 29
 ἐνδεῖσθαι 183, 24
 ἐνδέχεσθαι 195, 31; 196, 8 ff.; 209, 22; 228, 26
 ἐνδιαθήκοι βιβλοί 40, 27
 ἐνδιατρίβειν 101, 9
 ἐνεγκεῖν 22, 11; 235, 5; 237, 9
 ἐνέχεσθαι 107, 3
 ἐνθεός 12, 18; 13, 1
 ἐνθουσιᾶν 76, 4; 255, 6
 ἐνθουσιασμός, *ἔχνος* παθεῖν 12, 26
 ἐνικός 52, 16 ff.; 53, 4; -κῶς 53, 9 ff.
 ἐνίστασθαι: λόγον 70, 13; πρὸς 140, 14; 245, 9; τὰ ἐνιστάμενα 227, 27; τὰ ἐνεστηκότα 198, 15; τὸ ἐνεστηκός 245, 12; ἐνεστηκῶς δεσμός 209, 3
 ἐννοιαί, κοιναί 7, 7; 55, 30; 56, 7; 123, 5; 135, 9; 197, 4
 ἐνορᾶν *c. dat.* 71, 13; 87, 32; 132, 22; 135, 29; 136, 4
 ἐνωμάτωνσις 175, 12
 ἐντρέχεια, λογική 228, 19
 ἐντρέχης 70, 24; 82, 29
 ἐντυγχάνειν *legere* 12, 25; 17, 23; 28, 5, 11, 21; 52, 7; 72, 4; 76, 2, 4; 82, 22; 83, 1 ff.; 93, 9; 101, 4; 107, 6; 110, 9; 125, 13; 134, 6; 151, 25; 167, 21; 182, 3; 190, 14; 242, 6; 248, 1
 ἐντυποῦν 190, 26; 14, 9; 209, 15
 ἐνυπάρχειν 12, 29; 39, 15, 17; 132, 3; 244, 4; 247, 24
 ἐξαγωνα 133, 1
 ἐξαργᾶν ἐαυτὸν *c. gen.* 100, 2
 ἐξέρχεσθαι, τὸν βίον 180, 1
 ἐξεταστικός 169, 11; 182, 3
 ἐξευγενίζεσθαι 118, 24
 ἐξευτελίζειν 133, 13; 140, 23
 ἐξηκοστόν, τὸ 206, 6 ff.
 ἐξίστασθαι, τοῦ γράμματος 18, 27
 ἐξιχνεύειν 17, 25; 28, 8; 40, 25
 ἐξοκέλλειν 205, 18
 ἐξομαλίζειν 34, 22
 ἐξομοιοῦν 96, 12; 136, 18; 148, 12
 ἐξυδάτωσις 100, 10
 ἐξωτερικοὶ λόγοι 111, 21
 ἐπάγειν δίκην 151, 12
 ἐπάδεσθαι 64, 7
 ἐπαλεῖν 133, 28
 ἐπαίρειν: τῷ ἐπάραντι τοὺς ὀφθαλμούς σαφές 13, 29
 ἐπαναβαίνειν 176, 25
 ἐπαναγκές 195, 30
 ἐπαναλαμβάνειν 178, 12
 ἐπανέρχεσθαι 185, 22
 ἐπανθεῖν 72, 13
 ἐπανίστασθαι, τῇ ἐκκλησίᾳ, 48, 7
 ἐπαπορεῖν 159, 17; 236, 2
 ἐπαπόρησις 61, 16
 ἐπαυλὶς 77, 13
 ἐπαχθής 125, 14
 ἐπεισάγειν 88, 29
 ἐπεξεργάζεσθαι 184, 2
 ἐπεξέρχεσθαι 14, 15
 ἐπέρχεσθαι *τινι* 44, 5
 ἐπέυχεσθαι 148, 10
 ἐπιβαίνειν: ὁδοὺ ὀλισθηρὰς 195, 13; τῇ ἀπλότητί *τινων* 245, 9; τῇ *ιδιωτέᾳ* *τινῶν* 96, 16; τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν 147, 4; ὡς σαφεῖ τῇ λέξει 226, 23
 ἐπιβάλλειν: ἐπιβάλλεσθαι, *conari* 8, 18; ἐπιβάλλειν *τινὶ* 210, 17; 229, 19; 238,

- 16; 246, 21; κατὰ τὸ ἐπιβάλλον *τινί*
249, 22
ἐπιβλέψαι 207, 16
ἐπιβολή 165, 7
ἐπιγίνεσθαι 68, 16
ἐπιγράφεσθαι, πατέρα θεόν 18, 23
ἐπιδάψιλεύεσθαι 150, 8
ἐπιδέχεσθαι, ἀλληγορίαν 100, 27; ἀπώ-
λειαν 159, 13 f.
ἐπιδιατρίβειν 29, 23
ἐπιδιδόναι *intrans.*, αὐταρκῶς, 116, 19
ἐπιδιδόναι ἐαυτὸν 13, 2; 15, 20; 21, 22;
23, 24; 26, 29; 42, 28; 48, 23, 30;
153, 15; 166, 10 f.; 168, 31; 169,
28; 172, 17, 20; 188, 4, 22; 196, 31;
227, 26
ἐπιδικάζεσθαι *c. gen.* 111, 24
ἐπιδημεῖν 9, 21; 12, 19; 15, 17; 30,
22; 80, 12; 97, 20; 101, 18; 121,
15; 147, 7; 150, 4; 151, 14
ἐπιδημία 10, 4, 26; 12, 2 ff.; 15, 2;
17, 15; 21, 11; 75, 24; 107, 29; 130,
29; 151, 26; 188, 7
ἐπιδρομῇ, ὡς ἐν 14, 14
ἐπικαιρότατος 245, 28
ἐπικράτεια 131, 16
ἐπικρυψίς 17, 5; μετ' ἐ. 120, 24
ἐπιλαμβάνεσθαι 170, 5; 226, 12
ἐπιλέγεσθαι 248, 28
ἐπιληπτος 167, 23; -ως 167, 30
ἐπιλογίζεσθαι 133, 8
ἐπιλογισμός 137, 9, 12
ἐπιωμέεσθαι 8, 13
ἐπίπαν, ὡς 145, 6, 9
ἐπίπληξις 175, 31
ἐπιπλήσσειν 175, 20
ἐπιπλοκή 187, 18; 189, 21
ἐπίπνοια 16, 1; 39, 20
ἐπιπόλαιος 32, 23; 101, 29; 164, 13,
29; -οτέρως 164, 26
ἐπιπολή: *eis* ἐ. 164, 4; ἐξ ἐ. 164, 32
ἐπίπορος 241, 16
ἐπιπορεύεσθαι 195, 6, 10
ἐπιπρεῖν 160, 27
ἐπιπρίπτειν ἐαυτὸν 186, 27
ἐπισημασία 147, 16
ἐπισπᾶσθαι *med.* 246, 27; 251, 22, 27
ἐπιστημονικώτερος 247, 7
ἐπιστρεπτικοὶ λόγοι 151, 16; 196, 31
ἐπιστροφή 97, 15; 168, 18; 246, 8
ἐπιτετηθευμένη 71, 19
ἐπιτευκτικός 207, 23
ἐπίτηδες 185, 29; 245, 7
ἐπιτρίβειν 197, 30; *pass.* 161, 24
ἐπιτριβή 194, 2
ἐπιφάνεια 246, 26; 251, 23
ἐπιφέρειν *abs.* 133, 16; 249, 25; *c. dat.*
56, 25; 135, 22; 150, 14; σκληρό-
τητα 254, 2; *pass.* 68, 25
ἐπωδή 62, 15 ff.; 63, 12 ff.; 92, 11 ff.; 93,
15, 29; 95, 12
ἐργαλείον 128, 15
ἐργατικός 58, 20; 132, 22
ἐρεθισμός 154, 9, 12
ἐστία τηλικαύτη 127, 17
ἐτυμολογία 90, 11
εὐγνωμονεῖν 69, 20
εὐλεγεκτός 143, 27
εὐξαπάτητος 96, 17
εὐηθεία 239, 9
εὐίαςτος 168, 10, 22
εὐκαταφρόνητος 141, 22
εὐκρασία ἀέρων 171, 31; 240, 3
εὐποιῖα 164, 29
εὐπορεῖν 65, 22; ἀποδείξω 243, 20;
διδασκάλου τινός 98, 8
εὐρησιλογεῖν 25, 29
εὐσταθής 155, 1, 3
εὐσυνειδήτως 43, 24
εὐτελίξω 134, 4
εὐτρεπίζω 78, 10; 127, 17
εὐφυῖα 64, 14 ff.
ἐφάπτεσθαι ἀσεβείας 251, 17; τῶν εὐ-
αγγελίων 235, 6
ἐφαρμόζειν 16, 16; 23, 10; 38, 20; 91,
7; 92, 24; 245, 22
ἐφ' ἡμῖν, τό 152, 8; 162, 27; 166, 6;
170, 6; 172, 10; 177, 2 ff.; 187, 25;
194, 8, 17, 20; 198, 17 ff.; 203, 27;
226, 16; 227, 25; 229, 9 ff.; ἐφ' ἡμῖν
εἶναι 155, 8; 156, 3; 166, 2; τυγχά-
ναι 157, 5
ἐφιστάνειν *abs.* 24, 16; 47, 26; 54, 16;
205, 15; *ei* 32, 22; 68, 30; πῶς 8,
28; μήποτε 251, 21; *c. dat.* 12, 1;
69, 3; 93, 15; 124, 7; 153, 30; 203,
11; 207, 18; περὶ 40, 6; πνεύματι
προφήτου 210, 13; θεὸν ὅλοις 102, 22
(cf. 130, 20)
ἐφοδεύειν, τὰ ἅγια ἀναγνώσματα 14, 18
ἐφοδος 38, 24

- ζηλοτυπία 10, 24
 ζητεῖν *inquiescigare*, c. acc. 24, 17; 25, 27; 50, 24; 238, 3; 241, 27; *pass.* 86, 22; 87, 2; 139, 19; 198, 11; 206, 6
 ζωδιακὸς κύκλος 206, 29; *cf.* 187, 18; 202, 16
 ζώδιον 202, 16; 207, 6
 ζώπυρον 130, 21

 ἡγεμονικόν, τό 56, 8; 135, 30; 136, 1, 6; 147, 4; 153, 31; 244, 13; 255, 30
 ἡθικός: τὰ ἡ. πράγματα 233, 8
 ἡθος: τοῦ ἡ. ἀκοῦσαι τοῦ λεγομένου 161, 26; ἐν ἡθει λεγόμενον 162, 23; μετὰ ἡ. 252, 22
 ἡλικία 86, 7
 ἥττον: οὐδενὸς ἡ. 109, 26
 ἥχῳ: ἐκλεκτὸς τῆς ἡ. 94, 10

 θανμάζειν *μεταρῆ.* 87, 15; τί τινος 144, 28
 θεόθεν 72, 12; 112, 11
 θεολογεῖν 68, 31; 151, 23
 θεολόγος: ἀρχαῖοι θ. Ἑλλήνων 91, 25; οἱ παρ' Ἑλλήσι θ. 140, 26
 θεωφορεῖν 146, 19
 θεραπευτικόν, τὸ περὶ παθῶν 106, 24
 θεράπων: γνήσιος θ. αὐτοῦ Μωσῆς 182, 24; ὁ θ. 68, 26; 256, 4
 θέσις 207, 2; 208, 13; θέσει 180, 10; θέσει τὰ ὄνματα 90, 8
 θεσπίζεσθαι 199, 4 ff.
 θεώρημα 206, 29
 θεωρία 228, 20
 θλίβειν *μεταρῆ.* 9, 32; 82, 15; 243, 17; 254, 26; τὸν λόγον 229, 1 (*v.* λυπεῖν)
 θρυλεῖν 98, 1; 102, 20
 θυτική, ἡ 205, 19

 ιδιότης, ἡ ἐαυτοῦ 163, 2
 ιδίωμα 39, 15; 50, 22
 ιδιωτικοί, δῆμοι 116, 9; 118, 17; -κῶς 243, 1
 διγγῶν 44, 5
 ἵπτασθαι 142, 10
 ἰσοδυναμεῖν 55, 26; 200, 10
 ἵστασθαι: ἀνομιῶς ἐπὶ 167, 31; κατὰ c. *gen.* 197, 25; οὕτω μετὰ 129, 14; πρὸς 43, 17; 127, 2; 182, 1; ὑπέρ 150, 3

 ἱστορεῖν *explorando cognoscere* 8, 4
 ἱστορία: ἐν l. πρόψῃ 182, 31; 183, 30f.; ὡς ἐν l. σχήματι 185, 3
 ἰσχυροποιεῖσθαι 154, 10
 ἰχθυεῖν κύων 153, 19
 ἰχθυος 39, 24; 72, 7; 85, 25; 100, 11; 110, 12; 134, 18; ἡ ἐνθουσιασμοῦ παθεῖν 12, 26

 καθαρεῖν ἀπὸ 95, 3
 καθαριώτεροι 77, 15; 19; 78, 3
 καθάρσιον 164, 6; κ. αὐτοῦ ποιεῖν 151, 9
 καθαρτήριος τροφή 133, 3 (*v.* l. καθάριος)
 καθέλκεσθαι 63, 11
 κάθετον, κατὰ 202, 15
 καθημαξ. *v.* κατημαξ.
 καθικεσθαι c. *gen.* 72, 11
 καθολικός, ἔπαινος 178, 28; -κῶς 38, 12; 59, 24
 καθόλου, τό 173, 4 ff.; τὰ 193, 26
 καινοτομία 88, 7
 κακοδαμονία 121, 25
 κάκῳσις 252, 10
 καλία 137, 13
 καλινδείσθαι 74, 11; 97, 11; 122, 23; 144, 10
 καλοκάγαθια 116, 13
 καταβαίνειν, ἐπὶ 74, 15; ἕως 100, 23; μέχρι σαρκὸς ἀνθρωπίνης 21, 29
 καταβιβάζειν 136, 17
 κατάγειν *μεταρῆ.* 91, 15; 134, 22
 καταγελαστότατος 135, 21
 καταγινώσκειν ἐαυτοῦ 163, 1, 5
 καταθινᾶσθαι, 180, 22
 κατακλείειν 231, 27
 κατακλυσμός 99, 27 f.
 κατακολουθεῖν 236, 24
 κατακούειν 71, 4; 161, 28
 καταληπτική φαντασία 82, 8
 κατάληψις 207, 19; φυσική 136, 30
 κατάλληλος 38, 17
 καταναγκαστικός 198, 28
 καταπληκτικός 82, 1
 κατάπληξις 241, 30
 καταπλήττεσθαι 247, 18
 καταποντισμός 165, 11
 καταποντοῦσθαι 165, 12; 247, 27
 καταπόντωσις 248, 5
 κατάπτωσις 163, 7
 καταργεῖσθαι 64, 8
 κατασκαφή 193, 19

- κατασκευάζειν, *certum reddere* 43, 18; 45, 26; 65, 28; 72, 6; 79, 10; 82, 7; 14; 90, 19; 100, 7; 140, 5, 11; τὸν λόγον 77, 8
κατασκευαστικός 97, 19
κατασκευή: *constitutio* 13, 16; 154, 22; 231, 9; ἐκ κ. 88, 24; 137, 9; 170, 7; 226, 15; 243, 30; *confirmatio* 54, 23; 81, 7; 98, 12
κατασπῆν 91, 10; 149, 8
κατάστασις 188, 20; τῆς ψυχῆς 238, 3
καταστέλλειν, πάθη 106, 25; 107, 5; τὰ ἥθη 97, 12
καταστοχάζεσθαι 122, 16
κατατάσσω 146, 21
κατατολμῶν 115, 19; 117, 16
καταχαρίζεσθαι 43, 25
καταχρῆσθαι 40, 23; 48, 24; 64, 20; 241, 8; 244, 25
κατάχρησις 69, 6; 177, 11; 241, 25
καταχρηστικώτερον *adv.* 132, 11
καταψύχεσθαι 184, 29
κατεπάδειν 62, 16; 63, 9
κατηγόρημα 68, 10 ff.
κατημαζευμένος 189, 24; ὁδοὶ κ. 13, 25
κατήχησις 123, 7
κατονομάζεσθαι 93, 29
κατορθοῦν 172, 16; 195, 17
κατόρθωμα 171, 11; 176, 9; 195, 2
καυσώδης χώρα 184, 28
καυτήρες 238, 21
καχεξία 232, 30
κενοτάφια 117, 4
κηροπλαστεῖν 153, 6
κινεῖν, τινά 157, 12; ὡς 7, 14; 112, 20; 157, 22; ὅπως 87, 15; μήποτε 68, 25; περὶ 15, 19; πρὸς 113, 22; τὸν λόγον 79, 14
κόγχαί τῶν γονάτων 205, 12
κοιμίζειν 63, 13 ff.
κοινοποιεῖν 70, 17; 76, 18
κοινός: κ. σύλλογος 116, 27; τὸ κ. 116, 19; 117, 25; τοῦ κ. ἀπελαύνειν 117, 1; ἀπὸ κοινοῦ 68, 5; κοινότερον *adv.* 45, 27; 120, 1; 182, 1; *v.* ἐννοιαὶ κοινωνικόν, τό 71, 7; 77, 22, 27; 107, 7; 134, 4, 10
κοινωφελὴς 71, 2; 77, 27
κολλᾶν 184, 12 f.
κομῶν 71, 7
κορέννυσθαι 186, 18; 246, 14
κοσμοποιεῖν 195, 6; 209, 20
κουφίζεσθαι 247, 29
κρατύνειν 184, 16; τὴν πίστιν 7, 12; νόμους 8, 11; κρατύνεσθαι 9, 4
κρίνεσθαι, *distingui* 20, 27
κρόμμον 181, 21 (*v. l.* κρομμ-)
κυβευτικός 122, 18
κύκλος: ζωδιακός 206, 30; ἐνιαυτῶν κύκλοι 208, 12
κυριολεκτεῖν 69, 2; 91, 26; 241, 8
κυριολεξία 69, 6
κύριος: κ. ὄνομα 95, 17; κυρίως 108, 19; 124, 27; 132, 10; 241, 23; κυριώτατα 68, 27
λαμβάνειν ἀντί 21, 9
λάμπειν *emicare, clarum fieri* 12, 19; 13, 23; *v.* συλλάμπειν
λεξιθρεῖν 167, 16
λεπτά, ἐν τῷ ζωδίῳ 202, 16
λεπτότης 228, 21
λίχνος 48, 12
λογικός: ποιμὴν τῶν λ. 49, 19; οἱ ἄλλοι λ. (= ἀγγελί) 21, 32; λ. βρώμα 78, 14; τροφή 63, 6; 77, 31; χαρίσματα 112, 6; τὸ λ. ἡγεμονικόν 135, 30; ὁ λ. τόπος 69, 1; *etc.*
λόγος: θεὸς λ. 108, 19
λυπεῖν τὸν λόγον 205, 29; *v.* θλίβειν
λυσιτελεῖν 168, 16
λυσσόδηκτος 246, 30; 251, 22
μακαριότητες 188, 4
μαλάσσεσθαι 161, 14
μάραθος 137, 7 (*v. l.* μαράθρω)
μασᾶσθαι 24, 10; 47, 20
μαστιγοῦσθαι 248, 18
μεγαλοφυής 91, 6
μεγαλόφωνος 84, 14
μέθοδος 107, 7; πρὸς τι 97, 7
μελανοῦν 255, 21 f.
μέσος: μέσον εἶναι 170, 21 ff.; τῶν μέσων εἶναι 170, 19
μεσουράνημα 202, 18
μεταβλητός 81, 29
μεταβολαὶ καιρῶν 208, 12
μεταδιώκειν, ὁδὸν 96, 25
μεταλαμβάνειν *eis* ἄλλην διάλεκτον 93, 19 ff.; 94, 2 ff.
μεταπηδᾶν 51, 8
μεταπίπτειν 240, 10

- μετενσωμάτωσις 102, 17; 183, 23; μυ-
θική 100, 20
μέχρι: τοῦ στήσαι 205, 15; τῶν τυχόντων
228, 22
μήποτε *abs.* 51, 22; κινεῖν *μ.* 68, 25
μητραγύρτης 96, 13
μυζοπάρθενος 82, 21
μόνας 45, 12
μονογενής: ὁ τοῦ θεοῦ 21, 26; *μ. τι ζῶων*
(ὁ φοῖνιξ) 150, 11
μόρφωμα 207, 4 f.
μυθοποιεῖν, ἑαυτοῖς ὑποθέσεις 15, 21

νέμεσθαι 251, 23
νεύειν: νενεκέναι βοηθήματα 137, 25
νοητός 35, 26; 75, 11; 112, 23; 113,
11; 207, 3 ff.; *ν. βροντή* 84, 14
νομικός, Ῥωμαίων 64, 17
νόμισις: νομίσει θεῶν 180, 10
νομοθετεῖν 132, 13; *pass.* 97, 4

ξενίζειν 78, 11
ξενισμός 78, 12

ἄλημα 163, 6
οἰκειοῦν 119, 16; *pass.* 93, 16
οἰκονομεῖν: *c. acc.* 23, 27; 131, 4; 164,
7; 209, 16; *τι ποιεῖν* 151, 8; ταῦτα
γραφῆναι 33, 13; σκάνδαλα ἐγκατατα-
χθῆναι 23, 1; ἀκοῦσαι 169, 23; *pass.*
18, 11 (γραφῆν); 32, 7; 108, 1, 4,
7; 168, 19; 251, 13
οἰκονομία, ἡ τοῦ Φαραῶ 165, 12
οἰκονομικός 133, 18
οἰστικός: τὸ τῶν κακῶν οἱ δένδρον 247,
26
οἴχεσθαι 188, 2
οἰωνιστική 139, 24; 141, 28; 205, 18
ὀλιγοχρονιώτερος 246, 9
ὁμολογία, τοῦ χριστιανισμοῦ 83, 16
ὁμόσε χωρεῖν *c. dat.* 107, 16, 29; 137, 29
ὁμοτονεῖν 50, 8
ὀνομασία 62, 9, 19
ὁμωνυμία 69, 5, 23
ὁξυδερκικός 63, 30
ὁξυωπία 137, 7
ὁπή: ὡς δι' ὁπῆς 17, 9
ὄργανον 50, 10
ὀρίζων, ὁ 202, 17; 206, 9, 24
ὀρμή 13, 15; 136, 2, 7 f.; 152, 26 f.;
153, 26; 165, 7; 227, 25

ὀστρακοῦσθαι 128, 26
ὄψεις 241, 26

παιδευτικός, λόγος 154, 23
παιδικά 121, 23
παιδοποιεῖσθαι 99, 5
παμμήτωρ φύσις 134, 16
πάντως εἶναι 195, 24; 196, 7; 197, 25;
τὸ π. 201, 16, 18
παράδοσις, ψυχρά 25, 29; χαριεστάτη
38, 12
παραδοχή 81, 6; 227, 4
παρακατέχειν 163, 28; 164, 24
παρακολουθεῖν 228, 22
παρακοῦειν 182, 9; 186, 11
παραλλαγαί 206, 21
παραλλάττειν 206, 18
παραμυθεῖσθαι 62, 12; 161, 22; 252,
28; τὸ ζητούμενον π. 252, 19
παραμυθία 62, 13
παραπέμπειν 59, 26; *med.* 167, 22
παραπολαύειν 126, 11, 16
παραπολύ 206, 17
παρασκευή: ἐκ τῆς π. 231, 12
παρασυμβάλλεσθαι 141, 13
παραχαράττειν 89, 18; 154, 19
παραχωρεῖν τὰ πρωτεία 141, 15
πάρδαλις 129, 24
παρεισάγειν 227, 20
παρεκβαίνειν 65, 28; 69, 31; 240, 32
παρέκβασις: ἐν π. 121, 28
παρεκβατικός 231, 14
παρεκδοχή 57, 18
παρέλκειν 59, 11, 21; 189, 19
παρεμβάλλω 23, 17; 26, 26
παρερμηνεύειν 80, 27
πάρεσις, τῶν μελῶν 235, 10
παρυφαίνεσθαι 82, 16
πατρικὴ ἀγάπη 67, 14
πεντακονταετία 164, 8
πεντάτευχος, ἡ 45, 28
περατεῖαι 188, 23
περιβάλλειν, τινὰ ἀγωγῇ 119, 25
περιβολή, λόγων 123, 2; φράσεως 42, 15
περιγείος, κόσμος 85, 9; τόπος 32, 11;
69, 20
περιγραφή: αὐτάρκη π. λαμβάνειν 151,
20
περιέλκεσθαι 232, 6
περιελκύεσθαι 28, 1
περιέχων, τό 147, 17; 198, 27; 237, 32

- περιηχείσθαι 88, 9
 περικαλλής 71, 19
 περικλείεσθαι 236, 17
 περίνοιαν, λαμβάνειν 91, 7; ἔχειν 110, 14
 περιουσία: ὡς ἐκ π. 142, 5
 περισπᾶν 227, 3; 238, 15; 239, 19;
 ῥητόν π. 157, 7; 173, 18; *pass.* 80,
 27; 119, 18; 187, 22; 237, 24
 περισπασμός 13, 2
 περίστασις, κατὰ 102, 25
 περιφορά τῶν οὐρανίων 209, 5
 πηλοποιεῖν 255, 30
 πίπτειν εἰς *metaph.* 70, 2; 121, 26; 147,
 12
 πιστικώτατος 72, 11
 πιστοποιεῖν 72, 4; 247, 17
 πλανώμενοι 193, 23; 202, 15; 206, 8,
 30; π. ἀστέρες 187, 17
 πλατεῖ λόγῳ 206, 13
 πλατωνίζειν 134, 20
 πλεονάζεσθαι 231, 16
 πλεονέκτημα 135, 7
 πληθυντικῶς 52, 14 ff.; 53, 5 ff.
 πληκτικός 45, 25
 πληττεῖν: δι' αὐτῶν πληχθεὶς ὡς ἐνθέων
 13, 1; ἐπὶ τὸ σέβειν 14, 1
 ποιητικός 202, 3, 5; 204, 15; 205, 27;
 238, 24 ff.; 239, 32; -κῶς 64, 21
 πολιούσθαι, ὑπὸ φρονήσεως 19, 2
 πολύβιβλος 48, 8
 πολυθεότης 120, 3
 πολυκτῆμων 202, 27
 πολυλογεῖν 44, 15, 17; 45, 16, 18
 πολλὸς ὁ λόγος 183, 21; πολλὸν δ' ἂν εἴη *c.*
inf. 12, 33; παραπολύ 206, 17
 πολυχρονιώτερος 246, 9
 ποστημόριον 206, 19
 πόστος 206, 4; ἀριθμός 172, 2
 πραγματικῶς 71, 21
 πρεσβεύειν *c. acc.* 48, 21; 70, 21; ὑπέρ
 48, 15; *pass.* 101, 27
 πρεσβύτερος 202, 10 f.; 203, 6, 8; αἰτία
 π. *et* αἰτία π. 175, 5 ff.; 176, 12
 προάγειν 52, 19; 105, 29
 προαιρετικός 231, 27; 232, 4 ff.; 233,
 12; 239, 15; 240, 1, 24
 προβαίνειν *metaph.* 81, 21
 προβάλλεσθαι 99, 30
 προβασανίζειν 116, 16
 πρόβλημα 68, 31; 93, 10; 111, 9; 167,
 31; 194, 6; 243, 29
 προγνωστικῶς 104, 17
 προδικαιοῦν 175, 3
 προενατενίζειν 227, 23
 προεπάδειν 116, 17
 προηγούμενος, λόγος 30, 14; 90, 15;
 σκοπὸς 23, 7; εἰρμός 28, 13; προηγού-
 μενα 21, 26; 126, 7; προηγούμενος
 21, 18; 30, 21; 66, 32; 112, 28;
 114, 4; 126, 5, 13; 141, 19; 150,
 26; 241, 27
 πρόθεσις 165, 7
 προκατακρίνειν 175, 3
 προκαταλαμβάνειν 106, 9, 28; 134, 25;
 141, 29; 198, 6; 235, 11
 προκείσθαι 140, 3; προκειμένου *abs.* 57, 21
 προλαμβάνειν 82, 27
 πρόληψις 67, 5
 προορισμός 227, 2 ff.
 προπαιδεύματα 64, 23
 προσάγειν φιλοσοφίαν 120, 10 ff.
 προσανέχειν 89, 11
 προσασπορεῖν 179, 29
 προσβάλλειν *c. dat.*, *edere* 77, 20
 προσβολή: ἀπὸ πρώτης π. 98, 21
 προσέρχεσθαι 117, 12; 119, 19
 προσηγορία 68, 10 ff.; 69, 7; 91, 10;
 94, 4; 241, 9
 προσηγορικόν, τό 95, 18
 προσιέναι 16, 8; 116, 26; 166, 17, 27
 προσιέσθαι 12, 6; 15, 2; 21, 4; 69, 21;
 97, 14; 117, 10; 175, 8; 203, 1, 11;
 233, 3; 239, 6; 243, 6; 250, 11
 προσπαραλαμβάνειν 7, 8
 προσπίπτειν, τινὶ 13, 4
 προσπλέκεσθαι 82, 11, 20
 προστακτικός 55, 3, 31
 προστασία 117, 10
 προστίθεσθαι, *se addicere* 8, 25; 9, 2;
 87, 31
 προστυγχάνειν *c. dat.* 96, 14
 προσυφαίνειν 23, 31; 27, 2, 17
 προσφέρεισθαι, *manducare* 25, 18
 προσφιλονεικεῖν 73, 4
 προσωποποιεῖν 51, 23 ff.
 προτείνειν θάνατον 95, 9
 προτερήματα 163, 9
 προτρεπτικός 110, 15; λόγος 197, 4
 προϋφίστασθαι 68, 10, 15
 πρόχειρος λέξις 85, 29; 254, 28; τὸ π.
 τῆς λέξεως 254, 22; ἐκδοχή π. 18, 1;
 46, 21; τὸ π. 22, 32; 32, 24

- πρωτεία, τά 141, 15
 πρώτων γε τοῦ *c. iññn.* 7, 15
 πτάρνυσθαι 146, 10 f.
 πτερνίζειν 208, 16
 πτερνιστής 94, 11
 πτεροῦσθαι 128, 26

 ῥοπή 71, 24; 72, 23; 153, 31; 227, 26;
 τοῦ ἐφ' ἡμῖν 227, 24
 ῥῶσις 233, 25; 235, 13

 σαίνεσθαι 193, 31; 207, 20 (*v. l.*); 208,
 24
 σαρκοῦσθαι 85, 12, 16
 σαφηνίζειν 152, 12; 198, 12
 σαφηνιστής, ὁ *σ. λόγος* 35, 16
 σεμνολογία 90, 25
 σεμνύνεσθαι, ἐν 9, 25; ἐπί 136, 22
 σημαίνουσιν, τό 41, 9 f.; 54, 21; 56,
 10, 16, 31; 68, 9, 32; 69, 3; 92, 15;
 206, 18
 σημαντικός 194, 10; 202, 3; 204, 5,
 15; 207, 17
 σίμβλος 132, 30
 σινουῖσθαι 202, 26
 σκευάζειν, βρώμα 77, 11 ff.; 78, 10
 σκευασία 77, 9, 18
 σκληρότης 244, 17
 σκληρυμμός 161, 11
 σκλήρυνσις 242, 10 f.; 243, 14
 σκληρυντικός 243, 21
 σκοτοδινίῳ 44, 6
 σμήχειν 228, 20
 σολοικισμός 41, 11
 σολοικιστικῶς 52, 6
 σόφισμα 199, 17 ff.; 200, 23, 25
 σοφιστεία 122, 21
 σπαργοῦν 134, 14
 στέγος, οἰκήματος 106, 4
 στενοχωρεῖσθαι 179, 14
 στενοχωρία 241, 24
 στιγμή 69, 30
 στοιχειώσις 14, 3; 41, 3
 στοχάζεσθαι 87, 19; 207, 22; 209, 16
 στοχαστικῶς 228, 27
 συγκαταβαίνειν *μεταρῆ.* 78, 28
 συγκατάθεσις 42, 13; 102, 19; 122, 11;
 153, 31
 συγκαταριθμεῖν 97, 21
 συγκατατίθεσθαι 25, 1; 42, 10; 73, 5;
 82, 24; 96, 12; 98, 23; 100, 16;
 102, 24; 151, 5; 152, 8; 203, 22;
 241, 33
 συζυγία 68, 9
 συκοφαντεῖν *abs.* 161, 27; 252, 24; τὸν
 λόγον 79, 19; 102, 3; τινά 115, 22
 σύγκρασις 207, 9
 συγκριτός 123, 16; 142, 3
 συγκροτεῖσθαι 16, 24 f.; 108, 26
 συγκτίζεισθαι 126, 8
 συγχεῖν 54, 20; 57, 24; 126, 2
 συγχρῆσθαι 138, 6; 226, 17
 συγχύνειν 52, 7
 σύγχυσις 50, 24
 συλλάμπειν 12, 30; *v. λάμπειν*
 συμβάλλεσθαι 245, 11
 συμβολικῶς 97, 3; 101, 28; 149, 6
 σύμβολον 123, 13; κατὰ 184, 10; τὸ τοῦ
 ἀποκεκαθάρθαι 116, 21
 συμμετρία, σαρκῶν *κ.τ.λ.* 91, 12
 συμπαλαμβάνειν 182, 20
 συμπαρίστασθαι 171, 18
 συμπλέκειν 94, 15
 σύμπτωμα, ἀνθρώπων 13, 13
 σύμφρασις 57, 15
 συμφωνεῖσθαι 139, 26
 συνάγεσθαι 254, 27
 συναίσθάνεσθαι: ὁ συναισθόμενος αὐτοῦ
 Παῦλος 103, 5
 συναίσθησις 33, 15
 συναλληγορεῖσθαι 28, 16
 συναναγκάζεσθαι 255, 1
 συναναιρεῖν 131, 19; 134, 10
 συναναπαύεσθαι 14, 29
 συνανέχεσθαι 82, 3
 συναποδεικνύειν 12, 13
 συναρπάζειν 139, 22
 συνείρειν 28, 14
 συνεισάγειν 28, 21; 177, 10
 συνεκτρέφεσθαι 14, 31
 συνεξακούεσθαι 91, 19, 22
 συνεξετάζεσθαι 158, 16
 συνεξορμᾶν 161, 13
 συνέριθος φιλοσοφία 64, 27
 συνενδοκεῖν 181, 18
 συνέχειν τὸν βίον 99, 11
 συνήθεια: ἀπὸ τῆς *σ. παραμυθεῖσθαι* 161,
 22; 252, 18
 σύνθεσις 77, 4; λέξεως 71, 12; λέξων
 78, 6, 10; 123, 2
 σύνθετος 108, 21; *σ. τι χρῆμα* 107, 27
 σύνθρονοι ἀρεταί 115, 28

συνοικοδομεῖν 239, 29
 συνορᾶν 125, 27; 256, 5
 συνοχή 240, 13
 συντυχία, τις ἀτόμων 127, 9; κατὰ σ.
 127, 11; 210, 15
 συντυχικῶς 126, 27
 συνυφαίνειν 23, 14; 25, 1
 συνυφής εἰρμός 90, 29
 συσκευάζειν 78, 16
 σύστημα 69, 12
 σφοδρότης 198, 5; σ. ἀνέμων 147, 16
 σχηματίζειν 202, 20 f.; 207, 17
 σχηματισμός 187, 24; 193, 24; 202, 4,
 7, 12; 203, 5 ff.; 205, 31; 207, 10

 τάγμα 116, 20
 ταμεινικώτερος 132, 23
 τάσις 198, 5
 ταυτότης 77, 5
 τεκνοποιεῖν 66, 11; 201, 4 ff.; 239, 8
 τελικός 238, 24 ff.; -κώς 64, 20
 τεράστιος, δύναμις 72, 6; 241, 32; ἐνέρ-
 γεια 112, 4; τὰ τ. 112, 10; 161, 3,
 17; 169, 16; 193, 13; 253, 24, 28;
 254, 13
 τερατοσκόπος 96, 13
 τερατωδέστερος 120, 19
 τευτάζειν 181, 13
 τεχνικός λόγος 13, 10
 τεχνίτης: ὁ τ. θεός 246, 20
 τεχνολογείσθαι 68, 23
 τεχνολογία 123, 3
 τιθασσεῖα 129, 13
 τιθασσεύεσθαι 129, 11
 τιτανικοί 144, 7
 τομή 238, 20
 τρανείσθαι 69, 1
 τρεπτός 81, 28
 τριακοστόν 206, 27
 τρίβεσθαι 137, 1
 τρίοδοι 117, 20
 τρεχοῦσθαι 128, 26
 τροπικῶς 66, 25; 83, 29; 117, 28
 τροπολογεῖν 82, 24
 τροπολογία 57, 14; 95, 29
 τυφλοῦν 125, 26; 197, 29; 250, 26
 τυφλῶττειν 81, 6

 ὑγιάζειν 247, 10
 ὕλη, ἄπιοις 124, 8; φθαρτή 123, 11;
 ἀψυχος 123, 12; μεάς. 246, 27

ὕλικός 184, 13, 16; 239, 2; 255, 27
 ὑπαγορεύειν 43, 21; 48, 30
 ὑπακούεσθαι 171, 13
 ὑπαρκτός 141, 28
 ὑπεκλύειν 154, 12; 198, 8
 ὑπεξαιρεῖν 152, 16; 157, 24; 190, 3
 ὑπεξίστασθαι 108, 7
 ὑπεραναβαίνειν 74, 17; 100, 1; 181, 15
 ὑπεραποδέχεσθαι 123, 21
 ὑπερεπαίρεσθαι 240, 10
 ὑποβεβηκώς παρά τινα 112, 1
 ὑπογράφειν 20, 12
 ὑπογραφή 189, 25
 ὑποδύεσθαι 144, 14
 ὑποκατασκευή 136, 3
 ὑποπιάζω: ὑπεπίαζεν 230, 19
 ὑποπίπτειν 43, 17; 99, 2
 ὑπόστασις, θηγή 33, 11
 ὑποσυγκεχυμένος 51, 9

 φαντάζειν 147, 8; med. 8, 14; 10, 3
 φαντασία 13, 15; 136, 2; 144, 16; 152,
 26 f.; 153, 2, 9, 21; καταληπτική 82,
 8; τῶν κρείττωνων 121, 22
 φανταστικός: φύσις φ. 153, 1 ff.; τὸ φ.
 147, 5, 8
 φαρμακεύειν 63, 19
 φάσματα, δαιμόνων 96, 15
 φερωνύμως c. dat. 92, 4
 φθάνειν, c. inf. 117, 12; εἰς 112, 8; 239,
 9; 241, 16; ἐπὶ 16, 31; 25, 9; 39,
 5; 78, 10; 150, 11; ἕως 42, 3
 φιλόλογος 71, 23; 87, 9, 12
 φιλοπευστεῖν 116, 25
 φίλτρον 123, 20 f.
 φλεγμαίνειν 163, 28
 φλεγμονή 205, 8; 246, 27; 247, 3, 10;
 251, 24
 φοιτᾶν, διὰ 39, 11; πρὸς τοὺς ὄρνιθας δι-
 δασκάλους 141, 2
 φολιδοῦσθαι 128, 26
 φορά, λόγός τις 98, 15; αὐτάρκους ὑετοῦ
 240, 3; ἡ τοῦ παντός 188, 20; ἡ τῶν
 ἀστέρων 189, 5
 φορητός 152, 15
 φορτικόν τι εἰπεῖν 97, 1
 φρεναπάτης 113, 30
 φυλοκρινεῖν 116, 14
 φυσιολογείσθαι 68, 31
 φωσίωσις 163, 7

- χαίρειν, μακρὰν εἰπεῖν 78, 6; πολλὰ φρά-
 ζειν 71, 3
 χαρακτήρ 28, 22; 41, 2; 71, 1; 134,
 28; οἱ χ. τῆς νοήσεως τῶν γραφῶν 21,
 14
 χαρακτηρίζειν 180, 25
 χαρακτηριστικόν 113, 26
 χαριέντως 201, 2
 χαρίζεσθαι ἐαυτῷ 245, 8
 χειμάδιος 133, 19
 χειραγωγεῖν 166, 11
 χεῖσθαι: χεομένης τῆς κακίας 176, 26
 χοῖκος 158, 24 ff.; 176, 8
 χολοῦσθαι 248, 26
 χόριον 126, 8
 χράνειν τὰ θεῖα 95, 23
 χρεοκοπεῖσθαι, τὴν πρόνοιαν 13, 17
 χρηματίζειν 50, 4
 χρηματισμός 237, 8
 χύσις, κακίας 97, 10; 107, 5; 253, 12;
 v. χεῖσθαι
 χώρα: ἀπιστίας χ. παρέχειν 13, 8; ἐν
 χ. σωζομένων γίνεσθαι 159, 15; χ.
 ἔχειν 122, 27
 χωρεῖν 84, 8
 χωρεῖν *abs.* 22, 28; *c. acc.* 84, 8;
 164, 4; χ. εἰς βάθος 246, 25; 247,
 2
 ψευδοδοξεῖν 102, 13; 115, 3
 ψευδοδοξία 15, 28; 141, 11
 ψευδοποιεῖν 140, 16
 ψυχαγωγεῖν 42, 18
 ψυχικοί 88, 21
 ψυχραὶ παραδόσεις 25, 29
 ὡμότης, τοῦ δημιουργοῦ 167, 17
 ὡρα *c. infn.* 106, 2

SOME PUBLICATIONS OF
THE CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS.

**TEXTS AND STUDIES: CONTRIBUTIONS TO
BIBLICAL AND PATRISTIC LITERATURE.**

Edited by J. ARMITAGE ROBINSON, B.D., Norrisian Professor of Divinity.

- Vol. I. No. 1. The Apology of Aristides on behalf of
THE CHRISTIANS.** Edited from a Syriac MS., with an
Introduction and Translation by J. RENDEL HARRIS, M.A., and
an Appendix containing the chief part of the Original Greek, by
J. ARMITAGE ROBINSON, B.D. *Second Edition.* Demy 8vo.
5s. net.
- No. 2. The Passion of S. Perpetua:** the Latin
freshly edited from the Manuscripts with an Introduction and
Appendix containing the Original Latin Form of the Scillitan
Martyrdom; by J. ARMITAGE ROBINSON, B.D. 4s. net.
- No. 3. The Lord's Prayer in the Early Church;**
with Special Notes on the Controverted Clauses; by F. H.
CHASE, B.D. 5s. net.
- No. 4. The Fragments of Heracleon:** the Greek
Text with an Introduction by A. E. BROOKE, M.A. 4s. net.
- Vol. II. No. 1. A Study of Codex Bezae.** By J. RENDEL
HARRIS, M.A. 7s. 6d. net.
- No. 2. The Testament of Abraham.** By M. R.
JAMES, M.A., with an Appendix containing Translations from
the Arabic of the Testaments of Abraham, Isaac and Jacob, by
W. E. BARNES, B.D. 5s. net.
- No. 3. Apocrypha Anecdota:** containing the
Latin Version of the Apocalypse of Paul, the Apocalypses of the
Virgin, of Sedrach, of Zosimus, &c.: by M. R. JAMES, M.A.
6s. net.

The following is in course of preparation :

- Vol. III. No. 1. The Rules of Tyconius:** freshly edited
from the MSS., with an examination of his witness to the Old
Latin Version: by F. C. BURKITT, M.A.

CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS.

The Gospel according to Peter and The Revelation of PETER. Two Lectures on the Newly Recovered Fragments together with the Original Texts. By J. ARMITAGE ROBINSON, B.D., Norrisian Professor of Divinity, and MONTAGUE RHODES JAMES, M.A., Fellow and Dean of King's College. Crown 8vo. Paper covers, 2s. Cloth, 2s. 6d. net.

A Collation of the Athos Codex of the Shepherd of HERMAS. Together with an Introduction by SPYR. P. LAMBROS, PH.D., translated and edited with a Preface and Appendices by J. ARMITAGE ROBINSON, B.D. Demy 8vo. 3s. 6d.

The Witness of Hermas to the Four Gospels. By C. TAYLOR, D.D., Master of St John's College, Cambridge. Fcap. 4to. Buckram. 7s. 6d. net.

Psalms of the Pharisees, commonly known as the Psalms of Solomon. Edited by the Rev. H. E. RYLE, B.D., Hulsean Professor of Divinity, and M. R. JAMES, M.A., Fellow of King's College, Cambridge. Demy 8vo. 15s.

Theodore of Mopsuestia's Commentary on the Minor EPISTLES OF S. PAUL. The Latin Version with the Greek Fragments, edited from the MSS. with Notes and an Introduction, by H. B. SWETE, D.D. In Two Volumes. Volume I., containing the Introduction, with Facsimiles of the MSS., and the Commentary upon Galatians—Colossians. Demy 8vo. 12s.

Volume II., containing the Commentary on 1 Thessalonians—Philemon, Appendices and Indices. 12s.

The Diatessaron of Tatian. A preliminary Study. By J. RENDEL HARRIS, M.A. Royal 8vo. 5s.

The Teaching of the Apostles. Newly edited, with Facsimile Text and Commentary, by J. RENDEL HARRIS, M.A. Demy 4to. £1. 1s.

The following (uniform with the *Philocalia*) is in course of preparation:

Origen's Commentaries on S. John: freshly edited by A. E. BROOKE, M.A., Fellow of King's College.

LONDON: C. J. CLAY AND SONS,
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE,
AVE MARIA LANE.

GO

202 Main Library

1

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS

DUE AS STAMPED BELOW

SEP 09 1988

AUTO DISC OCT 04 '88

FORM NO. DD6, 60m, 1/83

BERKELEY, CA 94720

U.C. BERKELEY LIBRARIES

C004096145

